memorii/jurnale/convorbiri

G. BRĂTESCU

CE-A FOST SĂ FIE

Notații autobiografice

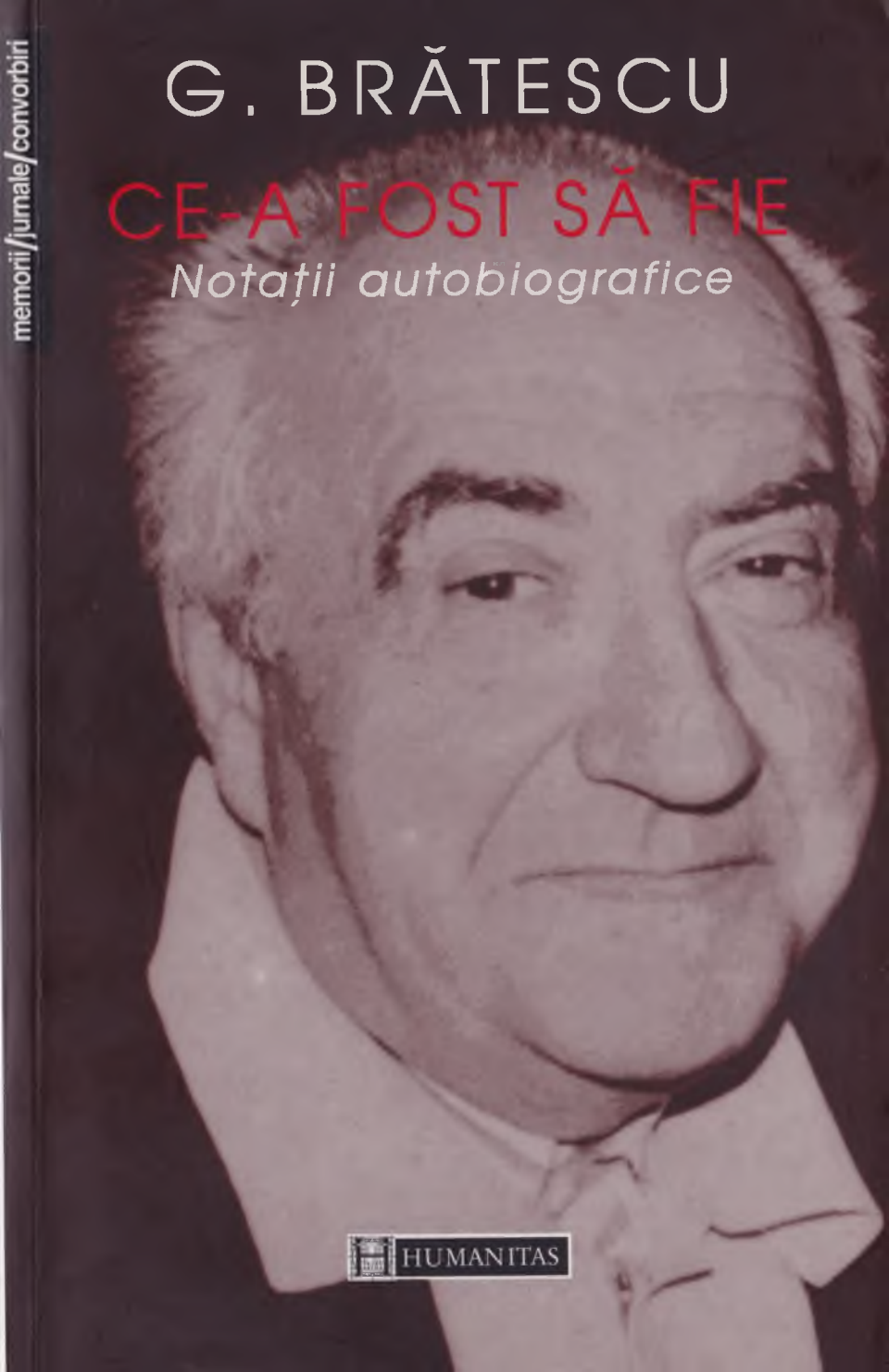

HUMANITAS

memorii/jurnale/convorbiri

G. BRĂTESCU

CE-A FOST SĂ FIE

Notații autobiografice

Pînă la afirmarea sa ca istoric al medicinei, dar și după aceea, doctorul G. Brătescu a trebuit să înfrunte situații contradictorii, uneori dramatice.
Un văr al său se străduise, către sfîrșitul anilor treizeci, să-l inițieze în doctrina comunistă, drept care el s-a simțit îndemnat, după 23 August 1944, să adere la PCR. În acele împrejurări a fost grabnic promovat la conducerea organizației pe țară a „studenților democrați", fiind apoi numit director în Ministerul de Externe și, în continuare, prim-consilier al Ambasadei RPR de la Moscova.
Dar, căsătorindu-se cu fiica Anei Pauker, a devenit o persoană suspectă politic, o dată cu „demascarea" soacrei sale ca „deviaționistă" și „agentă imperialistă". În consecință a fost pus sub strictă observație, exclus din partid și chiar îndepărtat, pentru cîțiva ani, din munca de cercetare științifică.
A avut astfel posibilitatea să reflecteze și să tragă concluzii despre fundamentele ideologice și morale ale mișcării la care aderase. În cartea de față, el a adunat asemenea concluzii, înregistrînd totodată vicisitudinile drumului de la iluzie la luciditate parcurs de-a lungul a opt decenii de existență.

Ultimele apariții

MONICA LOVINESCU Jurnal 1981–1984, Jurnal 1985–1988

ISBN 973-50-0425-9

5 948353 002751

G. BRĂTESCU s-a născut la 16 iunie 1922, la Vălenii de Munte. După absolvirea în 1941 a Colegiului Național „Sf. Sava" a urmat cursurile Facultății de Medicină din București, obținînd titlul de doctor în 1949.

Membru al U.T.C. (1944) și al P.C.R. (1945). Secretar general al Frontului Democrat Universitar – Uniunea Națională a Studenților din România (1946–1948). Director de cabinet în Ministerul de Externe (1947–1948). Prim-consilier al Ambasadei R.P.R. de la Moscova (1948–1951). Instructor al Secției organizatorice a C.C. al P.M.R. (1951–1953). Exclus din partid în intervalul 1956–1968. A efectuat cercetări în domeniul istoriei medicinei la Centrul de Organizare a Ocrotirii Sănătății (1953–1959) și la Institutul de Igienă și Sănătate publică din București (1959–1962 și 1969–1986). A fost președinte al Societății de Istoria Medicinei – Filiala București (1977–1986). Este membru titular al Academiei de Științe Medicale (din 1991).

Lucrări principale: *Istoria ocrotirii sănătății muncitorilor din România* (Editura Medicală, 1957); *Hipocratismul de-a lungul secolelor* (Editura Științifică, 1968); *Etica medicală* (Editura Științifică, 1969); *Sănătatea Bucureștilor. 1862–1944* (Editura Medicală, 1970); *O istorie a medicinei* (Editura Albatros, 1975 – cu N. Vătămanu); *Tinerețea lui Carol Davila* (Editura Albatros, 1979); *Grija pentru sănătate. Primele tipărituri de interes medical în limba română* (Editura Medicală, 1988); *Miracolul grec în medicină: hipocratismul* (Humanitas, 1992); *Freud și psihanaliza în România* (Humanitas, 1994); *Către sănătatea perfectă. O istorie a utopismului medical* (Humanitas, 1999); *Biciul holerei pe pământ românesc* (Editura Academiei Române, 2002 – cu P. Cernovodeanu). A redactat lucrarea în colaborare *Dicționar cronologic de medicină și farmacie* (Editura Științifică și Enciclopedică, 1975). A publicat traduceri adnotate din Avicenna, Descartes, La Mettrie, Claude Bernard etc. și texte memorialistice de Z. Petrescu, G. Marinescu, Fr. I. Rainer, I. Moldovan, M. Pauker, Belu Zilber și Elena Codreanu-Racovski. În intervalul 1957–1985 s-a îngrijit de apariția a 12 culegeri de studii și cercetări medico-istorice cu colaborări din țară și din străinătate.

G. BRĂTESCU

Ce-a fost să fie

NOTAȚII AUTOBIOGRAFICE

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Coperta
IOANA DRAGOMIRESCU MARDARE

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
BRĂTESCU, GHEORGHE
Ce-a fost să fie: notaţii autobiografice / Gh. Brătescu. – Bucureşti: Humanitas, 2003
(Memorii. Jurnale. Convorbiri)
ISBN: 973-50-0425-9

821.135.1-94

© HUMANITAS, 2003

ISBN 973-50-0425-9

1
DESPRE CE VA FI VORBA

Aceste amintiri urmează să ajungă mai întîi la cunoştinţa copiilor şi nepoţilor mei, cu deosebire a acelora dintre ei care, în ultima vreme, mi-au cerut stăruitor să aştern pe hîrtie o relatare despre destul de complicata-mi experienţă de viaţă. Ei îmi mărturisiseră cîndva că le este greu să priceapă cum cineva decis să-şi impună o atitudine morală rectilinie a mai putut adera la mişcarea comunistă de la noi după toate cîte se petrecuseră în prima perioadă de existenţă a Uniunii Sovietice.

Încercînd să răspund unor atare nedumeriri, voi căuta totodată să scot la iveală felurite fapte şi situaţii oarecum semnificative pentru evoluţia social-politică a României ultimului secol. Mă simt, de altminteri, dator să contribui, pe măsura puterilor mele, la restabilirea adevărului în privinţa unor controversate evenimente şi stări de lucruri cărora am avut şansa (sau neşansa) de a le fi fost, pe parcursul cîtorva decenii, martor nu arareori înfricoşat.

2
ÎNAINTAŞII MEI

Tudor Brătescu, bunicul meu născut în 1844, a fost fiul lui Marin Lisăndreanu, ţăran din satul vlăscean Comoara.

Maria, o soră a lui Marin, se măritase cu Bratu Tufecciu, bulgar din Alexandria. Aşa cum arată numele său turcesc, Bratu era tufecciu, adică meşter în reparat armele de foc şi în pregătit muniţia sau, am spune astăzi, era armurier şi artificier.

Neavînd copii, Bratu Tufecciu s-a adresat cumnatului Marin, rugîndu-l să-i dea spre înfiere pe Dumitru, băiatul lui mai mare. Dar fiindcă Dumitru n-a vrut cu nici un chip să se despartă de casa părintească şi de tovarăşii de joacă, Bratu şi Maria au trebuit să plece singuri înapoi la Alexandria. Numai că, la primul popas, de sub grămada de fîn din dosul căruţei a ieşit Tudor, mezinul Lisăndrenilor, pe atunci în vîrstă de vreo opt-zece ani, care le-a declarat că vrea cu tot dinadinsul să rămînă cu ei. Şi astfel, Tudor Lisăndreanu avea să devină Tudor Brătescu.

Om harnic şi de iniţiativă, Tudor Brătescu s-a numărat printre cei mai de seamă negustori din Alexandria. Că era apreciat şi respectat se poate deduce şi din faptul că, spre sfîrşitul vieţii (a decedat în 1908), a fost epitrop al bisericii-catedrală Sfîntul Alexandru.

S-a căsătorit cu Maria Popescu, o gospodină energică şi foarte devotată alor săi. În schimb, fratele ei era un aventurier incorigibil, care nu putea zăbovi acasă prea multă vreme, căci se grăbea să plece în lume, pentru a reveni peste un an-doi vlăguit şi în zdrenţe; după fiecare asemenea escapadă, soră-sa îl spăla şi îl îmbrăca. Printre altele, a lucrat la construcţia Podului de la Cernavodă.

Tudor şi Maria Brătescu au avut mulţi copii, mai toţi remarcîndu-se prin „originalitate", ca şi prin cultivarea zeflemelei şi a unui sarcasm îndeobşte lipsit de causticitate, ci doar predispus la o băşcălie alunecînd adesea în bufonerie. Unii dintre fraţi au obţinut diplome universitare, precum Gheorghe (Gogu), tatăl meu, doctor în medicină, sau

unchii Petre şi Ilie, licenţiaţi în drept. Alţii n-au depăşit însă nivelul studiilor elementare, precum Paraschiv (Niţă), arestat la un moment dat pentru legăturile lui cu hoţii de cai, Andrei, devenit proprietarul uneia dintre cele mai mari întreprinderi de morărit din ţară, care însă a falimentat în 1937, sau Teodor (Durică), ajuns şi el proprietar al unei mori mecanice, zestre a soţiei sale, dar complăcîndu-se mai cu seamă să frecventeze o anumită boemă alexăndreano-bucureşteană.

Maria (Miţa), sora tatii, n-a arătat prea multă tragere de inimă către învăţătură şi a avut parte de o agitată viaţă familială; fiica sa Melania a fost singura Brătească năzuind la o carieră artistică, drept care a urmat Şcoala de Bele-Arte.

Unii Brăteşti au făcut politică militantă. Astfel, nenea Petre, căsătorit cu bulgăroaica Penka Balanov, femeie de serviciu care îl mai hrănise pe vremea studenţiei lui bucureştene, a fost membru al Partidului Naţional-Liberal, care l-a promovat pentru scurtă vreme în funcţia de primar al Alexandriei. Nenea Ilie sau „tata Ilie", cum îi spuneau partizanii săi din organizaţia averescană şi apoi gogistă, tocmai încetase din viaţă cînd s-a instalat guvernul Goga-Cuza.

Se pare că tatăl meu, născut la 19 aprilie 1879, cel de-al treilea copil al lui Tudor Brătescu, a manifestat de mic vioiciune şi isteţime. Părinţii au fost uluiţi descoperindu-l pe Gogu al lor, pe atunci elev de şcoală primară, printre măscăricii unei trupe de circ poposite la Alexandria cu prilejul bîlciului de Rusalii...

A urmat liceul la Bucureşti, mai întîi la „Sfîntul Sava" şi apoi la „Sfîntul Gheorghe". Studiile medicale le-a încheiat în 1908, cînd şi-a susţinut teza de doctorat *Contribuţiuni la tratamentul picioarelor strîmbe.*

Nu ştiu ca în adolescenţă şi în tinereţe să fi avut intense preocupări culturale. Ne-a povestit totuşi despre participarea sa, cîndva, la o şedinţă a cenaclului lui Al. Macedonski, dar personalitatea lui „Macabronski" fusese departe de a-l fascina. Nu pe Eminescu, ci pe Alecsandri îl considera a fi cel mai de seamă poet român: „Zi tu – mi-a spus o dată – dacă Eminescu al tău ar fi fost în stare să spună aşa ceva: «Soarele rotund şi palid se prevede printre nori/Ca un vis de tinereţe printre anii trecători»?!" Dar nu trebuie uitat că primele mari emoţii artistice le-a încercat tata în anii '90 ai secolului al XIX-lea, atunci cînd geniul eminescian încă nu dobîndise o recunoaştere deplină şi generală.

Îndată după obţinerea titlului de doctor, Gheorghe Brătescu s-a înapoiat la Alexandria, cu intenţia de a practica în oraşul natal. Şi-a dat însă seama că „nu putea face purici" aici, deoarece concetăţenii lui

nu se arătau dispuşi să-i asigure mijloacele de trai: cum să-i dea ei bani lui Gogu, pe care-l ştiau de copil? S-a grăbit de aceea să intre în serviciul sanitar de stat.

A funcţionat ca medic de plasă mai întîi la Clejani, în judeţul Vlaşca, iar din 1911 la circumscripţia Jiul, din judeţul Gorj.

Din relatările unor rude am aflat, după dispariţia lui, că în 1916, la intrarea României în război, a îndeplinit formalităţile de căsătorie cu Fanny, o evreică faţă de care era recunoscător pentru adăpostul primit în casa ei pe vremea studenţiei. Voia, pare-se, să-i asigure acesteia existenţa în caz că ar fi căzut pe front.

Dar la încheierea războiului a luat cunoştinţă că nevastă-sa „pactizase" intim cu ocupaţii germani. Atunci a divorţat, pentru ca, în taină, să continue totuşi – mi-a dezvăluit recent un „informator" al meu – să-i ofere periodic fostei soţii un ajutor bănesc.

Epoca ostilităţilor a fost destul de agitată pentru taică-meu. Cu prilejul retragerii din faţa ofensivei germane, lăzile cu instrumentar şi medicamente ale ambulanţei pe care o comanda au fost părăsite la Cîmpulung-Muscel, ele intrînd în posesia inamicului. Pentru acest motiv, locotenentul medic Brătescu Gheorghe a fost adus în faţa unui tribunal militar, care l-a condamnat aspru. Executarea sentinţei a fost însă suspendată, astfel că el a putut oferi asistenţă soldaţilor şi populaţiei civile din zona moldovenească în care unitatea sa fusese dislocată. A participat activ la campania împotriva tifosului exantematic şi, pînă la urmă, a suferit contaminarea. Avea să se resimtă toată viaţa de o anumită insuficienţă cardiacă, pe care era dispus să o pună şi pe seama îmbolnăvirii de exantematic.

După război, în 1919, a fost numit medic la Pătîrlagele, reşedinţă de plasă din judeţul Buzău. S-a apropiat aici de familia avocatului George Ionescu, cu una din fiicele acestuia urmînd să se şi căsătorească. Dar constatînd că promisa logodnică rămăsese grea, medicul răspunzător pentru acest „incident de parcurs" s-a încumetat să procedeze la întreruperea sarcinii, manoperă îndeobşte interzisă la vremea aceea. O hemoragie năpraznică avea să pună capăt zilelor tinerei femei. S-a iscat un mare scandal, iar nefericitul avortor a fost convocat de către organele de anchetă, nefiind salvat decît ca urmare a intervenţiei profesorului Constantin Angelescu, „patronul" tezei lui de doctorat şi om politic liberal de maximă influenţă în judeţul Buzău.

Fără îndoială că păgubosul medic a trebuit să părăsească Pătîrlagele. De mirare este totuşi faptul că el a păstrat bune relaţii cu familia Ionescu. Eu însumi aveam să fiu botezat de avocatul George Ionescu.

După stabilirea sa în 1921 la Vălenii de Munte, ca medic al spitalului şi oraşului, doctorul Gheorghe Brătescu s-a căsătorit, la 28 august al aceluiaşi an, cu Maria Ionescu, învăţătoare la şcoala de fete. Peste un an m-am născut eu, iar în 1925 sora mea Maria (Ţica). Căsnicia părinţilor mei se înfăţişa ca o căsnicie model, deşi, cu timpul, am putut observa că între mama şi tata se manifestau tot felul de tensiuni (poate datorită şi celor peste 14 ani diferenţă de vîrstă între ei).

Tata şi-a luat foarte în serios misiunea de medic al Vălenilor şi al localităţilor din preajmă, mai cu seamă fiindcă mulţi ani de-a rîndul a fost singurul reprezentant al profesiei hipocratice prin părţile acestea. A oferit asistenţă ambulatorie întregii populaţii, deopotrivă în sala de consultaţii de la spital şi în „cabinetul particular" instalat în locuinţa noastră, construită în 1925. Răspundea la orice chemare la domiciliu pentru cazurile netransportabile, deplasîndu-se şi în afara Vălenilor, cu o „trăsură de piaţă". De la cei avuţi primea onorariu, dar nu putea fi vorba de „condiţionarea" serviciilor sale cînd avea a face cu oameni necăjiţi.

În saloanele spitalului erau internate nu numai cazurile grave, ci îşi găseau adăpost şi suferinzi cronici lipsiţi de familie, astfel că în spital zăboveau cu anii handicapaţi de toate vîrstele, care altfel ar fi fost sortiţi să vagabondeze. Cele două mari saloane, unul de bărbaţi şi altul de femei (fără despărţăminte speciale pentru copii), erau deservite de cîte o soră, de obicei persoană inimoasă, dar fără pregătire profesională. Întreaga activitate se desfăşura potrivit indicaţiilor şi sub supravegherea permanentă a medicului.

Un personaj important era şi bătrînul subchirurg Vasile Georgescu, care o avea alături pe draga noastră tanti Irina, soţia sa, responsabila bucătăriei. Îmi amintesc cum, în anumite seri de la sfîrşit de lună, tata verifica, ajutat de mama, conturile de cheltuieli întocmite de domnul Georgescu; asistam cu uimire la efectuarea unor gigantice adunări de cifre din registrele spitalului.

Tata făcea pansamentele, punea ghipsuri la fracturi, intervenea pentru oprirea hemoragiilor, dar nu se hazarda în operaţiile ce ar fi depăşit posibilităţile micii chirurgii. De asemenea acorda asistenţă la naşteri, cînd surveneau complicaţii. Altminteri, coana moaşa Maria Mărăşescu,

o nemţoaică venită de tînără în România, a adus ea singură pe lume bună parte din populaţia vălenară interbelică. Desigur că şi eu m-am numărat printre „invitaţii“ ei.

Pe lîngă treburile pe care le îndeplinea la spital şi în teritoriu, tata mai avea şi alte angajamente: săptămînal dădea consultaţii gratuite pentru copiii mici la Dispensarul „Principele Mircea“ şi tot săptămînal se deplasa la punctele medico-sanitare pentru muncitorii de la Copăceni, exploatare petrolieră de lîngă Văleni, şi de la Măneciu, unde se afla marea Fabrică de cherestea „Drajna“.

În jurul lui 1930, tata a adus în cabinetul său particular o instalaţie de radioscopie. Fiindcă în timpul zilei uzina locală nu furniza curent, a trebuit cumpărat şi un motor electric, pentru a fi pus în funcţie doar cîteva minute, „cît mergeau razele“. Nu ştiu dacă această instalaţie contribuia efectiv la precizarea diagnosticelor, dar incontestabil este că, mai ales în cazurile fără speranţă, rudele bolnavului stăruiau ca acesta, oricare ar fi fost suferinţa lui, „să fie pus la raze“, pentru a se afla de către cei din jur că s-a făcut absolut totul în vederea tratării acelei suferinţe.

Tata era abonat la cîteva reviste medicale româneşti şi chiar la una franceză. Arareori cumpăra însă vreo carte de specialitate.

Între timp, doctorul Brătescu devenise o figură populară a Vălenilor. Îndeplinindu-şi îndatoririle profesionale, străbătea oraşul la orice oră şi în toate sensurile, îmbrăcat fără eleganţă (mama suferea din pricina neglijenţei lui vestimentare…) şi sprijinindu-se într-un baston butucănos. După masa de seară, dacă circumstanţele meteorologice nu erau prea defavorabile, mergea agale la plimbare, împreună cu soţia şi copiii, pînă la gară şi înapoi, cale de vreo doi kilometri. Extrem de sociabil, răspundea cu afabilitate necontenitelor saluturi.

Mai cu seamă după ce s-a pensionat, dar şi mai-nainte, petrecea un ceas-două, către sfîrşitul după-amiezei, la cofetăria din centrul oraşului, unde fie că juca table, fie că mai degrabă „chibiţa“, urmărind jocul altora, cu care prilej lua în discuţie, împreună cu amicii şi cunoscuţii, toate chestiunile „la ordinea zilei“. O dată însă cu instalarea regimului comunist, asemenea întîlniri flecare au devenit nerecomandabile, din considerente de… securitate.

Cel mai bun prieten al tatii a fost nenea Ionică Zamfirescu, un văr îndepărtat al mamei, directorul Băncii Comerţului din Vălenii de Munte, bancă la care tata era un mărunt acţionar, dar şi membru în consiliul de administraţie.

Pe de altă parte, a fost multă vreme preşedintele comitetului de sprijin al şcolilor primare din Văleni, interesîndu-se de ajutorarea cu cărţi şi îmbrăcăminte a elevilor săraci, drept care organiza, pentru strîngerea de fonduri, baluri ce constituiau mici evenimente mondene.

Tata a fost şi profesor de igienă, ba o vreme chiar de ştiinţe naturale la gimnaziile din localitate. Îmi amintesc cît îl amuzau afirmaţiile sucite întîlnite în unele lucrări scrise trimestriale ale şcolarilor.

Preocupările lui culturale erau relativ restrînse. Şi-a procurat devreme un aparat de radio (cu baterii şi acumulator) şi frecventa cu regularitate spectacolele săptămînale de la cinematograful din Văleni. Citea zilnic *Universul*, deşi avea un mare dispreţ pentru Stelian Popescu, directorul gazetei, dar şi al Întreprinderii „Drajna", la care era angajat pe linia asigurărilor sociale.

Preferinţele sale politice, pe care nu înţelegea să le facă publice prin înscrierea în vreo formaţie, se îndreptau către Partidul Naţional-Liberal. L-a admirat pe Ionel Brătianu şi era revoltat de faptul că medicii curanţi ai acestuia nu s-au priceput să-l trateze pentru o infecţie care nu ar fi trebuit să-l doboare. L-au nemulţumit manevrele politicianiste ale lui Gheorghe Brătianu, care, din oportunism, şi-a trădat partidul.

În primele două decenii de vieţuire la Văleni, tata s-a aflat, într-un anume fel, în umbra lui Nicolae Iorga. Nu îi era medic personal savantului în perioadele cînd acesta se instala în reşedinţa lui vălenară, dar era chemat cu regularitate să intervină cînd se îmbolnăvea cineva din apropierea familiei Iorga. Am găsit, printre puţinele hîrtii păstrate de tata, un bilet scris cu pană fină: *„30 Octombrie 1929. Scumpe doctore, Te rog dă un ultim ajutor băiatului lui Gheorghe. Se pare că se sfîrşeşte, săracul... Cu toate mulţămirile.* [Semnat:] *N. Iorga.*"

Tata a făcut parte din comitetul de organizare a cursurilor de vară ale Universităţii Populare „Nicolae Iorga", asumîndu-şi sarcina promptei îngrijiri a musafirilor suferinzi.

El urmărea conferinţele ţinute de Iorga la Universitatea Populară, conferinţe pe care uneori le audia din afara sălii de cursuri, plasîndu-se pe stradă în dreptul ferestrei lîngă care neasemuitul orator îşi desfăşura elocinţa. Se întîmpla cîteodată ca doctorul Brătescu să se alăture grupului care-l întovărăşea pe Iorga în plimbările pe care acesta le făcea în fiecare după-amiază pe uliţele Vălenilor, şi se pare că savantul aprecia francheţea şi umorul însoţitorului său.

Pe regele Carol al II-lea tata nu l-a simpatizat prea tare, imputîndu-i derapajele din viaţa personală şi pornirile autoritare. Dar s-a simţit alături de rege în atitudinea antilegionară a acestuia.

Cedarea către U.R.S.S., în iunie 1940, a Basarabiei şi Bucovinei de Nord l-a suprins pe tata fiind „concentrat" ca medic al unei unităţi militare cantonate la Herţa. Dîndu-se alarma cînd trupele sovietice au năvălit asupra acestui ţinut care niciodată nu se aflase sub stăpînire rusească, tata a fugit peste cîmp către zona neamenințată de invadatori. Spaima şi ruşinea trăite atunci i-au întărit sentimentele anticomuniste pe care le nutrise dintotdeauna.

Venirea la putere a legionarilor şi asasinarea lui Iorga, din aceeaşi toamnă, l-au zdruncinat puternic pe tata, care nu reuşea în discuţiile cu oricine să-şi ascundă ostilitatea faţă de haimanalele teroriste, care pe deasupra mai erau şi germanofile. N-a fost de mirare că, la declanşarea, în ianuarie 1941, a rebeliunii legionare, un detaşament din care făceau parte conducătorii locali ai Gărzii, dar şi cetăţeni consideraţi onorabili, printre care învăţători şi preoţi, a manifestat zgomotos în faţa locuinţelor celor suspectaţi că ar fi... masoni şi anglofili, printre care şi doctorul Brătescu.

Din această pricină iarăşi n-a fost de mirare că, după rebeliune, „somităţile" vălenare politiceşte neutre au stăruit pe lîngă tata să accepte preluarea postului de primar. Aşa a condus tata timp de cîteva luni gospodăria comunală, remarcîndu-se prin contribuţia lui directă la aprovizionarea cu grîu a oraşului într-o perioadă de dezorganizare a vieţii economice; pentru rezolvarea problemei pîinii vălenarilor, tata mergea la Alexandria şi, cu ajutorul lui nenea Andrei Brătescu, aducea de acolo vagoane cu cereale.

A ieşit la pensie tocmai cînd a fost gata construită noua clădire a spitalului, cu saloane mărunte pentru bolnavi, cu săli de operaţii şi de tratamente specializate, cu dotări gospodăreşti moderne. Era o altă lume decît cea pe care el era deprins să o slujească.

După 23 august 1944 a trăit ca pe un coşmar prezenţa trupelor sovietice şi preluarea puterii de către comunişti. Adeziunea mea din toamna aceluiaşi an la Uniunea Tineretului Comunist l-a umplut de oroare.

A încetat din viaţă în februarie 1949, fiind încredinţat că venirea aici a americanilor nu poate întîrzia, eveniment care, bănuia el, avea să-mi pricinuiască neapărat mari necazuri mie, care, între timp, devenisem diplomat al Republicii Populare Române.

*

Dumitrache Ionescu-Fusea, tatăl mamei mele, s-a născut la Cuib, sătuc din plasa Podgoria. O coamă de deal desparte Cuibul de Vălenii de Munte, dar cele două localităţi au aparţinut unor ambianţe deosebite: Vălenii, situaţi pe valea Teleajenului, constituiau o etapă importantă

a itinerarului spre Ardeal, prin pasul Bratocea, în timp ce Cuibul era plasat pe un vechi Drum al Sării, străbătînd o zonă ce gravita mai degrabă către ţinutul Buzăului.

Astăzi, satul natal al mamei mele şi al străbunilor ei face parte din comuna Gornet-Cuib, sediul administraţiei locale aflîndu-se la Gornet, o aşezare mai mare şi mai accesibilă, de pe celălalt mal al pîrîului Sărăţelul. Menţionez, ca pe un amănunt semnificativ pentru ambiţiile şi posibilităţile lui Dumitrache Ionescu-Fusea, demersurile făcute de el în 1907, cînd, prin decret regal, s-a decis „schimbarea denumirii comunei rurale Gornet Cuib în aceea de Cuib şi strămutarea reşedinţei din satul Gornet în satul Cuib". La vremea aceea, bunicul meu era unul dintre fruntaşii prahoveni ai Partidului Conservator, ca, după război, să se alăture Partidului Naţional-Ţărănesc şi, în această calitate, să fie ales consilier judeţean.

Lui Ion Stănescu, tatăl bunicului meu, i se adresau toţi cu „boierule" nu numai fiindcă era cel mai important proprietar din sat. Din documentele de familie rezultă că se trăgea dintr-un Radu Fusea, în vîrstă de 80 de ani la 1838. Dinu, fiul acestuia a mai păstrat patronimicul Fusea, În schimb Stan, fiul lui Dinu, s-a numit, potrivit regulilor adoptate pe-atunci, Stan Dinescu. Aşa se şi face că urmaşul său şi străbunicul meu a fost Ion Stănescu.

Tata-mare, Dumitrache Ionescu, a ţinut să-l realipească pe „Fusea" la patronimic. Rămînea doar să demonstreze că străbunicul său Dinu Fusea făcuse parte, măcar ca membru al unei „ramuri secundare", din vestita familie boierească dîmboviţeană Fusea, care, printre alţii, l-a dat pe poetul Grigore Alexandrescu. Tatăl meu, duşman al fandoselilor, obişnuia să declare, cînd cineva se apuca să evoce obîrşia noastră „nobiliară": „Cum te-ai putea măsura cu neamul Fîsîienilor?..."[1]

Mi s-a povestit că străbunicul meu Ion Stănescu părea ameninţat să nu aibă nici un urmaş, căci toţi nou-născuţii soţiei sale piereau curînd. În cazul lui Dumitrache s-a aplicat însă ritualul „vindecării" simbolice: sugarul a fost predat prin fereastra deschisă unei femei, care a plătit pentru el un bănuţ; prefăcîndu-se că se descotorosesc de copil, părinţii au anulat blestemul care apăsa asupra descendenţei lor.

Adolescentul Dumitrache Ionescu a fost trimis la Bucureşti, ca să înveţe la seminar. Terminînd studiile, el nu s-a preoţit, ci a acceptat funcţia de învăţător al satului. Mai tîrziu, cînd un fiu al său va fi preot

[1] Constat că nici un descendent al bunicului meu nu l-a mai menţinut pe „Fusea" alături de numele de familie Ionescu.

la Cuib, fostul seminarist îl va seconda făcînd treaba de cîntăreţ bisericesc. „Boierul“ Dumitrache a luat iniţiativa construirii primei biserici din Cuib, acest arătos locaş de cult fiind însă dărîmat de cutremur curînd după moartea ctitorului.

Prin căsătoria cu Maria, fiica lui Ion Petrescu, un proprietar cuprins, din comuna Bătrîni, de la nord de Vălenii de Munte, averea lui Dumitrache Ionescu-Fusea a crescut simţitor, adăugîndu-i-se livezi, păşuni, petice de pădure şi chiar locuri de casă din satele din jurul cîmpiei Zeletinului. Neamul Petreştilor făcea parte din vechea comunitate a moşnenilor drăjneni, care s-au remarcat prin zelul cu care şi-au apărat necontenit proprietăţile împotriva agresiunilor boiereşti, mînăstireşti şi, mai recent, ale unor proaspăt îmbogăţiţi, cum a fost şi mai sus-pomenitul Stelian Popescu, cel ahtiat să transforme în scînduri şi lemne de foc pădurile de sub munte.

Din primele sale două căsătorii, Dumitrache s-a ales cu numeroşi copii pe care i-a îndrumat stăruitor către cariera de preot sau de învăţător.

Atina, fiica mai mare, a absolvit Şcoala Normală de la Azilul „Elena Doamna“, după care a fost măritată, cam împotriva voinţei sale, cu învăţătorul Nicolae Sersea din Poseşti, întrucît în apropierea acestei comune se aflau multe din pămînturile moştenite de la Ion Petrescu. Prin aceeaşi şcoală normală au trecut mama mea şi tanti Linica (Elena) sora ei mai mică, aceasta fiind însă destul de curînd răpusă de tuberculoză. Dintre fetele lui Dumitrache Ionescu-Fusea, doar tanti Cornelia n-a mai ajuns învăţătoare, căci, constatîndu-se slabul ei interes pentru studiul organizat, a fost înscrisă la „cursul facultativ“ al unui pensionde domnişoare.

Învăţători au devenit însă nenea Piti (Dumitru), căzut pe frontul de la Predeal în primele zile ale Războiului de Întregire, şi nenea Decebal, care avea să-şi curme zilele în preajma celui de Al Doilea Război Mondial, nemaiputînd suporta presiunile morale la care era supus datorită conflictelor intrafamiliale prilejuite de împărţirea averii.

Fratele cel mai mare al mamei, nenea Traian, ar fi dorit să devină ofiţer, însă a fost nevoit, potrivit hotărîrii părinteşti, să urmeze seminarul; dar toată viaţa, ca preot la Văculeşti, un sat de lîngă Dorohoi, la cancelaria Episcopiei Buzăului sau la biserica din Cuibul natal, a manifestat mai degrabă superbia unui militar decît smerenia slujitorului altarului. Cel mai mic frate al mamei, nenea Octavian, a fost şi el preoţit, pentru a se stabili ca paroh şi ca proprietar fruntaş la Vărbilău, în apropiere de Slănic-Prahova.

A treia căsnicie a bunicului meu a fost de scurtă durată, încheindu-se cu un divorţ. La bătrîneţe, Dumitrache s-a însurat pentru a patra oară, de data asta cu o unguroaică, fostă „jupînească" la un consătean din Cuib. Dihonia izbucnită între fraţi ca urmare a presupuselor inechităţi făptuite la întocmirea testamentului de către Dumitrache, învinuit de părtinirea fie a „unguroaicei" Ecaterina, fie a copiilor din cea de-a doua căsătorie, a luat forme gălăgioase, fiind semnalată pînă şi în presa locală. Ciorovăielile, îmbrăcînd uneori forme violente, şi chiar procesele de succesiune au continuat după decesul din 1936 al capului familiei, nestingîndu-se decît o dată cu instalarea regimului comunist, cel plin de dispreţ faţă de proprietatea particulară.

Mama n-a arătat prea mare interes pentru partea de avere ce i se cuvenea ca urmaşă a lui Dumitrache Ionescu-Fusea şi Ion Petrescu. A ţinut cu adevărat la casa din Văleni, pe care a dorit-o cît mai confortabilă. Definitoriu pentru statutul ei social n-a socotit niciodată că ar fi calitatea de „proprietară funciară", ci aceea de învăţătoare. Este drept că, fie din comoditate, fie dintr-o anumită neîncredere în forţele proprii, s-a mulţumit „să-şi ia definitivatul", nerîvnind să obţină titlul de „institutoare", pe care-l arborau cu mîndrie sora sa Atina şi Nae Sersea, soţul acesteia.

La admiterea mamei în Şcoala Normală de la Azilul „Elena Doamna" au intervenit unele complicaţii: în şcoală erau primite fete începînd cu vîrsta de 13 ani, însă Maria Ionescu nu avea atunci decît 11 ani. Dar fiindcă traiul la Cuib devenise tot mai nesuferit după moartea mamei sale şi recăsătorirea tatălui, ea a fost bucuroasă să se strămute cît mai grabnic în internatul bucureştean, lucru posibil prin contrafacerea datei de pe certificatul de naştere. Aşa se face că Miţa era cea mai „tînără" dintre colegele sale. Azilului, ea i-a păstrat o caldă amintire, cu deosebire directoarei, domnişoara Mărgărita Miller-Verghy, pe cît de apreciată scriitoare la vremea sa, pe atît de vrednică educatoare a normalistelor.

După absolvirea şcolii normale a fost numită, în 1912, învăţătoare la Cuib, ca în anul următor să fie transferată la Şcoala Primară de Fete din Vălenii de Munte.

Intrarea României în Primul Război Mondial a întrerupt activitatea didactică a tinerei dăscăliţe, care şi-a urmat familia în refugiul din Moldova, poposind la Văculeşti, unde fratele său Traian îşi întemeiase gospodăria.

La încheierea ostilităţilor, Miţa Ionescu a revenit la Vălenii de Munte. În 1921 s-a căsătorit cu doctorul Gheorghe Brătescu, mariajul lor fiind binecuvîntat cu cei doi copii cărora li s-a devotat pînă la sfîrşitul vieţii sale.

Pe cît s-a priceput, şi-a făcut conştiincios datoria de învăţătoare, interesîndu-se nu numai de progresele realizate de fiicele cetăţenilor proeminenţi ai urbei, funcţionari, liber-profesionişti sau negustori, ci şi de modul cum se descurcă la citit şi la scris odraslele celor nevoiaşi, mai cu seamă ale ţiganilor. Se pare că era o dăscăliţă severă, căci obişnuia să le pună în genunchi şi să le bată cu nuiaua la palmă pe elevele care nu răspundeau sau nu se purtau cum trebuie.

Avea cele mai bune relaţii cu colegele şi cu Zoe Popescu, bătrîna directoare. Nu dorea să înainteze în ierarhia administrativă, aşa că, atunci cînd doamna Zoe a ieşit la pensie, a acceptat parcă fără nici o tragere de inimă să preia pentru scurtă vreme conducerea şcolii.

Nu se amesteca în intrigile de nici un fel dinăuntrul şi din afara familiei. Nici nu prea cultiva prietenii, dar cu prilejul zilelor onomastice vizita cu regularitate, împreună cu tata, potrivit unor nescrise liste de protocol, o sumedenie de rude şi de cunoscuţi din „lumea bună“ vălenară.

Neîndoios că ea era „sufletul casei“, ocupîndu-se de amenajarea fiecărei odăi, de hrana noastră zilnică şi de instruirea slujnicelor, provenite mai toate din foste femei de serviciu ale spitalului. La fel, se îngrijea de întreg ritualul îmbăierii noastre de sîmbătă seara.

În materie de dulciuri a fost o maestră. Era neîntrecută în pregătirea dulceţii de cireşe amare, de nuci verzi, de zmeură sau de coajă de pepene, nemaivorbind de şerbeturile de tot felul. Nimeni nu reuşea să ne ofere mai gustoase plăcinte cu mere.

Avea o adevărată pasiune pentru lucrul de mînă, fie că era vorba de tricotaje, de chilimuri ori de macrameuri. La un moment dat instalase, într-o cămară, un război de ţesut covoraşe, după cum a încercat să cultive viermi de mătase într-o odăiţă.

Problemele politice nu o prea interesau. Treceau zile pînă să-şi arunce privirea pe un ziar.

N-a putut însă să nu ia act de instaurarea comunismului. În cele două camere din faţă ale locuinţei noastre, primăria a plasat biroul comunal de distribuire a cartelelor de alimente. În alte încăperi au fost repartizate, succesiv, familiile unui medic, unui brutar, unui agent silvic. Drept care mama a trebuit să-i urmeze pe fiica ei Ţica şi ginerele ei Nicu la

Rîmnicu Sărat, unde aceştia primiseră posturi de medici. Ulterior, ea a venit la noi, la Bucureşti, căci era mare nevoie de prezenţa ei permanentă pentru a se asigura educaţia şi îngrijirea celor trei mici copii ai noştri.

O vreme, mamei i s-a suprimat pensia pe motiv că ar fi fost chiaburoaică, proprietară prin moştenire a unor terenuri agricole. S-a bucurat mult că pensia i-a fost redată atunci cînd „lupta de clasă" a îmbrăcat forme ceva mai moderate.

După 1955, mamei mele i s-a alăturat, în locuinţa noastră, mama soţiei mele. Am avut satisfacţia să constat cît de bine s-au înţeles cele două cuscre, pînă la decesul din 1960 al Anei Pauker.

Fără îndoială că marea bucurie a ultimilor ani trăiţi de mama a rezultat din continua prezenţă lîngă ea a celor trei nepoţi ai săi, Stela, Tudor şi Irina. Întrucît Tania şi cu mine lipseam mult de-acasă datorită obligaţiilor noastre de serviciu, mama-mare era aceea care veghea permanent asupra copiilor, ocrotindu-i, împăcîndu-i, dar uneori şi războindu-se cu ei, cînd îşi manifestau peste măsură neastîmpărul.

Mai cu seamă pe timpul verii, cînd prelua pe de-a-ntregul liota copilărească, permutînd-o la reşedinţa din Vălenii de Munte, mama-mare se simţea învestită cu răspunderea supremă a bunului mers al familiei. O ajuta atunci şi tanti Cornelia, sora sa, care, pierzîndu-şi toate resursele materiale, se angajase la fabrica de marmeladă din localitate pentru a colecta de la ţărani fructele de pădure. Mama şi tanti Cornelia făceau tot ce le stătea în putinţă ca nepoţii să se simtă acolo ca în rai.

I-a fost dat mamei mele să-şi încheie existenţa la Văleni, la mijlocul lui iulie 1975, răpusă năprasnic de un infarct miocardic.

*

Este greu să te sustragi tentaţiei de a încerca să descoperi dacă le eşti cumva dator înaintaşilor nu numai în privinţa înfăţişării fizice, ci şi a caracteristicilor temperamentale. M-am întrebat şi eu ce voi fi moştenit, în această materie, de la Brăteşti şi de la Ioneşti.

Mi-am spus că o anumită tendinţă histrionică a mea, de a căuta pretutindeni aspecte comice, de a zeflemisi şi chiar de a mă autoironiza, nu poate proveni decît de la Brăteşti, căci nenea Andrei, nenea Ilie, nenea Durică şi chiar tatăl meu au excelat în această direcţie, aşa cum, de altfel, s-a putut observa şi la verii mei Uţică, Florica, Doru şi Lidia.

Cît despre sobrii Ioneşti, ei s-au arătat, mai ales cei din generaţia mea şi copiii lor, însufleţiţi de dorinţa de a fi luaţi în consideraţie ca oameni de cultură, uneori manifestînd cu naivitate veleităţi de enciclopedişti. Aşa s-au prezentat şi se prezintă, printre alţii, verii sau nepoţii

mei Oniţă Sersea, posesor al unei bogate biblioteci şi angajat pe un post de consultant ştiinţific la Biblioteca Academiei, Georgică Ionescu, cercetător la Institutul de Istorie „N. Iorga", Radu Lungu, pasionat colecţionar de dicţionare şi enciclopedii, Mihăiţă Popescu, interesat de problematica generală a fizicii şi astronomiei, Vlad Ionescu, ziarist sportiv, Auraş Bidulescu, preocupat de aspectele metodologice ale biologiei şi medicinei; şi lista se poate prelungi.

Mă regăsesc în strădania lor de a pune stăpînire pe un cît mai vast domeniu al cunoaşterii...

3
DIN COPILĂRIE

Casa, astăzi dărîmată, în care m-am născut la 16 iunie 1922, se afla alături de sala de cursuri a Universităţii Populare „N. Iorga“ şi avea în spatele ei două dintre aşezămintele vălenare întemeiate de marele cărturar: Tipografia „Datina românească“ şi un cămin pentru orfanii de război.

Aşa se face că, la scurtă vreme după ce împlinisem un an, am avut în faţa locuinţei noastre o primă, s-ar spune, întîlnire personală cu Nicolae Iorga. Mi s-a povestit că, prin iulie-august 1923, mă găseam la amiază pe stradă, ţinut de mînă de fata din casă. Iorga tocmai îşi încheiase conferinţa ţinută zilnic la Universitatea de Vară şi aştepta, lîngă ieşirea din spate a sălii de cursuri, să se adune cei cîţiva apropiaţi ai săi care-l conduceau pînă acasă, cale de vreo trei sute de metri.

Se vede că m-a impresionat tare bărbatul înalt şi bărbos pe care-l aveam în faţă, căci, pe neaşteptate, m-am adresat lui direct: „Mă bădete!...“ (la vremea aceea, cuvîntul „băiat“ îmi era, aşadar, cunoscut şi-l foloseam). Savantul a fost amuzat de această interpelare provenită de la un ţînc şi s-a interesat al cui e puştiul. Cînd a aflat că este vorba de fiul doctorului Brătescu, ar fi exclamat: „Se vede, fiindcă-i seamănă“, aluzie la faptul că tata avea faima unuia care nu se sătura să glumească.

Cea mai veche amintire a mea se referă la un eveniment petrecut prin 1924. Se înnoptase şi părinţii lipseau de acasă, în vizită la nişte prieteni. Manda, cea în grija căreia mă aflam, mi-a dat să mănînc şi m-a culcat, după care s-a întins şi ea pe jos, pe covorul de alături, unde a adormit. După cîtăva vreme, eu m-am sculat din somn şi am strigat-o. Nerăspunzîndu-mi, am coborît din pat şi am încercat să o trezesc. Zadarnic, căci, cu toate străduinţele mele, Manda a continuat să doarmă. Plîngînd, am ieşit în antreu, unde am izbutit să deschid uşa neîncuiată, către stradă. Zmiorcăindu-mă, priveam uliţa pe care nu era

nici țipenie de om. Dintr-un fel de disperare amestecată cu spaima, văicăreala mea s-a preschimbat în zbieret. M-a auzit directoarea orfelinatului de alături, madam Tenie, care a coborît alarmată. Văzînd că la noi este întuneric, m-a luat la ea, unde mai întîi m-a scăldat într-un lighean, căci făcusem pe mine, iar apoi m-a culcat pe o canapea. A pîndit întoarcerea părinților mei, ca nu cumva ei să intre în panică din pricina dispariției băiatului. Aproape de miezul nopții am fost predat alor mei, uluiți de „spiritul de inițiativă" de care dădusem dovadă la o vîrstă atît de fragedă.

Am ascultat în repetate rînduri relatarea acestui episod, ceea ce n-a putut să nu modeleze amintirea pe care am păstrat-o despre aventura din noaptea aceea. Dar, dincolo de sugestiile pe care mi le-a oferit povestirea de către tata și mai ales de către mama a întîmplării al cărei erou fusesem pe la doi-trei ani, stăruie în memoria mea cîteva imagini de o precizie atît de tulburătoare, încît nu-mi permit să mă îndoiesc de autenticitatea lor: Manda dormind adînc, strada pustie cufundată în întuneric, îmbăierea la care m-a supus madam Tenie...

Există totuși o străveche amintire care se păstrează în mintea mea fără ca, de-a lungul timpului, cineva să-mi fi evocat o asemenea situație: mă aflu la plimbare, alături de mama și de tanti Sofița Pisău, în sania elegantă a Pisăilor, rudele noastre, străbătînd în goană cîmpul, pe-atunci acoperit de zăpadă înaltă, dintre gara Al. Radovici, de la nord de Văleni, și șoseaua spre Drajna de Jos; aud zumzetul clopoțeilor de la gîtul cailor focoși și văd trîmbe de nea zburînd de-a lungul saniei. Dar nu cumva am adaptat aceste impresii la imaginile culese mai tîrziu din cine știe ce film sovietic?

La începutul anului 1925, părinții mei au cumpărat de la Elena Nuțu Sorescu, rudă mai îndepărtată a mamei, un teren situat în spatele spitalului și foarte aproape de imobilul în care locuiam cu chirie. Pe locul „de la Prusianu", numit așa fiindcă aici un neamț își încropise cîndva un adăpost, a început îndată construirea casei noastre, o casă destul de arătoasă, dar avînd pereți „de gard", întrucît tata plănuia pe atunci ca, la ieșirea la pensie, deci peste vreo 20 de ani, să ne mutăm la București, mai cu seamă fiindcă eu aveam să fiu student la vremea aceea.

Dar n-a fost să fie așa, deoarece familia noastră a prins rădăcini în Văleni, iar frămîntările de tot felul survenite în jurul lui 1940 i-au îndemnat pe ai mei să nu se hazardeze la bătrînețe într-o încercare de reînnoire a traiului lor. Și astfel, tata și mama și-au sfîrșit zilele în casa noastră vălenară de pe strada Mihai Bravu, ce e drept consolidată și mărită, devenind o invidiată „reședință de vară" pentru urmașii lor.

Am asistat cu interes la lucrările de construcţie. Îmi amintesc de ceremonialul „ridicării căpriorilor", cînd, deasupra pereţilor ce aşteptau fixarea acoperişului, au fost înfipţi brăduţi de care atîrnau panglici colorate.

Curînd după instalarea noastră în noua locuinţă, s-a născut aici, la 30 octombrie 1925, sora mea Maria (Ţica). Pătucul meu se găsea în aceeaşi cameră cu patul părinţilor, aşa că pe toată durata parturiţiei am fost mutat într-o încăpere alăturată. Seara tîrziu m-au adus înapoi, în culcuşul meu.

Mama era culcată pe pat, avînd-o alături pe fetiţa care mi-a fost recomandată că-mi este soră. Am privit-o îndelung pe neprevăzuta nou-venită, după care am întrebat: „Mamă, cînd o să moară asta?"

Sentimentul de ruşine stîrnit de amintirea acestei declaraţii, sentiment care mă urmărise multă vreme, avea să fie totuşi oarecum atenuat cînd am luat cunoştinţă de teoriile psihanalitice: Freud părea că vrea să mă convingă despre relativa inocenţă a ostilităţii manifestate instinctiv de copilul mai mare faţă de fraţii săi, inevitabili rivali la dobîndirea favorurilor părinteşti...

Răspunzînd la întrebarea pe care am pus-o în chiar seara naşterii ei, pot preciza abia acum că Ţiculeana avea să decedeze peste trei sferturi de secol, în vara lui 2000. Cît de mult îi duc lipsa acestui nepreţuit martor îndeaproape al copilăriei şi tinereţii mele!

Trebuie să pomenesc de pe-acum despre femeile şi fetele care au slujit la noi acasă, persoane care s-au îngrijit nu numai de bunul meu trai, dar au stabilit cu mine relaţii umane ce n-au putut să nu influenţeze formarea mea sufletească. Aşa a fost bucătăreasa Ioana Caragea, purtînd acest patronimic deoarece strămoşii săi pe linie paternă fuseseră cîndva robi ai unui prinţ Caragea. M-am bucurat de o atenţie deosebită şi din partea ţaţei Maria Ţurţudău, o vălenară servitoare a spitalului, care dădea regulat „o mînă de ajutor" la îndeplinirea treburilor în gospodăria noastră. Mă fermecau poveştile pe care mi le spunea cînd, în absenţa de-acasă a părinţilor, mă pregăteam de somn.

Un alt povestitor din copilăria mea a fost Radu Coman, bătrîn argat al spitalului, locuind într-o magazie din grădina instituţiei. Aici, moş Radu mă primea ca să-mi relateze sfătos fapte ale sale de arme, pe care eu mă complăceam să le plasez în Războiul din 1877-1878, cînd ele se petrecuseră, dacă se petrecuseră, în 1916-1918.

La baia pe care, vara, Ţica şi cu mine o făceam aproape zilnic la iazul de la Teleajen, în bazinul unei mori, eram conduşi, de obicei, de către servitoarele noastre.

Tot alături de Ioana ţiganca ajungeam duminica după-amiază la pavilionul din apropierea locului de scăldat, unde jucau hora şi sîrba vălenarii cu nostalgii rurale. De regulă, fetele veneau aici însoţite de mame, iar flăcăii arborau o ţinută apropiată de cea ţărănească. Mă aflam în altă lume decît cea cu care eram deprins.

Am fost, mi-au spus-o ai mei, un puşti isteţ, dar foarte zvăpăiat şi neastîmpărat, arătîndu-mă dispus să fac totul de capul meu. Eram gata să contrazic pe oricine. Părinţii mă certau, dar pare-se că nu se întreceau în a mă pedepsi pentru năzbîtiile mele.

Îmi aduc aminte de jalea care m-a cuprins într-o zi, cînd mama, exasperată de atîtea nesăbuinţe din partea mea, a adus la noi acasă o ţigancă zlătăreasă, care s-a apropiat de mine şi m-a luat în braţe: „Hai, puştiule, hai cu mine, că tu eşti puişorul meu şi nu vreau să te mai las aicea! Hai la maica, puişorule!“ După ce m-am zbătut şi am ţipat, ţiganca m-a eliberat şi s-a îndepărtat împreună cu o însoţitoare a ei.

Nu mai ştiu ce-i voi fi făgăduit mamei în privinţa purtării mele pe viitor. După cum nu-mi amintesc să se fi dezminţit afirmaţia zlătăresei cum că, de fapt, eu aş fi copilul ei, împrumutat, dacă nu chiar vîndut celor care mă aveau atunci în grijă. De altminteri, nici un moment eu n-am luat în serios o asemenea eventualitate, căci eram convins că, de conivenţă cu mama, ţiganca reprodusese o născocire menită să mă aducă pe calea cea bună.

Această întîmplare niţel sinistră nu trebuie să lase cumva de presupus că, la vremea aceea, aş fi dus un trai nefericit. Dimpotrivă! Ocrotit şi chiar răsfăţat de ai mei şi de cei din jur, mi se ofereau în permanenţă satisfacţii pe măsura aspiraţiilor unui copil dornic de a fi luat în seamă.

Nici măcar convoaiele mortuare, pe care le urmăream uneori pînă către cimitir, atras şi de spectacolul îmbulzelilor iscate de gologanii zvîrliţi la răscruci în acea împrejurare, nu-mi prilejuiau stări sufleteşti deprimante, chiar cînd era vorba de înmormîntarea unora de vîrsta mea.

În schimb, m-au umplut de groază urletele, de-a lungul cîtorva nopţi, ale unui cîine drag mie, chinuit de jigodie. Mai degrabă acest eveniment m-a îndemnat să reflectez, la vremea aceea, asupra iremediabilului morţii.

La vîrsta de cinci ani am fost înscris la Grădiniţa de Copii orăşenească, unde funcţiona ca educatoare doamna Predeleanu, o rudă a

mamei. M-am trezit astfel în mijlocul unui mare cîrd de copii, băieţi şi fete, dintre care cu unii am legat relaţii prieteneşti ce s-au prelungit ani în şir. Am ascultat acolo poveşti instructive, am învăţat poezii şi cîntece, dar mai cu seamă am luat cunoştinţă de reguli elementare ale comportamentului într-o colectivitate.

Localul grădiniţei, astăzi atribuit unui magazin din gura pieţei, se afla îndată sub Mînăstire, principala biserică vălenară. Imaginaţia mea era stîrnită de gurile a două misterioase tuneluri care porneau probabil din incinta venerabilului locaş pentru a se deschide lîngă şotroanele din curtea grădiniţei.

Memorabil cu adevărat este faptul că în această perioadă a vieţii mele am învăţat să citesc şi să scriu, nemaiaşteptînd să intru în şcoala primară. Pe cei uimiţi că mă vedeau atunci cu un ziar sau cu o carte în mînă, ai mei îi încredinţau că singur am deprins cititul. Desigur că lucrul acesta n-ar fi fost cu putinţă fără îndrumări din partea mamei, ba chiar fugar primite de la slujnicele noastre sau de la copii mai mari.

În 1928-1929, am început să fac, într-o mai veche agendă medicală franceză nefolosită de tata, însemnări de tot felul: calcule aritmetice elementare, reproducerea unor poezii învăţate la grădiniţă, scurte transcrieri din Biblie, desene copiate din publicaţii sau inspirate mie de obiectele înconjurătoare şi chiar cîteva notaţii ce par să prevestească obişnuinţa ţinerii unui jurnal, precum acestea: „Un om merge pe str. Regele Carol I. E cam beat – tot zice: foaie verde şi-o lalea“ sau „De Crăciun venim la Cuib. Tata-mare ne primeşte bucuros. Noi zicem cînd intrăm: sărut-mîna!“ sau „Cîntă lăutarii frumos de Sf. Gheorghe, că e ziua mea. Mama face prăjituri şi eu mănînc bine. Ce bune e prăjiturile!“

Unele dintre desenele-mîzgălituri risipite în paginile agendei „Lacteol du Dr Boucard“ vădesc, s-ar părea, anumite preocupări estetice, mai ales pe linia ornamentului. Dar iată două pagini din caiet invadate de pornografie: alături de imagini ale anatomiei capului omenesc apar reprezentări schematice ale „părţilor ruşinoase“ şi ale excreţiilor, mărturii indubitabile, ar spune psihanaliştii, ale unor obsesii cu substrat sexual...

Cam tot pe atunci am devenit cinefil. La fiecare sfîrşit de săptămînă se programa un film în sala de cursuri a Universităţii Populare de Vară, desigur că, în primii ani, un film mut, cu acompaniamentul sonor furnizat de un lăutar vălenar, care se pricepea să improvizeze la pian. Îmi amintesc că prima peliculă văzută de mine era intitulată *Animalele ca şi oamenii.*

*

Am început cursul primar în toamna lui 1929. Şcoala de băieţi, azi demolată, se înălţa pe tăpşanul din faţa Mînăstirii, deasupra străzii principale a Vălenilor.

Învăţătoare mi-a fost în clasa I doamna Steliana Niculescu, ca în următorii trei ani să fiu elevul preferat al doamnei Maria Ifrim. Ca unul care citeam cu regularitate cărţi, reviste şi ziare, nu mă resimţeam deloc de pe urma „efortului didactic". Printre colegii mei se mai distingeau la învăţătură Ion Peteu şi Mircea Capătă, drept care doamna Ifrim ne declara pe tustrei „premianţi I", precizîndu-se însă, la acordarea diplomei şi a cununii, că eu sînt „premiant de onoare".

Faptul că mama era învăţătoare la şcoala de fete şi nu mai puţin aceea că doctorul Brătescu fusese desemnat preşedinte al comitetului şcolar de sprijin îmi creau, desigur, o situaţie privilegiată printre conşcolari. Mă cunoşteau toţi învăţătorii nu atît datorită performanţelor mele la studiu, cît inevitabilelor noastre întîlniri cu prilejul mai ales al vizitelor pe care şi le făceau familiile noastre.

În privinţa aceasta, o întîmplare mi-a rămas în memorie cu o persistenţă pe care n-am reuşit să mi-o explic. La una dintre periodicele revizii ale ţinutei noastre exterioare, domnul Gică Popescu, institutorul-director, a procedat, ca de obicei, la înfigerea maşinii de tuns în părul considerat prea mare al unora dintre băieţi, care erau trimişi de îndată la frizerul din apropiere. Cînd mi-a venit rîndul să fiu inspectat, domnul Gică a fost de părere că şi eu trebuie să mă tund, dar nu mi-a făcut cu maşina, precum celorlalţi colegi ai mei în neregulă, dunga de avertisment, ci doar mi-a atras atenţia că nu voi putea intra în clasă fără să trec pe la bărbierul nostru Toma Ionescu (cel care-l tundea şi pe domnul Iorga, informîndu-l cu asemenea prilejuri despre toate evenimentele curente din Văleni). M-am conformat imediat. Cînd m-am întors la prînz acasă, mama m-a întrebat de ce m-am tuns fără să o previn. I-am povestit că, tăindu-mi „creasta" cu maşina, domnul Gică m-a obligat să merg la frizer. Oare de ce nu i-am spus mamei adevărul şi am inventat această penibilă poveste? Mama s-a supărat aflînd despre comportarea brutală faţă de mine a colegului ei şi i-a imputat aceasta.

A doua zi, Gică Popescu m-a chemat în cancelarie, ca să-mi spună calm, dar pe un ton mustrător: „Nu-i frumos să scorneşti cine mai ştie ce, că pînă la urmă tot se află adevărul", după care n-a dat nici o urmare acestui incident.

M-am întrebat apoi în repetate rînduri ce-mi va fi venit să o mint atunci pe mama cu atîta sînge rece. Am ajuns în ultima vreme la con-

cluzia că îngăduința neprincipială pe care mi-a arătat-o dascălul m-a rănit adînc, deoarece m-a pus într-o poziție umilitoare, în ochii colegilor mei sancționați eu apărînd ca un simplu „învîrtit". Declarația făcută spontan mamei mele că am suferit și eu „represiunea" aplicată elevilor în „defect" echivala cu o solidarizare inconștientă cu aceștia.

Cel mai bun prieten al meu dintre colegii de clasă a fost Mircea Capătă, un băcăuan luat în grijă de mătușa vălenară, deoarece părinții lui, bieți psihopați, se aflau mai mult prin spitale. Și după absolvirea cursului primar am continuat amiciția cu Mircea, dar legăturile noastre s-au destrămat spre sfîrșitul anilor '30, cînd el a aderat la Garda de Fier. Avea, de altminteri, să se sinucidă, îndată după război.

Mulți dintre conșcolari îmi erau statornici tovarăși de joacă. Printre ei se numărau și cîțiva țigani, care locuiau nu departe de noi, în mahalaua populată, pe vremuri, de robii Mînăstirii. Astfel, Sevastian Dumitrescu venea la noi, iar eu mergeam să-l vizitez acasă. Niciodată părinții mei nu și-au manifestat nemulțumirea că am un asemenea amic. Dar trebuie să precizez că, din întregul comportament al țigănușilor cu care aveam de-a face, rezulta că ei nu urmăreau altceva decît să fie considerați români, pe de-a-ntregul români, drept care, în prezența celorlalți nu vorbeau țigănește între ei.

Dintre jocurile pe care le organizam cu prietenii mei, acela pentru care simțeam o inepuizabilă atracție era „expediția la coana Draga".

Alături de curtea noastră se întindea o vastă grădină dominată de locuința Dragăi Ioksici, o sîrboaică refugiată în România după asasinarea, în 1903, a regelui Alexandru Obrenovici, căruia soțul ei îi fusese, pare-se, aghiotant.

Doar în timpul verii casa coanei Draga se umplea de lume, rudele ei, precum nepotul Radu Vranialici; acesta, licean fiind și apoi student medicinist la București, își petrecea vacanțele la mătușa lui, cu care prilej ne încînta pe toți copiii din jur, confecționînd și înălțînd uriașe zmeie de hîrtie.

De la începutul toamnei pînă la sfîrșitul primăverii, coana Draga rămînea singură pe domeniul ei. Din cînd în cînd o auzeam strigînd-o din pridvor, cu glas mare: „Vanca, Vanca!", pe Ivanca Dovleac, servitoarea ei, adăpostită pe-aproape, într-o căsuță de lîngă pîrîul Văleanca.

În asemenea perioade porneam „în expediție" cu prietenii, dînd ocol pe furiș locuinței coanei Draga, pentru a pătrunde fie în pivnița casei, fie chiar în largul pridvor de deasupra poienței. De obicei, coana Draga prindea de veste cînd îi călcam cu nerușinare teritoriul și ne

ieşea în întîmpinare, strigînd vehement; atunci noi o rupeam la fugă, care încotro.

Am transcris, la 16 octombrie 1931, în jurnalul pe care l-am ţinut în clasele a II-a şi a III-a primare, o producţie a mea, şi anume relatarea în versuri a unei asemenea escapade, relatare din care desprind:

„Am sărit cu toţii gardul/Şi-am umblat tiptil-tiptil./Dar un cîine foarte mare/Ce se numeşte Fitil/

Ne-a simţit. Şi apoi fugă!/Coana Draga, după noi./Spini, urzici şi alte piedici/Le-nfruntam ca la război.

Dar prin valea cea adîncă/O ţambră rupt-am găsit./Pitulaţi uşor pe burtă,/În altă curte-am ieşit...

După ce-am sfîrşit cu bine/Şi din toate am scăpat/Am strigat cu toţii «Ura!»/Şi smerit ne-am închinat."

Aş crede că pasiunea mea pentru aceste temerare „expediţii", complet neprofitabile pe plan material, poate dezvălui o anumită trăsătură de caracter: atracţia către jocul gratuit, către un comportament capabil să ofere satisfacţii decurgînd doar din acumularea tensiunilor psihice. Nu cumva angajarea mea în militantismul comunist a avut, pe lîngă temeiurile sale morale, şi un asemenea substrat ludic?

Este poate momentul să amintesc şi de o altă bătrînă vălenară, cu aceasta noi avînd legături de rudenie. Tanti Eliza Stănescu, văduva fratelui străbunicului meu Ion Stănescu, fusese învăţătoare şi avusese patru copii, dintre care un băiat mort în război. De pe urma acestuia a rămas un teanc de cărţi, iar tanti Eliza a fost de acord ca eu să împrumut pentru lectură traducerile lui *Sherlock Holmes* al lui Arthur Conan Doyle. Cu Julieta, fiica mai mică a Elizei Stănescu, aveam să menţin legătura pînă la decesul ei, în 1989.

Caietul în care am făcut însemnări ca elev în prima clasă primară voia să fie un fel de buletin, din care au apărut 14 numere, în fiecare număr fiind abordate patru teme dintr-o serie cuprinzînd: aritmetică, ziceri, istorie, geografie, desen, adrese şi alfabetul.

Semnificativ pentru „viziunea politică" pe care o aveam la vremea aceea este textul *Rusia,* de la rubrica „geografie": „Ţara revoluţiilor este Rusia. Ruşii sînt cei mai răi oameni din Europa întreagă. Ei beau cîte 15 ceaiuri pe zi. Beau mult tutun (cum se vede că, într-o săptămînă, fumează un sac). Beau şi multă ţuică (ei îi zic votcă). Le place să joace cărţi. Ei au un obicei (însă nu toţi) de umblă cu pistoale. Rusia e ţara răutăţilor. Ea este cea mai mare ţară din Europa." Asemenea „informaţii" privind realităţile ruseşti contemporane le culesesem, proba-

bil, din sporovăielile unor oameni simpli, cum erau, de pildă, infirmierele şi servitoarele de la spital, la conversaţiile cărora asistam adesea.

Că problema „pericolului rusesc" mă preocupa, se poate deduce şi din poezia mea *Nistrul,* pe care am transcris-o în jurnalul ţinut în 1931. Exclamam în prima strofă: „Nistrule, rîu blestemat,/Fă-te mai adînc, mai lat,/Să nu mai treacă la noi/Ruşi păgîni, ruşii cei răi." Fluviul trebuia să înece neapărat „barca rea a ruşilor/Ce de pe pămîntul lor/Vine [*sic*] ca să ne robească/Şi să ne descreştinească"...

Ca să mă transform într-un admirator necondiţionat al Uniunii Sovietice, a trebuit ca în anii următori să trec printr-un proces de reeducare, iniţiat şi dirijat de vărul meu, mai mare cu exact zece ani, Ion (Oniţă sau Ioniţă) Sersea.

Aşa cum rezultă şi din amintitul meu jurnal din 1931, Oniţă începuse de pe atunci să se ocupe de formarea mea intelectuală. Notam la 13 august: „Azi, Ioniţă a venit la Văleni, în vederea bîlciului ce va fi la 15 august. Cînd a venit, nenea Nae [tatăl său] i-a dat 200 lei. Atunci ne duserăm la chioşcul de ziare, unde Ioniţă cumpără vreo 26 de cărţi din «Biblioteca Dimineaţa», care erau în valoare de 190 lei. Apoi ne duserăm acasă. După-masă ne apucarăm de cetit."

Despre cordialitatea relaţiilor noastre oferă un indiciu însemnarea făcută de Oniţă pe chiar pagina de jurnal din care am citat: „Gicu este prost." Departe de a mă ofusca, am adăugat bine dispus: „Aprob" şi am semnat: Gh. Brătescu.

Oniţă fusese un copil cuminte şi un elev merituos. În şcoala primară urmată la Vălenii de Munte, el îşi disputase întîietatea cu colegul său Nuci, viitorul reputat scriitor şi ziarist Miron Radu Paraschivescu, şi acesta fiu al unei învăţătoare, doamna Scorţeanu.

Dar către sfîrşitul adolescenţei, Oniţă al nostru, aflat în vacanţă la Poseşti, a dat brusc semne de dereglare psihică. A fost adus la noi, la Văleni, iar tata a dispus internarea lui de urgenţă într-un ospiciu. Păstrez în amintire imaginea lui Oniţă îmbrăcat sumar şi purtat pe o targă, în timp ce scotea strigăte dezarticulate, fiind dus către maşina de ambulanţă ce avea să-l transporte la Bucureşti.

Peste cîteva luni s-a întors acasă, la Ploieşti. Am asistat atunci la oficierea unui maslu menit să-i grăbească însănătoşirea.

Oniţă a absolvit liceul dînd examenele „în particular". La 2 octombrie 1931 notam cu entuziasm, în jurnal, că nenea Nae Sersea ne-a adus vestea reuşitei fiului său la examenul de bacalaureat, unde a primit calificative maxime.

După ce a reintrat „în rîndul lumii", Oniță s-a interesat îndeaproape, ani de zile, ba s-ar putea spune că pînă la sfîrșitul vieții (a decedat în 1979), de orientarea mea culturală și politică, mai ales prin dirijarea minuțioasă a lecturilor mele.

În 1932, fiind deci elev în clasa a II-a primară, am întocmit un „catalog al cărților literare" aparținînd... „Bibliotecii Timpul", al cărei director, nici mai mult, nici mai puțin, m-am autoproclamat. Erau înregistrate în acel catalog cele 172 de titluri ale cărților mele personale, cu precizarea autorului și, cînd era cazul, a colecției în care apăruse respectiva carte. Dominau aici tipăriturile din „Biblioteca Dimineața" și „Biblioteca pentru toți".

În același an, Oniță a redactat o altă versiune a aceluiași catalog, în care publicațiile erau dispuse pe țări și în ordinea alfabetică a numelui autorilor. Și gestul acesta îl confirmă în postura de mentor al meu.

Mai neașteptată este intervenția, tot din 1932, a lui Oniță la pregătirea uneia dintre „serbările" pe care obișnuiam să le organizez la noi acasă, avîndu-i ca spectatori (plătitori!) pe ai mei. S-a păstrat catalogul serbării puse sub patronajul unei fictive societăți „Răsăritul", al cărei îndrumător eram eu, așa cum reiese din cuvîntarea pe care urma s-o citesc la deschidera festivității. Dădeam socoteală aici și de cheltuirea sumei rezultate din vînzarea biletelor de intrare: cumpărasem două cărți de N. Iorga, una în valoare de 30 de lei și alta de 40 de lei. După care declaram emfatic: „Societatea «Răsăritul» înflorește. Veniți toți cei cu sufletul întunecat, veniți și luați lumină din torța divină... Un soare nou a răsărit... E *Soarele culturii.* De-abia au mijit primele raze, și pămîntul întreg se așterne pe muncă."

În program figura *Arlechinada, „*scenetă din veacul al XVII-lea, în genul Commediei dell'Arte". Oniță a menționat cu mîna lui distribuția piesei: mie îmi revenea rolul servitorului Arlechin, flancat de prietenii mei, frații Onel și Gigel Zamfirescu, precum și Georgel Lăzăroiu. Tot Oniță a transcris începutul piesei (în traducerea lui Ion Marin Sadoveanu). Nu-mi amintesc să fi dus la bun sfîrșit acest spectacol, dar sigur este că Oniță a participat activ la proiectarea lui, fiind, de fapt, cel care ne-a propus includerea *Arlechinadei* în repertoriu.

De-a dreptul tulburătoare pentru mine este prezența în același caiet a unei producții a mele pe care o credeam pierdută. Textul, transcris aici tot de mîna grijulie a vărului meu, sună așa: *„Serenada gastrică,* trăsneală în 14 puncte, care s-a coborît în secolul al XVI-lea de la Polul Nord, împreună cu ghețarii, acoperind țările nordice: 1. Greierii cîntă; 2. Ei țîrîie; 3. Ai voie să te scarpini la jupuitura de lîngă unghie,

după ce ai dat cu sare; 4. Noi mîncăm trufandale verzi; 5. Dulceaţa se serveşte pe tavă; 6. Noi luptăm pentru [un] ideal; 7. Domnul Iorga are barbă; 8. El este apostolul neamului; 9. Gheţarii s-au scoborît de la Polul Nord; 10. Cărţile trebuie tăiate frumos; 11. Cînd te duci la masă trebuie să te speli pe dinţi; 12. Noaptea se aprind stelele; 13. Pisica noastră fată şapte pisoi; 14. Vitamina B este cel mai bun aliment şi serenada gastrică cea mai frumoasă compoziţie."

I-am alăturat serenadei mele epitetul „gastrică" datorită unui lapsus: voisem să compun o serenadă *glacială,* dar am încurcat termenii. Curînd însă aveam să mă conving că „gastrică" este un calificativ mai nimerit pentru compoziţia mea decît „glacială"...

Nu cumva am comis această producţie „postdadaistă" sub impresia eventualei lecturi a unor numere din *unu*, revistă a cărei apariţie Oniţă, admirator fervent al avangardismului literar, nu putea să nu o urmărească atent? În orice caz, vărul meu a apreciat „serenada", căci altminteri nu se apuca să o copieze cu conştiinciozitate. Urmărea oare prin aceasta să mă îndemne să recidivez în aceeaşi direcţie?

Mă găseam totuşi antrenat atunci în punerea pe hîrtie a unor poezioare în care mă căzneam să imit „modele" din cea mai banală literatură pentru copii a epocii. Am scris deci versuri dedicate mamei, tatei şi surorii mele, ţării mele, dar şi Franţei, recentului nostru război victorios, regelui Ferdinand, regelui Carol al II-lea, dar şi oropsitei regine Elena, Marelui Voievod Mihai, domnului Nicolae Iorga la împlinirea vîrstei de 60 de ani, fiecăruia din cele patru anotimpuri, dimineţilor, amiezelor, nopţilor, Lunii, stelelor, lui Moş Crăciun. Constat că asupra poeziei mele *Priveliști de iarnă* a intervenit, probabil în vederea recitării de către mine la serbarea pomului de Crăciun, doamna învăţătoare Maria Ifrim, adăugînd o strofă în care cei îndestulaţi erau sfătuiţi să se îngrijească de cei lipsiţi de mijloace.

Am scris şi versuri satirico-umoristice, precum *Conferința lui Nea Drăgilă, Nicuşor, Urechilă, Juventute* (zeflemisire a unui oltean – „juvete", agent sanitar la Văleni). Poezia *Minciuni* o încheiam plin de scepticism: „Toate-n lume sînt minciuni,/Alte verzi, alte uscate./Numai cîteva mai sînt,/Bietele, adevărate." Mi-am încercat condeiul copilăriei şi în compunerea de ghicitori.

La 1 noiembrie 1931 consemnam: „Eu vreau să fac o cărticică cu poezii." *Introducerea* volumului plănuit se deschidea derutant: „În această carte mică/Ce în faţă o aveţi/Veţi ceti poezii prea multe,/Fără miez, să mă credeţi!" Ultima strofă este însă redactată în cu totul alt

spirit: „Preţ modest, tu n-ai ce zice,/Pentru astă muncă mare./Să cetim cu bucurie/Paginile următoare."

Peste două-trei săptămîni proclamam: „Am făcut, fac şi voi face poezii. Îmi voi da silinţa ca, pe viitor, să fac poezii şi mai bune." Angajamentul acesta s-a dovedit a fi foarte discutabil...

Fără să arăt un interes comparabil cu cel manifestat pentru versificaţie, am îndrăznit să redactez concomitent cîteva bucăţi de proză, legende, povestiri şi „reportaje" inspirate tematic şi stilistic din publicaţiile ce-mi cădeau în mînă.

Cît am fost elev vălenar m-am aprovizionat, cu regularitate, de la chioşcul de ziare din faţa Şcolii de Misionare a lui Iorga şi de la librăria lui Panaitescu, cu apariţiile periodice pentru copii şi tineret, precum cărţuliile din colecţiile „de buzunar", culegerea de povestiri *A fost odată*, romanele în fascicule *Cei trei cercetaşi, Aventurile submarinului Dox, Aventurile lui Paturel,* revistele *Dimineaţa copiilor*, *Universul copiilor*, *Ziarul ştiinţelor şi călătoriilor* etc. Ce darnic s-a arătat mereu tata cu pofticiosul său fiu!

Citeam pare-se atît de mult, încît unii le atrăgeau atenţia alor mei că nu e sănătos ca un copil de vîrsta mea să tot stea cu nasul în cărţi şi în ziare. Dar părinţii mei nu se lăsau impresionaţi de asemenea recomandaţii. Aflu din jurnal că, întorcîndu-se după o scurtă vizită la Bucureşti, tata mi-a adus şase cărţi: *Un român în lună* de H. Stahl, *La şezătoare* de V. Caraivan, *Poveşti* de I. Slavici, *Chiţibuş cel drăguţ* de Th. Speranţia, *Nepoţii părintelui Andrei* de P. Rohan şi *Furtul căţeluşului alb* de A. I. Kuprin. De altfel, de cîte ori mergea la Ploieşti (iar programul lui profesional-administrativ îl obliga să facă această deplasare o dată-de două ori pe lună), tata trecea pe la Librăria Herjenescu, pentru a cumpăra noutăţile în materie de literatură pentru copii şi tineret. În jurnalul meu din 1931 găsesc semnalate şi chiar comentate anumite cărţi parcurse recent, printre care *Dansul canibalilor* de Mihai Tican Rumano, *Odaia ceasornicului* de G. Duhamel, *Cum am ucis pe Rasputin* de V. Purişkevici şi diverse alte scrieri mai „copilăreşti".

Pe temeiul informaţiilor oferite de catalogul bibliotecii mele îndrăznesc să consemnez ca „lecturi preferate" ale mele scrieri ale lui Creangă şi Caragiale, *Păcală* al lui Petre Dulfu, *Ţuguilă* al lui Mihail Negru, povestirile lui Em. Gîrleanu şi ale lui Nestor Urechia, istorisirile cu şoricei ale lui Florian Cristescu, *Fram, ursul polar* al lui Cezar Petrescu, povestirile lui Andersen şi ale lui Lev Tolstoi, *Robinson Crusoe* al lui Daniel Defoe, *Micul lord* al lui F. H. Burnett, *Coliba unchiului*

Tom de Harriet Beecher-Stowe, *Aventurile lui Pinocchio* de Carlo Collodi, *Cuore* al lui Edmondo de Amicis, *Călătorii în lumea basmelor* de Selma Lagerlöf, dar şi *Păţăniile unui tîmpit* de Jaroslav Hašek sau *R.U.R.* de Karel Čapek. Simţeam o deosebită atracţie pentru romanele lui Jules Verne, dintre care cel mai mult mi-a plăcut *Căpitan la 15 ani.*

Mi-au căzut atunci în mînă broşuri de popularizare a ştiinţei ale lui Ioan Simionescu şi Victor Anestin. De asemenea am citit cu interes *Spre pol* de Fridtjof Nansen.

În ce priveşte iniţierea mea în anumite probleme ştiinţifice „de actualitate", îmi amintesc de explicaţiile atît de lămuritoare pe care mi le oferea tata în legătură cu eclipsele, cu succesiunea fazelor lunare, cu stelele căzătoare sau cu cele mai diverse fenomene meteorologice.

Aveam o mare bucurie să mă strecor în atelierul de culegătorie al Tipografiei publicaţiilor lui N. Iorga „Datina românească", aflată în imediata apropiere a locuinţei noastre. Lucrătorii erau mai toţi pacienţi ai tatei, aşa că îmi arătau bunăvoinţă. Îi contemplam îndelung pe cînd efectuau operaţiile fie de alăturare manuală a literelor mobile, fie de confecţionare a matriţelor lineare cu ajutorul linotipului. Un linotipist mi-a şi oferit o ştampilă metalică pe care era înscris numele meu.

Tata primea în dar unele dintre cărţile tipărite aici, cărţi ce ajungeau invariabil în posesia mea. Dintre acestea am ţinut mult la ediţia critică din 1931-1932 a poeziilor lui Eminescu îngrijită de Iorga, ediţie de care am luat cunoştinţă mai întîi din colile de corecturi pe care le căutam la groapa de gunoi...

Educaţia mea artistică, dacă, la vremea aceea, se putea vorbi de o asemenea educaţie în ce mă privea, s-a aflat la voia întîmplării. Am fost deprins să admir reproducerile din publicaţii ale pînzelor lui N. Grigorescu şi altor artişti români şi străini. Dar poate că mă fermecau mai mult imaginile de pe cusăturile şi broderiile ieşite din mîna mamei.

Cît despre activitatea mea „creatoare", nu m-am aşteptat ca figurile pe care le încropeam din plastilină să le provoace unora încîntare. Pentru a stimula talentul conşcolarilor mei, doamna Ifrim i-a purtat pe rînd, prin toate clasele şcolii noastre, pe clovnul, pe marinarul şi pe lăutarul confecţionaţi de mine. Socoteam însă că era vorba de o treabă prea uşoară şi deci prea puţin importantă pentru a mă mîndri cu succesele mele de „plastician".

Mama suferea că nu ştie franţuzeşte, întrucît la şcoala normală, pe vremea ei, nu se studiase nici o limbă străină. De aceea, aflînd că o profesoară particulară vine de la Ploieşti la Văleni pentru a le da copiilor lecţii de franceză, părinţii mei s-au grăbit să o invite la noi în acest scop pe domnişoara Micheline Struţki [?], o extravagantă evreică poloneză, fiica unui inginer petrolist. Mademoiselle Micheline nu trăise în Franţa, dar iubea cultura franceză. Cum aveam să descopăr mai tîrziu, pronunţia sa nu era defel pariziană; de la ea am deprins, de pildă, să-l rostesc pe „l"-ul mut din articolul „le" ca pe un categoric „lî" românesc.

Nu peste multă vreme am început să citesc, sub supravegherea ei binevoitoare, texte franceze nepretenţioase, precum povestirile din „Bibliothèque rose". Era de părere că nu atît conversaţia, cît lectura asigură însuşirea unei limbi străine.

Existenţa mea se desfăşura pe-atunci într-un ritm determinat mai ales de repere sezoniere.

Nu participam numai la evenimentele dinăuntrul şcolii noastre, căci asistam şi la serbările gimnaziului, ale şcolii de meserii, ale şcolii de fete şi chiar ale grădiniţei de copii, de regulă însoţindu-mi părinţii la asemenea festivităţi.

În miezul iernii luam parte la serbările pomului de Crăciun. După ce, ani de-a rîndul, în casa noastră nu s-a împodobit bradul, pe motiv că „ăsta e obicei nemţesc", pomul cu lumînări şi beteală a început să apară şi la noi, prilej de a ni se împărţi daruri mult rîvnite.

Pe de altă parte, am luat iniţiativa „umblatului cu steaua" . În 1931, de pildă, am format o echipă de şase puştani (eu urmînd să fiu Irod, iar soră-mea Ţica – îngerul) cu care am mers pe la vreo 20 de case, primind recompensă bănească.

A intervenit atunci un incident care se înscria şi el în tradiţia colindatului: întîlnind o altă echipă, aceasta ne-a cerut „să închinăm steaua", ceea ce echivala cu spargerea stelei noastre. Am cedat în faţa acestui ultimatum, căci adversarii erau nişte derbedei mult mai zdraveni decît noi şi ne puteau cotonogi. Dar a doua zi am reparat stricăciunea şi, pe seară, am pornit din nou la drum.

De Paşte şi de Crăciun îndeplineam fără greş ceremonialul spoveditului şi împărtăşitului, ceea ce implica şi obligaţia respectării postului timp de cîteva zile.

După Floriile marcate de aducerea acasă a unor crengi de salcie sfinţite la biserică, urma şirul serilor de denii, mult aşteptate fiind denia din Joia Mare şi îndeosebi cea din Vinerea Mare, cînd mă duceam la

slujbă cu broşura conţinînd versetele prohodului, pe care le cîntam în cor, pentru ca apoi, stăpîniţi de emoţia ritualului de îngropăciune, să dăm ocol de trei ori Mînăstirii. La fel de impresionantă era rînduiala „trecerii pe sub domnul Iisus Hristos", traversare de-a buşilea a spaţiului de sub masa pe care se afla giulgiul sfînt.

Cît am fost mic, părinţii nu mă luau la marea slujbă de miez de noapte a Învierii, ci doar la cea de la amiza următoare, la „a doua Înviere", cînd se întîmpla uneori să-i zăresc în faţa altarului pe domnul şi doamna Iorga, însoţiţi de coana Zulnia, mama profesorului.

La înapoierea acasă, aşteptam cu nerăbdare apariţia pe masa sărbătorească a cozonacilor şi a ouălor roşii, la a căror vopsire asistasem curios în zilele precedente. După prînzul de Paşti, mergeam să ne dăm în „dulapul" instalat în grădina lui Boiangiu; trebuia să învîng atunci teama de înălţime, teamă care m-a urmărit toată viaţa.

De Înălţare ne duceam cu şcoala la cimitir, ca să punem flori pe mormintele eroilor căzuţi în războiul din care ne-am ales cu România Mare.

În iernile cu zăpadă multă (şi pare-se că, în copilăria mea, aşa se prezentau mai toate iernile) mergeam la săniuş, coborînd de nenumărate ori panta care începea în faţa casei noastre şi se termina la Vălenca, pe malul gîrlei acoperite cîteodată de gheaţă. Mi s-au procurat şi nişte schiuri, ca să-l însoţesc pe vărul Oniţă în plimbările pe coclaurile din jurul orăşelului nostru.

Principalul bîlci vălenar era cel din ziua de Sfînta Maria Mare, coincizînd cu hramul bisericii Mînăstirii. Înainte şi după 15 august, la piaţă se instalau comedii cu lanţuri, bărci şi căluşei, circuri şi „panarame", corturi cu loterii şi tragere la ţintă, apoi tot felul de tarabe cu dulciuri şi mititei, cu articole ieftine de îmbrăcăminte şi încălţăminte, cu covoare şi statuete pentru împodobit locuinţa. Evitam să mă dau în bărci, distracţie ce mi se părea a fi primejdioasă, mă suiam o singură dată în lanţuri, mă minunam privind cum motocicliştii de la „zidul morţii" aleargă pe pereţii verticali, iar apoi zăboveau în micile circuri, în care evoluau scamatori, înghiţitori de săbii şi dresori de animale.

La unul din acest bîlciuri, bunicului meu, venit de la Cuib, i s-a furat din buzunarul de la piept portofelul doldora de bani. Am luat act de furia neputincioasă a întregii familii, furie care nitel mă nedumerea, întrucît aveam sentimentul că o asemenea întîmplare, oricît ar părea ea de sinistră, era perfect compatibilă cu promiscuitatea veselă şi zgomotoasă a bîlciului...

Marele eveniment ce răscolea Vălenii era programarea, în fiecare vară, a cursurilor Universităţii Populare „N. Iorga". Trăiam şi eu eveni-

mentul, la nivelul puterii mele de înţelegere. În iulie 1930 am urmărit, precum un reporter, vizita la Universitatea Populară a lui Carol al II-lea, cel de foarte curînd instalat pe tronul României. M-am strecurat în sala de cursuri ca să-l aud vorbind pe rege, iar cînd, după încheierea festivităţii, cortegiul a pornit pe jos către locuinţa lui Iorga, m-am cocoţat de cîteva ori pe gardul spitalului, ca să contemplu acest spectacol inedit.

Anumite deplasări, an de an, în afara Vălenilor, deveniseră tradiţionale. La unele praznice şi mai cu seamă de Sfîntul Dumitru, patronul bunicului meu, toată familia mergea la Cuib, luînd trenul pînă la Măgurele, unde ne aştepta trăsura cu cai.

În fiecare vară, Ţica şi cu mine eram trimişi pentru două-trei săptămîni, în timpul vacanţei, la Poseşti, ca oaspeţi ai familiei Sersea. Aici făceam zilnic, în scop igienic, dar şi pentru a ne distra, băi cu apă clorurată provenită din izvorul captat chiar în curtea noastră.

Prilejuri de încîntare îmi ofereau mai ales excursiile în jurul Poseştiului. Nenea Nae Sersea ţinea ca eu să aflu şi „să-mi intre-n cap“ care sînt „locurile“ moştenite de la Petreşti de către mama. Mergeam împreună la Ţuţui, la Valea Plopului, la Preoteasa, la Schit sau pe tăpşanele de la Bătrîni, Rîncezi şi Ogretin, el arătîndu-mi semnele de hotar ale fiecăreia din proprietăţile noastre şi stăruind să memorez acele semne. Îmi repeta că, mai-nainte, copiii erau bătuţi de părinţi atunci cînd trebuiau să ia cunoştinţă de poziţia şi dimensiunile „locurilor“, pentru a nu mai uita cele observate în astfel de împrejurări dramatice. Nenea Nae s-a abţinut totuşi să aplice asupra-mi acest respectabil procedeu mnemotehnic…

Pe lîngă vizitele pe care le făceam cel puţin o dată pe an familiei Sersea la Ploieşti, de Sfîntul Nicolae, sau, la intervale mai rare, rudelor noastre de la Alexandria, părinţii ne-au luat, în cîteva rînduri, cu ei la Bucureşti, unde, pentru două-trei zile, trăgeam la vreun hotel. O asemenea călătorie mi-a prilejuit participarea ca spectator la un memorabil matineu al Circului Kludsky.

Poate că mai importante decît raporturile mele amicale cu vălenarii au fost cele stabilite temporar cu copii veniţi de altundeva. Aşa este cazul cu prezenţa pe timp de cîte un an la noi în casă a verilor proveniţi din Moldova. Rămînînd văduv cu patru copii, nenea Traian, fratele mamei, a întîmpinat, ca preot, destule greutăţi pînă să-şi întemeieze o nouă căsnicie. A trebuit de aceea să-şi dea copiii în grija surorilor sale. Astfel, cînd eram de patru-cinci ani, s-au adăpostit la noi, la Văleni, verişoarele mele Aurica şi Iulia, cu care am avut cele mai afabile

raporturi. În 1930-1931 au locuit la noi copiii mai mari ai lui nenea Traian, Minodora (Tataluța) și Gheorghe-Traian (Ghiță sau Georgică), elevi fruntași la gimnaziul din Văleni. Îmi plăcea să discut cu ei și chiar să trag cu ochiul la manualele și caietelor lor, încurajat de bunăvoința pe care mi-o arătau.

Pe timpul a vreo două veri am fost bun prieten cu doi copii din Călărași, de vîrsta mea, Jean și Marius Marinescu, pe care i-am atras în inițiativele mele „teatrale", convingîndu-i să joace, în 1931, în comediile *La comisariat* și *Artistul,* regizate de mine.

O legătură trainică am stabilit la vremea aceea cu Onel Zamfirescu, fiul crescut de bunici, la București, al vălenarului Ionică Zamfirescu, văr al mamei și bun amic al tatei. Onel își petrecea vacanțele de vară aici, împreună cu frații săi vitregi Gigel și Mihai. Mai în fiecare zi ne întîlneam pentru a sta de vorbă, a merge să ne îmbăiem în Teleajen și a ne înfrunta în întreceri sportive. Am constituit două echipe de fotbal: „Sport Brătescu", cu Gică-înaintaș și Țica-portar, și „Sport Zamfirescu", cu Onel-înaintaș și Gigel-portar. Învingător era mai ades „Sport Zamfirescu", fie măcar pentru că membrii acelei formații depășeau ca vîrstă pe adeversarii lor de pe posturile corespunzătoare. Dar despre rezultatele întîlnirilor noastre, eu raportam corect în minusculul buletin sportiv pe care-l redactam periodic...

Urmare și a povestirilor citite sau a filmelor văzute, am descoperit foarte devreme că sînt îndrăgostit de vreo fată din preajmă. Așa mi s-a întîmplat cu verișoara Virginica, venită pe vară de la Alexandria, cînd noi nu intrasem nici măcar în școala primară. Desigur că n-am îndrăznit să-i mărturisesc sentimentele mele, mulțumindu-mă să o admir în tăcere.

Și mai fermecat aveam să fiu peste cîțiva ani de buzoianca Măișoara Lupescu, o copilă ceva mai mare decît mine, aflată în casa nașilor Mitică și Marioara Rădulescu, care i-au oferit adăpost acestei nepoate a lor pe vremea cît mama și sora ei mai mare se aflau în detenție preventivă, așteptînd să fie judecate, după ce îl asasinaseră pe cel care le fusese soț sau tată. Măișoara mă cucerise prin grația sa blîndă. Dar cîtă vreme ea s-a aflat la Văleni, deci pînă ce jurații le-au achitat pe cele două inculpate, nu m-am simțit niciodată încurajat să-i dezvălui adorația mea.

Cu sora mea Țica aveam cele mai afectuoase raporturi. O ocroteam în toate împrejurările și chiar, la îndemnul mamei, mă apucasem, pe cînd Țica se mai afla la grădiniță, să o învăț să citească.

Adeseori eram însă gelos pe ea, socotind că i se arată o evidentă preferinţă de către părinţii noştri, mai ales de tata, care, apreciam eu, o răsfăţa din cale afară. A trebuit să treacă un timp pînă am devenit ceva mai înţelept în această privinţă...

Încă de pe-atunci eram totuşi conştient de unele deprinderi mai puţin lăudabile ale mele, incompatibile cu calitatea de „băiat cuminte": „Oi învăţa eu cum oi învăţa, dar cuminte nu sînt deloc", constatam la 7 noiembrie 1931, cînd am notat în jurnal o întreagă listă de angajamente, interesantă pentru că relevă vinile pe care mi le asumam la acea dată: „1. Să ascult pe Doamna [învăţătoare] şi pe cei mari; 2. Să fac tot ce-mi spun cei mari; 3. Să mă joc frumos; 4. Să nu mă bat cu nimeni; 5. Să şed cuminte în bancă; 6. Cum mă scol dimineaţa, să mă-mbrac; 7. Să beau laptele; 8. Să mă duc devreme la şcoală; 9. Să merg de-a dreptul acasă; 10. Să stau frumos la masă; 11. Să mă culc devreme; 12. Cum vin de la şcoală să-mi scriu şi să-nvăţ, şi să scriu «însemnări» [în jurnal]; 13. Să citesc pe urmă, după ce am învăţat."

Şi fiindcă astăzi, la peste 70 de ani de-atunci, încă nu m-am deprins să respect unele dintre aceste angajamente, rămîne în continuare îndoielnic dacă sînt sau nu un „băiat cuminte".

4
PRIMA ÎNDEPĂRTARE DE VĂLENII MEI

În vara lui 1933 am dat examenul de admitere în clasa I a Liceului „Sf. Petru şi Pavel" din Ploieşti. Prezentîndu-mă la probele scrise eram foarte emoţionat fiindcă, pentru relativ puţine locuri, se înscriseseră mulţi concurenţi. După dictarea la limba română m-am temut că am picat: scrisesem „ci-că" în loc de „cică", fiind convins că e vorba de o prescurtare a lui „se zice că". Şi totuşi am reuşit printre primii...

Desigur că am fost luat în gazdă de tanti Atina şi nenea Nae Sersea, care locuiau în zona de nord a Ploieştiului, pe strada Zefirului, la numărul 16, destul de departe de liceul aflat pe bulevardul ce ducea la Gara de Sud. În zilele de şcoală străbăteam pe jos cîţiva kilometri buni între casa noastră din mahalaua Sf. Spiridon şi impozanta clădire avînd pe faţadă statuile celor doi apostoli patroni.

În clasa I B eram vreo 40 de elevi. Cîţiva dintre ei s-au bucurat din capul locului de bunăvoinţa direcţiei şi a profesorilor datorită poziţiei sociale a părinţilor; aşa a fost cazul cu Constantin Palanca, fiul unui inspector şcolar, sau cu Mircea Gh. Ionescu, fiul unui general medic.

Am stabilit curînd relaţii de „colaborare" la scrierea temelor cu Ionel Coltofeanu şi Ovidiu Onel, care îşi aveau domiciliul nu departe de mine.

Cel mai bun amic mi-a devenit colegul de bancă Denys Bèreilh, fiul unui profesor francez în misiune la Şcoala Comercială Superioară din Ploieşti şi rudă prin alianţă cu pictorul N. Tonitza. Cu Denys sporovăiam tot timpul (în româneşte!), schimbînd impresii asupra a tot ce ne înconjura, dar mai ales asupra cărţilor din „Bibliothèque rose", el povestindu-mi şi despre incredibile aventuri erotice în mediul familial. Nu ne-am vizitat acasă, dar mereu ne-am arătat simpatie, el neformalizîndu-se cînd se întîmpla să iau la franceză note mai bune decît dînsul.

Îi mai pomenesc aici pe doi colegi evrei. Ferry Grünseit m-a vizitat într-o vacanţă la Văleni, iar înainte de izbucnirea războiului a emigrat cu familia în Australia, de unde mi-a scris după 1945 că, în perioada ostilităţilor, se angajase ca voluntar în trupele operative britanice şi că a aderat la partidul comunist. Dacă ulterior am pierdut legătura cu Ferry, susţin şi astăzi legături epistolare cu Carmi Goldstein, cel care a înregistrat, pentru transmisia radiofonică din seara de 23 august 1944, mesajul către ţară al regelui Mihai I; neîmpăcîndu-se cu regimul comunist de la noi, Carmi avea să emigreze în S.U.A., stabilindu-se la Los Angeles împreună cu soţia sa, fosta utecistă Zambi.

Profesorii mei de la liceul ploieştean se remarcau, în general, prin dinamism şi exigenţă.

Fără îndoială că, dintre dascălii mei de la acea epocă, profesorul de română Gh. M. Petrescu-Sava, fost Zagoritz, mi-a trezit cel mai mult interesul. Autor al unor reuşite lucrări de istorie locală prahoveană, Zagoritz dobîndise cu vremea faima unui zurliu frizînd cîteodată demenţa. Trăia absolut singur într-un imobil impunător. În relaţiile cu elevii era imprevizibil.

Metoda sa de predare nesocotea obişnuitele canoane didactice. De pildă, în clasa I, ne povestea la fiecare lecţie cîte o istorioară pe care apoi urma să o reproducem în caietul de compuneri, pentru a ne deprinde să redactăm naraţiuni. În clasa a II-a, la ordinea zilei au trecut descrierile. După ce ne-a propus un plan general de întocmire a descrierii, profesorul ne-a indicat temele pe care urma să le abordăm, lecţie de lecţie, în caietul nostru de compuneri. Am debutat cu descrierea spaţiului clasei, ca îndată să ni se ceară descrierea băncii în care şedem, apoi cea a călimării, a tocului, a creionului, a caietului de curat la limba română, pentru a trece, în continuare, la descrierea şepcii, a tunicii, a ghetelor şi chiar a numărului matricol purtat pe braţul stîng, a uşii clasei, a unui corp de calorifer, a statuilor de pe faţada liceului etc. Cînd a fost vorba de descrierea celui mai frumos copac pe care-l ştiu, m-am oprit la nucul din grădina noastră de la Văleni. De asemenea, Zagoritz acorda o atenţie deosebită sistematizării observaţiilor meteorologice.

Am stăruit asupra acestui aspect cvasimaniacal al preocupărilor sale pedagogice deoarece sînt încredinţat că exerciţiilor pe care mi le-a impus originalul meu dascăl ploieştean le datorez în bună măsură uşurinţa cu care, ca student medicinist, izbuteam să prezint diverse formaţii anatomice normale sau patologice.

Dar relaţiile mele cu Zagoritz aveau să se deterioreze grav, probabil ca urmare a unei glume pe care eu o crezusem „nevinovată“, dar care pe el l-a iritat teribil. Spre mirarea colegilor, lucrările mele scrise, oricît de merituos s-ar fi prezentat, abia primeau note „de trecere“. Am salutat deci venirea, în clasa a III-a, a unui alt dascăl la limba română.

În schimb, Bernard Schnapp, profesorul de ştiinţe naturale, mă aprecia în chip deosebit. Pe un extemporal la botanică mi-a pus nota 10^{+}...

L-am avut profesor de geografie pe Nicolae Simache, unul dintre cei mai harnici animatori culturali din judeţul Prahova. Părintele Tăriceanu se arăta şi el satisfăcut de tezele mele la religie. Punîndu-mi nota 9^{+} la lucrarea scrisă pe ultimul trimestru din clasa a III-a, M. Temistocle, profesorul de istorie, a notat alături: „Meriţi mai mult pe viitor.“ Nu pot să nu-l amintesc printre „maeştrii“ pe I. Cr. Danielescu, profesorul nostru de muzică şi organizatorul unui cor şcolar în al cărui repertoriu figurau la loc de frunte propriile compoziţii.

Notele obţinute păreau să mă desemneze ca premiant al clasei, dar nu numai rezultatele mediocre înregistrate la limba română, ci mai cu seamă mediile anuale aflate la limita inferioară a promovabilităţii de la „dexterităţi“, precum educaţia fizică sau lucrul manual, făceau ca premiul I să revină fiului de general-medic. Faptul că acest copil drăguţ, cuminte şi ascultător avea „protecţie“ se evidenţia şi prin „freaza“ pe care avea dreptul să o poarte pe temeiul unui certificat medical în care se pretindea că scurtarea părului i-ar periclita sănătatea. Tunderea chilug era totuşi o regulă observată cu stricteţe la Liceul „Sf. Petru şi Pavel“: periodic, un „supraveghetor“ (recrutat dintre elevii ultimei clase) se instala la poartă, nepermiţînd accesul în curtea şcolii decît al celor fără „frează“. Doar foarte puţini privilegiaţi, printre care şi Ionescu Gh. Mircea, îşi puteau exhiba podoaba capilară.

Liceul meu se fălea cu disciplina impusă elevilor. Ieşirea în oraş fără numărul matricol pe braţ se sancţiona cu eliminarea din şcoală pentru un număr de zile. La fel era reprimată prezenţa pe Strada Franceză, locul predilect de plimbare al tineretului monden ploieştean. Frecventarea cinematografelor era interzisă, cu excepţia filmelor despre care eram anunţaţi oficial de către supraveghetori.

La Ploieşti am reluat lecţiile de franceză cu Mademoiselle Micheline. Mergeam la locuinţa ei din apropierea Gării de Vest, unde, în prezenţa bătrînei sale mame, discutam (pe franţuzeşte) despre lecturile recomandate de ea: *Le tour de la France par deux enfants* de G. Bruno, *Sans famille* de Hector Malot, *Lettres de mon moulin* de Alphonse

Daudet (carte pe care mai-nainte o citisem în românește) și tot felul de mărunțișuri din „Bibliothèque rose". Pe toată durata lecției, dăscăliţa mea sorbea tacticos dintr-un pahar cu vin fiert.

Am pierdut apoi orice legătură cu ea, ca să-i prind urma abia în 1948, cînd lucram la Ministerul de Externe. Dar despre aceasta va fi vorba la timpul său.

Cînd am venit în gazdă la tanti Atina și nenea Nae Sersea, vărul meu Oniță se afla la Cluj, unde își încheia studiile la Facultatea de Drept. După întoarcerea lui acasă, viața de fiecare zi a luat pentru mine alt curs.

Principala mea preocupare nu au mai fost lecțiile pentru a doua zi, ci lecturile indicate de vărul meu și mai ales discuțiile pe marginea acestor lecturi. Pe lîngă cărțile recomandate la școală am citit cu sîrg, din biblioteca lui Oniță, scrieri de tot felul, de la clasicii Antichității pînă la prozatorii și eseiștii contemporani, români sau străini. Mentorul meu cumpăra ziarele și revistele cu orientare politică de stînga, pe care mi le trecea regulat și mie.

Adevărate evenimente erau plimbările pe care le făceam împreună în zonele periferice ale Ploieștiului, plimbări care cîteodată se transformau în excursii. Îmi amintesc că, la sfîrșitul unei ierni, am cercetat, cîteva duminici la rînd, mahalaua din nord-vestul orașului. Am dat acolo peste magazii și bordeie locuite de oameni zdrențăroși și zgribuliți. Imaginea acestui spectacol dezolant se suprapunea peste o fotografie intitulată *Melancolia celor șezînd pe lîngă ziduri,* apărută în unicul număr al revistei *Viața imediată*, editată în decembrie 1933 de Geo Bogza: parcă unii și aceiași lumpenproletari zăceau atît în poza din revistă, cît și pe maidanele de după barierele Ploieștiului.

Curînd a devenit limpede pentru mine că expedițiile organizate atunci de Oniță urmăreau un scop politic precis: să-mi atragă atenția asupra nesfîrșitei mizerii în care se zbătea bună parte din populație și să mă îndemne să reflectez la posibilitățile depășirii acestei situații. Dar, la vremea aceea, Oniță încă nu se referea deschis la comunism.

Un farmec deosebit îl aveau deplasările mele la Văleni, la fiecare două-trei săptămîni, pentru a-i revedea pe ai mei și a aduce de acolo unele provizii alimentare. Călătoream acum de la Ploiești la Văleni (și retur) singur, căci mă făcusem băiat mare. Eram atent la vînzoleala din vagonul de clasa a III-a, urmăream bietele discuții pe teme politice de actualitate ale vecinilor de compartiment, mă amuzau glumele

lor nesărate, surprindeam începuturi de idile, iar uneori asistam la izbucnirea unor conflicte gălăgioase, care, din fericire, se stingeau repede.

Mă simţeam la mine acasă în gospodăria Sersarilor, prevăzută cu instalaţie de baie (ceea ce la Văleni ne lipsea), cu bolţi de viţă, cu grădină de legume, cu o mică livadă de pomi fructiferi, cu bare paralele pentru gimnastică şi cu... Tutuluş, cîinele răsfăţat de toţi.

Cartierul mi-era şi el drag. Cînd, în zilele călduroase, mă întorceam de la liceu, prin ferestrele larg deschise se revărsau, din aparatele de radio, melodii vesele sau languroase. Cei aflaţi în curţi te urmăreau cu privirea pînă te depărtai. Pretutindeni părea să domnească o bună-cuviinţă înrudită cu cea ţărănească.

Am încercat să evoc cumva un moment din viaţa acestui cartier în schiţa *Toamnă periferică* pe care, în decembrie 1940, am publicat-o în revista de la „Sf. Sava".

Dar nu mi-a fost dat să stărui în lumea în care mă cuibărisem.

Tanti Atina şi nenea Nae erau foarte nemulţumiţi că Oniţă nu vrea să se apuce de treabă, angajîndu-se la vreo instituţie sau intrînd în avocatură. După părerea lor, unul dintre principalele motive ale tenacităţii cu care el rezista îndemnurilor de a încerca să-şi cîştige singur existenţa era prezenţa mea în apropierea lui, ceea ce l-ar fi determinat să-şi concentreze eforturile în direcţia educării şi instruirii mele. Nu vedeau o altă soluţie a acestei situaţii dramatice decît ca eu să părăsesc culcuşul de pe Strada Zefirului.

Dat fiind că mama era învăţătoare, am fost imediat primit la internatul de băieţi al Casei Corpului Didactic prahovean, internat care prezenta şi avantajul de a fi situat în imediata apropiere a liceului meu. M-am adaptat repede vieţii de intern, găsind timp pentru îndeplinirea obligaţiilor şcolare, pentru „lectura particulară", dar şi pentru a oferi „consultaţii gratuite" la limba franceză unor elevi mai mari, care m-au luat sub protecţia lor.

Aşa se face că, în vacanţa de Paşti din aprilie 1936, am fost admis, prin excepţie, în colectivul celor ce sărbătoreau apropiata absolvire a cursului secundar printr-o excursie în Ardeal şi Banat. După ce am vizitat cu încîntare Sibiul, tovarăşii mei de drum, cărora li se dăduse liber pentru o oră-două, m-au luat cu ei într-un modest bordel, unde i-am aşteptat liniştit pînă ce şi-au împlinit dorinţa. Alt eveniment al excursiei a fost trecerea frontierei la Jimbolia şi zăbovirea pentru scurtă vreme la Vîrşeţ, pe teritoriul Iugoslaviei, unde, spre delectarea noastră, am putut vorbi româneşte cu mulţi localnici.

În aceeaşi clădire cu internatul nostru funcţiona un cinematograf pentru publicul larg. Obişnuiam să mă strecor printr-o uşă dosnică în sala de spectacole, reuşind astfel să văd multe filme interzise elevilor.

Am continuat să particip la şedinţele Societăţii Literare „Mlădiţa". În revista *Munca personală*, organul societăţii, am publicat în octombrie-decembrie 1935, neîndoios sub influenţa, dacă nu chiar la îndemnul vărului meu Oniţă, o prezentare sumară a personalităţii atît de controversatului Girolamo Savonarola, călugărul florentin din Quattrocento, spînzurat ca urmare a ofensivei violente dezlănţuite de el împotriva papalităţii, pe care o socotea principala vinovată pentru nemaipomenita corupere a moravurilor. Nota *Savonarola-martir al civilizaţiei,* încredinţată de mine revistei ploieştene, era inspirată din recenta versiune franceză a monografiei despre Savonarola a lui Ralph Roeder, carte procurată mie de către Oniţă.

Învinuiam aici clerul Apusului de a fi fost „totdeauna gata a înăbuşi orice încercare de a judeca sincer şi de a critica instituţiile contemporane". Într-atît mă impresionase sfîrşitul tragic al lui Savonarola, încît nu mi-am mai îngăduit să-l acuz pe fanaticul predicator nici măcar pentru faptul că a organizat autodafeuri cu cărţile şi operele de artă socotite a fi imorale.

Vacanţele mele la Văleni şi-au schimbat înfăţişarea. Fiind elev de liceu, mi-am permis să urmăresc cursurile Universităţii Populare „N. Iorga" instalat într-un scaun în stal, iar nu furişîndu-mă, ca pînă atunci, în vreun colţ al sălii.

Dar marea înnoire survenită în existenţa mea vălenară s-a datorat mutării familiei Constantinescu-Delabaia alături de noi, în locuinţa fostă a coanei Draga, iar acum a moştenitorilor ei, fraţii Vlad şi Radu Vranialici.

Domnul Delabaia devenise unul dintre colaboratorii apropiaţi ai lui Iorga, care-i încredinţase răspunderea redacţională a *Neamului românesc pentru popor*.

Ion Constantinescu-Delabaia se ocupa cu mult zel de această revistă ce-şi propunea să contribuie la educarea maselor rurale, el nelăsîndu-se inhibat de faptul că era evreu botezat. Marea lui pasiune se arăta a fi versificarea, exercitîndu-şi respectivul talent mai ales ca fabulist. Soţia sa, Olga Constantinescu sau doamna Delabaia, cum îi spunea toată lumea, era un model de gospodină moldoveancă, harnică şi amabilă peste fire. Domnul şi doamna Delabaia aveau un fiu, Ion, me-

dic, profesînd pe Valea Jiului, şi o fiică, Cezara, profesoară care nimerise la Centrul de instrucţie de la Predeal al organizaţiei Străjeria.

Doamna Cezara fiind divorţată, Doina, fata ei, se afla în grija bunicilor, la Văleni. Foarte curînd m-am îndrăgostit de copila de peste gard şi apoi ani de zile m-am străduit să capăt convingerea că şi ea mă iubeşte. Deocamdată, stăteam îndelung de vorbă, povestindu-ne întîmplări din viaţa de şcolari şi forfecîndu-ne prietenii şi cunoscuţii. Uneori, rămînînd singuri în cerdacul locuinţei sale, ne aşezam tăcuţi unul lîngă celălalt. Şi ne sărutam cuminţi.

Radu Vranialici şi-a asigurat folosirea pe mai departe a unei încăperi în casa pe care o închiriase familiei Delabaia. Aici a continuat să vină în fiecare vară împreună cu soţia sa, doctoriţa Caecina Busuioc, care a devenit pentru noi tanti Cici, şi cu fiica lor, drăgălaşa Draga, admisă cu drepturi depline, de mică, în cercul prietenilor noştri de vacanţă.

De altminteri, acest cerc se lărgise în ultima vreme. Lui Onel Zamfirescu şi lui Mircea Capătă li s-au adăugat Despina Morcovescu, o vălenară colegă de liceu a Doinei, Zitta Mendl, verişoară bucureşteancă a Doinei, micul Gigel Vasiliu, cunoscut mai ales sub porecla de Muscă, alt văr al Doinei, Lili şi Bebe Ardeleanu, copiii secretarului cursurilor de vară, precum şi diverse apariţii pasagere. Mergeam în ceată la plimbare prin împrejurimi şi la scăldat în Teleajen.

Într-un fel, eu eram, alături de Onel, animatorul acestui grup. Ştiam că nu sînt ce se numeşte „un băiat frumos", căci aflasem că, printre altele, am nasul prea mare. Încercam să compensez deficitul de atracţie fizică printr-o contribuţie sporită la crearea bunei dispoziţii în jurul meu.

Că eram considerat a fi un băiat „cu haz", am luat cunoştinţă recent şi dintr-o scrisoare, de la mijlocul anilor '30, trimisă de la Văleni alor săi la Alexandria de către Melania Stăncescu, nepoată a tatei care venise în vizită la noi: „Nea Gogu – relatează Melania – îmi spuse că, după-amiază, la ora 4, mergem amîndoi la serbarea Şcolii de Misionare. Băiatul dumnealui (Gicu) se roagă de tată-său să-l ia şi pe el în lojă; ce, numai el şi tanti Melania să stea în lojă, şi el la stal? E o plăcere să-i asculţi cum îi demonstrează nea Gogu că el este elev şi trebuie să stea acolo unde e de nasul lui. [Gicu] îi spune mereu: lasă, tată, că ajung eu doctor de nas, gît şi urechi!... E un dracos de băiat, dat naibii."

La ce-mi mergea mintea pe atunci pot deduce şi din proiectele unor scrisori „de cerere" figurînd, ca teme şcolare, în caietul meu de com-

puneri la limba română din 1934-1935. Astfel, mă adresam primarului Vălenilor pentru a mi se elibera un certificat de bună purtare, fiindu-mi necesar la înscrierea în Facultatea de Teologie a Universităţii din Bucureşti. Prefectului de Prahova îi solicitam o autorizaţie de liberă trecere de-a lungul judeţului, urmînd să fac o „excursiune cu scop ştiinţific": vizitarea resturilor antice, culegerea de material etnografic şi folcloristic, colectarea de roci, fosile şi antichităţi. Iar pe medicul primar al judeţului Prahova îl rugam să fiu numit în postul vacant de subchirurg la spitalul din Vălenii de Munte, întrucît posedam următoarele titluri: patru clase liceale, şcoala de agenţi sanitari, un an de practică la plasa Podgoria, patru luni de practică la spitalul din Urlaţi, cererea mea întemeindu-se şi pe dorinţa de „a-mi ajuta familia, care se află în strîmtoare financiară". Băşcălia îşi dădea mîna aici cu anumite elanuri ale imaginaţiei mele.

Nu am renunţat, în acele vacanţe de proaspăt licean, nici la vizitele mai îndelungi la Poseşti, mai cu seamă pentru a tăifăsui cu Oniţă, şi nici la cele la Alexandria (dacă nu cumva verii mei de acolo veneau ei la Văleni).

Ţica şi cu mine îi priveam cu multă simpatie pe tinerii Brăteşti de departe: Mircea şi Doru, ai lui nenea Ilie şi tanti Victorina, sau Uţică şi Florica, ai lui nenea Andrei şi tanti Maricica. Doru ne atrăgea prin contagioasa-i zburdălnicie, Mircea prin sobrietatea lui amabilă, Florica prin maliţioasa-i vioiciune, iar Uţică prin calmul lui drăgăstos. Nu aveam însă a face aproape deloc în oraşul natal al tatei cu Lidia, fiica lui nenea Durică şi tanti Matilda, nu numai fiindcă această verişoară era simţitor mai mică decît noi, dar şi fiindcă manifesta o evidentă tendinţă la izolare.

În iulie 1935 am mers la mare cu familia lărgită, întrucît mama, tanti Atina şi Oniţă urmau să facă la Carmen Sylva (viitoarea Eforie Sud) o cură cu apă de ghiol. Peisajul marin mă captiva, dar începeam să fiu sensibil şi la splendoarea feminină etalată pe plajă.

Hoinărind cu Oniţă pe faleză, înspre Tuzla, am descoperit că, într-un anume loc de pe povîrnişul de deasupra plajei, grupuri de tineri săpau şi acopereau nişte bordeie. N-a fost greu să aflăm că dădusem peste formaţii legionare care se angajaseră să amenajeze o tabără de vacanţă. Am revenit aproape zilnic acolo, mai cu seamă că locuinţa din Carmen Sylva în care eram găzduiţi se găsea nu departe de acea tabără.

Curînd am avut surpriza să constatăm că, într-unul din bordeiele centrale, se instalase Corneliu Zelea-Codreanu. Legionarul de gardă de la uşă controla intrările şi ieşirile, iar din cînd în cînd transmitea cu voce tare ordine de felul: „Camaradul Zăvoianu să vină la Căpitan!" sau „Camarada Nicoleta e chemată de Căpitan!" Fiindcă se dusese vestea despre prezenţa Căpitanului la comanda taberei, au început să apară sumedenie de vizitatori, printre care personalităţi destul de cunoscute ale vieţii politice şi culturale.

Zilnic, la apusul soarelui, Codreanu urca pe un mic promontoriu, legionarii se aliniau de jur împrejur, iar musafirii anonimi ne răsfiram pe panta alăturată. Căpitanul începea o alocuţiune pe teme la ordinea zilei. Vorbea sacadat, aşteptînd, pentru a relua expunerea, să se stingă zgomotul iscat de valurile ce se izbeau de ţărm. Aşa l-am auzit pe Codreanu asemuind soarta de azi a românilor cu cea a pieilor-roşii, în ambele cazuri fiind vorba de autohtoni hărţuiţi nemilos de către venetici...

În anul următor am mers, în aceeaşi formulă, la Plaja Nouă, o mică grupare de vile construite pe strîmta limbă de pămînt care, între mare şi Lacul Techirghiol, leagă Eforie de Carmen Sylva.

Într-o bună zi am observat, la amiază, îndreptîndu-se către sud o lungă procesiune, pe şoseaua din spatele vilei „Dimitrie şi Gabriela", reşedinţa noastră. Toţi copiii am dat fuga să vedem despre ce e vorba. Pîlcuri de legionari mărşăluiau purtînd în spate grinzi, scînduri şi alte materiale de construcţie preluate din staţia de cale ferată Eforie, pentru a fi transportate la tabăra lor. Preferaseră să descarce vagonul cu cherestea la Eforie, iar nu „lîngă casă", la Carmen Sylva, tocmai pentru a putea străbate demonstrativ o zonă mai întinsă a litoralului, sub privirile vilegiaturiştilor.

Zărindu-l de departe în coloană pe Codreanu, m-am prins în joc, înşiruindu-i la marginea şoselei pe băieţii şi pe fetiţele din ceata noastră. Cînd Căpitanul a ajuns în dreptul nostru, am ordonat să i se dea onorul cu braţul întins, după baterea palmei pe piept. Cel astfel salutat s-a oprit, vizibil impresionat de această manifestaţie spontană. „De unde sînteţi, copii?" ne-a întrebat. Am răspuns: „De la Vălenii de Munte!" Căpitanul ne-a salutat sobru şi s-a îndepărtat cu suita sa. Se vede că informaţia primită nu l-a încîntat pe Codreanu, deoarece, încă de pe atunci, Iorga, cel mai de seamă dintre vălenari, manifesta ostilitate faţă de ideologia şi strategia legionară.

După întoarcerea la Văleni am continuat să mă joc de-a căpitanul şi garda cu copiii din preajmă. Lîngă chioşcul din curtea noastră am

desenat cu pietricele, pe un strat de verdeață, emblema legionară. Ba chiar am confecționat carnețele pentru membrii cuibului „Albina" pe care l-am înființat. Făceau parte din cuibul meu vreo trei-patru copii, printre care și vecinul nostru evreu botezat – Gigel Vasiliu zis Muscă, nepotul domnului Delabaia. Sacrilegiul cel mai izbitor pe care l-am comis atunci a fost de a mă fi autoproclamat „căpitan" al „cuibului" improvizat de mine, știut fiind că doar unul este și va fi Căpitanul!

Această joacă de băiețași era desigur sortită uitării, dacă, datorită unei vocații de colecționar de „amintiri", n-aș fi păstrat carnetul de membru al cuibului „Albina", carnet prevăzut cu semnătura mea de „Căpitan". La percheziția pe care mi-au făcut-o peste aproape două decenii, agenții Securității au dat peste acest oribil document, care a putut fi invocat ca dovadă a adeziunii mele la mișcarea legionară...

Și astfel eu am fost recunoscut de către organele comuniste ca fiind unicul posesor al unui carnet de legionar (căci se știe că Garda de Fier n-a eliberat niciodată asemenea atestate) și ca beneficiind de titlul de „Căpitan". Dar despre aceasta va fi vorba mai tîrziu.

La sfîrșitul anului școlar 1935-1936, părinții mei au luat hotărîrea de a mă muta de la liceul din Ploiești, a cărui conducere îmi arătase în ultima vreme prea multă ostilitate.

Paharul mizeriilor se umpluse în primăvara anului 1936 prin trimiterea mea la carcera liceului, măsură care viza micșorarea notei la purtare și deci excluderea din poziția de premiant al clasei a III-a B. Pretextul a fost oferit de o hîrjoană copilărească în curtea liceului: cîțiva colegi „s-au legat" de Mircea Ionescu pe motiv că era unicul purtător de „freză" din clasa noastră; eu n-am intervenit direct în acea înfruntare pe care nu o provocasem în nici un fel, ci m-am mulțumit să rîd zgomotos.

Dar, îndată, secretarul liceului m-a condus într-una din carcerele plasate pe coridoarele laterale ale amfiteatrului. Am stat acolo închis în întuneric și la strîmtoare vreo două ceasuri. La un moment dat a trecut pe coridor profesorul Zagoritz, care însă n-a vrut să ia în seamă rugămintea mea disperată de a fi eliberat.

Peste cîteva zile, mama a venit să protesteze la cancelaria școlii. Directorul nu a exprimat nici un regret pentru măsura de terorizare ce mi se aplicase.

Pînă la urmă m-am declarat și eu de acord, în cursul conciliabulelor familiale, să părăsesc liceul ploieștean. S-a decis să merg la „Sf. Sava" nu numai fiindcă acel „colegiu național" beneficia de o foarte bună

reputaţie, dar şi fiindcă tata se aflase cîndva pe băncile acelei şcoli. Intervenţia pe lîngă Ştefan Pop, directorul de la „Sf. Sava", a istoricului Victor Brătulescu, discipol al lui Iorga şi prieten al tatei, ca să fiu admis elev intern nu putea decît să reuşească.

Şi iată-mă începîndu-mi, în toamna lui 1936, cariera de „savist".

5
PĂTRUND ÎN LUMEA LARGĂ

Curînd după deschiderea cursurilor la „Sf. Sava" îmi înştiinţam părinţii: „Aici e foarte bine: (la internat) băieţi buni, cu care sînt prieten, mîncare bună; la clasă – colegi de treabă." Nu mă simţeam defel în exil.

Prima garnitură de profesori ai mei din clasa a IV-a A era formată în majoritate din persoane respectabile. Anatomia şi geologia ne erau predate de blîndul Al. Mumuianu, deopotrivă de preocupat să ne însuşim noţiunile teoretice şi să ne informăm asupra unor aspecte practice. Dascălul nostru de română a fost Florea Ilioasa, autor de manuale şcolare pentru clasele gimnaziale, un fel de amabil institutor întîrziat. Andrei Marin, deocamdată profesor de latină, dar în ultimele clase ale liceului profesor al meu de greacă, insista asupra studiului gramaticii. Prea puţin mă satisfăceau lecţiile de franceză ale lui Matei Fotino, care nu încerca să depăşească orizontul exerciţiilor de ortografiere şi traducere. La istorie, Mihai Popescu îşi permitea din cînd în cînd incursiuni în problematica socială şi culturală a trecutului românesc. Părintele Eugen Bărbulescu se comporta, într-adevăr, ca un părinte al nostru şi era bucuros să ne audă cîntînd imnuri religioase şi colinde.

Dar magistrul care m-a fascinat în clasa a IV-a a fost profesorul de matematici Nicolae Muzicescu. Pînă atunci nu manifestasem un interes deosebit pentru această „materie"; mă mulţumisem să deprind tehnicile rezolvării exerciţiilor şi problemelor curente, fără să încerc realizarea unor performanţe în acel domeniu, astfel ca să fiu cooptat în cercul colegilor abonaţi la *Gazeta matematică*. Nu mult după ce Muzicescu a suit pe catedra clasei noastre aveam totuşi să devin, spre marea mirare a mea şi a celor din jur, un fel de vedetă a orelor de matematici.

Profesorul nu obişnuia să-şi împartă activitatea didactică în examinare şi predare, ci, de la începutul lecţiei, îl chema la catedră pe un

elev, cu care „discuta" despre noile noţiuni ce trebuiau însuşite de învăţăcei. Primele tentative de a lega asemenea convorbiri didactice cu colegii mei au eşuat lamentabil, Muzicescu arătîndu-se cu totul nemulţumit atît de vocabularul interlocutorului, cît şi de demersurile logice ale acestuia.

Excedat, a întrebat, la un moment dat, cine se oferă să se prezinte voluntar la tablă. Mi-am luat inima-n dinţi şi am ridicat degetul. Aveau să urmeze zeci de ore pe care le-am petrecut lîngă catedră, dialogînd cu maestrul care urmărea ca, prin intermediul meu, dar şi sub stricta lui îndrumare şi supraveghere, să-şi iniţieze discipolii în metodologia algebrei. De foarte puţine dăţi s-a arătat nesatisfăcut de formulările mele, dar nu m-a trimis niciodată în bancă, aşa cum proceda cu alţii.

Efectiv, eu nu făceam decît efortul de a gîndi cît mai corect şi a mă exprima cît mai precis. Iar lucrul acesta se vede că îl mulţumea pe Muzicescu, care avea oroare de memorizarea bucherească a manualului. Unii dintre colegi, mai ales cei care erau convinşi că au talent la matematici, îmi declarau deschis că nu trebuie să-mi fac iluzii în privinţa dotării mele în acest domeniu. Eram sincer de acord cu ei, ceea ce nu mă împiedica să mă bucur, în fundul sufletului, că fac faţă unui asemenea insolit experiment intelectual. Mă gîndeam că succesul meu se datora, în bună măsură, deprinderii de a discuta în contradictoriu cu „sucitul" meu văr Oniţă, care nici el nu-mi permitea să recurg la argumentaţii formale şi la invocarea unor locuri comune. De altminteri, mulţi dintre colegii mei îl socoteau niţel zănatic pe Muzicescu, la fel cum era privit şi Oniţă în familia mea.

Îndată după înapoierea noastră din vacanţa de vară, către sfîrşitul lui septembrie 1937, m-a uluit vestea încetării din viaţă a lui Nicolae Muzicescu. Am ţinut să fac de gardă la catafalcul unuia dintre „cei mai falnici profesori ai Colegiului" (cum se afirma în elogiul său funebru), un profesor care nu găsise de cuvinţă să lase vreun corigent în întreaga lui carieră didactică. Trebuie să recunosc că dispariţia acestui incomparabil magistru mi-a apărut ca o eliberare de obligaţia pe care mi-o asumasem tacit, în ultima vreme, de a mă consacra studiului matematicilor. Din nou am început să visez la o carieră medicală care să-mi asigure condiţiile materiale necesare creaţiei literare.

Compoziţia socială a masei elevilor colegiului naţional era foarte neomogenă. Nu lipseau „aristocraţii", precum, în clasele mai mari, unele odrasle ale Brîncovenilor şi ale Ghiculeştilor. Reprezentanţii marii burghezii abundau: la noi în clasă îi aveau pe Georgel Inculeţ,

fiul lui Ion Inculeț, basarabeanul ministru de Interne, pe Sandi Oanea, pe Dan Alexandrescu, pe Gore Condrus, pe Onu Boambă, pe Dan Burileanu și pe alți copii ai unor parlamentari, înalți funcționari, ofițeri superiori etc. Burghezia bucureșteană era și ea bine reprezentată. Dintr-o asemenea familie provenea colegul meu de bancă, Henri Georgescu, un original neluat de nimeni în serios. M-am împrietenit temeinic cu Cristian Georgescu, fiu al proprietarului restaurantului „Coșna-Buzești".

Aproape o treime din clasă era formată din elevi interni, cu care aveam un contact permanent, atît înăuntrul liceului, la cursuri, în sala de meditații, la masă, la joaca în curte, la dormitor, cît și cu prilejul incursiunilor în oraș, cînd adeseori eram însoțit la spectacole sau la simpla hoinăreală de colegi de la internat. Printre amicii mei din această categorie se numărau Ion Popeia, Titi Robescu, Nae Dumitrescu, Gogu Nuță, Simion Avramescu, Gigi Mihuț, Aristide Bogasieru, Mihai Manole, Ion Nănău, unii fiind bursieri prin concurs, iar alții, ca și mine, plătind întreținerea.

Relațiile dintre colegii interni și cei externi erau, în general, destul de bune, măcar că din partea unor bucureșteni get-beget se putea observa o atitudine de superioritate față de băieții proveniți de la țară. În ce mă privește, nu m-am simțit niciodată umilit de către externi, care de multe ori se arătau gata să mă felicite pentru anumite succese școlare. Știam prea bine că unii dintre ei făceau parte dintr-o lume cumva inabordabilă mie, o lume înțesată de evenimente mondene. Nu-i invidiam deloc, deoarece încă de pe atunci eram convins că adevărata elită este cea culturală.

De regulă, profesorii noștri se străduiau să se poarte la fel de binevoitori cu externii și cu internii. Foarte rar se întîmpla să constat că unor colegi făcînd parte din familii cu înalt statut social li se dădeau note mai bune decît s-ar fi părut că merită. Faptul că la gimnastică sau la alte dexterități mă trezeam cu medii anuale care mă dezavantajau față de „fruntașii" tradiționali ai clasei nu-mi trezea sentimente de revoltă. Experiența ploieșteană mă îndemna să disprețuiesc eforturile în vederea cuceririi titlului de premiant I...

Eram destul de mulțumit de mîncarea ce mi se dădea la internat. Dormitoarele cu paturi îngrămădite erau adăpostite în foste săli de clasă. De două ori pe săptămînă făceam seara duș. Lenjeria de corp și de pat ni se păstra într-o încăpere specială, sub supravegherea unei pitorești băbuțe rusoaice, madam Sajin.

Deşteptarea internilor era programată la ora 6. După ce ne spălam, trebuia să ne prezentăm la gimnastica de înviorare, de la efectuarea căreia încercam cîteodată să mă sustrag. Urmau scurta meditaţie de dimineaţă şi micul dejun.

La orele de clasă participam cu maximă regularitate. În tot cursul liceului n-am „chiulit" decît o singură dată, la o lecţie de religie, şi atunci în joacă, fiindcă nu aveam nici un motiv să absentez.

Eu foloseam meditaţia de după-amiază îndeosebi pentru „lecturile particulare", căci mă obişnuisem să-mi scriu temele „pe-a doua zi" chiar în cursul recreaţiilor ce urmau orelor în care ni se comandau asemenea teme. Doar înainte de teze, lucrările scrise trimestriale, consultam manualele şi caietele de notiţe, căci încă de pe atunci căpătasem deprinderea de a face necontenit însemnări pe toată durata expunerilor ascultate în orele de clasă, deprindere pe care aveam să o cultiv şi să o dezvolt în vremea studenţiei.

Altminteri, citeam cu spor lucrările recomandate de profesori, dar mai cu seamă cărţile de pe listele întocmite la indicaţia lui Oniţă, pe care periodic îl vizitam la Ploieşti în acest scop.

Eram însă deranjat destul de des de colegi care-mi cereau sfatul la pregătirea temelor, deoarece şi la „Sava" se dusese vestea că mă pricep la limba franceză.

Ba încă s-a repetat aici fenomenul înregistrat cînd am locuit la Casa Corpului Didactic din Ploieşti: interni din ultimele clase apelau la cunoştinţele mele de franceză. S-ar putea spune că, în felul acesta, „m-am împrietenit" cu elevi dintr-a VII-a şi chiar a VIII-a.

Aşa se explică favoarea pe care, într-o bună zi, mi-a făcut-o unul dintre ei de a mă conduce la un bordel, unde ştia „o fată pe cinste". Dînd urmare acestui îndemn, mi-am pierdut nevinovăţia într-o casă de toleranţă de pe cheiul Dîmboviţei. Evenimentul nu m-a tulburat prea tare, căci trăiam într-o ambianţă în care viaţa sexuală relativ precoce era considerată obligatorie pentru orice băiat.

Ieşirea mea în oraş era destul de lesnicioasă nu numai în zilele de sîmbătă şi duminică, atunci cînd toţi cei nepedepsiţi cu „consemnul" aveau dreptul la „bilet de voie"; invocînd motive mai mult sau mai puţin credibile, şi în alte după-amieze se părăsea internatul. Am putut face astfel mai temeinic cunoştinţă cu acel încîntător Bucureşti interbelic, care nu înceta să-mi ofere surprize şi promisiuni.

Mergeam mai ales la librăriile unde căutam cărţile cerute de Oniţă, la „Cartea românească", la „Socec", la „Alcalay", dar şi la „Hasefer"

sau la „Cărăbaş". Începeam să mă aventurez în unele anticariate, precum cele din vale de „Socec".

La capătul săptămînii mă duceam la cinematografele de pe bulevardul Elisabeta sau de pe Calea Griviţei, mai adesea acolo unde se programau două filme sau beneficiam, ca supliment, de un „spectacol de revistă", cu actoraşi vestiţi pentru comicăria lor destul de ieftină.

În primii ani ai venirii mele la Bucureşti am asistat în unele duminici la partidele de fotbal de pe arena „Venus", eu fiind un fan al acestui club.

Dar în duminicile şi sărbătorile cînd nu dădeam o fugă la Văleni sau la Ploieşti eram invitat la masă de către prieteni, mai ales dintre cei pe care-i cunoscusem în vacanţele vălenare, precum Onel Zamfirescu sau Zitta Mendl.

Dintre evenimentele primului meu an bucureştean amintesc rîvna cu care m-am apucat să studiez stenografia după manualul lui Henri Stahl. Nu mi-a fost însă dat să stăpînesc această tehnică atît de iute pe cît sperasem, drept care am renunţat după cîteva luni la exerciţiile de scriere rapidă (cu vocale).

În februarie 1937 am asistat, împreună cu cîţiva colegi (nelegionari), la fastuoasa înhumare a lui Ion Moţa şi Vasile Marin, căzuţi în Războiul Civil din Spania.

Prin mai-iunie am avut bucuria de a fi mai în fiecare zi, timp de cîteva ceasuri, alături de tata, care venise în Capitală pentru un curs profesional organizat la Institutul „Victor Babeş". Am luat de mai multe ori masa cu el la „Carul cu Bere", l-am însoţit în vizitele făcute unor prieteni ai săi şi am mers împreună la expoziţiile de la Luna Bucureştiului. M-am simţit foarte bine, copleşit de atenţiile tatei, căci acasă, la Văleni, el avea o purtare destul de sobră în relaţiile cu mine, deşi la fiecare pas îi simţeam afecţiunea tăcută. L-am auzit, de altfel, declarînd o dată: „Pe copii nu trebuie să-i pupi decît cînd dorm."

În aprilie am mers cu doamna Delabaia, aflată în vizită la Bucureşti, la o conferinţă ţinută de profesorul Iorga în sala Teatrului Ligii Culturale. Mi-a făcut o deosebită impresie acea prelegere, şi fiindcă am ascultat-o într-o altă ambianţă decît cea cu care eram obişnuit, la Universitatea Populară de Vară.

Am început în luna mai să ţin un jurnal. M-a influenţat în această privinţă puternicul ecou pe care-l avea în opinia publică tipărirea însemnărilor zilnice ale lui Titu Maiorescu. În cel de-al treilea caiet al jurnalului meu mărturiseam, de altminteri, la 2 mai 1938, că „eu în-

cepusem să-l scriu cu gîndul că odată voi ajunge om mare şi de! – va trebui să am însemnările mele"...

N-am mai regăsit acest prim caiet cu note intime, dar ce s-a întîmplat cu cel de-al doilea ştiu prea bine: l-am ars în vacanţa Paştilor din 1938, într-un moment de furie, cînd Oniţă mi-a spus pe un ton ironic şi totodată mustrător că e o prostie ţinerea unui jurnal.

Poate că îndemnul către redactarea de însemnări zilnice este legat şi de o năstruşnică activitate pe care am început-o (şi am încheiat-o) în primul semestru al aceluiaşi an 1937: completarea unui „caiet de autocontrol". Nu-mi amintesc împrejurările în care elevul Brătescu Gh. Gh., din clasa a IV-a A de la C. N. S. S., s-a decis să noteze cînd şi în ce fel a nesocotit anumite „virtuţi". Să fi fost aceasta o iniţiativă pornită de la profesorul diriginte sau de la instructorii mişcării oficiale străjereşti, în curs de organizare?

Din caietul care mi-a picat acum în mînă am aflat, de pildă, că între 22 şi 28 februarie am păcătuit de cinci ori împotriva adevărului: „cerîndu-mi un domn elev din clasa a VIII-a stiloul, i-am spus că am de scris, ca să nu i-l dau"; „venind tîrziu la apel, am spus dlui pedagog că am învăţat"; „venind tata, nu i-am spus că am pierdut o pereche de pantofi"; „i-am spus lui Nuţă că [încă] nu am citit *În Tartaria,* ca să nu i-o împrumut, de frică să nu mi-o strice"; „nefăcîndu-mi pantofii, m-am ferit să nu fiu văzut de dl pedagog". La 3 martie „am fost nedrept cu un elev de clasa a II-a, luîndu-i cu forţa nişte gumă arabică". La 12 martie n-am respectat credinţa: „fiind obosit, am adormit fără să-mi fac rugăciunea". Între 5 şi 12 aprilie am nesocotit de patru ori îndatoririle caritabile: „nu am voit să dau din mîncarea mea colegilor"; „nu i-am împrumutat lui Bogasieru stiloul"; „n-am dat şi lui Popeia să citească *Prin foc şi sabie*"; „n-am dat Chimia, cînd mi-a cerut-o Mărculeşteanu". Am nesocotit sentimentul milei cînd, la 31 martie, „l-am bătut pe Matei Costică". Chiar aşa să se fi petrecut lucrurile?

Prin 1936-1937 m-am apucat să scriu *Roma sub al Treilea triumvirat,* tragedie în cinci acte, unde îmi propuneam să evoc o imaginară conspiraţie urzită împotriva lui Nero de către mama, fratele şi soţia împăratului, cu binecuvîntarea lui Seneca filozoful. Dezvăluiam, în textul păstrat fragmentar, cum au reuşit complotiştii să dea foc cetăţii şi cum, după aceea, pentru a trezi revolta împotriva stăpînirii, au lansat zvonul că însuşi Nero ar fi fost iniţiatorul incendiului, în dorinţa lui de a se desfăta la vederea pojarului care trebuia să-i amintească spectacolul nimicirii Troiei. Împăratul a reuşit totuşi să-i demaşte şi

să-i trimită la moarte pe trădători. Iar în actele următoare, fantomele celor executaţi aveau să apară mereu, pentru a-l chinui pe Nero prin simpla lor prezenţă. După cum i-am adus în scenă şi pe apostolii Petru şi Pavel, care au protestat împotriva acuzaţiei cum că vina pentru incendierea cetăţii le-ar fi revenit creştinilor. În piesa mea i-am atribuit lui Nero declaraţii menite să ateste că a fost un mare apărător al intereselor celor mulţi. Totodată l-am pus pe împărat să compună hexametri în stilul drag mie al traducerilor din Homer ale lui George Murnu...

După absolvirea clasei a IV-a gimnaziale am dat aşa-numitul examen de capacitate, pentru admiterea în cursul superior liceal. Am obţinut la acest examen-concurs cea mai bună medie din clasa mea: 8,40. N-aveam să fac caz de acest succes, care însă i-a umplut de satisfacţie pe ai mei. Ca, de altfel, şi pe mine!

În vacanţa de vară din 1937 am frecventat destul de conştiincios cursurile Universităţii Populare de la Văleni, cursuri dominate, desigur, de prezenţa lui Nicolae Iorga, cu ciclul de conferinţe „Hotare vechi şi hotare noi"! M-au interesat, printre altele, prelegerile pe teme psihanalitice ale doctorului Ion Popescu-Sibiu, după cum m-au uimit gălăgioasele manifestări ale cursanţilor legionari cu prilejul expunerilor lui Radu Demetrescu-Gyr, poetul lor.

Prietenii din verile precedente au fost de faţă şi de data aceasta. Doina a rămas în continuare o preocupare neliniştitoare pentru mine.

Cu Onel Zamfirescu mă vedeam de cîteva ori pe zi. Memorabilă a fost baia în Teleajen dintr-o după amiază, cînd am decis să mergem într-un loc cu apă adîncă, astfel ca Onel să poată înota în voie. Dar eu, care abia reuşeam să mă ţin „deasupra apei", am alunecat într-o groapă şi m-am dat la fund. Am cunoscut atunci unele stări sufleteşti încercate de cei cu viaţa în mare primejdie. N-am procedat la vreo recapitulare sintetică a întregii existenţe anterioare, dar am fost asaltat de o rapidă succesiune de imagini din trecut. După cîte îmi amintesc, nu eram stăpînit de panică, ba chiar simţeam că sînt cuprins de o progresivă stare de calm. Onel a observat că mă aflu în pericol şi a intervenit energic pentru a mă trage la mal. Situaţia aceasta mi-a rămas marcată amănunţit în memorie parcă pentru totdeauna.

Probabil că în cursul aceleiaşi vacanţe de vară a avut loc o a doua „întîlnire personală" a mea cu N. Iorga, după cea din prima copilărie, cînd îi adresasem acel „Mă bădete!".

De data asta pedalam pe strada Berevoiești, în apropierea cotului de la Biserica Mînăstirea. O turmă de vaci care se întorceau de la păscut și adăpat îmi incomoda vizibilitatea. După ce am ocolit grăbit vacile, m-am trezit în fața unui grup, în mijlocul căruia l-am recunoscut pe marele cărturar, care își făcea atunci obișnuita plimbare de după-amiază. Iorga s-a speriat de imprudentul biciclist, care dădea impresia că se năpustește asupra lui. Am virat prompt, salutîndu-l rușinat, ca să-l aud strigînd în urma mea, în timp ce mă îndepărtam: „Tinere descreierat!..."

Desigur că însoțitorii săi, între care se aflau și cîteva persoane care mă știau, l-au ajutat să-l identifice pe „agresorul" involuntar. Unde mai pui că în preajma lui Iorga se găsea, la vremea aceea, verișoara mea Patrița Brătescu, angajată ca profesoară de franceză la Școala de Misionare.

În acea vacanță, ca și în altele din aceeași perioadă, am mers de cîteva ori la vînătoare împreună cu inginerul silvic Ion Cînda, prieten al părinților mei, și cu frații Sandu și Nicu Popescu. Am colindat cu ei plaiurile din jurul Vălenilor și, sus la munte, pe cele de sub Grohotiș. Asemenea expediții cinegetice erau pentru mine doar prilejuri de desfătătoare hoinăreală, căci nu țineam defel să trag cu pușca în vietățile întîlnite.

Nu putea lipsi din programul meu de vacanță o vizită prelungită la Poseşti. De data aceasta am continuat acolo lecturile comuniste pe care, în ultima vreme, Oniță începuse să mi le ofere timid la Ploiești. Luînd toate măsurile de precauție, de la învelirea respectivelor cărți și broșuri în hîrtie albastră, ca să se creadă că aveam de-a face cu materiale didactice, pînă la consemnul de a nu spune adevărul dacă aș fi fost întrebat de cineva despre tipăritura pe care o aveam în față, mă așezam cuminte la o masă, într-o cameră izolată. Așa am parcurs descrieri de călătorie în U.R.S.S. ale unor simpatizanți ai regimului sovietic, cîteva publicații legale ale P.C.R., ca și reviste sovietice în limba franceză îngăduite să fie difuzate în țara noastră. Atmosfera de conspirativitate în care luam cunoștință de asemenea scrieri sporea creditul pe care li-l acordam. Oniță intervenea frecvent pentru a sublinia importanța anumitor teze expuse acolo și pentru a combate afirmațiile adeversarilor comunismului proveniți nu numai din rîndurile burgheziei imperialiste, dar și ale social-democrației sau ale trădătorilor „marii cauze".

Iată cum a debutat formarea mea ideologică.

*

În clasa a V-a am avut cîţiva profesori noi, dintre cei care se bucurau de prestigiu la „Sf. Sava“, cum erau Nicolae Georgescu-Tistu la română, Emil Flavian la germană, Dumitru Paraschivescu (zis Parşivu) la latină sau Constantin S. Antonescu la geografie, urmaşul lui Ştefan Pop la direcţia liceului. Unii dintre ei mi-au arătat multă bunăvoinţă.

Îl mai amintesc aici, cu o menţiune deosebită, pe Anton Balotă, istoric şi publicist, care a predat la colegiul naţional limba sîrbă ca disciplină facultativă, explicaţia înfiinţării unei asemenea catedre la liceul nostru ţinînd de participarea României la Mica Înţelegere, coaliţie din care făceau parte Iugoslavia şi Cehoslovacia. M-am înscris voluntar la cursul de sîrbă, programat după-amiaza o dată pe săptămînă, făcînd acest gest şi pentru că îl cunoşteam prea bine pe Balotă de la Universitatea Populară de Vară vălenară, unde el conferenţia, iar cu Vlădel, fiul său, devenisem prieten.

Spre deosebire de alţi colegi ai mei, m-am preocupat cu oarecare conştiinciozitate de studiul limbii sîrbe, astfel că Anton Balotă a putut trimite revistei *Cuget clar*, condusă de Iorga, traducerea întocmită de mine a schiţei *Stanoja* de Borislav Stankovici, text care avea să fie publicat în decembrie 1939.

Era vorba aici de soarta jalnică a unui ţăran deştept şi sensibil, care s-a prăbuşit datorită beţiei şi altor pricini nedezvăluite nouă. Am realizat, căutînd în dicţionar fiecare cuvînt, o versiune românească brută, care avea să fie „stilizată“ de către Balotă, urmînd apoi încă o revizie, de data aceasta impusă de aplicarea, în vederea tipăririi, a regulilor ortografice iorghiste.

Deşi destul de elementare, cunoştinţele mele de sîrbă mi-au fost întrucîtva de folos cînd a trebuit să învăţ rusa. Urmarea neaşteptată a însuşirii de către mine a limbii ruse a fost însă că, pur şi simplu, n-am mai fost în stare să-mi amintesc termenii specific sîrbeşti, pe care mă trezeam că-i „rusific“.

La internatul nostru s-au instalat, în toamna lui 1937, vărul meu alexăndrean Mircea Brătescu, elev în clasa a VII-a, şi vălenarul Alecu Pătraşcu, elev în clasa I. Cum tatăl acestuia din urmă, importantul comerciant Ştefan Pătraşcu, venea aproape săptămînal cu camionul propriu la Bucureşti pentru aprovizionare, am putut primi regulat pachete şi scrisori de-acasă, ba m-am şi deplasat cîteodată la Văleni cu amintitul vehicul. Se mai afla la internat vărul meu Gigel Zamfirescu, fratele mai mic al lui Onel. Cu mai multă sau mai puţină scrupulozitate

supravegheam pregătirea temelor de către Gigel şi Alecu, părinţilor cărora le făcusem o promisiune în acest sens.

Printre protejaţii mei se mai aflau la vremea aceea Moraru şi Goga, doi ţărănei aduşi ca bursieri din fundul Ardealului. Îi dădăceam mai ales la franceză şi mergeam cu ei la cinematograf.

Un mic eveniment a fost pentru mine excursia cu şcoala, organizată de Georgescu-Tistu, în ziua de 8 noiembrie, la Bolintin-Vale. Mi s-a dat atunci sarcina să rostesc un cuvînt omagial la mormîntul lui Dimitrie Bolintineanu.

În aceeaşi seară m-am bărbierit pentru prima oară! Amînasem mereu această operaţie, dar aspectul dizgraţios al obrajilor mei ajunsese ţinta tuturor ironiilor.

Am început în acel an să frecventez cu regularitate muzeele şi expoziţiile de arte plastice. Ne încuraja în această direcţie profesorul nostru de desen, pictorul Ion Pupezescu.

Încheindu-se lucrările de extindere a clădirii liceului, ne-am mutat cu dormitoarele în aripa nouă, dinspre strada Ştirbei-Vodă. Îmi plăcea să privesc îndelung, de la etaj, clădirile din jurul nostru: complexul Catedralei catolice Sf. Iosif, Ministerul Învăţămîntului, ca şi locuinţele în care seara, cînd se aprindeau luminile interioare, descopeream tot soiul de aspecte, unele picante, ale traiului vecinilor.

Fiindcă s-a ţinut seama că seara eram ocupat pînă tîrziu cu lectura sau mergeam la spectacole, mi se îngăduia ca dimineţile să prelungesc somnul dincolo de ora deşteptării generale. În aceeaşi situaţie se găsea şi colegul dintr-o clasă mai mare Gheorghe Nenciu. Cînd mă trezeam în dormitorul în care rămăseserăm numai noi doi, obişnuiam să intonez patetic o melodie pastişată de mine după o arie de operă: „Scoală, scoală, Nenciule,/Intră soarele prin geamuri./Scoală, scoală, Nenciule,//Intră Lelia pe poartă." Aflasem întîmplător că pe adorata lui Nenciu o chema Lelia...

La începutul anului şcolar fusesem ales „cestor" [chestor] al clasei, responsabil cu păstrarea ordinii şi cu evidenţa prezenţei la cursuri. Am refuzat această demnitate, dar a trebuit să accept măcar sarcina de „ajutor de cestor", care devenea efectivă doar cînd lipsea cestorul Inculeţ.

Viaţa de internat îşi urma cursul obişnuit, cu manifestările de simpatie pentru mine ale unora şi cu sîcîitoarele istericale ale altora.

O nouă ocupaţie a mea: lecţiile de dans modern pe care mi le dădeau Rodolfo Constantinovici şi alţi colegi competenţi. Treaba mergea destul de greu, deoarece nu eram în stare să mă las în voia ritmului,

simţindu-mă parcă obligat să calculez fiecare pas, potrivit unor imuabile scheme coregrafice.

Gîndurile îmi alergau necontenit către Doina cea de departe. Ţine ea cu adevărat la mine? Merită să mă topesc după fata aceasta? În vacanţa Paştelui din 1938 mi-a dăruit (prin intermediul verişoarei sale Zitta) un simpatic carnet minuscul pe care scrisese dedicaţia: „Lui Gică, în cel de-al 14-lea an al meu, an în care mi-am dat seama de iubirea ce i-o port." Am decis la 2 mai să reiau pe acest carneţel însemnările zilnice pe care le întrerupesesem atunci cînd mi-am aruncat pe foc jurnalul, în urma unei sfezi cu Oniţă.

În ultimul trimestru al clasei a V-a activităţile pe linie străjerească au tins să capete poziţie dominantă în întreaga viaţă şcolară; trebuia să pregătim marile serbări din iunie prilejuite de aniversarea urcării pe tron a lui Carol al II-lea. M-am înscris voluntar în formaţiile de prim-ajutor de pe stadioanele unde aveau să se desfăşoare festivităţile. Am fost de aceea convocat, ca purtător de targă, la instructajele sanitare, pe care îmi plăcea să le consider a fi o modestă anticipare a studiilor medicale cărora voiam să mă dedic.

În perspectiva participării şi la concursurile sportive străjereşti, m-am înscris la antrenamentele pentru alergările de fond. Pe pista velodromului „Viforul-Dacia" de pe şoseaua Ştefan ce Mare am luat de cîteva ori startul în cursele de 1 500 de metri, beneficiind de supravegherea atletului german Stürk, fost campion mondial. Eram uimit de faptul că eforturile impuse de alergare nu mă extenuau, aşa cum m-aş fi aşteptat.

Am fost prezent pe Stadionul A.N.E.F. la concursul din ziua de 4 iunie, făcînd parte din echipa de şase străjeri ce reprezenta Colegiul „Sf. Sava". Plecările se dădeau din minut în minut, dar noi, deşi purtam ecusoane cu numărul 4, am pornit primii, deoarece primele trei echipe fuseseră descalificate pe motiv că alergătorii nu se prezentaseră regulamentar, în costume străjereşti, cu rucsacuri şi cu ghete de stradă, iar nu cu pantofi de gimnastică. Am străbătut un traseu de vreo doi kilometri, pînă pe cheiul Dîmboviţei, încheind cursa în 7 min. 15 sec. Ne-am bucurat de aclamaţii entuziaste cînd am reapărut pe stadion: citind pe ecusoanele noastre numărul 4, spectatorii au presupus că întrecuserăm pe parcurs primele trei echipe programate...

Aceasta a fost cea dintîi şi ultima mea participare la o competiţie sportivă oficială. Trebuie să recunosc că, pe toată durata cursei, nu

m-am aflat nici un moment în fruntea echipei saviste, ci am făcut sforțări disperate pentru a nu rămîne prea mult în urmă.

În paralel cu activitatea sportivă „de performanță" am participat regulat, ca sanitar, la repetițiile demonstrațiilor de gimnastică.

Duminică 22 mai, pe cînd mă aflam cu brancarda pe marginea stadionului, am remarcat în grupul fetelor de la Liceul Ortodox o copilă blondă, al cărei farmec m-a cucerit pe dată. Notam în carnetul primit de la Doina: „M-am îndrăgostit serios! Este adorabilă și execută exercițiile cu o grație formidabilă (alt superlativ mai superlativ nu cunosc)... Mă simt fericit, pă ce? Fiindcă am văzut o fată minunat de minunată!"

Timp de cîteva săptămîni am trăit obsesia atracției resimțite către acea fată, pe care am revăzut-o la următoarele repetiții, fără totuși să îndrăznesc să o abordez, așa cum a făcut colegul meu de bancardă Gh. Dumitrescu-Olteanu. Pierdusem pofta de mîncare, o visam treaz pe ființa adorată și îmi dădeam seama că Doina nu mă mai interesează. Am împrumutat un aparat de fotografiat ca măcar să o trag în poză spre amintire (dar poza a fost ratată).

Totul s-a terminat cu un schimb de zîmbete atunci cînd Olteanu, care se declara și el îndrăgostit, mi-a prezentat-o pe această Lorica Macarovici, cu care avea întîlniri în oraș.

La 8 iunie a plouat tare pe stadion și festivitatea a trebuit să fie amînată, dar nu înainte să fi apucat să cărăm cu targa, la postul de prim-ajutor, vreo cinci străjeri – aproape leșinați.

În vacanță, la Văleni, am aflat că am luat premiul al II-lea, cu media 9,09, fiind iarăși defavorizat, față de „rivalii" mei taciți, prin fixarea unor medii anuale foarte slabe la unele dexterități.

Vara a trecut aidoma celor precedente. Am urmărit cu statornic interes ciclul lecțiilor lui Iorga despre „Teritorii și spații naționale". Mi-au produs o anumită impresie conferințele refugiatului din Transnistria Nichita Smochină despre soarta tristă a românilor de pe acele meleaguri; povestindu-i lui Oniță acele înfricoșătoare relatări, vărul meu mi-a atras atenția că este vorba doar de născocirile unui provocator, dușman înrăit al comunismului.

Raporturile mele cu Doina au fost și în vacanța aceasta foarte instabile, iar uneori de-a dreptul tensionate, încît m-am întrebat adesea dacă ea ține cu adevărat la mine și dacă eu mai rîvnesc la iubirea ei. Era însă de-ajuns să reluăm îmbrățișările caste pentru ca să simt că-i aparțin pe de-a-ntregul.

După închiderea cursurilor Universităţii Populare, am mers cu Ţica la rudele de la Alexandria. Ni s-a oferit astfel posibilitatea de a asista în Comoara, satul de baştină al bunicului nostru Tudor Brătescu, la nunta unei verişoare, fiica lui nea Radu Lisăndreanu, ţăran autentic şi văr primar al tatei. Am fost încîntat să trăiesc acest eveniment, care mi-a dezvăluit cîte ceva din rădăcinile rustice ale Brăteştilor.

*

De-aci-nainte, într-un răstimp de aproape un deceniu, reconstituirea autobiografiei mele va fi înlesnită hotărît de faptul că dispun de însemnări zilnice pentru perioada 14 septembrie 1938-12 octombrie 1947; cu observaţia că jurnalul din intervalul 20 noiembrie 1940-1 februarie 1941 avea să-mi fie confiscat în februarie 1953, la o percheziţie efectuată la noi cu ocazia arestării Anei Pauker.

Datele din jurnalul intim le pot confrunta cu cele consemnate în maldărele de cărţi poştale trimise părinţilor în aceeaşi perioadă, căci multă vreme m-am ţinut de angajamentul luat faţă de mine însumi ca, ori de cîte ori nu mă aflu acasă, să expediez din două în două zile cîte un scurt mesaj la Văleni.

Noul profesor de limba română şi totodată diriginte al clasei noastre a fost Napoleon Creţu, unul dintre fruntaşii generaţiei naţonaliste studenţeşti „de la 1922", dascăl talentat, care a ştiut să se apropie de noi, măcar că uneori părea predispus la demagogie. Mie mi-a arătat o deosebită preţuire, dar m-a şi „exploatat", încredinţîndu-mi tot felul de sarcini meschine în legătură cu împodobirea clasei sau cu „programele educative" din cadrul străjeriei. Constatînd slabul meu entuziasm în această ultimă direcţie, Creţu avea să-mi spună, la un moment dat, că m-am făcut o puşlama.

La limba latină ne-a venit profesor Jean Teodorescu, autor de manuale şcolare şi pedagog priceput, atunci cînd se ostenea să-şi demonstreze competenţa. Spre mijlocul anului şcolar le-a propus celor care intenţionau să opteze pentru secţia literară (aşa era cazul şi cu mine) să se ocupe mai intens de ei, drept care să le predea ore suplimentare, desigur plătite suplimentar de către cei interesaţi, iar propunerea a fost acceptată de noi. Numai că, peste cîtăva vreme, autorităţile şcolare s-au sesizat şi au deschis o anchetă în această privinţă. Bănuiesc că mie mi-au fost totuşi de folos acele lecţii, căci am remarcat că făceam progrese la efectuarea traducerilor din clasicii latini.

În clasa a VI-a am început studiul filozofiei, cu lecţiile de psihologie, avîndu-l ca profesor pe Constantin Floru, un pedagog înzestrat cu multă bunăvoinţă, dar prea puţin capabil să se adapteze cerinţelor

unor adolescenţi care abia trebuiau să fie cîştigaţi pentru cauza gîndirii teoretice. Probabil fiindcă Oniţă mă ajutase să abordez anumite texte filozofice, am răspuns destul de satisfăcător apelurilor profesorului Floru, care mi-a şi recomandat unele „lecturi particulare" în domeniul psihologiei.

La teza pe primul trimestru, jumătate din clasă am avut ca subiect descrierea comportamentului colegului de bancă pe tot timpul desfăşurării acestei probe. Îl aveam atunci alături pe Dumitru Caramitru, un băiat care pînă de curînd se remarcase prin inteligenţă şi hărnicie, dar care acum se afla într-o stare critică din punct de vedere psihofizic: aproape că nu mai auzea şi vorbea anevoie, căci gîndea cu încetineală. M-am aflat deci în situaţia de a face reci observaţii cu caracter psihopatologic asupra cuiva de care mă simţeam apropiat. Floru a fost foarte mulţumit de lucrarea mea şi m-a încurajat să stărui în direcţia studiilor de psihologie.

Cît despre Caramitru, nu mult după aceea a decedat, probabil datorită unei meningite tuberculoase. Eram prea tineri ca să fim puternic zdruncinaţi ca urmare a năprasnicei dispariţii a unuia dintre noi.

Profesorul Floru avea să-mi pună nota maximă pe un extemporal cu tema „Cui datoresc caracterul meu?". Transcriu acel text care cumva destăinueşte ce credeam atunci despre mine: „În primul rînd, am fost influenţat de mama în formarea caracterului meu; ea mi-a insuflat o oarecare neîncredere în forţele mele şi timiditatea în faţa persoanelor străine. Tata mi-a transmis ceva din voioşia lui. Dar cea mai mare înrîurire asupra mea a fost exercitată de un văr mai mare al meu. În primii ani de liceu, el şi-a dat osteneala să mă facă să iubesc adevărul, să văd necesitatea unui scop în viaţă. Fusesem crescut prea liber, iar el a căutat să pună zăgazuri expansivităţii mele. El m-a învăţat să gust frumuseţea unei opere literare, să găsesc plăcerea în teatru, muzică, artă, în general. A căutat să mă ţină totdeauna pe calea bunului-simţ. De la prieteni, am impresia că n-am primit prea mari influenţe. Poate Corduban să mă fi influenţat într-o oarecare măsură, dîndu-mi puţină dîrzenie. În privinţa şcoalei, cred că nu au contribuit cu nimic la formarea caracterului meu conferinţele goale sau dezvoltările de maxime. Din contră, domnii profesori care au arătat faţă de noi înţelegere, delicateţe ne-au influenţat mult. Pe cînd primii n-au izbutit nici măcar să ne facă să-i iubim, cei din urmă au reuşit să facă să ni se pară o ruşine orice fraudă pe care am încerca-o faţă de ei."

Viaţa mea de intern la „Sf. Sava“ s-a desfăşurat pe un făgaş asemănător celui din anii trecuţi. Poate doar că am făcut eforturi mai mari de a mă încadra în colectiv: am jucat şah cu colegii mai mult ca înainte (dar nu cu mai mult succes), am participat adesea la partidele de fotbal din curtea liceului (fără să dovedesc calităţi deosebite), am dat ajutor la facerea temelor unor interni de toate vîrstele (ceea ce nu i-a împiedicat pe unii conşcolari să copieze pe furiş compoziţiile mele), am frecventat în grup lecţiile de jocuri naţionale de la Asociaţia Creştină a Tinerilor. Am continuat să mă port ca un măscărici în sala de meditaţii, improvizînd demonstraţii de dans clasic şi imitîndu-i pe cîntăreţii de operă. Unii colegi se amuzau în astfel de împrejurări, dar alţii ţineau să aflu că mă dispreţuiesc. Mă înfuria porecla „Nas“ pe care mi-o dăduseră duşmanii.

Cînd internii şi-au manifestat deschis nemulţumirea în privinţa mîncărurilor cu totul neapetisante mai ales la masa de seară, m-am pomenit în fruntea celor care au făcut „greva foamei“, prilej de a-mi descoperi calităţi de revoluţionar.

M-am transformat în agitator, lansînd lozinci „mobilizatoare“, precum: „gură de om, gură de cîine cer pîine“, „dacă n-aveţi pîine, mîncaţi cozonac“, „foamea este... cel mai rău sfătuitor“ ... Mi-am muşcat în public pantofii pentru a demonstra că mi-e foame. Am fost surprins atunci de Berescu, secretarul liceului, iar acesta m-a reclamat că sînt un provocator la dezordine, drept care am fost anchetat de directorul C. S. Antonescu. Din fericire, nu s-au luat măsuri speciale împotriva mea.

În acele momente de surescitare am notat, la 28 septembrie 1938, în jurnal: „Spiritul de revoltă s-a deşteptat în noi. Pe săli, atmosferă ca la Statele Generale din 1789. Nu ştiu ce va ieşi din asta. Mă bucur că sîntem însufleţiţi de nevoia de a nu fi «exploataţi». Bieţii îngeraşi de la «Sava»...“

Şi în alte cîteva ocazii m-am aflat într-o postură de lider improvizat, ca atunci cînd am dirijat galeria saviştilor la concursurile sportive de pe Stadionul A.N.E.F. Altminteri, am continuat să fiu şef de centurie şi să conduc repetiţii pentru festivalurile străjereşti, ocupaţie care adesea mă exaspera.

Am luat iniţiativa înfiinţării unei „ligi“ a celor dornici să citească presa. Prin contribuţia cîtorva interni am făcut abonamente la ziarul *Timpul* şi la o serie de reviste. În anii următori, această „ligă“ a căpătat amploare, ajungînd să ne abonăm şi la unele periodice franţuzeşti, printre care *Le Matin*.

Raporturile mele cu colegul de clasă şi de internat Cornel Corduban erau foarte sucite şi schimbăcioase: convorbirilor de la suflet la suflet le puteau urma înfruntări arţăgoase sau ruperi temporare ale relaţiilor. La un moment dat, cînd nu ne mai vorbeam, Cornel m-a bombardat cu epistole binevoitoare, ceea ce însemna că totuşi simţea mare nevoie să comunice cu mine.

Am editat apoi împreună o revistă (într-un singur exemplar) de cuvinte încrucişate, intitulată *Oedip*, dar, întrerupîndu-se îndată colaborarea noastră, eu am scos (tot într-un singur exemplar) revista *Oedipel*, în care luam în băşcălie contribuţiile amicului meu la întocmirea unicului număr din *Oedip*.

La vremea aceea, anxietăţile mele luau forme variate, cum rezultă şi dintr-o notaţie din jurnal de la 17 noiembrie 1938: „Trec iarăşi printr-o depresiune sexuală. Simt o mare nevoie de a scrie, de a produce, şi mă cred capabil să scriu. Planul unui roman mi s-a format în minte. Mi se pare caraghios tot ce mi s-a întîmplat, tot ce am crezut, tot ce mi s-a părut bun altădată. Mă doboară senzaţia de inutil. Mă chinuiesc probleme religioase pe care însă nu vreau sau nu pot să le aprofundez. Şi totuşi trebuie să sufăr toate micile mizerii ale vieţii de aici. Aş vrea să nu mai fiu intern."

Dar o jumătate de an mai tîrziu, la 4 mai 1939, mărturiseam alte sentimente: „După masă am simţit o mare fericire că sînt intern. Suciu cînta la vioară, ceilalţi băieţi ascultau, rîdeau, învăţau. Din toată adunarea aceasta se desprindea un suflu de frăţie, de sinceritate. Mă gîndesc la vremea cînd ne vom despărţi, cînd vom călca în viaţă uitîndu-ne unul pe altul. Încerc de pe acum regretele bătrînului care-şi aminteşte viaţa de şcolar. Şi îmi sînt dragi toţi colegii..."

În vreo două rînduri, am fost invitat împreună cu alţi conşcolari acasă la Inculeţ, blîndul meu „rival" la premiul I. I-am cunoscut părinţii, care s-au purtat extrem de amabil cu noi; Georgel ne-a arătat microscopul propriu, ne-a invitat să jucăm ping-pong şi ne-a proiectat un film de scurt metraj realizat de el.

L-am vizitat în comuna Clinceni pe colegul Gigi Mihuţ. Am notat cu acel prilej în jurnal: „La întoarcere m-a impresionat mizeria suburbanelor [bucureştene]. Mi se părea imposibil să se mai poată face ceva pentru atîta lume care suferă." Reflecţia aceasta era, fără îndoială, produsul eforturilor intensificate ale lui Oniţă de a mă forma ca pe un om cu convingeri cel puţin radicale.

Cînd, în drum spre Văleni, la începutul vacanței de iarnă din 1938-1939, m-am oprit la Ploiești, ca să mă întîlnesc cu vărul meu, acesta mi-a vorbit despre iminența unei mari încăierări între Germania hitleristă și restul Europei. Într-o asemenea perspectivă dorea să-mi ofere acum, citez din jurnalul meu, „un îndreptar cît de sumar pentru viață, pentru înțelegerea și buna folosire a vieții". Despre ce era vorba n-am socotit potrivit să precizez în jurnal, în care totuși am consemnat ecoul emisiunii radiofonice pe care o ascultasem alături de Oniță: „M-a fermecat cîntecul cel mare al lumii, cîntecul cu atîtea rezonanțe, cu atîta mișcare de luptă pașnică." Acel cîntec era *Internaționala*, auzită atunci la Radio Moscova. Aluzii la „cîntecul preferat" aveam să mai menționez în însemnările zilnice.

Revenind la Ploiești către sfîrșitul lui februarie 1939, l-am găsit pe Oniță „foarte deziluzionat în privința mea". Îmi reproșa că nu fac suficiente eforturi pe linia pe care promisesem să mă angajez. Era decis de aceea să reducă relațiile noastre la „o simplă legătură corectă și formală", fără să-și mai sacrifice timpul pentru mine, ca să-mi ofere totul de-a gata. Va trebui ca, în primul rînd, să muncesc eu. Notam în jurnal: „Îmi place lucrul acesta: mi se dă mînă liberă și capăt încredere în mine, fiind totodată controlat și îndrumat de Oniță."

Dincolo de atare opinteli oarecum capricioase, vărul meu a continuat să se ocupe fără preget de mine. Găsesc la 1 aprilie 1939 o însemnare sumară, cu prilejul unei scurte șederi la Ploiești: „Am citit biografiile cîtorva oameni mari." Oniță îmi dăduse atunci să parcurg studii și articole în franceză despre Marx, Lenin și chiar Stalin.

Aflîndu-mă iar la Ploiești, în primele zile ale vacanței de vară din 1939, Oniță a pus capăt unei stupide ciorovăieli între noi, vorbindu-mi despre destinul său cu un curaj care m-a înmărmurit. Transcriu iarăși din jurnalul intim: „M-a întrebat dacă primesc să mai lucrez cu el, care este considerat de toți ca un om incapabil să producă ceva... Mi-a arătat apoi tragedia vieții lui, care provine din căsătoria nefericită dintre nenea Nae, cu concepția lui țărănească mai strîmtă, și tanti Atina, care era un temperament vesel, liber... Fiecare aștepta de la Oniță altceva: nenea Nae voia ca el să devină un om muncitor, care se îngrijește de pămînt, tanti Atina voia ca el să fie acela care s-o scoată din viața monotonă... Oniță n-a corespuns așteptărilor nici unuia, n-a fost omul practic dorit de nenea Nae, nici omul de lume dorit de tanti. S-a născut atunci între el și părinți o prăpastie tot mai adîncă... Singurătatea aceasta, problemele [morale și poltice] care-l chinuiau, lectura prea multă l-au dus la spitalul de boli nervoase. Revenind acasă

a fost trimis de părinţi la studiile de drept, măcar că avocatura nu-l atrăgea deloc... Acum nu ştie ce să facă; tanti i-a propus să fie controlor de bilete pe linia ferată Ploieşti-Văleni..."

A repetat întrebarea dacă mai sînt gata să-l accept ca îndrumător şi mi-a dat o oră răgaz de gîndire. I-am răspuns imediat că sînt hotărît să-l urmez.

În iulie, la Poseşti, unde venisem împreună cu vărul meu alexăndrean Mircea Brătescu, Oniţă mi-a făcut o expunere sistematică despre doctrina materialistă, cu referiri la Kant şi la Hegel, dar punînd desigur accentul pe concepţia lui Marx. „Mă simţeam copleşit – aveam să scriu în caietul cu însemnări – de logica şi universalitatea acestei concepţii... Ziua aceasta a fost una dintre cele mai importante ale vieţii mele. Orizonturile şi mijloacele de cunoaştere mi s-au lărgit foarte mult. Oniţă era transfigurat cînd vorbea. Îşi dădea seama de însemnătatea dezvăluirii pe care mi-o făcea."

Interesant este că Mircea Brătescu era de faţă la această expunere, dar, adoptînd unele precauţii tactice, precum aceea de a nu pomeni cuvîntul „comunism", Oniţă şi-a permis să vorbească îndelung despre un subiect tabu.

Această perioadă a fost una de lecturi intense, în pofida faptului că tot atunci am avut destule ocupaţii mondene. Am citit mult din Molière, Balzac şi Zola. Am fost foarte impresionat de *Crimă şi pedeapsă* a lui Dostoievski, care mi s-a părut a fi una dintre cele mai impunătoare opere literare de care luasem cîndva cunoştinţă. La sfatul lui Oniţă, m-am delectat cu traducerile lui Lesnea şi Stancu ale versurilor lui Esenin, precum şi cu versiuni franceze ale unor poeme de Maiakovski. Tot vărul meu mi-a atras atenţia asupra poeţilor noştri avangardişti Ilarie Voronca, Saşa Pană, Paul Păun. Poemul *Ioana Maria* al lui Bogza m-a fermecat într-atît, încît i-am cerut împrumut lui Oniţă exemplarul său, pentru a-l copia de mînă.

Am continuat să achiziţionez de la librării şi anticării cărţile indicate de Oniţă. La Librăria „Hachette" făceam comenzi pentru tipăriturile recente franţuzeşti, comenzi care, după o săptămînă, erau, de regulă, onorate; cu excepţia unor publicaţii epuizate la Paris sau, probabil, considerate „nerecomandabile" din punct de vedere politic de către autorităţile noastre, cum a fost, de pildă, un volum cu traduceri din Maiakovski.

Am citit cu interes unele cărţi de istorie şi filozofie recomandate de profesorii mei sau de Oniţă, ba încă, la capătul unui caiet de însemnări, am introdus rezumatele mele la monografii precum *La cité antique*

a lui Fustel de Coulanges, *Le monde feodal* a lui J. Calmette, *Machinisme et philosophie* a lui P. M. Schuhl.

M-am dus tot mai des la teatru. Lucru neobişnuit, uneori mergea cu noi la spectacole profesorul de matematică Alexandrescu, noul director al internatului, pesemne fiindcă voia să ne cîştige încrederea; faţă de mine el se arăta deosebit de prevenitor. Spectacolul de la „Regina Maria" cu *Azilul de noapte* al lui Gorki pe mine m-a entuziasmat, dar nu şi pe amicii care mă însoţeau, incapabili, socoteam în sinea mea, să aprecieze substratul revoluţionar al piesei.

Cîteodată am fost la teatru din „obligaţii protocolare", ca atunci cînd m-au invitat la Naţional tanti Cornelia, sora mamei, şi nenea Ionel Zaharia, soţul ei, ca să vedem *Madame Sans-Gêne* a lui V. Sardou, piesă a cărei insignifianţă mi s-a părut că nu era răscumpărată de distribuţia valoroasă. După spectacol, am mers la Restaurantul „Parcul Luther", ca să-i ascultăm pe dizeurii Mia Braia şi Petre Alexandru, tare admiraţi de mătuşa şi unchiul meu. Şi, fiindcă se făcuse foarte tîrziu, nu m-am mai întors în noaptea aceea la internat, ci am căpătat adăpost şi eu la Hotelul „Împăratul Traian". Soţii Zaharia depăşiseră starea de neajutorare în care se zbătuseră pînă atunci, căci obţineau venituri serioase din concesionarea către societăţile petroliere a anumitor terenuri moştenite de la tata-mare.

La 17 martie 1939 am fost pentru prima dată la Opera Română. *Faust* al lui Gounod mi-a plăcut. Aveam să revin destul de des la spectacolele de operă, uneori admis gratis în sală prin intervenţia unui salariat administrativ de la „Sf. Sava", extravagantul Răgălie, un pretins poet şi meloman, destul de mitocan, care prefera să i te adresezi spunîndu-i Kamanita. De la Operă pînă la noi, la internat, era o distanţă mică, atît cît avea nevoie Kamanita să execute „à pleine voix" cîteva arii, eventual trezindu-i din somn pe cei ce locuiau pe traseu.

Conducerea liceului nostru a avut admirabila idee ca în „ziua de străjerie", căci joia nu făceam şcoală propriu-zisă, ci aveam programate „activităţi străjereşti", să fim duşi la Ateneul Român, pentru a asista la repetiţia Filarmonicii. Am avut astfel prilejul nu numai de a face cunoştinţă mai profundă cu o serie de capodopere muzicale, dar şi de a-i urmări acţionînd stăruitor asupra orchestrei pe cîţiva iluştri dirijori, printre care Felix Weingartner şi Sergiu Celibidache. După o repetiţie condusă de praghezul Talich, nu m-am sfiit să notez: „Muzica mă farmecă mai mult decît orice; n-aş putea descrie felul cum mă copleşeau armoniile, cum mă simţeam strivit de frumuseţea muzicii."

Dintre filmele văzute în acea perioadă, o impresie neasemuită mi-a făcut-o *Quai des brumes* al lui Marcel Carné[1], Jean Gabin devenind actorul meu preferat.

N-am neglijat nici muzeele şi expoziţiile de arte plastice. Dacă zugrăvelile ieftine gen Kimon Loghi mi-erau foarte antipatice, am început să apreciez pictura şi grafica de avangardă. Pînzele lui Marcel Iancu mi-au plăcut atît din punct de vedere tematic, cît şi ca manieră de expresie. Trebuie să precizez că Oniţă a fost cel care m-a trimis la această expoziţie.

Am început în decembrie, împreună cu cîţiva saviştі (externi şi interni) şi cu profesorul Alexandrescu, lecţiile de italiană, cu magistru italian, la Institutul de Cultură Italiană. Din cei peste 50 de participanţi de la inaugurarea acestui curs au rămas la sfîrşitul lui doar trei saviştі, printre care m-am numărat şi eu. Eram bucuros că ajunsesem să pot susţine o conversaţie liberă în limba lui Dante.

Am primit în acest răstimp şi un fel de „comandă socială": m-am angajat să scriu o piesă care să fie jucată de străjerii din centuria noastră în cadrul „manifestărilor cultural-educative". Prin ianuarie am dat gata un text pe care l-am intitulat *Inspecţie străjerească* sau *O tabără model,* în care-i aduceam „în lumina rampei" pe colegii mei (cu nume uşor schimbate). Era vorba de nişte elevi trimişi să organizeze undeva, la ţară, o tabără avînd misiunea de a-i deprinde pe tineri cu autoconducerea şi de a desfăşura o muncă „de folos obştesc" în satele apropiate. Farsa pe care am produs-o scotea la iveală metehnele unei colectivităţi formate din iresponsabili şi chiulangii.

Am scris şi un prolog menit să mă disculpe de vina de a fi prezentat în culori atît de jalnice instituţia care ar fi urmat să patroneze spectacolul: „A fost foarte greu de pus în scenă o astfel de viaţă dezordonată, căci nu există străjer rău! Imaginaţia a trebuit să creeze ea asemenea personaje, fiindcă trebuie să arăţi nu numai ce trebuie să faci, dar şi ce nu trebuie. Cuprinde, poate, o oarecare morală exemplul acestor copii, care au crezut că-şi pot ascunde defectele, însă n-au reuşit. Adevărul iese totdeauna la lumină."

Citită în dormitor colegilor de internat, piesa a avut succes, deşi unele pasaje au fost viu criticate. Pînă la urmă, ciudata *Inspecţie străjerească* a fost însă dată uitării.

---

[1] Dar trebuie să recunosc că, la vremea aceea, nu mă interesam de regizorii filmelor, ci doar de principalii interpreţi.

Tot pe atunci am redactat un altfel de op, de data aceasta o scrisoare de vreo zece pagini, comandată de amicul meu Onel Zamfirescu, pentru a-i arăta adoratei sale cît de mult o iubeşte. Compunînd acest op mă simţeam cumva în pielea lui Cyrano al lui Edmond Rostand, eroul cu nas mare, asemeni mie, nevoit să facă din umbră declaraţii de dragoste în numele altcuiva.

Măcar că înregistram destul de des reuşite în treburile şcolare, mă simţeam nemulţumit de propria-mi persoană. După lectura romanului lui Fr. Torberg *Bacalaureatul elevului Gerber,* scriam în jurnal: „Cartea asta m-a făcut să urăsc unele părţi din mine. Sînt prea încrezut, sînt bolnav de înfumurare. Sînt într-atît de bolnav, încît nu pot să fac un lucru fără măcar să pozez. Simt că nu mă mai pot vindeca." Constatam că nu ştiu să-mi pun probleme morale, aceasta şi fiindcă „viaţa de pînă acum mi-a fost o succesiune de zile zaharate [*sic*]".

Efecte deprimante similare au rezultat pentru mine din – lucru poate neaşteptat – citirea poeziilor lui Serghei Esenin tălmăcite de Zaharia Stancu. Am avut „o senzaţie de negăsire groaznică, inexprimabilă", nemaiîncercată pînă atunci. Faţă de tot ce mi se dăruise de către ceilalţi, „eu, în schimb, ce am dat, ce măcar am căutat să dau?... Peste tot ce am primit pînă acum, peste tot ce am simţit se află un mare gol, pe care de-abia în urma acestor poeme l-am pipăit... Simt o neputinţă groaznică înlănţuindu-mă. Nu pot să scriu ce mă apasă. Nu pot să mă gîndesc că voi putea fi mai bun cîndva". Şi totuşi „sper că voi putea zîmbi din plin altă dată, mult mai tîrziu".

Depăşirea acestui chinuitor impas sufletesc părea să fie cu putinţă doar, aşa cum notam la 30 mai 1939, „luptînd pentru mai bine. Mi-e groază cînd mă gîndesc la imensa mizerie a lumii acesteia. E pentru prima dată cînd dorinţa de a lupta mi-apare ca o necesitate organică, e pentru prima dată cînd izbînda dreptăţii sociale mi-apare ca o chestie de viaţă şi de moarte... Aş vrea să se prăbuşească imediat lumea aceasta care pîrîie. Am impresia însă că nu voi apuca vremuri mai bune".

Într-adevăr, ameninţarea războiului plutea tot mai neliniştitor deasupra ţării, făcîndu-se prezentă pînă şi în viaţa internilor de la „Sf. Sava": la mijlocul lui octombrie 1938 am fost anunţaţi de la direcţia liceului că, în caz de mobilizare, rufăria de pat, pătura şi pernele noastre rămîn la dispoziţia internatului, chiar dacă vom pleca pe la casele noastre.

Panica a crescut în martie următor, cînd trupele hitleriste au invadat Cehoslovacia. Se găseau însă printre noi unii care ar fi salutat izbucnirea războiului ca pe o modalitate de a scăpa de şcoală...

La 19 iunie 1939 am asistat la serbarea şcolară de sfîrşit de an. Era pentru prima oară cînd, la „Sf. Sava", participam la o asemenea festivitate. Mă însoţea Oniţă, venit special de la Ploieşti.

Premiul I la clasa mea le-a fost acordat lui G. Inculeţ (media 9,45), Al. Oanea (media 9,12) şi Gh. Brătescu (media 9,11). Remarc decizia conducerii liceului de a nominaliza nu mai puţin de trei elevi pentru premiul I, ceea ce a făcut ca şi eu să primesc această distincţie, măcar că aveam o medie generală mai mică decît competitorii mei.

O parte din cărţile amărîte ce mi s-au oferit cu acest prilej le-am vîndut îndată, cu complicitatea lui Oniţă, la un anticariat, ca să cumpărăm altele, pe care le consideram cu adevărat interesante. Ne-am întors tîrziu la Ploieşti, după ce am colindat prin librării şi prin expoziţii.

Vacanţa de vară a decurs şi în acel an conform tipicului: învălmăşeală de rude şi prieteni la Văleni, vizite la Poseşti şi Alexandria. În conferinţele lui Iorga de la Universitatea Populară răzbătea în permanenţă îngrijorarea stîrnită de agresivitatea crescîndă a Germaniei hitleriste.

A continuat şi de-a lungul acestui an zbuciumul iscat de tînjirea mea după Doina. La începutul vacanţei de Crăciun aşternusem pe hîrtie vreo 200 de versuri în care-mi clamam suferinţa amoroasă, suferinţă ce părea că este totuşi gata să se preschimbe în resemnare:

> ... Drumurile vieţii noastre s-au despărţit.
> S-au despărţit la începutul acestui cîntec al tinereţii,
> După ce am cîntat neştiutori şi nebăgători de
> seamă cea mai frumoasă melodie.
> Eu plec pe drumul pe care mă înfior că-l voi străbate.
> Te iau alături de mine
> Nu ca pe-o călăuză,
> Căci n-ai şti să porţi paşii cuiva spre mai bine;
> Nu ca pe-un împărtăşitor de cazne,
> Căci nu poţi să duci povara durerilor largi;
> Nici ca pe-un măreţ ideal,
> Căci tu întruchipezi doar neantul.
> Eu te voi lua cu mine
> Ca pe un cîntec cu care adoarme călătorul
> Înfăşurat în dramatice asfinţituri...

Am recunoscut, la transcrierea în jurnal, influenţa lui Geo Bogza.

Curînd însă Doina a renunţat la rezerva pe care o manifestase faţă de mine în ultimul timp. Cu prilejul întîlnirilor viitoare s-a arătat dintr-o

dată caldă şi gata să-mi mărturisească marea ei dragoste. La rîndul meu, îi căutam nesăţios prezenţa, neţinînd seama de tot mai evidenta ostilitate a părinţilor mei, care o socoteau neserioasă.

Către sfîrşitul lui ianuarie a intervenit totuşi un incident derutant: Zitta mi-a transmis din partea Doinei interdicţia de a-i mai scrie la Cluj, deoarece directoarea internatului interceptase o epistolă a mea şi o mustrase în consecinţă. Cînd ne-am revăzut în iunie, iubita mea n-a mai adus însă vorba despre „scrisoarea pierdută".

La despărţirea noastră, o dată cu sfîrşitul vacanţei de vară din 1939, eram gata să proclam iarăşi că Doina este marea mea fericire.

*

Intrînd în clasa a VII-a liceală am optat pentru secţia literară, ceea ce a însemnat, pe lîngă altele, intensificarea studiului limbii latine, începerea celui al limbii greceşti, precum şi cvasiabandonarea matematicilor. S-ar fi părut că elevii cei mai dotaţi şi mai harnici din seria mea s-au îndreptat către secţia ştiinţifică. În ce mă privea, nu din comoditate am ales secţia literară, ci fiindcă în această direcţie mergeau preocupările mele de cunoaştere.

Profesor de greacă a venit Andrei Marin, care ne predase, la un moment dat, latina. Dascăl de filozofie ne-a fost Constantin Micu, un tînăr care se afirmase în publicaţiile de dreapta şi care mi-a arătat multă atenţie binevoitoare, măcar că sau tocmai fiindcă îl contraziceam adesea în discuţii particulare pe teme politice sau chiar în timpul orelor de curs.

Am început şcoala după izbucnirea războiului între marile puteri vest-europene. Curînd am trăit momente de nedumerire în legătură cu campania de nimicire a statului polonez. Scriam în jurnal la 20 septembrie 1939: „Nu pot să-mi explic intervenţia Rusiei, care a distrus, împreună cu Germania, pe biata noastră vecină. Mi se pare că gestul Republicii roşii nu concordă cu ideologia socialistă."

La cîteva zile după aceea m-a scos din sărite atitudinea unor colegi simpatizanţi legionari, care aprobau asasinarea primului-ministru Armand Călinescu. Am trecut pe la locul crimei, unde atentatorii erau întinşi pe caldarîm, ciuruiţi de gloanţe, şi am mers apoi la Ateneul Român, unde victima lor era expusă, purtînd pe obrazul stîng o rană mare.

În lunile următoare am urmărit atent situaţia de pe fronturi. M-a uimit la un mod dureros pătrunderea din mai 1940 a armatei germane în Belgia şi Olanda, iar apoi înfrîngerea militară a Franţei. Nu puteam să-mi ascund, în discuţiile cu colegii şi cu profesorii, aversiunea faţă de Germania hitleristă.

În clasa a VII-a am fost scutit, de la începutul anului, de obligaţia conducerii centuriei străjereşti din care făceam parte. Dar după cîtăva vreme am fost numit instructor-comandant al centuriei clasei a III-a A, treabă destul de sîcîitoare. Am remarcat însă acolo cîţiva tineri cu un comportament foarte civilizat, printre care Dinu Giurescu, viitorul istoric, şi Pascal Bentoiu, viitorul compozitor.

După ce în octombrie mă numărasem printre cei care au protestat împotriva deficienţelor de la cantina internatului, către sfîrşitul lui ianuarie m-am trezit iarăşi conducător de grevă, refuzînd, împreună cu majoritatea colegilor, să ne prezentăm la execrabila cină. L-am înfruntat atunci sistematic pe profesorul de geografie M. Constantinescu, directorul internatului. Am suferit măsurile represive dictate de conducerea liceului: tunsul „la piele" şi „consemnarea", interzicerea părăsirii internatului chiar în zilele obişnuite de „învoire". M-a afectat mai ales această ultimă dispoziţie, care mă rupea de ceea ce consideram a fi „viaţa culturală" a Capitalei.

La epoca aceea, relaţiile mele cu colegii, mai ales cu cei de la internat, parcă se răciseră. Notam la 11 octombrie: „Am devenit un izolat faţă de clasă. Pînă acum credeam că asta s-ar datora faptului că aş fi mai... evoluat. Acum îmi dau seama că numai ciocoismul meu a făcut aceasta."

Termenul „ciocoism" era pentru mine, în împrejurările de atunci, un substituent al sintagmei „spirit burghez". Cu alte cuvinte, atribuiam caracteristici de clasă deficienţelor personalităţii mele. Căci iată cum mă priveam la 7 ianuarie 1940: „Văd că m-am abrutizat complet. Judec ca un simplu ciocoiaş. Îmi dau seama cum mor toate idealurile adolescenţei. Am început să nu mai fiu impresionat de unele lucruri tragice, dureroase, care cer nitică simţire umană pentru a fi înţelese. Judec egoist, rece. Nu mă mai supără prea mult mizeria altora. Nu mă mai impresionează lupta spre mai bine. Încep să fiu un tînăr bine hrănit. Cît n-aş da să dansez bine, să fiu bine primit în societatea băieţilor «de familie», să fiu considerat de tinere etc.... Simt că nu mă mai pot schimba şi că sînt într-o agonie sufletească nedureroasă. Nu s-a prins de mine nici o idee mare, adevărată. Văd cît de superficial sînt, cît de gol sînt. Este bine că nu mă mai face să sufăr lucrul acesta? Poate că în cîteva luni nici nu mă voi mai întreba dacă sînt ciocoiaş sau nu."

În legătură cu „ieftinul senzualism" în care mă complăceam, mă întrebam la 27 mai: „Să fie de vină primăvara, adolescenţa?" Şi adău-

gam: „Poate că starea stupidă în care mă aflu se datorește unei relative abstinențe sexuale."

Frecventarea (moderată!) a bordelurilor din Crucea de Piatră, de pe cheiul Dîmboviței sau de pe Calea Griviței mă umplea de dezgust față de lume și față de mine însumi. După o asemenea expediție, am scris la 18 noiembrie 1939: „Am una dintre cele mai dureroase zguduiri sufletești. Mă înspăimîntă urîțenia, murdăria vieții. Mă întreb dacă mai poate exista ceva imaculat."

Tot acest zbucium de atunci rezulta din faptul că, în schemele morale cu care operam, figurau principii pe care eu le consideram a fi împrumutate din bagajul doctrinar comunist. Mă neliniștea îndeosebi incapacitatea mea de a mă conforma acelor principii, de superioritatea cărora mă deprinsesem să nu mă îndoiesc.

În această perioadă frămîntată am avut multe discuții politice cu Oniță, unele chiar în contradictoriu, ca de pildă după izbucnirea ostilităților în conflictul sovieto-finlandez, cînd vărul meu se plasa pe poziția că adevăratul agresor era mareșalul Mannerheim, cu ai săi.

Am polemizat în cîteva împrejurări și cu Constantin Micu, profesorul nostru de filozofie. Într-un extemporal din 16 aprilie, pe care el mi-a pus nota 10, mi-am permis să afirm că „spiritul logic este în contradicție cu cel istoric și în privința revoluțiilor. Logic ne-am întreba de ce este nevoie de mari răsturnări sociale, de cataclisme, de pierderi uneori ireparabile, atunci cînd rațiunea umană este capabilă să rezolve problemele sociale, să găsească remedii. Dar nu trebuie să se uite că, în procesele sociale, clasele sociale tind să-și păstreze cu orice preț privilegiile, să conserve formele favorabile lor. Aceste forme se mențin un timp, deși devin din ce în ce mai neîncăpătoare, mai sufocante, pînă cînd revoluțiile, cu tot cortegiul lor de nenorociri, izbucnesc. Spiritul istoric le explică, dar cel logic nu". Să nu fi priceput profesorul Micu că sînt adeptul *Manifestului comunist* cînd mă va invita să devin un colaborator permanent al revistei de dreapta *Meșterul Manole*?

Atare discuții voi fi dus și cu unii din conșcolarii mei, dar sigur că nu cu Gheorghe (Doru) Bucur, care nu era deloc atras de politică, ci doar de creația artistică. Privitor la convorbirea noastră despre arta contemporană, menționam la 25 mai: „Mi-a rostogolit idei peste idei, nume peste nume. Are un debit verbal puțin obișnuit. Am început să șovăi și m-am mărturisit inferior, deși puteam să-l combat. Nu eram [însă] dispus. Totuși trebuie să recunosc că are o cultură muzicală și

plastică cu totul superioară mie." Aşa a început prietenia mea cu „maestrul Bucur", cel căruia îi sînt dator temeiurile iniţierii mele în pictură.

În anumite intervale, am citit cu spor. M-a încîntat *Spovedania unui învins* a lui Panait Istrati, deşi nu împărtăşeam concluziile cărţii. Lectura *Unui om sfîrşit* a lui Papini a fost şi ea o mare delectare. Am făcut cunoştinţă cu poeziile lui Tristan Tzara (din perioada lui românească) şi ale lui Saşa Pană.

La 16 martie am cumpărat de la „Cartea românească" *Vasco de Gama,* poeme suprarealiste ale lui Gellu Naum, cel în apropierea căruia aveam să ajung peste trei decenii; deocamdată constatam: „Interesante imagini de erotism dur. Sensibilitatea secolului nostru aproape că mă înspăimîntă." Peste vreo jumătate de an am apreciat „minunatele poeme" din volumul *Drumeţul incendiar* al aceluiaşi.

Interesant este că această nouă lectură din Gellu Naum am făcut-o după ce mă delectasem în aceeaşi zi cu „destule poczii frumoase" tipărite în volumul *Din larg* al lui Octavian Goga. Cum de puteam, la vremea aceea, să gust deopotrivă asemenea creaţii literare considerate îndeobşte a fi incompatibile unele cu altele, atît ca orientare spirituală, cît şi ca expresie artistică?

La fel mă întreb care vor fi fost temeiurile „coexistenţei paşnice" pe care o cultivam cînd era vorba de admiraţia mea pentru Nicolae Iorga, chiar Iorga cel ostil „modernităţii literare", şi de admiraţia mea pentru Geo Bogza, cel atacat vehement de revista iorghistă *Cuget clar.* Bănuiesc că această lipsă a mea de „principialitate" se datora şi prestigiului intelectual pe care i-l recunoaşteam vărului Oniţă Sersea, care îmi recomanda cu egală stăruinţă articolele „nimicitoare" ale lui N. Iorga şi publicaţiile avangardiste agresate de cărturarul naţionalist. Iar eu le receptam cu egală satisfacţie pe cele două serii de producţii ce se duşmăneau.

Lucrurile nu stăteau la fel cînd era vorba de opera lui Eminescu: pe cît mă vrăjea creaţia poetică a acestuia, pe atît mă nemulţumea proza lui politică.

Aceleaşi impresii contradictorii le-am cules şi din alte scrieri, ca, de pildă, *L'homme, cet inconnu,* cartea lui Alexis Carrel: pe cît m-a pasionat prezentarea bio-antropologică întreprinsă aici, pe atît m-au revoltat concluziile social-politice formulate de laureatul Premiului Nobel pentru fiziologie şi medicină.

În perioada aceasta am citit în limba originală *Divina commedia* a lui Dante. Reluasem lecţiile la Institutul de Cultură Italiană, deoarece n-am fost admis la cursurile Institutului Britanic.

Memorabile au fost, dintre conferinţele pe care le-am ascultat atunci, cele ale lui Nicolae Iorga şi ale lui Francisc I. Rainer.

Am continuat să merg foarte des, aş zice – cu înverşunare, la filme, la spectacole de teatru şi operă, la expoziţiile de arte plastice. Un eveniment deosebit l-a constituit turneul „Comediei Franceze", cu care prilej am văzut, în două seri, patru minunate piese. În toamna lui 1939 am asistat pentru prima oară la un spectacol de revistă, însoţindu-mi la Teatrul „Alhambra" părinţii în vizită la Bucureşti.

Dintre succesele mele „extraşcolare" menţionez premierea şi publicarea, în mai 1940, de către revista *Ausonia* a traducerii în versuri *Un poet sărbătoreşte o zi de naştere,* pe care am făcut-o după poetul latin Properţiu.

Tot timpul mă urmărea ideea că trebuie să mă dedic creaţiei literare, chiar dacă, pentru a-mi cîştiga existenţa, voi îmbrăţişa cariera medicală. În cîteva rînduri mi-am propus să încep un roman, transfigurînd artistic povestea bunicului meu matern şi a urmaşilor săi.

Devenisem dornic să înregistrez (în vederea viitoarei mele producţii literare?) cîte ceva din tumultul senzaţiilor care mă încercau. Notam la 9 mai despre impresiile culese intrînd în curtea liceului, către miezul nopţii, la înapoierea de la teatru: „Admir pacea curţii, severitatea clădirii, pavilionul care flutură pe cerul luminos... Pietrişul pe care păşesc stîrneşte ecouri ce mă sperie cîteodată. Pătrund apoi pe coridoarele complet întunecate, urc fără zgomot scările, privind cu teamă înapoi. Mă dezbrac încet, pun ceasul şi stiloul în dulap, iar după ce mă spăl privesc Bucureştiul adormit... Stau aşa mult timp, ascultînd nelinişti-toarele vorbe nelămurite ale băieţilor adormiţi, vorbe care ajung uneori să fie gemete, ţipete. Orologiile de la Catedrala Sf. Iosif sau de la Biserica Luterană bat orele tîrzii."

Din cînd în cînd puneam pe hîrtie versuri care se resimţeau de viziunea mea politică. La 31 octombrie 1939 am scris o poezie fără titlu, al cărei final suna aşa:

... Mă dor şi serile care aici sînt atît de tulburi,
Serile cu oameni care trist se strecoară pe lîngă ziduri
Purtînd, în ochi, lumina roşie a soarelui ce moare
Şi, sub zdrenţe, pielea lor murdară şi putredă.
Trec şi femei pe care simţurile mele le cred pline de mistere.
Privirile lor nu spun nimic, căci nu ştiu ce să spună...
Eu trec mai grăbit decît toţi, privesc mai flămînd decît toţi.
Şi în amurgul ce copleşeşte mulţimea ce-aleargă
Încerc să deslușesc un destin pentru toţi, pentru mine.

Poemul este însoţit de o adnotaţie a mea: „*Wax*! Ce sensibilitate aleasă! Viitor mare poet! Cîtă suferinţă! Şi sînt atît de tînăr!“ Îmi era deci ruşine de tainicele mele veleităţi literare…

În caietul de însemnări zilnice găsesc, de-a lungul clasei a VII-a, un şir de notaţii în care neg că aş manifesta sentimente religioase. Astfel, la 16 martie 1940, după ce internii din clasa noastră s-au împărtăşit *in corpore* la Biserica Sf. Silvestru, am notat: „M-am născut ateu, am fost crescut ateu. Acasă nu mi-a făcut nimeni educaţia religioasă, aşa că, la această vîrstă, n-am nici o criză de credinţă. Niciodată n-am simţit nevoia să-l caut pe Dumnezeu.“ Şi mă întrebam: „Este bine că nici măcar n-am avut crize religioase?“ Îmi dau acum seama că atitudinea de ateism cvasimilitant pe care o adoptam atunci faţă de unii prieteni apropiaţi şi mai ales faţă de mine însumi se datora şi recentelor mele lecturi marxiste.

Una dintre insatisfacţiile resimţite de mine în clasa a VII-a a fost să descopăr că voiam să fiu premiant I, măcar, îmi spuneam, ca să-i fac o mare bucurie mamei. Numai că, în acel an, ne venise un nou coleg, Andrei Călin Mihăileanu, premiant de onoare la liceul din Arad şi un desăvîrşit maestru în arta dobîndirii (pe merit!) de note mari. Curînd am înţeles ce lipsit de sens ar fi să mă angajez în competiţie cu un asemenea campion. Ceea ce nu m-a împiedicat să rămîn oarecum gelos pe acel premiant autentic, care, de altfel, ne-a părăsit la sfîrşitul anului, întrucît, după ce a trecut clasa a VIII-a „în particular“, a reuşit la examenul de admitere la Politehnică.

În toamna lui 1939, tata a ieşit la pensie, deşi, cu cîteva luni mai-nainte, Iorga îl sfătuise să nu se retragă de la conducerea spitalului. Lucrul acesta m-a convins că profesorul îl aprecia pe medicul vălenar.

O dată cu pensionarea, care crea perspectiva reducerii veniturilor, pornirea către avariţie a tatii s-a accentuat. Mi-a făcut, de pildă, observaţia că am devenit cheltuitor, fiindcă vin prea des la Văleni. De altminteri, mama a avut destul de suferit din pricina frecventelor, deşi mărunte, manifestări de zgîrcenie ale tatei. Cu prilejul unei scurte vizite acasă, ea n-a reuşit să se reţină să nu-mi povestească despre anumite aspecte nefericite ale căsniciei sale, datorită mai ales deosebirilor temperamentale dintre ei.

În împrejurările dramatice din iunie 1940, cînd în viaţa politică a României deveneau evidente consecinţele nefaste ale prăbuşirii militare a Franţei, pensionarul Gh. Brătescu a fost anunţat că este „concen-

trat", drept care trebuie să plece imediat la Herţa, în nordul Moldovei, ca medic locotenent-colonel al unui regiment cantonat acolo.

Cînd am venit acasă, în vacanţa de vară, tata nu mai era la Văleni. De altfel, nici eu n-am zăbovit în oraşul meu natal, căci mă angajasem să merg într-o mai puţin obişnuită excursie cu cîţiva colegi de internat.

La o şedinţă străjerească ne entuziasmase descrierea unei excursii pe jos prin satele ardelene, pe care o făcuse în prima sa tinereţe profesorul de engleză de la „Sf. Sava", sasul Iosif Kufleitner. Unii mai întreprinzători am hotărît să cutreierăm pedestru şi noi un colţ de ţară, cum ar fi nordul Muscelului şi Ţara Bîrsei.

Deşi tata era departe, la Herţa, Ţica avea de trecut examenul de admitere în cursul liceal, iar mama rămînea singură la Văleni, încolţită de griji, la 17 iunie m-am prezentat la întîlnirea de la Tîrgovişte cu Simion Avramescu şi Rodolfo (Vicu) Constantinovici, acesta din urmă aducîndu-l şi pe Duşan, fratele său mai mic.

Am pornit la drum pe traseul Tîrgovişte – Voineşti – Cîmpulung-Muscel, fiind acolo oaspeţii familiei colegului nostru savist Nelu Popeia. La înapoiere am trecut pe la Piscul Calului, Rucăr, Bran, Rîşnov şi Braşov, unde grupul s-a spart, eu rămînînd doar cu Duşan pe şoseaua pe la pasul Bratocea, prin Măneciu şi Cheia, pînă la Vălenii de Munte.

Pe drum am fost legitimaţi în repetate rînduri de către jandarmi. Un muscelean ne-a bănuit că am fi paraşutişti nemţi. Barem la ieşirea din Braşov, în comuna Turcheş, şeful de post ne-a făcut, mie şi lui Duşan, o percheziţie în toată regula, cu care prilej mi-a pus întrebări referitoare la persoanele care figurau în agenda mea şi la lista cărţilor ce trebuia să i le procur lui Oniţă...

La numai trei zile după înapoierea acasă a venit vestea nenorocită: Uniunea Sovietică cerea ultimativ să i se cedeze teritoriul Basarabiei şi al nordului Bucovinei. Îmi venea tare greu să învinuiesc „patria socialismului" pentru şocul survenit atunci în viaţa României, aşa că în jurnalul intim am notat: „Aceasta este urmarea nesăbuitei noastre politici de duşmanie faţă de ţara dinspre Răsărit, care cîndva ne promisese recunoaşterea unirii Basarabiei în schimbul recunoaşterii guvernului actual [de peste Nistru]. Am refuzat, făcînd pe «campionii civilizaţiei». De ne-am trezi!"...

Evenimentele ulterioare, ca şi relatările tatei, care s-a văzut nevoit să fugă peste cîmp cînd cu ocuparea silnică de către sovietici a Herţei, m-au obligat să „nuanţez" asemenea opinii.

Întîlnirea cu Doina la începutul acestei vacanţe de vară a pus iarăşi pe tapet problema clarificării efective a raporturilor noastre. În-

doielile mele în privinţa realităţii sentimentelor ei amoroase faţă de mine nu făceau decît să crească. Mă întrebam de ce mă simt atras de o fiinţă ce se dovedeşte atît de searbădă şi de superficială, fără nici un avînt spiritual şi lipsită de dorinţa progresului moral.

„Acţiunea s-a complicat" prin apariţia în cercul nostru a unei simpatice ploieştence, Lulu Costescu, colegă de clasă a Despinei Morcovescu. Eram tot mai bucuros să constat că Lulu nu numai că îmi dă atenţie, dar îmi caută cu orice prilej apropierea. Din comparaţia pe care o făceam între cele două fete rezulta fără greş superioritatea lui Lulu.

Mai cu seamă după ce am observat că Doina cochetează activ cu amicul meu savist Cornel Corduban, aflat în vizită la Văleni, am decis să rup relaţiile ambigue cu ea. Despărţirea s-a consumat în seara de 21 iulie, cînd i-am înapoiat Doinei un plic pe care mi-l încredinţase să i-l păstrez cîtă vreme vom fi împreună. Plicul cuprindea „poezii" ale mele şi scrisori de la alţi admiratori ai ei. Fosta mea adorată n-a comentat în nici un fel acest gest.

Între timp se deschiseseră cursurile Universităţii Populare. În dimineaţa de 14 iulie am mers cu tata la gară, pentru a-i întîmpina pe cursanţi. Era acolo şi Iorga, care s-a apropiat ca să-l salute pe tata, cu care prilej a dat mîna şi cu mine, întrebîndu-mă la ce liceu învăţ. A fost cea de-a treia „convorbire" a mea cu marele om, convorbire constînd de data aceasta dintr-un scurt şi banal schimb de politeţi.

La sala de cursuri, Iorga a devenit violent cînd s-a referit la recenta anexare a Basarabiei. A izbit cu pumnul în catedră, precizînd că vinovaţii vor plăti, căci, în curînd, ruşii vor fi goniţi înapoi în Asia. De data aceasta, prelegerea profesorului mi s-a părut că a fost pătimaşă şi dezlînată.

Am ascultat însă cu cel mai viu interes lecţiile lui Iorga din ciclul „condiţiile colaborărilor internaţionale", lecţii în care, spre satisfacţia mea, nu i-a cruţat deloc pe germanii acum tot mai prezenţi, direct sau prin interpuşi, în treburile politice româneşti.

Prea puţine din conferinţele ţinute vara aceasta de către invitaţii la catedra Universităţii Populare m-au satisfăcut. Plutea parcă tot timpul în sală un fel de reţinere din partea vorbitorilor.

M-am alăturat pelerinajului de la 6 august pe locul bătăliei din 1916 de la Tabla Buţii, am asistat la spectacole cu piese de Iorga la Teatrul în aer liber de lîngă Teleajen, iar în serile de sîmbătă am mers, cu „fetele noastre", la seratele organizate la cantină, serate unde, sigur de mine, am dansat tangouri şi, şovăielnic, cîte un vals lent. Îmi răsună

însă şi acum în urechi cîntecul de luptă pe care-l intona la serbările cursurilor de vară echipa de dansuri populare a „Ligii culturale": „Să înţeleagă cei ce tango vor/C-aicea nu e locul lor"...

În iulie am făcut o plimbare în grup peste dealuri, la Slănic, unde am vizitat grota cu stalactite de sare, ne-am scăldat în bazinele cu apă sărată şi am încercat să vizităm salina. Astfel de expediţii în direcţia Slănicului aveau să devină cumva obligatorii în anii următori.

Mergînd în excursie cu toată ceata de amici la Cuib, pe domeniile răposatului meu bunic, mi-am luat inima în dinţi şi, la întoarcerea acasă, pe şoseaua dintre Hanul Roşu şi Văleni, i-am mărturisit pe un ton glumeţ lui Lulu că o iubesc. Ce fericit am fost cînd mi-a răspuns cu glas serios că are aceleaşi sentimente pentru mine! În zilele următoare, dincolo de disperarea cu care urmăream peripeţiile din viaţa politică, am încercat o nesperată stare de beatitudine.

Consemnasem în jurnal la 6 septembrie: „M-am plimbat cu Lulu, făcînd planuri de viitor: căsătoria noastră peste şapte-opt ani, viaţa modestă, dar fericită de atunci. Ea mi-a mărturisit că se simte foarte superficială... M-a rugat să-i insuflu preocupări mai înalte, să-i lămuresc credinţele mele... Ce fiinţă minunată este Lulu, în comparaţie cu fetele de condiţia ei socială!"

Curînd însă au început să mă asalteze îndoielile în privinţa ataşamentului lui Lulu faţă de mine. Mi-am spus, pentru a mă calma: „Deşi e o fată-păpuşă burgheză, ea are un fond sufletesc curat, o rară naturaleţe, modestie şi sinceritate; trebuie să o preţuiesc pentru aceste calităţi."

De altminteri, tot mai des atenţia mea se îndrepta irezistibil către ceea ce se întîmpla pe plan naţional şi internaţional. La sfîrşitul lui august am urmărit cu sufletul la gură dramaticele evenimente legate de *Dictatul de la Viena*, iar la începutul lui septembrie mi-a fost dat să asist la instaurarea regimului legionar. M-a apucat groaza cînd am auzit marşuri legionare pentru prima oară la radio.

Am căutat un refugiu la Ploieşti, la Oniţă. L-am găsit într-o îngrijorătoare stare de agitaţie. Dar, cum aflu din însemnările mele zilnice, nu putea renunţa la postura de îndrumător al meu. Drept care mi-a dat atunci să citesc texte de Sake (pseudonimul sub care eu îl desemnam pe Stalin, pentru a păstra conspirativitatea) şi biografii ale lui Marath (Marx), Ilitch (Lenin) şi Kautsky (acesta indicat cu numele lui adevărat).

Dar din cînd în cînd întrerupeam lecturile şi aprinsele discuţii cu Oniţă, pentru a o întîlni în oraş pe Lulu.

La Văleni mă aflam deseori în compania unor fete şi băieţi mai tineri decît mine, cum era Bebe Manta, care avea la dispoziţie un Ford 28 cu mustăţi, vehicul ideal pentru escapade pe şoseaua spre Cheia. La aceste plimbări lua parte cîteodată şi Nana Burcă, nepoată a boierilor din Ceraşu, pe care nu mă puteam împiedica să o admir tăcut, în pofida dragostei mele înfocate pentru Lulu.

Domnul Delabaia a început să fie atacat în presa de extremă dreaptă, pe motiv că, la origine, este evreu, pripăşit în preajma trădătorului Iorga. În asemenea împrejurări a hotărît să se mute cu întreaga familie la Bucureşti, unde spera să se afle mai puţin în vizorul huliganilor. Astfel, şi Doina a trebuit atunci să părăsească definitiv Vălenii.

Cît despre profesorul Iorga, se spunea că găseşte în munca ştiinţifică intensă consolarea pentru neplăcerile pe care i le făceau întruna legionarii vălenari. În orice caz, renunţase la plimbările sale zilnice.

Principala sursă de informare a familiei mele devenise Radio Londra, ale cărui emisiuni în limba română le urmăream toţi ai casei cu conştiinciozitate.

*

Ca urmare a avalanşei de evenimente răvăşitoare, deschiderea şcolilor a fost mereu amînată. Aşa se face că vacanţa de vară din 1940 s-a încheiat pentru noi, saviştii, tocmai la 21 octombrie.

După sfeştania de la inaugurarea cursurilor au vorbit părintele Călin şi directorul Antonescu, care n-au putut să nu pomenească despre „spiritul nou" care domneşte în „România Verde". M-a bucurat să observ că asemenea declaraţii erau întîmpinate cu zîmbete de mai toţi elevii.

Aveam printre noi puţini legionari. Dintre internii din clasa a VIII-a, doar Paşolescu se declara ca atare. Este drept că noul nostru coleg Boris Cazacu (cu totul alt personaj decît literatul omonim din deceniile următoare), un refugiat din Basarabia, s-a afişat ca membru al Frăţiilor de Cruce.

Au suit iarăşi la catedră cîţiva dintre mai vechii noştri dascăli, dintre care l-am salutat cu aplauze pe „excelenţa sa" Napoleon Creţu, pentru că figurase ca ministru de stat într-unul din cabinetele recente.

Noi profesori erau Şerban Cioculescu, la franceză, şi Stanciu Stoian, la filozofie.

Mai cu seamă lui Cioculescu i-am rămas recunoscător pentru silinţa lui de a contribui din plin la cultivarea noastră. El nu s-a mulţumit să facă lecţiile prescrise în programă, ci a dedicat ore speciale unor mari creatori, începînd cu Rimbaud şi terminînd cu Proust, care, la

vremea aceea, nu erau omologaţi de forurile şcolare. Nemaivorbind de faptul că ne aducea la cunoştinţă unele dintre preocupările sale de critic literar şi de istoric al literaturii române. Neuitate mi-au rămas consideraţiile pe care le făcea asupra creaţiei poetice, ca şi asupra unor luări de atitudine politică ale lui Tudor Arghezi, citindu-ne cu asemenea prilejuri texte încă inedite ale admirabilului poet.

Ştiam despre Stanciu Stoian că are ferme convingeri democratice şi de aceea am manifestat înţelegere pentru prudenţa care-l caracterizа în situaţia de faţă. Astfel nu m-am formalizat că, spre deosebire de comportamentul său anterior, cînd totdeauna îmi dăduse nota maximă, la teza de sociologie pe trimestrul al II-lea, unde am ales să scriu despre materialismul istoric, mi-a pus doar nota 9, vrînd, probabil, să ascundă celorlalţi satisfacţia sa de a mă vedea abordînd o temă suspectă, care-i era însă dragă.

În primele zile de şcoală mi s-a comunicat că direcţia m-a desemnat membru în comitetul de redacţie al *Revistei Colegiului Naţional Sf. Sava*, împreună cu Valentin Iliescu, Paul Peternelli şi Florin Vlădescu. Peste cîteva zile am fost anunţaţi că Frăţia de Cruce a liceului vrea să scoată, pentru 8 noiembrie, un număr festiv al revistei, închinat regelui şi biruinţei legionare. Cei din comitetul de redacţie am răspuns că noi nu mai avem timp să pregătim o asemenea apariţie, rezervîndu-ne însă întocmirea celor următoare. Reprezentantul „frăţiei" n-a fost de acord, avertizîndu-ne că şi numerele următoare trebuie să fie pătrunse de aceeaşi „înaltă linie morală" şi deci să se îndepărteze de „spiritul democratic".

M-am retras atunci din discuţie, dar peste cîteva zile am fost chemat la o consfătuire organizată de legionari pentru a se preciza direcţionarea revistei. Cel care prezida, fostul savist Venti Ciocîlteu, a declarat că, deoarece publicaţia trebuie scrisă în spirit legionar, ea va fi neapărat condusă de un legionar secondat de patru inşi, printre care nelegionarii Peternelli şi Brătescu. Libertatea de gîndire va fi asigurată, cu excluderea totuşi a materialelor de orientare... democratică.

Eu, după ce am cerut definirea mai precisă a termenului „democratic", am declarat că nu socotesc necesar să figurez în comitetul de redacţie. La insistenţele tuturor şi mai ales ale lui Peternelli, am acceptat să rămîn. Ca să scriu apoi în jurnalul intim: „În sinea-mi sînt revoltat împotriva mea că nu mă hotărăsc definitiv să refuz patronarea unei reviste conduse într-un spirit pe care nu-l preţuiesc şi nu-l accept. Încep [să fac] compromisuri?"

La 11 noiembrie, directorul Antonescu m-a înştiinţat că va trebui să dirijez partea literară a revistei, deoarece comitetul legionar s-a dovedit incapabil să preia această sarcină. Aşa se face că. în numărul din decembrie, nu este inclus nici un text literar propriu-zis, poezie sau proză, care să fie un ecou al „biruinţei legionare".

Între timp am început să renunţ la rolul de măscărici al internilor din clasa a VIII-a, rol care îl împărţeam cu Cornel Corduban şi Titel Dropol. În locul reprezentaţiilor băşcălioase, în care mă căzneam să parodiez actori şi cîntăreţi, reprezentaţii menite să-mi creeze o popularitate ieftină printre colegi, m-am simţit mai bine polemizînd în public cu legionarul Boris Cazacu pe teme politice sau referitor la mersul operaţiilor militare.

Pînă cînd Boris m-a chemat deoparte, ca să mă întrebe dacă nu cumva este adevărat ce i s-a spus, şi anume că am idei de culoarea flanelei mele; purtam atunci un pulover roşu, croşetat de mama. Am hotărît să ţin seama de această ameninţare şi să fiu mai prudent în disputele politice.

Neliniştile ce bîntuiau ţara au fost agravate de un eveniment neprevăzut: cutremurul din noaptea de 9 spre 10 noiembrie. Mă aflam atunci la Văleni, aşa că am trăit alături de părinţi acea uriaşă panică.

Cînd s-a luminat, am început să măsurăm dezastrul, nu numai pe cel de la noi de-acasă, dar şi din restul oraşului, unde clădiri ce păreau respectabile s-au surpat parţial sau total. Imobilul care adăpostea familia profesorului Iorga devenise şi el de nelocuit.

M-am grăbit să plec la Ploieşti, ca să văd ce s-a întîmplat cu cei dragi de acolo. Îmi era tare dor de Lulu, care, la precedenta noastră întîlnire, mi se păruse că îşi impune să fie cît mai rezervată faţă de mine. Din fericire, toţi ploieştenii mei, inclusiv Oniţă, erau „în fiinţă".

Dîndu-ni-se, „pentru potolirea spiritelor" întărîtate de cutremur, o vacanţă de trei zile, m-am întors grabnic la Ploieşti, unde am găsit-o iarăşi pe Lulu destul de rece.

În după amiaza de 14 noiembrie am mers, aşa cum promisesem, la Mihai Chiţu, un tînăr care îşi petrecuse vara într-o comună aproape de Văleni şi care păruse că vrea să înfiripe o idilă cu sora mea Ţica. A venit şi Lulu, care a asistat jenată la declaraţiile lui Mihai, „purtătorul de cuvînt" al ei, aceasta dîndu-mi să înţeleg că Lulu vrea să pună capăt legăturii noastre. Rămas o clipă singur cu ea, am întrebat-o ce s-a întîmplat. Mi-a răspuns ridicînd din umeri, cu un zîmbet parcă dureros.

Seara aceea, pe drumul nesfîrşit de la Ploieşti la Bucureşti şi după sosirea la internat, m-am chinuit groaznic străduindu-mă să înţeleg care a fost pricina deciziei lui Lulu, cea care astă-vară părea să răspundă cu însufleţire confesiunilor mele amoroase. Multe zile m-am cufundat într-o deznădejde care mă împiedica să gîndesc la altceva decît la posibilităţile, oricare ar fi fost ele, de a o recuceri pe Lulu. Îmi mai spuneam că această experienţă eşuată trebuie să mă determine ca, în sfîrşit, să-mi construiesc existenţa pe temeiuri cît mai stabile, nelăsînd-o la discreţia unor fiinţe capricioase, oricît de mult farmec ar fi emanat ele.

Îmi spuneam că una dintre posibilităţile concrete de a depăşi în mod creator deruta care mă cuprinsese ar fi fost să mă apuc de romanul pe care-l plănuiam de atîta vreme. Va trebui să folosesc cu măiestrie în acest roman şi penibila experienţă pe care am acumulat-o în rapor-turile mele cu Lulu...

Caietul meu de însemnări din intervalul 20 noiembrie 1940-1 februarie 1941 avea să-mi fie confiscat în februarie 1953 de către agenţii Securităţii. Notaţiile pe care le fac pentru acest interval se bazează deci pe alte „surse documentare".

În cartea poştală din 22 noiembrie le comunicam părinţilor: „Am vorbit azi cu dl Balotă. Vrea să mă înscrie la legionari, dar..." Acest „dar..." trebuia să-i asigure discret pe ai mei că nu e nici un pericol să dau urmare îndemnului simpaticului meu profesor de limba sîrbă, care de curînd fusese numit inspector general al teatrelor.

Curios la tot ce se întîmpla în jur, m-am apropiat la 28 noiembrie de Biserica Sf. Ilie – Gorgani, unde se oficia slujba de reînhumare a Căpitanului şi a altor „martiri ai Gărzii de Fier". Aveam să aflu îndată despre masacrarea la Închisoarea Jilava a zeci de persoane învinuite de a fi participat la acţiunile represive antilegionare de sub domnia lui Carol al II-lea.

Dar marele şoc l-a constituit pentru mine vestea asasinării lui Virgil Madgearu şi a lui Nicolae Iorga. Bestiala suprimare a lui Iorga m-a umplut de o asemenea revoltă, încît n-am mai fost capabil, în nici o discuţie, să-mi ascund dezgustul faţă de legionarism.

Am mers la Cimitirul Bellu, unde a avut loc înmormîntarea ilustrelor victime. I-am admirat pe politicienii, pe oamenii noştri de cultură, ca şi pe diplomaţii străini care, venind să-şi ia rămas bun de la Iorga, i-au înfruntat pe legionari.

Mergînd după aceea la Văleni, am intrat în posesia corecturilor de tipar la ultimele poezii ale lui Iorga, destinate numărului care n-a mai apărut din *Cuget clar*. Tipografii de la „Datina românească" îi aduseseră tatei aceste nepreţuite documente. Pînă azi îmi stăruie în memorie povestea tăierii „bradului bătrîn" care „făcea prea multă umbră".

Am luat cu mine la Bucureşti acele corecturi pe care m-am grăbit să i le predau lui Şerban Cioculescu, copleşit de emoţie la lectura senzaţionalelor postume ale lui Iorga. După lichidarea regimului legionar, el avea să publice *Bradul bătrîn* în *Curentul*.

Trecuseră aproape trei luni de la asasinarea savantului, dar eu nu izbuteam să-mi vin în fire. Scriam în jurnal la 24 februarie 1941: „Nu pot concepe ca Iorga să fi pierit cu desăvîrşire, nu pot, nu pot! Îmi vine să urlu, să arăt tuturor ce a însemnat Iorga, să deschid ochii celor abrutizaţi. Mă zbat, mă chinui."

În dimineaţa de duminică 16 martie „am simţit nevoia să văd mormîntul lui Iorga". L-am lua cu mine pe Nae Dumitrescu la Cimitirul Bellu, unde „m-a zguduit gîndul că, la cîţiva metri sub mine, se află trupul lui Iorga, chiar trupul lui Iorga, sfîntul trup al lui Iorga". Prilej de a-mi reînnoi angajamentul „de a trăi în duhul lui de jertfă deplină pentru ştiinţă, pentru artă, pentru tot ce e înalt şi nepieritor în viaţă".

O emoţie indescriptibilă mi-a produs-o, în seara de 15 mai, pe cînd mă găseam în sala de mese a internatului nostru, transmiterea la radio a unei cuvîntări a lui Iorga, înregistrată pe placă de gramofon. M-am desprins de ceilalţi şi m-am lipit de aparatul de radio, stăpînindu-mi cu greu lacrimile. Fiindcă nu voiam să mă dau în spectacol, am părăsit cina şi m-am refugiat pe un coridor, unde am plîns cu sughiţuri.

În numărul din decembrie 1940 al *Revistei Colegiului Naţional Sf. Sava*, deci în plin regim legionar, a apărut schiţa mea *Toamnă periferică,* evocare a mahalalei ploieştene în care mă implantasem fugar cu şase-şapte ani mai-nainte. Va fi adulmecat oare cineva, citind finalul acestui text descriptiv-peisagistic, intenţia mea de a insinua prezenţa luptei de clasă pe acele meleaguri: „Departe, departe se ghiceşte suflarea neostenită a oraşului: viaţa pare o gigantică balanţă, cu platanul periferiei prăvălit în adîncul beznelor, pe cînd triumfător se leagănă în înălţimi prea ameţitoare oraşul, superbul oraş cu firme luminoase..."?

În acelaşi număr al revistei am publicat o cronică dramatică avînd şi ea un oarecare iz „contestatar", întrucît, într-o perioadă de demo-

nizare a lumii de peste ocean, elogia un autor american. Era vorba de piesa *Oraşul nostru* a lui Thornton Wilder, jucată la Teatrul Naţional din Bucureşti în regia lui Ion Sava şi avîndu-l ca protagonist pe Ion Finteşteanu. În seara de octombrie cînd am văzut piesa scriam despre acest spectacol în jurnalul meu: „Am înţeles preţul vieţii, al vieţii risipite măreţ chiar în cea mai banală clipă... Viaţa aceasta, care pare meschină, neînsemnată, capătă valoare abia în clipa cînd trebuie să te desparţi de ea." Nu îmi aminteam să fi resimţit o atare emoţie la vreun alt spectacol.

Eram de părere, în cronica publicată atunci, că „*Oraşul nostru* este un imn, o răscolitoare mărturisire de respect pentru viaţă, o largă glorificare a optimismului". Am suferit constatînd că cineva din redacţia revistei a înlocuit, în concluzia dării mele de seamă, care suna: „Un spectacol extraordinar", pe „extraordinar" cu „bun"; mi s-a părut o impietate să afirmi despre piesa lui Th. Wilder regizată de Ion Sava că ar reprezenta doar „un spectacol bun".

Peste mulţi ani am văzut *Oraşul nostru,* tot la Naţionalul din Bucureşti, dar într-o nouă montare şi cu altă distribuţie; nici vorbă să mai fiu atît de impresionat ca în toamna lui 1940.

Vacanţa de Crăciun din acel an a fost încărcată de tristeţe. Aspectul Vălenilor se resimţea îngrozitor de pe urma cutremurului, instituţiile culturale create de Iorga, acum sortite pieirii, apăreau ca nişte mustrări aduse urmaşilor ingraţi, resentimente de tot felul sporeau ca urmare a adversităţilor politice. Despre tata, cîţiva au îndrăznit să vorbească duşmănos în public, acuzîndu-l, printre altele, că a fost prieten cu jidanii, ca, de pildă, cu dentistul Marcel Rosner, care, pentru a se pune bine cîndva cu oficialitatea medicală, mi-a dăruit mie o bicicletă.

Nici la Bucureşti atmosfera nu era mai puţin deprimantă. Pe străzi se foiau detaşamente de cămăşi verzi, peste tot întîlneai militari nemţi.

Nesocotind cu totul antisemitismul la modă, vizitam familiile Constantinescu-Delabaia şi Mendl şi mergeam des la spectacole cu Zitta şi cu Doina. Doamna Meluţa Mendl s-a speriat tare cînd Zitta i-a povestit la întoarcerea noastră din oraş cum eu, ca să fac băşcălie, mă plasasem pe bordura trotuarului şi salutasem zgomotos un cortegiu legionar: „Nu ţi-ai dat seama că puteai să o nenoroceşti pe Zitta dacă ei ar fi aflat cine e ea?..."

Pe toată durata rebeliunii legionare din 21-23 ianuarie 1941 am fost consemnaţi la internat. O vreme i-am auzit strigînd lozinci şi intonînd cîntece de luptă pe camarazii baricadaţi în localul de alături al

Ministerului Învățămîntului. Cursurile şcolare s-au suspendat, dar ne vizita de cîteva ori pe zi externul (pe atunci) Piki Grozea, ca să ne țină la curent cu ce se petrece pe stradă.

Îndată după înfrîngerea rebeliunii, cînd nu s-au mai auzit împuşcături, iar armata a pus stăpînire pe întregul oraş, am pornit în explorarea zonelor în care se auzea că legionarii se dedaseră la cele mai penibile excese.

Peste cîteva zile, am aflat de la nenea Ionică Zamfirescu, venit de la Văleni cu treburi, că, în timpul rebeliunii, tata a fost obiectul unei manifestații dușmănoase. Cum mi-au povestit mai tîrziu ai mei, convoiul de legionari şi simpatizanți ai acestora (convoi din care nu lipseau popii) s-a oprit lîngă casa noastră, cerînd moartea masonilor şi a celor care ascultă Radio Londra şi somîndu-l pe tata... să-şi împartă averea la săraci.

Încercînd un fel de bilanț al comportamentului meu de-a lungul celor trei luni de dominație legionară, am ajuns la concluzia că, prin exemplul rezistenței manifestate de mine în diferite împrejurări şi mai ales prin discuții „de la om la om" cu colegii, i-am împiedicat pe unii să se alipească Frăților de Cruce.

Sînt sigur că antilegionarismul meu a atras atenția şi unor profesori. Şerban Cioculescu mi-a propus să-i meditez fiul, dar am refuzat invocînd lipsa de timp, deşi mă atrăgeau atît perspectiva de a mă afla în apropierea dragului meu dascăl, cît şi cei 1 200 de lei promişi ca retribuție. L-am vizitat pe Cioculescu atunci cînd mi-a împrumutat *Panorama de la littérature roumaine contemporaine* a lui Basil Munteanu. Napoleon Creţu îmi prezicea, în fața clasei, că voi fi un „conducător de generații" şi îmi cerea părerea asupra unor mici probleme şcolare curente. Cît despre Stanciu Stoian, acesta se purta față de mine, cînd eram între patru ochi, cu afabilitatea ce i se cuvenea unui „om de stînga". M-a invitat într-o duminică la masă, prilej cu care şi-a dat drumul la gură cînd a fost vorba de respingerea ideologiei şi tacticii legionare.

În ultimele luni ale clasei a VIII-a m-am implicat cu toate forțele în redactarea unei „lucrări de sinteză" propuse de Stanciu Stoian. El ne ceruse să întreprindem o incursiune istorică într-un sector fundamental, la alegere, al evoluției societății noastre, sector definit conform schemei lui D. Gusti a „cadrului" şi „manifestării" în cercetarea sociologică. Fără îndoială că, fascinat de marxism, m-am oprit asupra importanței factorului economic în istoria României.

L-am anunțat despre această opțiune pe Oniță, care a fost cu totul de acord. M-a chemat la Ploiești, ca să schițăm planul lucrării, dar curînd s-a dovedit că vărul meu nu se mărginea în a-mi da indicații metodologice. El a început să-mi dicteze, pur și simplu, un text pe care eu urmam doar să-l completez cu referințele bibliografice. Am protestat pe motiv că nu pot prezenta lui Stanciu Stoian o lucrare despre care să afirm că este întocmită de mine, cînd, de fapt, întreaga ei proprietate științifică aparține altcuiva. Dar Oniță n-a vrut să țină seama de obiecția mea și m-a obligat, în continuare, să pun întocmai pe hîrtie gîndurile lui, exprimate într-o formă destul de finisată, cu o argumentație consistentă și chiar cu digresiuni retorice. Am intuit atunci că am devenit instrumentul binecuvîntat al unei performanțe fără precedent în existența vărului meu, care se declara mereu incapabil să formuleze în scris un material închegat, motiv pentru care și renunțase să obțină titlul de doctor în drept la Universitatea din Cluj. Iată-l că acum elaborează un text cursiv, coerent și convingător. E drept că nici de data asta nu consemna textul cu propria mînă, ci mi-l dicta mie.

Am hotărît să mă supun voinței lui, avînd însă grijă să-l informez pe Stanciu Stoian că, la redactarea lucrării, am beneficiat de îndrumarea permanentă a unei rude a mele.

De altfel am ostenit eu însumi cu multă rîvnă la definitivarea textului, întregind unele scurt-circuitări ale expunerii și eliminînd digresiuni ce mi se păreau a nu fi la obiect. Totodată, am parcurs meticulos enormul material documentar recomandat de Oniță, începînd cu tratatele de istorie și terminînd cu o sumedenie de articole din reviste și chiar din ziare. Acesta a fost, probabil, momentul cînd am prins drag de activitatea istoriografică.

Nemaivorbind de faptul că lucrarea școlărească redactată atunci avea să fie folosită de mine, peste patru ani, în împrejurări imposibil de prevăzut în 1941, ca principal argument în favoarea angajării lui Oniță într-o funcție retribuită. Dar despre aceasta, la timpul său...

În numărul din primăvară al *Revistei Colegiului* am publicat o prezentare a „poeților de azi ai Ardealului", stăruind asupra lui George Boldea, a lui Ion Moldoveanu, a lui Emil Giurgiuca și mai ales asupra lui Mihai Beniuc, ale cărui versuri începusem să le știu pe dinafară. Apreciam la acești literați conștiința misiunii lor artistice în lumea contemporană.

Într-o notă privitoare la *Cărți despre ținuturile răpite* îmi exprimam admirația pentru vechile scrieri ale lui Nicolae Iorga referitoare la „neamul românesc" din Bucovina, Basarabia și Transilvania, dar

şi pentru colecţia de reportaje ale lui Geo Bogza *Ţări de piatră, de foc şi de pămînt.*

Fricţiunile şi ciocnirile cu colegii mei de internat au cunoscut şi în clasa a VIII-a nesuferite perioade de exacerbare. Reîntoarcerea la „Sf. Sava" a amicului Cornel Corduban ne-a prilejuit amîndurora situaţii conflictuale pe cît de acute, pe atît de lipsite de temei. De fapt, substratul disputelor mele permanente cu Corduban era gelozia pe care o manifesta faţă de mine, cel tot mai apreciat de profesori şi de conşcolari. Discuţiile noastre în contradictoriu se încheiau adesea cu strigătele lui Cornel: „Ia vezi-ţi de treabă, că prea te crezi genial!" Dar în ciuda repetatelor angajamente pe care le luam faţă de mine însumi de a rupe definitiv relaţiile cu Corduban, nu întîrziam să ne împăcăm, pentru a ne reapuca de discuţii pe teme politice, culturale sau mondene şi a merge împreună la spectacole.

Aceeaşi atitudine ambiguă o avea Titel Dropol, care cînd mă copleşea cu confidenţele, cînd se alia cu Corduban în campanii de nemiloasă hărţuire a mea.

Cel care mi-a arătat invariabil cordialitate a fost Mitică Motaş, moldoveanul paşnic şi studios. Bunilor camarazi li s-a alăturat în ultima clasă de liceu Piki Grozea, cu care aveam să-mi coordonez unele preocupări intelectuale şi care, dincolo de toate frămîntările epocii, avea să-mi rămînă prieten de nădejde.

Un rol în formarea mea culturală şi, aş spune, chiar spirituală l-a avut (recunosc pe deplin aceasta abia astăzi) „maestrul" Gheorghe Bucur, colegul din clasa a VIII-a B, care, la început, îmi făcuse impresia unui ascet orgolios şi iubitor de paradoxuri. A trebuit să treacă o vreme pînă ce m-am convins că acest tip mărunţel, exprimîndu-se pretenţios şi aparent disprefuitor a tot şi a toate era un suflet chinuit de nevoia perfecţionării creatoare.

Fidel angajamentului pe care şi-l luase de a se ocupa de iniţierea mea în artele plastice, a început să-mi împrumute albume de pictură, discutînd cu mine despre planşele cele mai semnificative din aceste albume. Neuitată este pentru mine analiza *Lojei* lui Renoir pe care am făcut-o sub îndrumarea sa. „Maestrul" a căutat să mă deprindă ca, la un tablou, să nu mă interesez doar de paletă, doar de desen sau de subtilităţile perspectivei, ci mai ales de „punere în pagină", de încadrarea de fiecare dată a viziunii artistice într-un întreg armonios, trăind prin sine însuşi.

La fel de incitante erau schimburile noastre de opinii cu privire la expoziţiile bucureştene. Îmi amintesc disputa stîrnită de pînzele Magdalenei Rădulescu, eu fiind entuziasmat de ele, iar el remarcîndu-le anumite neîmpliniri.

Ştiam că Bucur era prietenul şi admiratorul colegului nostru mai mare Horia Damian, care încă de pe băncile liceului expusese la Salonul oficial şi care, în anii următori, avea să se afirme în Occident, dar nu ştiam cît de puternic este stăpînit el însuşi de năzuinţa către creaţia plastică. Spre deosebire de mine, care n-am izbutit niciodată să devin romancier, aşa cum îi mărturisisem timid că urmăresc, el avea să se impună, la un moment dat, în lumea noastră artistică, făcîndu-se cunoscut ca Doru Bucur. Din nefericire, existenţa lui s-a curmat curînd după aceea, lucru pe care, de altminteri, îl presimţea încă de pe vremea cînd ne confruntam visurile adolescentine.

Una dintre principalele mele preocupări în acest ultim an de liceu a fost cea erotică. Fiindcă, oricît de acaparatoare ar fi fost, la vremea aceea, activităţile mele intelectuale şi oricît de şocante s-ar fi dovedit evenimentele politice, nici o clipă nu încetam să mă gîndesc cu dor la fetele iubite. Astăzi mi se pare un lucru absurd că atunci oscilam, în aspiraţiile mele amoroase, între surorile Lulu şi Gabi Costescu. Deziluziile provocate de Lulu mă trimiteau invariabil către Gabi, după cum fiecare îndoielnic semn de afecţiune pe care credeam că-l descopăr la Lulu mă făcea, pentru un timp, să-mi potolesc elanurile către Gabi, cea inaccesibilă măcar pentru că era de statură mai înaltă şi mai în vîrstă decît mine...

Într-o duminică din februarie 1941 am scris pentru Gabi o *Neîmplinire,* care se termina astfel:

> ... Tu însă mi-ai dăruit zadarnice peregrinări pe asfalt,
> Bulevarde suspendate-n neguri, al jazului ţipăt chinuit;
> Moluştele galbene spînzurînd de saxofon sau
> Loviturile purpuriilor pumni ai tobei mi-ai dăruit.
> Fată cu sprîncenele ogivate ca frînte aripi de columbă
> De ce te mai chem? De ce eşti visului şi treziei mele stăpîna?
> Noi sîntem două euclidiene tristeţi paralele
> Care nicicînd, nicicînd vor da mîna.

A doua zi am transcris „poemul" dedicat „Gabrielei", l-am iscălit „Geo Lisăndreanu" (dar pe plic am notat numele meu adevărat, ca şi adresa exactă, pentru eventualitatea plăţii unor drepturi de autor) şi am expediat plicul la *Curentul literar*. Deşi curînd am devenit sceptic

în privința publicării lui, o bună bucată de vreme am continuat să deschid nerăbdător fiecare număr al revistei și apoi să-l închid decepționat.

Visătoria avînd-o ca obiect pe Gabi mi-a prilejuit la 3 martie o penibilă însemnare în jurnal: „Ne vom căsători, vom fi un timp într-un sat pe care-l vom ridica din toate punctele de vedere; eu voi începe cercetări științifice: descoperirea tratamentului sclerozei în plăci, ajutat la lucrările de laborator de [farmacista] Gabi. Urmează comunicări la diferite academii; ocolul pămîntului, cu un popas foarte prelungit într-o insuliță din arhipelagul Hawaii. Apoi încep să public romanele pregătite și refăcute de multă vreme... Gabi va fi fericită, recunoscătoare, îndrăgostită mereu de mine."

În vacanța Paștilor, la Văleni, unde Lulu a fost musafira Despinei, m-am simțit topit după „Lulu a mea". Am suferit îndelung gîndind că ea nu numai că nu mă iubește, dar, într-un fel, mă și disprețuiește cînd descoperă la mine, influențată de cei din jur, pretenții caraghioase de „aspirant la genialitate".

Am încheiat în grabă mare cursurile liceale datorită, aflam din toate părțile, primejdiei izbucnirii iminente a unui conflict militar cu sovieticii.

Eu și colegii mei am devenit la 7 iunie absolvenți ai Colegiului Național „Sf. Sava", seria 1940-1941. Mulți dintre noi au început să scoată răgete în curte, după ce au aprins ostentativ țigări.

Evenimentul a fost sărbătorit *in corpore*, seara, la Moși, unde ne-am dat în căluși, am urcat în „trenul morții" pentru a admira tunelul cu schelete, am tras la ruletă, ne-am cumpărat fesuri și ne-am fotografiat spre veșnică amintire. Am băut apoi o bere la Parcul Orzari. Discursul meu festiv a fost destul de slab, tocmai fiindcă mi se ceruse să fiu spiritual. Am cîntat în autobuz, la întoarcere, și toți voiam să fim cît mai veseli, dar simțeam că nu sîntem în stare să învingem tristețea despărțirii.

Din comisia bacalaureatului nostru au făcut parte doar profesori de la „Sava", cu excepția președintelui – italienistul Al. Marcu. Am fost nițel nemulțumit de retroversiunea pe care am făcut-o la lucrarea scrisă de franceză. Probele mele orale s-au desfășurat într-un ritm accelerat: era evident că profesorii aveau dinainte o părere destul de bună despre mine. Au asistat la examenul meu oral Gabi, Doina, Zitta și Lili Ardeleanu, deși nu le invitasem.

După ce mi-am împachetat lucrurile în vederea plecării la Văleni, am mers la Fundația „Carol I", unde a avut loc concursul anual al

Societății Regale Române de Geografie. Am fost doar patru concurenți, toți de la „Sf. Sava". Despre „marginile pământului și neamului românesc" am scris pe baza documentării întreprinse, sub îndrumarea lui Oniță, pentru lucrarea de sinteză cerută de Stanciu Stoian.

Peste cîteva zile, profesorul de geografie M. Constantinescu avea să mă anunțe la Văleni că am cîștigat acest concurs, trimițîndu-mi totodată prin mandat poștal cei 2 500 de lei obținuți ca premiu. N-am făcut caz de „victoria" mea, dat fiind caracterul formal al competiției din 1941.

Cît despre bacalaureat, am fost clasificat al treilea, după Vlădescu și Peternelli, ceea ce a cam întristat-o pe mama... N-am mai apucat să-i bucur pe ai mei cu știrea că sînt premiantul I al clasei a VIII-a A, cu media 9,41; despre aceasta am aflat doar întîmplător, peste cîteva luni.

Potrivit tradiției, la începutul vacanței m-am oprit, în drum spre casă, la Ploiești, unde, de data aceasta, am poposit mai îndelung, ca să-l ajut pe Oniță la aranjarea bibliotecii.

Zvonurile despre începerea ostilităților cu Uniunea Sovietică deveneau tot mai insistente. În dimineața de 21 iunie, cînd am sosit la Văleni, scriam în jurnalul meu: „Este absurd gîndul unui război cu Rusia. Ar fi o sinucidere pentru Germania, rămasă fără resurse de orice fel." Am discutat mult despre această temă cu părinții și cu Radu Vranialici. Iar la culcare notam în jurnal: „Am reușit să-i liniștesc pe toți; nu se va face război."

Dar a doua zi am fost trezit din somn de o mare fierbere ce-i cuprinsese pe ai mei. La ora 10 urma să se facă importante comunicări la radio. Și într-adevăr, ministrul de stat Mihai Antonescu a anunțat intrarea în război a României alături de Germania și împotriva Uniunii Sovietice. Despre bietele mele probleme de conștiință am scris în jurnal chiar atunci, la 22 iunie: „Dacă nu m-aș socoti capabil de creații serioase, aș merge poate să-mi dau viața, cu convingere sau fără convingere. Mi-e groază apoi de moarte, deși mă mîngîi cu gîndul că glonțul omoară repede. La fel mă înspăimîntă perspectiva ca, prin moartea mea, să dispară posibilitatea de realizare a potențelor și opintelilor strămoșilor mei. Peste toate stă însă groaza nemărturisibilă că aș lupta pentru triumful unei lumi putrede, nedrepte."

Asemenea celorlalți elevi sau studenți aflați la Văleni, am fost convocat la „munca de folos obștesc". Eu am fost repartizat la spital. Doctorul Constantin Dimitriu, succesorul tatei la conducerea spita-

lului, mi-a încredinţat sarcina de a face o anchetă sanitară de teren în cartierele mărginaşe ale Vălenilor.

Am început, aşadar, însoţit uneori de vreun prieten învestit cu aceeaşi misiune, să colind toate mahalalele urbei natale, intrînd în cele mai umile locuinţe, unde alminteri n-aş fi pătruns niciodată. Am stat de vorbă cu tot felul de lume: oameni isteţi, care înţelegeau repede ce mă adusese în gospodăria lor, dar şi amărîţi care voiau să afle ce ameninţări ascundea vizita pe care le-o făceam. Am notat cu grijă, în speranţa că organele de asistenţă socială vor face uz de asemenea informaţii, datele elementare privitoare la salubritatea locuinţelor şi starea de sănătate a locatarilor. La capătul anchetei simţeam că am ajuns să cunosc mai precis cum vieţuiesc oamenii de rînd din Vălenii mei şi cît de mult mai este de făcut pentru a li se asigura un trai decent şi sănătos. Unele dintre tainicele mele opinii social-politice păreau a-şi fi găsit atunci confirmarea.

În vara aceasta, Vălenii şi împrejurimile se umpluseră de sezonişti, mulţi dintre ei venind în vilegiatură de teama eventualelor bombardamente aeriene inamice asupra marilor oraşe.

Ceata tinerilor „de lume bună", din care făceam şi eu parte, îl recunoştea în fruntea ei pe fratele Caecinei Vranialici, inginerul Dan Busuioc, care fusese la Văleni şi în anii trecuţi, dar de data asta se afla aici în calitate de şef al postului local de observaţie şi alarmă antiaeriană. Membri ai „circului Busuioc" mai erau Despina, Doina, sora mea Ţica, Lili şi Bebe Ardeleanu, fetele Costescu, Lenuţa Popescu-Slon, Bebe Manta, Mihai Chiţu, Gigel Zamfirescu, Simion Ghinea şi cîţiva alţi tineri de condiţie mai modestă. Li s-a alăturat şi un grup „aristocratic", alcătuit din Nana Burcă, vărul ei Guy Buisson şi prietena acestuia Ada Furtună.

Formaţii restrînse din „circul Busuioc" mergeau în excursii pe jos sau cu maşina, făceau baie în Teleajen, convocau ceaiuri dansante. De dragul lui Gabi, al lui Lulu şi al Nanei (căci permanent oscilam în preferinţe) am participat adesea la asemenea reuniuni, măcar că, în sinea mea, le blestemam, întrucît mă împidicau să pregătesc serios examenul de admitere la Facultatea de Medicină, să citesc teancurile de cărţi recomandate de Oniţă şi mai ales să mă apuc de singura treabă demnă de a i mă dedica: scrierea romanului proiectat.

Am început în cîteva rînduri redactarea primelor capitole, precum cel în care evocam instalarea eroului licean la un internat. Nu eram

niciodată mulţumit de rezultatele obţinute, dar îmi spuneam că neapărat trebuie să continuu.

În cadrul „muncii de folos obştesc", am jucat şi eu în piesa *Într-un cantonament,* scrisă de elevul Frecăţel de la Şcoala de Meserii din Văleni. Piesa se voise o dramă de avertizare împotriva pericolului sovietic, dar, datorită mai cu seamă prestaţiei mele, ea s-a transformat într-o comedie bufă. Mi-am compus personajul ca pe un prostănac gîngăvit, cu totul altfel decît eroul neînfricat conceput de autor.

Bălmăjeala noastră s-a bucurat de succes, drept care spectacolul a fost repetat, peste cîteva zile, la Măneciu, unde eu m-am comportat iarăşi ca un bufon preocupat de cele mai ieftine „efecte de scenă".

Nici astăzi nu pot să-mi explic ce mi-a venit ca, după citirea, în *Curentul literar*, a unei scrisori destul de agresive a lui Tudor Arghezi la adresa lui Şerban Cioculescu, să-i trimit poetului o epistolă întortocheată, în care relatam despre modul în care profesorul meu de la „Sava" întreţine, în cursul orelor sale de franceză, cultul autorului *Cuvintelor potrivite.* Am vrut cumva să mă fac remarcat sau am considerat o datorie morală să-l încunoştiinţez pe ingratul Arghezi despre devotamentul nutrit faţă de el de către Cioculescu?

M-a nedumerit acuzaţia pe care, la un moment dat, mi-au adus-o ambii mei părinţi, dar mai ales tata, că îi desconsider, că mă jenează prezenţa lor cînd sînt cu alţii, pe scurt – că nu-i mai iubesc. De unde aceste impresii? Ştiam că destui din „circul Busuioc" mă cred răutăcios, încrezut, disprefuitor, dar nu mă aşteptam ca ai mei, care se arătaseră, în ultima vreme, mîndri de succesele mele şcolare, să mă considere duşmănos faţă de ei. Citind *Psihanaliza* lui I. Popescu-Sibiu, căutam explicaţii pentru năucitoarele insatisfacţii pe care le produceam părinţilor.

În cele cîteva zile petrecute vara aceasta la Poseşti, am citit publicaţii puse deoparte pentru mine de Oniţă şi am discutat cu el despre probabilul viitor sumbru al omenirii. Mi-a cerut ca, pentru o serioasă documentare, să fac sistematic tăieturi din ziare, selectînd articolele şi ştirile referitoare la situaţia din ţara vecină de la Răsărit şi la relaţiile noastre, de-a lungul timpului, cu acea ţară. Aveam să mă apuc îndată de o atare treabă şi să o continuu o vreme. Cum să bănuiesc că, peste un deceniu, dosarul cu tăieturi din ziare, intitulat *Cruciada împotriva bolşevismului*, găsit la mine de securiştii care m-au percheziţionat în februarie 1953, va constitui „corpul delict" doveditor al intenţiei mele de a redacta o lucrare de propagandă antisovietică?

Am mers şi la verii noştri de la Alexandria. Evenimentul acestei expediţii a fost stabilirea unor relaţii mai apropiate cu Ţuţu Gancevici, un tînăr de vîrsta mea, cu preocupări intelectuale şi mondene, care voia şi el să urmeze medicina.

În decursul vacanţei mele vălenare din acest an, dorinţa obsesivă de a cuceri din nou pe Lulu revenise la ordinea zilei. Dorinţa aceasta avea totuşi să se potolească o dată cu creşterea entuziasmului meu amoros în privinţa Nanei Burcă.

Am constatat că Nanei îi face plăcere să stea de vorbă cu mine între patru ochi. În asemenea împrejurări mi-a pomenit despre unele preocupări ale ei intelectuale şi, spre surprinderea mea, s-a distanţat de anumiţi prieteni ai săi din „lumea bună" bucureşteană, pe care-i cunoşteam şi eu, de la „Sava".

M-am simţit foarte aproape de ea în seara de 11 septembrie, la Slon, unde Bebe Manta ne dusese cu maşina pe cîţiva dintre amici. Am notat despre acest popas mirific: „În casă, foc, lumină de lampă [cu gaz], mămăligi şi ciorbe aburind. Atunci, Piki a pus *Florile dalbe* la patefon. A izbucnit în odaie, nesperat, parfumul Crăciunului. Şi alături, uriaşii ochi fascinanţi ai Nanei. La masă am stat lîngă ea, servind-o ca un sclav... Uitasem că fac parte din altă lume, că visele mele poartă aripi neputincioase cînd e vorba de Nana (chiar uitasem?)."

A doua zi am urcat pe o culme de lîngă Slon şi, rămînînd împreună doar noi doi, am convorbit despre ocupaţiile noastre curente, despre lecturile preferate, despre alte interese culturale. A fredonat *Elegia* lui Massenet, dar n-am fost în stare să recunosc melodia. A insistat asupra necesităţii formării unei serioase culturi muzicale, iar eu am aprobat călduros această idee,

După plecarea Nanei am evitat, pe cît mi-a stat în putinţă, serbedele şi zgomotoasele întîlniri cu cei din „circul Busuioc".

La vremea aceea a fost numit primar al Vălenilor tata, persoană foarte populară în tîrgul nostru şi necompromisă în viaţa politică locală. Tata era atunci şi comandantul unui spital militar organizat la Văleni pentru răniţii aduşi de pe front. Personal condusesem o echipă care a reuşit să colecteze de la vălenari 25 de paturi pentru acest spital.

La 16 septembrie am început să lucrez aici, infirmier în sala de pansamente. Am căpătat curînd sentimentul că reuşesc să fac o treabă

bunicică, lucru încurajator în perspectiva apropiatului meu examen de admitere la Medicină.

M-am apucat, în sfîrşit, să învăţ mai cu spor pentru acest examen, deşi îndepărtam anevoie tentaţia de a asculta discuri şi emisiuni radiofonice cu „muzică grea" şi de a mă ocupa efectiv de scrierea unei drame, pentru Teatrul Naţional!, în care să valorific artistic experienţa relaţiilor mele cu Oniţă.

La 14 octombrie m-am dus la Bucureşti pentru a mă înscrie la concursul de admitere. Am locuit la nenea Tudorel Sersea şi, în fiecare seară, pînă la examenul din 18 octombrie, am mers la teatru, spre exasperarea gazdelor pe care le sculam din somn cînd mă întorceam acasă.

Am scris destul de bine la teze; doar la chimie am făcut unele greşeli. După examen, am plecat îndată acasă şi de-acolo la Ploieşti, unde, cîteva zile, am discutat cu Oniţă despre multe şi de toate. Am aşteptat apoi la Văleni rezultatul concursului. Abia peste aproape două săptămîni aveam să primesc telegrama care mă anunţa că sînt admis la facultate.

6
UN MEDICINIST PASIONAT DE CUNOAȘTERE

Sîcîitoarea problemă a găsirii, ca proaspeți studenți, a unui adăpost convenabil eu și cu Piki am rezolvat-o, la 5 noiembrie 1941, cu ajutorul lui Gabi Costescu, care a intervenit pe lîngă familia Păcuraru ca să ne închirieze o cameră în apartamentul ei de pe strada Ștefan Mihăileanu nr. 14.

M-am abonat la cantina Societății Studenților în Medicină, unde masa mi s-a părut mai bună decît cea de la internatul liceului.

În zilele următoare m-am prezentat la lecțiile de deschidere. Nu m-au prea încîntat nici Vintilă Ciocîlteu, titularul catedrei de chimie, și nici Nicolae Bărbulescu, al celei de fizică.

În schimb, prelegerea inaugurală a lui Francisc Rainer, profesorul de anatomie, mi s-a părut „sublimă". În notația din jurnal de la 7 noiembrie, constatam că acea expunere „mi-a redat bucuria pregătirii sufletești pentru a pătrunde în domeniul științei, care nu mi se mai pare inuman, și de aceea nepasionant... După ce ne-a arătat de ce medicina e o știință de observație, dar în practică ea comportă un continuu experiment, și de ce este o artă care cere un instinct medical, Rainer ne-a indicat singura metodă eficace pentru a ajunge să o stăpînești: neîntrerupta autoexaminare, care să ducă la umplerea eventualelor goluri".

M-au impresionat modestia lui Rainer, aerul său de neglijență în ținuta exterioară și „acele mici naivități de gest, luate în rîs de către grămada inconștientă a studenților".

Impresii la fel de copleșitoare am cules din lecțiile următoare ale lui Rainer, ca și din „orele de discuții libere", pe care le presăra de-a lungul cursului său. La o asemenea oră, cea de la 3 decembrie, profesorul mi s-a părut mulțumit de textul redactat de mine referitor la concepția anatomică despre om pe care el ne-o prezentase.

În viaţa mea de fiecare zi surveneau însă acum tot felul de neplăceri.

Gălăgia din apartamentul în care locuiam mă împiedica uneori să lucrez. Gazdele noastre aveau mereu invitaţi, în deosebi scriitori şi artişti; se citeau atunci producţii literare şi mai cu seamă „se făcea muzică", vecina noastră Getta, studentă la conservator, programîndu-şi regulat intervenţiile pianistice.

Mai nesuferit era însă frigul, deoarece proprietarii nu se aprovizionau cu lemne de foc. La cererea lor, Piki şi cu mine i-am rugat pe ai noştri să ne trimită de la Comana şi de la Văleni cu ce să încălzim casa...

Dar principala tortură pe care o resimţeam nu se datora celorlalţi, ci mie însumi. Pentru a face rost de fondurile necesare achiziţiei de cărţi (nu era vorba de manualele şcolare, ci de scrieri literare, filozofice şi politice), am restrîns cheltuielile curente pînă într-atît, încît mergeam de-acasă la facultate (drum destul de lung) fie pe jos, fie neplătind tramvaiul.

Constatînd că bonurile de masă mă costau zilnic 70-80 de lei, am decis să renunţ la frecventarea cantinei, mulţumindu-mă să consum alimentele primite mai mult sau mai puţin regulat de la Văleni, ca *supliment* de hrană şi să devorez bucatele oferite de către cei care mă invitau la masă.

Curînd a trebuit să recunosc că regimul alimentar pe care mi-l impusesem este foarte chinuitor. Uneori, după epuizarea stocurilor provenite de la Văleni sau de la Comana (căci şi Piki participa, mai mult sau mai puţin consecvent, la această acţiune de sabotare a cantinei studenţeşti), mă simţeam doborît de foame, întrucît, de regulă, înghiţeam atunci mai mult pîine goală. Cînd eram cuprins de ameţeli, mergeam să cumpăr un pahar cu lapte.

Am reuşit însă să-mi procur în felul acesta un teanc de cărţi care mi se părea uriaş. Desigur că acasă n-am suflat nici o vorbă despre privaţiunile la care mă supuneam, ci solicitam tacticos „subvenţia" necesară asigurării unui trai decent la Bucureşti.

M-am străduit, deşi nu totdeauna cu deplin succes, să citesc cu regularitate din tratatele de anatomie. Dar „efortul şcolar" n-a reuşit să mă reţină de la frecventarea asiduă a teatrelor şi cinematografelor sau a expoziţiilor de pictură. Mai rar mergeam la concerte, precum acela la care violonistul George Enescu m-a magnetizat.

După ce-am scris cîteva scene din actul I al piesei *Zori negri,* în care încercam o prelucrare artistică a fondului moral pe care-l aveau

relaţiile mele cu magnificul şi nefericitul Oniţă, am întrerupt această ocupaţie, fiind cu totul nemulţumit de rezultatele obţinute deocamdată.

O stupidă constantă a existenţei mele din această perioadă a fost ciorovăiala, mergînd pînă la manifestări de agresivitate fizică, pe care o întreţineam cu Piki. Motivul cel mai des invocat de amicul meu pentru a mă contrazice şi a mi se opune în cele mai diverse împrejurări era acuzaţia că încerc să-l exploatez, transformîndu-l într-un soi de valet. Mi-a spus că eu m-aş fi exprimat în acest sens lui Ţuţu Gancevici. În tot cazul, Piki a refuzat un timp să mai facă orice cumpărături „pentru casă" şi chiar să aprindă focul în sobă. Se mai potolea doar atunci cînd îi declaram că, dacă lucrurile continuă aşa, va trebui neapărat să ne despărţim.

Ştirea că profesorul Rainer se va retrage de la catedră m-a umplut de deznădejde. La 12 decembrie, după ultima lui oră de curs, scriam în jurnal: „Abia acum înţeleg frumuseţea meseriei de profesor. Mi-au venit lacrimi în ochi şi am încercat să mi le stăpînesc; mi-era frică să nu rîdă ceilalţi de mine... Cînd am ajuns pe stradă, am izbucnit în hohote. N-am mai plîns astfel de atunci cînd am ascultat discul pe care era înregistrată o cuvîntare a lui Iorga."

Mă întrebam neliniştit: „Voi merita vreodată să-l cunosc [personal] pe Rainer?... Am început imediat să visez că, în urma unei scrisori a mele, Rainer m-ar chema la el şi ar începe să mă formeze." Peste cîtăva vreme, lucrurile păreau să ia tocmai o asemenea întorsătură în privinţa relaţiilor mele cu inegalabilul educator. Dar n-a fost să fie aşa...

Deocamdată m-am prezentat la colocviul de osteologie, în faţa cuiva care îmi arăta simpatie, şeful de lucrări George-Emil Palade, cel care avea să primească Premiul Nobel în 1974. N-am răspuns deloc strălucit.

La Văleni, în vacanţa de Crăciun, am mîncat mult, mult, ca să risipesc senzaţia de foame ce mă însoţise permanent în ultima vreme. De asemenea, am prelungit inadmisibil somnul în fiecare dimineaţă, măcar că-mi promisesem să mă scol devreme şi să scriu la piesă. Singurul incovenient resimţit la Văleni a fost lipsa luminii electrice, datorită penelor de la uzina comunală; mă simţeam într-un fel răspunzător pentru asemenea defecţiuni, deoarece tata era primarul oraşului...

Între Crăciun şi Anul Nou am terminat prima versiune a opului meu dramatic: patru acte şi un epilog. După ce m-am legănat în iluzia că reuşisem să fac un lucru de calitate, am devenit neliniştit în privinţa

ritmului imprimat acţiunii, a definirii personajelor şi mai ales a capacităţii mele de a transfigura observaţiile făcute „după natură".

De neuitat a fost excursia cu Bebe Manta şi Mircea Capătă în zilele de Anul Nou. Am plecat să schiem mai sus de Măneciu curînd după ce Mircea trecuse printr-o criză de epilepsie, dar prietenul nostru avea să facă faţă onorabil dificultăţilor parcursului.

Pînă la Cheia n-am găsit zăpadă aşternută şi am luptat cu o viforniţă nemaipomenită. La mînăstire am primit adăpost la cuvioşii Miron şi Inochentie, unde au mai poposit şi doi soldaţi nemţi, în trecere; au degustat cu toţii sticlele de vin pe care le purtasem în rucsacuri. La miezul nopţii am mers la slujba oficiată în biserica mică, zgîlţîită de viforniţa de afară. În atmosfera destul de lugubră am apreciat mai mult ca oricînd mărinimoasa rugăciune „pentru cei bolnavi de ciumă", „pentru cei ce umblă pe mare" şi pentru alţii aflaţi la grea nevoie.

La înapoiere, drumul pînă la Mînăstirea Suzana l-am putut face pe schiuri, împinşi de la spate de vîntul nepotolit. Cît am băut un ceai la maica Elisabeta, gazda noastră ne-a vorbit atît de părinteşte, cu atîta căldură şi cu atît tact despre viaţa monahală şi despre marile probleme ale epocii noastre, încît la plecare n-am mai îndrăznit să-i plătim masa. Fapt pentru care tata s-a supărat pe noi, cînd i-am povestit cum a decurs expediţia.

La locuinţa noastră din Bucureşti am găsit un frig deprimant. Gazdele consumaseră toată provizia de combustibil pe care o lăsasem la plecarea noastră în vacanţă. A trebuit ca din nou părinţii noştri să ne aducă lemne de foc pe care, tot din nou, vecinii de apartament au pus stăpînire pe tăcute. Noroc că primăvara nu mai era departe...

Profesorul Ion Niţescu ne făcea un curs onest de fiziologie, iar doctorul Dan Berceanu a preluat cursul de anatomie cu care mă vrăjise pînă acum o lună Rainer; nici vorbă ca suplinitorul să se ridice la înălţimea celui care l-a precedat.

Poate că şi din pricina acestei ultime deziluzii au început să mă asalteze îndoieli în privinţa temeiniciei opţiunii mele pentru medicină. Buchisind pe paginile tratatului de anatomie al lui Testut aveam impresia că, într-un fel, săvîrşesc o automutilare sufletească. De ce nu m-am înscris la Facultatea de Litere, care mi-ar fi asigurat oricum satisfacţii mai înalte, chiar dacă nu-mi va fi dat să mă afirm pe plan spiritual?

Redresarea mea morală s-a produs (lucru neaşteptat!) o dată cu începerea disecţiei pe cadavre. Foarte curînd am învins repulsia de care mă temusem după ce pătrunsesem pentru prima dată într-o sală de

lucrări practice de anatomie. Am procedat cu tot mai multă îndemînare la explorarea ţesuturilor muncitoarei Elisabeta Ţilica, decedată de limfogranulomatoză în spital, la vîrsta de 32 de ani, şi al cărei cadavru nu fusese reclamat de nimeni pentru a fi înhumat. Am observat că eram unul dintre cei mai conştiincioşi practicanţi ai disecţiei din seria mea.

În cursul vizitei pe care, la 16 ianuarie, am făcut-o, împreună cu „maestrul" Doru (Gheorghe) Bucur, la expoziţiile de la Sala „Dalles" s-a petrecut o scenă care mi-a rămas în amintire. Luîndu-şi în serios misiunea de a-mi forma nu numai gustul, ci şi un minimum de competenţă în materie de arte plastice, „maestrul" a început să comenteze, la cererea mea, un tablou de Lucian Grigorescu, de care el era încîntat. Cînd, deodată, cineva aflat în spatele nostru l-a întrerupt: „Chiar aşa să stea lucrurile?..."

Un tînăr pirpiriu, cu coşuri pe nas, care însă stăpînea perfect vocabularul tehnic şi mai cu seamă dovedea că are vederi estetice pătrunzătoare, ne-a convins, la capătul unei discuţii în contradictoriu, că Lucian Grigorescu nu este decît „un escroc plastic" preocupat ca prin folosirea unor procedee ieftine, dar de efect, să smulgă admiraţia snobilor. Interlocutorul nostru s-a recomandat: Ion Frunzetti. Eram bucuroşi să ne întreţinem cu unul dintre cei mai reputaţi critici de artă, poet valoros şi eseist apreciat.

Nu mică ne-a fost însă uimirea cînd, în numărul următor al *Universului literar*, am citit relatarea lui Frunzetti despre expoziţia pe care tocmai o vizitasem, relatare în care pînzele lui Lucian Grigorescu, cel pe care-l sfîrtecase în discuţia cu noi, erau prezentate ca fiind strălucite realizări ale picturii româneşti actuale. N-am ştiut ce să credem: demonstraţia făcută nouă referitor la lipsa de har a renumitului artist fusese un simplu joc retoric sau, în revistă, cronicarul plastic n-a mai avut curaj să-şi exprime sincer opiniile?

Am reînceput cura de foame menită să-mi procure fondurile suplimentare necesare cumpărării de cărţi. Fiindcă proviziile de-acasă se epuizaseră, zile de-a rîndul mă hrăneam iarăşi cu pîine şi apă. Fără îndoială că nu refuzam nici o invitaţie la masă din partea rudelor sau prietenilor părinţilor.

Încurajatoare pentru Piki şi pentru mine, ca şi pentru alţi cîţiva colegi amărîţi, a fost deschiderea lîngă podul Cotroceni a unei cantine destinate studenţilor şi muncitorilor de către Consiliul de Patronaj al Operelor Sociale. Deşi preţul unui tichet de masă era aici foarte mic, nu ne prezentam la acea cantină decît în zilele cînd aflam că, oficiindu-se

un parastas, prînzul era gratuit pentru studenţi. În asemenea împrejurări, am fost martor al unor inspecţii cu caracter mai mult festiv efectuate de doamna Maria Mareşal Antonescu sau de doamna Veturia Goga.

Fiindcă s-a descoperit că fugeam de la şedinţele de instrucţie premilitară ce se ţineau la facultatea noastră, în februarie 1942 s-a hotărît să fiu mutat disciplinar la secţia premilitară de la Facultatea de Litere. Mi s-a spus că trebuie să le fiu recunoscător celor care mi-au aplicat această blîndă sancţiune, căci se propusese exmatricularea mea de la Medicină şi încorporarea într-o unitate militară operativă.

Exilarea la Litere n-a fost pentru mine un motiv de supărare. Acolo am întîlnit o atmosferă mai puţin militărească şi am cunoscut cîţiva studenţi care începeau să se afirme în viaţa culturală bucureşteană, precum Ion Caraion, Virgil Ierunca, Pavel Chihaia. Mai ales cu ultimul am avut convorbiri reconfortante.

La facultatea noastră, în pauzele de la cursuri şi lucrările practice purtam discuţii, cîteodată destul de însufleţite, cu unii dintre colegii „distinşi". O temă intens disputată a fost cea a esenţei poeziei. Deşi a combătut fără rezerve teza mea cum că actul poetic nu se conformează logicii curente, colegul Constantin (Muţi) Bălăceanu, „prinţul", cum îi spuneam noi (actualul academician C. Bălăceanu-Stolnici), mi-a arătat deferenţă în cursul acestei controverse. M-a impresionat rugămintea pe care avea să mi-o facă peste cîteva zile Dan Chiriac, de a-i pune la dispoziţie opere reprezentative ale poeziei moderne.

Sandu Cociaşu a ţinut să mă cunoască pentru a-i raporta prietenei sale Nana Burcă ce se mai întîmplă cu mine. Acest semn de atenţie din partea Nanei n-a constituit însă pentru mine un îndemn de a încerca să o întîlnesc aici, la Bucureşti, pe cea care îmi vrăjea vacanţele vălenare.

Faptul că nici una dintre colege nu-mi arăta un interes deosebit m-a dus la concluzia că nu posed acele calităţi capabile să trezească pasiuni. Gîndul acesta m-a deprimat în cîteva rînduri, dar de fiecare dată biruia încrederea în propriile forţe. Îmi declaram mie însumi la 12 februarie: „Sînt bine înarmat pentru lupta vieţii. Deşi sînt timid, nu pot fi descurajat de nimic... Dacă aş putea să înăbuş în mine nevoia de succes imediat!"

Iată de ce nu m-a şocat relatarea vărului meu alexăndrean Uţică despre opinia colegului şi amicului Ţuţu Gancevici, care mă considera sortit ratării: voi fi un medic oarecare, preocupat să public la tipografii obscure broşurele cu poezii.

N-am ţinut seamă că mă aflam la şedinţa premilitară de la Facultatea de Litere ca urmare a unei sancţionări şi, la 7 februarie, am fugit şi de-acolo pentru a asista la deschiderea cursului liber de biologie umană al lui Rainer. Iar peste o săptămînă am fost desigur prezent, în amfiteatrul facultăţii noastre, la lecţia inaugurală a cursului aceluiaşi de biologie generală, curs cerut de noi, studenţii medicinişti. Mărturisirile profesorului referitoare la unele decisive experienţe sufleteşti din tinereţea sa m-au transportat într-o dispoziţie în care senzaţia de măreţie spirituală se îmbina cu cea de durere fizică.

La 19 februarie am început să lucrez, cîte două zile pe săptămînă, la secţia de genito-urinare a Spitalului Witting, unde am fost repartizat pentru practică. Eram bucuros că mă aflu cu treabă într-un spital adevărat. Îmi spuneam că, astfel, „toceala universitară capătă un sens uman". În zilele următoare am asistat la operaţii, am ajutat la o cistoscopie, am învăţat să fac injecţii intramusculare şi intravenoase şi am efectuat spălături bolnavilor de blenoragie. Pot fi deci util şi ca practician...

La 20 martie m-am prezentat, la Văleni, în faţa comisiei de recrutare, prilej de a mă reîntîlni cu colegii de la şcoala primară. Am fost repartizat la infanterie.

În primăvara lui 1942 am descoperit şi am degustat „magnifica bucurie de a fi singur sufleteşte". Nu mă mai simţeam obligat să tînjesc după copile atrăgătoare şi nici măcar să cultiv asiduu prietenii. Trăiam din cînd în cînd clipe de neasemuită emoţie străbătînd vechi sau noi străzi bucureştene ori cufundîndu-mă în peisajul împrejurimilor Vălenilor. Mai ales serile mă predispuneau la asemenea viziuni sentimentale pe care le consideram fertile din punctul de vedere al capacităţii de creaţie.

Ce-mi va fi venit, spre mijlocul lui aprilie, ca să redactez în mare grabă şi să expediez pentru concursul literar organizat de revista *Vremea* o nuvelă pe care încă pe-atunci am caracterizat-o drept „un ghiveci senzualo-lirico-psihopatologic"? Şi totuşi, la o recentă recitire a ciornei nuvelei, am urmărit cu un anumit interes evocarea destul de pertinentă a frămîntărilor eroului, student medicinist incapabil să încropească o legătură erotică.

La fel, ce-mi va fi venit ca, în ziua de Sf. Gheorghe, să ies în oraş îmbrăcat malagambist: guler lat „american", pantofi cu talpă dublă, pantaloni scurtaţi şi strîmţi, haină lungă şi largă? Am vrut cumva să sfidez „poporul revoltat" împotriva „malagambiştilor" pasionaţi după jaz şi disprefuitori ai „sarcinilor istorice" actuale? Eu n-am păţit nimic,

dar am asistat la huiduirea şi arestarea pe Calea Victoriei a unor atare tineri, sub pretext că împiedică circulaţia.

Ba încă, peste cîteva zile, am strecurat în afişierul Facultăţii de Medicină un manifest promalagambist, pe care fără îndoială că nu l-am semnat. M-a amuzat presupunerea lui Ţuţu Gancevici că textul fusese scris „de un băiat fin"...

Apropierea sesiunii de examene mă îndemna să înteţesc învăţatul. Zilele cînd lucram cu spor erau cel mai adesea urmate de zile în care mă simţeam incapabil de „toceala" pe care mi-o propusesem. Notam la 20 aprilie: „Ajung la concluzia că mă imbecilizam atunci cînd eu credeam că mă înalţ sufleteşte. La dracu' psihanaliza, care m-a făcut să studiez panglicuţe psihice, în loc să mă observ în întregime. Măsurînd parcele estetice din sufletul meu, am neglijat să-mi privesc viaţa în faţă. Mă cufund în mocirlă, însă, nepăsător la aceasta, îmi curăţ unghiile, suferind că sînt murdare."

Am stabilit în această perioadă raporturi foarte amicale cu unii dintre colegi, raporturi care aveau să se dezvolte în anii şi deceniile următoare, nedesrămîndu-se decît prin curmarea existenţei fizice a celui care-mi devenise extrem de apropiat. Îi am în vedere mai ales pe tovarăşul meu de disecţie Dumitru Bojin şi pe partenerul de discuţii intelectuale Sergiu Al-George.

După o răscolitoare prelegere a lui Rainer, am consemnat la 2 mai: „Trebuie să-i scriu lui Rainer, trebuie să-l cunosc, să-i primesc direct sfaturile. Va fi el binevoitor?... Ca fiziognomist, va fi neplăcut impresionat de figura mea, care poate că nu e prea luminoasă. Gîndesc să-i scriu, cerîndu-i să-mi recomande cîteva lucrări de biologie pe care să le citesc la vară. Îi voi scrie ca unui părinte. Ar strica lirismul?... Îi voi vorbi de dezorientarea mea de acum? Să-i pomenesc de faptul că mă împac mai bine cu ideile generale decît cu amănuntele? Dar o astfel de scrisoare se cere urmată de o întrevedere. Mi-o va acorda Rainer? Sau, mai bine zis, mi-o va acorda cu plăcere?... Va trebui să fiu sincer, în primul rînd. Îi voi mărturisi, poate, că mă cred capabil de lucruri mari."

La 5 mai s-a ivit ocazia nesperată a unei convorbiri cu Rainer. Cerîndu-i să-mi recomande cărţi de ştiinţă, mi-a indicat cîteva tratate şcolăreşti, nu scrieri deschizătoare de orizont. Din pricina surzeniei lui, n-am putut să-i comunic ce-mi stătea pe suflet. De altfel, aveam impresia că nu mă privea cu mare bunăvoinţă. Îi era antipatică fizionomia mea? Am conchis după această întîlnire incontestabil ratată: „Tre-

buie să închei visările ce mi le clădeam despre legături strînse cu Rainer." Şi totuşi, asemenea visări aveau să reînvie...

La sfîrşitul lui mai, o dată cu încheierea cursurilor, ne-am despărţit de gazdele noastre de pe strada Ştefan Mihăileanu. M-am socotit dator să le anunţ că nu vom reveni la anul.

Ne-am mutat pentru perioada examenelor la Comana, unde părinţii lui Piki m-au primit cu multă amabilitate. Am avut grijă să iau preventiv Atebrin, căci la Comana mai bîntuia malaria, care nu-l cruţase nici pe Piki. Mi-a fost destul de greu să mă ţin de învăţat din zori şi pînă-n noapte. Ba îmi mai aruncam ochii pe o carte de literatură, ba gîndul îmi umbla la romanul de care trebuia neapărat să mă apuc.

În prima mea vacanţă de vară ca student, am asistat la unele cursuri ale Universităţii Populare din Văleni, dar fără Iorga totul era cufundat în mediocritate. Am făcut cunoştinţă cu cîţiva transnistreni, dintre care învăţătorul Pelin mi-a vorbit despre anumite aspecte pozitive ale vieţii de peste Nistru de pînă în 1941, fără să se teamă că ar putea fi suspectat de simpatie pentru regimul comunist.

La rugămintea regizorului Nicolae Baltasiu am acceptat să joc rolul muzicantului în nefericitul spectacol cu piesa *Zbor şi cuib* a lui Iorga. Pe scenă am fost tot timpul conştient de stîngăcia mea.

Am făcut în vara aceasta mai multe excursii prin împrejurimi decît în alţi ani. Pentru prima oară am pătruns adînc cu prietenii mei în munţii de la izvoarele Teleajenului, traversînd culmile dintre Vama Buzăului, Chiruşca şi Valea Stînei; la casele de adăpost m-am culcat cuminte lîngă Nana, pentru ca mai mult să veghez decît să dorm.

Piki n-a mai venit la Văleni în această vacanţă. Am avut surpriza să descopăr, într-un buzunar, o scrisoare pe care amicul meu o depusese cu cîteva săptămîni mai-nainte. Piki îmi cerea să dăm uitării gîlcevile din ultima vreme şi să-i acord o înţelegere prietenească, ba chiar să-i fiu îndrumător.

Mişcat de renunţarea lui la ostilitatea pe care recent mi-o manifestase, l-am chemat la telefon şi l-am invitat aici. N-a putut răspunde îmbietoarei invitaţii, căci fusese repartizat la practică într-un sanatoriu de la Mangalia. De acolo mi-a scris de cîteva ori în stilul şmecheros şi afabil de pe vremuri.

N-am lipsit nici vara aceasta de la Alexandria. Neuitată va rămîne noaptea petrecută pe cîmp, admirînd o eclipsă de lună. Cu prilejul excursiei pe jos făcute la strămoşeasca noastră Comoara, am aflat că verii şi nepoţii noştri de acolo suferă de malarie; deoarece Brăteştii

alexăndreni n-au catadixit să ia act de această situaţie, am cumpărat eu pastilele de Plasmochin promise micilor paludici.

Evenimentul verii pentru Brăteştii vălenari a fost încetarea mandatului tatei de primar al oraşului. Dificultăţile de aprovizionare care s-au tot agravat ştirbiseră serios prestigiul părintelui meu. Mi-am pus cu acest prilej întrebarea dacă „lumea muncitoare din Văleni" nu se considera cumva sfidată de fiul primarului, acel fiu care, împreună cu gaşca lui, se deda la excentricităţi şi teribilisme, ignorîndu-i pe cei înglodaţi în suferinţe.

În ultima vreme, părinţii mei s-au declarat din nou nemulţumiţi de exageratele mele pretenţii faţă de ei, cum ar fi schimbarea feţelor de masă abia pătate, instalarea unui closet nou, amenajarea unei camere de baie etc. Îmi imputau pînă şi acapararea aparatului de radio, pentru a asculta muzică simfonică. Toate acestea li se păreau a fi manifestări ale dispreţului meu, considerîndu-i cu totul inferiori mie. Ce era de făcut?...

Şi Oniţă mă bruftuluia întruna şi-mi vorbea de eşecul experienţei pedagogice pe care a întreprins-o cu mine. El îmi dăduse totul, ordonat şi metodic, dar acum avea impresia, îmi mărturisea la 29 septembrie, că a reuşit doar să creeze „un adevărat imbecil", incapabil să-şi pună problemele esenţiale ale epocii. M-a uimit mai cu seamă declarîndu-mi că sperase cîndva să înveţe şi el cîte ceva de la mine...

Ceea ce mă preocupa realmente în acel moment era, de fapt, dilema formulată de scriitorul francez Max Jacob: ce sînt eu, „om de carne" sau „om reflex"? Uneori eram gata să cred că nu posed o personalitate veritabilă, ci sînt urmărit doar de dorinţa de a corespunde aşteptărilor celor din jur, oricît de meschine ar fi fost acele aşteptări. Din acest punct de vedere, Cornel Corduban îmi apărea a fi, cu toate capriciile şi inconsecvenţele lui, mai „om de carne" decît mine, „om reflex" construit din „zdrenţe intelectuale", drept care este preocupat să facă neapărat impresie anturajului.

În definitiv, vacanţa mare din 1942 n-a corespuns mai deloc planurilor pe care mi le făcusem în mai-iunie. M-am gîndit de aceea ca, în vara anului următor, să încerc o experienţă umană deosebită, lucrînd ca sanitar, de pildă, în Transnistria sau chiar pe lîngă o unitate militară de pe front.

*

În anul al II-lea de studenţie am descins într-o nouă locuinţă, aflată de Ţuţu Gancevici, pe Strada Cobălcescu nr. 27, vizavi de Casa Oştirii. Cei trei ocupanţi, Ţuţu, Piki şi cu mine, am luat prompt cunoştinţă

de neajunsurile camerei noastre, altminteri avînd pe pereţi şase oglinzi măricele: în demisolul jegos şi igrasios soba era spartă, paturile stăteau să se prăbuşească, iar în aer plutea un miros suspect. Dar lucrul cel mai insuportabil era teribilul zgomot iscat la fiecare trecere de tramvai; ne simţeam terorizaţi şi de rezonanţa trezită la noi de conversaţiile trecătorilor de pe stradă, căci ferestrele şubrede erau plasate imediat deasupra trotuarului.

A fost o victorie schimbarea de domiciliu survenită peste trei săptămîni, cînd ne-am mutat într-o încăpere la primul etaj, pe strada Izvor nr. 33, cu un pat dublu şi un fotoliu-pat. Gazda noastră, doamna Retezeanu, ne povestea despre rudele sale, celebrităţi medicale ale Clujului. Important era că odaia se încălzea acceptabil şi dispuneam de acces la baie.

Cît despre masă, eu aveam să mă menţin pe poziţia de anul trecut, de a nu cumpăra bonuri la cantinele studenţeşti, ci de a mă hrăni de Doamne-ajută. „Economiile" astfel realizate le foloseam, ca şi pînă acum, la cumpărarea de cărţi şi de bilete la spectacole.

Mergeam destul de regulat la cursuri şi la lucrările practice.

Am apreciat onestitatea lecţiilor de anatomie ale lui Grigore T. Popa. N-am încercat totuşi să pătrund în cercul admiratorilor fervenţi ai noului nostru profesor, măcar că acest cerc organiza interesante şedinţe de referate pe teme medico-biologice. Rezerva mea s-a datorat şi faptului că aflasem despre tensiunile existente între Fr. Rainer şi fostul său discipol Gr. T. Popa.

În schimb, la demonstraţii şi la lucrările practice am căutat, ca şi în anul precedent, să cîştig bunăvoinţa şefului de lucrări George-Emil Palade, răspunzînd la anumite întrebări mai pretenţioase ale lui şi, îndeosebi, punîndu-i eu întrebări menite să demonstreze amploarea preocupărilor mele ştiinţifice. Îmi amintesc însă o scenă penibilă, cînd Palade m-a surprins dormitînd, în timp ce el ne prezenta o formaţie anatomică.

O bună impresie mi-au făcut lecţiile profesorului de histologie Ion T. Niculescu, lecţii în care, dincolo de ariditatea materiei expuse, palpita interesul pentru formarea intelectuală şi morală a studenţilor. Lucrările practice de histologie m-au încîntat în asemenea măsură, încît, la un moment dat, mi-a trecut prin minte să renunţ la proiectul de a mă dedica anatomiei, disciplină mult prea cuprinzătoare, şi să mă concentrez asupra studiului, parcă mai promiţător în satisfacţii, al vieţii celulare.

Năzuința mea de a ajunge în apropierea lui Rainer nu s-a potolit niciodată. Am decis împreună cu Țuțu Gancevici să-i adresăm profesorului, printr-o scrisoare, rugămintea să orienteze eforturile noastre pe plan științific și, în general, spiritual.

M-am oferit să redactez eu această misivă, căci, în sinea mea, mă credeam mai capabil să formulez solicitarea noastră într-un stil „rainerist". Îmi propuneam ca scrisoarea să îmbine precizia, de rigoare în știință, cu un anumit ponderat sentimentalism juvenil. Cît despre transcrierea textului pe care aveam să-l trimitem profesorului, i-am cedat lui Țuțu răspunderea, căci mi-era teamă ca nu cumva caligrafia mea să fie antipatică adresantului...

La 17 noiembrie i-am prezentat lui Țuțu conceptul scrisorii, pe care l-a transcris, aducîndu-i și cîteva modificări. Îi solicitam lui Rainer să ne primească să lucrăm în institutul său de antropologie, precizînd că această cerere este urmarea „cutremurării" pe care ne-a produs-o viziunea sa privitoare la rolul omului, și mai ales al medicului, în receptarea și exprimarea fenomenelor înconjurătoare. Și terminam patetic: „Ne-ați deschis fereastra către o priveliște de care nu ne mai putem desprinde."

După o săptămînă, domnișoara Natalia Stoenescu, asistentă a lui Rainer, ne-a înștiințat că profesorul vrea să ne întîlnească. Ne-am prezentat pe seară la Institutul de Antropologie, fiind primiți de Rainer în cabinetul său. După ce s-a interesat ce vrem, în definitiv, de la el, ne-a promis ca, după Crăciun, să ne dea de lucru în cadrul operațiilor de selectare și clasificare a oaselor din colecție. Ne-a sfătuit, printre altele, să nu neglijăm activitatea spitalicească și să facem notații, într-un caiet special, asupra celor observate la patul bolnavilor.

În perspectiva efortului documentar ghidat de Rainer am decis să mă apuc din nou să citesc în germană.

Peste vreo două luni, la 20 ianuarie 1943, ne-am reîntîlnit cu Rainer, care însă a amînat pentru la toamnă includerea noastră în echipa de la antropologie, dîndu-ne astfel posibilitatea, declara el, să ne eliberăm de grelele obligații ale anului al II-lea de facultate. Ne-a recomandat cîteva manuale de histologie și a insistat iarăși asupra utilității practicii în spital. Această amînare m-a cam deziluzionat și fiindcă mi-era teamă că, pînă la toamnă, puterea de muncă a patronului nostru virtual ar fi putut să se reducă simțitor. Probabil pentru a ne consola, Rainer ne-a mai spus: „Vreau să vă dau atunci să faceți o lucrare serioasă, ale cărei rezultate să le publicați."

În seara de 24 noiembrie 1942, la îndemnul lui Oniță, am mers cu Piki pe Strada Dogarilor, la doctorul Al. Binder, adică la poetul suprarealist Saşa Pană, pentru a cumpăra publicaţii ale Editurii „unu", pe care el o înfiinţase şi o condusese. Amfitrionul s-a arătat destul de reticent şi ne-a rugat să revenim altă dată.

M-am înapoiat peste două zile şi am avut surpriza ca Saşa Pană să mă reţină la o convorbire care a durat mai mult de un ceas. Mi-a arătat splendida-i bibliotecă şi mi-a oferit amănunte despre destinul suprarealiştilor din Occident şi din ţară; doar cînd a fost vorba de Geo Bogza, parcă am ghicit o rezervă la interlocutorul meu. Am ales un mare număr de cărţi şi de reviste, dar am fost nevoit să amîn achiziţionarea unora dintre ele, căci am constatat că nu am cu ce să le plătesc pe toate.

De altfel, în zilele următoare, a trebuit să dau din colţ în colţ pînă ce am făcut rost de cele trei mii de lei pentru chirie, pe care le cheltuisem ca un iresponsabil pe publicaţiile cumpărate pe Strada Dogarilor.

Am trăit însă atunci cîteva seri de mare desfătare parcurgînd textele avangardiste. Volumaşul lui Urmuz a constituit pentru mine, aşa cum afirm în jurnal, „o carte de îndemnuri, un îndreptar de viaţă"; creaţia lui Urmuz mi se înfăţişa ca „un cristal care dă cu tifla legilor refracţiei".

După răsfoirea, la 18 ianuarie 1943, a unor reviste aduse de la Saşa Pană am notat: „Îmi dau seama de valoarea educativă imensă a mişcării suprarealiste: dezvoltarea gustului de independenţă, a groazei de formalism, de prejudecăţi, de acceptare a neesenţialului. Societatea noastră n-are însă nevoie de aşa ceva."

Peste zece zile m-am dus din nou la editorul lui *unu*, cu care am tăifăsuit pe îndelete. Pomenind despre Miron Radu Paraschivescu, mi-a spus că l-ar dori colaborator la o revistă pe care speră să o poată tipări în curînd. Saşa Pană mi s-a părut atunci pătruns de un optimism utopic: cum să întemeieze el, scriitor evreu, un periodic de orientare progresistă în condiţiile persistenţei dictaturii fasciste? Ceea ce însemna că el credea în prăbuşirea iminentă a regimului terorist instaurat atunci în Europa.

M-a mişcat încrederea pe care medicul suprarealist mi-o arăta mie, un tînăr necunoscut. Mai cu seamă că, atunci cînd, cu cîteva zile mai-nainte, îmi vînduse volumul său de eseuri *Sadismul adevărului,* se scuzase că nu mai are din această carte decît un exemplar defect, întrucît lipsea din el cîteva file. Mi-am dat seama, mai tîrziu, că acele file fuseseră îndepărtate, din prudenţă, de însuşi autorul-vînzător, deoa-

rece ele adăposteau un articol despre frămîntările ce au însoţit apropierea lui Vladimir Maiakovski de literatura partinică.

Începînd din decembrie, medicinştii au fost convocaţi, cîte două dimineţi pe săptămînă, la instrucţie militară pe un teren de lîngă Aeroportul Cotroceni. În după-amiezele respective mă simţeam atît de obosit, încît abia izbuteam să rămîn treaz la masa de disecţie.

În pauzele prelungite de la instrucţie stăteam de vorbă cu ofiţerii şi între noi. Mite Bojin îmi povestea despre viaţa lui plină de contraste de la Turnu Severin. Aveam discuţii pe teme de psihanaliză cu Burlea. Criptolegionarul Gore Lăzărescu căuta să mă covingă să intru în conducerea unei grupări literare de tineret.

Conflictele mele cu Piki nu conteneau. Amicul meu se silea tot timpul să-mi demonstreze că îl dispreţuiesc şi-l exploatez. Către sfîrşitul lui ianuarie, în cursul unei altercaţii, Piki al meu mi-a tras o palmă. N-am răspuns, ci m-am îndepărtat. Seara am aşteptat zadarnic să-şi exprime regretul pentru acest gest. Peste vreo lună m-a ameninţat că-mi va trage două perechi de palme, deoarece refuzam să-i dau din mîncarea mea după ce el îşi călcase angajamentul de a procura pîine de la Cantina Cotroceni.

Iar peste încă vreo lună am rătăcit cu Piki noaptea, pe burniţă, vreme de patru ceasuri, pe străzile din jurul locuinţei noastre, căznindu-ne să lămurim, o dată pentru totdeauna, pricinile tensiunii dintre noi. I-am cerut cu brutalitate „să se poarte cu mine în conformitate cu superioritatea morală şi culturală în care mă găsesc în acest moment faţă de el". N-a răspuns la provocarea mea cu o sinceritate pe măsură. Aveam impresia că mai degrabă degustă pitorescul situaţiei în care ne aflam, amintind cumva de romanele ruseşti.

Permanenta mea sfadă cu Ţuţu Gancevici a atins un punct culminant în seara de 17 februarie, la înapoierea lui dintr-o „explorare" efectuată în Cişmigiu, de unde a adus o bucăţică de lichen şi o gărgăriţă amorţită. L-am înfuriat groaznic complimentîndu-l, în glumă, pentru această „activitate ştiinţifică". Am aflat atunci de la el că nu am nici un respect pentru om, ceea ce se constată şi din faptul că mă adresez colegilor cu „Mă băiete!". Am încercat să mă explic, dar am lăsat totul baltă cînd am constatat că imaginea respingătoare pe care şi-o făcuse despre mine corespunde unei nevoi lăuntrice a sa.

Mă întrebam la vremea aceea şi continuu să mă întreb şi azi, la mai mult de o jumătate de secol de la consumarea unor atare evenimente meschine: eu să nu fi avut nici o vină pentru deteriorarea gravă a rapor-

turilor mele cu Piki şi Ţuţu? Nu cumva acele avînturi ale încrederii de sine ce mă cuprindeau adeseori, bazate pe convingerea, atestată de nenumărate notaţii în acest sens din jurnalul meu, că posed calităţi creatoare care abia aşteaptă să fie valorificate, au fost în măsură să trezească reacţii ostile din partea unor tineri la fel de vanitoşi şi de megalomani?

Interesant este că, deşi ne înfruntam cu înverşunare, nu renunţam să rămînem împreună, ca şi cum ciocnirile noastre necontenite, oricît de brutale şi de vulgare erau ele, ar fi putut avea consecinţe benefice pentru formarea noastră intelectuală şi morală.

În 1943, atmosfera politică se schimbase simţitor în ţară şi mai cu seamă în ambianţa în care mă aflam. Capitularea, la 2 februarie, a trupelor germane şi române de la Stalingrad a căpătat dimensiunile unei avertizări că, de-aci-nainte, soarta războiului se poate schimba radical. Tot mai puţini se declarau convinşi că victoria îi va reveni Germaniei şi tot mai mulţi se întrebau dacă armatele sovietice nu vor ajunge şi prin părţile noastre.

Speranţele mele într-o afirmare pe plan mondial a comunismului după acest război păreau să prindă din nou consistenţă. Dar totodată simţeam cum mă încearcă unele nelinişti şi îndoieli privitoare la ideologia comunistă şi la realităţile sovietice.

Astfel, la 10 martie, am ascultat o conferinţă a doamnei Alice Voinescu despre „Noi tendinţe în roman", conferinţă care mi-a produs „o comoţie spirituală", întrucît mi-am dat seama atunci că este necesar să-mi revizuiesc opiniile privitoare la slaba importanţă a factorului ideal în orientarea conştiinţei individuale şi colective, renunţînd la absolutizarea „marxizantă" a rolului factorului material în determinismul vieţii politice şi sociale.

Din punctul de vedere al făuririi condiţiilor optime pentru asigurarea creativităţii umane în toate domeniile, mă simţeam obligat să recunosc că Ţ. A. (Ţara de Alături, iniţiale prin care desemnam prudent Uniunea Sovietică) străbate doar „o epocă de tranziţie", căci acolo, din cîte ştiam, creatorii nu se simt totodeuna în largul lor, înfăţişîndu-se ca „o ceată de prizonieri [care] ar fi evadat dintr-un lagăr şi s-ar fi refugiat pe un munte, unde este încolţită de urmăritori. Ei nu au timp să se gîndească la spaţiile largi de dorul cărora au înfruntat moartea, ci, înghesuiţi unul într-altul, aşteaptă lupta deplin eliberatoare... Ar fi chiar periculos să-i distragi cu contemplarea depărtărilor visate".

Şi iată o afirmaţie a mea în care percep ecoul deziluziilor lui Panait Istrati: „N-aş putea trăi în Ţ. A. de azi ca într-o lume visată. În definitiv, oamenii de acolo sînt azi jertfiţi pur şi simplu în vederea unei lumi mai bune. Li se spune aceasta, o ştiu?“

Consemnînd asemenea gînduri eram totuşi nemulţumit de mine însumi şi conchideam: „Judec ca un ciocoi, astă-seară.“

Iar în jurnalul meu mi-am făcut, a doua zi, o aspră „autocritică“ (desigur, fără să folosesc acest termen „tehnic“) pentru uşurinţa cu care trecusem pe poziţii idealiste cînd am deplîns faptul că în U.R.S.S. nu se insistă asupra caracterului tranzitoriu al civilizaţiei şi culturii existente actualmente acolo. Declaram, în încheiere, că mi-e ruşine cît de lesne mi-a fost să consum opiul spiritualist servit, poate fără intenţii duşmănoase, de către Alice Voinescu.

Reflecţii contradictorii mi-a stîmit şi conferinţa despre Arthur Rimbaud, ţinută în seara de 18 martie, la Institutul Francez, de către Michel Dard. Mă întrebam cu ce dopuri de ceară pot să-mi astup urechile la chemările acestei poezii a gestului gratuit şi a primatului absolut al „autenticităţii“. Pe de altă parte, eram convins că trebuia să rămîn totuşi credincios vieţii, vieţii reale şi active, drept care e nevoie „să cobor în grad“ poezia, explicînd-o. Cît despre poezia socială, aceasta „îmbracă în cuvinte nu ceea ce exprimă manifestele sau studiile sociologice şi economice, ci sinteze inefabile, provenite din suprastructuri ale emoţiilor colective“. Căci vedeam creaţia „zbătîndu-se în dilema de a fi eternă şi, în acelaşi timp, de a închide clipa precisă a experienţei creatorului într-un chihlimbar personal specific“.

Exasperat de năvala îndoielilor, exclamam: „Rimbaud mă gîtuie. Nu pot lucra nimic“.

După vacanţa de Paşte, în ziua de 12 mai, Ţuţu, Piki şi cu mine, cei trei „inseparabili“, am fost primiţi la Căminul studenţesc „Stănescu“, de pe strada Pictor Grigorescu nr. 5, instituţie cu o faimă destul de bună.

Primul contact cu noul nostru adăpost a fost însă prea puţin încurajator. Directorul căminului, bătrînul Gh. T. Tăzlăuanu, ne-a ţinut un discurs mai degrabă ameninţător, prevenindu-ne că nu vom fi scutiţi de taxa de cazare. Camera în care am fost repartizaţi nu se remarca defel prin curăţenie şi confort; în orice caz, mai locuiau acolo doi studenţi, nemedicinişti. Un lucru tentant era însă asigurarea micului dejun, ceea ce pentru mine însemna că, măcar o dată pe zi, mi se oferea ceva de mîncare.

Surpriză, peste două săptămîni: găsesc pe mine trei păduchi. Am bănuit că provin de la colegul de cameră student la Litere, care a dormit în patul meu la sfîrşit de săptămînă, cît am fost la Văleni.

Îndată după încheierea cursurilor am plecat, însoţit de Piki, la Văleni, pentru pregătirea în tihnă a examenelor. Dar nu ne-am dovedit capabili de prea mari eforturi în această direcţie.

Dacă ar fi să dau crezare jurnalului intim, 3 iunie a fost „una dintre cele mai însemnate zile ale vieţii mele". O găsisem la noi acasă, păzind gîştele, pe Nuţa, o fetiţă de vreo opt ani, dintr-o familie necăjită, şi aflasem despre această elevă a mamei că taică-său o învăţase să cînte la vioară.

În acea dimineaţă, ea a venit îmbrăcată în costum naţional, căci era Înălţarea–Ziua Eroilor, şi purtînd sub braţ o prea modestă vioară. A fost desigur scutită de treaba de gîscăriţă, dar, înainte de a pleca la biserică, a ţinut să ne cînte ceva. „A scos din scripcă sunete atît de armonioase pe cît îi permiteau măruntele ei degete cu unghişoare murdare şi umărul covîrşit de greutatea instrumentului. A executat melodii populare de mahala, cîteva marşuri şi imnul regal. Am ascultat-o toţi ai mei, cu excepţia tatei, care, în general, nu-i apreciază pe «artişti». Eu m-am simţit zguduit, fărămiţat, dar fericit că am găsit [ceva] ce căutam de atîta vreme."

Mă simţeam beneficiarul unei nepreţuite iluminări: „Estetic fără etic este o crimă împotriva umanităţii. Am învăţat azi ce înseamnă tragism fără suferinţă." O vedeam pe Nuţa peste ani şi ani, cufundîndu-se într-o existenţă mizeră şi renunţînd, fără regrete, de a valorifica o eventuală dăruire artistică.

Mă înspăimînta resemnarea inconştientă cu care astăzi oamenii sînt dispuşi să se împace cu împrejurările: „De aceea trebuie dărîmată lumea aceasta; fiindcă asasinatele morale se comit atît de uşor, de nedureros, de «uman»." Şi adăugam: „Ce-mi pasă dacă Nuţa poate că nu are stofă de creatoare! Sînt chiar sigur că n-o are. Dar oamenii trebuie să-şi cunoască inepuizabila datorie de a fi creatori, [datorie] pe care lumea aceasta caută să le-o înăbuşe."

Simţeam că mi-e silă de viaţa mea de pînă acum. Iar şocul zilei de azi putea să-mi servească drept busolă într-o existenţă de luptător. Oniţă îmi spusese cîndva că vrea să scoată din mine doar „un om onest", iar nu „un luptător", întrucît originea mea m-ar duce inevitabil către erori fatale. Iată-mă deci gata să-mi asum riscurile unei cariere de militant. Nuţei, gîscăriţei cu vioară, trebuie „să-i fiu recunoscător pentru asta",

Nuței, celei care „nu-mi va da voie să uit" revelația pe care am avut-o astăzi.

Și totuși au reînceput de îndată stările sufletești oscilatorii care mă încercau cînd era vorba de precizarea rostului vieții mele. De pildă, atît de tare m-a tulburat romanul lui Alain-Fournier *Le Grand Meaulnes*, a cărui lectură am încheiat-o în drum spre Văleni, încît mi-am uitat trenciul în automotor.

Am trecut examenele anului al II-lea, la toate materiile, în sesiunea de vară, dar cu note mici, ceea ce nu m-a necăjit defel.

La începutul vacanței am lucrat cu spor la catalogarea și aranjarea celor vreo două mii de volume din biblioteca personală. Piki a venit cu mine la Văleni, așa că am fost împreună în excursia pe muntele Siriu și în vizita pe care i-am făcut-o lui Oniță, la Poșești. Tot cu el am efectuat practica la spitalul din Văleni, unde însă nu s-a prea ținut de treabă, preferînd să o asculte cîntîndu-i în stetoscop pe medicinista Cezarina Moldoveanu, care, de altfel, avea să se afirme ca actriță de revistă.

Nana era și ea la Văleni și o vedeam destul de des, dar o simțeam tot timpul departe sufletește. Cît privește atmosfera politică, prăbușirea regimului mussolinian ne-a sporit încrederea în perspectiva unei nu prea depărtate înfrîngeri a Germaniei naziste.

În august 1943 am fost încazarmat, împreună cu toți băieții din seria mea, la Regimentul de Gardă „Regina Elisabeta" din București. A fost o lună în care am luat cunoștință mai îndeaproape de ceea ce se cheamă militărie. Comandantul nostru și bună parte din ofițeri țineau să ne formeze ca soldați disciplinați și pătrunși de spirit patriotic. Ni s-au pretins de aceea unele eforturi fizice deosebite și mai ales executarea anumitor ordine evident lipsite de logică. Erau prezenți și instructori nemți, care însă se fereau să dea impresia că se erijează în comandanți ai noștri.

După extenuantele ore de instrucție efectivă, mă refugiam în lectură (citeam atunci din Marcel Proust) și mai cu seamă discutam cu amicii și chiar cu inamicii, în această ultimă categorie plasîndu-i pe legionari. Jeannot Grozdea căpătase faima unui democrat, dar a unui democrat snob atît pe plan vestimentar, cît și intelectual; după convorbirile în care am încercat să verific dacă are vederile comuniste atribuite lui de „opinia publică", notam în jurnal că acum „înțeleg ce însemnează un marxist de salon". Adeseori îmi confruntam părerile intime cu cele ale lui Sergiu Al-George, care îmi imputa că mă situez pe poziții mate-

rialiste prea tranşante, ceea ce căutam să neg, fie măcar de teamă să nu iasă la iveală bietul meu comunism. Împreună cu Ştefan I. Niculescu şi cu Sergiu Al-George, îi luam apărarea, în situaţiile în care era agresat direct sau indirect, lui Pavel Rosen, colegul nostru de origine evreiască (dar menţinut în mod excepţional în facultate datorită statutului civic al părintelui său). Am participat şi la organizarea unor nevinovate farse colegiale, cum a fost spectacolul nocturn cu stafii, montat pentru a-l speria niţel pe veleitarul „prinţ" Nicolas Ghica.

La 31 august am fost înălţaţi la gradul de sergent şi trimişi acasă.

La Văleni m-a însoţit iarăşi Piki, care nu scăpa nici un prilej de a mă contraria. Astfel, în memorabila excursie făcută de ceata noastră vălenară peste Munţii Făgăraşului, de la Cîrţa la Curtea de Argeş, amicul meu s-a străduit să o monopolizeze cu orice preţ pe Nana Burcă, mergînd numai alături de ea, culcîndu-se lîngă ea, vorbind în numele ei. M-am ţinut deoparte, mai ales cînd am constatat că Nana se complace oarecum în acea situaţie.

Nici în această toamnă n-am fost în stare să lucrez serios la Văleni. Abia dacă am citit cîteva zeci de pagini în germană, deşi îmi propusesem ca, în vacanţa aceasta, să mă pun la punct cu lectura în nemţeşte pentru a face faţă recomandărilor bibliografice ale lui Rainer. Practica spitalicească am continuat să o efectuez dezordonat şi formal.

M-am întîlnit mereu cu „şleahta", pentru a juca pocher, volei sau ping-pong şi chiar pentru a da din gură, eu urmărind, de fapt, să fiu alături de Nana în cursul unor asemenea neroade reuniuni.

Tot timpul mă stăpînea o anumită nelinişte tomnatică. Notam în jurnal la 12 octombrie 1943, după ce-i simţisem cît se poate de aproape pe părinţii mei şi pe soră-mea Ţica: „Fii atent, umple-ţi sufletul cu seara aceasta. Ai s-o doreşti cîndva. Dă-ţi seama că eşti fericit fără margini acum. Nu se ştie cît veţi mai fi toţi împreună." Eram speriat de intensitatea sentimentelor mele de iubire pentru familie, casă şi oraşul meu natal.

Într-altă seară am condus-o acasă pe Nana, care venise la noi în vizită cu Pumy, cîinele ei. Nesperata fericire de a păşi în tăcerea amurgului alături de ea pe ulicioarele de deasupra gîrlei. Bănuiam că Nana nu împărtăşeşte emoţia mea, dar nu sufeream din pricina asta.

Recitirea *Crailor de Curtea-Veche,* romanul lui Mateiu I. Caragiale, s-a numărat printre marile delectări de care am avut acum parte. Am hotărît să scriu şi eu în „grai muntenesc", cel mai autentic şi mai ex-

presiv grai ce-mi stă la îndemînă. M-am apucat de piesa *Mama*, drama unei femei vălenare, cu speranţa că va fi o realizare onorabilă.

În însemnările mele zilnice am acordat tot mai multă importanţă situaţiei de pe frontul de Răsărit şi chiar de pe cel italian. Mi-a făcut o deosebită impresie temerarul pamflet antinazist *Baroane* al lui Tudor Arghezi şi am căutat să-l popularizez printre cunoscuţi.

La Oniţă (fiind de faţă şi Piki) am discutat într-o noapte, pînă-n zori, despre perspectivele îndoielnice ale României într-o lume în care problemele socioeconomice şi culturale nu vor putea fi rezolvate recurgînd la tradiţionalele reţete conservatoare.

*

Ţuţu, Piki şi cu mine am fost iarăşi primiţi la Căminul „Stănescu", rezervîndu-ni-se de data asta o cameră de trei paturi, ceea ce însemna un progres faţă de camera anterioară, în care ne înghesuiam cinci inşi.

Pînă la începerea cursurilor la toate materiile şi mai ales a lucrărilor practice, am mers fără încetare, aproape seară de seară, iar uneori şi de două ori pe zi, la tot soiul de spectacole. Această colindare impetuoasă prin cinematografe şi teatre aveam să o continuu de-a lungul întregului an şcolar. Nu mă demobiliza nici calitatea nesatisfăcătoare a majorităţii spectacolelor şi nici convingerea că asemenea escapade fură din timpul pe care ar fi trebuit să-l dedic studiului. La fel de conştiincios vizitam expoziţiile de pictură, dintre care multe mi se păreau a fi indecente manifestări împotriva bunului-gust. N-am ocolit nici în acest an conferinţele publice, mai ales pe cele de la „Dalles" şi Institutul Francez. Voiam, fără îndoială, să fiu la curent cu întreaga „viaţă culturală" a Capitalei.

Lecţiile de deschidere la care am asistat au fost, îndeobşte, dezamăgitoare: şchioapă cea a lui Bazil Theodorescu, şeful Clinicii medicale de la Colţea, incoloră cea a microbiologului Mihai Ciucă, banală cea a lui Iacob Iacobovici, şeful clinicii chirurgicale de la Spitalul Brîncovenesc, cam sforăitoare cea a morfopatologului Emil Crăciun. Îmi dau seama acum că atitudinea mea hipercritică faţă de noii „maeştri" se datora în bună măsură comparaţiei pe care o tot făceam între nivelul pedagogic al cursului lor şi cel al prelegerilor lui Rainer.

Potrivit deprinderii pe care mi-o formasem, le-am scris celor de-acasă despre impresia pe care mi-o făcuseră aceşti profesori. Nu mică mi-a fost mirarea cînd, peste vreo două luni, am aflat de la colegul Dan Chiriac că secretarul facultăţii s-a interesat de mine, deoarece primise de la cenzura poştei, spre anchetare, o carte poştală a mea către părinţi, în care afirmam că Bazil Theodorescu şi Emil Crăciun sînt profesori

slabi. Iar la 13 ianuarie am fost convocat la decanul Vintilă Ciocîlteu, care m-a primit cu exagerată bunăvoinţă pentru a-mi cere jenat să dau o declaraţie în legătură cu acea carte poştală, declaraţie care va fi „înmormîntată în dosar".

Misiva fusese trimisă de cenzură Ministerului Culturii Naţionale, care a îndreptat-o spre facultatea noastră pentru a se lua măsurile cuvenite.Oficialitatea de atunci considera, probabil, că aprecierea mea: „Păcat că materii atît de interesante sînt predate de profesori atît de antipatici" reprezintă un atentat la ordinea publică...

În declaraţie am scris, printre altele: „Această scrisoare a fost concepută într-un moment cînd dezorientarea provocată de trecerea bruscă de la preocupările pur ştiinţifice ale primului ciclu universitar la problemele şi metodele cu totul deosebite ale activităţii clinice mă împiedica de la o judecată dreaptă... Regret acest gest datorat lipsei de perspectivă în care mă găseam şi ignorării consecinţelor [...], cît şi ineleganţa expresiilor" mele.

Am căutat o compensaţie pentru insatisfacţiile prilejuite de cursurile destul de anoste în mereu interesantele lucrări practice din clinici şi laboratoare.

La 19 ianuarie am efectuat pentru prima dată o autopsie. Cadavrul era al unui copil mort de scarlatină. N-am simţit nici o repulsie lucrînd fără mănuşi, dar m-a urmărit o vreme mirosul din sala de prosectură.

În privinţa planurilor mele de studii extraşcolare, m-a descumpănit refuzul lui Ţuţu Gancevici de a-i mai solicita lui Rainer să ne îndrume, pe el şi pe mine, în eforturile noastre de formare ştiinţifică şi spirituală. La începutul lui decembrie a trebuit să mă prezint singur în faţa profesorului, care mi-a recomandat să fac două luni de pregătire în tehnicile histologice, după care să revin la el. Dar Rainer se înfăţişa atît de istovit, încît am avut presimţirea apropiatei curmări a existenţei lui.

M-am dus imediat la catedra de histologie, unde am cerut ajutor, fără să pomenesc însă de hotărîrea mea de a lucra apoi în preajma lui Rainer, căci aflasem că între viitorul meu „patron" şi I. T. Niculescu, titularul pomenitei catedre, relaţiile erau, la ora aceea, destul de tensionate. După multe amînări, şeful de lucrări A. Hagi-Paraschiv mi-a permis să intru în laborator, lăsîndu-mă, de fapt, în grija laboranţilor.

Aşa se face că preparatele cu articulaţii de cobai incluse în celoidină nu le-am avut gata decît la sfîrşitul lui martie, cînd le-am adus la mine, la cămin, şi le-am aşezat pe pervazul ferestrei de lîngă patul meu; suflul bombelor căzute în imediata apropiere la 4 aprilie a zvîrlit

pe geam borcanele cu preparate, din care n-am mai reuşit să recuperez ceva. La data aceea, nu mai putea fi însă vorba de a lua legătura cu Rainer, care nu mai apărea la institutul său.

Am citit versiunea franceză a lui *Mein Kampf* şi am transcris pasajele în care Hitler preconizează distrugerea „raselor inferioare". Regretam că nu se publică o traducere românească a acestei scrieri, spre lămurirea conaţionalilor mei (fie ei legionari) în privinţa a ceea ce ne pregăteşte naţional-socialismul.

O profundă impresie mi-au făcut *Posedaţii* lui Dostoievski; notam despre acest roman că este „una dintre cele mai mari cărţi din cîte am întîlnit". Am fost de acord cu concluzia antianarhistă a cărţii, recunoscînd că, dacă omul trebuie să fie liber, aceasta nu înseamnă că el trebuie să fie un insubordonat sistematic.

La fel, am resimţit multă vreme ecourile stîrnite de lectura *Condiţiei umane* a lui André Malraux, scriere despre care voiam să mă conving că are o netă orientare comunistă.

M-a tulburat cu adevărat un recent volum de poezii al lui Mihai Beniuc, un volum în care am crezut că descopăr o preocupare ce mă însufleţea şi pe mine: cea de a fi crainicul vestitor al apariţiei unei lumini atît de orbitoare, încît s-ar putea ca noi, cei de acum, să nu fim în stare să contemplăm cu ochii deschişi lumina instaurată de comunism. Chiar mă gîndeam să-i scriu lui Beniuc: „Te-am înţeles! Să ştii că nu eşti singur..."

Am pus pe hîrtie, în acel zbuciumat sfîrşit de iarnă, un mesaj pentru viitorime, intitulat *Oamenii veacului nou,* ce se încheia aşa:

> ... Totuşi, poate cîndva, de pe ţărmul pădurii de mîine,
> În amiezi de-argint fumuriu, s-or stîrni sirenele bete...
> Sîntem noi, glasul nostru-ngropat în mînii adormite.
> Fie-vă milă de noi, oameni ai vremii de mîine!

A doua zi am trimis „poezioara" (aşa-i spuneam în jurnalul meu), semnată Gh. Lisăndreanu, la revista *Kalende*, fără să-mi fac vreo iluzie în privinţa publicabilităţii ei.

Despre „politizarea" de care eram năpădit dau seama şi însemnările pe care le-am făcut după vizitarea, la 19 martie, a expoziţiei Grupării „Arta". Calificam picturile şi sculpturile văzute acolo drept „o revoltătoare colecţie de inepţii admirate de toată burghezia bucureşteană". Îi recunoşteam anumite merite artistice doar lui H. H. Catargi; altminteri, consideram că Steriadi, Stoenescu, Şt. Popescu, Ressu, L. Grigorescu şi Jalea dădeau dovadă de „bestialitate cinică". Şi excla-

mam: „Oh! de-ar fi ultima manifestare a acestei instituţii reprezentative pentru «arta» amurgului de epocă.“ Nu presimţeam dezastrul pe care avea să-l constituie, peste numai cîţiva ani, promovarea şi la noi a „realismului socialist“.

Între timp, situaţia de pe frontul german şi român se înrăutăţise în continuare. În vitrine nu se mai expuneau, ca pînă mai ieri, hărţi care să indice modificările fronturilor de luptă.

S-au luat măsuri de grăbire cu două luni a sesiunilor de examene ce ar fi trebuit programate abia la începutul verii. Şi ni s-au înapoiat din arhiva facultăţii unele documente, precum diploma de bacalaureat, ceea ce dădea de gîndit că, în curînd, s-ar fi putut proceda, dată fiind ameninţarea invaziei inamicului, la evacuarea instituţiilor de stat.

Studenţii legionari au început să se agite, pretinzînd că trebuie adoptate măsuri hotărîte de mobilizare a întregii populaţii. Ei au trecut la organizarea unor demonstraţii de masă, urmărind şi clătinarea conducerii antonesciene. S-au pus în mişcare diferite alte facţiuni, formate mai cu seamă din partizanii atacării armate a Ungariei.

N-am vrut să particip activ la asemenea manifestaţii diversioniste, dar n-am rezistat tentaţiei de a asista la evenimente, ca simplu observator. M-am strecurat la întrunirile studenţeşti de la Facultatea de Drept, urmărind amuzat manevrele oficialităţii pentru a-i potoli pe „insurgenţi“. În dimineaţa de 12 martie nu m-am încadrat în coloana manifestanţilor antimaghiari, ci am urmărit de departe înaintarea acestei coloane, cu popasuri „oratorice“ la Teatrul Naţional şi la Palatul Regal, pînă în Piaţa Victoriei, unde i s-au depus memorii mareşalului Antonescu.

Seri de-a rîndul, de la o fereastră interioară a căminului studenţesc în care locuiam, am asistat uimit la petrecerile zgomotoase ale Comandamentului Militar German, adăpostit alături de noi, la Hotelul „Splendid Park“. Aveam impresia că o anumită disperare pluteşte peste cîntările şi chiuiturile vecinilor noştri. Şi mă bucuram.

În atmosfera de zăpăceală şi nelinişte a acelei primăveri şi cu gîndul la Nana Burcă, pe care tocmai o întîlnisem pe stradă, însoţită de un june, fără ca vreunul dintre noi să dea un semn de recunoaştere, am scris o poezie intitulată conform datei elaborării ei:

3 aprilie 1944

Neîntîlnirea noastră mişună pe străzi,
Căci gîtul tău îmi năzare sub bărbia trotuarelor.

Seninul mă linge pe ochii-ncropiţi.
O, da! E primăvară,
E anotimpul cînd se-mperechează gîndacii.
Avioane se zbîrnîie în văzduhul pestriţ.
Undeva ruşii au luat Cernăuţii,
Mînca-te-ar neica, să te mănînce.
Vei şti însă că sînt viu, că sînt slobod
Şi strig uşor după tine
Nu de dor să-mi loveşti fruntea cu sînul,
Ci fiindcă-n această după-amiază a vremii
Aş vrea să-ţiu fiu institutor-director.

Ziua următoare, 4 aprilie, a fost plină de evenimente şi pentru mine. După examenul de chirurgie am mers la facultate, pentru a obţine biletul de voie necesar luării trenului spre Văleni. M-a necăjit întîrzierea cu care mi s-a eliberat documentul, dar curînd aveam să fiu foarte bucuros că nu izbutisem să ajung mai devreme la Gara de Nord.

Dîndu-se alarma aeriană, tramvaiul n-a mai circulat şi am fost trimişi într-un adăpost, unde însă eu n-am coborît, căci toţi credeam că este vorba de un simplu exerciţiu, aşa cum avusese loc unul mai de dimineaţă. Nu m-a speriat nici coloana groasă de fum ce s-a ridicat imediat în direcţia gării.

Cînd, deodată, au apărut deasupra noastră cîrduri de avioane, zburînd la mică înălţime, şi am văzut cum din ele se desprindeau bombe, parcă în flăcări. O detunătură groaznică s-a auzit în imediata apropiere, iar în jurul meu au căzut geamuri sparte. Vîntul aducea hîrtii, unele arse. Manifeste? Nu, ci instrucţiuni pentru utilizarea serurilor Institutului „Cantacuzino". Mi-am dat seama că institutul fusese atins de bombe.

Am dat fuga să aflu ce s-a întîmplat la Căminul „Stănescu". Locuinţa noastră nu fusese lovită direct, dar Hotelul „Splendid Park", de alături, unde erau instalaţi militari nemţi, era în flăcări. Teribilul suflu făcuse de nelocuit bună parte din căminul studenţesc. Camera noastră se umpluse de moloz, iar geamurile erau ţăndări. Am început să strîng lucrurile, nu numai pe ale mele, dar şi pe cele ale lui Piki şi ale lui Ţuţu. Am dus bagajele mele şi ale lui Piki la doctorul Vranialici, după care m-am înapoiat la cămin, pentru a da ajutor sinistraţilor din jur. Nici vorbă de plecarea la Văleni. Am mers să dorm la familia Delabaia, într-o mahala unde nu căzuseră bombe.

A doua zi am colindat prin oraşul în derută, mirat că nu aud totuşi blesteme la adresa anglo-americanilor. Eram stăpînit de sentimentul

că trecusem printr-un pericol de moarte, fără să fiu sigur de ce mă aşteaptă într-un viitor apropiat.

În zorii zilei de 6 aprilie am luat din Piaţa Naţiunii autobuzul special spre Gara Chitila, unde m-am suit în garnitura care m-a dus la Ploieşti-Nord. Nu m-a necăjit faptul că pînă la Văleni am făcut peste patru ore cu trenul.

La Văleni am găsit o mulţime de refugiaţi din Bucureşti şi mai ales din Ploieşti, ca în zilele următoare numărul acestora să crească incredibil de mult. Printre ei se aflau numeroşi elevi şi studenţi, care se alipeau automat cetei noastre.

M-am împrietenit cu un tînăr de vîrsta mea, Mitia Sanielevici, adăpostit aici de familia Vranialici. Mitia era fiul profesorului Emil Sanielevici, autorul unor foarte apreciate manuale de ştiinţe naturale. M-am temut să nu se găsească cineva care să se lege de originea lui evreiască, dar şederea lui la Văleni, în această perioadă extrem de agitată, n-a prilejuit nici un incident.

Am reînceput să fac practică la spital. Eram încîntat să lucrez la determinarea grupelor sangvine.

O mare veselie domnea la reuniunile amicilor mei, o veselie ce nu se lăsa influenţată de evenimentele dramatice înregistrate pe plan intern şi extern. Tinerii vălenari ţineau „să se distreze" cu orice preţ. M-am ferit să mă alătur vreuneia dintre taberele care tacit se constituiseră pe temeiul a tot felul de sentimente şi resentimente.

Curînd, preocuparea mea dominantă s-a centrat din nou pe obiectivul cuceririi Nanei Burcă. Cu prilejul unei excursii în munţi, în grup restrîns, la începutul lunii mai, cînd am trecut peste Zăgan, peste Ciucaş şi peste Grohotiş, am stat tot timpul lîngă ea, iar la casele de adăpost ne-am culcat alături, aşa că în preajma somnului ne atingeam braţele, şi parcă nu numai din întîmplare. Şi în alte împrejurări ne-am dăruit asemenea semiîmbrăţişări, neînsoţite de nici un comentariu. Mă întrebam mereu unde ne va duce acest comportament ezitant.

Pentru efectuarea în Banat a lunii de stagiu militar, am plecat de la Văleni cu maşina lui Bebe Manta, care m-a debarcat la Lugoj, de unde aveam să iau trenul spre Bujoru, ca de aici să merg cu căruţa la Leucuşeşti.

Cele patru săptămîni petrecute în acest sat mi-au rămas în amintire ca o perioadă de inedite desfătări. Am fost repartizat într-o grupă din care făceau parte Sergiu Al-George, Mite Bojin, Cornel Belciugăţeanu

şi alţii. Suportam împreună osteneala instrucţiei pe cîmpul de manevră, ascultam împreună peroraţiile patriotarde ale comandanţilor, făceam împreună baie în Bega.

În schimburi de opinii, prelungite uneori după „stingere" şi continuate pe durata plimbărilor prin localităţile apropiate, Sergiu îmi făcea elogiul vieţii contemplative, al înăbuşirii pasiunilor, al indiferentismului politic, al năzuirii către cunoaşterea absolută. Eu combăteam asemenea porniri caracteristice „mentalităţii asiatice" şi mă declaram partizanul ancorării în actualitate şi al participării la eforturile de transformare a societăţii. I-am mărturisit, în sfîrşit, atracţia pe care o exercită asupra mea comunismul, precum şi temerea că nu voi fi vrednic de a mă număra printre locuitorii lumii de mîine.

Asemenea declaraţii erau întîmpinate de Sergiu cu zîmbete, la fel cum reacţionam cînd el îmi expunea doctrina budistă care-l călăuzeşte permanent, despre care eu afirmam că, în condţiile istorice actuale, este de pură esenţă „ciocoiască". Ceea ce nu m-a împiedicat să-i arăt că mă interesează mult cultura orientală, drept care s-a oferit prompt să mă iniţieze asupra fundamentelor acestei culturi.

Notam despre Sergiu în jurnal: „N-am întîlnit pînă acum pe cineva cu care să mă înţeleg atît de perfect, chiar cînd ideile ne sînt perfect opuse. Preocupările ne sînt [însă] mult mai adiacente decît ar părea." Nu mă supăram cînd Al-George îmi spunea, în prezenţa lui Belciugăţeanu: „Ceea ce-ţi lipseşte ţie e o cultură filozofică temeinică; n-ai trăit marile probleme filozofice."

Eram bucuros cînd îl ajutam pe Sergiu la purtatul mitralierei sau cînd el se solidariza cu mine în cursul unor dispute cu cei din jur. Aşa s-au petrecut lucrurile la 6 iunie, cînd am aflat despre debarcarea Aliaţilor în Normandia, eveniment pe care l-am salutat cu entuziasm. Simpatizanţii legionari, precum Gore Lăzărescu, mi-au promis că, dacă debarcarea va eşua, or să se îmbete şi să-mi tragă o mamă de bătaie. Iar Gheorghe Mîţă a strigat demascator către mine: „Mă comunistule!..." Sergiu m-a sfătuit să nu continuu „să polemizez cu de-alde ăştia", ci să adopt o atitudine de rezervă dispreţuitoare.

La 28 iunie am predat armamentul şi echipamentul, în vederea întoarcerii acasă. În tren am stat de vorbă îndelung cu Al-George, care era de părere că eu sînt un individualist ireductabil, care-şi face iluzii că s-ar putea încadra într-o mişcare colectivistă...

La Văleni am aflat vestea bună că Ţica a luat bacalaureatul. M-am apucat imediat să o ajut la pregătirea finală pentru examenul de ad-

mitere la Medicină. Abia am timp să o întîlnesc pe Nana, care mă neliniștește vorbindu-mi de un june pe care l-a cunoscut cît am fost eu plecat.

Am mers cu Țica la București, unde am repetat cu ea materiile de concurs pînă în clipa cînd a intrat în sala în care urma să fie examinată. Ce mare bucurie pe noi cînd, peste zece zile, ni s-a comunicat că soră-mea se află pe lista celor admiși.

Înapoindu-mă acasă, am reluat tăcuta asediere a Nanei Burcă. M-a înștiințat că noul ei prieten este ploieșteanul Dinu Negulescu, asistent al lui Mihai Ralea și el însuși cu idei de stînga.

Constatam că Nana nu-mi acorda mai puțină atenție, ba dimpotrivă. Cînd, într-o excursie în Munții Buzăului, ne-am culcat alături, în pătulul pădurarului de la Șapte Izvoare, m-a lăsat să o îmbrățișez fără să răspundă mîngîierilor mele, ca deodată să mă sărute pe gură, după care s-a retras. Peste cîteva zile, alăturîndu-i-mă pe cînd vedeam un film la cinematograful din Văleni, i-am șoptit că o iubesc, la care ea a răspuns cu o scurtă bolboroseală neîncurajatoare.

Cei din jur, observînd cum mă topesc după Nana, au încercat să mă prevină asupra lipsei mele de șanse. Printre alții, Mitia Sanielevici mi-a pomenit ceva despre frivolitatea ei recunoscută. Dar nu mai eram în stare să regret pierderea de timp prilejuită de umilitoarea urmărire a Nanei. Am neglijat cu totul pregătirea examenelor pentru sesiunea de toamnă, pregătirea concursului de externat și mai cu seamă redactarea plănuitelor mele opere literare.

Iar într-o dimineață, Nana a apărut pe stradă braț la braț cu Dinu Negulescu. M-a durut că nu mi-a aruncat atunci măcar o privire.

Iată însă că, după numai cîteva zile, ea a reînceput să mă ia în seamă. Am mers doar noi doi la scăldat, la Teleajen, unde ea mi-a acceptat îmbrățișările și mi-a ascultat declarațiile amoroase, nu fără a-mi atrage atenția că acum „este prea tîrziu", deoarece curînd va deveni soția lui Dinu...

A venit atunci vestea zguduitoare a încetării din viață a lui Rainer. Îmi dădeam seama că pierdeam o mare șansă de a-mi orienta mai temeinic eforturile de modelare sufletească. Dar în acele împrejurări nu mă mai simțeam capabil să reflectez temeinic asupra evenimentului.

După ce în seara de 23 august am auzit la radio mesajul regal anunțînd ruperea alianței cu puterile Axei, am băut un pahar de șampanie cu doctorul Radu Vranialici, am mers pe strada mare ca să vedem cum reacționează vălenarii la știrea întoarcerii armelor și apoi m-am dus cu mama la tanti Julieta și nenea Jacques Greif, ca să verificăm dacă

verişoara mamei şi soţul ei evreu ştiu că teroarea exercitată de regimul pronazist a fost înlăturată.

În ziua următoare am ascultat cu nesaţ la radio amănunte despre măsurile luate de noul guvern român în vederea neutralizării trupelor germane şi a democratizării vieţii publice.

La 26 august am rămas cu Nana, noi singuri, pînă tîrziu pe malul Teleajenului, degustînd această apropiere, dar şi invocînd, în tandra noastră discuţie, „moartea naturală" inevitabilă a neobişnuitei noastre legături. Familia mea, ca şi a Nanei, intraseră în alarmă, spre seară, neputînd să-şi explice absenţa noastră. Am suportat cu stoicism imputările, formulate în termeni prea puţini eleganţi, de către ai mei.

Multă vreme am fost martor al frămîntărilor iscate de trecerea bruscă şi hotărîtă a României alături de Aliaţi. Am auzit împuşcăturile prilejuite de retragerea către munte, deci către Ungaria, a unor detaşamente germane şi am ieşit la strada mare să văd trupele sovietice mărşăluind.

Zvonuri peste zvonuri privitoare la jafurile sau măcar găinăriile comise de aceste trupe. La noi acasă s-a prezentat un soldat rus, care, pe baza informaţiilor furnizate de cine ştie care concetăţean al nostru, ne-a cerut să-i dăm imediat calul din grajd; l-am dus la magazia în care lui i se păruse că fusese ascuns rîvnitul animal şi i-am arătat că este goală, după care el s-a îndepărtat fără o vorbă. Altminteri, am avut ocazia să asist la nişte „confiscări" efectuate de un detaşament sovietic la magazinul fraţilor Pătraşcu.

N-am putut să nu mă întreb cum se explica lipsa de ţinută a trupelor pe care le aşteptasem ca pe nişte mesagere ale „lumii noi". Îmi spuneam că silniciile despre care auzeam sau cărora le eram martor nu reprezentau decît consecinţa samavolniciilor săvîrşite de ai noştri pe teritoriul sovietic.

Am dat o fugă la Poseşti, ca să-l aud pe Oniţă comentînd ultimele evenimente. N-am avut curajul să-i cer părerea asupra intenţiei mele de a mă înscrie în partidul comunist.

M-am dus apoi la Bucureşti fără vreo treabă anume, ci doar ca să văd cît mai multe spectacole (filme sovietice şi o revistă la Teatrul „Baraşeum"), să stau de vorbă cu Mitia Sanielevici în legătură cu aderarea mea la mişcarea comunistă şi să predau la gazeta *Tribuna poporului* un articol despre Francisc Rainer.

În camionul militar cu care am mers, la înapoiere, de la Bucureşti la Ploieşti, am purtat o însufleţită convorbire cu un medic ploieştean, membru al Uniunii Patrioţilor, încîntat de faptul că a întîlnit un tînăr care-i împărtăşea vederile politice. Era vorba de doctorul Victor Dimi-

triu, viitor, pe rînd, prefect de Prahova, membru al guvernului şi ambasador în Franţa.

M-am întors acasă pentru a-mi lua ziua bună de la Nana, care îşi termina vacanţa vălenară. Mi-a declarat, cînd am condus-o peste gîrlă, pe accidentata stradă Mihai Bravu: „M-am simţit atrasă de tine"; dar mi-a confirmat că, la primăvară, se va mărita cu Dinu Negulescu. Ca să adauge în privinţa relaţiilor noastre: „Nimic nu se va schimba." N-am ştiut cum să interpretez această afirmaţie sibilinică.

Preocupările mele politice aveau să se accentueze la începutul toamnei lui 1944. Mergeam regulat dimineaţa la gara din Văleni, ca să nu pierd *Scînteia*, ziarul a cărui lectură îmi întărea convingerea că trebuie să mă înscriu la comunişti.

Apariţia în *Tribuna poporului* a portretului pe care i-l schiţasem lui Rainer a fost pentru mine mai mult decît un motiv de satisfacţie. Mă tot întrebam unde aş putea publica unele din cele cîteva „poezele" ale mele cu orientare avangardist socială.

Cu prilejul unei noi vizite a mele la Poseşti, Oniţă m-a îndemnat să mă înscriu în Partidul Socialist-Ţărănesc al lui Ralea, pentru a deveni redactor la vreun periodic al acestei formaţii, urmînd ca articolele mele să fie întocmite potrivit indicaţiilor pe care mi le va da el. Am luat act de această recomandare, dar nu m-am angajat să o aduc la îndeplinire.

L-am supărat foarte tare pe nenea Nae Sersea cînd mi-am permis să declar că voi preda obştilor săteşti tot pămîntul pe care îl voi moşteni de la mama.

Certuri, care uneori luau întorsături violente, am avut şi cu tata, nemulţumit de faptul că nu mă ţin de practica la spital, că nu mă vede învăţînd pentru examene şi că fac teorii comuniste.

Într-adevăr, mă ocupam prea puţin de examenele care băteau la uşă. În schimb, citeam beletristică, printre cărţile care mi-au făcut impresie, într-un fel sau într-altul, aflîndu-se *Fîntîna* lui Charles Morgan, *Cea mai bună dintre lumi* a lui Aldous Huxley sau *Anul gol* al lui Boris Pilniak. Am lucrat din nou la piesa *Mama,* pe care am decis să o trimit, cînd va fi gata, la Teatrul Naţional, semnînd-o fără pseudonim.

La începutul lui noiembrie am mers la Bucureşti pentru examenele de încheiere a anului al III-lea.

Am asistat la un festival, urmat de o demonstraţie, în cinstea zilei de 7 noiembrie, eveniment de a cărui însemnătate mă simţeam pătruns, fără totuşi, cum scriam în jurnal, să fiu capabil „să mă cufund

în entuziasmul mulţimii". Nu cumva atitudinea aceasta vădea o mentalitate burgheză?

M-am prezentat la doamna Marta Rainer, care mă chemase impresionată de articolul meu din *Tribuna poporului* despre soţul său. Mi-a arătat camera de lucru a profesorului şi mi-a dezvăluit amănunte tulburătoare despre viaţa şi opera lui. Singurul lucru derutant era acela că îl desemna pe inegalabilul maestru cu apelativul „Mititelul"...

M-am oferit să ajut la punerea în ordine, în vederea publicării, a manuscriselor rămase de la savant. Chiar a doua zi am început să redactez, împreună cu doamna Rainer, o schiţă a bibliografiei profesorului.

L-am întîlnit şi pe Jeannot Grozdea, despre a cărui activitate în conducerea tineretului comunist aflasem din presă. Mi-a propus să mă înscriu în U.T.C., pentru aceasta fiind nevoie să întocmesc o autobiografie.

Cînd l-am informat pe Sergiu Al-George despre intenţiile mele politice, el mi-a replicat că singura atitudine corespunzătoare „bunului-simţ" este apolitismul. Dar părerea bunului meu prieten nu m-a clintit de la hotărîrea mea, măcar că, în fundul sufletului, simţeam anumite îndoieli în privinţa valabilităţii absolute a teoriilor şi mai ales a practicilor comuniste.

Revenind la Văleni, m-am socotit dator să o încunoştinţez măcar pe mama despre perspectiva aderării mele la U.T.C. Am avut impresia că nu era ostilă acestui gest al meu. Dar cînd, peste cîteva zile, m-a văzut lucrînd la autobiografie, mama a început să plîngă.

Nici vorbă să discut cu tata pe această temă. Mi-am dat seama că mă ameninţă o mare singurătate, căci toţi amicii mei actuali, cu excepţia lui Mitia Sanielevici, se vor depărta de comunistul Gică Brătescu.

Am avut surpriza, mergînd la Poseşti pentru a-i spune că „trec la fapte", să-l aud pe vărul meu interzicîndu-mi să-i pomenesc numele în autobiografie. Dar cum să trec sub tăcere identitatea principalului „vinovat" de orientarea mea către comunism?

Aşa se face că în autobiografia datată 21 noiembrie 1944 păstrez anonimatul lui Oniţă: „O cunoştinţă a mea din Ploieşti, simpatizant al mişcării comuniste şi posesor al unei culturi marxiste suficiente pentru a-mi fi educator în acest domeniu, s-a ocupat de mine, pe cît i-a fost cu putinţă." Am semnalat direcţiile în care el s-a străduit să mă formeze din punct de vedere intelectual, dar şi afectiv, căci notam: „Neuitate vor rămîne pentru mine plimbările [cu el], în care am putut cunoaşte tragismul mahalalelor ploieştene."

N-am omis să arăt că „deşi mediul meu familial a fost burghez, începuturile educaţiei şi instrucţiei mele n-au cunoscut intoleranţa. Primele noţiuni politice le-am căpătat de la un Iorga pe atunci într-o fază de largi sentimente democratice, pe care îl ascultam, din copilăria mea, vorbind la Universitatea Populară din Văleni."

În dimineaţa plecării spre Bucureşti m-am simţit îndemnat să consemnez o poezie pe care am intitulat-o *Toamna mulţimilor*, avînd următorul final:

... Iama e-n stăpînirea negustorilor de şunci,
Vara zîmbeşte plajelor înspumate,
O fi primăvara a poeţilor români,
Însă, în toate calendarele vieţii, toamna,
Ceţoasa toamnă, e doar a mulţimilor.

De la Ploieşti la Bucureşti am călătorit cu o camionetă militară sovietică, fără dezagrementele despre care se tot vorbea.

L-am întîlnit pe Jeannot Grozdea, care m-a convocat pentru duminică 26 noiembrie la o şedinţă a organizaţiei U.T.C. a mediciniştilor. Am devenit deci utecist?!...

Pînă atunci, am dat o fugă la Comana, unde Piki mi-a confirmat că vrea şi el să se înscrie în U.T.C.

Ziua de 24 noiembrie a fost plină de evenimente. De dimineaţă am mers la doamna Rainer, pentru a continua transcrierea, după manuscrisul original, a superbului jurnal de călătorie în Suedia al soţului ei. Spre prînz a venit în vizită regina-mamă Elena, căreia doamna Rainer îi fusese medic personal. Am sărutat fără emoţie mîna reginei, care se arăta foarte amabilă. Mă îndoiesc că a înţeles ce a vrut să-i spună gazda noastră despre mine, cînd a declarat: „Maiestate, e băiat foarte bun, numai că e cam roşculeţ..." Apucasem să o previn pe doamna Rainer că am aderat la U.T.C.

În aceeaşi după-amiază am mers la Societatea Studenţilor în Medicină din Bucureşti, convocat de Jeannot la o şedinţă plenară, în care urma să se discute problema admiterii evreilor în societate; în perioada interbelică, atunci cînd cuziştii şi apoi legionarii au pus mîna pe conducerea S.S.M.B., nu se acorda calitatea de membru al asociaţiei decît românilor creştini.

Neaşteptată a fost îndrăzneala cu care cîţiva membri au cerut insistent ca nu cumva evreii să pătrundă în societate, ceea ce ar însemna nesocotirea „nobilei tradiţii" a studenţimii medicinişte bucureştene. Am luat cuvîntul de cîteva ori, pentru a respinge mizerele argumente

ale rasiştilor. Printre altele, am afirmat că tata, vechi membru al societăţii, s-a simţit nefericit cînd a văzut că legionarii au luat-o în proprietate, denaturîndu-i obiectivele şi arborînd svastica pe frontispiciu.

Pînă la urmă, cei vreo 20 de „democraţi" prezenţi în sala arhiplină am biruit, vechiul comitet profascist văzîndu-se nevoit să demisioneze.

În *Scînteia* de a doua zi a apărut o dare de seamă despre şedinţa de la S.S.M.B. Nu m-am formalizat pentru faptul că mi se atribuiau mie declaraţiile făcute de social-democratul Vlad Cunescu. Dar ce vor spune ai mei cînd li se va arăta ziarul?

7
APARE TÎNĂRUL COMUNIST

În după-amiaza de 26 noiembrie 1944 am luat parte la şedinţa de la sediul din strada Slătineanu a organizaţiei U.T.C. a studenţilor medicinişti.

Din notaţiile pe care le-am făcut în jurnal rezultă că ambianţa nu era cea mai încurajatoare: „Sala e aproape goală; o masă şchioapă, scînduri puse pe butuci ţin loc de scaune." De faţă erau doar vreo zece persoane, în proporţie covîrşitoare evrei.

Şedinţa a fost condusă cu demnitate de colegul meu Jeannot Grozdea, care ne-a comunicat, printre altele, că „tovarăşul Brătescu va avea grijă de cămin", fiind vorba de căminul S.S.M.B.

Am fost extrem de impresionat auzind că şi mie mi se spune „tovarăşul". M-am ţinut însă deoparte, căci, dat fiind stilul de conducere autoritar al lui Jeannot, mă simţeam „oarecum strivit" şi „total ignorat" de cei din jur, care mai toţi activaseră în ilegalitate. Eram însă decis „să-mi fac datoria, oricît de mult ar fi fost pusă la încercare vanitatea mea".

Peste cîteva zile am revenit pe strada Slătineanu, de data asta împreună cu Piki Grozea, primit şi el în U.T.C. S-a discutat despre şedinţa de a doua zi de la „Gruparea studenţească democrată", cu care prilej va trebui să manevrăm în vederea alegerii unor utecişti în comisiile de activitate ale acestei organizaţii „cu profil larg". La propunerea lui Piki, am fost desemnat „candidat ocult" pentru comisia culturală. Consemnam în jurnal despre această şedinţă: „Mi se pare minunat respectul cu care e luată în consideraţie opinia fiecăruia, grija de a nu neglija «linia» (cuvînt atît de evocator pentru mine prin prospeţimea lui), desfăşurarea de subtilităţi tactice." Am apreciat în chip deosebit „siguranţa şi bunul-simţ" cu care Ileana (Iluş) Kaplan a condus şedinţa.

Stînd de vorbă cu colegii liberali din „Gruparea studenţească democrată" am aflat cu surprindere că, tocmai din pricina intervenţiilor

mele „provocatoare“ de la reuniunea în care la ordinea zilei figurase admiterea evreilor în Societatea Studenţilor în Medicină din Bucureşti, au fost arestaţi patru medicinişti, fiind acuzaţi de antisemitism.

De altminteri, la 4 decembrie am fost convocat la Parchetul Curţii Marţiale, pentru a depune în cadrul anchetei privitoare la înfruntarea de la 24 noiembrie. Am declarat, aşa cum mi-a dictat conştiinţa, că, într-adevăr, cei aflaţi acum sub arest se plasaseră pe poziţii antisemite, fără ca totuşi să atace direct Convenţia de armistiţiu încheiată cu U.R.S.S., aşa cum afirmau unele organe de presă. Magistratul militar anchetator nu s-a abţinut de a ne învinui pe cei care pomeneam de acel antisemitism că dovedim lipsă de sentimente colegiale faţă de medicinişti arestaţi.

Atitudinea mea în această „afacere“ era condamnată categoric de mulţi amici de pînă mai ieri. Un cunoscut al Zittei Mendl m-a anunţat că „studenţii conştienţi“ mi-au promis o bătaie bună. Dînd o raită pe la Văleni, am găsit-o pe mama tare supărată din pricină că, apucînd-o pe drumurile rele, eu „o îmbolnăvesc, o omor“.

Singurul cu care am izbutit să discut calm despre manifestările mele din ultima vreme a fost Sergiu Al-George, care era de părere că „deosebirile dintre noi sînt condiţionate de tipul nostru biologic: eu sînt un digestiv, un static, care simte nevoia dezechilibrărilor [revoluţionare], el e un labil, care tînjeşte după calmul absolut, fie el încremenit“, calm preconizat de budism…

În *Scînteia tineretului* a apărut articolul meu „O generaţie care a trădat“, în care condamnam extremismul naţionalist al studenţilor de la 1922. Am fost cumva suprins cînd redacţia mi-a cerut să modific textul originar în sensul eliminării oricăror referinţe la „lupta de clasă“, temă considerată a fi inactuală în împrejurările specifice sfîrşitului lui 1944.

La 13 decembrie am ţinut, la şedinţa medicinişti lor din U.T.C., referatul *Marxismul şi chestiunea naţională*, în care am prezentat opiniile lui Stalin din broşura lui omonimă, eu adăugînd informaţii referitoare la istoricul relaţiilor româno-maghiare şi la problematica actuală a sionismului. Am avut un oarecare trac, dar puţinii participanţi, mai ales evreii, s-au arătat impresionaţi de amploarea documentării mele. Iluş mi-a spus: „Măi, dar pe tine trebuie să te băgăm la un ziar…“ Nu am găsit atunci prilejul să le vorbesc despre eforturile mele de „pregătire ideologică“ sub îndrumarea lui Oniţă.

A survenit şi un moment penibil, cînd m-am adresat „în glumă“ celor de faţă: „Nu mă periaţi!“ Mi-era poate teamă, în fundul sufletului,

că elogiile cu care toți mă copleșeau erau oarecum formale sau urmare a vreunei indicații date în prealabil colectivului de a mă atașa organizației fie și prin flatare. Mai cu seamă evreii de față au intrat în alarmă, simțind că încrederea tovărășească reciprocă se află cumva în pericol. Eu m-am cufundat atunci în tot soiul de „explicații", pe care le voiam cît mai subtile, dar care erau doar penibile. Zadarnic a intervenit Piki, încercînd să mă oprească din divagații și să mă scuze că bat cîmpii datorită frigului din cameră... Am insistat asupra necesității instaurării între noi a unor raporturi bazate pe sinceritate absolută, ba chiar am afirmat că observ la tovarășii evrei tendința de a se abține cînd e vorba de criticat greșelile creștinilor. În timp ce mă avîntam în această nesăbuită „analiză", mă credeam cuprins de o luciditate „dostoievskiană", dacă nu chiar „malraux-iană". Discuția s-a terminat într-o atmosferă deprimantă. Simțeam mîhnirea tăcută a celor din jur, mai ales a tovarășei Iluș Kaplan.

După întoarcerea acasă, la căminul S.S.M.B. (căci primisem sarcina de a locui acolo, pentru a ajuta la buna desfășurare a muncii politice printre căminiști), am început să măsor enormitatea declarațiilor mele de la ședință. M-am pomenit însă trăgînd concluzia că originea neroziilor pe care le-am debitat astă-seară „stă doar în faptul că m-am îndrăgostit" de Iluș. De aceea mă exaspera gîndul că „gentilețea ei față de mine s-ar datora unui calcul [poltic], iar nu personalității mele deosebite". În acest context, orgoliul meu și „teama mea de a nu fi păcălit" au acționat, ceea ce m-a făcut să devin agresiv. Notam în jurnal: „De deznădejde, ajung să-mi dau cu pumnii în cap." Am hotărît să-mi fac autocritica față de Iluș (bineînțeles fără să-i pomenesc de adorația mea).

A doua zi am prezentat referatul despre problema națională unei alte grupe de tovarăși. Expunerea, pe care am căutat să o înnoiesc față de cea de ieri, căci Iluș era prezentă și aici, a decurs fără opinteli și a fost iarăși bine apreciată. Am ținut să precizez că informația istorică referitoare la țara noastră o datoresc strădaniilor educative ale unei rude, prilej de a semnala elogios lucrarea lui Oniță predată lui Stanciu Stoian. Am condus-o apoi pe Iluș la redacțiile *Scînteii* și *Scînteii tineretului*, la ultima dintre ele eu predînd un articol semnat Gh. Bocîrnea. Am profitat de acest prilej ca să-mi fac față de Iluș plănuita autocritică. Mi-a declarat că era sigură că-mi voi da curînd seama că ieri am acționat „conform unui rest de mentalitate burgheză".

Am reflectat apoi asupra revelației pe care o avusesem în aceste ultime zile, descoperind în mine nevoia de a-mi însuși o concepție

„antiegotistă". Recunoşteam că, pînă de curînd, crezusem că luciditatea nu poate funcţiona fără egotism, fără preocuparea sistematică de a cunoaşte şi a perfecţiona propria persoană. Îmi dădeam însă seama acum că trebuie să modific radical orientarea eforturilor mele, de la concentrarea asupra eului individual înspre organizarea unor acţiuni menite să transforme lumea din jur şi, prin acesta, însăşi propria fiinţă. De pildă, cînd am observat neliniştile pe care i le provocau mamei recentele mele activităţi politice, nu era cazul să-i ascund cu laşitate acesteia asemenea activităţi, ci să mă trudesc în a o face să le înţeleagă valoarea. Îmi spuneam că sînt dator să combat pasivitatea către care mă îndeamnă o lene înnăscută şi să lupt în direcţia unei „obiectivări constructive şi solidariste".

La 21 decembrie mi s-a anunţat că am fost desemnat responsabil cultural al organizaţiei uteciste de la medicină. Am renunţat să-mi dau mie însumi un răspuns tranşant la întrebarea dacă merit sau nu să mi se încredinţeze această sarcină (simţeam că nu merit...) şi m-am angajat în sinea mea să muncesc astfel încît să corespund încrederii arătate. Am luat legătura cu Barbu Friedman-Cîmpina, responsabilul cultural al organizaţiei pe întregul Centru Universitar Bucureşti.

Pentru vacanţa de Crăciun am plecat la Văleni, avîndu-i invitaţi pe Mite Bojin şi pe Mitia Sanielevici. Speram ca, departe de agitaţia din Capitală, să învăţ pentru examenele apropiate, dar activitatea „mondenă" se dovedea a ocupa poziţia dominantă în Vălenii prietenilor mei, care deocamdată nu mă socoteau definitiv pierdut ca urmare a adeziunii mele la comunism.

Vrînd să-i explic de ce am optat pentru o atare adeziune, i-am amintit mamei că ea m-a crescut în respectul binelui şi al dreptăţii. Mi-a răspuns zîmbind şi dînd din cap neconvinsă. I-am propus tatei să citească biografia lui Lenin şi i-am arătat articole din Constituţia U.R.S.S. în care este vorba de drepturile de proprietate şi de moştenire, dar tata n-a mai vrut să discute politică cu mine.

Am întrerupt pentru două zile şederea la Văleni ca să mă prezint în dimineaţa de 28 decembrie la Curtea Marţială din Bucureşti, unde se judeca „procesul medicinistilor", la care eram convocat în calitate de martor al acuzării. În declaraţia făcută sub prestare de jurămînt am refuzat iarăşi să apreciez că Enăchescu şi Vasilache ar fi ironizat Convenţia de armistiţiu cu Uniunea Sovietică, dar îmi exprimam părerea că ei au adoptat în cursul şedinţei de la S.S.M.B. o regretabilă atitu-

dine antidemocrată, de promovare a antisemitismului, atitudine de neiertat în condiţiile istorice actuale.

Apărătorul inculpaţilor, faimosul Istrate Micescu, m-a declarat „adevăratul provocator" al incidentelor de la 24 noiembrie pe motiv că am invocat, în intervenţiile mele, figura savantului antisemit Nicolae Paulescu, pe care studenţii fascişti îl priveau ca pe un model de conştiinţă civică. Am atras atunci atenţia Curţii că sînt insultat de avocatul apărării.

Tovarăşii mei, şi în primul rînd Jeannot Grozdea, au fost iarăşi nemulţumiţi că nu i-am învinuit de atitudinea antisovietică pe cei din boxă. Dar eu nu eram convins de corectitudinea unei asemenea învinuiri! Destul că, privind mîinile lui Gheorghe Enăchescu, aveam îngrozitoarea impresie că le văd prinse în nişte cătuşe pe care eu i le-aş fi pus...

După-amiază, la sediul de pe strada Slătineanu, am ascultat, printre altele, o expunere a studentului clujean Imre Toth despre situaţia actuală din capitala Ardealului, cu specială referire la viaţa universitară. Iluş Kaplan mi-a dat mie sarcina să transmit, din partea bucureştenilor, un salut tovarăşilor de peste munţi, care militează pentru rezolvarea spinoasei probleme naţionale. Am pus atunci bazele prieteniei mele cu Imre, prietenie care, pînă astăzi, avea să supravieţuiască tuturor încercărilor.

Titu (Al. Şiperco), secretarul organizaţiei U.T.C. a Centrului Universitar Bucureşti, mi-a comunicat că Iluş a fost de părere ca, în absenţa ei (pleca pentru 20 de zile la Sibiu, ca să-şi dea doctoratul), eu să preiau conducerea organizaţiei de la Medicină. Am refuzat şi pe motiv că n-am experienţă, fiind unul dintre cei mai noi utecişti, dar propunerea aceasta m-a bucurat. Ba încă am aflat de la Titu că aş figura pe lista celor care urmează să conferenţieze la Universitatea Muncitorească din Bucureşti, listă cuprinzînd vreo 40 de nume (dintre care doar patru-cinci studenţi).

La înapoierea acasă am reluat, de voie, de nevoie, tradiţionalele ocupaţii ale vacanţelor vălenare. Întîlnirea pe stradă cu Nana, însoţită de Dinu Negulescu, nu mi-a produs o impresie deosebită. Nu cumva fiindcă sînt utecist?

Vizita pe care i-am făcut-o lui Oniţă la Poseşti a fost decepţionantă. Vărul meu considera că netrimiterea unui emisar al P.C.R. care să-i solicite lucrarea istorico-sociologică pe care i-o transcrisesem eu demonstrează că partidul dispreţuieşte activităţile creatoare. Auzind că am ajuns responsabil cultural la U.T.C. a exclamat: „Ce proşti trebuie să fie ceilalţi!..."

Revenind la București, mi s-a dat o delegație de participare ca auditor (iar nu ca „magistru", cum fusesem prevenit de Titu) la Universitatea Muncitorească.

Am fost prins apoi în angrenajul „procesului mediciniților", la care am asistat cu inima îndoită: mă nemulțumeau atît exagerata asprime a unor învinuiri aduse celor din boxă, cît și demagogia iresponsabilă a pledoariei lui Micescu. Nici de data aceasta „maestrul" n-a omis să mă declare „adevăratul provocator" al afacerii judiciare în curs.

I-am spus lui Jeannot Grozdea că vreau să aduc *Scînteii* o critică aspră pentru modul cum a fost dusă campania de presă în „procesul mediciniților", mai ales pentru faptul că ne-am lăsat înșelați de magistratul instructor, care i-a transformat în acuzați principali pe Enăchescu și Vasilache, făcîndu-i scăpați pe asmuțitorii din umbră ai provocării antisemite, dintre care unii aveau cazier de legionar.

În aceeași seară am ajuns, împreună cu Jeannot, în fața lui Miron Constantinescu, redactorul responsabil al *Scînteii*. Abia am început să debitez observațiile mele critice, că Miron m-a întrerupt violent, declarînd că noi, uteciștii, sîntem de vină dacă s-a dus greșit campania de presă, deoarece n-am procurat ziarului documentarea necesară. A vorbit apoi de lașitatea mea atunci cînd n-am recunoscut că la ședința de la S.S.M.B. s-a încălcat armistițiul sau măcar că acesta a fost ironizat. Silviu Brucan, ziaristul care asistase la proces, a încercat „să mă salveze", arătînd că mărturia mea fusese totuși cea mai acuzatoare.

Dar iată-mă declarîndu-i lui Miron că regret greșelile mele de comportament de la proces! Cum de-am putut face o asemenea afirmație de care nu eram deloc convins? Mi-am dat imediat seama că am comis o mare lașitate recunoscîndu-mă vinovat doar fiindcă o persoană de răspundere mi-a cerut aceasta.

În jurnal am notat despre ce a urmat în acea seară de 9 ianuarie 1945: „Ieșim pe stradă. Caut să respir adînc, căci simt că mă înăbuș. Libertatea! Mi-am pierdut libertatea? Sînt covîrșit de răspundere și nu știu unde să găsesc curajul de a înfrunta împrejurările. Mi se par, prin contrast, fericite zilele fără griji de acum două luni. Voi deveni un fanatic? Mi-e groază să trimit un om în închisoare. Chiar cînd trebuie o pedeapsă exemplară?"

Am simțit că este depășită deruta mea în ziua de 14 ianuarie, cînd mi s-a înmînat carnetul de utecist cu numărul 164; am scris atunci: „Voi deveni alt om, mi-o jur. De altfel, [s-a risipit] groaza că mi-am pierdut libertatea, groază care m-a terorizat în ultima săptămînă. Am reușit aceasta pătrunzîndu-mă de gîndul că nimic nu e imposibil de

realizat pentru cel care procedează cu calm, cu bunăvoinţă, cu luciditate. Trebuie încontinuu să ai în suflet ideea măreţiei cauzei... E cu neputinţă să nu ieşi la lumină pînă la sfîrşit. Va trece epoca aceasta de organizare, de frămîntare, de experimentare. E sigur că va trece! Aştept calm toate încercările care vor veni. Teama de mine însumi nu mai îmi este paralizantă."

Conformîndu-mă deciziei de a-mi îndeplini conştiincios obligaţiile de utecist, m-am agitat în zilele următoare cu tot felul de treburi, printre care repetate deplasări la Mogoşoaia, pentru a obţine petrolul necesar încălzirii căminului S.S.M.B.

La deschiderea din 15 ianuarie a cursurilor universitare am făcut parte din garda personală a lui Jeannot, cu sarcina de a-i mobiliza pe studenţii democraţi astfel încît cei din partidele istorice să nu poată transforma acea festivitate într-o manifestaţie regalistă.

Am fost invitat la o şedinţă a activului organizaţiei judeţene a U.T.C.-ului, prilej de a lua un reconfortant contact cu reprezentanţi autentici ai clasei muncitoare, dar şi de a asista la jalnice ieşiri ale unor activişti ambiţioşi, cum era (transcriu din jurnal) „o anume Lenuţa Petrescu, slabă responsabilă de sector, care aud că este menţinută în răspundere fiindcă e nevasta lui Ceauşescu, a cărui voce [ea] o imită inconştient".

În privinţa obligaţiilor şcolare, făceam o treabă mai mult de mîntuială. M-am dus la lecţiile de deschidere ale profesorilor N. Hortolomei şi Al. Cosăcescu, am vizitat fugar clinicile şi laboratoarele la care aveam programate lucrări practice, am deschis din cînd în cînd manuale şi tratate de specialitate, dar nu puteam pretinde defel să mă mai număr printre „studenţii buni". Am neglijat aproape cu totul pregătirea concursului de externat, la care ţineam să reuşesc măcar pentru considerentul prestigiului în mediul în care îmi duceam munca politică.

N-am renunţat la frecventarea spectacolelor şi a expoziţiilor, deşi n-am mai manifestat aceeaşi asiduitate în această direcţie. Mi se pare semnificativ că nu m-au mai entuziasmat, ca pînă mai ieri, expoziţiile suprarealiştilor, precum Gherasim Luca, Trost şi Paul Păun, expoziţii care mi-au dat oarecum senzaţia de inutil şi de perimat, în ciuda eforturilor artiştilor de a se înfăţişa, afirmam eu, „sub mască marxistă". Iarăşi părea că aş fi fost contaminat, *avant la lettre*!, de o presimţire a realismului socialist...

Neașteptată a fost reacția mea cînd, în plină iarnă, am zărit mici petice de iarbă proaspătă pe malurile Dîmboviței. Am notat în legătură cu aceasta: „Prima tresărire de suflet era gata să mi-o înăbuș, ca și cum mi-ar fi fost rușine că mă mai pot emoționa de așa ceva, ca și cum nu mi-ar fi fost permis să mai am astfel de bucurii. Retrăiam senzația de opresiune pe care o încercasem în decembrie, cînd avusesem impresia că «mi-am pierdut libertatea»... Sentimentul de plinătate care a urmat să fie [oare] o reminiscență a «trăirismului» meu? A fost totuși o clipă mare pentru mine acea clipă cînd am descoperit minunea înverzirii ierbii, [asemenea] senzației gustării dintr-un fruct oprit. Aveam impresia că mă trezesc dintr-un somn greu, că ies dintr-o temniță. Asta să însemne că regret că mă zbat în muncă politică? Defel. Ba chiar mă bucur că această muncă dă un preț cu atît mai ridicat clipelor de regăsire, de contemplație."

Am continuat să lucrez, dar cu intermitențe pe manuscrisele lui Francisc I. Rainer. La 4 ianuarie, profesorul a fost comemorat la S.S.M.B. În fața unei săli arhipline și după luări de cuvînt ale unor personalități de frunte mi-a venit și mie rîndul să vorbesc despre pilduitorul substrat moral al existenței lui Rainer.

Deși era tîrziu, cuvîntul meu a fost ascultat cu destulă atenție; am fost viu aplaudat și felicitat de academicieni, profesori, studenți și chiar de diplomații prezenți. Nu au lipsit din expunerea mea nici aluziile politice, precum elogiul dialecticii din gîndirea lui Rainer, al antifascismului său, al lărgimii sale de vederi (cu care prilej am pomenit de prezența unei scrieri a lui Stalin în bilioteca lui).

Reluîndu-se „procesul medicinițtilor", m-am oferit să furnizez materiale pentru campania de presă. Am redactat pe tema procesului o serie de texte pe care le-am predat la *Scînteia*. Asta pentru a mă reabilita după criticile pe care mi le adusese Miron Constantinescu?

După o consfătuire *ad-hoc* cu Nicolae Ceaușescu, am participat la întocmirea unei moțiuni în care se cerea condamnarea severă a acuzaților, moțiune pe care am propus-o spre semnare, dar fără succes, colegilor căminiști „apolitici". Nu se poate să nu mă fi mobilizat în această acțiune știrea primită de la Iluș Kaplan că sînt propus pentru admiterea în P.C.R.

Am luat parte la manifestații de stradă în care erau denunțați fasciștii Enăchescu și Vasilache, am lipit la facultate un afiș cu conținut similar. Mă străduiam să nu mă las impresionat de ostilitatea pe care ne-o arătau cei cu care am avut de-a face în asemenea împrejurări. M-a tulburat însă indicația pe care ne-a transmis-o Titu ca, la lipirea afi-

şelor, să facem în aşa fel ca tovarăşii evrei să fie agresaţi de către reacţionari, pentru a exploata politic ulterior atare acte de huligalism. Nu s-au produs incidente de acest fel, dar, în ce mă privea, eram încredinţat că nu prin asemenea manevre vom reuşi să-i atragem de partea noastră pe colegii „neutri".

Mă simţeam epuizat din pricina ritmului necruţător al muncii politice pe care o desfăşurasem în ultima vreme şi mă întrebam dacă, agitîndu-mă atîta, mă plasez într-o direcţie constructivă. Dar nu cumva frămîntările mele demonstrau că, de fapt, nu sînt un revoluţionar? Notam la 17 februarie: „Trebuie... să învinge această distrugătoare senzaţie de opresiune, trebuie să învăţ să mă simt om liber în cadrul noilor forme de viaţă şi acţiune în care m-am avîntat. Altfel, mă simt pierdut. Trebuie să mă simt deasupra evenimentelor pe care le trăiesc, condiţie indispensabilă a lucidităţii."

Tocmai atunci mi s-a dat sarcina să-l consult pe avocatul şi omul politic democrat Petre Pandrea referitor la posibilitatea de a se redeschide şi extinde „procesul medicinişti1or", în vederea aplicării unor sancţiuni mai severe. M-a primit la locuinţa lui de pe strada Barbu Delavrancea şi, după ce a văzut materialele pe temeiul cărora urma să susţinem noile acuzaţii, în primul rînd procesul-verbal al şedinţei de la 24 noiembrie, întocmit de utecistul Mişu Aldea, mi-a declarat că acele materiale sînt insuficiente pentru a declanşa o revizuire a procesului, drept care ne sfătuieşte să procedăm cu discreţie la introducerea în procesul-verbal a unor afirmaţii mai compromiţătoare, puse pe seama adversarilor noştri. M-a dus apoi cu maşina pînă la tribunal, spunîndu-mi la despărţire: „Bine, Brătescule, aranjăm noi!" Ne dădea de înţeles că procurorul militar Iorgu Popescu, angrenat în această afacere, va urma recomandaţiile sale.

Iată cum, în numele unei cauze considerate nobile, se poate recurge la cele mai dezgustătoare maşinaţii. Noroc că uteciştii din comitetul S.S.M.M. n-au fost deloc dispuşi să dea curs sugestiei lui Pandrea.

A doua zi am fost trimis să le vorbesc muncitorilor de la Uzinele Comunale Bucureşti despre incidentele petrecute în aceeaşi dimineaţă la Uzinele „Malaxa", unde reacţionarii au ucis cîţiva tovarăşi şi l-au rănit grav pe Gh. Apostol, preşedintele Confederaţiei Generale a Muncii. Am adoptat un ton patetic, dar sala nu a răspuns nici măcar cu murmure dezaprobatoare la apelurile mele în favoarea unităţii muncitoreşti. La luările de cuvînt ulterioare s-au auzit unele exclamaţii de solidarizare cu agresorii de la „Malaxa". Sînt uluit: ce este în capul acestor proletari? Încerc să mă consolez spunîndu-mi că nu se poate pretinde

o veritabilă conştiinţă de clasă din partea gunoierilor de la U.C.B., care lucrează izolat unii de alţii şi sînt oricînd dispuşi să primească bacşişuri.

La o şedinţă a uteciştilor de la Medicină, am declarat că una dintre cauzele agitării de către P.C.R. a lozincii reformei agrare este necesitatea cîştigării de partea noastră a ţărănimii. Această gafă a mea a provocat disperarea lui Iluş, secretara organizaţiei, care a ţinut să precizeze că este vorba de o părere personală a lui Brătescu, părere ce nu angajează în nici un fel mişcarea. Pentru clarificarea acestei luări de poziţie a mele şi pentru înlăturarea anumitor confuzii care înrîureau negativ activitatea noastră, am propus să avem o discuţie tovărăşească, într-un cadru adecvat. S-a decis să ridic toate aceste probleme într-o şedinţă de noapte a biroului organizaţiei de la Medicină, programată acasă la tovarăşul Kindi Sonnenreich.

Am arătat acolo, din capul locului, că socotesc inutile frecventele noastre reorganizări formale, cînd este mare nevoie de o modificare a opticii, de o înnoire a orizontului nostru politic. Între tovarăşi nu există o sinceritate deplină, fie ea brutală. L-am criticat pe Jeannot pentru folosirea metodei de comandă. Consideram că „procesul mediciniştilor" a fost o greşeală, deoarece nici oamenii noştri şi nici cei din afara noastră nu erau pregătiţi să suporte tensiunea morală ce decurgea dintr-o asemenea ciocnire de mentalităţi opuse. În concluzie, am cerut să nu se mai opereze cu o sinteză între tacticile ilegale şi cele legale, ci să cultivăm sinceritatea, să facem apel la sentimente, să împărtăşim oricui experienţa noastră.

La discuţie, mulţi m-au aprobat, dar alţii au apreciat că deformez realităţile; Kindi m-a calificat drept „cavaler al sincerităţii într-un moment de criză".

Făcîndu-se prea tîrziu ca să mai plecăm acasă, ne-am culcat cu toţii în aceeaşi cameră, fetele pe pat şi canapele, băieţii pe jos. Eu am adormit anevoie, deşi eram satisfăcut că toţi se arătaseră tulburaţi. Îmi spuneam că seara aceasta ar putea marca fie definitiva noastră îndepărtare sufletească, fie întemeierea unor autentice relaţii tovărăşeşti[1].

[1] Tot pe-atunci am fost „rebotezat" în privinţa numelui mic, devenind „Ghiţă" din „Gică". Kindi a fost, pare-mi-se, cel care a îndeplinit oficiul de naş: „Ce e aia Gică? Aşa li se spune mic-burghezilor. Trebuie să te chemăm cu un nume partinic: Ghiţă!" Făcea aluzie la Ghiţă cu care erau desemnaţi de

N-am mai avut însă ocazia să dezbatem problemele pe care le-am ridicat la acea şedinţă, căci, în organizaţia utecistă bucureşteană, a izbucnit criza stîrnită de „cazul Pompilian".

La sfîrşitul lui ianuarie 1945 avusese loc, pe strada Slătineanu, primirea în U.T.C. a studentului Ionangelo Pompilian şi a altor cîţiva medicinişti, prieteni ai săi.

Pompilian devenise un personaj celebru în urma faptului că, în martie 1943, fusese arestat atunci cînd a încercat, împreună cu un coleg de la Institutul Sanitar-Militar, să multiplice, într-un mic atelier tipografic, un manifest în care se cerea ieşirea din războiul purtat alături de Germania. Cei doi „complotişti" au fost judecaţi şi condamnaţi la muncă silnică pe viaţă. Colegii lor cu care discutaseră despre necesitatea unei mobilizări a opiniei publice împotriva războiului au fost îndelung anchetaţi, dar, pînă la urmă, lăsaţi cu toţii în libertate.

Ieşit din detenţie la 23 august 1944, Ionangelo Pompilian devenise un fel de erou naţional. De aceea adeziunea la U.T.C. a „grupului Pompilian" a fost considerată de comunişti ca o victorie politică. S-a ţinut totuşi să se atragă atunci atenţia că admiterea în organizaţie a celor vreo zece noi tovarăşi se făcea „cu titlu individual", întrucît în formaţiile comuniste nu este permisă existenţa unor grupări sau fracţiuni.

Noii utecişti au primit sarcini, iar cei mai mulţi s-au şi apucat de treabă. Ionangelo parcă totuşi întîrzia să se încadreze pe deplin în organizaţie, cea ce nu-l împiedica să se cîrîie cu Jeannot, poate fiindcă era invidios pe prezenţa acestuia în Comitetul Central al Uniunii Tineretului Comunist.

La 28 februarie, bomba a explodat: în tramvaie a fost afişată, zice-se că de agenţi naţional-ţărănişti, o scrisoare deschisă adresată de Ionangelo Pompilian lui Nicolae Ceauşescu, secretarul C. C. al U.T.C., scrisoare prin care proaspătul utecist declara că refuză să mai aibă a face cu comuniştii, fiindcă nu vrea să devină complice al crimelor puse la cale de ei; iar despre însuşi Ceauşescu, el îşi îngăduia să afirme: „Treci peste suflete şi cadavre omeneşti."

Ne aflam în fierbere la sediul de pe Slătineanu, unde a venit chiar Ceauşescu, ca să ne ceară părerea asupra atitudinii pe care trebuie să

---

către tovarăşi Gheorghiu-Dej şi Apostol. Mi-a fost lesne să accept acest apelativ şi fiindcă mama obişnuia să-mi spună, în momente de duioşie, „Ghiţă al mamei". Aşa se face că, oarecum, se poate deduce, din felul cum mi se adresează cineva: Gică sau Ghiţă, că m-a cunoscut înainte de 1945 sau după 1945.

o adoptăm în împrejurarea de față. Eu am propus să întreprindem în *Scînteia tineretului* o campanie de demascare a lui Pompilian și de prezentare, în paralel, a obiectivelor noastre umanitare și progresiste.

Ceaușescu n-a fost de acord cu aceasta: trebuie, dimpotrivă, să lăsăm să se așternă tăcerea peste gestul trădătorului, pe care n-avem de ce să-l popularizăm fie chiar ca pe-un element necinstit și dușmănos.

Apoi, pe rînd, toți tovarășii din fostul „grup Pompilian", începînd cu Virgil, fratele lui Ionangelo, și-au reînnoit declarația de atașament față de mișcare. S-ar fi spus că descumpănirea provocată de fuga lui Ionangelo se transformase, pentru colectivul nostru, într-o victorie morală.

Desigur că tovarășii au rupt orice legătură cu trădătorul. La terminarea studiilor universitare, Ionangelo n-a putut să se prezinte la examenul de doctorat. Abia în 1970 a obținut titlul de medic, pentru a fi numit la un dispensar de întreprindere din Brăila, ocupîndu-se totodată de organizarea educației sanitare în respectivul județ. Mai ales după 1980 a intrat adeseori în divergență cu birocrații aflați la conducerea organelor locale de partid și de stat. Au rămas nelămurite circumstanțele în care doctorul Ionangelo Pompilian și-a încheiat, în decembrie 1988, existența într-o mașină de ambulanță, după ce căzuse de pe scara unui tramvai în mers...

Chiar în ziua care a urmat discuțiilor noastre prilejuite de „cazul Pompilian", am fost convocat la sediul Mișcării Tineretului Progresist din România pentru a participa la demonstrația împotriva premierului Rădescu și în favoarea instalării unui guvern al Frontului Național Democrat. Ba încă, o vreme, m-am numărat printre purtătorii de drapele din fruntea coloanei.

Cînd am ajuns în Piața Palatului, s-au auzit împușcături izolate, ceea ce i-a îndemnat pe mulți să o ia la fugă. Cei din serviciul de ordine am încercat zadarnic să facem un cordon, pentru a împiedica debandada. Curînd s-au pornit salve de mitralieră.

Împreună cu Mitia Sanielevici am alergat către zona din care se trăgea și am putut observa că trăgătorii erau soldați cocoțați pe schelele construcției noului Minister de Interne. O rafală ne-a silit să ne culcăm, după care ne-am tîrît în spatele unui automobil garat lîngă Fundația Carol I. Din „adăpostul" nostru vedeam cum, în mijlocul pieței, un grup de ceferiști agita steagurile roșii, urlînd: „Trageți în noi, bestiilor!" Gloanțele mușcau zidul de deasupra noastră și ne împroșcau cu moloz.

Am consemnat apoi în jurnal: „Sînt teribil de lucid, deși simțurile îmi sînt ațîțate la maximum. Ideea morții o simt prezentă, dar n-am

vreme să o iau asupra destinului meu... Astfel am înţeles starea de spirit a soldatului care porneşte la asalt." Abia mai tîrziu mi-am dat seama că nu se trăsese în plin.

Însufleţiţi de un aprig elan, am intonat *Internaţionala* (doar prima strofă, căci restul nu-l mai ştiam). „Credeam că a început revoluţia noastră..."

Ne-au potolit cuvîntările rostite de pe un camion de Costică Doncea, de Lucreţiu Pătrăşcanu, de Lothar Rădăceanu. Am hotărît totuşi să rămînem în piaţă pînă la constituirea guvernului F.N.D., chiar dacă va trebui să stăm trei zile sub cerul liber. Am apucat să discutăm cum vom organiza aprovizionarea noastră cu alimente.

Seara tîrziu, ne-a trimis acasă Gheorghiu-Dej. Studenţii utecişti am pornit încolonaţi pe Calea Victoriei, cu steaguri roşii în frunte şi strigînd într-una: „Jos Rădescu, asasinul!" Ne-am oprit la *Scînteia*, unde am vorbit în numele manifestanţilor, oferindu-ne să răspîndim o ediţie specială a ziarului; am fost invitaţi să ne prezentăm în acest scop mîine, la ora 5 dimineaţa.

La căminul mediciniştilor am dat peste un ceai dansant. Soră-mea Ţica, aflată printre petrecăreţi, s-a amuzat văzîndu-ne atît de murdari şi de dărîmaţi. Nu m-a necăjit inconştienţa ei, căci nu oricine poate măsura măreţia în serviciul căreia noi ne angajaserăm fără nici o reticenţă.

Nu m-am putut totuşi opri să nu consemnez un motiv de nelinişte: „Dar dacă reacţionarii au dreptate că «fuzilada» de azi a fost montată de F.N.D., care avea nevoie de incidente pentru a lua puterea?"

M-am angajat să fac de gardă permanent, ziua şi noaptea, la sediul de pe Slătineanu. Eram conştient că această hotărîre era în măsură să-mi compromită situaţia şcolară, dar vremurile pe care le străbăteam impuneau asumarea unui atare risc.

Începînd de la 26 februarie m-am instalat în amintitul sediu, unde am făcut de gardă înarmat, mîncînd gratuit la cantină (iată cum am rezolvat, pentru un timp, problema mesei...) şi culcîndu-mă pe unde se nimerea, pe bănci sau pe mese.

În timpul liber din prima zi petrecută pe Slătineanu am citit cu mult interes faimosul capitol al IV-lea, scris de Stalin, din *Istoria Partidului Comunist (bolşevic) al U.R.S.S.*, capitol consacrat materialismului dialectic şi istoric. În ziua următoare, m-am delectat cu *Speranţa*, romanul lui Malraux.

Din cînd în cînd am beneficiat de permisii, fie pentru a da o raită la cămin, fie pentru a trece pe la facultate, fie pentru a participa la o

şedinţă a comitetului de redacţie al *Scînteii tineretului*, cînd i-am prezentat lui Ion Caraion sugestii în privinţa îmbogăţirii gazetei cu cronici de tot felul.

La 3 martie am primit comanda unei subgrupe a primului pluton de gardă cazat pe aleea Alexandru. În aceeaşi seară am fost trimis să păzesc locuinţa lui Vasile Luca. Pînă la tîrzia întoarcere acasă a tovarăşului am stat de vorbă cu Bety, soţia lui. În timpul nopţii ar fi trebuit să veghez afară, dar mi s-a improvizat un culcuş pe o canapea din salon. Am admirat acolo o bogată bibliotecă germană, întrebîndu-mă cine a alcătuit-o şi cine o consultă.

A doua zi, duminică, am făcut de gardă, dimineaţa, la locuinţa lui Lucreţiu Pătrăşcanu. N-am avut acces în casă, dar mi s-a pus la dispoziţie un scaun, pe scara imobilului. La un moment dat, tovarăşul a deschis uşa şi mi-a dat bani ca să cumpăr ziare şi reviste de la un chioşc din apropiere. Am avut oarecare remuşcări cînd, din această pricină, mi-am părăsit postul.

Către prînz, Pătrăşcanu şi soţia sa au plecat, pare-se, la un concert. Eu aşteptam cu nerăbdare să-mi vină schimbul, căci eram invitat la masă de familia Delabaia. Din păcate, tovarăşul care urma să mă înlocuiască n-a apărut nici la ora 1. Profitînd de faptul că persoanele pe care trebuia să le păzesc nu erau prezente, mi-am permis să predau femeii de serviciu pistolul ce mi se încredinţase la sediul de pe aleea Alexandru, şi dus am fost. Cum de-am putut săvîrşi un asemenea grosolan act de indisciplină?

În memorabila dimineaţă de 6 martie 1945 am mers la cursul de clinică medicală de la Spitalul Colţea doar pentru ca, în pauză, să-mi invit colegii să participe la marea manifestaţie organizată de F.N.D. M-am grăbit apoi către Stadionul Giuleşti, unde erau convocate toate gărzile din Capitală. Acolo, ne-au vorbit mobilizator Gheorghiu-Dej şi Bodnăraş. Am pornit apoi încolonaţi, ţinînd ameninţător cadenţa, către Piaţa Naţiunii. După ce-am salutat cu însufleţire vestea formării guvernului democrat, ne-am înapoiat în linişte la Stadionul Giuleşti, convinşi fiind însă că „abia acum, tovarăşi, începe greul muncii noastre".

Ni s-a dat drumul acasă, dar iată că s-a răspîndit zvonul că serviciul de gardă se va permanentiza. Atît de mult ne-a surmenat agitaţia din ultima vreme, încît instalarea guvernului F.N.D. devenise pentru fiecare dintre noi o vitală chestiune personală. Mă gîndeam că, în orice revoluţie, este nevoie să se ajungă la o asemenea stare de spirit printre cei ce o făptuiesc...

În şedinţa de a doua zi a biroului U.T.C. al studenţilor din Bucureşti urma să se stabilească noua linie a organizaţiei noastre. A fost nemilos criticată poziţia mea şi a lui Biserică de a se proceda, după victoria de ieri, cu multă moderaţie, în vederea cîştigării bunăvoinţei şi încrederii necomuniştilor. Avea să se propună, din contră, reprimarea drastică a profesorilor şi studenţilor reacţionari.

Ajunsesem să mă întreb ce caut eu într-un birou în care n-am nici o sarcină precisă şi nici un cuvînt de spus. Împreună cu alţi cîţiva, care se găseau în aceeaşi situaţie şi probabil că gîndeau la fel ca mine, am cerut să fiu eliberat de sarcina aceasta.

Am aflat peste cîteva zile că cererea mea a fost acceptată, întrucît biroul fusese reorganizat într-o formulă restrînsă, fără participarea mea.

Pentru compensare am fost introdus, alături de Aldea şi Presură, în comisia interimară de conducere a cantinei S.S.M.B. Ba încă mie mi s-a încredinţat răspunderea muncii efective pentru funcţionarea normală a cantinei.

În perioada următoare, m-am zbătut să asigur aprovizionarea în condiţiile ingrate ale deteriorării vieţii economice, în general. Presură şi Piki mi-au fost de mare ajutor la efectuarea unor penibile demersuri pe lîngă instituţii şi întreprinderi.

La cercul de referate al S.S.M.B.-ului am făcut o expunere despre „problema sexuală", expunere bazată într-o anumită măsură pe lucrarea lui Wilhelm Reich *Criza sexuală.* Am căutat să denunţ „sexualitatea burgheză" şi să fac referinţe la soluţiile preconizate de sovietici în această problemă, deşi documentarea mea privitoare la realităţile sexuale din U.R.S.S. era cu totul nesatisfăcătoare. S-au ridicat împotriva punctelor de vedere pe care le-am susţinut Victor Săhleanu şi alţi tineri (dintre care unii chiar nemedicinişti). M-a bucurat că măcar am reuşit să trezesc interesul auditoriului.

*

În ziua de 16 martie 1945 am luat parte, pentru prima oară în calitate de membru de partid, la o şedinţă comunistă. Ne-am adunat la sediul P.C.R. de pe bulevardul Elisabeta, supervizaţi fiind de N. Popescu-Doreanu. Discuţiile m-au cam decepţionat, manifestîndu-se din plin tărăgăneala şi spiritul pătimaş cu care mă deprinsesem la reuniunile uteciste. A fost ales secretar al celulei colegul meu Norbert (Nori) Glücklich, cel care, peste ani, va activa în Sectorul propagandei ca Nicolae Minei.

Mişcarea Progresistă din sectorul I Galben i-a mobilizat, printr-un afiş tipărit, pe tinerii muncitori, elevi, studenţi, funcţionari, militari,

duminică 18 martie, la ora 10 dim., în sala S.T.B. (Tei), la conferința dlui Brătescu Gheorghe, student, în cadrul Săptămînii tineretului antifascist mondial. Într-o hală uriașă, le-am vorbit doar cîtorva tineri, probabil ucenici mobilizați cu sila. Mi s-a explicat că, fiind „Lăsata secului", aseară au avut loc baluri în tot cartierul, așa că potențialii mei ascultători dormeau la ora reuniunii.

Am început apoi să frecventez cursurile Universității Muncitorești organizate de Secția de Propagandă a P.C.R. Lecțiile se țineau dimineața, foarte devreme, astfel ca ascultătorii, toți tovarăși cu munci de răspundere, să nu întîrzie prea mult la treburile lor. Primele lecții ne-au fost ținute de Iosif Chișinevschi (tovarășul Ioșca) și Barbu Zaharescu, cel dintîi inaugurînd ciclul consacrat „istoriei partidului", iar celălalt „chestiunii naționale". N-am putut să nu remarc nivelul destul de coborît al expunerilor, dar mi-am zis că vorbitorii au trebuit să țină seama că auditoriul era format mai cu seamă din muncitori, cărora abia acum li se oferea posibilitatea de a pătrunde în domeniul culturii.

A doua zi, Pavel Chirtoacă a deschis seria lecțiilor despre „problema agrară", iar Miron Constantinescu a început conferințele privitoare la „lupta poporului român pentru libertate și democrație", propunîndu-și să prezinte istoria românilor de pe o platformă marxistă.

Am rămas uimit constatînd cît de multe fapte și observații expuse de Miron fuseseră invocate de vărul meu Oniță în lucrarea pe care mi-o dictase în 1941 *Activitatea economică și dezvoltarea poporului român.* Eu, cum am mai arătat, voisem să le aduc neîntîrziat această lucrare la cunoștință tovarășilor cu răspundere în sectorul cultural, dar Oniță refuza să-mi predea manuscrisul, declarînd că așteaptă ca emisarii partidului să vină ei la Poseşti pentru a-l lua în primire.

Am profitat de faptul că, în aceste zile, Oniță se afla la București, cazat (clandestin) în camera mea de la căminul medicinițtilor, și i-am citit notițele pe care le luasem la cursul lui Miron. Vărul meu a intrat în panică și a decis să prezinte imediat manuscrisul, pentru a dovedi că de multă vreme îl preocupă elaborarea unei sinteze marxiste referitoare la trecutul țării noastre.

În aceeași seară a plecat la Ploiești ca să aducă lucrarea. Începeam să sper că ar fi posibil, datorită acestei lucrări, ca Oniță să devină activist al Secției de propagandă, dobîndind astfel un rost în viață.

Peste vreo săptămînă l-am întîlnit pe Miron și i-am vorbit despre „eseul" lui Oniță. Tovarășul a fost de acord să i-l aduc. Aveau să mai treacă vreo două săptămîni pînă ce Oniță s-a întors la București cu

manuscrisul, căruia însă voia să-i anexeze o prefață autobiografică, ceea ce nu putea decît să întîrzie demersurile pe care le plănuisem.

În sfîrșit, Oniță mi-a încredințat caietul, cu care m-am grăbit să mă prezint la Miron. Dar acesta mi-a declarat că e extrem de ocupat și m-a trimis pentru o primă lectură a textului la Barbu Zaharescu. Prea puțin convins că economistul *en titre* al partidului va fi interesat de o asemenea scriere, am mers totuși la el și i-am predat-o, fără să am însă posibilitatea de a-i explica împrejurările elaborării ei, într-o epocă în care întocmirea în spirit marxist a unei lucrări destinate mediului școlar era o treabă extrem de riscantă.

La mai mult de o lună și jumătate de cînd îi înmînasem lui Zaharescu caietul în cauză, Miron Constantinescu m-a chemat și mi-a spus că a citit lucrarea mea (căci pe copertă figura numele meu), care i-a făcut o deosebită impresie. Cînd i-am precizat din nou că autorul este un văr al meu, mi-a declarat: „Dar știi că e un om extraordinar? Adu-l imediat aici. Îi dăm noi de lucru. Îl numim aici la bibliotecă." Nu-mi venea să cred ce auzeam.

I l-am prezentat pe Oniță lui Miron peste vreo săptămînă. Am asistat la lunga lor convorbire, care a avut loc în cabinetul primului-secretar al Comitetului Județean P.C.R. Ilfov. Miron voia să se convingă că textul respectiv nu fusese redactat de Oniță recent, inspirîndu-se din lecțiile lui de la Universitatea Muncitorească. Vărul meu a insistat asupra unor aspecte autobiografice, spunînd cu lacrimi în ochi: „Vreau să sparg cercul de fier familial, care m-a ferecat pînă acum." Miron i l-a dat apoi pe Oniță în grijă lui Popescu-Doreanu, responsabilul cu propaganda în comitetul județean.

Ne-am întors apoi fericiți, Oniță și cu mine, la căminul S.S.M.B. Cineva mă reclamase însă la direcția căminului că adăpostesc, în camera mea, persoane străine. Am plătit bucuros amenda ce mi s-a aplicat...

Oniță avea să fie numit, în iunie 1945, bibliotecar la județeana de partid, punîndu-i-se la dispoziție, pentru cazare, o cămăruță la etajul al II-lea din același imobil de pe bd Elisabeta nr. 42. Iată-l, în sfîrșit, complet eliberat de sub tutela exasperantă a părinților.

De gospodărirea propriu-zisă a bibliotecii se ocupa tovarășa Suza, o inimoasă evreică cehă. Oniță era sistematic consultat de către cei care trebuiau să pregătească referate pentru ședințe sau articole pentru ziare și gazetele de perete. El nu se mulțumea să le ofere acestora indicații bibliografice, ci se apuca să le formuleze planuri de expunere și chiar pasaje din respectivele materiale. Bunăvoința cvasiagresivă, pe care

o manifesta față de oricine, făcea să i se ierte pisălogeala, lipsa de maniere și excentricitățile.

Cît despre mine, încă la sfîrșitul lui martie îi predasem lui Mircea Ionescu responsabilitatea cantinei medicinițtilor, ceea ce a însemnat o nemaipomenită eliberare. Dar avalanșa de sarcini pe linie de partid și de U.T.C. m-a împiedicat să mă ocup cît de cît serios de îndatoririle mele școlare. Abia am izbutit să obțin dovada frecventării cursurilor și a lucrărilor practice, măcar că această frecventare era cu totul defectuoasă din pricină că mai în orice împrejurare acordam prioritate îndeplinirii sarcinilor politice, cu neglijarea parcă ostentativă a celor ce-mi reveneau ca student.

La intervenția lui Jeannot mi s-a acordat o bursă în casă și masă, favoare pe care, la început, am declarat că nu o pot primi, deoarece nu mă număram printre studenții „lipsiți de mijloace". Pînă la urmă am acceptat această bursă, care-mi prindea bine, asigurîndu-mi nu numai cazarea, dar și alimentarea zilnică la cantina din piața Buzești.

În organizația de partid am deținut mai întîi funcția de responsabil cu propaganda. Probabil că nu erau lipsite de temei criticile pe care mi le aducea Nori, secretarul celulei, că activitatea mea în această direcție era slabă.

Am fost cooptat apoi în biroul organizației P.C.R. a Centrului Universitar București, fiind numit instructor al celulei medicinițtilor. Aceasta mă obliga să asist la tot felul de ședințe, să iau atitudine în problemele aflate în discuție, să dau indicații precise în vederea îmbunătățirii metodelor de lucru.

În primăvara lui 1945 a trebuit, printre altele, să mă ocup îndeaproape de... grădina de zarzavaturi a medicinițtilor, amenajată pe un teren repartizat nouă în zona lacului Herăstrău. N-am reușit să mobilizăm în această „acțiune patriotică" (ne aflam în campania de combatere a efectelor secetei) decît un singur „neutru" (student fără de partid), ba chiar nici uteciștii nu s-au înghesuit la această treabă. Am avut impresia, la un moment dat, că se poate obține o înviorare a muncii la grădină printr-o „emulație" între grupele fixe cărora li se destinaseră parcele anume; era vorba deci de o anticipare a „întrecerii socialiste". Datorită fie condițiilor climatice nefavorabile, fie nepriceperii noastre, grădina de la Herăstrău n-a dat însă recolta mult așteptată.

Am sărbătorit ateist ziua de Sf. Gheorghe, onomastica mea, printr-o expediție utecistă la Butimanu, patria amicului meu Nae Dumitru. Am organizat acolo, în numele Tineretului Frontului Plugarilor, o șe-

zătoare, la care eu le-am vorbit ţăranilor despre necesitatea luptei împotriva ciocoimii, sabotoare a reformei agrare. Din reacţiile destul de pozitive ale unor localnici mi-am permis să deduc că „am vorbit cum trebuie".

De „primul 1 Mai liber" am demonstrat în coloana căminelor studenţeşti. Numărul participanţilor era atît de mare, încît abia pe la ora 4 după-masă ne-a venit rîndul să trecem prin faţa tribunei din Piaţa Victoriei. Ne-am ospătat apoi lîngă Gara Mogoşoaia din pachetele pregătite de cantinele studenţeşti. La serata dansantă improvizată au participat şi necăminişti, prieteni ai noştri, dar şi unii cunoscuţi „reacţionari". După ce ne-am plimbat cu barca pe lac, în Cişmigiu, am hoinărit gălăgioşi pe străzi, pînă tîrziu.

În vacanţa de Paşti, am urcat pe Zăganu, împreună cu cîţiva tovarăşi, printre care Jeannot, Mariana Pauker, Isac Brucăr, Nae Dumitru. Sînt foarte atent cu Mariana, iar cu Brucăr discut îndelung despre raporturile dintre iudaism şi creştinism. De altminteri, Brucăr a asistat la slujba Învierii de la Mînăstirea Cheia, ca şi la a doua Înviere de la Mînăstirea Suzana.

Eram cu toţii la Văleni cînd a sosit vestea capitulării Germaniei. Ne-am întrebat în ce fel va influenţa acest eveniment politica partidului nostru.

În zilele următoare, cît am rămas cu ai mei, ne-au vizitat stăruitor, pentru a asculta la noi emisiunile radiofonice, doi militari sovietici, un sublocotenent şi un fruntaş făcînd parte dintr-o echipă de cartografi, cazaţi în fostul spital de vizavi de casa noastră. Era pentru prima oară cînd stăteam de vorbă cu „omul sovietic", fiindcă fruntaşul vorbea foarte bine franţuzeşte, limbă învăţată în familie. Abia peste mulţi ani, după ce cunoscusem îndeaproape realităţile din U.R.S.S., aveam să-mi dau seama că am avut de-a face la Văleni cu un moscovit „atipic": el nu se arăta deloc încîntat de literatura sovietică, din care numai Şolohov îl mulţumea; pe Pilniak nu-l socotea „scriitor sovietic". Dintre filmele lor, îi plăcuseră cumva doar *Ceapaev* şi *Aleksandr Nevski,* dar nu *Crucişătorul Potemkin.* Mă întrebam însă cum se putea ca acest om informat despre pictura lui Picasso şi despre romanele lui André Gide să aprecieze în chip deosebit povestirea lui Claude Anet *Arianne, jeune fille russe.* Întrucît se interesa de situaţia din România, i-am dăruit două broşuri ale lui Iorga publicate în franţuzeşte.

Tata a băgat-o pe mînecă atunci cînd, spre informare, i-am arătat „rusnacului" materiale de propagandă germane. Dar imprudenţa mea a rămas fără urmări...

Amintirea întîlnirii cu militarul sovietic francofon m-a urmărit o vreme. Notam în jurnal: „Am impresia că mă pîndeşte aceeaşi eventualitate de a mă pomeni întîrziat într-o lume rudimentară, dar vie, tînără, ascendentă." Nu a fost să fie aşa, căci lumea în care aveam să mă pomenesc peste decenii n-a fost nici prea vie, nici tînără şi deloc în ascendenţă.

După nişte lucrări practice de farmacologie, am avut o lungă convorbire cu Sergiu Al-George, convorbire în care am încercat să-i dezvălui temeiurile, mai mult decît etice, ci chiar epistemologice, ale aderării mele la comunism.

Simţeam că-l uimesc mărturisindu-i că socotesc mărunta mea activitate din şedinţele de comitet al Societăţii Studenţilor în Medicină ca pe continuarea traiectoriei unui glonţ ce nu-şi atinsese ţinta în Războiul Civil din Spania. Caut să-i sugerez „imensa solidaritate care mă leagă de toţi oamenii care, în orice colţ al pămîntului, luptă în partidul meu pentru cucerirea demnităţii omeneşti... Îi arăt că marele avantaj al înregimentării stă în această posibilitate de însumare, de acumulare creatoare a eforturilor care aparent sînt sterile, lucru de care nu beneficiază activitatea lui axată individualist". La care, Sergiu mi-a replicat: „Dar e curată participaţie sistemul tău de judecată." Eu nu mă simţeam însă defel mistic, gîndirea mea fiind plină de „cea mai omenească lumină".

Mircea Ionescu, Mişu Aldea şi Leonard Zirimis au imaginat atunci o metodă de verificare a „devotamentului" tovarăşilor şi s-au grăbit să o experimenteze fără să mai ceară aprobarea partidului. Astfel, în noaptea de 23/24 mai l-au chemat pe Piki Grozea într-o cameră a lor de la cămin, unde l-au sechestrat de îndată, anunţîndu-l că a sosit „noaptea verde" a răscoalei legionare. Printre altele, i-au adus la cunoştinţă că urma să fiu şi eu executat, ceea ce l-a îndemnat pe Piki să-i implore să nu mă chinuiască, întrucît „sufăr de inimă". Deoarece a refuzat să semneze o declaraţie în care recunoaştea că şi-a însuşit timp de şase luni doctrina comunistă cu intenţia de „a gîtui libertăţile poporului român", Piki a fost scos pe tăcute din cămin, sub ameninţarea revolverului, şi dus alături, pe un maidan de lîngă Biserica Sf. Ilie-Gorgani, pentru a fi lichidat. Abia după ce l-au obligat să se închine, luîndu-şi adio de la viaţă, „justiţiarii" au izbucnit în rîs.

Uluitor este faptul că, relatîndu-mi-se despre acest ceremonial sinistru, eu n-am protestat, ci am fost de acord ca el să i se aplice şi tovarăşului nostru Nae Dumitru, care nu aflase nimic despre păţania lui

Piki din noaptea precedentă. Nae a fost chemat în camera mea şi a lui Piki, unde ne-a găsit pe noi doi goi, legaţi cobză şi parcă leşinaţi. Aceiaşi „torţionari" l-au imobilizat şi au început să-l lovească; dar ei n-au mai putut să-şi stăpînească rîsul cînd Nae şi-a proclamat dispreţul faţă de o asemenea uneltire legionară.

S-a renunţat desigur la utilizarea acestei ingenioase, dar, din păcate, neomologabile metode de control al ataşamentului faţă de partid.

În ziua de 25 mai m-am prezentat la proba de anatomie a concursului de externat. Regulamentul pretindea o expunere orală de exact zece minute pe o temă dintr-o listă de cîteva zeci de subiecte. Mi s-a cerut să vorbesc despre artera poplitee, subiect pe care-l pregătisem, aşa că am putut obţine nota 18 (maximul fiind 20), rezultat care mă mulţumea. De dimineaţă, în timp ce repetam cu disperare materia de examen, ca să îngraş porcul în Ajunul Crăciunului, trecuse pe la mine, la cămin, Mariana Pauker ca să mă anunţe că se intervenise în favoarea mea pe lîngă examinatorul Panait Sîrbu, prin intermediul socrului acestuia, faimosul scriitor şi ziarist N. D. Cocea. N-aş crede însă că acel 18 mi s-a acordat ca urmare a unui atare demers.

La 2 iulie am avut programată proba de mică chirurgie, pentru care nu izbutisem să parcurg măcar o singură dată multe din subiectele propuse. Am avut iarăşi norocul să nimeresc peste o temă pe care o cunoşteam: rahianestezia, aşa că nota 19 am primit-o „pe merit".

Cu media 18,15 am fost sigur de reuşită şi, într-adevăr, timp de doi ani am avut dreptul să-mi aleg, din şase în şase luni, serviciul unde să fac practica de „extern al spitalelor" bucureştene. Numai că de acest drept am uzat efectiv numai în primul an, căci, din pricina acumulării obligaţiilor „pe linie de partid", ulterior n-am mai fost în stare să frecventez saloanele cu bolnavi.

Am fost ales, la 13 iunie, secretar al celulei de la Facultatea de Medicină, din care făceau parte şi comuniştii membri ai corpului didactic. Mi-am propus să combat în activitatea celulei flecăreala care, frecvent, înlocuia discuţiile la obiect.

Sarcinile politice, care mi se trasau cu nemiluita, şi cele pe care mi le asumam din proprie iniţiativă m-au împiedicat să mă pregătesc cuviincios pentru examenele de sfîrşit de an. Am încercat să-mi fac timp refugiindu-mă iarăşi pentru cîteva zile la Văleni, dar nici acolo n-am reuşit să studiez cu spor, căci m-am apucat să aranjez cărţile în noile dulapuri ale bibliotecii mele.

Nu am fost primit la examenul de medicină experimentală fiindcă nu plătisem taxa. De altminteri, eram total nepregătit. În general, sesiunea de vară din 1945 a fost pentru mine o sesiune ratată.

La primăria de Albastru am fost martor, în dimineaţa de 1 august, la căsătoria colegului şi prietenului meu Mite Bojin cu Ţuţi, o fată tare drăguţă şi de treabă. A trebuit să accept, eu, proaspătul membru de partid, ca peste două săptămîni să le fiu celor doi naş la ceremonia religioasă, la care familia miresei nu înţelegea să se renunţe. După prelungul ospăţ nupţial, în cursul căruia am ascultat cu atenţie sfaturile discutabile ale preotului, a intervenit un incident penibil: colegul nostru Mircea Ionescu s-a îmbătat şi a fugit în parcul Carol, aflat în apropiere, unde s-a manifestat agresiv. O patrulă sovietică ne-a suprins, pe Mite, pe Piki şi pe mine, cînd încercam să-l imobilizăm. Crezînd că e vorba de un atac, cineva din patrulă a tras un foc de intimidare. Cu greu am reuşit să-l aducem cu un taxi pe Mircea la căminul mediciniştilor, pe drum acuzîndu-mă întruna că vreau să-l omor.

În seara următoare, am prezentat, în cadrul jurnalului cultural radiofonic şi din însărcinarea Tineretului Progresist, un biet referat despre penicilină. Mare mi-a fost mirarea cînd, la plecare, mi s-au dat 6.030 de lei, neaşteptat cîştig de care mă simţeam foarte mîndru.

La plenara organizaţiei de partid a Centrului Universitar Bucureşti m-am socotit dator să iau cuvîntul, alăturîndu-mă celor care semnalau neajunsurile muncii noastre politice: recursul la violenţă, predilecţia pentru „demascări", cultivarea zarzavaturilor ridicată la rangul de obiectiv prioritar, limitarea activităţii în exterior la manifestaţii de masă şi lipirea de afişe, în loc de a se urmări consecvent popularizarea ideologiei marxiste. Noi înşine am fost împiedicaţi sau cel puţin n-am fost îndemnaţi să devenim intelectuali marxişti.

Mi-a replicat, pe un ton la fel de bătăios şi de patetic ca acela folosit de mine, instructorul organizaţiei, economistul Petre Bălăceanu, insistînd asupra faptului că principala noastră îndatorire este „să prelucrăm" în universitate teme la ordinea zilei, precum importanţa bumbacului sovietic, rolul istoric al Diviziei „Tudor Vladimirescu" etc. Şedinţa s-a ridicat într-o atmosferă foarte încărcată.

Dar poziţia extrem de critică pe care o adoptasem la plenară n-a fost apreciată drept o „atitudine duşmănoasă" de către conducerea judeţenei de partid, ci dimpotrivă. Sînt convins că tocmai datorită acestei poziţii am fost desemnat ca unul dintre delegaţii Centrului Universitar la conferinţa regională care s-a deschis la 10 august.

Am urmărit dezbaterile cu atenţie şi, pe alocuri, cu încîntare, admirînd „maturitatea politică“ de care mi se părea că dau dovadă unele dintre „elementele muncitoreşti“ care luau cuvîntul.

La încheierea discuţiilor, Ana Pauker a făcut o expunere de aproape trei ore. Am consemnat în jurnalul meu: „E fascinantă. Profunzime neobişnuită a analizei, exprimare într-o românească splendidă. Glas bărbătesc, tăios. Expresii de un familiarism sănătos, stalinist: «Ei, tovarăşi, e al dracului de greu să fii comunist...» De nu s-ar mai sfîrşi discursul.“

Am avut surpriza să fiu propus de Miron Constantinescu delegat la conferinţa generală a partidului. Mă tot întrebam cum de mi s-a dat această dovadă de încredere: fiindcă mă simpatizează Miron sau fiindcă sînt un „etnic“ mai răsărit?

Încheierea conferinţei am sărbătorit-o la Snagov, unde am fost alături de Florica Mezincescu, cu care am discutat despre Beniuc, dar şi despre Proust. Cuvîntarea lui Bodnăraş de omagiere a celor căzuţi în lupta pentru librtate m-a emoţionat. În faţa spectacolului feeric al focului de artificii, un muncitor de lîngă mine a exclamat: „Frumoasă e, frate, meseria de boier!...“

Instalat apoi pentru cîteva zile la Văleni, am făcut descoperirea îngrozitoare că, de pe urma vizitei la un bordel destul de distins, m-am ales cu un şancru. Disperat, m-am prezentat pentru consult tatei, care s-a arătat contrariat că pot fi un „veneric“, dar m-a asigurat că este vorba de un şancru moale, lesne tratabil.

Au urmat cîteva săptămîni de cură cu rezultate nesigure, pînă la 7 septembrie, cînd Iancu, subchirurgul spitalului din Văleni, a constatat că am blenoragie. Am apelat la cîţiva discreţi amici bucureşteni să-mi împrumute bani pentru cumpărarea pe atunci costisitoarelor sulfamide.

Către sfîrşitul lui septembrie am apelat la un cunoscut practician venerolog bucureştean, doctorul Felician Elias, tatăl simpaticului medicinist comunist Paul Elias. Pînă către mijlocul lui decembrie m-am zbătut în nesiguranţa eficacităţii tratamentelor la care am recurs. Examenul de secreţie făcut atunci la laboratorul Spitalului Militar n-a mai pus în evidenţă gonococi. Nu-mi venea să cred că sînt vindecat.

Cu atît mai greu suportasem necazurile trupeşti şi deruta morală, cu cît în viaţa de fiecare zi trebuia să-mi ascund suferinţele, mai cu seamă în mediul de partid. Unii dintre cei foarte apropiaţi mie ştiau, desigur, despre ce e vorba, dar mă străduiam, în interesul muncii cu-

rente, ca organizaţia mea şi tovarăşii din conducere să nu ia act de jalnica situaţie în care mă găseam.

La primul stagiu de externat, am optat pentru un post la serviciul al III-lea medical de la Spitalul Militar „Regina Elisabeta".

În ziua de 2 octombrie a debutat activitatea mea de extern, sub îndrumarea colonelului dr. Ioan Dumitrescu-Popovici. Tot personalul medical mi se arăta binevoitor.

Din nefericire, curînd aveam să capăt faima unui chiulangiu, căci, datorită obligaţiilor mele politice, se întîmpla să nu mă prezint zile de-a rîndul la spital. Colonelul se arăta tot mai nemulţumit de absentările mele. M-a întrebat, la un moment dat, dacă este adevărat că am fost prizonier în U.R.S.S., întors acasă cu Divizia „Tudor Vladimirescu". Altă dată mi-a cerut să intervin pe lîngă serviciile secrete să nu i se mai facă diverse mizerii.

În orice caz, nu prea mai eram luat în serios de către medici şi chiar de către surori. Am hotărît să-mi văd de treabă „în măsura posibilităţilor" şi să nu răspund „provocărilor" venite chiar din partea şefului serviciului.

În dimineaţa de 14 septembrie am fost convocat la judeţeana P.C.R. pentru a mi se aduce la cunoştinţă că trebuie să mă prezint imediat la Liceul „Mihai Viteazu", unde urma să rămîn pe toată durata conferinţei generale a partidului, programată acolo. Mi s-a încredinţat sarcina redactării gazetei de perete a delegaţiei bucureştene, precum şi cea de a decora dormitorul în care aveam să fim cazaţi.

Întrucît s-a apreciat că gazeta noastră se prezintă mai bine decît cele ale altor regionale, am fost desemnat secretar al colectivului redactorilor gazetei centrale, căreia i-am dat numele *Glasul conferinţei*. În căutare de articole aveam să intru în legătură cu unii tovarăşi de răspundere.

Am urmărit cu interes rapoartele şi luările de cuvînt la discuţii. Am stat de vorbă cu mulţi delegaţi din toată ţara, bucurîndu-mă să constat că au cu toţii un nivel politic ridicat. Am îngînat şi eu, profund emoţionat, *Internaţionala*, imnul pe care, din considerente tactice, pentru a nu-i alarma pe necomunişti, ne ferisem pînă acum să-l cîntăm în public.

La discutarea proiectului de statut al partidului am intervenit propunînd modificarea unei formulări ce mi se părea imprecisă, de la articolul 7 (viitorul articol 8 § d); am fost fericit cînd, a doua zi, Ana Pauker a anunţat, printre altele, că mărunta mea sugestie a fost pri-

mită. Am asistat cu luare-aminte la intervenţiile în legătură cu persoanele propuse să facă parte din comitetul central: atacul lui Gh. Apostol la adresa lui L. Pătrăşcanu, căruia i-a luat, în termeni moderaţi, apărarea Gh. Gheorghiu-Dej, sau timidele critici aduse lui N. Ceauşescu de un delegat.

În legătură cu concertul simfonic de la Ateneul Român în cinstea participanţilor la conferinţă, am scris în jurnal: „Muncitorii adorm, fetele Anei nici nu aşteaptă pauza ca să părăsească sala." Jurnalul meu lua astfel act de existenţa celei care, peste patru ani, avea să-mi devină soţie...

După încheierea conferinţei am fost înştiinţat că, la propunerea lui Jeannot Grozdea, am devenit director al noului cămin studenţesc „Venus" (numit aşa după stadionul de peste drum al clubului sportiv omonim), cămin în care erau adăpostiţi colegi de la diferite facultăţi. Cum să fac faţă şi acestei sarcini? Noroc că, nu peste multă vreme, altcineva a primit funcţia administrativă încredinţată mie.

În anul cît am locuit la „Venus" m-am simţit destul de bine acolo, scutit în bună măsură de obligaţia de a interveni pentru înlăturarea necontenitelor tensiuni şi conflicte de la căminul medicinişti lor. M-am apropiat aici de cîţiva tovarăşi, dintre care îi amintesc pe Constantin Ionete (economistul care mi-este şi astăzi prieten drag), pe Victor Florescu (poetul Victor Torynopol, căruia tocmai îi apăruse *Cartea cu sînge, pîine şi cox),* pe Petre Bărbulescu (cu care aveam să mă reîntîlnesc la Ambasada din Moscova), pe Willy Moglescu (publicist care va termina ca militant pentru afirmarea identităţii evreieşti).

Am participat la prima şedinţă a Comitetului Central al Mişcării Tineretului Progresist din România, organ în care fusesem ales fără să iau parte la congresul de constituire al M.T.P.R. Am acceptat, în sinea mea, să fiu un simplu figurant în această organizaţie, care, de pe atunci, se arăta a fi păşit cu stîngul.

În schimb, am luat foarte în serios sarcina de responsabil organizatoric al noului comitet universitar de partid. Am condus şedinţa plenară în care i-am prezentat pe instructorul Ion Moga şi pe noul secretar, agrobiologul Mircea Doucet; am insistat iarăşi asupra nevoii de a combate sectarismul şi izolaţionismul în care ne complăcuserăm.

De ziua regelui Mihai, la 8 noiembrie, am fost de faţă la vestita manifestaţie din Piaţa Palatului. Ca şi alţi membri ai personalului medico-sanitar de la Spitalul Militar, am părăsit mai devreme serviciul, pentru a asista, în piaţa amintită, la demonstraţia plănuită de „istorici". Într-adevăr, am găsit acolo o lume pestriţă: ofiţeri, elevi şi studenţi,

mahalagioaice, dar şi muncitori, care începeau să se adune în grupuri strigînd lozinci promonarhiste.

M-am suit şi eu într-unul din „camioanele noastre", care străbăteau piaţa de-a lungul şi de-a latul, încercînd să-i disperseze pe manifestanţi. Cîţiva reporteri străini filmau conştiincios.

La un moment dat, camioanele n-au mai reuşit să se deplaseze, căci „reacţionarii" refuzau să se dea la o parte. Am coborît în mulţime şi, împreună cu Mitia Sanielevici şi Coca Iubu, am hoinărit printre cei ce scandau lozinci şi ascultau discursurile incendiare rostite de oratori improvizaţi. L-am întîlnit astfel pe colegul Jorj Niculiu, care mi-a strigat de departe: „Ei, ce zici, tovarăşe?" M-am apropiat de el şi i-am şoptit, făcînd pe speriatul: „Se poate, mă Jorj, să mă pui în pericol demascîndu-mă că sînt comunist? Te ştiam reacţionar, dar nu chiar aşa de duşmănos." Drăguţul de Niculiu s-a îndepărtat în tăcere.

„Ai noştri", care se plasaseră la capătul străzii Wilson, au început să-i prindă şi să-i imobilizeze pe demonstranţii care se apropiau imprudent, ca să-i împingă apoi în sediile noastre din apropiere.

Furioşi, manifestanţii au pornit la atac, pentru a-şi elibera fîrtaţii. Garda Ministerului de Interne a tras cîteva salve de avertisment. Iureşul s-a oprit, dar piaţa vuia de strigătele celor care scandau numele lui Maniu, Brătianu şi Truman. Am reuşit atunci, cei trei studenţi comunişti pierduţi în mulţimea dezlănţuită, să reluăm contactul cu tovarăşii de pe strada Wilson.

La o nouă încercare de a-i elibera pe cei arestaţi s-a tras în atacanţi, care ar fi replicat şi ei cu focuri de armă, În orice caz, am văzut atunci oameni plini de sînge.

Pandurii din Divizia „Tudor Vladimirescu" au venit, în sfîrşit, să evacueze piaţa. Pînă seara tîrziu am asistat în zona centrală a oraşului la răbufniri ale manifestaţiei, pe care însă „forţele de ordine" le jugulau degrabă.

A doua zi, am aflat la şedinţa activului de partid judeţean că, departe de a fi reprezentat o înfrîngere pentru noi, evenimentele de ieri ne-au consolidat poziţia pe plan intern şi extern, deoarece au demonstrat că opoziţia este gata de orice provocări huliganice.

Deşi m-am pregătit ceva mai serios decît pentru celelalte examene la care mă prezentasem anul acesta, Dumitru Dumitrescu-Mante nu mi-a dat decît 5 (insuficient) la clinica medicală. Şi cum absentasem la examenul de patologie generală, iar pentru promovarea (provizorie) se admiteau doar două restanţe, mă aflam în situaţia de a rămîne repe-

tent în anul al IV-lea, ceea ce ar fi constituit o catastrofă atît pe plan familial, cît şi pe plan... politic: iată un student cu responsabilităţi în comitetul universitar de partid care nu e capabil nici măcar să treacă dintr-un an în celălalt. Trebuia neapărat să iau toate cele patru examene care îmi rămăseseră. Uşor de spus, dar, în cazul meu, era aproape imposibil de realizat o asemenea performanţă.

Am trecut cu mare uşurinţă proba de farmacologie, datorită faptului că în ajun aflasem subiectele pe care avea să le trateze seria mea: profesorul Ion Nițescu, notoriu admirator al sexului frumos, îi dezvăluise respectivele subiecte unei drăgălaşe colege a noastre; ea l-a informat în această privinţă pe iubitul său, care, deşi nu simpatiza cu comuniştii, m-a pus şi pe mine la curent.

Teza de dietetică am redactat-o destul de mulţumitor, fără să recurg la vreun procedeu necinstit.

La urologie am făcut de asemenea o lucrare bunicică, aşa cum se cuvenea din partea unui student blenoragic.

Examenul de ortopedie a fost o simplă formalitate: avînd a face cu un extern prin concurs, profesorul Al. Cosăcescu mi-a dat din oficiu nota 7. Desigur că n-am mai cerut să fiu examinat efectiv, pentru a căpăta, eventual, un calificativ mai bun.

Deci eram, provizoriu, declarat promovat, urmînd doar să trec, la momentul potrivit, cele două restanţe. M-am reavîntat de aceea cu mai mult curaj în treburile politice la ordinea zilei.

La 9 decembrie am prezidat, la Cinematograful „Scala", întrunirea publică a organizaţiei universitare a P.C.R. din Bucureşti. Înfruntînd o viforniţă grovază au venit la întrunire numeroşi profesori şi studenţi necomunişti, anume invitaţi de noi. În cuvîntul de deschidere am ţinut să subliniez că, dacă tradiţia huliganică numără în învăţămîntul nostru superior ceva mai mult de două decenii, tradiţia democrată şi patriotică, în numele căreia ne prezentăm noi, datează de peste un secol. A urmat expunerea lui Pătrăşcanu, cu adevărat magistrală.

Iarăşi şi iarăşi „planuri de creaţie". Decid să pun pe hîrtie studiul *Saint-Exupéry şi încrederea în veacul maşinii*. Trebuie, îmi spuneam, să consider asemenea ocupaţii ca îndeplinirea unor sarcini de partid.

Făcînd o trecere în revistă a ultimului an, recunoşteam în jurnalul meu că 1945 „a fost un an în care am progresat foarte puţin din punctul de vedere al cunoştinţelor (chiar marxiste). Dar a fost cel mai teribil an de înfruntare cu mine însumi prin diversitatea împrejurărilor în care m-am trezit adeseori zvîrlit fără voia mea şi prin obligaţia de a lua atitudine în situaţii de la care altfel m-aş fi eschivat. Mi-am măsurat

neputinţele, vanităţile, superficialitatea (la această treabă de autorevalorificare a contribuit şi contactul meu strîns cu moştenirea lui Rainer). Sînt incomparabil mai matur decît acum un an... Experienţa mea umană e nesfîrşit mai bogată. Nu merită aceasta eforturile crunte pe care le-am depus timp de peste un an, gemetele de deznădejde, chiar unele împrejurări cînd resimţeam înăbuşirea personalităţii? Şovăiri am cunoscut, dar le-am învins atît de deplin, încît azi nici nu le mai pot pricepe retrospectiv. Anul acesta m-a legat definitiv, pe viaţă, de partidul meu". Şi încheiam astfel însemnările de la 10 decembrie: „De-aş putea deveni o conştiinţă incandescentă. Nu pot înţelege cum de nu sînt oamenii cu toţii cinstiţi, deschişi, dornici de a-şi clădi liber viitorul."

Şedinţa comitetului de partid dintr-una din serile apropiate avea să dureze pînă la 7 dimineaţa. Am căutat să-mi conving tovarăşii (şi pe instructorul Moga) că e imperios necesar „să intelectualizăm munca noastră".

De altminteri, tot mai des îmi puneam, la vremea aceea, întrebarea dacă nu este cazul să renunţ la medicină. Îmi imputam că nu ştiu să optez între a fi un medic priceput, un literat de frunte sau un om politic eficace, fiindcă este imposibil să reuşeşti în toate direcţiile. Constatam că ori de cîte ori partidul nu-mi fusese singura preocupare, munca politică s-a resimţit.

Scriam în jurnal: „Ce mai înseamnă medicina pentru mine? Ce a însemnat ştiu: legarea de concret, respectul pentru real, accentuarea disprețului față de metafizic, cunoaşterea lui Rainer, impulsul către munca de educare a simţurilor prin lucrările practice de laborator şi activitatea de spital, experienţa umană şi socială prin contactul cu omul bolnav. E un lucru enorm... Dar de-aici înainte?"

Am fost inclus într-o „delegaţie muncitorească" însărcinată să-i ducă Anei Pauker un dar, cu prilejul celei de-a 51-a aniversări a ei. Ana, înconjurată de copiii săi, „la fel de amabili" (am notat în jurnal), ne-a primit acasă ca pe nişte persoane apropiate. În timp ce ne povestea despre o recentă călătorie în Vest, parcă mi se adresa mai ales mie, poate fiindcă figura mea vădea mai multă înţelegere. La sfîrşit, am avut chiar prilejul să-i vorbesc despre munca noastră în universitate.

În ultima vreme a trebuit să iau act de tendinţa tot mai vădită la unii tovarăşi evrei din organizaţia noastră de a descoperi o manifestare de antisemitism în promovarea sistematică a „etnicilor", adică a românilor „de baştină", în posturile politice de răspundere. Mai cu seamă Kindi Sonnenreich mărturisea cu voce tare această convingere. Mă

temeam să nu fiu încadrat şi eu printre acei „antisemiţi", deoarece nu-mi ascundeam părerea că prezenţa „creştinilor" (liber cugetători!) la conducerea organizaţiilor este o condiţie obligatorie pentru atragerea cît mai multor studenţi în rîndurile noastre. De aceea am fost bucuros cînd instructorul Moga s-a străduit să-i explice lui Kindi raţiunea acestei tactici de privilegiere a etnicilor. La vremea aceea ştiam că Moga este evreu?

În vacanţa de iarnă începută la Văleni am avut violente discuţii cu tata în legătură cu o sumedenie de aspecte ale vieţii politice interne şi internaţionale. M-a surprins plăcut faptul că, adesea, mama se declara de acord cu punctele de vedere pe care le apăram eu.

N-am fost în stare nici de data asta să iau legătura cu celula comunistă vălenară; nu numai ca să nu-l înfurii pe tata, dar şi fiindcă mă temeam că voi fi privit cu explicabilă suspiciune, ca fiu al unui reacţionar notoriu.

Revelionul nu l-am petrecut cu ai mei, căci a trebuit să vin la Bucureşti, avînd atunci sarcina să le vorbesc comesenilor de la Cantina-restaurant „Victoria". I-am cedat însă bucuros lui Petrică Bărbulescu această onoare.

Intrînd în 1946 m-am silit să mă ocup mai serios de treburi pe care le neglijasem în ultima vreme. Astfel, am început să frecventez mai regulat (dar nu foarte regulat) serviciul medical de la Spitalul Militar, avînd astfel prilejul de a observa că îndeplinirea modestelor sarcini de extern îmi oferea neaşteptate satisfacţii.

M-am simţit înviorat cînd, într-o şedinţă de birou, s-a pus în discuţie perspectiva apropiată a creării unei organizaţii de masă studenţeşti, cu o revistă aferentă. Am propus ca această publicaţie să apară lunar, dar am fost de acord şi cu editarea ei bilunară, pentru a i se asigura un mai mare dinamism. Mă gîndeam că aici voi putea tipări studiul plănuit despre deficitul de conştiinţă socială al lui Malraux...

Risipeam, în continuare, mult timp cu rezolvarea unor „cazuri particulare": mă asaltau fără încetare tovarăşi şi netovarăşi, cunoscuţi şi necunoscuţi, cu rugămintea (formulată uneori pe ton imperativ) de a-i ajuta să găsească locuinţă, să fie admişi la examene, să capete o slujbă etc.

Un „caz particular" la soluţionarea căruia m-am angajat aproape cu deznădejde şi fără să fiu solicitat a fost cel al vărului meu Oniţă Sersea, bibliotecar la judeţeana de partid, care de cîtăva vreme dădea îngrijorătoare semne de dereglare psihică. Faptul că avea de-a face mai ales cu oameni rudimentari şi incapabili să aprecieze eforturile

lui de a le fi util pe linia unei informări culturale de calitate îl adusese la o stare de exasperare ce nu putea fi urmată, mă temeam eu, decît de o prăbuşire totală. Deşi în ultimul număr al *Luptătorului*, gazeta de perete a comitetului judeţean, Oniţă era citat „pentru activitate deosebită", acesta simţea că unii abia aşteptau să fie alungat din postul pe care-l ocupa.

Într-o după-amiază l-am găsit zăcînd la pat şi am constatat din nou că discuţia cu mine îl întărîta fie măcar din pricina unor vechi resentimente. I-am promis să-l însoţesc la consultul pe care i-l va cere homeopatului N. Gruia-Ionescu şi să-l rog pe Piki să meargă cu el la cinematograf (fiindcă, în asemenea împrejurări, îl enervau disputele cu mine).

Şi totuşi a doua zi a acceptat să-l însoţesc la filmul *Evreul Süss*. Starea generală a lui părea a fi mai puţin ameninţătoare. Dar „cazul" Oniţă era departe de a fi rezolvat.

La o şedinţă a biroului universitar, instructorul Moga a criticat modul cum îndrumez resortul organizatoric. Am cerut să mi se ia conducerea acestui resort şi să fiu numit instructor al organizaţiei de la Medicină.

Pînă la urmă, aveam să devin al doilea secretar al organizaţiei universitare. Comunicîndu-mi această decizie, Andrei Neagu, secretarul Capitalei, m-a prevenit că principala răspundere pentru activitatea organizaţiei îmi va reveni totuşi mie. Eram derutat, deşi avusesem impresia, în ultima vreme, că descopăr la mine trăsăturile psihologice ale unui ahtiat după putere…

Din punct de vedere biologic mă simţeam însă o dărăpănătură. Mă umplusem de păduchi, iar în fecale am găsit un limbric. Nici secreţia uretrală nu părea să fi încetat.

Şi totuşi mă agitam cu inconştienţă, participînd la tot soiul de şedinţe şi manifestaţii. Am fost nevoit să amîn prezentarea la examenele restante, deşi nu eram sigur că nu voi fi declarat repetent.

8
LIDER AL „STUDENȚIMII DEMOCRATE“

Începînd din februarie 1946, timp de aproape doi ani, preocupările mele au luat un nou curs, determinat de sarcina ce ni s-a trasat celor din conducerea organizației universitare bucureștene a P.C.R. de a crea un „front democrat studențesc““, care să se opună ofensivei dezlănțuite de partidele istorice împotriva guvernului F.N.D.

De fapt, încă de prin noiembrie 1945, Miron Constantinescu ne îndemnase să trecem la contraofensivă politică în instituțiile de învățămînt superior, care, într-adevăr, ajunseseră să fie privite ca niște fortărețe ale reacțiunii. Am și fost criticați – eu, în special – pentru faptul că întîrziem constituirea preconizatului „centru studențesc“.

Personal, m-am angrenat cu atîta pasiune în organizarea noii structuri, încît, în sinea mea, eram dispus să exagerez importanța contribuției proprii la înfiriparea Frontului Democrat Universitar, mai cu seamă că unii tovarăși țineau să mă măgulească, desigur că doar „între patru ochi“, cu declarații precum că succesul întreprinderii s-ar fi datorat mai ales orientărilor imprimate de mine.

În realitate, indicațiile decisive au venit din partea lui Miron, care a avut inițiativa extinderii formației în toate centrele universitare, a editării unei reviste de educație politică, a convocării congresului de constituire a noii grupări, la care urmau să adere organizațiile studențești ale partidelor ce compuneau coaliția guvernamentală. Dacă, la propunerea lui Miron, periodicul avea să se numească *Studentul român*, asemenea periodicului editat legal cu zece ani mai-nainte de tinerii comuniști din universități, organizația avea să se numească, la propunerea mea, Frontul Democrat Universitar, iar nu Frontul Studențesc Democratic, precum în trecut: am argumentat această modificare de titulatură prin necesitatea de a nu ne înfățișa ca o grupare pur studențească, ci ca una bazată pe participarea efectivă și a membrilor corpului didactic.

Meritul pe care cred că mi-l pot revendica este acela de a nu fi încetat vreodată să sper în perspectivele F.D.U. şi de a nu fi pierdut încrederea în masa studenţească. Am desfăşurat o muncă permanentă spre a-i convinge pe tovarăşi, chiar atunci cînd evenimentele păreau să dezmintă categoric opiniile mele, că studenţimea noastră nu este esenţialmente reacţionară.

Am publicat în *Scînteia*, la începutul lui 1946, două note privitoare la obiectivele şi metodele de luptă actuale ale studenţilor democraţi. Textul din ziarul cu data de 4 februarie a apărut semnat doar de mine, deşi îl redactasem împreună cu Cornel Bogdan.[1]

În a doua jumătate a lui februarie i-am convocat pentru tratative, în camera lui Nae Dumitru de la căminul S.S.M.B. (eu şi cu Nae fiind împuterniciţii partidului comunist), pe reprezentanţii organizaţiilor studenţeşti ale partidelor care făceau parte din Frontul Naţional Democrat.

Lucrurile au mers uşor cînd a fost vorba de grupările satelite ale P.C.R. Partidul Naţional Popular l-a trimis pe Mihai Gafiţa, fost liberal brătienist şi apoi tătărăscian, pe atunci critic literar în formare, iar peste cîţiva ani mîna dreaptă a lui Marin Preda la Editura Cartea Românească. Din partea Frontului Plugarilor a venit tovarăşul nostru Gheorghe Matei, care avusese legături cu comuniştii înainte de 23 august 1944 şi care, în urma alegerilor din toamna lui 1946, va deveni „deputat al studenţimii democrate", ales pe listele F.P.

Reprezentantul Uniunii Studenţilor Socialişti era Saşa Glanzstein (devenit curînd Saşa Muşat), care, la primele discuţii, s-a arătat nereceptiv faţă de propunerile noastre, ca apoi să accepte toate sugestiile făcute de comunişti, chiar dacă, din cînd în cînd, mai făcea o gălăgioasă opoziţie formală. Am fost încunoştinţat confidenţial de către Cornel Bogdan, studentul comunist care ţinea legătura cu „serviciile speciale", că nu trebuie să mă sperie ieşirile lui Saşa, oricît de zgomotoase ar fi fost ele: tocmai fiindcă e agentul nostru plasat în organele de conducere ale Partidului Social-Democrat, el socoteşte nimerit ca, din timp în timp, să combată verbal recomandările făcute de comunişti, pentru

[1] Datorită mai cu seamă obligaţiilor pe care mi le asumasem cu nemiluita şi deplasărilor continui pe care le-am făcut atunci în ţară şi peste hotare, n-am mai fost în stare să mă ocup de însemnările mele zilnice. Astfel, pentru perioada 3 martie – 17 iulie 1946, perioadă abundînd în evenimente pline de semnificaţii, a trebuit să mă documentez din tipăriturile vremii şi din unele scrieri istorice.

ca, pînă la urmă, să voteze în favoarea lor şi să se ocupe conştiincios de aplicarea lor.

Cît despre Partidul Naţional-Ţărănesc al lui Anton Alexandrescu, n-am fost descumpănit aflînd că această formaţie politică semifantomatică nu are organizaţie de tineret, căci mi-am amintit că bunul meu prieten Mite Bojin a lucrat o vreme, la recomandaţia noastră, în redacţia *Dreptăţii noi*, organul partidului lui Anton Alexandrescu (desigur, fără să fie membru al respectivului partid); şi astfel, studenţii ţărănişti disidenţi aveau să-l aibă pe Mite reprezentant în conducerea Frontului Democrat Universitar.

Mai dificilă a fost obţinerea adeziunii organizaţiei universitare a Partidului Naţional-Liberal al lui Guţă Tătărăscu care participa la „guvernarea democrată", dar nu aderase formal la B.P.D. Totuşi „guţiştii" l-au delegat pe Ion Bulgăr, şef de cabinet al unui ministru liberal, să fie de faţă la discuţii.

Tratativele se anunţau destul de anevoioase, deoarece mai mulţi participanţi se declarau foarte sceptici în privinţa perspectivelor unei asemenea organizaţii hibride, variantă studenţească a grupării Tineretului Progresist. Încurajaţi mereu de Miron Constantinescu, reprezentanţii comuniştilor n-au demobilizat nici cînd liberalii tătărăscieni au publicat un comunicat prin care dezminţeau că intenţionează să se alipească unui atare „front studenţesc". Miron ne-a dat însă curaj: „Faceţi organizaţia fără ei; mîine o să vă roage să-i primiţi."

Într-adevăr, după ce F.D.U. a preluat iniţiativa în toate acţiunile revendicative din universitate şi mai ales s-a ocupat îndeaproape de asistenţa studenţilor (cămine, cantine, tipărirea cursurilor universitare etc.), nimeni n-a mai refuzat să colaboreze cu acest „front", chiar dacă toată lumea ştia că este de inspiraţie şi obedienţă comunistă.

Tocmai acum s-a decis ca organizaţia universitară P.C.R. din Bucureşti să aibă un nou instructor, în persoana lui Anton Moldoveanu, care m-a supus grabnic unui amănunţit interogatoriu referitor la stările de lucruri din celulele studenţilor.

Împreună cu Anton am dat, în seara de 2 martie, o ultimă formă proiectului de manifest al Frontului Democrat Universitar şi ne-am prezentat cu acest text acasă la Miron, pentru a primi acordul în vederea publicării lui urgente. Am fost uimit de modul în care, din cîteva trăsături de condei, Miron a reuşit să preschimbe un document sec într-o chemare mobilizatoare. Tovarăşa Sulamita, soţia lui Miron, a bătut la maşină, în mare viteză, versiunea definitivă, astfel că, aproape

de miezul nopții, am putut preda manifestul la ziarele prevenite să ne rezerve spațiu.

Am aflat, în acele zile, că termenul de depunere a manuscriselor pentru concursul *Revistei Fundațiilor Regale* se prelungise. Tot timpul disponibil l-am folosit pentru transcrierea piesei mele, pe care am prevăzut-o cu motoul: „Noul mers al trenurilor". N-am avut răgaz să revăd textul, căci am încheiat copierea lui în amfiteatrul Spitalului Filantropia, așteptînd ca profesorul Danielopolu să ne semneze caietele de frecvență.

Îmi făcusem unele iluzii cînd am predat manuscrisul, dar producția mea n-a fost premiată. Cine va fi citit-o? Vanitatea m-a îndemnat să cred că, probabil, n-a citit-o nimeni. Mai ales fiindcă se pare că am depus opul cu o zi întîrziere...

După publicarea *Manifestului* F.D.U. ne-am ocupat de stimularea și culegerea adeziunilor din partea studenților și a profesorilor. Am păstrat în original un mesaj primit de la profesorul Dan Barbilian, eminentul matematician, ilustru însă mai cu seamă prin opera poetică a lui Ion Barbu: „Trimit Frontului Democrat Universitar, împreună cu adeziunea mea, cele mai însuflețite urări de izbîndă în lupta pe care o întreprinde pentru un ideal de progres și dreptate." De cum am văzut scrisoarea, m-am întrebat dacă o asemenea luare de poziție în favoarea extremei stîngi „democrate" nu se datora cumva și dorinței de a se da uitării elogiile pe care, cu cîțiva ani mai-nainte, distinsul intelectual le adresase legionarismului și chiar nazismului.

Din campania pentru pregătirea politică a constituirii organizației F.D.U. a făcut parte și excursia întreprinsă în Valea Jiului, la 15-18 aprilie, de peste o sută de studenți din toate universitățile, excursie a cărei conducere mi-a fost încredințată.

La Petroșani am fost întîmpinați de o mare mulțime și ne-au salutat doi lideri ai minerilor, Pius Covaci și Mihai Mujic, pe care am avut prilejul să-i reîntîlnesc peste aproape un deceniu, instalați la București în importante posturi politico-administrative. În ziarul local *Zori noi* au fost reproduse cuvintele de răspuns rostite atunci de mine, „vădit emoționat", din partea studențimii democrate. Le spuneam, printre altele, gazdelor noastre: „Noi nu ne întîlnim azi pentru întîia oară; cea dintîi întîlnire a fost atunci cînd cărbunele pe care ni l-ați trimis a ajuns la noi și ne-a încălzit sălile de cursuri..."

Cum era de așteptat, vizita în subteran, la Petrila, ne-a produs o impresie copleșitoare. Încredințîndu-mă atunci cît de reale sînt ame-

ninţările care apasă asupra vieţii minerului, am devenit mai înţelegător cu declaraţiile de autoapreciere, vecine cu delirul de grandoare, pe care le auzeam din gura localnicilor convinşi că meşteşugul lor stă la temelia societăţii actuale şi că ei, care se jertfesc în permanenţă, merită cea mai înaltă consideraţie. Stima faţă de lumea minerilor nu ne-a fost clintită de zvonul că unii dintre studenţii noştri au participat la un soi de manifestaţii huliganice puse la cale de tineretul comunist local pentru a ne demonstra spiritul revoluţionar ce-i anima pe băştinaşi.

La Tribunalul Poporului am asistat, în mai, la cîteva şedinţe ale procesului grupului marilor criminali de război, în frunte cu Ion Antonescu. Am fost de faţă cînd, după depunerea depoziţiei, Iuliu Maniu, parcă stingherit, i-a strîns mîna fostului mareşal şi m-am alăturat celor care, prin huiduieli, am veştejit acest gest.

Pentru primul număr, din 15 mai 1946, al revistei *Studentul român* am scris cuvîntul înainte, fără să-l semnez. Eram încîntat îndeosebi de finalul acestui editorial: „Să facem ca cei care vor veni după noi să considere *Studentul român* nu numai cu interesul cu care e privit orice martor al unei epoci hotărîtoare, dar şi cu respectul de care e vrednic un luptător victorios." Nu mă îndoiam pe atunci de triumful final al cauzei noastre.

În acelaşi număr al revistei am publicat un articol (de data asta sub semnătură) despre *Actualitatea demascării fascismului,* unde mă răfuiam cu mentalitatea legionară. Notam în încheiere: „A renunţa la mistică li se pare unora că însemnează a înlătura orice urmă de poezie din existenţă şi cunoaştere, la fel [cînd e vorba de] a renunţa la cultul suferinţei şi al disperării. Dar contradicţiile pe care le iscă fascismul, conflictele dintre realitatea nudă şi justificările sale teoretice sînt prea brutale pentru ca un om cinstit şi care vrea să rămînă lucid să nu fie silit să se revizuiască. Mîndria de a bîjbîi *consecvent* în întuneric nu pot să şi-o aroge decît aventurierii şi interesaţii."

De-a lungul primelor luni ale anului 1946, tensiunile politice n-au făcut decît să crească în opinia publică şi mai ales în lumea universitară. Studenţii din unele oraşe, mai ales cei din Iaşi şi cu deosebire cei din Cluj, au organizat mitinguri ori de cîte ori se oferea prilejul să se ia atitudine împotriva guvernului.

Cu cît se apropia conferinţa păcii, care, printre altele, urma să decidă definitiv asupra sorţii Transilvaniei de Nord, forţele naţionaliste din capitala acestei provincii se înfruntau cu tot mai multă înverşunare. După o serie de manifestaţii ale studenţilor români, în seara de 28 mai

sirenele unor întreprinderi clujene au sunat prelung, mobilizîndu-i pe salariaţii lor, în mare majoritate maghiari, la un marş demonstrativ în centrul oraşului. Muncitorii de la Întreprinderea de Încălţăminte „Dermata", cărora li s-au alăturat tot felul de indivizi suspecţi, i-au atacat pe studenţi în Căminul „Avram Iancu" al Universităţii „Regele Ferdinand I", reuşind să devalizeze parterul, pînă cînd o patrulă a trupelor de ocupaţie sovietice a putut să-i îndepărteze pe asaltatori. În semn de protest faţă de această incalificabilă agresiune, Centrul Studenţesc clujean „Petru Maior" avea să proclame, la 2 iunie, greva generală, ceea ce a dus la amînarea *sine die* a sesiunii de examene.

Cei care pregăteam la Bucureşti congresul de constituire a F.D.U. ne-am găsit într-o situaţie extrem de neplăcută, deoarece violenţele comise la Cluj păreau să fi fost opera tocmai a acelora care se declarau partizani ai noii democraţii.

Am aflat atunci despre convocarea de către „reacţionari", la Facultatea de Medicină Veterinară din Bucureşti, a unei adunări, în care asociaţiile profesionale studenţeşti urmau să protesteze împotriva devastării căminului clujean. Ne-am luat inima-n dinţi şi ne-am prezentat la reuniunea din amfiteatrul Locusteanu.

Principalul vorbitor din partea adversarilor noştri era studentul manist Mărincuş, despre care ştiam că avea un trecut legionar. În discursul său, voind să înlăture eventuala acuzaţie că s-ar plasa pe poziţii naţionaliste şi şovine, a făcut, la un moment dat, afirmaţia că „noi sîntem studenţi, în primul rînd, şi numai apoi români".

Am binecuvîntat această declaraţie care, în împrejurările de atunci, se dovedea a fi iresponsabilă şi am replicat imediat eu, militantul comunist, că „noi sîntem mai întîi români şi doar apoi studenţi". Datorită tumultului ce s-a creat, întrunirea nu şi-a mai putut atinge scopul.

În această atmosferă fierbinte s-a deschis la 9 iunie, în Palatul Parlamentului, Congresul Naţional al Studenţilor Democraţi, prilej de concentrare a forţelor noastre din întreaga ţară. Timp de trei zile s-au purtat discuţii pe marginea rapoartelor, s-au adus saluturi din partea colectivelor studenţeşti şi a unor personalităţi din corpul didactic, din formaţiile politice şi din organele guvernamentale, s-a adoptat statutul organizaţiei. N-au lipsit recepţiile şi seratele.

La deschiderea dezbaterilor, am prezentat raportul politic. În partea lui istorică, redactată în bună măsură pe baza recomandărilor vărului Oniţă, am insistat asupra orientării democratice a vieţii universitare de pînă la Primul Război Mondial.

În dorința de a-mi procura pentru biblioteca personală cît mai multe „publicații interzise", am invocat, cu prilejul întocmirii acestui raport, necesitatea unei documentări cît mai serioase referitor la pătrunderea fascismului în lumea studențească interbelică. Avînd recomandația Comitetului Județean P.C.R., mi s-a permis să aleg cărți interzise din vrafurile celor confiscate de la legionari și depozitate la Prefectura Poliției Capitalei. Cum puteam să prevăd că descoperirea, peste nouă ani, în biblioteca mea a acestor cărți, de către securiștii care-mi percheziționau locuința, avea să constituie „dovada" că am făcut parte din Garda de Fier?

Întorcîndu-ne la congresul de constituire a F.D.U., menționez că am încheiat raportul politic cu străvechiul îndemn al lui Simeon Bărnuțiu: „Țineți cu poporul, ca să nu rătăciți!"

Tot mie mi-a revenit sarcina rostirii cuvîntului de încheiere a lucrărilor, cu care prilej am citit un vibrant „legămînt al studenților democrați".

Președinte al Comitetului Central a fost ales Gh. Matei, reprezentantul Frontului Plugarilor, deci un presupus necomunist, iar secretari generali (doi secretari, și amîndoi „generali"!) comunistul Gh. Brătescu și social-democratul Saşa Muşat. Mi s-a atras discret atenția dintru început că întreaga răspundere pentru activitatea organizației pe toate planurile îmi revine mie, alegerea lui Saşa urmărind doar să consolideze relațiile cu socialiștii în cadrul Frontului Unic Muncitoresc.

Curînd după închiderea congresului, am fost anunțat de Miron Constantinescu că trebuie să preiau conducerea unui grup de studenți bucureșteni care va merge la Cluj pentru a-i ajuta pe tovarășii de acolo să pună capăt provocărilor reacționarilor, astfel ca viața universitară să reintre în normal. M-am arătat bucuros să particip la această acțiune, dar în sinea mea eram îngrijorat de perspectiva absentării la examenele din sesiunea de vară.

Din delegația noastră au făcut parte Cornel Bogdan, Maria (Pița) Almășan, Virgil (Gipo) Ioanid, Dan Deșliu, Constantin (Dinu) Negulescu și, eventual, cîțiva alții. În lunga călătorie cu trenul pînă la Cluj am stat de vorbă cu Deșliu, pe atunci student la Conservatorul de artă dramatică; și fiindcă tocmai îi apăruseră niște poezii într-o revistă, am căzut de acord, în discuția noastră, asupra obligației scriitorului de a-și pune neapărat creația în serviciul obiectivelor politice de actualitate.

La Cluj am fost cazați în casa de oaspeți a partidului, într-o clădire care aparținuse pînă de curînd fostului proprietar al Fabricii „Der-

mata". Am aflat că respectivul imobil fusese pus la dispoziția partidului de tovarășul Al. Iacob (Jakab), din biroul județean al P.C.R., ilegalist cu vechi state de serviciu, dar care era ginerele patronului „Dermatei".

De altminteri, Miron Constantinescu, care a venit și el la Cluj pentru pregătirea „pacificării" studenților de la Universitatea română, ne-a pus în legătură, pe cei trimiși de la București, mai întîi cu Iacob, care părea a fi cel mai dinamic și mai abil membru al biroului local, vădind un spirit de orientare mult superior celui al secretarului județenei Vasile Vaida, care însă prezenta avantajul, din punctul de vedere al „reprezentativității", că era muncitor și era român. Cît am stat la Cluj m-am sfătuit în mod curent cu Alexandru Iacob, și doar în cazuri speciale cu Vasile Vaida, cu Eugen Balaș sau cu alte persoane din conducerea de partid. N-aveam cum să bănuiesc atunci că peste un sfert de secol, deci prin anii '70-'80, Sanyi Iacob avea să-mi devină, în circumstanțe cu totul diferite, unul dintre cei mai apropiați prieteni.

După consfătuirea „inaugurală" de la județeană, ne-am întîlnit, atît în cadrul unor ședințe formale, cît și pentru discuții de la om la om, cu profesorii și studenții comuniști de la ambele universități, cea română și cea maghiară, pentru a cunoaște nemijlocit starea de spirit ce domnea atunci în mediul intelectual clujean. Am început, de asemenea, discrete sondaje în masa studenților fără de partid de la Universitatea „Regele Ferdinand" sau chiar printre cei înscriși în partidele istorice.

Mie personal mi s-a înlesnit intrarea în legătură cu medicinistul Marcel Bănicescu, unul dintre președinții Centrului Studențesc „Petru Maior", iar prin intermediul acestuia cu celălalt președinte, medicinistul călugăr Valeriu Anania (actualul episcop al Vadului, Feleacului și Clujului, Bartolomeu Anania), la ora aceea liderul necontestat al studențimii române, care însă stătea ascuns undeva, pare-se în cartierul Mănăștur. Tratativele pe care le-am dus vizau, în primul rînd, renunțarea din partea studenților la grevă, pentru a se ajunge la o calmare a atmosferei în capitala Ardealului, dejucîndu-se astfel provocările șovinilor români și unguri.

Despre mișcările studențești anticomuniste din 1946, culminînd cu greva de la Cluj, Dan Deșliu relatează în volumul lui Daniel Nicolescu *Vremuri de tinichea* (Ed. Eminescu, 1998, p. 173): „Eu, împreună cu Brătescu, cu Corneliu Bogdan, cu Mia Groza, am fost trimiși la Cluj, să combatem aceste acțiuni. Brătescu a acționat foarte inteligent atunci. A încercat și a reușit să se întîlnească cu liderii studențimii, între care cu părintele Anania, iar această conversație nu a avut,

pare-se, aspectul unei convorbiri de sus în jos, ci de la egal la egal, a fost chibzuită şi a dus la o înţelegere, fără mijloace de forţă."

Sînt cîteva inexactităţi în aceste afirmaţii: Mia Groza, fiica primului-ministru, nu a făcut parte din echipa noastră; pe de altă parte, eu n-am reuşit să stabilesc o legătură directă cu părintele Valeriu Anania, ci numai prin reprezentantul său la trataive, studentul Marcel Bănicescu. Este însă adevărat că, în discuţiile cu conducerea Centrului „Petru Maior", m-am ferit să formulez dispoziţii cu caracter imperativ, ci am apelat tot timpul la conştiinţa civică şi la simţul de răspundere al acelora cu care ne înfruntam.

Pe de altă parte, ne-am străduit să realizăm atunci o apropiere între studenţii celor două universităţi de limbi diferite.

Cu unii dintre tovarăşii maghiari, noi bucureştenii am stabilit îndată relaţii din cele mai afabile. Ne întîlneam cu aceşti noi amici nu numai la şedinţe, ci şi la birtul *Zokogo mojom* („Maimuţa plîngăreaţă"), unde sporovăiam cu drag pe teme politico-ideologice, dar şi comentînd cancanuri la ordinea zilei.

Clujul m-a fermecat din prima zi. În ceasurile libere i-am cutreierat cartierele centrale şi periferice, am intrat în locaşurile de cult ale diferitelor confesiuni, m-am interesat de instituţiile culturale, am vrut să cunosc traiul de zi cu zi al acestei urbe cu populaţie foarte neomogenă.

Neuitată va rămîne pentru mine vizita pe care am făcut-o într-o seară, împreună cu prietenii unguri, doamnei Julia Szegö, o distinsă muzicoloagă, care ne-a vorbit, cu exemplificări relevante, despre marile zone folclorice ale lumii, insistînd asupra valorii unice a investigaţiilor întreprinse de Béla Bartok, după care ne-a antrenat pe toţi la fredonarea unor melodii populare româneşti şi ungureşti.

Mă impresiona faptul că locuiam pe Strada Regală, despre care aflasem din poezia cu acelaşi titlu publicată de Mihai Beniuc în volumul său *Cîntece noui,* din 1940. Poetul evocă o scurtă plimbare pe acea stradă, împreună cu iubita, plimbare ce a marcat cumva despărţirea îndrăgostiţilor, căci el se tînguia în încheiere: „De-atunci, în asfinţit şi-n amintire/Mai urc şi mai cobor Strada Regală."

Îi citisem cîndva poezia aceasta Nanei Burcă, probabil în speranţa că versurile o vor ajuta să presimtă adoraţia mea. Desigur că nu i-am dezvăluit fostului soţ al Nanei, Dinu Negulescu, venit acum cu noi de la Bucureşti, gîndurile pe care mi le stîrnea simpla noastră prezenţă pe legendara pentru mine uliţă clujeană.

Am fost însă martor aici şi la cîteva incidente penibile, precum arestarea, într-o seară, a unui student reacţionar, care se apucase să urle în centrul oraşului: „Kali, Kali!“, strigătul de luptă al anticomuniştilor clujeni, preluat dintr-un film de aventuri. Secretarul Vasile Vaida a venit să-l ancheteze pe tînărul care o invocase zgomotos pe Kali, năbădăioasa zeiţă a răzbunării. În interesul realizării „reconcilierii“, cel arestat atunci avea să fie totuşi eliberat într-una din zilele următoare.

Fapt este că, la 21 iunie, conducerea Centrului „Petru Maior“ a decis încetarea grevei studenţeişti, deci reluarea pregătirilor pentru organizarea sesiunii de examene. Misiunea noastră, a bucureştenilor spărgători de grevă, fiind îndeplinită, ne-am grăbit să ne întoarcem acasă. Cu acest prilej, eu am călătorit pentru prima oară cu avionul.

Mi-am propus să mă apuc mai serios de lucru şi în funcţia de extern, fiindcă de la 1 mai eram repartizat la Serviciul I chirurgical de la Spitalul Floreasca Nou, al Casei Asigurărilor Sociale, serviciu condus de doctorul Petre Topa, cunoscut al tatei de pe vremea cînd chirurgul se număra printre fruntaşii partidului iorghist.

Am activat la sala de pansamente, dar, din pricina obligaţiilor politice pe care mi le asumam neîncetat, n-am izbutit să am continuitate în muncă. Din cînd în cînd apelam la vreun amic, să mă înlocuiască temporar.

La Văleni, apăream meteoric. Ai mei erau nemulţumiţi de mine şi datorită faptului că nu înţelegeam să uzez de presupusa-mi trecere pe lîngă autorităţi pentru „a salva“ terenurile agricole moştenite de mama şi de tanti Atina Sersea, terenuri sortite acum exproprierii.

S-ar fi părut că mă aflam în pragul unei legături amoroase de perspectivă cu Piţa Almăşan. Mă apropiasem de firava tovarăşă în timpul misiunii noastre la Cluj. Ce mă va fi atras la ea? În primul rînd faptul că această fiică de ilegalişti se plasa neabătut pe linia trasată, apoi conştiinciozitatea cu care îndeplinea toate sarcinile de partid, precum şi buna dispoziţie ce părea că nu o părăseşte niciodată. Numai că răspundea fără pic de entuziasm avansurilor mele, refuzînd categoric îmbrăţişările şi abia permiţîndu-mi să mă lipesc cuminte de corpul ei.

La 18 iulie a decolat de pe Aeroportul Băneasa avionul sovietic care trebuia să mă ducă – de necrezut! – la Moscova. Făceam parte din delegaţia tineretului român invitată la Parada Unională a Sporturilor din 1946. Nu mă săturam să citesc cuvîntul „Moskva“ pe frontispiciul aerogării la care am aterizat. Mă aflu deci în Capitala lumii!

Am fost cazat la Hotelul „Național", împreună cu Gh. Nechiti, conducătorul Tineretului Frontului Plugarilor din România. Am întîlnit aici reprezentanți ai organizațiilor frățești de pe toate continentele.

În amurg m-am dus cu Nechiti în Piața Roșie. Eram stăpînit de o emoție nemaipomenită. După miezul nopții aveam să notez în jurnal[1]: „S-au aprins luminile în marile stele de pe teritoriul Kremlinului... Ceasul bate 10. E ceasul pe care acum zece ani îl ascultam, cu respirația tăiată, la radio... Mă amestec în mulțimea care se îngrămădește să privească schimbarea gărzii la Mausoleu... Îmi umplu privirile, mirosul, auzul de clipele acestea. E una din serile cele mai memorabile ale vieții mele. M-am întîlnit cu locurile în care se dospește viitorul omenirii."

Dar chiar de-a doua zi au început să mă chinuiască neliniști datorate unor complexe de inferioritate. Mă nemulțumea faptul că tinerii întîlniți acolo îmi acordau prea puțină atenție și puneam aceasta mai ales pe seama statutului internațional al României, țară pînă nu demult aliată cu Hitler. Eram îmbrăcat destul de răpănos, cu o biată haină roșiatică, împrumutată la București de la cineva mai vînjos decît mine. Pe de altă parte, mă pomeneam manifestînd, spre compensare, ca unul deprins să fie ascultat, tendința la o flecăreală vecină cu agresivitatea verbală.

Analizîndu-mi comportamentul, conchideam, în jurnal, că „nu sînt un om de treabă. Ce departe este vremea cînd mă credeam un tînăr clar, onest, stăpîn pe simțurile și năzuințele sale, condus de un spirit critic și autocritic (mai ales!) care funcționează impecabil! Îmi dau seama acum că în sufletul meu este mult mîl, că un examen cît de cît atent [al acestui suflet] se soldează cu o senzație de dezgust". Eram convins că mă caracterizează mai ales „individualismul mic-burghez", drept care mă întrebam: „Mai e ceva de făcut cu mine? Mă simt ca un snob grosolan, un pachet de substanță organică animată de amor propriu." Dar nu cumva autodisecția pe care o practic, departe de a fi o salutară autodemascare, nu este decît „o autocontemplare admirativă a «măreției mizeriei mele morale», o altă formă de exprimare a orgoliului meu"?...

În după-amiaza de duminică 21 iulie am fost conduși la Stadionul „Dinamo", unde urma să se desfășoare marea paradă sportivă.

---

[1] Căci, după cîteva luni de întrerupere, am reluat atunci însemnările, înscriindu-le chiar în caietul pe care l-am găsit în camera 118 de la Hotelul „Național", printre darurile din partea gazdelor.

Sosirea lui Stalin a fost salutată cu nepotolite urale. Întrucît eram plasat în aceeaşi tribună cu „marele conducător", de la locul meu nu puteam să-l văd pe acesta. Înfruntînd strigătele gardianului din apropiere, am coborît cîteva trepte, pînă am nimerit pe o platformă de unde loja conducerii de partid era perfect vizibilă. Timp de cîteva secunde am admirat figura lui Stalin, care mi s-a părut „blîndă (sau melancolică)".

Defilarea şi demonstraţiile au avut ceva grandios datorită uriaşei mase de participanţi, inventivităţii scenariului şi preciziei excuţiei. Am remarcat spectaculozitatea programelor prezentate de republicile sovietice asiatice, dar şi prestaţia parcă mai slabă a Moldovei dintre Prut şi Nistru.

După cină am mers la plimbare în Piaţa Roşie şi pe cheiurile rîului Moscova cu cei de care mă simt mai aproape: austriecii Fritz Weissenbeck şi Fritz-Walter Brichacek, iranianul Erhan Tabari şi indiana Ketty Boomla, care, prin farmecul ei exotic, atrage privirile tuturor trecătorilor. Eu o admir tăcut şi mă simt fericit ori de cîte ori se încheagă o destul de banală conversaţie între noi doi.

Am avut în cursul acestei vizite la Moscova şedinţe de discuţii cu conducerea Komsomolului (N. A. Mihailov, primul-secretar al organizaţiei s-a interesat, printre altele, de poziţia politică a studenţimii române...) şi cu cei de la Editura „Molodaia Gvardia". Am participat la o serie de recepţii transformate în adevărate ospeţe, am fost plimbaţi prin marile parcuri ale oraşului şi am mers la concerte, spectacole de balet şi filme.

În grup am vizitat Mausoleul V. I. Lenin, complexul Kremlinului şi cîteva muzee cu specific politic.

La Galeriile „Tretiakov" am remarcat că adesea eram în dezacord cu aprecierile ghidului în privinţa valorii artistice a pieselor expuse. M-a necăjit, printre altele, că am trecut mult prea repede pe dinaintea splendidelor icoane vechi. Cît despre pictorii „clasici", mărturiseam în jurnal: „Mă înfurie academismul lui Ivanov, exotismul cromolitografic al lui Vereşceaghin... şi chiar emfaza anecdotică a lui Repin." În schimb, m-a încîntat peisagistul Levitan. Am fost deziluzionat de puţinătatea exponatelor din perioada 1900-1920.

N-am ascuns celor ce mă însoţeau că „nu-mi plac defel operele foarte recente, absolut lipsite de avînt, de transfigurare, robite unei morale de toate zilele". Dar m-am întrebat după aceea, niţel neliniştit: „Ar fi trebuit să tac?" Am pus imprudentele critici pe care le-am formulat

atunci cu privire la plastica sovietică pe seama unei dorinţe trufaşe de a le demonstra celorlaţi că sînt „iniţiat în pictură"...

N-a putut, desigur, lipsi din programul nostru vizitarea unei întreprinderi fruntaşe, Uzina de Rulmenţi „Kaganovici". Am zăbovit în ateliere, dar mai ales la anexele social-culturale, precum profilactoriul, biblioteca tehnică şi impunătorul club, după care ni s-a oferit o copioasă gustare pe acoperişul uzinei.

La întoarcere, străbatem unele cartiere mărginaşe, despre care am consemnat în jurnal: „Nu mă încîntă locuinţele muncitorilor: blocuri jegoase, jupuite, jerpelite; copii ciufuliţi, vegetînd pe străzile neîngrijite; o pulsare elementară de viaţă care aminteşte mahalaua bucureşteană. Aş vrea ca oamenii aceştia să fie conştienţi că au enorm de făcut în privinţa locuinţelor."

Într-o altă zi am fost duşi la Colhozul „A XI-a Aniversare a lui Octombrie", pe şoseaua spre Reazan. După prelungite popasuri pe terenurile de cultură şi după ce sîntem îndemnaţi să intrăm în casele colhoznicilor (în cele în care vrem noi, ca să nu se spună că ni s-au prezentat doar anumite locuinţe, mai bine amenajate...), a urmat ospăţul de rigoare. Băuturile tari au creat o bună dispoziţie gălăgioasă, care s-a prelungit şi după ce am părăsit colhozul.

Un avion militar ne-a purtat la Stalingrad, unde am putut lua cunoştinţă, cu ochii noştri, atît de nemaipomenitele distrugeri din vremea războiului, cît şi de marele efort pentru reconstrucţie. Aproape la fiecare colţ de stradă zăceau tancuri sfărîmate, dar peste tot se întîlneau echipe de constructori. Am văzut pîlcuri de prizonieri germani lucrînd la repararea şoselelor.

La banchetul de seară, într-un restaurant invadat de muşte, mi-a venit rîndul să ţin un discurs, în care am amintit autocritic de complicitatea României fasciste cu Germania hitleristă, dar am terminat salutînd actualele perspective ale prieteniei româno-sovietice.

A doua zi de dimineaţă, am vizitat Uzina de Tractoare „Dzerjinski", care de pe acum producea din plin, iar după-masă ne-am plimbat pe Volga cu vaporul, prilej de a ne scălda în bătrînul fluviu.

La intervenţia gazdelor noastre sovietice, tovarăşii de la Bucureşti au fost de acord ca Nechiti şi cu mine să nu ne întoarcem imediat acasă, împreună cu delegaţia noastră sportivă, ci să mergem şi noi doi în excursie la Leningrad.

Leningradul ne-a vrăjit tot timpul cît l-am cutreierat, ziua şi seara. N-am avut parte propriu-zis de o „noapte albă", dar întunericul nu se instala pe deplin nici la ora 24. Ne-am plimbat pe cheiurile Nevei,

am urcat pe cupola Catedralei Isaakiev, am vizitat cam în goană Muzeul Ermitaj, unde cel mai mult m-au impresionat tezaurele scitice. Muzeul Apărării Leningradului mi s-a părut însă „cam naiv".

În orice caz, oraşul s-a dovedit a fi mult mai frumos şi mai evocator decît mi-aş fi putut închipui.

În faimoasa „Săgeată roşie", trenul rapid către Moscova, m-am aflat în mijlocul unui tămbălău fără asemănare: grupul nostru părea să se fi antrenat într-un soi de ceremonial laic vizînd afirmarea solidarismului tinerilor de toate rasele şi de toate naţionalităţile, uniţi prin năzuinţa către progres social şi cultural.

În ultima zi la Moscova, Nechiti şi cu mine am mers, călăuziţi de consilierul Ambasadei române, poetul Mihai Beniuc, la cumpărături în marile magazine. N-am fost în stare să-i mărturisesc lui Beniuc cît de mult îi admiram creaţia lirică.

Cu prilejul recepţiei de adio de la Comitetul Antifascist al Tineretului Sovietic, Zina Şatalova, o activistă a comitetului, căreia îi recitasem, la Stalingrad, versurile pe care mi le aminteam din versiunea franceză a *Flautului şirei spinării* al lui Maiakovski, mi-a oferit ediţia din 1933 a *Poemelor* lui Boris Pasternak. Abia peste cîţiva ani aveam să-mi dau seama de valoarea (aş zice, inestimabilă) a acestui dar, cînd Pasternak a devenit, în U.R.S.S., prototipul intelectualului proscris.

La 3 august ne-am întors cu avionul la Bucureşti.

M-am grăbit să vin să povestesc la partid „ce-am văzut la Moscova". Am întîlnit-o acolo pe Piţa Almăşan, care, nici măcar în această împrejurare, n-a fost capabilă să se arate bucuroasă că ne revedem.

Chiar a doua zi am dat o fugă la Văleni, pentru a le preda alor mei măruntele cadouri pe care le adusesem de departe: ceai, cafea, cacao şi o sticluţă de parfum.

M-am reîncadrat lesne în munca politică de fiecare zi, dar la spital nu m-am dus, mulţumindu-mă să aflu că înlocuitorul meu se prezintă zilnic la sala de pansamente.

Curînd am plecat la Braşov, căci făceam parte din echipa însărcinată cu pregătirea congresului de constituire a Federaţiei Naţionale a Tineretului Democrat din România. La 10 august, a avut loc deschiderea congresului, festivitatea debordînd de anoste cuvîntări de salut.

Mi s-a încredinţat responsabilitatea legăturii cu delegaţiile străine. Mă speria amintirea admirabilei primiri de care beneficiasem în Uniunea Sovietică, fiindcă îmi dădeam seama că nici pe departe nu sîntem capabili să oferim o asemenea ospitalitate.

La 13 august am prezentat raportul despre „patriotismul tineretului român şi lupta sa pentru înfrăţirea cu tineretul naţionalităţilor conlocuitoare". N-am făcut decît să citesc un text redactat de studentul Robert Klein, text de conţinutul căruia luasem cunoştinţă în acea dimineaţă.

Seara am mers la şezătoarea organizată, într-un amfiteatru natural, la Poiana Braşov. Am atras-o pe Piţa în pădurea apropiată, pentru a avea cumva o explicaţie cu ea, mai ales în ce priveşte răceala pe care mi-o arăta cînd îi cerşeam un răspuns cît de cît senzual la demersurile mele erotice. Nici de data aceasta n-am lămurit nimic, căci n-am putut să o sărut decît după ce aţipise sprijinită de un buştean. Am ajuns la concluzia că nu ne leagă altceva decît fidelitatea faţă de partidul comunist...

Datorită obligaţiilor ce-mi reveneau în legătură cu apropiata deplasare a delegaţiei F.D.U. la Congresul de la Praga al Uniunii Internaţionale a Studenţilor, am părăsit Braşovul înainte de alegerea Comitetului Executiv al F.N.T.D.R. Aveam să aflu că am fost desemnat vicepreşedinte al aceste federaţii, de a cărei capacitate de acţiune totuşi mă îndoiam.

Pregătirile pentru plecarea la Praga mergeau anevoie. N-aveam bani, n-aveam vize. Dar problema cea mai grea, a cărei rezolvare era în sarcina mea, a fost selecţionarea participanţilor la congres. Se pregătise o listă de 28 de persoane, dar noi nu aveam dreptul decît la cel mult 15 delegaţi. A trebuit deci să elimin 13 persoane, ceea ce a provocat vii proteste şi mi-a atras acuzaţia că aş fi fost părtinitor cu unii şi duşmănos cu alţii. De fapt, chiar dintre cei 15 confirmaţi nu se putea pune temei decît pe contribuţiile lui Cornel Bogdan, Puiu Peternelli, Mihai Gafiţa, Anton Moisescu şi Imre Toth, căci ceilalţi fie că nu ştiau limbi străine, fie că n-aveau prea mult discernămînt politic.

La sosirea noastră în capitala Cehoslovaciei, congresul era în plină desfăşurare. Delegaţii sovietici erau cei care decideau, din umbră, modul de abordare a problemelor şi chiar hotărîrile adoptate. Din păcate, ei arătau puţină bunăvoinţă participanţilor români, iar cu mine personal, practic, n-au vrut să aibă de-a face, deşi în cîteva rînduri le-am cerut sfatul şi sprijinul. Dacă propunerile pe care le-am făcut la discutarea proiectului de statut au fost, pînă la urmă, admise mai toate, aceasta s-a datorat îndeosebi concursului oferit de delegaţia franceză.

La alegerile pentru Comitetul Executiv al Uniunii Internaţionale a Studenţilor, candidatura mea a fost propusă de către lyonezul Paul

Bouchet, dar, datorită indiferenței manifestate în această privință de sovietici, n-am obținut decît 32 de voturi, cînd ultimul reușit avusese 49.

Un handicap serios l-a constituit pentru mine nestăpînirea limbii engleze, ceea ce m-a obligat să-i solicit lui Peternelli ajutorul ca interpret.

Tot timpul m-am sfătuit cu Cornel Bogdan, a cărui maturitate politică am verificat-o în cele mai diverse împrejurări și căruia i-am admirat adesea neclintitul echilibru sufletesc.

În după-amiaza de 24 august am participat la mult așteptata procesiune de carnaval a congresiștilor. Ne-am pus pe cap coifuri, iar la gît gulere de hîrtie. Românii au defilat împreună cu indienii și mongolii. Grupul nostru s-a arătat a fi cel mai gălăgios. Am alergat, am țopăit, am zbierat, i-am apucat de bărbie pe polițiști și pe fetele drăguțe, am făcut schimburi de strîmbături cu copiii de pe trotuare. Am fost aclamați. Toți respiram cu nesaț aerul de frăție ce ne înconjura.

Am poposit apoi la celebrul Local Mánes, unde a avut loc o recepție în cinstea congresiștilor. M-am desprins de ceilalți ca să admir tablourile de pe pereți, copleșit de emoția prilejuită de acest prim contact al meu cu opere autentice de pictură suprarealistă.

Am plecat pe jos către Colegiul Masaryk, unde eram cazați. Pășind pe străzile pustii, mă simțeam minunat în singurătatea mea calmă, stăpînit de dragostea pentru acest oraș medieval, unde începeam să mă încredințez că noțiunea de „Occident" posedă totuși reale valențe umane.

Înainte de a părăsi Praga am trăit satisfacția lichidării relației mele pseudoamoroase cu Pița Almășan.

În ultimele zile se produsese atît din partea Piței, cît mai ales din partea mea o serie de ieșiri care dovedeau că lucrurile nu sînt în regulă. Mi-am dat seama că nu este corect să mențin o stare de confuzie în atitudinea mea față de ea: pe de-o parte, cerșire de îmbrățișări, iar pe de alta, bosumflarea datorită refuzului ei de a răspunde unor asemenea cereri.

Mi-am deschis sufletul în privința asta față de Cornel Bogdan, care mi-a spus că și Pița îi mărturisise că nu mai știe cum să se poarte cu mine, drept care l-a rugat să-i fie sfătuitor. Ulterior, Cornel a avut cu Pița o lungă discuție, în cursul căreia s-a convins că ea și-a format o viziune asexuată despre amor, fiind semnificativă întrebarea pe care i-a pus-o lui: tu chiar crezi că există dragoste? Pentru ea doar prietenia constituie o realitate.

Poate că m-a impresionat nițel neplăcut faptul că, punîndu-ne față în față Cornel, amica mea s-a declarat îndată de acord să încetăm nefericitul flirt. Deci n-a ținut la mine...

Peste cîteva zile avea să mă întrebe dacă această ruptură de raporturi privilegiate nu va influența cumva negativ relațiile noastre pe linie de partid. Am asigurat-o că, din partea mea, așa ceva nu poate să se întîmple.

Înapoierea la București a fost mai comodă decît sperasem, căci s-a trimis un avion care să-i aducă acasă pe delegații noștri la congresul internațional studențesc.

Revenind la treburile mele politice, am cerut să fiu eliberat de răspunderea secretariatului organizației universitare P.C.R. bucureștene, urmînd să mă concentrez în direcția punerii pe picioare a Frontului Democrat Universitar pe plan național. Mi s-a comunicat, la 20 septembrie, că propunerea mea a fost admisă.

La 5 octombrie am înregistrat o mare victorie: mi s-au pus la dispoziție, pentru conducerea activității F.D.U. pe țară și din centrul universitar București, trei camere la primul etaj al Casei Studenților de pe Calea Plevnei. La 24 octombrie am putut ține în acest sediu prima ședință a Comitetului Executiv al organizației.

Problema capitală era cea a reorganizării asistenței sociale a studenților, asigurîndu-li-se acestora cămine, cantine, multiplicarea cursurilor etc. Am format echipe de intervenție pentru a solicita subvenții autorităților centrale și locale, precum și donații din partea marilor întreprinderi. Personal, m-am încadrat în delegațiile care au cerut în acest scop audiențe la miniștri. Din păcate, toată lumea era prinsă în campania electorală, căci alegerile parlamentare fuseseră programate pentru 19 noiembrie.

Abia după alegeri am reușit să ajungem la somitățile guvernamentale. De pildă, la ministrul Finanțelor Al. Alexandrini, ne-au condus, în vederea susținerii revendicărilor noastre, însuși Miron Constantinescu și rectorul Universității din București, Al. Rosetti. Succesul era deci asigurat...

Între timp, F.D.U. începuse să se afirme în toate centrele din țară, aceasta mai cu seamă fiindcă studenții au priceput că, în condițiile politice și economice existente, rezolvarea problemelor materiale depindea în bună măsură de bunăvoința comuniștilor.

În ce mă privea, mă simțeam prins într-o rîșniță de obligații mărunte, multe dintre ele foarte acaparatoare și adesea cu caracter formal.

Am fost criticat în cîteva rînduri că am tendinţa de a monopoliza conducerea organizaţiei. Poate că, într-adevăr, manifestam prea puţină încredere în capacitatea de a se descurca a colaboratorilor mei apropiaţi, dar pe de altă parte eram nevoit să constat că foarte puţini dintre aceşti colaboratori se arătau dispuşi să facă eforturi susţinute pentru îndeplinirea misiunii ce li se încredinţase. La şedinţele de partid ale diferitelor facultăţi îmi săreau în ochi lipsa de iniţiativă şi indolenţa marii majorităţi a tovarăşilor.

M-am surprins, la începutul lui decembrie, comportîndu-mă, s-ar putea spune, tiranic la sediul F.D.U., urlînd şi înjurînd ori de cîte ori „poruncile" mele nu erau respectate.

În fiecare zi lucrătoare mă străduiam să fiu neapărat la sediul F.D.U. între orele 16-18, pentru primirea vizitatorilor şi rezolvarea afacerilor curente. Dar în afara acestor ore programate, mai cheltuiam mult timp la Casa Studenţilor. Colindam apoi pe la sediile partidului şi pe la instituţiile cărora le adresasem tot felul de cereri în numele organizaţiei noastre.

Pierdeam de asemenea un timp enorm în contactele cu o sumedenie de cunoscuţi şi necunoscuţi, care mă căutau ca să-i ajut să rezolve cele mai imprevizibile „daraveri" personale.

Dar iată-mă intervenind într-o chestiune în care erau implicate interese ale familiei mele. Încă din vara lui 1945, nenea Nae Sersea a ţinut să stea de vorbă cu mine în privinţa exproprierii, ca urmare a reformei agrare, a terenurilor de la Poseşti şi de la Cuib moştenite de tanti Atina. Vărul Oniţă îi susţinea în această privinţă pe părinţii săi, atrăgîndu-mi atenţia că nu este recomandabil ca noi doi, activişti de partid, să fim consideraţi ca făcînd parte dintr-o chiaburime reprimată fie şi numai pe plan economic. Intervenţia mea era cu atît mai necesară, cu cît exproprierea pămînturilor în cauză fusese abuzivă, depăşindu-se prevederile legale.

Cu inima îndoită, i-am dat mătuşii mele, la 2 octombrie, o scrisoare către Mircea Doucet, fostul meu tovarăş din conducerea organizaţiei de partid a universităţii, iar acum cadru de bază în Ministerul Agriculturii, cu rugămintea de a lămuri acest caz. Dar fiindcă lucrurile nu se mişcau deloc bine, iar tanti Atina nu mai contenea cu bocetele şi blestemele, am acceptat să o însoţesc, la 12 decembrie, la audienţa acordată ei de Doucet. Peste zece zile am aflat că „s-a făcut dreptate" mătuşii mele. Ceea ce n-a îndepărtat gustul amar pe care mi-l provocase această intervenţie a mea.

La 1 noiembrie începusem să frecventez, în calitate de extern, serviciul de dermatologie al lui Scarlat Longhin, de la Spitalul Militar Central. Pe cît de delăsător mă arătasem la efectuarea stagiilor precedente, pe atît am căutat să mă dovedesc conştiincios în noua împrejurare. Am apreciat temeinicele demonstraţii clinice ale doctorului Longhin şi mi-am dat osteneala să lucrez efectiv la patul bolnavilor şi în laborator.

Hotărîrea luată astă-vară de a mă ocupa de studiul limbii engleze am început să o pun în aplicare la 28 septembrie, cînd, împreună cu Saşa Muşat, prietenul şi tovarăşul meu de la social-democraţi, m-am prezentat la Mister Zavoni, un bătrînel pitoresc care trăise cîndva în Anglia. Peste o săptămînă m-am înscris şi la cursul de limba rusă organizat pentru activiştii comitetului judeţean de partid; lecţiile se ţineau de la 7 la 8 dimineaţa, ceea ce-mi punea probleme mie, cel deprins să mai întîrzie în pat după deşteptare.

Sfîrşitul anului l-am trăit în starea de alarmă prilejuită de sesiunea examenelor pentru încheierea anului al V-lea. Desigur că şi de data aceasta mi-a venit greu să mă apuc să studiez din vreme. Amînarea cu o lună, pînă la 25 noiembrie, a deschiderii sesiunii nu mi-a fost mai de nici un folos, căci, de regulă, luam în mînă manualele abia în ultimul moment.

Am reuşit totuşi turul de forţă de a trece, în sesiunea de toamnă, patru din cele cinci examene, scăpînd de repetenţie şi de data aceasta. Ba încă la unele din probe, cum a fost la clinica bolilor contagioase sau la inframicrobiologie, am avut impresia că nota 7 pe care am primit-o era mai mică decît cea pe care aş fi meritat-o...

La alegerile de la 19 noiembrie am votat dimineaţa, devreme, la secţia de la Şcoala „Cuibul cu Barză". Cei din activul de partid am fost apoi consemnaţi, pentru orice eventualitate, la judeţeană.

După-masă am dat o raită pe la secţia de la Fabrica „Arly", unde, ca şi alţi tovarăşi, am profitat de faptul că, în comisia de votare, nu era nici un reprezentant al reacţiunii; fără remuşcări am introdus în urnă un buletin: adversarii noştri trebuie neapărat înfrînţi, şi încă la un scor zdrobitor!

În noaptea de după votare, cei din echipele de ordine am dormit la judeţeană, care pe bănci şi care pe jos, nemulţumiţi doar de faptul că, de la un moment dat, nu s-au mai transmis nici la radio şi nici măcar telefonic rezultatele parţiale. De ce se va fi instalat această linişte deplină?

În zori m-am dus la sediul central B.P.D., ca să aflu de la Adriana Stănescu, secretara lui Miron, ce se mai aude. Dar, spre mirarea mea, Adriana era inabordabilă, fiindcă dormea. După ce mi-am făcut treaba la spital, am revenit la judeţeană, unde se manifesta în continuare o totală discreţie în privinţa performanţelor electorale.

Abia în ziua următoare aveam să iau cunoştinţă, la Văleni, de comunicatul oficial vestind categorica biruinţă a B.P.D.-ului, biruinţă contestată însă vehement de adversarii noştri.

Nu eram deloc necăjit că nu eu, ci Gheorghe Matei fusese, la aceste alegeri, ales deputat al „studenţimii democrate". În împrejurările existente ar fi fost mai puţin recomandabil ca un comunist declarat să reprezinte, în noul parlament, largul Front Democrat Universitar.

Încă de la 1 octombrie mă mutasem, împreună cu Piki Grozea, în camera 3, de la etajul al II-lea al căminului Societăţii Studenţilor în Medicină. Dar peste două luni, constatîndu-se că acea încăpere fusese repartizată anterior altor solicitanţi, a trebuit să ne transferăm amîndoi la camera 72, de la etajul al VI-lea.

Revenirea mea în acest cămin mai confortabil şi mai „prestigios" m-a obligat să intervin din nou, tot ca „împăciuitorist", în mereu reînnoitele conflicte dintre locatarii comunişti: o „facţiune" ce revendica provenienţa „sănătoasă" din muncitori sau din ţărănimea săraçă îi denunţa pe cei de la conducerea căminului şi cantinei drept nişte „rupţi de mase".

La fel mi s-a cerut să iau atitudine în disputele survenite la Oficiul Universitar între Nicolae Dinulescu, astronomul director al oficiului, şi studentul Petre Bărbulescu, subalternul său. Cu ambii întreţineam relaţii amicale, aşa că mi-era greu să trec de partea vreunuia dintre ei, mai ales că nu desluşeam cine ar fi fost în culpă.

Revista *Studentul român*, organ al F.D.U., urma să-şi schimbe orientarea şi înfăţişarea pentru a deveni cu adevărat o publicaţie de cultură a întregii studenţimi. Potrivit „dispoziţiilor superioare", responsabilitatea redacţională a revistei a fost încredinţată scriitorului Miron Radu Paraschivescu, acel derutant Nuci din copilăria mea vălenară.

Am luat legătura cu el, iar la 27 noiembrie s-a întrunit, în camera mea de la S.S.M.B., grupul de iniţiativă, care, sub îndrumarea lui M.R.P., avea să decidă soarta *Studentului român* (căci nu s-a permis modificarea titlului). Au fost de faţă „oamenii lui Miron" Marin Preda, Al. Balaci şi Gh. Tomaziu, iar dintre studenţii noştri: Mihai Gafiţa, Milo Petroveanu, Sorin Mladoveanu, Paul Cornea, Barbu Cîmpina, Crin Teodorescu, Cornel Bogdan şi Piki Grozea (ultimul, în calitate

de locatar al camerei unde s-a făcut convocarea). Nuci a pledat şi s-a admis în principiu ca *Studentul român* să fie o revistă a tinerilor scriitori, axată aşadar pe tematica literară, iar nu pe problematica specifică vieţii studenţeşti. Patronul spiritual al publicaţiei prevedea că, în curînd, se va ajunge la un tiraj de zece mii de exemplare!

Dar cînd, la începutul lui decembrie, a apărut cel dintîi număr al *Studentului român* renovat, au început protestele din partea celor care, precum instructorul nostru de partid Anton Moldoveanu, considerau că revista trebuie să fie, în primul rînd, „un buletin al căminelor şi cantinelor studenţeşti". La scurtă vreme după aceea, redactorul Robert Klein mi-a comunicat că nu se poate publica o nuvelă a lui Paraschivescu, nuvelă cu totul sărită de pe linia prozei cu orientare partinică.

Şi astfel, număr de număr, *Studentul română* şi-a asumat tot mai mult sarcina de a fi din nou organul F.D.U., fără totuşi să renunţe la a publica producţiile tinerilor scriitori de orientare progresistă.

Printre alte evenimente mărunte amintesc respingerea de către *Scînteia* a unei relatări a mele, apreciată a fi „prea slabă", privitoare la recentul congres studenţesc de la Praga. În schimb, la 29 decembrie, avea să apară în acelaşi ziar, sub semnătura mea!, o banală şi pe alocuri chiar vulgară prezentare a problemelor studenţeşti la ordinea zilei, text despre care am luat pentru prima oară cunoştinţă cumpărînd *Scînteia* pe cînd mă aflam în vacanţă la Văleni...

Datorită dezinteresului celor care-şi asumaseră sarcina publicării de către F.D.U. a broşurii *Îndrumător studenţesc pe anul 1946-1947,* la 4 noiembrie nu se încheiase nici măcar redactarea materialului respectiv. Am renunţat atunci să merg la spital şi m-am apucat de finisat textul, ducîndu-mă apoi cu el la tipografie. Am zăbovit în atelier pînă ce am făcut cele două corecturi, dar, fiindcă nu mi-a venit nici un înlocuitor, am decis să rămîn acolo şi pentru „bunul de imprimat", căci a doua zi broşura trebuia difuzată la facultăţile unde avea loc examenul de admitere. Se făcuse tîrziu, aşa că m-am culcat pe un balot de hîrtie, ca să fiu trezit de mai multe ori în cursul nopţii, ultima oară la 5,30, cînd mi s-a prezentat „exemplarul de semnal" pe care l-am luat în mînă cu multă emoţie.

Criza de timp din care nu mai ieşeam nu m-a împiedicat să citesc cîteva cărţi pasionante. Le semnalez doar pe cele care mi-au trezit deopotrivă interesul şi dezaprobarea: *Calea regală* a lui Malraux, elogiu tainic al amoralismului politic, şi mai ales *Întuneric la amiază* a lui Koestler, al cărui antisovietism m-a revoltat crunt.

Sub presiunea lui Alfons Gutman, din comitetul „Hasmoneei", organizație a tineretului sionist de stînga, cu care am dus tratative în vederea intensificării colaborării noastre, am citit mai multe scrieri despre istoria recentă a Țării Făgăduinței; amicul meu obișnuia să-mi pună întrebări prin care controla discret dacă am luat cu adevărat cunoștință de conținutul cărților pe care mi le dăruia.

La o expoziție din cadrul „Săptămînii culturii", l-am auzit recitînd cu voce stinsă pe George Bacovia. A fost încă un prilej ca să-mi dau seama de admirația nesfîrșită pe care o aveam pentru opera lui poetică.

Speriat de teancurile cărților și revistelor pe care „le puneam deoparte" în vederea citirii lor prioritare, teancuri care însă nu făceau decît să crească, am luat hotărîrea de a-mi întocmi un program de lectură cu stricta precizare a ordinii în care aveam să abordez diversele titluri.

La vremea aceea mă simțeam de asemenea îndemnat să-mi aștern ideile pe hîrtie, să le ordonez și să le sistematizez, în vederea aprofundării lor. Chiar începusem să consemnez într-un caiet anume opiniile mele asupra fiecărei cărți literare sau științifice citite. Cît despre lecturile marxiste, ele implicau obligația întocmirii de extrase și comentarii. Intenționam să procedez la fel cu reflecțiile deduse din experiența propriei munci de partid.

În jurnalul intim întîlnesc, la 5 noiembrie 1946, o notație care vădește o dispoziție sufletească vecină inițial cu extazul: „Eforturile pe care le-am făcut în ultimul timp pentru cucerirea clarității interioare și pentru înfrîngerea vanității se pare că încep să-și dea roadele. Mă simt limpede, calm, împăcat deplin cu universul (ceea ce nu înseamnă că accept societatea actuală). Simt cum mă străbate neîntrerupt bucuria de a constata identitatea de tipologie între lumea exterioară și posibilitățile mele interioare de cunoaștere. Această satisfacție epistemologică, aș zice [această] fericire epistemologică, intră în contradicție cu spectacolul suferinței umane, al imperfecției formulelor pe care omul le-a folosit pînă azi pentru a-și ordona existența. Astfel, satisfacția mea epistemologică nu mă împinge la pasivism, la fatalism, la trăirism. Mă simt dator să caut sinteza creatoare între perfecția structurării Cosmosului și imperfecția structurii sociale de astăzi, născătoare de suferință. Înțeleg că sinteza nu poate fi decît societatea comunistă."

Concluzia aceasta echivala, de fapt, cu o înnoire a angajamentului de respect și fidelitate față de partid, în orice împrejurări.

*

N-am rezistat tentației perverse ca, la revelionul vălenar pentru întîmpinarea lui 1947, să mă vîr între foștii mei prieteni (foști, fiindcă acum mă detestau cu toții din pricina convingerilor mele politice).

I-am găsit pe juni „distrîndu-se admirabil" acasă la Valerică Paraschivescu. Nu s-au manifestat agresiv față de mine, mulțumindu-se să mă ironizeze blînd. Am reținut exclamațiile pe care Simion Ghinea le repeta destul de des: „Vă spun eu că Gică a rămas de-al nostru. El e un artist, joacă teatru. Dar e băiat bun, de-al nostru." N-am considerat necesar să polemizez pe această temă cu colegul meu de grădiniță și de școală primară, iar acum medicinist la Iași. Gazda noastră, domnul Stelian Paraschivescu, mi-a declarat la rîndul său: „Bine ai făcut cum ai făcut. Trebuie să avem și oameni de stînga. Așa e bine: unii de dreapta, alții de stînga. Numai să vrea cu toții binele țării." I-am dat asigurări onorabilului comerciant în privința patriotismului meu.

La ordinea zilei se afla, la începutul lui 1947, problema deblocării examenelor, deoarece numeroși studenți, iar la unele facultăți majoritatea acestora, se găseau sub amenințarea repetenției și chiar a exmatriculării datorită slabelor rezultate obținute la ultimele sesiuni. În cursul unei ședințe a biroului organizației universitare bucureștene am conceput un plan de acțiune urgentă pe țară, vizînd obținerea de facilități pentru restanțieri. Propunerea mea a fost acceptată și, în aceeași seară de 16 ianuarie, am redactat manifestul de declanșare a campaniei. Prevedeam întocmirea de memorii, trimiterea de delegații la autorități și la ziare, prezentarea în parlament a unei interpretări de către „deputatul studenților" Gh. Matei și lansarea unei ediții speciale din *Studentul român*. Eram încîntat de vioiciunea imaginației mele în acea împrejurare.

Prins în treaba de la F.D.U., am neglijat lecțiile de engleză și de rusă, am amînat lecturile planificate și am renunțat să vizionez spectacole tentante. Trăiam „bucuria de a da impulsuri, de a controla, de a corija, de a cuprinde întreaga activitate, de a o stăpîni". Eram, cum rezultă din jurnalul meu, încîntat de mine însumi, cel care desfășor „munca de cîine de la F.D.U., împărțindu-mă, împrăștiindu-mă, dînd explicații, dictînd, semnînd, scriind rapoarte și circulare, controlînd". O mare insatisfacție o resimțeam totuși constatînd lipsa de elan, de inițiativă și de discernămînt a celor mai mulți dintre colaboratorii mei.

Dar tocmai atunci mi-a fost dat să primesc mustrări de la instructorul de partid Anton Moldoveanu, pe motiv că nu mă ocup de bunul mers al organizației de partid studențești din București, fiindcă „prea

sînt băgat în posturi decorative la F.D.U., F.N.T.D.R. etc.". Iar Constanţa Crăciun l-ar fi încunoştinţat că nu mă ţin de treabă nici la Federaţia Tineretului. Ba încă, peste cîteva zile, Anton mi-a declarat: „Ţi-ai cam luat-o în cap. Mi-au spus asta şi oameni care-ţi sînt prieteni."

M-au frămîntat mult aceste acuzaţii de neseriozitate şi carierism. După o discuţie cu Anton, în cursul căreia l-am anunţat că voi cere înlocuirea mea în Comitetul Executiv al F.N.T.D.R., notam în jurnal: „Sînt tare singur. Nimeni care să încerce să mă priceapă... Nu ştiu de unde scot atîta tărie sufletească. Simt că pentru partid aş fi în stare să car şi pietre... Sînt invadat de o ciudată deprimare stenică. Poate e vechea neîncredere în oamenii luaţi fiecare în parte, împletită [însă] cu respectul şi dragostea pentru speţă, în general."

Pe viitor aveam să mă mai cufund de multe ori în asemenea binecuvîntate „deprimări stenice"...

Tot în acele zile am avut o altă întîlnire penibilă cu „conducerea". Iosif Chişinevschi m-a chemat la Comitetul Central ca să-mi arate că e foarte nemulţumit de propunerile pe care le făcusem pentru un ciclu de conferinţe organizate de F.D.U. pe tema „Poziţii fundamentale ale culturii". Părea să rezulte din aprecierile sale că tovarăşul Ioşca ar fi preferat ca toţi vorbitorii să fie comunişti şi să exprime punctele de vedere ale partidului.

Dar cea mai violentă contestare a mea ca activist politic a venit din partea colegilor de la Societatea Studenţilor în Medicină. Eram atacat atît de grupul „profitorilor" din conducerea societăţii: Mişu Aldea, Mircea Ionescu, Sandu Ciucă şi aliatul lor Jeannot Grozdea, cît şi de elementele „proletare", aflate în „opoziţie" şi avîndu-l ca purtător de cuvînt pe Al. Colţoiu.

Într-o convorbire personală, care a durat ceasuri, Ciucă mi-a adus învinuiri peste învinuiri, dintre care amintesc doar cîteva: sînt stăpînit de o vanitate nemăsurată, în serviciul căreia pun gîndirea mea „speculativă"; caut să-i dobor pe toţi cei ce-mi stau în cale, iar cînd părăsesc o poziţie politică, las, în locul meu, oameni „de-ai mei"; informez eronat partidul despre succese inexistente în activităţile pe care le conduc; asmut împotriva adversarilor mei elemente iresponsabile din căminul mediciniştilor; mă prezint, pentru a cîştiga încrederea partidului, drept un tînăr nevoiaş, îmbrăcat ca un nesimţit cu haine rupte şi jegoase, cu toate că sînt fiul unui colonel medic avut etc. Mi-a promis să mă combată pretutindeni, drept care speră ca în cîteva luni să termine cu mine. A mers atît de departe, încît a insinuat că posedă

informații privitoare la adeziunea mea de pe vremuri la Frățiile de Cruce...

Cînd, la 8 februarie, comitetul S.S.M.B., din care făceam parte, și-a încheiat mandatul, am refuzat să mai candidez pentru un nou mandat, iar aceasta nu numai fiindcă mă simțeam pînă peste cap ocupat cu multe alte treburi, dar și fiindcă voiam să demonstrez că nu sînt ahtiat după funcții mai mult sau mai puțin decorative.

Singura persoană din conducerea de partid care, în această zbuciumată perioadă, mi-a arătat mereu înțelegere și încredere a fost Miron Constantinescu, cu care am putut discuta aproape fără reticențe orice problemă a muncii politice.

În calitate de prim-secretar al comitetului bucureștean P.C.R., Miron a asistat, la începutul lui martie, la o ședință a activului sectorului universitar, cu care prilej s-a convins de îngrijorătoarea situație existentă acolo: lipsă de elan, sectarism, defetism, mahalagism și multe alte metehne scoase la iveală prin luările de cuvînt ale tovarășilor noștri.

În pauza de la prînz ne-a convocat pe cîțiva dintre cei cu răspunderi în organizațiile studențești și ne-a prezentat opinia sa în legătură cu mijloacele de înlăturare a neajunsurilor existente.

Pe mine m-a luat apoi acasă la el, unde, ca și în alte rînduri, am stat de vorbă despre multe și de toate. Am surprins și de data aceasta la Miron intenția ca deopotrivă să mă instruiască și să mă educe.

A doua zi mi-a comunicat că, împreună cu tovarășii Tincuța Dan și Micșunescu, de la Comisia de Control a C.C., voi face parte dintr-o echipă însărcinată cu reorganizarea sectorului studențesc de partid din București, prin verificarea cadrelor, înnoirea birourilor și excluderea elementelor necorespunzătoare.

Au urmat trei săptămîni de ședințe, se poate spune din zori și pînă-n noapte, în decursul cărora am participat la interogarea cîtorva sute de tovarăși, a căror stare de spirit, ale căror calități intelectuale și morale, al căror devotament față de cauză trebuiau precizate.

Eram cumva fascinat de atmosfera ce se instalase în asemenea ședințe: unii dintre cei chestionați păreau că se închid în sine, în timp ce alții intrau într-o stare de exaltare, fiind gata să se autoacuze pentru vinovății despre care dădeau impresia că iau cu adevărat cunoștință în chiar clipa aceea. N-au lipsit momentele de uluială provocate de mărturisiri cu totul neașteptate.

De pildă, Robert Klein, strălucit student la Litere și redactor la periodice comuniste, evreu care, în toamna lui 1944, a plecat ca voluntar

cu Divizia „Tudor Vladimirescu" şi a fost rănit pe front, ne-a declarat că a pierdut încrederea în partid, constatînd cum corupţia creşte zi de zi şi este tolerată sau cum „materialul uman" de care dispune partidul se dovedeşte a fi departe de a răspunde exigenţelor impuse de lupta revoluţionară. M-am străduit, în discuţia ce s-a încins imediat, „să-l lămuresc" pe acest tovarăş ros de intelectualism sterp; iar el părea dispus să se lase „lămurit". Dar peste un an, cînd m-am aflat cu o delegaţie a F.D.U. la Paris, Roby, pe atunci bursier român în Franţa, s-a socotit dator să mă anunţe că a decis să nu se mai întoarcă în ţară.

Un alt episod memorabil a fost discuţia cu studentul Vasiliu, de la Facultatea de Textile. Analiza pe care a făcut-o el muncii politice desfăşurate în facultate, precum şi propunerile lui de redresare a acelei munci ne-au convins că este vorba de un om posedînd maturitate de gîndire şi un simţ organizatoric deosebit. Nu puteam fi decît de acord cu Cornel Bogdan, care mi-a şoptit că Vasiliu ar trebui cooptat în biroul de sector; supralicitînd, i-am spus la ureche lui Cornel că îl văd pe convorbitorul nostru în funcţia de secretar al sectorului.

Ce-i veni Tincuţei să mă pună să-l întreb dacă a fost legionar, drept care m-am adresat: „Ai mai făcut parte din vreun partid politic?". „Nu!". Nu ştiu de ce am insistat: „Dar în Frăţiile de Cruce ai fost înscris?". Destăinuirea ce a urmat ne-a năucit: a intrat în Frăţie în 1936, a participat ca propagandist legionar la campania electorală din anul următor, a devenit comandant al Frăţiilor din toate liceele ieşene, a lucrat în faimoasa tabără de la Carmen-Sylva, sub dictatura carlistă a fost arestat şi închis în două rînduri. În timpul guvernării legionare a intrat în conflict cu Horia Sima, cu prilejul unei conferinţe a comandanţilor legionari ţinute la Predeal, cînd a protestat împotriva „birocratizării mişcării". După rebeliunea din ianuarie 1941 a rupt orice legătură cu Legiunea.

La despărţire, Vasiliu ne-a declarat: „Comunismul a rămas singura mea nădejde; dacă şi el mă va dezamăgi, sînt un om pierdut..."

Întîmplarea aceasta m-a cutremurat. Era ceva de făcut cu un astfel de om, pentru un astfel de om? În împrejurarea de faţă, nu cumva m-am angrenat într-o acţiune nu numai aventuroasă, dar pur şi simplu deşucheată? Ce am eu cu oamenii aceştia pe care mă socotesc dator să-i chinuiesc cu întrebări, să le întind curse, să încerc să-i înfund?

Dar asemenea momente de rătăcire n-au durat prea mult, căci încă de-a doua zi am reluat cu sîrg treaba de anchetator partinic.

Pe nebăgate de seamă, am elaborat un fel de schemă a interogatoriilor. Cînd aveam de-a face cu „etnicii", deci cu români creştini, urmă-

ream să descoperim eventuale legături din trecut cu mişcarea legionară. Pe evrei, mai ales pe cei cu porniri „intelectualiste", îi descoseam în privinţa vreunei simpatii secrete faţă de troţkism. O întrebare pe care o puneam multora era: ce părere ai despre alipirea Basarabiei la Uniunea Sovietică? Răspunsul la această întrebare ne dădea posibilitatea să apreciem dacă tovarăşul în cauză se preocupă de a fi pe linie, respingînd afirmaţiile reacţiunii cum că, în 1940 şi 1944, România a fost deposedată de un teritoriu care îi aparţinea de drept şi de fapt.

Numai că tovarăşa Tincuţa a observat că eu însumi aş avea o serie de nelămuriri, printre care şi unele în legătură cu Moldova sovietică. A dedus aceasta din faptul că, în cursul discuţiilor, mă arătam îngăduitor, mai cu seamă faţă de „etnici", evitînd să adopt tonul tăios, care ei i se părea a fi de rigoare.

Nemulţumirea sa faţă de comportamentul meu „împăciuitorist" s-a exprimat în forme violente atunci cînd i-am luat apărarea prietenului meu Piki Grozea, care, la întrebarea de ce a intrat în partid, a răspuns oarecum şugubăţ: „din aventură". Zadarnic am încercat să-i explic Tincuţei că Piki avea în vedere o „aventură spirituală", un „experimenţialism" în care s-a angajat cu toată fiinţa sa; „tovarăşa de la cadre" era de părere că un asemenea exemplar n-are ce căuta în mişcarea noastră.

M-am suprins, pentru o clipă, jinduind, în adîncul sufletului, către trimiterea mea disciplinară la „munca de jos", într-o celulă. M-aş putea ocupa atunci de scrierea romanului plănuit...

Urmărit însă şi de ideea că am oferit o imagine jalnică „ochiului partidului", m-am pomenit făcîndu-i Tincuţei, într-o seară, mărturisiri pe care le reproduc sub forma consemnată în jurnalul meu: era vorba de „cumplite frămîntări lăuntrice, care au oscilat de la scîrba de mine la nevoia unei confesiuni de autoflagelare isterică, de la sila de muncă la încrederea fanatică în forţa coercitivă a partidului. E clar că am păşit în munca de verificare cu o optică mic-burgheză, experimenţialistă, egoistă, chiar mahalageasca. N-am privit această operaţie ca pe o activitate închinată exclusiv întăririi sectorului studenţesc, ci i-am fixat interesul principal pe un plan individual: am considerat munca mea ca pe un prilej minunat să-mi îmbogăţesc eu experienţa umană, să studiez, pentru proiectatul [meu] roman traiectoria unor destine partinice, să scotocesc mizerii lăuntrice de dragul contemplării lor prin prisma esteticului. Aveam impresia că verificarea e un dar pe care mi-l face partidul, pentru delectarea mea spirituală. Chiar micile mele «prelucrări» pentru lichidarea nelămuririlor... le făceam mai ales pentru a

demonstra cunoştinţele mele, subtilitatea dialecticii mele, pentru a fi admirat de tovarăşi şi mai cu seamă de tovarăşe. Pe de altă parte am procedat «cu milă», menajînd susceptibilităţi, încercînd să nu apar antipatic".

Această cumplită biciuire de sine a permis atingerea obiectivului spre care se vede că ţinteam: Tincuţa a fost de acord cu autocritica mea şi a adăugat că mă consideră un om cu „mari perspective", avînd „o fire mult mai complexă decît Florin Iorgulescu sau Cornel Bogdan". Iată de ce am fost atunci în stare...

La 24 martie, verificarea tovarăşilor studenţi bucureşteni fiind aproape încheiată, m-am apucat de redactarea proiectului de raport, proiect pe care cei trei l-au definitivat în zilele următoare, pentru a-l preda lui Miron Constantinescu.

Miron a apreciat pozitiv munca noastră. Mi-a făcut apoi legătura cu Alexandru Drăghici, secretarul Secţiei de tineret de pe lîngă C.C., care mi-a comunicat că am fost cooptat în biroul acelei secţii. Această sarcină „de onoare" nu mă speria, ba încă am remarcat cu oarecare surprindere că mă socotesc vrednic să mi-o asum. Visam să intru în Comitetul Central.

Cu vreo lună mai-nainte, Leonte Răutu îmi propusese să devin colaborator permanent al revistei *Contemporanul*. Dar activitatea politico-organizatorică nu-mi permitea să mă manifest ca „activist cultural".

Tot mai insistent îmi puneam întrebarea ce am de gînd cu pregătirea mea medicală? Am renunţat să mă mai prezint la alegerea viitorului meu post de extern, din intervalul 15 mai-15 noiembrie, încredinţat fiind că nu aveam să reuşesc nici măcar să apar la lucru din an în Paşte, ca pînă acum. I-am cedat amicului Tony (Valeriu Florian) drepturile şi obligaţiile pe care le obţinusem prin concursul de externat.

Eram totuşi hotărît să nu renunţ la susţinerea examenelor care îmi asigurau titlul de doctor în medicină şi chirurgie. Această decizie se întemeia nu numai pe dorinţa de a-l scuti pe tata de groaznica deziluzie pe care i-ar fi provocat-o retragerea mea din facultate „la spartul tîrgului", dar şi pe convingerea că îmi va prinde bine, chiar fiind activist de partid, să am o anumită „identitate" profesională de bază.

De aceea, în această primăvară, am reluat în cîteva rînduri pregătirea examenului de neurologie, unica mea restanţă din anul al V-lea. Succesivele amînări ale programării examenelor păreau să-mi fie prielnice. La 10 mai, sub privirile binevoitoare ale unui asistent, toţi cei

care dădeam lucrarea scrisă am copiat cu neruşinare după manuale şi caiete de notiţe. Eram sigur că voi fi promovat, dar la afişarea rezultatelor am aflat că profesorul N. Ionescu-Şişeşti ne-a dat celor mai mulţi candidaţi note proaste. Deci totul trebuie reînceput...

În această perioadă am citit cîteva scrieri care mi-au făcut o impresie deosebită. Am considerat *Procesul* lui Kafka „o carte măreaţă, deşi de un pesimism blestemat" şi am fost de părere că „suprarealiştii n-au izbutit niciodată să construiască o atît de obsedantă atmosferă de vis fiindcă n-au priceput că visul e clar, că e cu atît mai teribil, cu cît pare mai logic".

Admiraţia mea înfocată pentru literatura de avangardă nu m-a împiedicat să apreciez raportul lui Jdanov cu privire la orientarea eronată a revistelor *Zvezda* şi *Leningrad*. Mă angajasem la 21 februarie, într-o notaţie din jurnal, să mă documentez mai serios decît o făcusem pînă acum asupra problematicii literaturii sovietice actuale.

De altminteri, către sfîrşitul lui ianuarie, fusesem agresat de „realismul socialist" dintr-o direcţie cu totul neaşteptată: vărul meu Oniţă Sersea a scris o amărîtă de poezie despre Tudor Vladimirescu, pe care voia să o trimită spre publicare. M-am oferit să revizuiesc acel text, dar rezultatul intervenţiei mele nu l-a mulţumit pe autor.

Şi erotismul meu a fost pus la încercare. Piki m-a prevenit că fata pe care el ţinea să o cucerească, studenta Sara Manu, pare dispusă să se apropie mai degrabă de mine. Spre verificare, Piki a venit în repetate rînduri cu Sara la noi, la cămin, unde am purtat cu ea convorbiri deopotrivă de duioase şi de cinice, care au dus însă la concluzia că noi doi nu eram făcuţi unul pentru celălalt.

Curînd aveam să-mi concentrez atenţia asupra Sandei Mihăilescu, studentă la Arhitectură, care se remarcase în unele activităţi politice. Urmăream anxios curtea pe care mulţi i-o făceam Sandei şi mă alarmam cînd cineva îi cuprindea în joacă umerii. Totodată mă întrebam dacă acea copilă ar fi putut să-mi devină cu adevărat „tovarăşă de viaţă", contopindu-se mai ales sufleteşte cu mine. Tocmai citeam romanul lui D. H. Lawrence *Fii şi amanţi*...

La 28 martie am participat, pe aleea Alexandru, la prima şedinţă a Biroului de Tineret al C. C. al P.C.R., format din Al. Drăghici, C. Drăgan şi cu mine, secretar responsabil fiind Drăghici.

S-a procedat la o foarte sumară trecere în revistă a problemelor curente. Am avut satisfacţia că, în fine, s-a aprobat convocarea celui de Al II-lea Congres al F.D.U., pe care responsabilii din conducerea

partidului îl tot amînau pe motiv că studenţimea nu este încă pregătită politiceşte pentru un atare eveniment.

În aceeaşi seară am fost programat să relatez la căminul Politehnicii despre călătoria mea de anul trecut în U.R.S.S. Fusesem prevenit că expuneri similare ale unor tovarăşi prilejuiseră huiduieli. Am început să vorbesc după proiectarea unui film.

Totul a decurs în linişte pînă ce am povestit unele amănunte despre bătălia de la Stalingrad, auzite de la actualele căpetenii ale oraşului. Am fost întrerupt zgomotos: „Ia mai spune şi altceva! De-astea am citit şi în ziare." De aci-nainte am fost sistematic împiedicat să vorbesc, prin apostrofări, prin scîrţîieli de scaune şi prin părăsirea ostentativă a sălii. Mă înfuria constatarea că nu reuşeam să-mi stăpînesc tremurul vocii şi mai ales că fraza mea devenise banală şi chiar şchioapă. Şi totuşi, la plecare nu eram stăpînit de sentimentul înfrîngerii, ci, dimpotrivă, de hotărîrea de a cuceri cît mai curînd această fortăreaţă a reacţiunii.

Peste puţină vreme, Drăghici m-a invitat, într-o duminică, acasă la el. După o lungă convorbire am plecat cu impresia că „nu am avut prea multe de învăţat" de la amfitrionul meu.

O dovadă de apreciere şi încredere din partea lui Drăghici a fost rugămintea pe care mi-a adresat-o de a redacta pentru el o schiţă de prefaţă la traducerea cărţii lui M.I. Kalinin *Drumul glorios al Komsomolului.* M-am executat discret, dar, la apariţia lucrării, am avut surpriza să constat că a fost tipărit nu textul furnizat de mine, ci unul apreciat a fi fost confecţionat cu mai multă abilitate de către altcineva.

Biroul Secţiei de tineret, din care acum mai făcea parte şi M. Dalea, a fost chemat la raport de Vasile Luca, secretarul C.C. responsabil cu tineretul. Am admirat înţelepciunea de care dădea dovadă acesta comentînd declaraţiile noastre, dar m-au speriat şi frecventele lui izbucniri „temperamentale".

Cînd Drăghici a pomenit de proiectul încadrării în grupe a membrilor Uniunii Tineretului Muncitoresc, Luca a sărit ca ars, a bătut cu pumnul în masă şi a strigat: „Iar vreţi să fascizaţi tineretul? Vreţi să înviaţi cuiburile? Tot tu, Drăghici, care ai dus de rîpă Tineretul Progresist!" Cum să-i fi iertat vreodată Drăghici lui Luca asemenea ieşiri care, avînd loc în faţa unor subordonaţi, nu puteau să nu-i clatine prestigiul?

La 12 mai m-am prezentat la Secţia administrativă a C. C., unde mi s-au făcut formele de încadrare ca salariat al partidului. Prilej de a scrie în jurnal: „Iată-mă de profesie revoluţionar! N-am mai fost atît de emoţionat de la intrarea în U.T.C. Îmi voi închina existenţa în între-

gime partidului... Voi avea această tărie? De n-ar fi părinții, care mă vor medic celebru, ce simplu ar fi totul!... Știu însă că nu voi ceda lacrimilor mamei și blestemelor tatei. Voi merge pe drumul meu!"

Ca lefegiu de partid mi s-a pus însă o delicată problemă de „morală practică": dată fiind situația financiară mai grea în care se afla familia noastră de cînd cu ieșirea la pensie a tatei, ar fi fost, desigur, recomandabil să renunț acum cu totul la „subvențiile" primite de la ai mei; dar cum aveau să reacționeze părinții aflînd că, din punct de vedere material, m-am plasat sub tutela acaparatoare a P.C.R.?

Am încasat un prim salariu de 5 200 000 de lei. M-am grăbit să achit cele 5 000 000 de lei pe care le împrumutasem în ultima vreme de la Jules Millian. Cam cît valora retribuția mea lunară, în acea conjunctură inflaționistă, se poate deduce și din faptul că, tot atunci, am primit pentru un articol publicat în *Contemporanul* 500 000 de lei.

Curînd, generozitatea partidului, mai exact a lui Drăghici, avea să se manifeste din nou, oferindu-mi-se pînză pentru trei cămăși și un milion de lei, costul confecționării lor la atelierul Apărării Patriotice. De unde reiese că numai eu nu-mi dădeam seama ce jalnic aspect avea îmbrăcămintea mea. Dar, în așteptarea deplasării pentru comandă la acele ateliere, am cheltuit milionul pe achiziții cu preț redus la expoziția de la „Săptămîna cărții".

La o ședință, condusă de Drăghici, a activului comunist din F.D.U. am căutat să pun în lumină cum am izbutit noi să transformăm o coaliție „pasageră" de grupări politice studențești în nucleul organizatoric al unei viitoare uniuni naționale a studenților din România. Am socotit că era momentul să-mi fac autocritica pentru nervozitatea, impulsivitatea și autoritarismul care adeseori caracterizaseră comportamentul meu și să le cer iertare lui S. Fărcășanu, lui B. Bereanu, lui M. Rapițeanu, lui J. Millian și tuturor celor cu care nu totdeauna mă purtasem tovărășește.

În vederea subvenționării apropiatului congres al F.D.U. am făcut multiple intervenții. La doctorul Petru Groza am fost într-o delegație condusă de Al. Drăghici; ne însoțea Sanda Mihăilescu, cu care, în binecuvîntata prelungă așteptare a primirii de către președintele Consiliului de Miniștri, am stat de vorbă „despre ale noastre". Am apreciat luciditatea și vioiciunea fetei, dar n-am putut să nu remarc și o moldovenească iscusință în tactica ei de a se face plăcută.

La Gheorghiu-Dej am mers împreună cu Millian. Am admirat precizia și expeditivitatea cu care ministrul comunist a rezolvat cererile noastre și am remarcat totodată că, deși era mai puțin strălucitor decît

alți membri ai conducerii supreme de partid, vădea multă chibzuință și spirit practic.

În noaptea de 19/20 mai, am încheiat redactarea raportului „despre rolul studenților în România de azi" pe care urma să-l prezint la congresul de la Cluj. În dimineața următoare, Drăghici s-a considerat dator să facă unele observații critice asupra materialului, care a fost însă deocamdată acceptat ca atare, datorită mai ales consimțământului Constanței Crăciun.

Dar pînă în după-amiaza zilei de 26 mai, cînd am citit raportul într-o ședință plenară, am primit tot felul de propuneri de „modificare și completare", unele exprimate pe ton imperativ, cum au fost cele formulate de o comisie de la C. C. din care făcuseră parte „oameni grei", precum Mihai Roller, Vasile Mîrza și Mihai Florescu. Întrucît multe din sugestiile lor mi s-au părut inacceptabile datorită mai ales stîngismului și sectarismului care le caracterizau, am depus rezistență cînd a fost vorba să remaniez versiunea inițială. Survenind și „criza de timp", Drăghici mi-a permis să aduc în fața congresului un text foarte apropiat de cel pe care-l elaborasem la București.

Am elogiat rezistența împotriva imperialismului și am subliniat necesitatea colaborării frățești a naționalităților. Cît privește activitatea F.D.U., am respins imixtiunea intereselor partizane. Din aclamațiile celor de față am dedus că punctele de vedere pe care le-am susținut erau perfect acceptabile pentru congresiști.

La o ședință ulterioară am luat cuvîntul pentru a combate opiniile unui clujean care punea la îndoială importanța coloritului național și social al creațiilor literare, el afirmînd că decisiv în acest domeniu este doar factorul estetic. M-am întins poate prea mult în pledoaria pe care am făcut-o în favoarea realismului, dar unii tovarăși de față mi-au declarat că au fost convinși de argumentația mea...

Am consemnat în jurnal insatisfacția pe care am resimțit-o nereușind să o determin pe Monica Lovinescu, una din cele mai reprezentative persoane dintre „neutrii" care acceptaseră să participe la congres, să candideze pentru viitorul Consiliu Național al F.D.U. Adăugam: „Se pare că mă apreciază în urma raportului meu de ieri, dar nu e de aceeași părere cu mine în privința estetismului."[1]

---

[1] În scrierea sa memorialistică *La apa Vavilonului*, publicată în 1999 de Editura „Humanitas", Monica Lovinescu a evocat o întîlnire a noastră din 1994, la București, cînd eu i-am spus, referindu-mă la congresul din 1947: „Ne-ați

La prima şedinţă a noului consiliu s-a decis ca F.D.U. să primească şi titulatura: Uniunea Naţională a Studenţilor din România (U.N.S.R.). Angajamentul pe care îl luasem *in petto* la congresul internaţional de la Praga era astfel îndeplinit.

Preşedinte al organizaţiei a devenit publicistul Mihai Gafiţa, membru al Partidului Naţional Popular, eu fiind reales secretar general.

Congresul de la Cluj al U.N.S.R. (căci curînd organizaţia avea să renunţe la denumirea F.D.U.) mi-a prilejuit o enormă risipă de energie. Întrucît mai totul s-a bazat pe improvizaţie, hotărîrile definitive fiind luate foarte adesea doar în ultimul moment, a trebuit să fiu mereu prezent în punctele nevralgice. Începînd cu cazarea delegaţilor români sau străini şi terminînd cu definitivarea ordinii de zi, interveneam „operativ" în fiecare împrejurare, fără să am însă convingerea că aleg soluţiile optime.

Pe de altă parte, urmăream tot timpul cu ce se ocupă Sanda Mihăilescu şi lîngă cine se află. Intenţia de a avea cu ea o explicaţie „decisivă" n-am putut-o pune în aplicare. Nici măcar călătoria în acelaşi tren de la Bucureşti la Cluj şi de la Cluj la Bucureşti nu s-a dovedit favorabilă planurilor mele.

Vestea că s-a aprobat deplasarea mea, împreună cu Nae Dinulescu, la Aarhus, în Danemarca, pentru a participa la consiliul organizaţiei Ajutorul Studenţesc Internaţional (International Student Service – I.S.S.), în vederea obţinerii de fonduri necesare asistării studenţilor noştri, mi-a impus modificarea programului de lucru. Printre altele, în dorinţa de a ajunge să mă descurc cît de cît în engleza „conversaţională", am hotărît să merg zilnic la lecţiile cu Mister Zavoni, ceea ce însă n-am prea reuşit.

Într-o dimineaţă m-am pomenit cu vărul meu Uţică, venind de la Alexandria, unde tocmai fusese arestat comitetul local al organizaţiei de obedienţă americană – Y.M.C.A. (Asociaţia creştină mondială a tinerilor), comitet al cărui casier (şi poate chiar principal susţinător bănesc) era el. Mi-a cerut sfatul (şi implicit sprijinul), căci se afla sub ameninţare, întrucît scăpase deocamdată de popreală numai fiindcă

---

făcut-o, la Cluj!" De fapt, ca organizator al congresului, îi fusesem recunoscător domnişoarei Monica Lovinescu fiindcă a consimţit să se afle atunci printre noi şi consideram binevenit chiar faptul că se declara mereu în dezacord cu „oficialii" reuniunii, întrucît proclamarea acestui dezacord putea demonstra că, în cadrul congresului, domneşte libertatea de exprimare.

deputatul comunist de Teleorman Barzon, care avea unele obligaţii faţă de nenea Andrei, îl sfătuise din timp să fugă şi să se ascundă undeva. I-am făcut şi eu aceeaşi recomandare, dar m-am socotit dator să-l pun îndată la curent pe Drăghici cu toată afacerea asta, neomiţînd „să-l torn" pe Barzon.

Am fost foarte bucuros să constat, în zilele următoare, că nu s-au luat nici un fel de măsuri împotriva lui Uţică; asta însemna că Drăghici a ţinut să-l menajeze, desigur de hatîrul meu...

La 14 iunie m-am prezentat la examenul de medicină legală, primul meu examen la încheierea anului al VI-lea de studii. În timp ce scriam teza eram supravegheaţi de asistentul Victor Prodescu, preşedinte al Societăţii Studenţilor în Medicină în perioada cînd făceam parte şi eu din respectivul comitet. Profitînd de această împrejurare, am copiat fără grijă.

Altfel au stat lucrurile a doua zi, la examenul de neurologie, restant din anul al V-lea: profesorul Ionescu-Şişeşti a fost cu ochii pe noi, aşa că am scris „din cultura generală" despre fiziopatologia corticalităţii.

Alarmat de perspectiva repetenţiei, îl rugasem, cu moartea în suflet, pe colegul Nori Glücklich să-i sesizeze pe profesorii Parhon şi Kreindler în vederea unei intervenţii la Şişeşti în favoarea mea. Nori mi-a adus un bilet adresat de Parhon examinatorului meu: „Mult iubite coleg şi amic, încep prin a-ţi cere iertare că intervin pentru studentul Brătescu Gheorghe în cazul cînd ar fi fost respins la examen. Cum trebuie să plece la Copenhaga, la un congres internaţional studenţesc, aş dori să plece cu sufletul liniştit. Cu cele mai bune sentimente, C. I. Parhon."

Documentul acesta a rămas la mine, căci, din două motive, nu m-am grăbit să-l predau adresantului: pe de-o parte, mi-era extrem de penibil să mă prezint în faţa profesorului ca un cerşetor, iar pe de altă parte, credeam că teza mea se înfăţişa onorabil.

De aceea n-am fost mirat cînd am aflat de la amici că am luat examenul de neurologie. Numai că, peste cîteva zile, ştirea aceasta avea să fie crunt dezminţită: Şişeşti mă trîntise din nou la examen! Eram disperat, căci, din cauza iminentei mele plecări în străinătate, n-aş fi putut beneficia de o eventuală nouă sesiune. Iată-mă în postura unui important lider studenţesc incapabil măcar să treacă dintr-un an în altul.

Într-o seară am fost chemat la revista *Contemporanul*, unde Al. Buican mi-a propus să mă încadrez într-o funcţie redacţională. Am notat în jurnal: „Vechiul, tainicul meu vis de a intra în publicistică, în beletristică, de a învăţa să fiu mentor al culturii noi!"

I-am împărtăşit lui Buican îndoielile mele în privinţa obţinerii „aprobării superioare" pentru o asemenea permutare, întrucît mă găseam prea angajat în munca de la Uniunea studenţilor. Nu i-am vorbit însă de convingerea mea că partidul preferă să mă pregătească pentru asumarea unor sarcini nu pe linie de propagandă, ci organizatorică, întrucît nevoile sînt mai mari în această ultimă direcţie.

Către sfîrşitul lui iunie, îngrijorarea stîrnită de întîrzierea obţinerii vizei daneze a luat forme exasperate. S-a hotărît atunci să mergem la Praga, unde, cu ajutorul Uniunii Internaţionale a Studenţilor, aveam şanse mai mari de rezolvare a cererii noastre.

Ne-am făcut bagajele în grabă, eu împrumutînd, în ultimul moment, un costum de haine, mai decent decît al meu, de la studentul Ilie Barbu.

Cu Dinulescu, am luat, la 1 iulie, avionul spre Praga, unde, într-adevăr, după două-trei zile am primit viza daneză. Tot cu avionul am pornit spre Copenhaga, iar de aici am mers cu trenul la Aarhus.

Discuţiile purtate la sesiunea Ajutorului Studenţesc Internaţional, în legătură cu principiile orientative şi modalităţile colectării de fonduri destinate asistării studenţilor din ţările sărace, au fost dominate de reprezentanţii S.U.A., siguri de ei tocmai fiindcă erau conştienţi de faptul că dispuneau de cele mai însemnate mijloace materiale. Alături de aceşti americani se plasau mulţi delegaţi europeni, mai cu seamă olandezii, care se declarau deschis împotriva manevrelor politicianiste pe care le-ar fi putut întreprinde în mediul universitar reprezentanţii extremei stîngi (cum eram şi eu...), în caz că ar fi reuşit să manipuleze mijloacele obţinute în scop caritabil.

Eram cuprins de revoltă asistînd la asemenea luări de poziţie ale „imperialiştilor", dar nu mă aflam în situaţia de a trece la demascarea „duşmanilor democraţiei".

Am urmărit în permanenţă să stau de vorbă, pentru informarea mea, cu tinerii din toate ţările şi de cele mai variate convingeri. Aşa am conversat, de la om la om, cu catolici francezi, italieni, canadieni, cu laburişti britanici, cu franchişti spanioli, cu comunişti americani, englezi, francezi, austrieci, spanioli, indieni.

La picnicul din ziua de 9 iulie am făcut un prelungit schimb de păreri cu medicinistul canadian Camille Laurin, catolic de stînga, şi mai ales cu englezoaica Edith Wilson, membră a Partidului Laburist, care mi-a declarat că, în cazul unui război între ţara sa şi U.R.S.S., ea s-ar sinucide de deznădejde.

Iar cînd reuniunea a luat o alură folcloristică, nepricepîndu-mă să prezint o piesă românească de mai mare efect, am cîntat (cu adaosuri improvizate) melodia *Hai, iu-iu, iu-iu*...

A doua zi mi s-a cerut să fac o scurtă expunere despre nevoile materiale ale studenţimii noastre în conjunctura economică actuală. Am fost bucuros să constat că propunerile mele sînt adoptate, în fomulările lui Malcom Adishesiah, ca rezoluţie a comisiei pentru organizarea colectării de ajutoare.

Invitat de conducerea conferinţei, am prezentat şi un raport despre „accesul la universitate al fiilor de muncitori şi ţărani", în care am urmărit să relev unele aspecte social-politice ale Europei de Sud-Est. M-am străduit să mă exprim cît mai sugestiv şi mai avîntat, dar, din păcate, auditoriul era prea puţin numeros.

În intervalele de răgaz am vizitat cu entuziasm Aarhus-ul, ziua şi noaptea (cu precizarea că aici nopţile de iulie sînt aproape „albe"). Aflîndu-se că sînt medicinist, am fost invitat să fac cunoştinţă cu spitalul oraşului. Iar într-o seară am participat la o îmbăiere colectivă în marea răcoroasă.

Rămînînd singur, căci Dinulescu plecase la Copenhaga, am intrat într-un fel de derută: exasperarea iscată de prelunga abstinenţă sexuală şi întreţinută de spectacolul plajelor pentru nudişti mă îndemna să tot caut, în cartierele modeste, o femeie accesibilă mie. La una din hoinărelile prin port am întîlnit trei marinari beţi, însoţiţi de o biată muiere. S-au apropiat de mine şi mi-au spus ceva în daneză. Le-am declarat în engleza mea că sînt italian şi că vreau femeia lor. M-au condus către un vapor şi m-au invitat să urc. Nesocotind orice prudenţă, m-am executat.

Ne-am aşezat la masă într-o cabină, iar gazdele au început să destupe sticle de bere. După o vreme, marinarul care mă adusese aici a chemat un poliţist, care a obligat-o pe femeie să plece cu el. Prietenii mei de pahar mi-au explicat, într-un fel de englezească şi mai ales prin semne, că respectiva este o prostituată care le îmbolnăvise un camarad.

Tîrziu m-am ridicat să plec, nedînd urmare invitaţiei de a rămîne să dorm acolo. Gazdele mi-au dat drumul după ce le-am scris pe o bucată de hîrtie numele meu: „Georgio Vallis". M-am întors la colegiul unde eram cazat, răvăşit sufleteşte şi mai cu seamă dezgustat de mine însumi...

Am asistat, ca invitat, la şedinţa adunării generale a I.S.S., prilej de a mă încredinţa că această organizaţie este condusă de reacţionari

proveniți din diverse asociații confesionale. Un francez a propus candidatura mea pentru adunare, chipurile pentru ca Europa Răsăriteană să nu lipsească din acel for. Mi-a lipsit un vot ca să fiu ales. Amici și chiar necunoscuți au încercat să mă încurajeze: „Lasă, la anul!..."

La Copenhaga l-am reîntîlnit pe Nae Dinulescu, cu care am început demersurile pentru obținerea unei vize de tranzit prin Suedia, căci olandezii ne refuzaseră o asemenea viză.

În așteptare, am vizitat, împreună cu Edith și doi bulgari, orașul Helsingør, cu castelul amintind de *Hamlet* al lui Shakespeare.

După ce am fost invitați la masă de inframicrobiologul Ștefan S. Nicolau, pe care l-am întîlnit întîmplător pe stradă, el participînd aici la un congres, am suit pe vasul care ne-a dus în Suedia, la Malmö. Practic, n-am pus piciorul pe pămîntul suedez, căci, de pe vapor, am trecut în trenul către Trelleborg, de unde am fost transferați pe ambarcațiunea care avea să ne poarte la Gdynia, în Polonia. Pe puntea acestui vas am încercat, pentru prima oară, emoția de a fi înconjurat din toate părțile de orizontul marin, deși mă deziluzionase nițel faptul că orizontul acesta părea a fi foarte aproape.

Am vizitat Varșovia de dimineață pînă către miezul nopții. Ne-am cufundat în cîmpurile de ruine, moștenire a războiului. În afara străzilor din centru, unde reconstrucția se făcea simțită, în cartierele periferice domnea o mizerie puturoasă.

La Praga am ajuns în după-amiaza de 27 iulie. I-am întîlnit aici pe delegații români la Festivalul Internațional al Tineretului și Studenților, pe amicul meu Sașa Mușat și pe liderii comuniști Nechiti și Drăgan, care erau necăjiți din pricina puținei atenții acordate de către organizatorii festivalului reprezentanților noștri, ceea ce îi îndemna să scurteze șederea în capitala Cehoslovaciei.

La ședințele consiliului Uniunii Internaționale a Studenților am fost flancat de Sașa Mușat, Paul Cornea și ieșeanul Ion Solomon. Am prezentat un raport despre democratizarea vieții universitare în România. La propunerea lui Marcel Friedmann, delegatul, originar de la noi, al unei asociații studențești evreo-arabe din Palestina, am fost ales în comisia de redactare a rezoluției privind democratizarea.

De altfel, în zilele următoare am mai fost cooptat în alte două comisii de redactare. Mă neliniștea totuși constatarea că asemenea mărturii de apreciere nu veneau din partea „nucleului" comunist al reuniunii, format din sovietici și cîțiva tovarăși est-europeni, ci din partea unor „neutri binevoitori".

Urmare a faptului că nu eram chemat şi eu la discretele consfătuiri pentru pregătirea politică a şedinţelor a fost „gafa“ pe care am săvîrşit-o cînd, în comisia de cooperare intelectuală, am propus, din iniţiativă personală, formarea, în cadrul U.I.S., a unor birouri internaţionale pe facultăţi, astfel ca, de pildă, asociaţiile mediciniştilor dintr-o ţară să conlucreze direct cu cele de acelaşi profil din alte ţări. Imediat am fost combătut de sîrbi şi de sovietici, care au arătat că adoptarea unei asemenea propuneri ar duce la dezmembrarea Uniunii internaţionale.

Nu m-a necăjit respingerea, prin vot, a sugestiei mele, ci desconsiderarea din partea sovieticilor. Am căutat să-mi reprim atare frămîntări sterile; în jurnal am notat: „Trebuie să-mi fac conştiincios datoria peste tot, aici şi mai ales în ţară, unde pot să realizez lucruri serioase. Calm! Trebuie să-mi recapăt echilibrul. Doar nu vreau să intru cu orice preţ în «diplomaţia studenţească»...“

A doua zi remarcam că mă caracterizează un teribil egocentrism: „Mă simt (ce netă impresie, pînă la ameţeală!) o epidermă de altruism, care acoperă un corp viu de orgoliu... Sînt conştient ca niciodată de nimicnicia mea.“ Singura-mi consolare era impresia şi speranţa că reuşesc să-mi frînez şi să-mi ascund egotismul, astfel ca întreg comportamentul meu să se plieze voinţei de a servi o cauză supraindividuală. „Căci cred că mai importantă decît cloaca sufletului meu este putinţa de a îngrăşa cu ea pămînturile pe care să crească fapte de valoare larg omenească. Ce contează că sînt burduf de egoism, dacă actele mele nu poartă urma acestei zgure?... Trebuie să renunţ la isteroidul sistem de a mă condamna [doar] pentru intenţiile mele nedemne... Trebuie să mă dezbăr de contemplarea fascinată a turpitudinilor mele, trebuie să alung bucuria de a-mi măsura la precizie mizeria spirituală.“

Iată că totuşi mi s-a încredinţat (desigur, cu acordul tainic al „maimarilor politici“ din Est) sarcina de a prezida ultimele şedinţe plenare ale consiliului, cele în care se alege comitetul executiv şi se adoptă rezoluţiile. N-am fost propus candidat pentru noul executiv, aşa cum mă preveniseră unii, dar acest „eşec“ nu m-a afectat, căci nu mă atrăgea munca administrativă diplomatică, fie ea de un înalt nivel.

La banchetul de despărţire, care s-a desfăşurat într-o atmosferă de aprigă hîrjoană, am nimerit într-o cameră patronată de francezul Trouvat. Curînd camera noastră a intrat în luptă deschisă cu cea a lui Grohman, preşedintele U.I.S. Am fost luat prizonier, descălţat şi aruncat pe fereastră. M-am complăcut în acest joc, care mă încredinţa că nu sînt prea bătrîn. Mă întrebam cum am fi putut stimula înfiripărea şi în

România a unei astfel de „vieți studențești" șugubețe, dar în limitele decenței și urmărind crearea unei solidarități constructive?

Nu m-am întors în țară la mijlocul lui august, împreună cu ceilalți participanți români la consiliul Uniunii Internaționale a Studenților și cu sportivii noștri, ale căror performanțe (mai ales pe ale sprinterului Ion Moina) le admirasem, în zilele precedente, pe stadioanele pragheze. A trebuit să rămîn aici pentru a reprezenta, la consiliul Federației Mondiale a Tineretului Democrat, federația română corespunzătoare, deoarece nimeni din conducerea organizației noastre nu se mai afla la Praga.

Într-o dimineață m-a vizitat Borănescu-Lahovary, atașatul de presă al Ambasadei române, însoțit de o ziaristă de la *Mlada fronta*, care dorea să-mi ia un interviu.

Am rămas singur cu ea, ca la despărțire să declare: „Ich will... ia hociu..." Cînd i-am cerut să precizeze ce vrea, tînăra cu înfățișare bătrînicioasă mi-a povestit despre deținerea ei în lagărele naziste și mi-a mărturisit că e plină de complexe. Ne-am dat întîlnire peste cîteva zile.

În așteptarea revederii, am făcut duș de mai multe ori și... am cumpărat prezervative.

Cînd m-am prezentat la ea acasă, am găsit-o acolo și pe maică-sa. Am mers cu noua mea amică să facem baie în Vlatva. La înapoiere, uite că mama nu mai era acasă. Ea mi-a arătat atunci, pe îndelete, desenele ei și colecția de fotografii a familiei. Tot timpul a evitat să stea aproape de mine. În sfîrșit, maică-sa a revenit, căci se înserase bine.

Ea m-a condus la tramvai, așa încheindu-se cea mai fantastică aventură erotică a mea din perioada festivalului de la Praga...

La 21 august am asistat la deschiderea sesiunii F.M.T.D., ca delegat al U.I.S. Mi s-a trimis de la București o împuternicire telegrafică, pentru a reprezenta și „tineretul democrat" din România. Am luat sîrguincios note la discuțiile purtate și am strîns materiale documentare. Ba chiar am cerut de cîteva ori cuvîntul, mai mult pentru a dovedi că românii nu sînt absenți la această reuniune.

La 29 august am plecat la Budapesta, unde am pătruns în atmosfera parcă festivă a sfîrșitului campaniei pentru alegerile parlamentare. Îndată ce am coborît din tren, am fost invitat într-un vaporaș cu care am făcut o plimbare pe Dunăre, împreună cu mulți reprezentanți de frunte ai intelectualității maghiare, invitați de onoare ai „forțelor democrate".

Am cunoscut atunci o studentă englezoaică, desigur comunistă, care, după debarcare, m-a însoțit pe Colina Libertății de pe malul stîng al Dunării. Ne-am îmbrățișat sub statuia uriașă, iar apoi am plecat amîndoi către căminul unde eram cazați. Ne-am culcat împreună într-un pat, și astfel am reușit, pentru prima oară în viață, să posed o femeie care nu pretindea recompensă bănească pentru dăruirea sa.

Am vizitat a doua zi „colegii populare", care adăposteau studenți fii de muncitori și de țărani. Mă stăpînea întrebarea dacă vom putea organiza ceva asemănător la noi acasă.

La 31 august, înarmat cu o autorizație specială de reporter, am vizitat cîteva localuri de vot, unde mi-am dat aere, punînd întrebări responsabililor și verificînd interiorul cabinelor.

În aceeași seară am plecat spre țară. Pe teritoriul românesc am întîlnit o situație neașteptată: datorită recentei reforme bănești, n-am avut lei pentru a-mi cumpăra biletul de tren; urma așadar să fiu predat autorităților la București, perspectivă care însă nu mă speria. Mai neplăcut a fost că, lipsit fiind de lei stabilizați, a trebuit să fac foamea. M-a recunoscut însă ocupantul unui compartiment vecin, Pius Covaci, miner cu care avusesem a face în excursia pe care, nu demult, o făcusem cu un grup de studenți pe Valea Jiului. Pius m-a chemat la el și m-a ospătat cum se cuvine.

Cînd m-am întors la locul meu, am găsit doi militari sovietici care-mi cotrobăiau prin bagaje. M-am prefăcut că accept relatarea lor cum că l-ar fi împiedicat pe alt rus să-mi ia geamantanul cu totul. După ce am coborît la Ploiești, am constatat că ei „își însușiseră" o bună parte din achizițiile mele de la Praga.

Am urcat în trenul de Văleni după ce făcusem rost de lei, schimbînd forinți „la negru". Ai mei au fost bucuroși să mă revadă după o absență destul de îndelungată, dar tata era foarte amărît din pricina reformei bănești, ca și cum ar fi pierdut în acele împrejurări mare parte din avutul său.

Reinstalat la căminul medicinițtilor bucureșteni, mi-am concentrat atenția asupra activității de la U.N.S.R. Am observat că în viața organizației se petrecuse, în ultima vreme, un reviriment, determinat în bună măsură și de efectele stabilizării monetare. Notam atunci: „Mă agit, împărțindu-mă între solicitatori politicoși, pisălogi, pomanagii, care toți țin să-mi vorbească, să-mi propună, să-mi pîrască. Sîntem vii. Au apărut pe la noi figuri neașteptate, foști adversari, ponegritori, veniți unii de nevoie, alții din curiozitate." Se formase cumva convinge-

rea că U.N.S.R. a devenit un factor de mare eficacitate la rezolvarea problemelor studenţeşti.

Am trăit însă momente penibile cu prilejul intervenţiei pe care, la insistenţele tovarăşilor de la Politehnică, am făcut-o pe lîngă Roller, şeful Secţiei de învăţămînt de la Comitetul Central, ca trei dintre cei mai valoroşi profesori: Costin Neniţescu, Dorin Pavel şi Victor Popescu, să nu fie îndepărtaţi de la catedră datorită presupusului lor reacţionarism. Roller m-a învinuit de inconştienţă politică.

Reconfortant a fost pentru mine să primesc, chiar a doua zi, în dar de la Miron Constantinescu un pachet cu cărţi comuniste franţuzeşti.

Făcînd parte din comisia de anchetă a neregulilor săvîrşite de unii tovarăşi, care organizaseră excursia din vara aceasta în Cehoslovacia, am rămas uimit să văd cum oameni care mi se păreau de o cinste exemplară au ajuns să fie acuzaţi de falsuri, delapidare, contrabandă. Îmi dădeam seama că unele învinuiri erau exagerate, reflectînd „conflicte interne", dar senzaţia de gust amar nu m-a părăsit pe tot timpul acestei anchete. Şi mult după aceea...

De altminteri, şi numele meu a fost pomenit în acele împrejurări, este drept că nu în legătură cu nereguli băneşti, ci cu o gravă lipsă de vigilenţă. Pe cînd mă aflam la Praga am fost anunţat că, din grupul excursioniştilor noştri, a dispărut studentul liberal şi casier al U.N.S.R. Radu Holca. S-a dat alarma şi Holca a fost reţinut la frontiera cu Austria. Readus printre noi, n-am fost de părere să fie arestat, ca nu cumva să provocăm senzaţie în ambianţa festivalului, dar am recomandat să fie ţinut sub supraveghere pînă la înapoierea în ţară. Inevitabilul s-a produs totuşi: la plecarea spre Bucureşti, Holca nu s-a mai prezentat, şi dus a fost! Anchetatorii n-au insistat asupra uşurătăţii de care dădusem dovadă în acest caz.

Mai în fiece zi eram pur şi simplu asaltat de vechi cunoscuţi şi de tovarăşi actuali care-mi cereau să-i ajut să facă rost de un loc de muncă. Printre ei s-au numărat onorabilul meu prieten vălenar doctorul Radu Vranialici, apoi soţul Doinei, fosta mea simpatie, apoi vărul meu Mircea Brătescu.

Într-o dimineaţă, devreme de tot, m-a sculat din somn, pătrunzînd zgomotos în camera mea de la căminul medicinistilor, vestitul combinagiu care era nenea Durică Brătescu; fratele tatei mi-a cerut să fac demersuri pe lîngă conducerea Uzinelor „Malaxa" pentru ca un inginer, de a cărui competenţă el garanta, să fie reprimit în serviciu.

Mi-era greu să-i refuz brutal pe intervenţionişti, dar, în orice caz, căutam să nu le dau speranţe vane angajîndu-mă „să-i servesc".

Traiul meu de fiecare zi rămăsese foarte modest, dar lucrul acesta nu mă necăjea. Este adevărat că interveneau şi clipe de nedumerire. Luam masa de prînz la cantina Fabricii „Gagel" şi fiindcă acolo pîinea se servea la discreţie; într-o zi, abia apucasem să termin ciorba din farfurie că un muncitor de lîngă mine mi-a smuls lingura din mînă şi a început să-şi înfulece cu ea porţia. Dar cum să nu fi îngăduitor cu un proletar?!...

Principalul obiectiv fixat de către partid, în toamna lui 1947, conducerii Uniunii studenţilor a fost impunerea unui sistem de acces în învăţămîntul superior care să demonstreze că şi în acest domeniu se avea în vedere apartenenţa de clasă. Părea nejust că, pe cînd în alte sectoare ale vieţii publice, exploatatorilor şi descendenţilor acestora li se limitau activităţile, în universităţi continuau să aibă acces mai cu seamă fiii burgheziei şi ai moşierimii, deoarece aceştia erau cei ce dispuneau de mijloace materiale capabile să le asigure costisitoarea pregătire pentru destul de dificilele concursuri de admitere.

U.N.S.R. a propus atunci ca 30% din locurile disponibile în facultăţi să fie ocupate, în ordinea mediilor de la examene, de către fiii de muncitori şi de ţărani săraci, cărora să li se acorde şi burse de studii.

Ni s-a atras însă atenţia că, în felul acesta, le asigurăm celor „cu origine nesănătoasă" 70% din locuri, ceea ce ar echivala cu o totală nesocotire a „luptei de clasă". Numai că a-i elimina din capul locului pe aceşti indivizi „dubioşi" de la concursurile de admitere ar fi însemnat să pui în pericol însăşi funcţionarea universităţilor, întrucît printre bacalaureaţi se numărau, la vremea aceea, prea puţine „elemente proletare".

Eu socoteam, pe de altă parte, că interzicerea, în numele „luptei de clasă", a accesului odraslelor burgheziei şi moşierimii în învăţămîntul superior ar fi constituit, la rîndul ei, o inechitate. Îi aveam în vedere pe unii dintre colegii mei de facultate, şi în primul rînd pe „boierul" Constantin Bălăceanu-Stolnici, fruntaş recunoscut al anului nostru; cum să-i interzici lui Muţi Bălăceanu, pe motiv că se trage din exploatatori ai ţărănimii, să devină doctor în medicină?

Am propus, în consecinţă, ca taxele şcolare să fie calculate, pe de-o parte, în funcţie de averea impozabilă a părinţilor, iar pe de alta, în funcţie de rezultatele la învăţătură, astfel ca studenţii foarte buni, deşi „cu origine nesănătoasă", să poată continua nestingherit frecventarea facultăţii, în timp ce incapabilii şi derbedeii, indiferent de provenienţa

lor socială, să se vadă nevoiți să se retragă, ca unii ce ar trebui să achite taxe exorbitante.

Reglementarea din octombrie 1947 a „lotului de 30% și a taxelor progresive" nu avea să rămînă însă prea multă vreme în vigoare. Reforma generală a învățămîntului a prilejuit punerea în aplicare a altor principii organizatorice.

*

Ultimele notații din jurnalul pe care l-am ținut pe parcursul a mai bine de un deceniu poartă data de duminică 12 octombrie 1947. Curînd după aceea am fost trimis să lucrez la Ministerul de Externe, drept care am considerat că ar fi fost o imprudență să-mi inventariez activitățile și să-mi aștern pe hîrtie gîndurile intime. Intrînd în posesia unui asemenea caiet cu însemnări, dușmanul de clasă putea trage tot felul de foloase, spre paguba mea și a cauzei pe care o slujeam.

De aceea „reconstituirile" pe care la voi întreprinde în paginile următoare nu mai au ca referință cvasiobligatorie un text „diaristic", redactat deci *illis temporibus,* ci se bazează pe memoria mea actuală, uneori șovăitoare, ajutată totuși pe parcurs de sugestiile culese din propria-mi corespondență, din documente arhivistice, din publicațiile periodice ale vremii și chiar din recente confruntări de opinii cu prietenii și cunoscuții.

9
UN FEL DE INTRARE ÎN DIPLOMAȚIE

La sfîrșitul lui octombrie și în primele zile ale lui noiembrie 1947, am urmărit și eu cu atenție anumite evenimente în curs de desfășurare, evenimente vădind decizia comuniștilor de a nu mai împărți puterea cu alte forțe politice. Acesta era, desigur, sensul și al campaniei de presă pentru înlăturarea din guvern a liberalilor tătărăscieni. N-aveam însă cum să realizez că alungarea lui Gh. Tătărăscu de la conducerea Ministerului de Externe va fi plină de consecințe pentru destinul meu personal...

La 6 noiembrie, cînd Ana Pauker a preluat portofoliul Externelor, am fost convocat la Comitetul Central al partidului. Acolo, cîțiva tovarăși cu munci de răspundere am fost introduși într-un birou ca să ni se comunice că sîntem desemnați să facem parte din noua echipă a Ministerului Afacerilor Străine. A doua zi ne-am prezentat la sediul din Piața Victoriei, pentru a ne lua posturile în primire.

Îndată avea să se constate că aceia care îmi încredințaseră mie sarcina de director al cifrului și cabinetului nu fuseseră în cunoștință de cauză. Ignorînd structura specifică a departamentului Externelor, ei crezuseră că director sau șef de cabinet trebuia numit, așa cum se proceda la toate celelalte ministere, un tînăr mai dezghețat, de obicei un student, care să se ocupe de primirea și expedierea corespondenței curente, de întocmirea listei de audiențe și de rezolvarea unor treburi mărunte, ținînd mai ales de obligațiile particulare ale ministrului.

La Externe, lucrurile se prezentau cu totul altfel. În primul rînd, aici ființa Direcția cifrului și cabinetului, a cărei principală îndatorire era să asigure permanenta și absolut confidențiala comunicare telegrafică a centralei ministerului cu reprezentanțele noastre diplomatice de pe întreg globul. Astfel, directorul cifrului și cabinetului se arăta a fi mîna dreaptă a ministrului și deținătorul tuturor secretelor diplomatice. Aveam să mă încredințez despre aceasta asistînd într-una din zilele următoare,

împreună cu alţi tovarăşi din minister, la o şedinţă a procesului conducătorilor fostului Partid Naţional-Ţărănesc, şedinţă în care a fost interogat Victor Rădulescu-Pogoneanu, director al cifrului şi cabinetului în M.A.E. înainte de 5 martie 1945; rezulta din declaraţiile acestuia că el dusese în spinare întreaga activitate practică a ministerului şi că, în orice caz, fusese pe deplin informat despre toate manevrele politice iniţiate pe atunci.

Fapt este că eu nu numai că n-am funcţionat niciodată ca director al cifrului, dar nici măcar n-am păşit, cît am lucrat în centrala ministerului, acolo unde se operau încifrarea şi descifrarea telegramelor şi unde se interzicea cu desăvîrşire accesul „străinilor" (precum eram şi eu, din punctul de vedere al secretului de serviciu). În răstimpuri, am văzut de departe cîteva telegrame cifrate pe masa tovarăşei ministru.

Curînd aveam să mă încredinţez, într-o situaţie măruntă, că nu eram defel considerat „consilier de taină". Primind cu regularitate un teanc mare de ziare din multe ţări, ziare cu orientări politice diferite, am crezut că este de datoria mea să selectez materiale care ar fi putut-o interesa în mod deosebit pe tovarăşa ministru. Am adunat mai întîi articole, destul de multe, în care se vorbea despre persoana Anei Pauker, căci numirea, pentru prima oară în istorie, a unei femei ca ministru de externe produsese o oarecare senzaţie. Desigur că, în vederea asigurării unei informări complete, n-am eliminat acele texte în care ea era, destul de aspru şi adesea cu o argumentaţie mincinoasă, atacată.

Chiar a doua zi mi s-a cerut să renunţ la acest efort de pregătire a unor materiale documentare pentru tovarăşa ministru, întrucît ea primea zilnic buletine informative foarte complete, întocmite de instituţii specializate.

Efectiv, treaba de şef de cabinet al ministrului cădea în sarcina Elenei Păsculescu, chipurile subordonata mea. Dar tovarăşa Lenuţa avea meritul de a fi sora tovarăşului Teohari Georgescu, ministrul de Interne şi coordonatorul serviciilor speciale. Lenuţa Păsculescu, iar nu eu, preda tovarăşei ministru mapa cu telegrame, prin ea erau convocaţi funcţionarii superiori din minister, ea intervenea pentru stabilirea legăturii telefonice cu forurile de partid şi de stat.

Mie îmi revenea mai ales îndatorirea de a mă ocupa de diplomaţii şi vizitatorii, români sau străini, care aşteptau să fie primiţi de doamna ministru. Uneori convorbirile mele cu aceştia se prelungeau, mai ales cînd doamna ministru era reţinută la vreo şedinţă a Biroului Politic. Aşa se face că uneori a trebuit să conversez despre orice cu personalităţi

precum Mihai Ralea, ambasadorul nostru la Washington, sau cu Grigore Moisil, ambasadorul la Ankara.

Tot eu deschideam corespondența cu caracter neoficial primită de tovarășa ministru din țară și de peste hotare: cereri, reclamații, dar și mesaje de simpatie. M-a tulburat o scrisoare disperată, expediată de la Ploiești de Mademoiselle Micheline, profesoara mea particulară de franceză din clasele primare; ea îi cerea Anei Pauker să intervină urgent pentru arestarea lui Horia Sima, care s-ar fi ascuns în podul casei sale, de unde ar fi terorizat-o în permanență... N-am știut ce se putea face pentru potolirea acestei nebune, așa că am oprit scrisoarea, temîndu-mă că sesizarea organelor represive ploieștene ar fi determinat izolarea nefericitei într-un ospiciu.

Faptul că nu eram angrenat în activități precise, care să impună desfășurarea unor demersuri sistematice pînă la rezolvarea anumitor probleme, îmi asigura mult „timp liber", pe care-l cheltuiam citind nesățios „la serviciu", ca pentru îndeplinirea unei obligații profesionale, ziare, reviste și chiar cărți în diferite limbi.

Pe de altă parte, așa cum era plasat biroul meu, în anticamera cabinetului ministrului, nu puteam să nu iau contact, uneori un contact prelungit, cu funcționarii superiori care aveau (sau n-aveau) treabă prin părțile acelea. Mai ales după-amiezele, cînd, de regulă, Lenuța Păsculescu nu mai era prezentă, iar eu mă aflam „de permanență", se întîmpla să discut, de dragul discuției, cu unii dintre tovarăși. Cel mai aproape mi-l simțeam pe Grigore Preoteasa, unul dintre secretarii generali ai ministerului, care probabil că-mi dădea atenție fiindcă reprezentam actuala generație a studenților comuniști, el afirmîndu-se ca unul dintre liderii mișcării studențești democrate (ceea ce voise să spună „comuniste") cu un deceniu mai-nainte. Mai rar zăbovea în convorbiri cu mine Eduard Mezinescu, pe care îl amuza, eventual, faptul că directorul de cabinet era, ca și el, absolvent al facultății de medicină.

În ministerul de atunci al Afacerilor Externe, femeile ajunseseră să domine atît cantitativ, ca proporție numerică în efectivul global al instituției, cît și în ce privea deținerea funcțiilor de răspundere. Unii malițioși pretindeau că, datorită prezenței unei femei autoritare în fruntea departamentului, acesta devenise un soi de „gineceu", în care bărbații se simțeau oarecum toleraţi.

Mie îmi arătau, în general, bunăvoință și simpatie tovarășele din conducere, precum Ana Toma, cea mai apropiată colaboratoare a titularei ministerului, Ecaterina Chivu, Elena Georgescu, Cristina Luca, dar și anumite tovarășe din personalul tehnic permanent sau ocazional,

precum Sulamita Constantinescu sau Hortensia Roman. Toate acestea aveau stagiu de partid din ilegalitate, iar unele erau soţii ale unor vîrfuri ale nomenclaturii.

Prezenţa masivă a femeilor ar fi putut crea impresia că, în instituţia noastră, trebuie să domnească tandreţea şi amenitatea, calităţi prin excelenţă feminine. Dar, la vremea aceea, în Ministerul de Externe se manifestau tot felul de tensiuni şi de nelinişti, datorită faptului că din vechiul personal diplomatic şi administrativ rămăseseră doar puţini „supravieţuitori", iar noii angajaţi se simţeau împresuraţi de obligaţii cărora anevoie le făceau faţă.

În ce mă privea, tocmai fiindcă nu mi se încredinţaseră sarcini precise pe linie diplomatică, reuşeam să-mi păstrez calmul, un calm parcă niţel inconştient, în această atmosferă încordată.

Participam la şedinţele „activului" ministerului, la care titularii misiunilor noastre din diverse ţări (mai ales din cele occidentale) ne înfăţişau, cu ocazia venirii la Bucureşti, condiţiile în care ei şi colaboratorii lor îşi desfăşoară munca. De cele mai multe ori acest raport era destul de formal, căci problemele nevralgice ale activităţii legaţiilor erau discutate în cerc intim, numai cu conducerea superioară a ministerului.

Nu puteau să lipsească din expunerile ce ni se făceau consideraţiile privitoare la mişcarea muncitorească din ţările respective. Îmi amintesc că atunci cînd George Macovescu ne-a vorbit despre stagiul său la legaţia din Londra şi despre conjunctura social-economică şi politică din Marea Britanie, eu m-am trezit întrebîndu-l (parcă mustrător, deoarece el neglijase să ne prezinte şi acest aspect) în ce fel partidul comunist se prezintă ca avangardă a proletariatului englez...

Am trăit cu oarecare emoţie, dar în postură de spectator, evenimentele legate de vizitele delegaţiilor guvernamentale din unele ţări frăţeşti, mai cu seamă cînd a fost vorba de prezenţa la Bucureşti, în decembrie 1947, a lui Tito, iar în luna următoare, a lui Dimitrov.

Altminteri, eram obligat să merg la, de obicei, insipidele recepţii prilejuite de zilele naţionale ale ţărilor care aveau reprezentanţi la Bucureşti. Uneori mă încîntau bucatele servite atunci; dar numai atît, căci asemenea reuniuni se remarcau doar prin insignifianţa şi stupizenia lor.

La 9 mai 1948, cu prilejul conferirii pentru prima dată a Ordinului „Steaua Republicii Populare Române", m-am numărat printre cei distinşi cu clasa a III-a, aceasta fiind cea dintîi şi ultima oară cînd am primit o decoraţie.

Prezența mea către mijlocul lui august 1948 la unele ședințe ale Conferinței Dunării, care se deschisese la 30 iulie, a avut un caracter eminamente turistic. Principala mea preocupare în acele împrejurări a fost să vizitez, împreună cu cîțiva tovarăși din ministerul nostru, Belgradul și unele obiective din apropierea orașului.

Dar deplasarea noastră în țara vecină a avut loc în condiții cu adevărat dramatice, întrucît doar cu o lună mai-nainte fusese publicată faimoasa rezoluție a Biroului Informativ al Partidelor Comuniste privitoare la situația din P. C. al Iugoslaviei, document în care Tito și ai săi erau demascați fără menajamente ca slugi ale imperialismului american. Tot timpul noi, vizitatorii Belgradului, ne-am temut să nu fim victime ale unor provocări. Știam că sîntem supravegheați îndeaproape de poliția politică titoistă. N-am putut de aceea să valorific în vreun fel modestele mele cunoștințe de limbă sîrbă, dobîndite sub îndrumarea lui Anton Balotă pe cînd eram elev la „Sf. Sava".

Fără îndoială că, devedind un soi de diplomat, a trebuit să-mi pun la punct ținuta vestimentară. Tovarășii de la Secția de protocol m-au îndrumat cum să-mi procur costumele corespunzătoare cerințelor. Am fost de acord ca noi, diplomații comuniști, nici la ocazii excepționale să nu îmbrăcăm fracul, însă smochingul („cravate noire") a devenit de rigoare la marile sindrofii oficiale.

Fiindcă a venit vorba de măsurile luate pentru a mă încadra în stilul de viață pretins diplomaților, trebuie să amintesc și de modul cum s-a rezolvat atunci problema locuinței mele. Cînd am fost numit director în M.A.E., ocupam un pat într-o cameră de două persoane de la căminul studenților medicinești. O vreme m-am deplasat la minister cu tramvaiul, ceea ce s-a considerat însă a fi cu totul nepotrivit pentru un „demnitar"; mi s-a pus atunci la dispoziție o mașină de serviciu, care, dimineața, mă aștepta nițel mai departe de cămin, pentru a nu trezi comentarii dușmănoase din partea „reacționarilor".

Cînd Bîzu Cantacuzino, celebrul sportiv și aviator, a rămas în străinătate[1], mi s-a repartizat o garsonieră pe care el o părăsise. Așa m-am

[1] Constantin (Bîzu) Cantacuzino, fiul omului politic Mihai Cantacuzino și al Marucăi, care avea să devină soția lui George Enescu, a pilotat avionul cu care o delegație română, din care făcea parte și Ana Pauker, a mers, în noiembrie 1945, la Congresul Internațional al Femeilor Democrate, de la Paris. Cînd, în 1948, lui Bîzu, bănuit că ar avea intenția „să aleagă libertatea", i s-a interzis să mai conducă aparate pe rutele aeriene către vestul Europei, acesta s-a prezentat la doamna ministru, cerîndu-i să intervină pentru ridicarea interdicției. Tovarășa Ana mi-a dat mie sarcina să discut cu Bîzu, care mi-a declarat

mutat în blocul de la numărul 4 de pe strada actualmente Ion Nistor (devenită recent, în folclorul bucureştean, „Strada Cărţii", fiindcă aici se înghesuie „buticurile" cu tipărituri vechi şi noi). Dar nu m-am mutat singur, ci împreună cu Piki Grozea, care-mi fusese coleg de cameră şi la cămin.

Ne-am simţit bine aici. Nu numai că am primit vizite „intime" ale unor domnişoare fără prejudecăţi, dar am fost în măsură şi să împrumutăm locuinţa, pentru cîteva ceasuri, anumitor prieteni apropiaţi.

Curînd aveam totuşi să fiu mutat într-o altă garsonieră, pe Strada Brezoianu nr. 6, unde domiciliaseră pînă atunci soţii Şelmaru, cunoscuţi ziarişti. Aici am rămas singur, căci Piki găsise adăpost la mansarda imobilului proprietate a profesorului N. Gh. Lupu, fiind invitat acolo de Andrei, zglobiul fiu al magistrului.

Anul cît am lucrat în centrala Ministerului de Externe a abundat în „evenimente istorice".

Despre proclamarea Republicii Populare Române am aflat de la radio, căci ultimele zile ale lui 1947 le-am petrecut, împreună cu Cornel Bogdan, într-un scurt concediu la Vălenii de Munte, astfel că am putut fi martori la criza de disperare a tatei, cel care nu fusese însă niciodată un admirator al monarhiei noastre.

Am urmărit dintr-o tribună a Ateneului cîteva şedinţe ale congresului, din februarie 1948, de constituire a Partidului Muncitoresc Român. La această reuniune consacrată absorbirii Partidului Social-Democrat de către Partidul Comunist Român, Lucreţiu Pătrăşcanu a fost sever criticat. Mă aflam la minister în după-amiaza dinainte de închiderea congresului, cînd Pătrăşcanu a venit să o întîlnească urgent pe Ana Pauker. Nu-şi putea ascunde agitaţia în minutul cît a aşteptat să fie introdus în cabinetul Anei şi a ieşit la fel de neliniştit de acolo, condus de Ana, care-i tot spunea, parcă spre încurajare: „Lasă, Andrei, că se aranjează..." Dar n-avea să se aranjeze nimic în favoarea lui Pătrăşcanu, care, curînd după congres, a devenit un proscris.

N-am asistat la şedinţa din 11 iunie a Marii Adunări Naţionale, cînd s-a votat naţionalizarea principalelor întreprinderi industriale şi bancare; fusesem invitat la Parlament de către tovarăşii de la Protocol, dar, neştiind care va fi ordinea de zi a şedinţei, mi-am găsit de lucru

---

că nu concepe să devină un transfug. Am fost şi eu de părere că bravul aviator nu-şi va călca angajamentul de a reveni cu regularitate în ţară. Dar, după ce i s-a permis să zboare din nou spre Occident, a cerut azil politic îndată ce aterizase la Milano.

la minister, ca apoi să regret că nu m-am învrednicit să fiu de faţă la adoptarea unei decizii care avea să transforme radical structura economică şi socială a ţării.

În legătură cu naţionalizarea industriei, îmi amintesc un episod penibil pe care l-am trăit în preajma acestui eveniment. Pe la mijlocul lui mai, vărul meu Uţică Brătescu, care devenise de curînd proprietarul titular al unei mori ţărăneşti la Poroschia, lîngă Alexandria, moară ce aparţinea de fapt tatălui său, m-a căutat la minister ca să mă întrebe dacă este adevărat că se pregăteşte confiscarea de către stat a întreprinderilor particulare. Îmi punea întrebarea deoarece nenea Andrei voia să facă investiţii la Poroschia, achiziţionînd cîteva utilaje destul de costisitoare.

I-am promis lui Uţică să mă interesez cum stau lucrurile. Aveam de gînd să nu-i dezvălui adevărul, ci să tac în cazul cînd naţionalizarea ar fi fost iminentă, dar fiindcă n-am aflat nimic în legătură cu perspectiva unei asemenea legiferări, mi-am permis să-i dau vărului meu asigurări că e vorba numai de zvonuri. Drept urmare, nenea Andrei avea să fie deposedat de moară îndată ce instalase la Poroschia noi maşinării. Mi-a părut tare rău că l-am păcălit activ, deşi fără voie, pe Uţică, dar mi-am spus, spre consolare, că istoria este îndeobşte nemiloasă.

Activitatea de zi cu zi la Ministerul de Externe era în măsură să sugereze ideea că instituţia noastră se înfăţişa mai puţin ca un organ decizional, cît mai cu seamă ca o curea de transmisie a hotărîrilor luate în altă parte, de pildă la Secretariatul partidului. Am observat de multe ori că, în împrejurări în care conducerea ministerului nu se simţea capabilă să dea indicaţii precise într-o anumită problemă controversată, era consultată telefonic Ambasada sovietică, adresîndu-i-se, de obicei, primului-secretar N. P. Şutov. Aşa se face că tot timpul cît am lucrat la Externe n-am avut sentimentul unei depline implicări în muncă.

Nu numai că păstram nostalgia trebii pe care o efectuasem la U.N.S.R., dar am răspuns totdeauna cu promptitudine la solicitările ce mi se mai făceau de către organizaţia studenţească.

Astfel, la sărbătorirea de la 15 noiembrie 1947 a Zilei Internaţionale a Studenţilor, am prezentat un raport la adunarea festivă de la Facultatea de Drept, în calitate de secretar al U.N.S.R., deşi, între timp, devenisem director în Ministerul de Externe. Tot aşa, la sesiunea din 28-29 februarie 1948 a consiliului U.N.S.R., am citit darea de seamă *Doi ani de luptă studenţească pentru o universitate democrată.*

Mai mult decît atît, peste o lună am fost trimis la Geneva ca să reprezint atît Uniunea Internaţională a Studenţilor, cît şi Uniunea Naţională a Studenţilor din România la adunarea generală a Ajutorului Studenţesc Internaţional, prilej de a lua poziţie hotărîtă împotriva manevrelor prin care liderii acestei ultime organizaţii încercau să deturneze fondurile destinate asistenţei studenţimii din ţările în curs de dezvoltare. Am poposit atunci şi la legaţia noastră de la Berna, dar cu doctorul Nicolae Melinescu, responsabilul legaţiei, n-am avut de rezolvat nici o „chestiune de serviciu".

La congresul naţional studenţesc, care s-a deschis în dimineaţa zilei de 17 aprilie la Iaşi, am prezentat raportul general de activitate a U.N.S.R. pe ultimul an. De fapt, era vorba de depunerea oficială a mandatului meu de secretar general al organizaţiei, postul acesta fiind preluat atunci de către Valeriu Mironescu.

După o lună a fost convocată la Bucureşti sesiunea Comitetului Executiv al Uniunii Internaţionale a Studenţilor, la şedinţele căreia am fost prezent din cînd în cînd, dar nu pentru a participa la discuţiile în plen, ci pentru a lua contact „în particular" cu vechii mei prieteni Joža Grohman, Tom Madden, Giovanni Berlinguer, Tamara Erşova, Pierre Trouvat sau Luis Ascarates, care se arătau amuzaţi să aibă de-a face cu un proaspăt diplomat.

Cînd credeam că am terminat definitiv cu angajamentele şi demnităţile pe linie studenţească, am fost trimis la Paris, în fruntea delegaţiei române, la Conferinţa din 7-18 septembrie a Uniunii Internaţionale a Studenţilor, delegaţie din care mai făceau parte Cornel Bogdan, Mircea Malița şi Valeriu Mironescu. N-am prea înţeles ce căutam acolo eu, care mă despărţisem parcă irevocabil de U.N.S.R., dar m-am bucurat mult de tot că mi se dădea posibilitatea să hoinăresc prin cetatea de pe Sena. La Ambasada română m-am prezentat cît mai rar; n-am putut refuza o invitaţie a însărcinatului cu afaceri Mişu Dragomirescu, care mi-a oferit un prînz modest, pe o masă acoperită cu ziar (ce e drept, ziarul *L'Humanité*...).

Pe parcursul dezbaterilor la conferinţă a survenit o senzaţională luare de cuvînt a şefului delegaţiei sovietice A. N. Şelepin (cel care, peste mai bine de un deceniu, avea să ajungă în Biroul Politic al Partidului Comunist sovietic). De unde, pînă atunci, toţi reprezentanţii extremei stîngi ne străduisem să împiedicăm spărtura pe care duşmanii democraţiei păreau că urmăresc să o provoace în Uniunea Internaţională a Studenţilor, Saşa (căci aşa ne ceruse Şelepin nouă, tovarăşilor, să-i spunem) a izbucnit violent, denunţînd provocările imperialiştilor

americani şi ale celor care-i sprijină necondiţionat în politica lor de aservire a întregii lumi, politică plină de urmări nefaste în privinţa condiţiilor de viaţă şi de învăţătură ale studenţilor.

Intervenţia brutală a lui Şelepin ne-a descumpănit pe toţi cei care aşteptam ca sovieticii să ne traseze „linia". I-am cerut părerea lui Joža Grohman, preşedintele U.I.S., dar nici el nu fusese deloc prevenit de schimbarea de atitudine a fraţilor noştri mai mari. Am hotărît să ne adresăm direct acestora, cerîndu-le să ne lămurească. Ni s-a comunicat din partea lui Şelepin să venim pe seară la un anume bistrou, unde vom sta de vorbă.

Fără îndoială că am fost punctuali la întîlnire, ca să aşteptăm acolo vreo două ceasuri, fără însă ca tovarăşii să se arate. Cînd am ajuns la capătul răbdării, cineva a propus să vedem spectacolul de revistă al teatrului de alături, Casino de Paris.

Am intrat în sală şi am urcat la balcon după ce se ridicase cortina, ca atunci cînd, în pauză, s-a făcut lumină în sală să-i vedem pe cei din delegaţia sovietică ocupînd un şir de scaune la parter. Am renunţat să-i contactăm în acele împrejurări...

De altminteri, aveam să ne explicăm „cotitura" imprimată de Şelepin în orientarea politică a U.I.S. cînd am luat cunoştinţă de „bomba păcii" pe care Andrei Vîşinski o detonase la O.N.U., a cărei adunare generală se desfăşura atunci tot la Paris: ministrul sovietic de Externe i-a denunţat vehement pe imperialiştii americani provocatori la un nou război. Cu alte cuvinte, Uniunea Internaţională a Studenţilor urma să se angajeze şi ea, la chemarea lui Şelepin, în ceea ce avea să se numească „războiul rece".

Într-o seară, delegaţia noastră a participat la recepţia oferită de organizaţia pariziană a studenţilor comunişti. La masa unde ne-am aşezat a luat loc şi poetul Tristan Tzara, care părea că se află aici deopotrivă în calitate de gazdă şi de invitat. Mă simţeam fascinat de prezenţa acestei personalităţi care, pentru mine, cel care veneram avangarda literară, ţinea de domeniul legendei. Îi sorbeam vorbele, îi urmăream fiecare gest, dar nu îndrăzneam să-l contactez măcar pentru a-i recita din versurile pe care le publicase în tinereţea lui românească. Căci ştiam pe dinafară începutul poeziei pe care o dedicase verişoarei sale, „fată de pension, cu şorţ negru, guler alb"...

Nu-mi iert nici astăzi că, pînă la sfîrşitul mesei, nu i-am şoptit lui Tzara acele versuri. Nu ca să-mi dau cine ştie ce aere, ci pentru a-i provoca surpriza de a afla că un tînăr bucureştean anonim, întîlnit

întîmplător, păstra în memorie o producţie pe care el o însăilase cu decenii în urmă.

Şi s-a mai petrecut încă un lucru tulburător pentru mine, în cursul acestei escapade pariziene. Despre această întîmplare am mai pomenit, dar mă simt îndemnat să revin asupra ei.

Într-o dimineaţă am fost treziţi din somn, la căminul studenţesc unde eram cazaţi, de Robert Klein, redactor pînă de curînd la revista *Studentul român*, iar acum bursier al statului nostru la Universitatea din Paris. Prea corectul Roby s-a socotit dator să ne anunţe că nu se va mai întoarce în ţară. I-am răspuns tăios că poate face ce vrea, dar să fie sigur de dispreţul nostru. După care el a plecat, fără să încerce să ne explice ce l-a determinat să ia o asemenea hotărîre.

Am auzit ulterior că avusese şi unele deziluzii sentimentale, dar impresia mea este că linia stalinistă promovată atunci în U.R.S.S. şi în „ţările frăţeşti" îl deziluzionase cumplit pe acest ilegalist. Robert Klein avea să se afirme în Franţa ca istoric al literaturii şi artei, fiind apreciat mai ales datorită studiilor sale privitoare la epoca Renaşterii. Dar peste cîtăva vreme şi-a curmat voluntar existenţa, pe o pajişte înflorită de deasupra Florenţei.

Cum să-mi iert nesimţirea de care am dat dovadă în septembrie 1948, cînd el venise la mine poate ca să-şi descarce sufletul chinuit?

După instalarea mea la Ministerul de Externe, unii vor fi crezut că voi renunţa la încheierea studiilor universitare, deci la obţinerea diplomei de doctor în medicină, aşa cum procedase, de pildă, Cornel Bogdan, care s-a retras de la Politehnică atunci cînd a intrat în „nomenclatură". Aflînd că mă pregătesc pentru nu ştiu care examen din anul al VI-lea, mai vechea mea cunoştinţă Ion Moga, acum instructor al organizaţiei P.M.R. de la Externe, m-a întrebat dacă străduinţele mele pentru a ajunge în posesia titlului de doctor nu se datoresc cumva unei anumite neîncrederi în partid, neîncredere manifestată prin teama ca, la un moment dat, pierzînd eventual calitatea de activist, să mă trezesc fără nici o calificare profesională.

I-am explicat tovarăşului că mă prezint la examene mai cu seamă pentru a nu-mi necăji părinţii, care ar fi disperaţi dacă acum, pe ultima sută de metri, aş abandona studiul, dezicîndu-mă de rezultatele obţinute în ani mulţi şi grei de învăţătură şi de importante sacrificii materiale din partea alor mei.

M-am prezentat, aşadar, la ultimele examene, fie chiar după o pregătire destul de sumară. Am constatat că poziţia pe care o deţineam

în ierarhia administrativă extramedicală tindea să-i influenţeze pe examinatorii mei, care, cîteodată, se comportau faţă de mine cu o bunăvoinţă incredibilă.

La una din materii mi s-a comunicat de către profesor, printr-un asistent membru de partid, că nu mai este nevoie să trec probele reglementare, întrucît mi s-a şi acordat calificativul dorit; am insistat să fiu totuşi examinat, deoarece nu voiam „să mă aibă la mînă" cei care ar fi aflat de un atare comportament incorect.

Am continuat în toată această perioadă eforturile de „culturalizare". Am cumpărat sîrguincios şi am citit „în măsura posibilităţilor" cărţile româneşti şi străine ce mi se păreau mai interesante. Deplasările mele în străinătate se dovedeau a fi providenţiale, deoarece librăriile bucureştene sărăciseră în mare măsură o dată cu promovarea principiilor partinice în activitatea editorială. Mă duceam şi la conferinţele ţinute de personalităţi pe care le apreciam.

Am asistat însă cu o ascunsă strîngere de inimă la desfiinţarea Institutului Francez, cel de care mă legau multe amintiri luminoase. Desigur că nu-l mai frecventasem după angajarea mea la Externe, dar Anuţa Toma, secretara generală a ministerului, a ţinut să mă avertizeze referitor la pericolele pe care le comportă vizitele imprudente de felul acesta, întrebîndu-mă ce relaţii mai am cu Piki Grozea, care fusese semnalat ca frecventator al centrelor culturale francez şi american.

Pe cît îmi îngăduiau obligaţiile „de serviciu", mergeam la spectacole teatrale şi cinematografice. Nu mai urcam la galerie, ca pe vremuri, ci, îmbrăcat decent, luam loc în primele staluri. Am păstrat o scrisoare de la George Niculescu-Basu, care mă ruga să o conving pe tovarăşa ministru să asiste la minunata recentă punere în scenă a *Bărbierului din Sevilla.* Nu ştiu dacă ea a văzut acest spectacol; eu sigur că l-am aplaudat.

Mă amăra faptul că nu mai izbuteam să trec decît foarte rar pe la ai mei, la Văleni. Mai des o vedeam pe soră-mea Ţica, medicinistă bucureşteană.

Lucrurile nu se prezentau deloc bine în ce-l privea pe vărul Oniţă Sersea, care continua să lucreze tîrîş-grăpiş la Biblioteca Judeţeană P.M.R. Ilfov. Dar în ultima vreme, starea sănătăţii lui fizice şi psihice se alterase simţitor, aşa că a trebuit să fie internat la Sanatoriul maritim de la Vasile Roaită, mai cu seamă fiindcă ganglionii cervicali i se inflamaseră şi chiar începuseră să supureze. L-am vizitat acolo nu

numai ca să-i ridic moralul, dar şi pentru a-i încuraja pe medicii curanţi să-i acorde cît mai multă atenţie.

În cursul verii lui 1948 am mai făcut o deplasare în afara Bucureştiului: Anuţa Toma m-a îndemnat să merg să mă odihnesc într-o duminică la Buşteni, la vila tovarăşei ministru, care atunci nu se afla acolo. Am găsit-o la vilă pe proaspăta bacalaureată Tania Pauker, fiica mai mare a tovarăşei ministru. Tania şi cu mine am coexistat paşnic în acel sfîrşit de săptămînă, dar fără ca întîlnirea noastră să-l entuziasmeze pe vreunul dintre noi. Tînăra mea gazdă acorda mult mai mare atenţie unui băieţaş de a cărui educaţie se ocupa activ, acest băieţaş fiind fiul lui Pantiuşa Bodnarenco, viitorul general securist Gh. Pintilie. Tania şi cu mine ne-am despărţit ca şi cum nici nu ne-am fi întîlnit la Buşteni.

10
CONSILIER DE AMBASADĂ LA MOSCOVA

Către sfîrşitul lui octombrie 1948 am fost anunţat că voi lucra la Ambasada R.P.R. de la Moscova. Cele cîteva persoane din conducerea M.A.E. la curent cu această decizie mă felicitau pentru perspectivele care astfel mi se deschideau. Însăşi tovarăşa Ana mi-a arătat că şederea în Uniunea Sovietică poate constitui evenimentul decisiv în viaţa unui comunist aflat în perioada formării lui politice.

Urma să-l înlocuiesc pe poetul drag mie Mihai Beniuc, care-şi încheia atunci misiunea de consilier la reprezentanţa noastră de la Moscova.

Cît am mai stat la Bucureşti am îndesit lecţiile de rusă, necăjit de faptul că încă nu eram în stare să mă exprim cît de cît liber în „limba lui Lenin şi Stalin". Am început totodată o ducumentare mai sistematică în problemele sovietice la ordinea zilei. A trebuit să mă ocup şi de garderoba personală a viitorului prim-consilier de ambasadă.

Aveam însă o strîngere de inimă ştiind că ai mei, atît părinţii, cît şi Ţica, nu stăteau deloc bine cu sănătatea. Tocmai în zilele cînd mă pregăteam de plecare, tata a avut un accident cardiac, din fericire nu prea grav.

În dimineaţa de 15 decembrie, condus la aeroport şi de Ţica, mi-am luat zborul către Moscova, unde am ajuns la căderea nopţii.

La ambasadă mă aştepta camera ce-mi era destinată ca locuinţă, o cameră mare, bine încălzită de o sobă umplută cu lemne prin gura din holul alăturat. Am remarcat cercevelele ferestrelor lipite cu hîrtie, de frica iernii moscovite.

A doua zi mi-am luat serviciul în primire. Am pus stăpînire pe biroul repartizat mie într-o încăpere în care, deocamdată, avea să lucreze în continuare şi altcineva.

După ce am mîncat la modesta, dar primitoarea cantină a funcționarilor ambasadei, m-am grăbit să dau o raită prin Piața Roșie, pe care, după doi ani și jumătate, am revăzut-o cu emoție.

Seara am participat, în calitate de gazdă, la recepția în cinstea delegației economice guvernamentale române aflate aici. Cu acest prilej am făcut cunoștință cu o serie de colegi întru diplomație din țările frățești.

Aproape trei ani aveam să-mi duc traiul aici, în clădirea ambasadei, o clădire care se mîndrea că fusese, cu un secol și jumătate mai înainte, reședința lui Aleksandr Suvorov, vestitul conducător de oști. Era însă cu neputință acum să mai descoperi în imobilul de la numărul 13 de pe strada Kacealova (fostă Malaia Nikitskaia) vreo urmă a vechii așezări nobiliare.

În imediata apropiere se afla biserica unde, în 1831, se oficiase căsătoria lui Pușkin, biserică transformată, sub regimul sovietic, în atelier de sudură, astfel că de multe ori vedeam, la căderea nopții, izbucnind pentru o clipă, la ferestrele fostului locaș sfînt, limbi de flăcări, care mai degrabă păreau să sugereze prezența unor forțe infernale...

Tot pe strada noastră locuia, puțin mai departe, Beria, temutul membru al Biroului Politic al Partidului bolșevic. Din cînd în cînd aveam să-l zăresc pe nu prea arătosul Lavrenti Pavlovici așezat lîngă șofer, în limuzina care, zorit, îl aducea acasă.

În scrisoarea trimisă alor mei la 21 decembrie 1948 îi încunoștințam că „am fost la un teatru și, cu nițeluș ajutor, am înțeles nițeluș din frumusețea piesei". Acel „nițeluș ajutor" îl primisem din partea Taniei Pauker, la vremea aceea proaspătă studentă medicinistă la Moscova. Așa cum știam încă de la plecarea din țară, Taniei i se recomandase de către Anuța Toma să se ocupe de mine, înlesnindu-mi „aclimatizarea" în capitala sovietică. În primul rînd, urma să fiu asistat la spectacole, pentru a depăși neajunsurile rezultînd din slaba mea cunoaștere (deocamdată!) a limbii ruse.

Tania și-a luat acest rol în serios, drept care m-a întovărășit conștiincios la vizionarea pieselor de la Teatrul Mic sau de la Teatrul Academic de Artă (MHAT), căci la spectacolele de operă și balet „mă descurcam singur".

Îmi amintesc că, într-o seară, vecinii noștri de stal de la MHAT au început să se foiască și să protesteze discret împotriva logoreei Taniei, care-mi tălmăcea textul de pe scenă aproape cuvînt cu cuvînt. Dar după ce ea le-a explicat în șoaptă că traduce piesa la rugămintea unui străin,

murmurele lor au încetat, continuînd doar melopeea şuşotită în româneşte. Moscoviţii se dovedeau a fi foarte ospitalieri.

Cînd am întîlnit-o pe Tania la ambasadă îndată după venirea mea la Moscova, mi-a făcut o deosebită impresie faptul că avea sub braţ revista *Voprosî filosofii*. Aşadar o interesau „problemele de filozofie" şi se ţinea la curent cu discuţiile din acest domeniu! Mai tîrziu aveam să aflu de la ea că atunci consultase pentru prima oară publicaţia respectivă, şi aceasta doar fiindcă un anumit articol figura în bibliografia obligatorie a proximului seminar de la facultate. Dar oricum ar fi stat lucrurile, în acea împrejurare am realizat că Tania merită o deosebită atenţie nu numai pentru farmecul pe care-l degaja, dar şi pentru preocupările ei.

Frecventînd împreună teatrele şi muzeele, ne-am apropiat sufleteşte neaşteptat de repede. Constatam cu bucurie că nici Taniei nu-i displace să fim alături.

Ceea ce nu mă împiedica să încerc o nelinişte confuză: pe de o parte, mă nemulţumea impresia că încîntătoarea noastră legătură este întrucîtva punerea în aplicare a unei instrucţiuni primite tacit de fiecare dintre noi de la Anuţa Toma, iar pe de altă parte, mă îngrijora perspectiva de a da ochi cu Ana Pauker în calitate de adorator al fiicei sale; ce va spune tovarăşa Ana cînd va afla despre aceasta?

După cîteva simple întîlniri amicale, precum cele prilejuite de recepţia marcînd prima aniversare a lui 30 Decembrie sau de revelionul organizat pentru colectivul ambasadei la Hotelul „Naţional", am îndrăznit să o invit pe Tania, în ziua de 2 ianuarie 1949, la restaurantul Hotelului „Moscova". Ca de la sine a venit atunci mărturisirea dorinţei amîndurora de a rămîne alături toată viaţa. Deci nu s-a mai simţit nevoia unei cereri formale în căsătorie din partea mea...

Am fost apoi mereu împreună, fie vizitînd-o eu pe Tania la căminul ei studenţesc, desigur în absenţa uzbecei Manzura, colega ei de cameră, fie venind Tania în dormitorul meu de la ambasadă. În plimbările noastre prin oraş, ne îmbrăţişam pe aleile mai ferite ale parcurilor; încă nu ştiam că nu se putea ca forţele în drept să nu mă fi urmărit pas cu pas.

De ziua Taniei, la 7 februarie, i-am făcut cadou un patefon cu discuri; Manzura a remarcat că, de fapt, patefonul nu i-l dăruisem numai iubitei mele, ci nouă amîndurora...

Cornel Bogdan, înlocuitorul meu la Direcţia cabinetului din Ministerul de Externe bucureştean, îmi comunica, printre altele, la 29 ianuarie: „Lucrul cel mai însemnat pe care am să ţi-l spun este, fără îndo-

ială, un mesaj indirect din partea tovarăşei Ana. M-a întrebat deunăzi: «Ţi-a scris Brătescu? Şi-o fi făcut el vreun plan de învăţătură?» Şi mai departe, după răspunsuri evazive din partea mea: «Să nu se bage în treburi mărunte. Desigur, dacă-şi caută, va găsi de lucru. Dar nu asta e cel mai important. O să trebuiască să-i dăm un ajutor.»"

Şi Cornel adăuga: „Comentariile sînt, evident, de prisos. Te rog numai să mă pui în situaţia de a da un răspuns mai precis la viitoarele întrebări, care, fără îndoială, vor veni. Să nu mai fiu nevoit să spun: «Brătescu este conştient de acest lucru, dar e înglodat în munci tehnice.»"

Primind această scrisoare de la Cornel, eram mai puţin preocupat de răspunsul pe care trebuia să-l dau referitor la „planul de învăţătură" al meu, cît mai ales de reacţia tovarăşei Ana atunci cînd va lua cunoştinţă de mai mult decît idila dintre Tania şi mine.

De la ai mei, veştile nu erau dintre cele mai încurajatoare.

După plecarea mea, mama şi tata întîrziau să se restabilească în ce priveşte sănătatea. Atmosfera generală era la Văleni prea puţin încurajatoare pentru ei: traiul devenea tot mai anevoios, arestările de elemente duşmănoase se înteţeau, fiecare se simţea „sub observaţie". Pentru a face faţă nevoilor, tata s-a văzut obligat să continue să dea consultaţii la cabinetul său, mai ales că, datorită unor „defecţiuni tehnice", suma pe care trebuiau să o primească lunar din partea mea a întîrziat o vreme să le fie achitată.

Este drept că Lenuţa Păsculescu şi Cornel Bogdan se interesau, într-o anumită măsură, de problemele părinţilor mei, de cele ale Ţichii şi chiar de cele ale lui Oniţă, transmiţîndu-le din partea mea bani şi colete ori intervenind pe la autorităţi pentru rezolvarea unor probleme stringente, cum era obţinerea locuinţei necesare Ţichii sau lui Oniţă.

La 19 februarie, tata mi-a comunicat noutăţi mai toate triste, despre familia noastră şi despre vălenari. A ţinut ca şi de data aceasta să-mi amintească angajamentul pe care mi-l luasem de a obţine titlul de doctor în medicină: „Caută de te prepară, ca să vii cît mai curînd să dai teza."

Peste patru zile, el avea să decedeze în urma unui nou accident cardiac. Am căpătat imediat permisiunea de a fi prezent la înmormîntarea lui, aşa că, în acea dureroasă împrejurare, m-am aflat lîngă mama şi lîngă Ţica. Fostului primar i s-a acordat un loc de veci gratuit în cimitirul oraşului.

La înhumarea din 26 februarie au asistat şi cîţiva tovarăşi de la M.A.E., gest care politiceşte distona cu faima de reacţionar a defunctului, în tîrgul cuprins, la vremea aceea, de furia îndepărtării grabnice a rămăşiţelor burgheziei.

Dornic să îndeplinesc neîntîrziat ceea ce consideram a fi ultima dorinţă a tatei, am luat legătura, prin intermediul lui Piki Grozea, cu profesorul N. Gh. Lupu, vechiul amic al tatei, iar atunci decanul Facultăţii de Medicină, în vederea redactării şi susţinerii tezei de doctorat. Mi-am propus să mă ocup de unele aspecte ale eredităţii patologice, şi anume de acele aspecte care păreau să aibă anumite implicaţii politice de actualitate. După întoarcerea la Moscova, am început să reflectez la această tematică şi să caut surse bibliografice.

Programul meu de lucru a fost însă perturbat în aprilie datorită neaşteptatei îmbolnăviri a Taniei, ea trebuind să plece la Bucureşti pentru diagnostic şi tratament, căci făcea temperatură, iar la plămîni se auzeau zgomote suspecte. S-a vorbit chiar de eventualitatea unui infiltrat tuberculos.

Din fericire, după două săptămîni de odihnă şi de explorări, s-a ajuns la concluzia că nu e ceva grav. I s-a prescris însă o lună de repaus, ceea ce a obligat-o să renunţe la continuarea studiului în acel an universitar. Deocamdată avea să rămînă în ţară, făcînd o cură de altitudine la Timiş.

Cît priveşte relaţia ce se înfiripase între noi, Tania a ţinut să-mi risipească neliniştile asigurîndu-mă că ai ei mă consideră ca făcînd parte din „cercul lor" *(svoi krug)*, dar era evident că avea în vedere atitudinea faţă de mine a fraţilor săi.

La începutul lui mai, Piki m-a anunţat că trebuie să-mi susţin cît mai repede teza de doctorat, întrucît în cursul acelei veri se va desfiinţa examenul respectiv, deci şi titlul de doctor în medicină şi chirurgie, ca urmare a iminentei reforme a învăţămîntului superior. Totodată mi-a repetat recomandaţia profesorului Lupu de a-mi alege un subiect de teză mai puţin pretenţios şi mai legat de practica medicală curentă.

În disperare de cauză am hotărît să mă ocup de antibioticele sovietice, temă despre care exista o oarecare bibliografie sovietică şi românească uşor accesibilă. Am mers pentru documentare la Biblioteca „Lenin" seară de seară, însoţit de Vladimir Plămădeală, traducătorul ambasadei.

Pînă la 25 mai, cînd am plecat la Bucureşti, am reuşit să încropesc un text pasabil, dar numai atît. În concluzia lucrării subliniam importanţa cercetărilor despre antibiotice desfăşurate nu numai în marile

centre ştiinţifice din U.R.S.S., dar şi în oraşe periferice, precum Tomsk sau Omsk.

La 31 mai, profesorul N. Gh. Lupu a întocmit un referat favorabil asupra tezei *Contribuţia sovietică la studiul antibioticelor,* pe care l-a înaintat lui N. Gh. Lupu, rectorul Institutului de Medicină şi Farmacie din Bucureşti. Acesta a numit juriul de promoţie avîndu-l ca preşedinte pe profesorul N. Gh. Lupu, iar ca membri pe profesorii S. Iagnov, A. Teitel, I. Ţurai şi Marin Voiculescu.

Susţinerea tezei a fost programată pentru 8 iunie. Toţi membrii juriului se arătau nerăbdători să încheie această formalitate; doar profesorul de fiziologie şi farmacologie I. Niţescu, şi el de faţă, a ţinut să-mi pună cîteva întrebări, menite probabil să demonstreze că stăpîneşte subiectul în discuţie.

După ce mi-am luat ziua-bună de la Tania şi de la ai mei, m-am întors „triumfător" la Moscova. A fost nevoie să mă grăbesc, căci ambasadorul Gh. Vlădescu-Răcoasa urma să termine misiunea sa diplomatică în capitala sovietică. În cele cîteva luni cît am lucrat sub direcţia acestuia, nu prea avusesem prilejuri să-i apreciez calităţile de şef şi nici măcar pe cele intelectuale.

În aşteptarea lui Simion Bughici, noul ambasador, am îndeplinit funcţia, mai mult decorativă, de însărcinat cu afaceri ad-interim. Cea mai importantă acţiune din această perioadă a fost organizarea unei recepţii în cinstea delegaţiei de ţărani muncitori din R.P.R. care vizitase Uniunea Sovietică. Memorabil a fost faptul că am stat la masă alături de faimosul biolog T. D. Lîsenko, care însă a deschis gura doar pentru a rosti un scurt toast de omagiere a oamenilor de pe ogoare.

Către sfîrşitul lui iulie a sosit tovarăşul Bughici, care, din capul locului, s-a arătat decis să conducă efectiv întreaga activitate a colectivului ambasadei, bazîndu-se pe experienţa dobîndită în „munca de cadre" desfăşurată la Comitetul Central al partidului.

La festivitatea depunerii scrisorii sale de acreditare am avut prilejul, cei din personalul diplomatic al ambasadei noastre, să ascultăm două scurte cuvîntări, să bem o cupă de şampanie şi să dăm mîna cu N. M. Şvernik, preşedintele Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S., şi cu cîţiva dintre conducătorii Ministerului de Externe sovietic.

La 13 august, Tania s-a înapoiat la Moscova. Potrivit indicaţiilor date de „forurile" bucureştene, de la aeroport ea a descins în biroul tovarăşului Bughici, unde s-a oficiat, în prezenţa tuturor românilor din ambasadă, căsătoria civilă a primului-consilier Gheorghe Brătescu cu

studenta Tatiana Pauker. A urmat o modestă agapă, după care tinerii căsătoriți s-au retras în camera lor, cea ocupată doar de mine pînă atunci.

Peste cîteva zile am plecat la București, în concediu, împreună, desigur, cu soția. Am fost sărbătoriți încă o dată acasă la tovarășa Ana (căci așa aveam să i mă adresez, pînă la sfîrșit, soacrei mele), avîndu-i ca invitați pe cîțiva prieteni, mai ales de la M.A.E. Cu multă căldură am fost primiți la Văleni de mama, Țica și Nicu Burghele, logodnicul Țichii.

Taniei și mie ni s-a programat atunci o vizită pe șantierul Canalului Dunăre-Marea Neagră. Ne-a fost călăuză prevenitoare unul dintre directorii politico-administrativi ai șantierului, Mișu Posteucă (Postanski), vechi lucrător în serviciile speciale sovietice. Am admirat din fuga automobilului impunătoarele construcții de pe traseu, dar, oprindu-ne la o întretăiere de drumuri, ne-am pomenit înconjurați de o droaie de bărbați jerpeliți. Însoțitorul nostru a dat ordin șoferului să o ia din loc, explicîndu-ne apoi că nimerisem într-un grup de deținuți. Un lucru obișnuit, la vremea aceea, pe marile șantiere de reconstrucție...

La întoarcerea noastră la Moscova, Tania s-a înscris la Institutul Pedagogic „V. I. Lenin", dorind să se pregătească pentru o carieră de educatoare la casele de copii.

Ne-am deprins foarte repede să ducem traiul împreună, mai cu seamă fiindcă nici unul dintre noi nu acorda o prea mare însemnătate obișnuitelor obligații casnice.

Îndrumată vigilent de tovarășul Bughici, activitatea ambasadei se desfășura într-un ritm susținut.

În ce mă privește, păstram în permanență legătura cu ministerul nostru, avînd frecvente convorbiri telefonice mai ales cu directorul de cabinet Cornel Bogdan. Despre chestiunile la ordinea zilei redactam adrese scrise, ce erau încredințate curierilor diplomatici.

Într-unul din scurtele intervale cît am fost însărcinat cu afaceri, m-am apucat să întocmesc un raport conținînd informații și comentarii asupra ultimelor evenimente politice, economice și culturale din Uniunea Sovietică, așa cum văzusem că procedează colegii de la reprezentanțele noastre diplomatice din Occident. Mare mi-a fost însă mirarea cînd, îndată ce raportul meu ajunsese la București, am fost chemat la telefon de ministrul adjunct, care mi-a interzis categoric ca, pe viitor, să mai redactez asemenea materiale. Mi s-a explicat apoi că tovarășii sovietici ar putea aprecia relatările și considerațiile noastre asupra evenimentelor de la ei din țară drept opinii insolente și iresponsabile, ba

încă şi mai rău, drept manifestări alternative ale activităţilor de spionaj. Cu alte cuvinte, diplomaţii noştri aveau datoria să raporteze sistematic despre cele observate în ţările unde se aflau, cu o singură excepţie: cei trimişi în U.R.S.S. erau ţinuţi să lase în grija agenţiei de presă TASS informarea referitoare la realităţile din Ţara Socialismului.

Cu Ministerul Afacerilor Externe al U.R.S.S. ţineam legătura nu atît prin contacte directe cu personalul său, cît mai ales prin aşa-zisele „note verbale", scurte comunicări *scrise,* dar nesemnate. Ceream prin asemenea note, de pildă, informaţii despre eventuala participare sovietică la diferite reuniuni internaţionale la care fusesem invitaţi şi noi. Pe de altă parte, ne interesam de soarta cetăţenilor români despre care se ştia că se aflaseră, la un moment dat, în U.R.S.S., dar în legătură cu care respectivele familii nu mai aveau nici o ştire. Făceam totdeauna asemenea demersuri pe baza dispoziţiilor primite de la forurile oficiale bucureştene.

O dată mi-am permis să iau eu o atare iniţiativă, iar rezultatul a fost lamentabil. Cu prilejul unei deplasări în ţară, fusesem vizitat acasă de Iuliu Pach, unul dintre cei mai respectabili anticari bucureşteni, a cărui prăvălie o frecventasem cu regularitate încă de pe cînd eram licean. Nu ştiu cine îi va fi spus că mă aflu în ţară şi îi va fi dat adresa mea. Cum am deschis uşa, bătrînul Pach mi s-a aruncat la picioare şi mi-a sărutat mîna, implorîndu-mă să descopăr unde se găseşte acum fiul său, care, după iunie 1940, trecuse legal Prutul.

Înapoindu-mă la Moscova, m-am ţinut de făgăduiala făcută nefericitului părinte şi, cu acordul ambasadorului, am redactat după tipic o notă verbală prin care solicitam acea informaţie. Nu peste multă vreme, ambasada a primit de la M.A.E. al U.R.S.S. o mustrare telefonică pentru că a efectuat o intervenţie nereglementară. N-am putut afla de unde au ştiut tovarăşii de la Direcţia consulară moscovită că făcusem acel demers fără să fi fost autorizat formal de M.A.E. al R.P.R.

Fiindcă am pomenit despre vizita pe şantierul Canalului Dunăre-Marea Neagră, mă simt îndemnat să relatez despre o anumită cerere înaintată autorităţilor sovietice printr-o notă verbală, potrivit indicaţiilor ministerului nostru de Externe. Responsabilii din ţară pe linie de agitaţie şi propagandă rugau să li se procure materiale privitoare la activitatea de „reeducare" desfăşurată în primii ani ai puterii sovietice printre cei internaţi în lagărele de muncă, întrucît se intenţiona organizarea şi în R.P.R. a unei astfel de activităţi. Dar considerînd, probabil, că este vorba de o cerere fantezistă, care se referea la stări de lucruri

ce trebuiau mai curînd date uitării, M.A.E. al U.R.S.S. nu a dat nici o urmare notei noastre verbale.

Nu prea des am pătruns în această venerabilă instituţie fie ca să predau documente oficiale, fie ca să mi se înmîneze vreo notă verbală. De fiecare dată mergeam acolo cu maşina ambasadei, urmînd să fiu întîmpinat la intrarea principală de un funcţionar care, după ce mă legitima, mă lua în primire şi mă însoţea obligatoriu pînă la biroul unde eram aşteptat, iar de acolo înapoi, pînă la ieşire. Audienţele erau cît se poate de scurte, neprilejuind schimburi consistente de păreri.

La fel ca pe vremea cînd lucram la Externe în Bucureşti, aveam şi acum sentimentul că toate hotărîrile de oarecare importanţă privind conlucrarea Uniunii Sovietice cu România se luau nu pe cale diplomatică.

Legăturile noastre cu numeroasele ambasade de la Moscova erau întreţinute mai ales prin participarea la tot felul de recepţii organizate cu prilejul sărbătorilor naţionale, al vizitelor unor delegaţii sau al anumitor manifestări culturale. Mai în fiecare săptămînă trebuia să răspund unor asemenea invitaţii. În atare împrejurări, comportamentul nostru era cu totul diferit cînd aveam de-a face cu reprezentaţii ţărilor din lagărul socialist sau cu cei din lumea capitalistă: cu primii ne întindeam la vorbă, glumeam şi chiar ne tachinam reciproc, ca nişte buni prieteni, dar cu ceilalţi trebuia să limităm raporturile la saluturi formale sau cel mult la un schimb de amabilităţi neangajante.

Am avut, de exemplu, cele mai afabile relaţii cu consilierul Republicii Democrate Germane Marcus Wolf, o persoană gentilă şi plină de umor. El îşi petrecuse copilăria în U.R.S.S., ca fiu al emigrantului comunist Friedrich Wolf, cunoscut dramaturg german. Tania o cunoştea bine pe soţia lui, care provenea dintr-o familie de militanţi comunişti sovietici.

În cursul unei recepţii date de Ambasada R.D.G. la un mare restaurant, Marcus a întrerupt vioaia discuţie cu noi, tovarăşii din ţările frăţeşti, ca să-l conducă protocolar spre ieşire pe mitropolitul Nikolai, reprezentantul Patriarhiei Moscovei. Înaltul cleric a crezut însă că tînărul îmbrăcat în smoching, care vorbea bine ruseşte şi-i tot făcea plecăciuni, era chelner la restaurantul respectiv, drept care, la despărţire, i-a întins o modestă bancnotă. Nevrînd să-l pună pe oaspete într-o situaţie penibilă, Marcus a primit bacşişul, mulţumind respectuos. Am rîs apoi împreună toată seara, felicitîndu-l pe amicul nostru pentru neprevăzutul lui cîştig bănesc.

La multă vreme după aceea aveam să aflu cu surprindere că Marcus Wolf devenise şeful serviciului de securitate din R.D.G. şi că, după unificarea Germaniei, a fost judecat şi condamnat pentru gravele abuzuri comise de acel serviciu.

Am avut totuşi bune raporturi şi cu unele persoane provenite de dincolo de „cortina de fier". Era vorba de o serie de tovarăşi corespondenţi ai ziarului *l'Humanité*. Ei obişnuiau să-mi ofere publicaţii comuniste franceze, pe care urma să le transmit şi „camaradului" Giroux, un amărît de tipograf parizian, rătăcit încă înainte de război în U.R.S.S., unde crezuse că va găsi „pămîntul făgăduinţei", şi care acum era angajat ca operator la aparatul de multiplicare a buletinului informativ în limba rusă editat de ambasada noastră.

Din colectivul Ambasadei R.P.R. făceau parte cîţiva tineri pe care-i cunoscusem în perioada activităţii mele la U.T.C. sau la Uniunea studenţilor, cum erau primii-secretari Petre Bărbulescu, responsabil cu munca de birou, Maxim Crişan, însărcinat cu îndrumarea studenţilor şi aspiranţilor români în U.R.S.S., şi Florin Hera, coordonatorul activităţilor culturale. În acelaşi local funcţionau birourile ataşaţilor militari şi cele ale misiunii economice. Am avut bune relaţii cu consilierul economic Ioan Kun, bine orientat în privinţa realităţilor locale.

Una dintre principalele obligaţii ale românilor de la ambasadă consta din însuşirea cît mai satisfăcătoare a limbii ruse. Galina Viktorovna, profesoara noastră de rusă, se arăta a fi pe cît de pricepută, pe atît de binevoitoare. La mai puţin de un an de la venirea mea la Moscova mă simţeam în stare nu numai să înţeleg mai tot din ziarele pe care le parcurgeam şi din spectacolele de teatru la care asistam, dar să şi iau în mînă o carte rusească de proză.

Pe lîngă personalul diplomatic şi administrativ românesc, se aflau la ambasada noastră şi angajaţi sovietici.

Traducătorului Vladimir Plămădeală i s-a adăugat, cu aceeaşi îndatorire, Efim Sergheevici Gherştein, un evreu originar din R.S.S. Moldovenească, activist al Partidului Comunist din România înainte de 1940. Efim Sergheevici era cel care, printre altele, ne prezenta sintetic, în fiecare dimineaţă, articolele şi ştirile principale din *Pravda*. Aşa se face că, o vreme, ne-a tradus zi de zi materiale de demascare a „cosmopoliţilor fără patrie", acei cetăţeni sovietici, mai ales gazetari şi scriitori, acuzaţi că deveniseră instrumente perfide ale imperialiştilor americani. Noi, ascultătorii români, nu ne dădeam seama pe-atunci că avem de-a face cu manifestări tipice de antisemitism, dar mi se pare

cu neputință ca bietul Gherștein să nu fi sesizat că era vorba de un atac masiv împotriva intelectualității de origine evreiască din U.R.S.S. Despre asta, el n-a suflat însă nici o vorbă.

Un alt angajat cu cetățenie sovietică era bătrînul Halevski, portarul ambasadei, care, printre altele, avea sarcina să ne cruțe de orice contact cu concetățenii săi, încît îi prevenea pe aceștia că le este strict interzis să pășească în incinta ambasadei sau să discute cu diplomații români.

Multă energie se cheltuia de către personalul ambasadei pentru asistarea tovarășilor veniți la Moscova din România în delegații sau cu diferite misiuni. Adesea, aceștia trebuiau preluați de la gară sau de la aeroport și conduși la instituțiile cu care urmau să intre în legătură, asigurîndu-se, la nevoie, translatorul. Clara Hönig și Anita Ioanid se ocupau îndeaproape de ei în tot ce privea petrecerea timpului liber, călăuzindu-i la marile magazine, precum faimosul ȚUM *(Țentralnîi Universalnîi Magazin)*, sau procurîndu-le bilete de teatru. Spectacolele cele mai apreciate de către majoritatea acestor „trecători" prin Moscova erau cele de circ, de operă sau operetă și îndeosebi de balet. Am cunoscut și o excepție: un tovarăș ilegalist din conducerea industriei noastre ușoare a refuzat să meargă la Bolșoi Teatr, pe motiv că-i face rău să-i vadă pe balerinii îmbrăcați sumar străduindu-se să-și exhibeze farmecele masculine ca niște homosexuali...

Am primit și eu sarcina să însoțesc anumite delegații. Cu mult interes am asistat la discuțiile purtate la Academia de Medicină a U.R.S.S. de grupul de fruntași ai științei medicale românești, grup din care făcea parte și dragul meu profesor Nicolae Gh. Lupu.

La fel, am mers la diferite întruniri cu unii scriitori de-ai noștri. Am fost foarte bucuros să-l ajut pe Geo Bogza să se descurce prin Moscova. I-am pus de asemenea la dispoziție un mai vechi ghid turistic al orașului, o „raritate bibliografică", deoarece, din considerente de vigilență, nu se mai editau planuri ale Capitalei sovietice, indicații cu privire la dispunerea străzilor și la mijloacele de transport putîndu-se căpăta numai la „birouri de informații". Cînd a plecat în țară, Bogza mi-a cerut permisiunea de a lua cu el acea neprețuită cărțulie, de care avea nevoie pentru redactarea reportajului de călătorie în Uniunea Sovietică; desigur că am fost de acord.

Pătrunsă de tristețe a fost întîlnirea mea cu Mihail Sadoveanu și soția sa Valeria. Din însărcinarea ambasadei, i-am vizitat la hotel pe distinșii oaspeți, punîndu-mă la dispoziția lor. Curînd însă a trebuit

să constat că Maestrul prefera să păstreze tăcerea, o tăcere care, fără să fie încruntată, vădea incapacitatea de a stabili contacte sufleteşti.

La recepţiile organizate de ambasada noastră veneau de fiecare dată cam aceiaşi musafiri, lucru firesc dacă ţinem seama că lista invitaţilor trebuia cumva aprobată de „forurile competente" sovietice. În afară de funcţionarii Ministerului de Externe al U.R.S.S., apăreau la asemenea reuniuni şi personalităţi beneficiind de un oarecare renume, cum erau mareşalul Semion Budionnîi sau Aleksei Stahanov, fost miner căruia i se atribuia iniţiativa organizării întrecerilor socialiste. Dar oaspeţii noştri se recrutau mai ales dintre scriitori, pecum aproape nelipsitul Ilya Ehrenburg, şi dintre muzicieni, precum pianistul Emil Ghilels sau violoncelistul Mstislav Rostropovici, iar cîteodată compozitorul Aram Haciaturian.

Mai erau invitaţi unii dintre aspiranţii şi studenţii noştri. La o recepţie, Tatiana Pauker-Brătescu a fost admirată pentru frumosu-i costum naţional românesc.

De obicei, aceşti tineri îi înconjurau pe oaspeţii sovietici de seamă, punîndu-le întrebări. Am asistat „din umbră" la o atare convorbire între Budionnîi şi cîţiva studenţi români. Pitorescul mareşal îi îndemna pe tinerii de faţă să nu uite niciodată că Rusia, ţară slavă, ca şi România, a fost şi este cea mai credincioasă prietenă a patriei lor.

Pe toată durata şederii la Moscova am păstrat strînse legături epistolare cu familia, cu amicii şi cu mulţi din cei cu care colaborasem în mişcarea studenţească democrată.

Am fost mereu la curent cu necazurile mamei şi ale mătuşii Atina Sersea, datorate întîrzierii operaţiilor de expropriere a terenurilor moştenite de ele în zona Poseştilor şi a Gornetului-Cuib. Întîrzierea aceasta îl exaspera pe vărul Oniţă, îngrozit de perspectiva „deschiaburirii" brutale a părinţilor săi.

Am primit însă şi veşti îmbucurătoare: s-a oficiat căsătoria Ţichii, sora mea, cu doctorul Nicu Burghele, nuni fiind doamna şi domnul profesor N. Gh. Lupu. Oniţă a fost încadrat într-un post de documentarist la Biblioteca Academiei R.P.R., post mai corespunzător temperamentului şi competenţei sale decît cel pe care-l ocupase la biblioteca judeţeană de partid. Am aflat şi despre eliberarea din arest a unchilor mei preotul Traian Ionescu, de la Gornetu-Cuib, şi morarul Andrei Brătescu, de la Alexandria, învinuiţi amîndoi, în cadrul ofensivei împotriva rămăşiţelor claselor exploatatoare, de sabotare a noii ordini economice.

Îmi scriau des la Moscova prietenii mei medici Piki Grozea, Mite Bojin şi Iura Griţaenco, precum şi bunii tovarăşi Nae Dinulescu, astronomul intrat în diplomaţie, şi Bernand Bereanu, care se străduia la Praga să contribuie la lărgirea cîmpului de activitate al Uniunii Internaţionale a Studenţilor. Alfons Gutman m-a înştiinţat că a renunţat la sionism, doctrină pe care acum o socotea incompatibilă cu îndatorirea oricărui evreu de a se încadra în mişcarea revoluţionară din ţara unde trăieşte. M-a uimit o scrisoare primită în martie 1950 de la un anume Mişu Mihăescu, tînăr vălenar necunoscut mie, care îmi cerea sprijinul pentru a părăsi România şi a deveni cît mai grabnic cetăţean al Uniunii Sovietice...

Altminteri, nu mai conteneau rugăminţile de tot felul formulate de cunoscuţi şi necunoscuţi. Într-o scrisoare din noiembrie 1949, Ţica, soră-mea, îmi aducea la cunoştinţă că unii vălenari sînt supăraţi foc pe mine şi pe mama, fiindcă eu n-am intervenit pentru rezolvarea cererilor trimise de ei prin mama (care, într-adevăr, se ferea să mă anunţe despre asemenea solicitări)! Astfel, doamna Dimitriu îmi reproşa că nu l-am readus la Văleni pe soţul ei, doctorul, care fusese transferat abuziv undeva, în Moldova; domnul Heroiu era necăjit că n-am întreprins nimic pentru reînfiinţarea şcolii industriale din oraşul meu natal; doamna Heroiu nu pricepea cum de nu am obţinut admiterea fără examen a uneia dintre fiicele sale la o anumită facultate. Drept urmare, aceştia rupseseră deocamdată relaţiile cu mama.

Dacă mama protesta împotriva stăruinţei mele de a-i trimite bani, temîndu-se că prin aceasta îmi voi dezechilibra bugetul, ea îndrăznea totuşi să-mi propună să păstrez cojile portocalelor pe care le consumam, pentru a-i da ei acele coji uscate, bune la prepararea dulceţurilor. Mamei şi Ţichii le expediam pachete cu textile şi mai ales cu alimente, ştiind că, în ţară, făceau atunci o deosebită impresie raritătile precum cafeaua şi icrele negre sau roşii.

Colegii de la M. A. E. îmi sugerau să le trimit ţigări... americane (anevoie de procurat atunci la Bucureşti), fructe exotice, lapte condensat şi *vosstanovitel,* o soluţie pentru redarea culorii originare a părului încărunţit. Piki mi-a transmis în cîteva rînduri rugămintea profesorului Lupu de a-i procura serurile Bogomoleţ şi Filatov sau sonde duodenale Einhorn. Mircea Doucet avea nevoie de seminţe ale unor plante de cultură exotice. Iosif Chişinevschi mi-a cerut să-i cumpăr un ceas de mînă pentru copil. Lista aceasta ar putea fi mult prelungită, dar mai menţionez doar apelul, transmis prin Ana Toma, al lui Vescan, de la Ambasada română din Praga, de a-i achiziţiona un acordeon

cu claviatura de 120 de basi și patru registre, dintre care unul să aibă tonul de bandonion.

Trebuie să recunosc că, la rîndul meu, îi bombardam pe Țica, pe Cornel Bogdan și pe Piki Grozea cu cereri privind publicații românești nou-apărute, precum și revistele editate de Partidul Comunist Francez, reviste care mai veneau în România, dar erau de negăsit în comerț la Moscova.

Colindam cu regularitate librăriile și mai ales anticăriile moscovite, făcînd uneori (dar nu prea des!) descoperiri care mă încîntau. Am fost nespus de bucuros cînd am reușit să-i procur neasemuitului meu prieten Sergiu Al-George (măcar că îmi devenise adversar politic sau tocmai fiindcă îmi devenise adversar politic) cartea mult rîvnită de el, primul volum din *Logica budistă* a lui Șcerbatki, scriere publicată în englezește, la Leningrad, în 1932.

Pentru propria-mi bibliotecă, m-am abonat la o serie de ediții complete, în curs de apariție, ale clasicilor ruși și am căutat la anticariate lucrări cu caracter enciclopedic. La înapoierea în țară, Tania și cu mine am dispus astfel de o nu prea mare, dar destul de bine garnisită colecție de cărți literare, politice și informative în limba rusă.

Una dintre năzuințele mele a fost, în acea perioadă, să cunosc bine Moscova, chiar mai bine decît Bucureștiul meu. Am plănuit să străbat orașul în totalitate, cartier cu cartier și, eventual, stradă cu stradă, în plimbări programate după-amiezele, de cîteva ori pe săptămînă.

N-a trecut mult pînă mi-am dat seama de absurditatea unui atare proiect: toți cei de la ambasade eram urmăriți sistematic de către serviciile de filaj, iar cutreieratul unui străin pînă în cotloanele cele mai îndepărtate ale urbei n-ar fi putut să nu trezească grave bănuieli.

De altfel, existau porțiuni ale teritoriului Moscovei în care accesul diplomaților era permis numai după anunțarea în prealabil a secției de protocol din M. A. E. Așa era, de pildă, cazul cu zona Aeroportului Militar, unde n-aveam voie să pătrundem decît în intervalul cît se desfășura acolo mitingul aerian prilejuit de Ziua Aviației sovietice.

Nemaivorbind de interdicția pentru cetățenii sovietici de a intra în relație cu străinii și mai ales cu diplomații; orice întrebare pe care aș fi pus-o pe stradă unui trecător, chiar pentru simpla mea orientare în spațiu, putea fi interpretată ca semnalul unei tentative de corupere.

Așa se explică de ce, în anii șederii mele la Moscova, n-am intrat în locuința nici unui localnic și n-am încercat să iau legătura măcar

cu acei lideri ai studenţimii sovietice cu care stabilisem raporturi amicale la organizaţia internaţională de la Praga.

Plină de învăţăminte pentru mine a fost o întîmplare pare-mi-se din vara lui 1950. M-am întors dintr-o deplasare la Bucureşti aducînd un pachet de la Stela Moghioroş, ilegalistă basarabeană căsătorită cu Al. Moghioroş, membru al Biroului Politic al P.C.R., pentru sora ei Lebedeva, născută Rodoşoveţkaia, cetăţeană sovietică angajată ca funcţionară la ambasada noastră. Tovarăşa Stela mă prevenise că aveam de transportat nişte alimente rapid perisabile, aşa că am ţinut să-mi îndeplinesc neîntîrziat misiunea. Din păcate, Lebedeva plecase înainte de venirea mea de la aeroport. Cum ea nu avea telefon la domiciliu, am urcat cu pachetul în maşina ambasadei, şoferul Volodia Şîşkin cunoscînd adresa colegei mele. Am sunat la uşa apartamentului cu pricina, situat într-un cartier periferic. A deschis Lebedeva, care însă, cum m-a zărit, a închis grabnic uşa, fără să-mi spună o vorbă. Contrariat, am sunat din nou. După cîtva timp, uşa s-a întredeschis pentru o clipă, cît să-mi poruncească şoptit: „Fugi imediat!"

A doua zi, Lebedeva m-a mustrat pentru încercarea de a-i viola domiciliul. Am priceput că cei din blocul său nu ştiau că ea lucra la o reprezentanţă diplomatică, drept care, cînd se întîmpla să fie adusă acasă cu maşina ambasadei, avea grijă să coboare la oarecare distanţă.

Povestindu-i păţania mea traducătorului Plămădeală, acesta s-a mulţumit să exclame: „Păi, ce ştiţi dumneavoastră!..." În orice caz, de atunci am devenit mai prudent în relaţiile cu băştinaşii.

Pe cît îmi îngăduiau circumstanţele, am continuat totuşi să cercetez peisajul moscovit mai ales vara, cînd adesea mă simţeam învăluit de farmecul bulevardelor străjuite de copaci vînjoşi sau al mahalelor umile, care aminteau decorul unor fascinante creaţii ale „marilor ruşi". Uneori, duminicile, după ce luam masa la Casa Actorului, cantina ambasadei nefuncţionînd în zilele oficiale de repaus, căutam, în plimbările cu Tania, colţuri necunoscute ale cartierelor vecine.

Cea mai apreciată delectare o constituiau însă pentru noi spectacolele de teatru. Vibram intens la înscenările „realiste", dar nu rareori pline de îndrăzneală, ale pieselor lui Griboedov, Gogol, A. Ostrovski, L. Tolstoi, Gorki, Bulgakov sau ale lui Shakespeare, Calderon, Ibsen, Shaw. Mă atrăgea cu deosebire dramaturgul Cehov; am revenit de cîteva ori la MHAT pentru cele *Trei surori* interpretate de Tarasova, Elanskaia şi Stepanova.

Dar zadarnic căutam în spectacolele de la Teatrul de Dramă sau de la Teatrul de Cameră vreun ecou al punerilor în scenă realizate de avangardiştii din jurul anului 1930: se făcuse totul pentru ca Meierhold şi ai săi să fie „reconsideraţi" sau daţi uitării. Am văzut piesa *Freilehs,* unul dintre ultimele spectacole înainte de desfiinţarea Teatrului Evreiesc de Stat, teatru care, culme a cinismului, purta acum numele lui Mihoels, actorul asasinat pe tăcute de curînd, din ordinul stăpînirii, care-l bănuia a fi agent imperialist.

Mă duceam des şi la serile de operă de la Teatrul Mare, fermecat îndeosebi de *Boris Godunov* şi de *Hovanşcina* ale lui Musorgski. În schimb, la ieftioarele spectacole de la Teatrul de Operetă n-am mers decît atunci cînd trebuia să însoţesc vreun oaspete din ţară.

M-au atras regalurile de balet de la Teatrul Mare, unde Lepeşinskaia, Ulanova şi Pliseţkaia se întreceau în a cuceri un public entuziast.

La sfatul lui Maxim Crişan, colegul nostru de ambasadă, mergeam la unele concerte din sălile Conservatorului. Am fost martor al succeselor pe care, alături de violonistul David Oistrah şi pianistul Emil Ghilels, artişti consacraţi pe plan internaţional, începeau să la înregistreze foarte tinerii Sveatoslav Richter, pianistul, şi Mstislav Rostropovici, violoncelistul.

Îmi amintesc că, într-o seară, aclamaţiile adresate unui dirijor francez s-au transformat în stăruitoarea scandare a unui cuvînt misterios: „Ba-li-ró! – Ba-li-ró!". Pînă la urmă am înţeles că tinerii melomani prezenţi în sală cereau să li se ofere în afara programului *Boleroul* lui Maurice Ravel, piesă disprețuită de oficialitatea sovietică, devotată şi în materie de muzică „realismului socialist".

În amfiteatrele din parcurile de cultură am văzut spectacole de satiră prezentate, printre alţii, de Arkadi Raikin, care, fără îndoială cu permisiunea tacită a cui trebuie, lua în derîdere, spre marea satisfacţie a celor de faţă, anumite aspecte penibile, dar de ordin secundar, ale realităţii actuale.

Am apucat să vizitez impunătorul Muzeu „Puşkin" de artă plastică occidentală, care curînd avea să-şi schimbe destinaţia, adăpostind expoziţia darurilor primite de Stalin la cea de-a 70-a aniversare a sa.

De cîte ori se ivea prilejul mergeam la Galeriile „Tretiakov", cel mai important muzeu de artă rusă, ca să revăd picturile lui Rubliov, ale lui Levitan, ale lui Vrubel şi ale altor pictori dragi mie. Mă feream să le mărturisesc tovarăşilor din ţară pe care-i însoţeam ca ghid admiraţia pentru unele producţii mai vechi şi puţina mea consideraţie faţă de lucrările contemporane „bine orientate" din punct de vedere partinic.

Regretam în sinea mea că operele artiştilor ruşi care înnoiseră plastica universală a începutului de secol nu erau mai deloc prezentate.

La Muzeul Revoluţiei şi la Muzeul Lenin am întîlnit numeroase exponate care meritau atenţie, dar vizitarea acestor muzee îmi stîrnea regulat o senzaţie de inautenic, fiindcă, printre altele, era evident efortul organizatorilor de a înlătura tot ce ar fi putut aminti de fruntaşii bolşevici lichidaţi ca urmare a conflictului cu gruparea stalinistă.

Am ascultat în cîteva rînduri conferinţe la Universitatea Populară adăpostită în Muzeul Politehnic. Astfel am fost de faţă cînd, după o prelegere a lui T. D. Lîsenko, cîţiva tineri din asistenţă au pus îndrăzneţe întrebări, care dovedeau că nu toată lumea era de acord cu concepţiile biologice „revoluţionare" ale savantului adulat de conducerea partidului.

La 3 octombrie 1949, Ghe Bao-Ţiuan, primul-consilier al recent înfiinţatei reprezentanţe a Chinei Populare în U.R.S.S., m-a vizitat pentru a-mi preda, spre a fi transmis la Bucureşti, documentul prin care guvernul său propunea stabilirea relaţiilor diplomatice între R.P.C. şi R.P.R.

Cît am stat la Moscova, aveam să întreţin cu tovarăşul Ghe cele mai prieteneşti raporturi, desigur raporturi ce nu depăşeau stadiul protocolar, dar care se manifestau prin declaraţii de simpatie ori de cîte ori ne aflam împreună la reuniuni de tot felul. Înainte de plecarea mea definitivă la Bucureşti, Ghe mi-a dăruit o statuie de lemn, reprezentînd un bătrîn ţăran chinez. Cînd, peste cîţiva ani, statuia a luat loc pe o etajeră din locuinţa noastră, personajul a fost botezat de ai mei Ghe Bao-Ţiuan, şi aşa a rămas pînă astăzi.

Cu prilejul sărbătoririi, la 21 decembrie 1949, a împlinirii celor 70 de ani de către Stalin, a venit la Moscova o delegaţie guvernamentală şi de partid română, în frunte cu Gh. Gheorghiu-Dej şi Ana Pauker.

Într-una din serile libere ale delegaţiei, tovarăşa Ana ne-a chemat pe Tania şi pe mine să o vizităm la hotelul unde era cazată. Tania n-a putut merge, din cauza indispoziţiei provocate de starea de graviditate în care se afla, aşa că m-am prezentat doar eu.

Gheorghiu-Dej ne-a invitat la masă pe soacra mea şi pe mine. Aflînd atunci că Tania este însărcinată, s-a oferit prompt să fie naşul laic al copilului aşteptat. În consecinţă, băiatul urma să primească prenumele Gheorghe, al naşului. M-am grăbit să declar că propunerea este inacceptabilă, deoarece se şi hotărîse în familie ca primul nostru născut să se cheme Tudor, în cinstea bunicului meu patern. Gheorghiu-Dej mi-a

replicat că prenumele Tudor nu este recomandabil, deoarece, aşa cum au demonstrat în ultima vreme istoricii, Tudor Vladimirescu a trădat revoluţia. Am insistat însă în refuzarea lui Gheorghe, ceea ce l-a nemulţumit în chip evident pe primul-secretar al partidului nostru.

După aceea, tovarăşa Ana m-a mustrat pentru tonul prea categoric adoptat de mine cînd l-am contrazis pe Gheorghiu-Dej, despre care mi-a spus că nu uită niciodată desconsiderarea şi jignirile. Aceasta a fost prima şi ultima convorbire personală cu acela care, foarte curînd, avea să se manifeste ca duşmanul cel mai aprig al Anei Pauker.

În seara de 14 februarie 1950 am trăit un eveniment memorabil pentru mine. După semnarea în aceeaşi zi a Tratatului de prietenie, alianţă şi asistenţă mutuală între U.R.S.S. şi R.P.Chineză, ambasadorul chinez a organizat la restaurantul Hotelului „Metropol" o recepţie la care am fost invitat şi eu. M-am bucurat să văd acolo oaspeţi de seamă, în frunte cu Mao Zedong şi Zhou Enlai.

La un moment dat s-a produs o mişcare neobişnuită în sala în care se desfăşura primirea, ca peste cîteva clipe să intre pe uşa larg deschisă însuşi Iosif Vissarionovici Stalin. Nu-l mai văzusem niciodată atît de aproape, căci, de fapt, îl mai zărisem doar cînd se aflase la tribuna Mausoleului lui Lenin, cu prilejul demonstraţiilor festive.

Eram nespus de emoţionat acum. Nu-mi venea să-mi cred ochilor, avînd în faţa mea şi foarte aproape, în locul bărbatului falnic din fotografiile publicate şi din portretele pictate, un om mărunt, mai mărunt decît mine cel deloc înalt, atît de mărunt încît i-am putut privi creştetul capului, purtător de chelie.

În cursul recepţiei, Stalin a luat cuvîntul de cîteva ori, o dată adresîndu-i-se fostului ambasador la Moscova al Iugoslaviei, care o rupsese cu regimul lui Tito. Ascultîndu-l vorbind rar şi apăsat despre obligaţia fundamentală a apărării unităţii lagărului socialist, mă gîndeam că, în realitate, Stalin nu se adresa tovarăşului iugoslav, ci lui Mao, pe care îl avertiza împotriva unei sciziuni între Uniunea Sovietică şi China.

L-am mai văzut, de la oarecare depărtare, pe Stalin la o şedinţă a Sovietului Suprem al U.R.S.S., în sala Gheorghievski din Kremlin, unde, în timp ce vorbitorii citeau texte plate, el chicotea cu vecinii săi de la tribună, mai ales cu Beria.

Apoi, într-o dimineaţă pe la ceasurile 10-11, cînd traversam Piaţa Manejului, a trecut în goană pe lîngă mine un automobil, în care l-am recunoscut pe Stalin. Am aflat că aceasta era ora cînd el părăsea, de obicei, Kremlinul, după ce lucrase toată noaptea, pentru a merge să se odihnească la „dacea" din afara oraşului.

Din inițiativa și prin străduințele lui Simion Bughici, personalul diplomatic al ambasadei noastre a început, în pragul lui 1950, studiul sistematic al „celor trei izvoare și trei părți constitutive" ale doctrinei comuniste: filozofia materialist dialectică și istorică, economia politică marxistă și socialismul zis științific. Prin intermediul BIROBIN-ului (Biroul pentru deservirea corpului diplomatic) au fost angajați de ambasadă trei profesori universitari cu state de serviciu în respectivele discipline. Fiecare materie era programată săptămînal, în primele ore de lucru ale dimineții.

Mai întîi a fost inaugurat seminarul de filozofie, avîndu-l ca responsabil pe A. D. Makarov, profesor la Școala Superioară de Partid de pe lîngă C. C. al P. C. U. S. Din capul locului, Makarov ne-a prevenit că nu e de acord să parcurgem materia folosind manuale, fie ele manuale universitare, ci va trebui să studiem nemijlocit și cu maximă atenție izvoarele fundamentale *(pervîie istociniki),* textele ieșite de sub pana clasicilor marxism-leninismului. Așa că ne-am apucat cu toții să citim și să comentăm unele opere de interes filozofic, începînd cu scrierea lui Marx *Ludwig Feuerbach și sfîrșitul filozofiei clasice germane,* continuînd, printre altele, cu *Anti-Dühring* al lui Engels și cu *Materialism și empiriocriticism* al lui Lenin, urmînd ca sinteza finală să fie realizată pe baza lucrării atribuite lui Stalin *Despre materialismul dialectic și istoric.* Ne întreceam să selectăm pasaje din asemenea scrieri, pasaje care erau luate apoi în discuție sub îndrumarea binevoitoare a lui Makarov. Fără să dea dovadă de o prea mare lărgime de vederi, magistrul nostru se ferea să formuleze interpretări sectare, care nu ar fi avut alt merit decît pe acela de „a fi pe linie".

Dascălul nostru într-ale economiei politice, Ivan Dmitrievici Udalțov, era cu totul alt tip de intelectual, ba se poate afirma că, dintre cei trei profesori angajați de ambasadă, doar el corespundea cerințelor unui veritabil intelectual. Poseda o cultură generală și de specialitate dobîndită înainte și după 1917, sub îndrumarea unor personalități creatoare din țară și de peste hotare. În familia sa erau cîțiva profesori universitari, printre care un istoric cu renume. Maestrul nostru predase economia politică la Universitatea din Moscova, unde se pare că deținuse și funcția de decan. Am fi putut, lucru rar aici, să vorbim cu el franțuzește, dar, în acele împrejurări, așa ceva nu era recomandabil. El ne indica paragrafele din *Capitalul* lui Marx pe care trebuia să le citim în prealabil, după care ne făcea expuneri tematice și ne îndemna să-i prezentăm, pentru întreținerea discuției, observațiile și nedumeririle noastre.

Cu oarecare întîrziere am început seminariile de socialism ştiinţific. Instructorul nostru, căci îmi este greu să spun „profesorul nostru", Ivan Bazarov, era tipul activistului secţiei de agitaţie şi propagandă. Folosea neabătut „limba de lemn" partinică, avînd mare grijă să nu se îndepărteze de poziţia oficială la aprecierea evenimentelor şi personalităţilor. Ne-a şi mărturisit că, îndată după Revoluţia din Octombrie, fusese trimis de organizaţia bolşevică în Partidul Socialiştilor Revoluţionari (eserii), pentru a furniza informaţii despre activităţile desfăşurate de această grupare considerată a reprezenta interesele micii burghezii contrarevoluţionare. M-a uimit (dar cît trebuie să-i fi uimit pe tovarăşii evrei de faţă...) cînd, în cursul unei discuţii despre trădătorii mişcării comuniste, precum Troţki, Zinoviev sau Kamenev, Bazarov a trecut la consideraţii deschis antisemite, formulate, ce e drept, cu jumătate de voce...

Cred că şi puterii de convingere pe care, la un moment dat, a exercitat-o asupra noastră acest amărît de Bazarov, i s-a datorat atitudinea mea într-o situaţie de care îmi amintesc cu ruşine. Tocmai îi adusesem lui Pantiuşa Bodnarenco de la Moscova o carte cumpărată de la anticariat, carte pe care el mi-o solicitase prin Ministerul de Externe, şi anume traducerea rusă a autobiografiei unui englez, fost spion sovietic. Întîlnindu-l pe neastîmpăratul securist acasă la soacra mea şi în prezenţa ei, acesta i s-a adresat gazdei cu rugămintea: „Tovarăşă, daţi-mi-l mie pe Brătescu, că e băiat bun." Ana Pauker s-a făcut că nu aude, dar, fiindcă musafirul revenea insistent, ea i s-a adresat tăios: „Hai, termină, Pantiuşa!", şi a schimbat vorba.

Mă tem că dacă mi s-ar fi cerut atunci acordul, aş fi acceptat să mă angajez în serviciile de „informaţii", asta şi fiindcă, de curînd, Bazarov se întrecuse pe sine făcînd elogiul K.G.B.-ului ca fiind unul din stîlpii cei mai de nădejde ai regimului sovietic. Îi sînt nespus de recunoscător soacrei mele pentru că m-a împiedicat să mă angajez fără scăpare într-o aventură nenorocită.

Dar oricît de contradictoriu se vor fi înfăţişat acele seminarii politico-ideologice, sînt convins că ele mi-au fost de folos, prilejuindu-mi contactul cu texte semnificative ale corifeilor marxism-leninismului şi mai cu seamă îngăduindu-mi să fac cunoştinţă îndeaproape cu interpretările standard al unor asemenea texte în epoca presupusului triumf al stalinismului.

Sub impactul preocupărilor legate de studiul doctrinei oficiale, am început, în vara lui 1951, să redactez un soi de eseu polemic, în care negam caracterul de clasă, unanim recunoscut, al doctrinei marxiste.

Porneam de la teza că, de-a lungul istoriei, concepţiile filozofice şi politice care prevalează într-o anumită epocă sînt reflexul intereselor şi al modului de a gîndi ale clasei dominante, făcînd deci parte din suprastructură; prin aceasta, respectivele concepţii sînt condamnate la perimare o dată cu înlăturarea clasei dominante. Lucrurile se prezintă cu totul altfel, afirmam eu, atunci cînd este vorba de marxism. Acesta nu constituie expresia particulară a unei mentalităţi tranzitorii, ci reprezintă însuşi adevărul obiectiv din domeniul cunoaşterii realităţilor sociale, asemenea adevărurilor perene din ştiinţele naturii şi chiar din disciplinele tehnologice.

Nu i-am arătat eseul meu profesorului Makarov nu pentru că m-aş fi temut că voi fi acuzat de cine mai ştie ce „revizionism", dar fiindcă la Moscova încă nu încheiasem redactarea lui. Abia după reinstalarea la Bucureşti aveam să prezint, în cadrul catedrei de filozofie de la Şcoala Superioară de Partid „Ştefan Gheorghiu", o comunicare pe această temă, comunicare rămasă, cum probabil şi era de aşteptat, fără nici un ecou, pozitiv sau negativ.

Stela noastră a venit pe lume la 9 mai 1950. După ce Tania se internase, în acea seară, la maternitate, eu a trebuit să merg la recepţia dată de M.A.E. cu ocazia sărbătoririi Zilei Victoriei. Cînd focurile de artificii se încrucişau deasupra Moscovei, aveam impresia că ele salută apariţia copilului nostru.

Întorcîndu-mă acasă am primit vestea că, la ora 22,30, Tania a născut o fată, care avea să se numească Stela, în cinstea ambasadoarei Bulgariei, Stella Blagoeva, veche prietenă a soacrei mele.

Am văzut-o cu încîntare, a doua zi, pe zdravăna şi negricioasa noastră fetiţă. Doctorita Blizneanskaia, directoarea maternităţii, s-a arătat foarte atentă cu Tania, care, cu 22 de ani mai-nainte, se născuse în aceeaşi instituţie, aflată şi atunci sub conducerea ei.

Prezenţa Stelei ne-a schimbat întrucîtva ritmul existenţei, multă vreme totul raportîndu-se în casa noastră la îndatoririle ce ne reveneau faţă de adorabila puştoaică.

Tovarăşa Ana ardea de nerăbdare să-şi vadă nepoata, prima ei nepoată. De aceea, după ce a deschis, la 14 iunie, Congresul Uniunii Femeilor Democrate din România, s-a grăbit să plece în concediul anual, pe care a hotărît să-l petreacă la Soci, pe malul răsăritean al Mării Negre, împreună cu Tania şi, desigur, cu Steluca.

Dar după cîteva zile de şedere tihnită în staţiunea balneară sovietică, Tania a observat că un sîn al maică-sii era deformat, şi a dat imediat alarma. Astfel, către sfîrşitul lui iunie 1950, tovarăşa Ana a fost internată la Spitalul Kremlinului, unde avea să fie operată pentru cancer mamar cu metastază axilară.

Reacţia imediată a conducerii superioare de partid de la Bucureşti a fost să interzică ambasadorului Bughici, Taniei şi mie să aducem cuiva la cunoştinţă ce se întîmplase cu Ana Pauker. Aşa se face că membrii ambasadei cei mai de încredere au ignorat pînă şi spitalizarea la Moscova a ministrului român de Externe.

Tania şi cu mine o vizitam cît mai des, în rezerva ei de la Kremliovka, pe tovarăşa Ana, a cărei restabilire, după intervenţia chirurgicală, nu făcea însă progrese prea rapide, căci plaga operatorie întîrzia să se închidă.

În interesul păstrării secretului s-a decis, la începutul lui august, de către forurile supreme ca Ana Pauker să părăsească totuşi Moscova, pentru a nu se remarca absenţa ei la festivităţile prilejuite de ziua naţională a R.P.R. Mi s-a încredinţat mie sarcina, ca unuia care posedam titlul de doctor în medicină, să-mi îngrijesc soacra la întoarcerea ei în ţară. Am urcat deci în avion la Moscova împreună cu ea, cu Tania şi cu Stela. La Bucureşti ne-a întîmpinat Anuţa Toma, care era una din foarte puţinele persoane din nomenclatură la curent cu situaţia. Am găsit acasă la tovarăşa Ana o casoletă cu pansamente şi dezinfectante şi m-am apucat conştiincios de treabă, amintindu-mi de vremea cînd fusesem extern al spitalelor.

La 10 august, tovarăşa ministru l-a primit în audienţă de prezentare pe ambasadorul R.P. Chineze, iar a doua zi a asistat la depunerea scrisorilor lui de acreditare. Prin aceasta se demonstra că, în ce o priveşte, totul este în regulă.

Am putut astfel să ne instalăm pentru cîteva zile la vila ei de la Timişul de Jos, ca să ne sustragem canicule din Capitală. Iar la 18 august a apărut, în oficiosul Cominformului *Pentru pace trainică, pentru democraţie populară*, articolul „Şase ani de la eliberarea României", semnat de Ana Pauker.

De altminteri, tocmai atunci rula la Bucureşti filmul sovietic *Complotul condamnaţilor* (după piesa lui N. Virta *Undeva, într-o ţară*), film în care actriţa Liudmila Skopina, tunsă şi machiată astfel ca să amintească de „Ana noastră", juca rolul unei femei care, într-o ţară neprecizată din lagărul socialist, conducea lupta pentru mobilizarea poporului împotriva reacţiunii interne şi a imperialismului american.

În cronica publicată, la 20 august, în *Scînteia* se aprecia că „acest film prezintă un deosebit interes pentru oamenii muncii din țara noastră"...

Ana Pauker a fost de față, în ajunul lui 23 August, la inaugurarea Expoziției permanente I. V. Stalin, iar presa a semnalat prezența ei la demonstrația oamenilor muncii cu prilejul zilei naționale. Semnificativ este însă faptul că, în fotografiile de la manifestație publicate în *Scînteia*, ea nu apare, probabil fiindcă, datorită stării sănătății sale, nu zăbovise prea mult în tribună.

După ce rana de pe sînul ei părea că s-a cicatrizat aproape complet (ceea ce îmi permisese să dau o raită în masivul Piatra Craiului, împreună cu Vlad Pauker, Cornel și Mila Bogdan, Țica și Nicu Burghele), au reapărut, parcă amenințător, aspectele iritative și supurația. M-am prezentat la Consiliul de Miniștri, ca să-l încunoștințez confidențial despre aceasta pe Iosif Chișinevschi, cel cu care se stabilise că trebuie să țin legătura în calitate de „medic curant" al tovarășei Ana. N-am apucat să-i relatez amănunțit ce se întîmplă, că Ioșca l-a și chemat pe Gheorghiu-Dej. Amîndoi au fost de acord cu propunerea mea ca Ana să fie trimisă imediat la Moscova, pentru a reintra sub supravegherea medicilor de la Kremliovka.

Așa se face că Ana Pauker a lipsit de la toate manifestările politice care au avut loc în țară de-a lungul lui septembrie. Prima semnalare a participării ei la un eveniment din viața publică avea să se producă în cea de-a doua jumătate a lunii octombrie, cînd a fost prezentă la conferința de la Praga a celor opt miniștri de Externe din statele lagărului socialist.

În perioada următoare, ea va reveni în U.R.S.S. la intervale de cîteva luni, pentru controlul oncologic.

Secretul în privința cancerului descoperit la Ana Pauker în iunie 1950 și a gravei compromiteri a sănătății acesteia în perioada următoare a fost păstrat cu strășnicie pînă la decesul ei, și chiar după aceea. Care era scopul tăinuirii suferințelor încercate atunci de controversata fruntașă comunistă? Să se fi temut adversarii că, aflînd despre boala ei, oamenii simpli ar fi compătimit-o tocmai cînd se pregătea lichidarea „grupului antipartinic" format în jurul său?

Din cele semnalate aici apare limpede că, începînd din iunie 1950 și pînă la înlăturarea ei, în 1952, de la conducerea partidului, ea nu a mai fost capabilă să dirijeze efectiv campania de colectivizare a agriculturii, campanie a cărei răspundere i se încredințase cu cîțiva ani mai-nainte. Și totuși s-a afirmat, în documentele privitoare la „devierea de dreapta", că ea ar fi inspirat și ar fi patronat, în 1950-1951,

tot felul de abuzuri, precum favorizarea chiaburimii şi persecutarea ţărănimii muncitoare, deşi acea perioadă coincide, în realitate, cu o aproape totală incapacitate de muncă şi cu frecvente şi prelungite internări ale ei în clinica din Moscova, situaţie care a făcut ca ea să piardă legătura cu secţia agrară a C. C. al P.M.R. Trecerea sub tăcere a faptului că, multă vreme, Ana Pauker n-a putut exercita funcţiile despre care se ştia că-i reveneau a fost, aşadar, o manevră menită să ateste seriozitatea acuzaţiilor de încălcare activă a liniei partidului care i s-au adus.

În octombrie 1950 am început să scriu mai sîrguincios la romanul plănuit cu vreo doi-trei ani în urmă.

De fapt, profesiunea mea de credinţă ca literat o aşternusem pe hîrtie la 1 iulie 1949, cînd l-am pus pe eroul principal al povestirii să facă, în locul meu, mărturisiri complete, din care desprind:

„În definitiv, este dator omul să creeze ceva cît mai înalt, chiar *peste* puterile sale? Dar cine-i poate spune care sînt puterile sale?

Presimte în el astă-seară siguranţa desăvîrşită că va avea curajul să încerce să creeze. Tăcut, ordonat, fără grabă, dar mereu atent la suflul dătător de viaţă al Mişcării.

Nu poate să nu caute să scoată la lumină ce e mai bun în sufletul lui. De ce ar fi un lucru egoist acesta? Căci ce e bun în sufletul lui nu-i proprietate personală, ci s-a desprins şi a crescut din marele suflet colectiv…“

Dintr-o notiţă de prin 1947 aflu că romanul ar fi trebuit să aibă trei părţi: partea I, 1939-1940, guvernarea legionară; partea a II-a, 1944-1946, către cucerirea libertăţilor elementare; partea a III-a „urmînd să fie decisă de desfăşurarea ulterioară a evenimentelor“. Locul acţiunii ar fi fost zona Vălenilor de Munte. Principala mea preocupare trebuia să fie descoperirea „pulsului vieţii colective“.

N-am izbutit în octombrie 1950 decît să încep evocarea evenimentelor petrecute cu exact un deceniu mai-nainte, pe vremea guvernării legionare. Dar curînd am întrerupt iarăşi acest „efort de creaţie“.

Pe măsură ce timpul trecea, îmi dădeam seama că misiunea mea la Moscova, care dura de peste doi ani, trebuie să se încheie. Aş fi dorit ca, după aceea, să lucrez la Berlin sau la Londra, ca să-mi perfecţionez cunoştinţele de germană sau de engleză. Deocamdată urmăream cu atenţie, dar, într-un fel, „de la depărtare“, evenimentele din viaţa culturală sovietică.

Iată şi un episod din activitatea mea paradiplomatică. Invitaţi de Stella Blagoeva, ambasadoarea Bulgariei, i-am făcut, Tania şi cu mine, o vizită, însoţiţi de mica noastră Stela. Am avut plăcuta surpriză de a o întîlni acolo pe Dolores Ibarruri, tot atît de bună prietenă a tovarăşei Blagoeva ca şi Ana Pauker. „Pasionaria" s-a arătat încîntată de drăgălăşenia nebunatică a Stelucăi, căreia i se tot adresa mîngîietor: *Morenita, Morenita!* („Ocheşico, Ocheşico")...

Cît am stat la Moscova, am vrut mult să cunosc la faţa locului şi alte oraşe şi regiuni din U.R.S.S.

Am mers de vreo două ori la Leningrad, pentru rezolvarea unor probleme ivite în sînul grupului de studenţi şi aspiranţi români, dar aceste deplasări n-au depăşit orizontul banalelor vizite turistice.

Mai interesantă a fost escapada mea dincolo de Urali, la Sverdlovsk, cu sarcina de a începe acolo o anchetă privitoare la frămîntările iscate printre bursierii noştri de refuzul autorităţilor sovietice de a-i permite studentului Iosif Tripşa să ia în căsătorie o colegă rusoaică. Am intrat atunci în casa lui Ipatiev din vechiul Ekaterinburg (casă acum demolată), unde ultimul ţar şi familia lui fuseseră lichidaţi în iulie 1918.

Dar evenimentul de neuitat din această călătorie, întreprinsă desigur cu aprobarea specială a M.A.E. al U.R.S.S., a fost escala neprevăzută pe care, din cauza condiţiilor meteorologice defavorabile zborului, am făcut-o la Gorki. Am petrecut o zi în fostul Nijni Novgorod, adulmecînd fabuloasa aşezare anterevoluţionară de pe malul Volgăi.

Într-o duminică din primăvara lui 1951, întreg colectivul ambasadei ne-am dus în excursie la Iasnaia-Poliana. Am căutat cu toţii firavele urme ale îndelungatei şederi a lui Lev Tolstoi pe aceste meleaguri.

Dar vizita la Iasnaia-Poliana a căpătat pentru mine şi o altă semnificaţie, întrucît a prilejuit punerea mea în discuţia colectivului pentru repetate acte de indisciplină. Tovarăşul Bughici s-a sesizat atunci de faptul că, în pofida indicaţiei sale ca, înainte de aşezarea cuviincioasă a tuturor la masă, nimeni să nu se atingă de proviziile aduse, eu mi-am permis să înfulec cîte ceva din sacul cu mîncare.

La şedinţa membrilor de partid din ambasadă au mai fost evocate şi alte împrejurări în care am desconsiderat buna rînduială, începînd cu întîrzierile la serviciu şi terminînd cu superficialitatea la pregătirea seminariilor ideologice. Mă îngrijora, dar poate că mai cu seamă mă amuza, strădania tovarăşilor care-mi erau buni prieteni de a-i face pe plac ambasadorului dezvăluind hibe, unele de-a dreptul copilăreşti, în comportamentul meu de fiecare zi.

Pînă la urmă mi s-a recomandat să-mi revizuiesc purtarea şi să nu mă mai distanţez de tovarăşi, dîndu-mi aere de superioritate.

M-am întrebat apoi de unde va fi provenit discreta ostilitate pe care au manifestat-o atunci faţă de mine ambasadorul şi unii colegi. Am avut impresia că acea siguranţă de sine cu care participam la dezbaterile din amintitele seminarii, bazîndu-mă, probabil, pe sentimentul că posed o cultură generală mai temeinică, îi va fi indispus pe tovarăşi.

Împreună cu Tania, am vizitat Gruzia în mai 1951, zăbovind la Tbilisi, unde ne-au impresionat mărturiile despre vechea civilizaţie creştină caucaziană, ca şi mulţimea kurzilor care ocupau periferiile. În circumstanţele politice de atunci a fost inevitabil să dăm o fugă pînă la Gori, patria lui Stalin.

La începutul lui septembrie 1951, înainte de a părăsi definitiv ambasada de la Moscova, Tania şi cu mine am căpătat permisiunea să pornim în plimbare pe Volga, din apropiatul port de pe rîul Moscova pînă la Stalingrad.

Pe vapor ne-am aflat doar între modeşti localnici şi am dus un trai asemănător cu al lor, numai că noi doi ocupam o cabină separată. Neuitate vor rămîne escalele de o oră pînă la patru ore în porturile risipite de-a lungul fluviului, acesta înfăţişîndu-se tot mai maiestuos pe măsură ce coboram pe cursul lui.

Hoinărind prin Kineşma, ne-am întîlnit efectiv cu vechea Rusie cînd, pe o stradă lăturalnică, am văzut, lîngă intrarea într-un birt, o inscripţie cu ortografia de pe vremuri: „Nu e voie să te aşezi pe scară"...

În august 1951 au venit să-şi petreacă în U.R.S.S. concediul Miron Constantinescu, cu soţia şi copiii. Au trebuit să rămînă însă la Moscova, ba încă izolaţi într-o rezervă a spitalului de contagioase, deoarece unul dintre copii s-a îmbolnăvit de rujeolă. Date fiind bunele mele raporturi cu Miron şi Sulamita, m-am simţit obligat să-i vizitez de cîteva ori la spital pe oaspeţii necăjiţi.

Într-o seară, Bughici m-a anunţat că a doua zi, dis-de-dimineaţă, trebuie să-l însoţesc la aeroportul guvernamental, pentru a-i saluta la decolare pe Gheorghiu-Dej şi Chişinevschi, care îşi încheiau o vizită la Moscova. Am sosit la aeroport literalmente cu noaptea în cap, unde însă aveam să-i aşteptăm cîteva ceasuri pe respectabilii tovarăşi. Între timp s-a prezentat şi Miron Constantinescu, cu care am tot tăifăsuit.

Tovarăşii Ghiţă şi Ioşca au apărut foarte tîrziu. Văzîndu-l pe Miron, Gheorghiu l-a tras deoparte şi i-a vorbit cu însufleţire. De la Chişi-

nevschi am aflat că bună parte din noapte o petrecuseră stînd de vorbă cu *hazeainul* („stăpînul", cum era desemnat Stalin de către cei din jurul său), care se arătase a fi o gazdă minunată.

La despărțire, Ioșca mi-a demonstrat afecțiunea sa sărutîndu-mă apăsat pe amîndoi obrajii. Gheorghiu-Dej abia mi-a atins mîna.

Tîrziu după aceea am înțeles că îi condusesem la aeroport pe Gheorghiu-Dej și pe Chișinevschi îndată după ce avuseseră convorbirea cu Stalin în care *hazeainul* se declarase de acord cu debarcarea din conducerea de partid a Anei Pauker și a lui Vasile Luca. Prezența întîmplătoare la aeroport în acea dimineață a ginerelui Anei apărea cumva ca o provocare, ceea ce îl va fi și îndemnat pe Chișinevschi să manifeste față de mine, pentru a-și asunde nedumerirea, o exagerată simpatie.

La începutul lui noiembrie, am terminat cariera diplomatică. În cartea mea de muncă se precizează că angajamentul pe care-l avusesem la Ministerul Afacerilor Externe a luat sfîrșit la 13 noiembrie 1951.

11
ÎN CUPTORUL ÎNCINS

Încă de la 12 noiembrie 1951 fusesem numit „lucrător cu muncă politică în cadrul aparatului C. C. al P. M. R.".

Am fost repartizat la corpul de instructori al Secției organelor conducătoare de partid, sindicale și de U.T.M., în grupul ce se interesa de bunul mers al vieții de partid în regiunea București. Responsabilul acestui grup era Tiberiu Török, tînăr element muncitoresc, care totuși frecventase liceul din Buftea, drept care i se recunoaștea un statut de semintelectual. Dar după apariția mea în grup, Török mi-a transferat obligațiile ce-i reveneau pe linie „redacțională", cum era întocmirea (pe baza, desigur, a indicațiilor sale!) a rapoartelor de activitate și a notelor informative sau de caracterizare a cadrelor ce urmau să fie promovate ori, dimpotrivă, sancționate. Cînd trebuia pus ceva pe hîrtie, șeful mi se adresa amical și ironic: „Ia abțiguiește-o dumneata, că tot ești doctor..."

Cît privește stilul nostru de muncă, este grăitor un episod survenit către sfîrșitul lui 1952. Lupu Petre, responsabilul secției, i-a cerut lui Török să redacteze, pentru cei de la Cadre, caracterizarea unui anume activist din regiune. Török a cules, ca de obicei, informații de la șefii respectivului și apoi m-a pus pe mine să confecționez „materialul".

Cînd i-a fost prezentată ciorna, Lupu a sărit ca ars: „Dar bine, măi omule, ce-i cu caracterizarea asta? Înseamnă că n-ai priceput despre ce e vorba: ăsta nu trebuie ridicat în grad; trebuie dat la o parte, fiindcă are în Bărăgan rude mutate din Banat, pe care le protejează pe ascuns."

Imediat, Török m-a pus să scriu altă caracterizare, în care să fie înșirate mai ales lipsurile și metehnele celui în cauză. Ceea ce am făcut, folosind aceeași „documentație".

Din grupul nostru mai făceau parte fratele liderului utemist Virgil Trofin și un muncitor, membru de partid din ilegalitate.

Misiunea noastră era de a asista la şedinţele comitetelor şi birourilor de partid, la adunările generale ale organizaţiilor, la discuţiile pentru pregătirea unor acţiuni speciale. Aveam mai degrabă rolul de observatori, iar nu de îndrumători, acest ultim rol revenind prin excelenţă organelor ierarhice.

Mie personal mi s-a fixat sarcina, dată fiind atestarea mea „profesională", să mă ocup îndeosebi de organizaţiile de partid din instituţiile medicale şi de cele din învăţământul universitar. Am reintrat astfel în legătură cu mulţi prieteni şi cunoscuţi din vremea studenţiei, care se declarau bucuroşi că am fost cooptat în activul Comitetului Central. Mărturisindu-i odată lui Paul Cornea că oarecum mă nedumereşte funcţia de instructor organizatoric ce mi se încredinţase, el a opinat că este vorba doar de pregătirea transferului meu către o poziţie importantă, care ar putea fi cea de ministru al Sănătăţii...

În împrejurările de atunci mi s-a recomandat să mă ocup mai ales de organizaţia de la Institutul „I. Cantacuzino", unde erau menţinuţi în posturi de conducere o serie de „foşti", care nu prea se arătau dispuşi să urmeze cuvintele de ordine ale noului regim.

Despre atenţia ce mi se acorda de către forurile administrative universitare dă mărturie şi o adresă expediată „de urgenţă", prin care rectoratul Institutului Medico-Farmaceutic mă invita să particip, în zilele de 30 şi 31 mai 1952, la şedinţele de analiză a muncii unor catedre. La asemenea şedinţe căutam să rămîn în umbră, căci ştiam că fiecare vorbă şi fiecare gest al meu erau comentate.

La începutul lui 1952 am mai beneficiat de o numire, aceea de asistent la catedra de materialism dialectic de la Şcoala Superioară de Partid „Ştefan Gheorghiu", catedră avîndu-l ca responsabil pe Anghel Schor. Vechea mea dorinţă de a aprofunda problematica filozofiei marxiste nu avea însă cum să fie împlinită într-o asemenea ambianţă. Expunerile făcute elevilor se situau la un nivel foarte coborît, dată fiind incultura majorităţii ascultătorilor. Şi seminariile se resimţeau penibil de pe urma superficialităţii discuţiilor purtate.

Îmi amintesc că printre elevii mei se număra şi fostul miner Mihai Mujic, pe care-l cunoscusem de cînd cu excursia studenţească din 1945 în Valea Jiului şi care se găsea acum în rapidă ascensiune pe scara răspunderilor politice; colectivul catedrei noastre a fost sfătuit ca pe tovarăşul Mujic să-l menajăm în cursul seminariilor.

La înapoierea de la Moscova, Tania, Stela şi cu mine am fost instalaţi într-un apartament cu trei camere, la etajul I al unui mic bloc de

pe strada Barbu Delavrancea nr. 14, alături de reşedinţa Anei Pauker, de pe Şoseaua Kiseleff. O poartă în zidul despărţitor permitea accesul direct din curtea noastră în parcul reşedinţei.

Am găsit apartamentul bine mobilat de Gospodăria de partid, astfel că n-a mai fost nevoie decît să comand un mare raft de bibliotecă, pentru a adăposti destul de numeroasele, încă de pe atunci, cărţi ale mele. O femeie de serviciu, angajată prin partid, dar plătită de noi, se îngrijea de toate treburile gospodăreşti. Stela îşi ducea traiul mai ales în casa şi în curtea bunicii. Foarte adesea, Tania şi cu mine luam masa „în vecini", ca să degustăm bucatele gătite de „maestrul" Blănaru şi să stăm de vorbă cu Vlad, cu Maşa, iar cînd se întîmpla să nu întîrzie la C. C., cu tovarăşa Ana.

Tania a lipsit însă din ţară de la sfîrşitul lui decembrie 1951 pînă în a doua jumătate a lui ianuarie 1952, precum şi în aprilie 1952, cînd s-a prezentat la cele două sesiuni de examene pentru anul al III-lea la Institutul pedagogic din Moscova. De acolo m-a ţinut la curent cu mersul acelor examene sîcîitoare, dar şi cu stăruitoarele activităţi desfăşurate în burta ei de către un personaj pe care noi îl desemnam de pe atunci ca fiind Tudorică.

Cu prilejul reformei băneşti din 28 ianuarie 1952 am fost trimis observator în provincie, la Alexandria. Tovarăşii din comitetul raional de partid mi-au înlesnit deplasările în diverse localităţi, unde am fost martor al emoţiilor trăite de cei care-şi schimbau banii cu serioase pierderi.

În anticamera primului-secretar al raionului am avut supriza să o găsesc pe Viorica Marinescu, cunoştinţă de pe vremea cînd îi vizitam pe verii mei alexăndreni, ea îndeplinind acum funcţia de secretară tehnică. Doar cînd am rămas singuri ne-am zîmbit, iar eu am întrebat-o ce mai face fratele său Stelică, fost seminarist şi bun prieten cu Mircea şi Doru Brătescu. Nu eram bucuros că purtam o discuţie „conspirativă" cu Viorica, dar nici nu m-am simţit în stare să o denunţ pe biata fată ca trăgîndu-se dintr-o familie suspectă.

De altminteri, n-am avut curajul să le declar „tovarăşilor de la raion" că eu sînt nepot al aprigilor „reacţionari" localnici Andrei, Petre şi Durică Brătescu, fraţii tatei, cu care desigur că m-am ferit să mă întîlnesc în acele împrejurări.

O altă „problemă de morală" mi se pusese înainte de plecarea la Alexandria. Din „prelucrarea" ce ni se făcuse la Comitetul Central, cu o zi-două înainte de reforma bănească, aflasem că schimbarea banilor fiecăruia se va efectua pentru o cantitate foarte mică de bancnote,

astfel că bună parte din „depozitele" proprii se va irosi. Or, eu tocmai strînsesem suma cu care urma să plătesc, la atelierul Gospodăriei de partid, costul bibliotecii pe care o comandasem. Mă puteam grăbi să achit integral această sumă în ajunul reformei, dar mi-am zis că ar fi fost o josnicie să profit de faptul că, datorită funcţiei mele, mi se dezvăluise un secret pe care eram dator să-l păstrez faţă de oricine, inclusiv faţă de mine însumi. Am pierdut astfel o grămadă de bani, dar m-am consolat cu gîndul că astfel mi-am salvat obrazul.

La începutul lui martie a apărut comunicatul cu privire la destituirea miniştrilor adjuncţi ai Finanţelor Aurel Vijoli şi Alexandru Iacob, pentru „grave abateri în perioada dinaintea reformei băneşti". Spre informarea comuniştilor a fost redactată o „scrisoare" ce avea să fie citită la şedinţele de partid, scrisoare în care erau denunţate atitudinile duşmănoase ale lui Vasile Luca şi ale sprijinitorilor săi din conducerea P.M.R., printre aceşti sprijinitori figurînd şi Ana Pauker.

A fost extrem de chinuitor pentru mine să supervizez prezentarea şi discutarea „scrisorii închise" în numeroase celule, unde nu puţini mă bănuiau a fi „omul Anei". Dacă în atare împrejurări nu-mi revenea obligaţia să iau poziţie publică asupra celor dezbătute, lucrurile s-au prezentat altfel cînd documentul a fost inclus pe ordinea de zi a adunării organizaţiei de partid din care făceam eu însumi parte.

Aici m-am simţit dator să mă înscriu la cuvînt şi să arăt că ştiu despre protejarea sistematică de către diverse organe administrative de prin părţile Vălenilor a elementelor chiabureşti. N-am amintit de rude de-ale mele, dar în convorbirile cu Török şi cu ceilalţi instructori din grupul nostru am pomenit numele unor fraţi ai mamei.

Simţeam la vremea aceea un fel de rezervă ostentativă din partea multor tovarăşi de răspundere, care parcă nu-mi mai observau prezenţa atunci cînd ne întîlneam întîmplător.

Semnificativă mi s-a părut în această privinţă atitudinea lui Miron Constantinescu, împreună cu care, într-o dimineaţă, îndată după întoarcerea mea în ţară, intrasem în lift la Comitetul Central. Surprins de tăcerea lui, am hotărît să-i adresez întrebarea dacă primise nişte cărţi cerute de el, pe care i le expediasem de la Moscova cu cîteva săptămîni mai-nainte. Miron, cel totdeauna afabil, a mîrîit acum un simplu „da!", după care s-a îndepărtat. Curînd aveam să interpretez răceala lui activă ca fiind o atitudine dictată de necesitatea păstrării distanţei faţă de ginerele Anei Pauker.

Pe tovarăşa Ana am văzut-o neliniştită în seara de 10 aprilie, cînd îşi făcea imputări că n-a mers la şedinţa de deschidere a congresului învăţătorilor. Altminteri, nu ne vorbea deloc celor ai casei despre frămîntările sale.

Comunicatul plenarei C.C. al P.C.R. din 26-27 mai 1952 a căzut ca un trăsnet: Vasile Luca a fost exclus din Comitetul Central, Teohari Georgescu a fost scos din Secretariat şi din Biroul Politic, iar Ana Pauker n-a fost nici ea aleasă în aceste două foruri, ci doar într-un fantomatic Birou Organizatoric. N-am îndrăznit să-i pun soacrei mele vreo întrebare în legătură cu situaţia nou creată, iar ea n-a fost dispusă sau n-a fost în stare să ne ofere celor din familie nici o explicaţie a ultimelor evenimente.

În ziua de 31 mai, Tania l-a născut pe Tudor al nostru. A fost admisă pentru asistenţa obstetricală în încă incomplet amenajatul sanatoriu de la Otopeni al C. C., unde se mai aflau internate atunci doar alte două persoane: Iosif Rangheţ, şeful Cadrelor, care-şi trăia sfîrşitul existenţei, şi soţia lui Sorin Toma, redactorul-şef al *Scînteii*, venită şi ea să nască.

Tovarăşa Ana revenea mereu lîngă Tania, povestindu-ne fără încetare celor de faţă amintiri din perioada activităţii ei ilegale. Aveam impresia că era atît de frămîntată, încît evita să rămînă singură.

În *Scînteia* de la 3 iunie, articolul redacţional „Pentru continua întărire a partidului" aducea la cunoştinţa generală învinuirile formulate împotriva fostei secretare a Comitetului Central: „Plenara a stabilit că Ana Pauker a avut o poziţie de sprijinire a devierii de dreapta a lui V. Luca, că a deviat ea însăşi de la linia partidului în problemele agriculturii şi colectărilor, de care răspundea faţă de Comitetul Central al partidului şi de guvern [...] Ana Pauker a săvîrşit şi abateri de «stînga» de la linia partidului în problema constituirii gospodăriilor agricole colective, tolerînd călcarea principiului liberului consimţămînt al ţăranilor muncitori."

Se mai arăta în articolul redacţional că, „în urma criticii făcute de plenară, A. Pauker a recunoscut unele greşeli săvîrşite, luîndu-şi în faţa plenarei angajamentul de a lupta pentru aplicarea liniei şi hotărîrilor partidului". Dar în convorbirile cu noi, cei din familie, ea nu a adoptat niciodată o asemenea atitudine autocritică.

Fără întîrziere s-a declanşat campania discutării în presă şi în adunările de partid a documentelor privitoare la devierea oportunistă de dreapta. Am asistat la multe asemenea şedinţe, la toate nivelurile şi

cu participarea unora dintre cei mai importanţi nomenclaturişti. Se remarcau, prin vehemenţa condamnării abaterilor recente ale Anei, dar şi a celor dintr-un trecut mai îndepărtat, Emil Bodnăraş, Miron Constantinescu, Leonte Răutu şi Ghizela Vass, această tovarăşă de puşcărie din anii '30 acuzînd-o, printre altele, că a încercat să ascundă colectivului comunistelor deţinute la Dumbrăveni demascarea de către Komintern, în 1938, a lui Marcel Pauker ca agent al burgheziei.

La adunările în care erau înfierate nelegiuirile grupului antipartinic, simţeam adeseori că privirile multora dintre cei de faţă se îndreptau spre mine. Mă consideram eu însumi vizat de unele afirmaţii, ca unul care, cel puţin pe linie maternă, proveneam dintr-o familie care nu putea fi decît ostilă noilor rînduieli din agricultură. Atunci, ce căutam eu în aparatul Comitetului Central?

Ros de nelinişti m-am dus la Petre Lupu, apreciatul tovarăş din conducerea U.T.C.-ului, iar acum superiorul meu ierarhic în cadrul Secţiei organizatorice a partidului, şi i-am mărturisit că mă chinuieşte problema raporturilor mele cu propria mamă.

Lupu mi-a spus mai întîi ceva care m-a şocat: „Noi ştim că mama ta este chiaburoaică", dar după asta a declarat (binecuvîntat fie!, gîndesc acum) că eu sînt cel care trebuie să decid în privinţa relaţiilor cu ea, fiindcă partidul nu-mi poate impune să o rup cu familia. Va trebui să procedez cum cred eu că este mai corect şi mai de folos cauzei; partidul va trage apoi concluziile sale.

Am plecat din biroul lui cu un sentiment de uşurare: aşadar partidul nu-mi pretinde să mă despart neapărat de mama; apărarea intereselor partidului nu este condiţionată de o purtare crudă a mea faţă de ai mei. Am decis totodată să nu adopt nici faţă de soacra mea, asemenea multora din vechii ei tovarăşi, o atitudine ostilă, drept care n-am încetat să-i trec pragul împreună cu Tania, luînd cu noi cel mai adesea pe Stela şi pe Tudor.

Este adevărat că se mai întîmpla să întîlnesc, din partea unor persoane cunoscute sau chiar necunoscute, discrete manifestări dacă nu de solidarizare cu Ana Pauker, cel puţin de o anumită înţelegere şi îngăduinţă faţă de ea. M-a impresionat o glumă nevinovată a lui Török, şeful meu direct, care, în legătură cu învinuirile aduse Anei de a fi încurajat nu numai abateri de dreapta, dar şi de stînga, fredona, parcă zeflemist, melodia „Anei Dumbrăveana" (prelucrare partinică a vestitei *Ana Lugojana*), insistînd asupra versului referitor la dănţuiala acelei Ane: „Şi pe stînga, şi pe dreapta"...

N-am fost totuşi în stare, probabil datorită unui oportunism inconştient, să rezist psihozei alarmiste care-i cuprinsese pe mulţi, dispuşi acum să descopere la tot pasul duşmani ai partidului. Astfel, mi-am amintit că, într-o publicaţie antimasonică de pe vremea lui Antonescu, întîlnisem o listă de francmasoni unde figura şi „Crăciun, C-ţa", părînd să fie vorba de un oarecare Crăciun, din oraşul Constanţa. Am ajuns să mă întreb dacă totuşi nu era semnalată acolo Constanţa Crăciun, din conducerea partidului nostru. Pînă la urmă m-am decis să-i arăt cărţulia lui Alexandru Moghioroş, secretar al C.C., pe care-l întîlnisem la sediul comitetului municipal de partid. Tovarăşul Moghioroş n-a dat însă nici o importanţă acestui nefericit „denunţ".

La 5 iulie, Ana Pauker a fost destituită din funcţia de ministru al Afacerilor Externe, iar la 12 septembrie şi din cea de vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri. Avea să fie numită referent la Comitetul de Stat pentru sfaturile populare de pe lîngă Prezidiul Marii Adunări Naţionale. Din cele relatate de ea am dedus că nu i se încredinţase nici o sarcină precisă în acel comitet.

Cu totul pe neaşteptate avea să fie vizitată aici de Petru Groza, la data aceea preşedinte al Prezidiului. Ana ne-a vorbit cu vădită emoţie despre această manifestare de simpatie, contrastînd cu uitarea la care se părea că o condamnase cvasiunanimitatea tovarăşilor care se întrecuseră pînă mai ieri în a-i demonstra sentimente de admiraţie şi chiar de veneraţie.

Sfîrşitul lui 1952 şi începutul lui 1953 au fost marcate pe plan extern şi intern de un şir de evenimente răsunătoare, capabile, s-ar fi crezut, să distragă atenţia de la „cazul Ana Pauker": La începutul lui octombrie 1952 a apărut lucrarea lui Stalin *Problemele economice ale socialismului în U.R.S.S.,* curînd după aceea s-a deschis Congresul al XIX-lea al Partidului Comunist (bolşevic) al Uniunii Sovietice, în noiembrie s-a desfăşurat la Praga procesul lui Rudolf Slansky şi al complicilor săi agenţi ai imperialismului american, la 30 noiembrie au avut loc la noi alegeri parlamentare, la mijlocul lui ianuarie 1953 organele securităţii sovietice au anunţat descoperirea complotului „medicilor asasini", aflaţi şi ei în slujba duşmanilor comunismului.

Într-un fel sau altul şi într-o măsură sau alta, fiecare din aceste evenimente a putut totuşi să exercite o anumită influenţă asupra aprecierii culpabilităţii Anei Pauker pe planul teoriei şi practicii revoluţionare.

Lucrul cel mai ameninţător, deşi deocamdată se evita să se vorbească deschis despre aceasta, era concluzia ce părea să se desprindă din

precizarea apartenenţei etnice a marii majorităţi a celor din „grupul Slansky“ şi mai cu seamă din tagma „asasinilor în halate albe“, evrei care, parcă tocmai din acest motiv, se puseseră la dispoziţia imperialismului american. Ar fi fost imposibil ca evreica Ana Pauker să nu-şi dea seama de primejdia care o pîndea în acele circumstanţe, cînd Stalin şi ai săi se angajau tot mai hotărît pe panta antisemitismului.

Cît despre mine, am continuat, la vremea aceea, să-mi îndeplinesc ingratele sarcini de instructor al Secţiei organelor conducătoare şi de asistent la Şcoala superioară de partid. M-am apucat, printre altele, să studiez recenta lucrare a lui Stalin, silindu-mă să descopăr noutăţile pe care le cuprinde pe plan ideologic. Mergeam cu Tania la spectacolele de teatru şi de cinema care promiteau să fie interesante. Şi mai ales ne bucuram amîndoi să-i vedem împreună pe drăgălaşii noştri Stela şi Tudor.

La 19 februarie 1953, femeia de serviciu ne-a anunţat că nu i s-a mai permis să intre în curtea de alături, la tovarăşa Ana. Chemării noastre telefonice i-a răspuns o voce necunoscută, care a refuzat orice discuţie. N-am primit nici un semn de la Vlad sau de la Sandu (proaspătul fiu adoptiv al Anei Pauker); căci Maşa nu mai locuia la mama sa, instalîndu-se la un cămin studenţesc după căsătoria ei cu Martin Birnbaum.

În dimineaţa de 20 februarie, devreme de tot, a început percheziţionarea minuţioasă a apartamentului nostru.

Responsabilul operaţiei ne declarase iniţial că obiectivul urmărit este găsirea armelor ascunse. Tania i-a predat imediat micul revolver pe care-l primise în dar de la Vlad, la înapoierea acestuia de pe front.

Percheziţia avea să ia forme care însă demonstrau că acea descindere urmărea cu totul altceva decît confiscarea armelor de foc. Astfel, un tovarăş a scos din biblioteca noastră carte după carte, pentru a răsfoi filă cu filă. La fel de minuţios s-a procedat cu colecţia noastră de scrisori şi de fotografii.

Cînd părea că s-a terminat cotrobăiala, Tania le-a atras atenţia musafirilor că nu au căutat sub salteaua pătucului lui Tudor; îndată a fost efectuată şi această formalitate. Tania mi-a spus după aceea că se inspirase, cînd i-a îndemnat ironic pe vizitatori să scotocească şi sub salteaua băieţaşului nostru, dintr-o nuvelă sovietică, în care se povestea despre percheziţiile din timpul regimului ţarist.

La despărţire, potera a luat cu ea un mare teanc cu toate scrisorile şi documentele în limbi străine aflate la noi, precum şi o valiză cu „cărţi

interzise". I-am avertizat băşcălios pe cei care plecau că au uitat să ridice un volum prohibit: studiul despre Salazar al lui Mircea Eliade; acest volum a fost şi el introdus în valiză.

În felul acesta, Tania a fost deposedată de actele de identitate şi de şcolaritate din perioada şederii ei în U.R.S.S., ca şi de corespondenţa pe care o păstrase încă din anii copilăriei. Ni s-a luat pînă şi certificatul de naştere, scris desigur în ruseşte, al Stelei.

Printre documentele care îmi aparţinuseră mie se afla o scrisoare în care A. I. Vîşinski îmi mulţumea pentru felicitările trimise, ca însărcinat cu afaceri al R.P.R., la o zi aniversară a lui. Dar nu pierderea acestui mesaj protocolar m-a necăjit atunci.

Neconsolat am rămas pînă astăzi după ce am constatat că mi s-au sustras două caiete cu însemnări zilnice, deosebit de preţios fiind cel din perioada guvernării legionare, cu ajutorul căruia puteam demonstra nu numai că n-am făcut parte din Garda de Fier, dar că atunci am luat atitudine împotriva „camarazilor". Aceasta era cu atît mai important pentru mine, cu cît, în cursul aceleiaşi percheziţii, mi s-a confiscat un aşa-zis „carnet de legionar", confecţionat în joacă de mine prin 1935, după ce vizitasem tabăra legionară de la Carmen Sylva; deşi se ştia că niciodată nu se emiseseră „carnete de legionar", descoperirea la mine a unei asemenea „piese documentare" a servit drept argument celor care, în 1954 şi 1961, au încercat să mă prezinte drept vechi membru al Legiunii.

După plecarea celor care au efectuat descinderea, aveau să se instaleze în apartamentul nostru Vlad şi Sandu Pauker, evacuaţi, în urma arestării mamei lor, din locuinţa de pe Şoseaua Kiseleff. Au venit cam cu ce aveau pe ei.

Cei care au răscolit locuinţa noastră ne-au recomandat, la plecare, să nu pomenim cumva altora despre vizita lor. Pe de altă parte, nimeni de la lucru nu mi-a cerut socoteală pentru absenţa mea din ajun.[1]

Oricum, în urma celor petrecute, m-am încredinţat că nu mai am ce căuta în activul Comitetului Central.

---

[1] La cîteva luni după aceea aveam să mă încredinţez că despre arestarea Anei Pauker nu se reuşise totuşi să se păstreze secretul absolut. Întîlnindu-l pe Al. Rosetti, acesta mi s-a adresat, după ce a privit atent în jur: „Ce s-a întîmplat cu Ana?" Răspunzîndu-i, conform instrucţiunilor, că nu se întîmplase nimic, profesorul mi-a declarat mustrător: „Nu e frumos, Brătescule, că încerci să mă minţi..."

O dată cu arestarea Anei Pauker a fost ridicat de-acasă şi fratele ei, Zalman Rabinsohn.

Acesta se deosebea radical de sora lui mai mare, el avînd convingeri sioniste şi fiind un practicant frecvent al ritualurilor mozaice. În perioada interbelică predase ebraica la şcolile evreieşti. A plecat în Palestina, împreună cu soţia şi copiii, înainte de 1944, deci cînd Ana se mai afla în U.R.S.S. Tatăl lor, bătrînul haham Haim Rabinsohn, avea să emigreze şi el în Ţara Sfîntă, dar după revenirea la Bucureşti a Anei şi după decesul soţiei lui.

Prin 1948, Ana Pauker s-a aflat într-o situaţie penibilă. Începuseră verificările membrilor de partid, ceea ce prilejuia destul de des excluderea din organizaţii a celor cu relaţii familiale „necorespunzătoare"; în această categorie intrau fiii de exploatatori, dar şi tovarăşii care aveau în lumea capitalistă rude foarte apropiate. Zalman Rabinsohn trebuia deci să revină urgent în România, fiindcă altminteri prestigiul politic al surorii sale ar fi fost zdruncinat.

Zalman a demonstrat atunci calde sentimente fraterne părăsind Israelul, pămîntul mult visat, ca să se întoarcă în România doar pentru a salva respectabilitatea Anei. În vederea asigurării repausului său absolut de Sabat, i s-a înlesnit angajarea ca funcţionar al Comunităţii evreieşti din Capitală. După o vreme, şi-a adus aici soţia şi pe Lea, fiica mai mică.

L-am întîlnit în casa soacrei mele pe acest original autoexilat. Stătea tot timpul cu pălăria pe cap şi nu mînca decît conserve de peşte direct din cutia lor metalică, pentru a nu se spurca atingînd o veselă impură. Datorită „exotismului" său comportamental, Vlad şi Maşa îl porecliseră „unchiul Sam".

Aflînd de la Lea despre arestarea lui, ne-am dat seama că se urmărea demonstrarea rolului de intermediar al lui Zalman între Ana Pauker şi Ambasada Israelului, instituţie pe care acesta o frecventa asiduu. Neputincioşi, am aşteptat desfăşurarea evenimentelor, pînă într-o zi, cînd Lea i-a povestit Taniei că fusese căutată de un evreu, medic la penitenciarul unde era deţinut tatăl ei. Acest medic i-a transmis din partea lui Zalman dispoziţia de a-l întreba pe rabinul şef Mozes Rosen ce declaraţii îl sfătuieşte să facă anchetatorilor. Biata Lea, care îndeobşte se orienta anevoie, nu ştia cum să procedeze.

Fără nici o ezitare i-am cerut Taniei să se ducă de urgenţă la „organele în drept" şi să relateze cele aflate de la Lea. După oarecare şovăială, Tania mi-a dat ascultare.

Eram convins că aşa trebuia procedat nu numai fiindcă aveam datoria elementară, ca activist al Comitetului Central, să nu ascund nimic partidului; mă gîndeam însă şi la eventualitatea ca medicul „trădător" să fi fost filat de securişti, astfel ca întreaga afacere să se fi aflat de la început „sub control".

După ce am văzut cum au evoluat lucrurile mi-am dat seama că, în realitate, totul fusese o grosolană încercare de punere în scenă, urmărindu-se implicarea şi a lui Rosen într-un „complot imperialist" avînd-o ca protagonistă pe Ana Pauker. M am convins de temeinicia acestei presupuneri cînd am constatat că medicul în cauză n-a avut nimic de suferit în urma denunţului nostru, ci a continuat să lucreze în cadrul Ministerului de Interne.

O victimă a acestui sinistru episod a fost amărîta de Lea, care după ce fusese anchetată sub acuzaţia că n-a venit ea personal să-l denunţe pe duşman, cuprinsă de disperare s-a aruncat pe fereastră. Din fericire, nu s-a rănit grav.

Anchetatorii lui Zalman Rabinsohn au trebuit deci să renunţe la o ingenioasă „pistă de investigaţii", născocită pe de-a-ntregul de ei.

Mă simţeam copleşit de necazuri la începutul primăverii lui 1953. Intram ca un străin în clădirea Comitetului Central.

Descumpănirea mea a sporit întîlnindu-l într-o dimineaţă, pe un culoar, pe Pantiuşa, care, cînd m-a văzut, s-a prelins de-a lungul peretelui, cu capul într-o parte, parcă temîndu-se că-l voi acosta. Dacă acestui sfidător general de securitate îi era jenă să aibă de-a face cu mine, cum voi fi fost privit de alţi oameni din aparatul central de partid cu care eram nevoit să intru în legătură?

Bănuind (cu naivitate) că tovarăşilor le vine oarecum greu să ia hotărîrea de a mă îndepărta, fără invocarea unui motiv plauzibil, din actualul meu loc de muncă, am vrut să le vin în ajutor înfăţişîndu-mă la Nicolae Goldberger, proaspătul responsabil al grupelor de instructori organizatorici, pentru a-l încunoştinţa despre dorinţa mea de a lucra în altă parte. Ascultîndu-mă, Goldberger s-a luminat la faţă. M-a întrebat unde aş vrea să fiu numit; i-am declarat că aş prefera să activez în redacţia unei reviste. Mă gîndeam şi la invitaţia ce mi se făcuse cu cîţiva ani mai-nainte de a lucra la *Contemporanul*.

Curînd Goldberger mi-a cerut o altă propunere. Am solicitat atunci un post în cadrul catedrei de biologie de la I.M.F. Bucureşti.

Peste cîteva zile, Goldberger m-a anunţat că tovarăşul Vasile Mîrza, ministrul Sănătăţii şi conducătorul acelei catedre, nu mai are locuri dis-

ponibile în schema personalului didactic, dar că profesorul Gheorghe Lupaşcu, directorul Institutului „I. Cantacuzino" şi şeful catedrei de biologie de la Institutul pentru Perfecţionarea şi Specializarea Medicilor şi Farmaciştilor, este dispus să mă primească asistent la acea catedră.

Pe data de 29 aprilie 1953 am fost numit în postul solicitat, astfel că la 2 mai a încetat oficial angajarea mea ca activist al Comitetului Central.

Între timp se produseseră, atît pe plan familial, cît şi pe plan general, unele evenimente care aveau să se dovedească a fi pline de consecinţe.

După arestarea Anei, m-am străduit să imprim un ritm cît mai normal traiului în familie. Tania şi cu mine căutam să-i facem pe Vlad şi pe Sandu să nu se simtă prea rău în înghesuiala din apartamentul nostru, asigurîndu-le şi un minim de confort sufletesc.

N-am putut totuşi să mă abţin de a le împărtăşi Taniei şi lui Vlad concluziile la care ajunsesem în privinţa situaţiei în care se afla Ana cea ruptă de lîngă noi. Într-o seară, sub impresia şi a audierii la teatrul radiofonic a unor scene răscolitoare din *Azilul de noapte* al lui Gorki, le-am mărturisit convingerea pe care o căpătasem că mama lor a fost capabilă de crime politice.

Argumentul meu era acela că trecuseră cîţiva ani de cînd ea se afla, practic, sub o atentă anchetă, efectuată nu numai de organele de investigaţie române, dar şi sovietice. Era cu neputinţă, declaram, ca arestarea ei să se fi datorat unei erori de apreciere; această arestare se baza neapărat pe descoperirea unor incontestabile fapte reprobabile. De-a lungul frămîntatei sale existenţe se iviseră, fără îndoială, destule ocazii ca ea să intre în contact direct cu inamicul, care, cine ştie cum, va fi izbutit să o transforme într-o unealtă a lui.

Am trăit intens, împreună cu Tania şi Vlad, emoţiile stîrnite la începutul lui martie de neaşteptatul sfîrşit al lui Stalin. Am schimbat între noi păreri privind urmările, nu numai pentru lagărul socialist, dar şi pentru întreaga omenire, ale acestei drame. A fost un prilej de a-mi reafirma încrederea în marxism şi în capacitatea de acţiune a partidului.

În dimineaţa zilei de 20 aprilie 1953 m-am dus la Ministerul Sănătăţii pentru a mă interesa de formalităţile în legătură cu numirea mea în învăţămîntul medical. M-am întors acasă pe la unu şi jumătate (no-

tez ziua şi ora, fiindcă atunci s-a produs ceva care a contribuit hotărîtor la revizuirea unor atitudini ale mele).

Eram grăbit să ne aşezăm la masă, dar Tania m-a anunţat că avem altceva de făcut: „Trebuie s-o vedem pe mama." „Cum s-o vedem? Unde?" „E liberă. Mi-a dat la telefon adresa: strada Aviator Şerban Petrescu, 13."

Brusc am realizat că acuzatorii Anei, la orice nivel s-ar afla ei în ierarhia de partid, sînt nişte oameni de rea-credinţă. Am fost, aşadar, un dobitoc cînd, de curînd, m-am căznit să-i conving pe Vlad şi Tania că mama lor este o criminală.

Ruşinat, dar totodată bucuros că biata femeie (aşa mă simţeam îndemnat acum să o calific pe „marea luptătoare" de pînă mai ieri) nu a fost nimicită mişeleşte de adversarii ei, am plecat cu Tania să căutăm, în cartierul Florească, adresa indicată.

Nu sînt în stare să descriu reîntîlnirea cu soacra mea, după cele două luni în care o socotisem definitiv pierdută.

După ce s-a interesat ce e cu noi, ai casei, şi mai cu seamă ce-i mai fac nepoţii, ea a apucat să ne relateze cum a aflat de la Moghioroş, care tocmai o vizitase aici, pentru a restabili legătura ei cu partidul, că Stalin a murit. La auzul veştii, ea a început să plîngă, dar Moghioroş a potolit-o spunîndu-i: „Ană, Ană, dacă el nu murea, noi n-am sta de vorbă acum."

Aveam să aflu mult mai tîrziu că, într-adevăr, eliberarea Anei Pauker s-a produs doar ca urmare a decesului lui Stalin. Căci îndată după acest eveniment, vechii prieteni moscoviţi ai Anei, în primul rînd Dmitri şi Varvara Manuilski, i-au cerut lui Molotov să intervină pe lîngă conducerea comunistă din România pentru punerea ei în libertate, ceea ce s-a obţinut numai după repetarea demersurilor.

Am vizitat-o regulat pe tovarăşa Ana în zilele următoare, aducîndu-i cu noi pe Stela şi pe Tudor. Sandu a şi rămas cu ea în noua-i locuinţă, care se dovedea a fi, în realitate, un domiciliu obligatoriu. Nu avea voie să iasă în oraş decît cu o maşină al cărei şofer, serviabilul tovarăş Nicolau, rămînea pînă seara tîrziu în preajma ei. O femeie de serviciu se afla mereu în acel apartament.

Din cînd în cînd era convocată la anumite instituţii. Redacta întruna declaraţii scrise. Tania a citit pe o foaie uitată pe masa de lucru: „Acuzaţia că aş fi agentă a imperialismului este o monstruozitate."

Evita să ne povestească despre cele prin care trecuse după arestare. Ne-a spus că nu ştia unde erau situate locurile de detenţie, deoarece din celulă nu se vedea nimic afară, iar deplasările le făcea cu ochii

acoperiți. Zgomotul produs de trecerea prin apropiere a unor tramvaie a făcut-o să presupună, la un moment dat, că se afla la Malmezon.

Înainte de a fi pusă în relativă libertate, fusese adusă „pentru refacere" într-o vilă situată, probabil, în zona Otopeni-Săftica. Odaia ei era încălzită cu o sobă godin. Din motive de precauție, o gardiancă dormea cu ea în pat.

Nu ne-a dezvăluit nimic despre interogatoriile la care o supuseseră, în afară de faptul că ele aveau loc numai noaptea.

Observînd pe antebrațul ei o rană rotundă aproape cicatrizată, am întrebat-o despre ce este vorba. Mi-a răspuns, cu vizibilă stinghereală, că s-a fript cînd a băgat lemne în soba de tuci. În sinea mea n-am renunțat cu totul la ipoteza că rana i-o făcuse un anchetator apăsînd pe pielea ei țigara aprinsă, pentru a-i smulge „recunoașteri".

12
AM ALES ISTORIA MEDICINEI

Cu prilejul uneia dintre vizitele pe care, către sfîrşitul lui aprilie 1953, le făceam ministrului adjunct al Sănătăţii Iosif Bogdan, cel care urma să definitiveze numirea mea la catedra de biologie de la Institutul pentru Perfecţionarea şi Specializarea Medicilor şi Farmaciştilor (I.P.S.M.F.), l-am întîlnit întîmplător în cabinetul acestuia pe conferenţiarul Geza Grosz, director adjunct al recent înfiinţatului Centru de Organizare a Ocrotirii Sănătăţii şi Istoria Medicinei (C.O.O.S.I.M.), înjghebare căreia îi revenea sarcina ca, după modelul Institutului „N. A. Semaşko" din Moscova, să stimuleze şi să îndrume cercetările din domeniile organizării sanitare şi istoriei medicinei.

Cum încă nu găsise persoane dornice să se consacre iatroistoriografiei, doctorul Grosz m-a întrebat, parcă într-o doară, dacă nu m-ar atrage studiul trecutului medicinei. Am avut instantaneu revelaţia că acest studiu ar putea reprezenta o veritabilă împlinire a eforturilor pe care le depusesem pentru a obţine titlul de medic, întrucît, dacă nu simţeam mare atracţie către practica profesională de vindecător, mă încînta perspectiva de a mă dedica investigaţiilor în arhive şi biblioteci. Îmi dădeam totodată seama că, dacă am răspuns atît de prompt invitaţiei lui Geza Grosz, aceasta se datora în bună măsură fascinaţiei exercitate asupra mea, încă din copilărie, de scrierile şi conferinţele lui Iorga, precum şi abundentelor lecturi istorice pe care mi le impusese vărul meu Oniţă.

La 15 mai 1953 am fost numit şef de lucrări la C.O.O.S.I.M., cu normă întreagă, postul de asistent la I.P.S.M.F. rămînînd să-l ocup doar cu o jumătate de normă. Aşa m-am văzut uns istoric al medicinei, instalîndu-mă pentru cîţiva ani buni în sediul de pe Calea Griviţei nr. 7, vizavi de actualul Spital Clinic de Nefrologie „Carol Davila".

Aici am fost întîmpinat cu multă bunăvoinţă. Profesorul Teodor Ilea, directorul Centrului, mi-a arătat de la început o deosebită simpatie,

care n-a făcut decît să crească de-a lungul unor ani extrem de grei pentru mine. Şi cu Geza Grosz m-am înţeles foarte bine; de altfel, am început îndată să colaborăm la redactarea unor articole medico-istorice. Relaţii amicale am stabilit mai ales cu doctorul Alexandru Pescaru, căruia i-am apreciat preocuparea de a-şi forma o viziune creatoare în materie de organizare sanitară.

În laboratorul pe care urma să-l conduc a fost repartizată o absolventă a I.M.F., Mariana Harnik, persoană conştiincioasă, dar neascunzînd că nu simte chemare către cercetarea ştiinţifică.

Însă foarte curînd a sosit de la Cluj Vasile Manoliu, elev al lui Valeriu L. Bologa, titularul catedrei de istoria medicinei din capitala Ardealului. Trimiţîndu-l la Bucureşti pe Manoliu, care lucrase cîţiva ani sub îndrumarea sa, profesorul Bologa a intenţionat să transplanteze în colectivul bucureştean un altoi provenit din şcoala medico-istorică de la Cluj. Doctorul Manoliu avea meritul de a fi absolvit şi Facultatea de Istorie a Universităţii clujene; în anii studenţiei, el participase la săpăturile arheologice întreprinse, sub conducerea lui C. Daicoviciu, în aşezările dacice din Munţii Orăştiei.

Ni s-a încredinţat celor din laboratorul de istoria medicinei sarcina de a contribui la organizarea unei biblioteci de specialitate şi a unei arhive documentare.

În acest scop, a fost transferat la Centrul nostru Ion F. Georgescu-Vîşte. El provenea dintr-o familie ţărănească de lîngă Slatina, din care se ridicaseră cîţiva intelectuali de seamă. Licenţiat în litere, Nelu Georgescu a căzut prizonier pe Frontul de Răsărit, iar la revenirea lui tîrzie în patrie s-a simţit descumpănit în ambianţa „democrat populară". Din fericire, activitatea de documentarist la istoria medicinei îi permitea să se concentreze asupra unui obiectiv de a cărui utilitate nu se îndoia. Aici şi l-a luat colaborator pe Nicolae Istrati, un pensionar care de distinsese ca bibliotecar la Academia Română. Georgescu şi Istrati au reuşit, într-un scurt răstimp, să pună bazele unui fond bibliografic şi arhivistic din ce în ce mai solicitat de către cercetătorii trecutului şi prezentului nostru medico-sanitar.

Atît eu, cît mai ales doctorul Manoliu ne-am oferit să dăm efectiv o mînă de ajutor celor doi bibliografi. Astfel, am participat la trierea şi preluarea unor fonduri de carte veche medicală depozitate la I.M.F., cel mai preţios dintre acestea fiind cel care aparţinuse Societăţii Studenţilor în Medicină din Bucureşti, unde se primiseră, de-a lungul vremii, numeroase donaţii din partea unor personalităţi ştiinţifice. M-am ocupat mai ales de selectarea şi achiziţionarea cărţilor şi periodicelor

din colecţiile profesorului Amza Jianu, a Elenei Perticari-Davila sau a doctorului G. Z. Petrescu, acesta din urmă moştenind nebănuit de bogata bibliotecă a ilustrului medic, chimist şi om politic Constantin Istrati. De la Institutul „I. Cantacuzino" am obţinut cîteva rarităţi bibliografice, printre care o venerabilă ediţie a monografiei renascentistului Andreas Vesal *Despre alcătuirea corpului omenesc.* Mă duceam la Anticariatul general ori de cîte ori se ivea perspectiva cumpărării unor tipărituri de excepţie.

Cît priveşte cercetarea ştiinţifică propriu-zisă, am propus, după o serie de tatonări, să ne consacrăm redactării unei sinteze referitoare la evoluţia ocrotirii sănătăţii muncitorilor industriali din România, temă prea puţin abordată în publicistica noastră medico-istorică.

Ar fi urmat ca, sub conducerea mea, să participe la elaborarea unui asemenea studiu atît Vasile Manoliu, cît şi Mariana Harnik. Dar fiindcă Lică Manoliu mi-a declarat, după cîtăva vreme, că preferă să se ocupe de întocmirea unor repertorii generale ale personalităţilor medicale proeminente şi ale publicaţiilor iatroistoriografice româneşti din trecutul îndepărtat şi pînă la zi, iar Mariana Harnik nu simţea prea mare atracţie pentru o investigaţie cu caracter precumpănitor sociologic, cum era cea în care ne angajasem, am decis să iau pe seama mea întreaga lucrare.

Din ianuarie 1954 am început să mă cufund tot mai adînc în studierea oricăror surse documentare: scrierile de istorie generală şi, în primul rînd, de istorie a mişcării muncitoreşti, presa românească şi, cu deosebire, presa socialistă şi cea a asigurărilor sociale, publicaţiile medicale, atît periodicele medicale, cît şi tezele de doctorat în medicină, apoi scrierile literare în care răzbate ecoul frămîntărilor social-politice etc.

Aşa am devenit unul dintre frecventatorii obişnuiţi ai Bibliotecii Academiei Române, unde, de fapt, mă simţeam parcă mai acasă decît la noi, la Centru. Am beneficiat fără încetare de concursul personalului bibliotecii, în rîndurile căruia se afla şi vărul meu Oniţă Sersea. Conducătorii instituţiei s-au arătat foarte prevenitori, fie că era vorba de Şerban Cioculescu, vechiul meu dascăl de la „Sf. Sava", fie de alţi distinşi cărturari. Aici am intrat în legătură cu Gabriel Ştrempel, un om de excepţională competenţă şi de nedezminţită amabilitate, legătură care durează de aproape o jumătate de secol.

La C.O.O.S.I.M. eram continuu solicitat de sfatul ştiinţific şi mai cu seamă de organizaţia de partid. Revizuiam din punct de vedere stilistic (dar uneori şi politic) diverse lucrări ale colegilor, mă ocupam,

fără să am responsabilități precise, de învățământul ideologic (am condus un cerc în care, printre altele, s-a studiat scrierea lui Lenin *Materialism și empiriocriticism),* am organizat studiul paleografiei de către cei din colectivul de istorie a medicinei.

Din dispoziția conducerii Centrului m-am ocupat și de programarea, pentru colaboratorii științifici, a unui seminar de studiere a învățăturii lui I.P. Pavlov. Cu prilejul sesiunii din 18-20 decembrie 1952 a Secției științelor medicale a Academiei R.P.R. se subliniase necesitatea unei însușiri temeinice a concepției nerviste pavloviste de către întregul corp medical, inclusiv de către cei care lucrau în sectorul organizării sanitare.[1]

Date fiind relațiile mele amicale cu Robert Floru, candidat în științele medicale de la Leningrad și unul dintre cei mai apreciați fiziologi ai noștri de orientare pavlovistă, am obținut acordul acestuia ca să facă bilunar la C.O.O.S.I.M. expunerii teoretice, urmate de discuții, privitoare la aplicațiile practice ale doctrinei lui Pavlov în domeniul sănătății publice. Primul dintre aceste seminarii s-a deschis la 6 iunie 1954.

Eu nu m-am mulțumit cu simpla participare la dezbaterile conduse de Floru, ci, la îndemnul acestuia, am început să lucrez benevol în secția lui de la Institutul de Fiziologie Normală și Patologică, unde mi s-a încredințat, pentru efectuarea de experimente, cîinele Pică. În ședințe bisăptămînale, m-am străduit să-i imprim lui Pică reflexe condiționate prin care urmăream punerea în evidență a fenomenului de antrenare a proceselor nervoase. Ani de zile i-am prezentat dragului meu Pică semnale sonore însoțite de oferte alimentare, pentru a-i crea reflexele vizate: la un moment dat îl și nevrozasem datorită unor ordine confuze pe care i le-am transmis, dar pînă la urmă am încheiat cu succes investigația, astfel că, în numărul 3-4 din 1957 al *Studiilor și cercetărilor de fiziologie*, a apărut un articol, semnat de Robert Floru, Maria Demetrescu-Pațac și Gheorghe Brătescu, în care erau menționate și rezultatele obținute de mine în cursul antrenării proceselor nervoase ale lui Pică.

Fără îndoială că întrețineam tot timpul legături strînse cu conferențiarul Iuliu Ghelerter și cu asistentul său Basil Horodniceanu, de

---

[1] Despre această faimoasă sesiune aveam să public, în *Viața medicală* din 9 august 1998, o dare de seamă critică. Întrucît ca membru de partid mă găseam, la sfîrșitul lui 1952, într-o situație controversată, n-am mai fost antrenat atunci în pregătirea și conducerea operativă a sesiunii pavloviste de la Academie, la care am participat mai mult ca spectator.

la catedra de istoria medicinei a I.M.F.-ului bucureştean. Ne aflam, ca de la sine, într-un fel de întrecere cu aceştia în materie de alegere a temelor de cercetare menite să pună în lumină preeminenţa clasei muncitoare în viaţa socială şi culturală a României de azi şi de ieri, ba chiar şi de alaltăieri.

Dar legături şi mai strînse am stabilit cu colectivul medico-istoric de la Cluj. În august 1953 l-am însoţit pe directorul nostru adjunct Geza Grosz într-o deplasare la Sibiu şi apoi la Cluj. Profesorul Valeriu Bologa mi-a făcut o impresie puternică, prin disponibilitatea sufletească manifestată faţă de oricine şi în orice împrejurare, prin parcă ilimitatul lui orizont cultural, prin erudiţia în domeniul istoriei medicinei. M-am simţit aproape şi de asistentul său Samuel Izsák, căruia i-am admirat dinamismul şi combativitatea. În seara în care, la iniţiativa doctorului Grosz, am cinat împreună cu specialiştii clujeni în sănătate publică, m-am convins, din tonul discuţiilor purtate, că dincolo de Carpaţi, cel puţin în mediile intelectuale, raporturile interumane se prezintă la un nivel mai ridicat.

Din mai 1953 pînă în august 1955 am mai lucrat, dar cu regim redus, ca asistent la catedra de biologie de la I.P.S.M.F. Şeful catedrei era profesorul Gheorghe Lupaşcu, un apreciat parazitolog, cu studii în Italia, şi foarte sîrguincios, la un moment dat, activist pe tărîm obştesc în calitate de rector al Institutului de Medicină din Timişoara şi apoi de director ştiinţific al Institutului „I. Cantacuzino" din Bucureşti.

La catedra sa de la Institutul de perfecţionare mai funcţiona un asistent, doctorul Vsevolod Ivanov, care, ca şi mine, conducea seminarii şi făcea practică de laborator la Institutul „I. Cantacuzino". Păstrez caietul în care îmi notam conştiincios tehnicile de microbiologie pe care le deprindeam sub îndrumarea binevoitoare a doamnei Silvia Bruckner şi a altor cercetări din institut.

De fapt, nu se putea vorbi despre un colectiv ca atare al catedrei de biologie, întrucît cei doi asistenţi ne vedeam rar cu magistrul, de la care nu primeam indicaţii precise referitoare la conţinutul discuţiilor la seminarii.

În ce mă privea, adoptasem în mărunta mea activitate didactică o atitudine care astăzi îmi pare de neînţeles, căci susţineam public, fără rezerve, teoriile neopavloviştilor, ale partizanilor doctrinei lui Miciurin-Lîsenko şi chiar ale Olgăi Lepeşinskaia, teorii pentru care eram departe de a avea un desăvîrşit respect. Se vede că atunci cînd prezentam elogios concepţiile biologice la modă în U.R.S.S. eram urmărit,

în subconştient, de preocuparea ca eu, cel care simţeam că sînt considerat de unii a fi un potenţial „duşman al poporului", să nu mă îndepărtez de punctele de vedere oficiale.

Am scris împreună cu colegul Ivanov un articol extrem de combativ împotriva „teoriilor obscurantiste mendelist-morganiste". Profesorul a fost de acord ca textul dat spre publicare gazetei *Muncitorul sanitar* să poarte semnătura celor trei membri ai colectivului de catedră: Gh. Lupaşcu, Gh. Brătescu şi V. Ivanov.

Mare ne-a fost mirarea văzînd că articolul „Pe drumul victorios al ştiinţei miciurinist-pavloviste", apărut în numărul din 12 septembrie 1953, era iscălit doar de Lupaşcu. Foarte jenat, acesta ne-a cerut iertare, deşi n-am avut nici un motiv să ne îndoim de veracitatea declaraţiei sale cum că nu fusese prevenit că va fi unicul semnatar al materialului. Cînd a primit „drepturile de autor", s-a grăbit să ne dea fiecăruia dintre cei doi asistenţi cîte o jumătate din acea sumă modică, el deci nereţinînd nimic...

Eram convins că hotărîrea de a se menţiona pe textul tipărit doar numele profesorului fusese luată de către „cei în drept" mai cu seamă pentru a nu-mi fi „popularizat" numele atît de compromis politiceşte datorită nefericitelor mele legături familiale.

Altminteri, nu peste multă vreme aveam să consider un adevărat noroc faptul că am fost cruţat de ruşinea pe care ar fi putut-o atrage asupra mea iscălirea unui text tipărit care, în lumina evoluţiei, chiar în lagărul socialist, a opiniilor ştiinţifice, se înfăţişa a fi pătruns de oportunismul cel mai cras. Căci concluzia articolului suna astfel: „Datoria noastră a medicilor este lupta necruţătoare împotriva pseudoştiinţei reacţionare a weissmanism-morganismului din ştiinţa şi practica medicală, pentru însuşirea şi aplicarea creatoare a teoriei şi practicii biologiei şi medicinei sovietice." Cum de-am putut proclama un asemenea „plan de luptă", formulat într-o asemenea „limbă de lemn"?

La seminariile de biologie pe care le conduceam participau şi unii foşti colegi ai mei de facultate, care, din perspectiva disciplinei de studiu, erau obligaţi să-mi acorde consideraţia cuvenită unui cadru didactic, dar care, în relaţiile personale, se întîmpla să-şi manifeste, într-un fel sau altul, rezerva şi chiar dispreţul faţă de carieristul „ginere al Anei Pauker". Îmi amintesc că, stînd de vorbă, într-o pauză, cu un cursant, coleg al meu la căminul mediciniştilor, acesta a făcut semn către inelarul lipsit de verighetă al mîinii mele stîngi: „Va să zică ai divorţat!", constatare echivalînd cu blamul cuvenit celui care s-a căsătorit şi apoi s-a despărţit de soţie, după cum îi dictase interesul. Am îngăimat că

sînt în continuare însurat, dar că nici eu, nici nevastă-mea n-am purtat niciodată verighetă.

M-am depărtat de acest cunoscut cu sentimentul că sînt condamnat la ostilitate din partea celor cu care rupsesem legăturile amicale atunci cînd am intrat în partidul comunist.

Aparent, nu se produsese nici o schimbare importantă în stilul şi în ritmul vieţii noastre particulare o dată cu venirea pe lume a lui Tudor şi cu aterizarea în apartamentul de pe strada Barbu Delavrancea a lui Vlad şi a lui Sandu. În realitate, noi şi cei din jurul nostru ne mişcam acum altfel.

Am remarcat şi faptul că eram strict supravegheaţi. Cînd bunul meu prieten pediatrul Mite Bojin s-a prezentat la noi pentru a o examina pe Stela, care era cam bolnăvioară, la plecare a fost legitimat de un soldat care făcea de gardă într-o gheretă din apropiere.

Dar avea să mă alarmeze mai cu seamă o constatare făcută într-o dimineaţă, cînd, plecînd la lucru cu oarecare întîrziere şi zărind în Piaţa 7 Noiembrie un tramvai gata să pornească, am luat-o brusc la fugă, cît mă ţineau picioarele. Mare mi-a fost mirarea să observ că în spatele meu a început dintr-o dată să alerge o tînără cu aspect muncitoresc, despre care ştiam că locuieşte vizavi de noi. Ea a izbutit să urce îndată după mine, dar în celălalt vagon al tramvaiului. Aprehensiunile mele s-au confirmat cînd am văzut-o coborînd discret la aceeaşi staţie cu mine. De altfel, în zilele următoare, am zărit-o de mai multe ori prin preajma mea, în oraş.

În februarie 1954 a căzut o nemaipomenită cantitate de zăpadă. Cei de la C.O.O.S.I.M., asemenea majorităţii salariaţilor bucureşteni, a trebuit să punem mîna pe lopeţi, ca să degajăm arterele de circulaţie a vehiculelor şi trotuarele. S-au înregistrat, în acele împrejurări, numeroase întreruperi ale furnizării electricităţii, apei şi gazelor. N-a fost cruţată în această privinţă nici locuinţa Anei Pauker de pe strada Aviator Şerban Petrescu, aşa că i s-a permis „sinistratei" să se mute temporar la noi, aducîndu-l cu ea şi pe şofer, fără îndoială om de încredere al „forţelor în drept".

Pînă cînd a apărut ea în casa noastră, ne mai vizitau arareori extrem de puţine persoane, printre care amintitul doctor Mite Bojin, verii mei Andrei şi Doru Brătescu şi alţi cîţiva care, mai degrabă, ne luau „prin suprindere". Mama, împreună cu sora mea Ţica şi Nicu, soţul acesteia, nu se aflau atunci în Bucureşti, ci la Rîmnicu Sărat, unde cei doi tineri medici primiseră posturi.

Prin vara lui 1953 a fost la noi şi o elevă de la şcoala specială organizată de Ministerul de Interne în comuna Roşu, şcoală unde Tania, admiratoare a lui Anton Makarenko, cel care elaborase metoda de reeducare a tinerilor delincvenţi prin munca în colective, lucra voluntar ca educatoare. Întrucît autorul *Poemului pedagogic* punea accentul pe încrederea ce trebuie neapărat arătată celor care au comis cîndva delicte oricît de grave, Tania a adus-o la noi pe acea fată de la Roşu, lăsînd-o să se mişte liber prin casă. Gazda nu a considerat că experienţa a eşuat atunci cînd, după plecarea invitatei, a constatat că a dispărut un stilou: rezultate temeinice nu se pot obţine doar bătînd din palme...

Care au fost dimensiunile „supravegherii operative" la care am fost supuşi pe-atunci aveam să aflăm abia peste patru decenii, în 1996, cînd Taniei i s-a permis să consulte arhiva operativă a Serviciului Român de Informaţii pentru a se documenta asupra modalităţilor de anchetare a mamei sale. A rezultat din dosarul nr. 40 009, vol. 65, că, pe baza unui ordin verbal al generalului Gh. Pintilie, renumitul Pantiuşa, s-a trecut la supravegherea locuinţei Anei Pauker şi a persoanelor care o frecventau.

În ce mă privea, la 20 februarie 1953, deci în ziua percheziţionării domiciliului nostru ca urmare a arestării Anei Pauker, s-a dispus deschiderea unui dosar pentru păstrarea notelor informative întocmite de cei care mă urmăreau. Ultima notă din acest dosar poartă data de 4 octombrie 1954. Numele meu „de obiectiv" era poeticul „Rîndunica"...

Iată doar cîteva dintre numeroasele semnalări ale „activităţilor" Rîndunicii:

- la 19 mai 1953 am ieşit din sediul C.O.O.S.I.M. şi am înmînat o carte unui bărbat;

- la 3 august, Tiberiu Török (cel care-mi fusese şef la grupul de instructori ai Secţiei organizatorice a C. C.) m-a întîlnit lîngă Arcul de Triumf şi mi-a dat două bilete[1];

- la 7 august am pus într-o cutie poştală două scrisori, care, la deschiderea cutiei, s-a constatat că sînt adresate fiicei mele Stela şi cumnatului meu Sandu Pauker, aflaţi atunci în colonii de vacanţă;

- la 8 august i-am expediat mamei mele, la Rîmnicu Sărat, suma de 300 de lei;

---

[1] Erau bilete pentru un spectacol din cadrul Festivalului Mondial al Tineretului şi Studenţilor care avea loc atunci la Bucureşti.

- la 31 august am întîlnit-o pe stradă, în cursul unei deplasări la Cluj, pe Elena Barbu (nume de obiectiv „Pitulicea"), care mi-a predat două plicuri[1];

- la 26 septembrie 1954 l-am scos din Spitalul nr. 9 pe vărul meu Ion Sersea, care fusese internat la secția de psihiatrie.

Dintre cele cîteva notații inexacte o rețindoar pe cea referitoare la vizita de două ore pe care, la 29 septembrie 1953, aș fi făcut-o la etajul al VIII-lea, pe strada Boteanu nr. 2, unei anume Aneta Brudeanu. Este vorba de o persoană cu totul necunoscută mie. Cel care mă fila a identificat greșit apartamentul în care intrasem, căci la acea adresă locuia și conferențiarul Geza Grosz, la care am mers, probabil, în legătură cu redactarea unui articol în colaborare. Ce vor fi presupus urmăritorii mei că am pus la cale cu enigmatica Anetă?...

Rezultă din unele comentarii ale filatorilor că le dădeam destulă bătaie de cap celor care mă supravegheau pe străzi, deoarece întîlneam tot felul de lume și pătrundeam în multe imobile. La un moment dat s-a cerut o mașină pentru filajul Rîndunicii.

În arhiva Securității se păstrează și transcrieri ale convorbirilor noastre telefonice. Din punct de vedere politic, discuțiile înregistrate sînt însă lipsite de interes, ceea ce dovedește că, în acele împrejurări, ne feream de orice îndrăzneli, bănuind că sîntem „ascultați" în permanență.

Am continuat și în această perioadă să mă ocup, dar cam pe apucatelea, de ceea ce doream să reprezinte creația mea literară. Am însăilat cîteva episoade dintr-un fel de epopee a transformărilor socialiste din satul contemporan, dînd atenție mai ales particularităților de gîndire și de exprimare ale țăranilor muncitori, ale chiaburilor, ale intelectualilor din mediul rural și ale activiștilor de partid. Dar cum eram lipsit de contactul direct cu asemenea personaje, mă sileam să le deduc „rațional" reacțiile și vocabularul.

Pentru un concurs anunțat de *Viața Românească*, am revăzut textul unei nuvele și l-am expediat revistei.

La 20 aprilie 1954 am primit următoarea scrisoare, semnată de redactorul Ioan Horea: „Tovarășe Brătescu, povestirea *Spre viața nouă* tratează o temă interesantă. Din fericire[2], e scrisă slab, superficial,

---

[1] Elena (Lenci) Barbu, românca originară din Iugoslavia, era pe atunci logodnica lui Vasile Manoliu, colegul meu medico-istoric de la C.O.O.S.I.M.

[2] Acest lapsus, căci, desigur, trebuia scris: „Din nefericire", m-a îndemnat să cred că redacția a fost bucuroasă de insuficiențele producției mele, căci,

naiv-reportericesc şi nu cuprinde oameni vii şi fapte convingătoare. Limbajul lucrării e uniform şi lipsit de frumuseţe artistică. Ne-ar bucura lucrări mai scurte, din care să ne putem da seama de posibilităţile dtale de adîncire şi de creare a tipurilor omeneşti. Că deocamdată lucrarea trimisă nu ne-a convins de deosebite posibilităţi – şi nu o putem publica. Cu salutări tovărăşeşti, Ioan Horea."

Nemilioasa respingere a opului meu de către cei de la *Viaţa Românească* nu m-a impresionat prea tare. În tot cazul, n-am hotărît defel atunci să renunţ la proiectele mele scriitoriceşti. În anii următori aveam să revin, e drept că tot mai rar, asupra unor texte, ba chiar am pus pe şantier cîte o nouă piesă sau nouă nuvelă, fără să mai duc însă pînă la capăt vreo asemenea tentativă de creaţie literară. Se vede că pentru mine preocupările medico-istorice trecuseră în mod hotărît pe primul-plan.

La 24 iunie 1954 am plecat la Cluj, dornic, pe de-o parte, să iau din nou contact cu profesorul V. L. Bologa şi cu colectivul catedrei sale, iar pe de altă parte să-mi completez în bibliotecile de acolo documentare privitoare la trecutul asistenţei medicale a muncitorilor în Transilvania.

Abia sosisem în ospitalierul oraş de pe Someş, că am primit un telefon prin care mi se transmitea dispoziţia de a mă întoarce cît mai urgent la Bucureşti. Nu apucasem să-mi procur biletul de tren, cînd am aflat de la Bologa că s-a contramandat tot telefonic acea dispoziţie, astfel că puteam să-mi termin treaba începută la Biblioteca Universitară.

Dar în dimineaţa următoare, la 26 iunie, am fost anunţat că trebuie să mă prezint imediat la aeroport, unde mă aşteaptă un avion sanitar venit special pentru a mă transporta în Capitală. Cei doi piloţi nu ştiau nimic în legătură cu motivele precipitatei lor misiuni. Unul dintre ei şi-a permis totuşi o supoziţie: „Se vede că o să vă facă mare. Tot cu avionul ăsta l-am adus din Moldova pe tovarăşul doctor Bulla, cînd a fost numit ministru adjunct..."

Eram cu totul nedumerit cînd am urcat în micul aparat şi am decolat. Zborul a decurs normal pînă aproape de Sibiu, dar, la intrarea în zona muntoasă, plafonul norilor a coborît atît de tare, încît la un

---

dacă le-aş fi trimis o lucrare valoroasă, s-ar fi aflat într-o situaţie dificilă, neîndrăznind să publice un text semnat de o persoană politiceşte cu totul necorespunzătoare. S-a întîmplat ca I. Horea să fi fost chiriaşul mătuşii Taniei, tanti Titi Pauker, aşa că ştia prea bine cine este Gheorghe Brătescu.

moment dat era să ne izbim de un perete stîncos. Traversarea Carpaţilor dovedindu-se periculoasă, pilotul a decis să aterizăm la Sibiu, unde am rămas peste noapte.

Am reluat zborul spre Bucureşti a doua zi, devreme, După ce am coborît la Băneasa, am vrut să merg acasă: era duminică, deci nicăieri nu se lucra. De aceea m-am mirat cînd tovarăşul care ne-a întîmpinat la aeroport mi-a comunicat că trebuie să mă prezint împreună cu el la Comitetul Central. Într-adevăr, am fost depus la un sediu de pe aleea Alexandru, spunîndu-mi-se să aştept.

A trecut destulă vreme pînă a apărut cineva care m-a condus în clădirea principală a C. C. După un scurt popas într-o anticameră, am intrat în încăperea alăturată, unde cîţiva tovarăşi, să fi fost vreo şapte-opt, erau aşezaţi la mese. La masa principală l-am recunoscut pe Nicolae Ceauşescu, pe atunci secretar al Comitetului Central, alături de el aflîndu-se stenografa Ella Mănescu. Cînd am văzut adunată atîta „lume bună", am îndrăznit să mă îndrept către Ceauşescu şi să-i întind surîzător mîna. El mi-a prins pentru o clipă palma, după care, vizibil enervat, mi-a făcut semn să mă aşez la o măsuţă de vizavi.

Parcă mai bîlbîit ca de-obicei, mi-a pus năprasnica întrebare pregătită din vreme: „Cî-, cî-, cînd te-ai înscris la legionari?" I-am replicat imediat: „N-am fost niciodată înscris la legionari!"

I-a făcut atunci semn unuia din cei de faţă, în persoana căruia l-am recunoscut pe un activist de la Cadre, pare-se arhitect şi cumnat cu Gheorghiu-Dej. Cel invitat de Ceauşescu s-a ridicat, în mînă cu un caiet, din care a citit: „Nenea Traian m-a întrebat de ce n-am mai venit pe la Cuib".

Anchetatorul a strigat triumfător: „Ei, ce mai spui? N-ai fost în cuib?..."

Am răspuns că nenea Traian este unul din fraţii mamei, preot în comuna Gornetu-Cuib, de lîngă Vălenii de Munte. Textul citat figurează într-un caiet al meu de însemnări zilnice, care mi s-a confiscat cu prilejul unei percheziţii ce mi s-a făcut anul trecut. Nu este vorba aici de participarea mea la activitatea vreunui cuib legionar, ci de faptul că nu-mi mai vizitasem rudele de la Cuib, satul natal al mamei.

Explicaţiile mele au produs în mod evident consternare. Ceauşescu, mai încruntat ca oricînd, îl privea întrebător pe furnizorul informaţiei dezminţite. Acesta repeta într-una: „Dar mai avem şi alte dovezi..."

Dată fiind întorsătura neprevăzută pe care o luase ceea ce se crezuse că va fi o simplă formalitate pentru obţinerea atestării trecutului meu legionar, Ceauşescu a decis să mă gîndesc bine pînă a doua

zi după-masă, cînd va trebui să revin la C.C. ca să mărturisesc adevărul.

În dimineaţa următoare am mers la lucru ca şi cum în ajun nu s-ar fi întîmplat nimic, iar pe la 4 după-amiază m-am prezentat la biroul lui Ceauşescu. Acesta s-a dovedit că era ocupat cu alte treburi, astfel că anchetarea mea a fost reluată pe la ora 8.

Îmi amintesc că, de-a lungul celor patru ceasuri cît m-am aflat pironit pe un scaun în anticamera secretarului C.C., am trăit momente chinuitoare. Intrau şi ieşeau numeroase persoane cunoscute mie de pe vremea, nu prea îndepărtată, cînd lucrasem în aparatul central al partidului: unele, din prudenţă, se prefăceau că nu ştiu cine sînt, dar altele, bănuind poate că prezenţa mea acolo dovedea că eram „recuperat" în munca politică, îmi arătau prea multă simpatie.

La şedinţa din seara de 28 iunie i-am deziluzionat din nou pe anchetatori, care nici de data aceasta n-au reuşit să obţină de la mine mult dorita mărturisire a legionarismului meu.

Mi s-a permis să plec acasă tîrziu, cînd oraşul se pregătea să adoarmă. Profitînd că lîngă sediul C. C. se potolise circulaţia oamenilor şi a vehiculelor, îndată ce am ieşit pe stradă m-am apropiat de un copac şi mi-am deşertat băşica, punînd capăt unei nevoi care mă torturase ore în şir...

Am aşteptat cu sufletul la gură urmările inopinatei anchete, dar, în perioada următoare, nimic nou n-a mai apărut în statutul meu politic. Îmi spuneam că Ceauşescu se dovedeşte a fi un om corect, refuzînd ca, după ce a constatat că mi se aduc acuzaţii inconsistente, să se mai înverşuneze asupra mea.

Dar n-am realizat pe de-a-ntregul, la vremea aceea, absurdul pînă la monstruozitate al aventurii în care m-am găsit implicat la sfîrşitul lui iunie 1954. Pentru anchetarea mea se decisese trimiterea la Cluj a unui echipaj aerian sanitar, fuseseră convocaţi într-o zi de repaus mai mulţi activişti de răspundere, se luaseră măsuri de stenografiere a discuţiilor purtate cu acest prilej. Este clar că nu destinul meu era atunci în joc, ci cel al Anei Pauker, urmărindu-se să se demonstreze că, nu întîmplător, ea este înconjurată de duşmani inveteraţi ai partidului. Dar probabil că încă nu sosise momentul răfuielii definitive cu cea considerată a fi fost principala rivală a lui Gheorghiu-Dej.

De necrezut este că aceia care au pregătit ancheta şi-au permis să-şi întemeieze nimicitoarea învinuire adusă mie pe o propoziţie desprinsă din jurnalul meu, şi aceasta interpretată eronat, localitatea Cuib devenind pentru inchizitori cuib legionar. Să fi fost vorba de o simplă

scăpare sau, ceea ce mi se pare mai probabil, s-a procedat la o deliberată măsluire a adevărului de către indivizi convinşi că lor nimeni nu le poate cere socoteală?

Regret că pînă acum n-am reuşit să iau cunoştinţă de procesul-verbal al acestei anchete. Ştiu că, prin anii '70, un asemenea proces-verbal se păstra în dosarul meu de partid, căci un tovarăş din Comitetul organizaţiei „Sănătatea", care îmi răsfoise dosarul, mi-a declarat confidenţial: „M-am speriat cînd am văzut ce scrie în materialul ăsta." Mi-am dat seama că sperietura activistului se datora mai cu seamă faptului că îndrăznisem cîndva să-l contrazic neşovăitor pe Ceauşescu, chiar dacă fusese vorba de Ceauşescu dinaintea epocii lui de glorie.

În septembrie 1954 s-a produs un eveniment în viaţa colectivului medico-istoric de la C.O.O.S.I.M.: conducerea acestui colectiv a fost preluată de Gabriel Barbu, recent transferat de la o organizaţie de masă a partidului.

Doctorul Barbu era ilegalist. După 1945 a deţinut funcţii de răspundere, printre care pe cea de secretar general al Ministerului Sănătăţii. O vreme a lucrat ca redactor principal la ziarul *Tribuna poporului*, organul Partidului Naţional Popular, formaţie satelită a P.C.R. Este de presupus că rapida sa promovare în diverse posturi şi demnităţi se datora şi înrudirii soţiei sale cu Mirel Costea, unul dintre cei mai influenţi „cadrişti" de la Comitetul Central.

Poziţia în partid a doctorului Barbu s-a clătinat foarte serios o dată cu apariţia „cazului Pătrăşcanu". Unul din presupuşii participanţi la complotul proimperialist dirijat de acesta era Emil Calmanovici, rudă apropiată a soţiei lui Gabriel Barbu.

La C.O.O.S.I.M., el fusese încadrat în secţia de statistică sanitară. Auzind că în aceeaşi instituţie există şi un laborator de istoria medicinei, a hotărît să ceară mutarea în acest laborator, dar nu în orice condiţii, ci ca şef al respectivului colectiv.

A început atunci tratativele cu mine, care deţineam această responsabilitate. Pentru a mă cîştiga, mi-a declarat că dispune în partid de legăturile care pot asigura colectivului nostru obţinerea lesnicioasă a mult rîvnitului pe atunci Premiu de stat; se şi gîndise la subiectul pe care urma să-l tratăm pentru a deveni laureaţi: medicina hipocratică, el posedînd în bogata-i bibliotecă o carte franţuzească în care acest subiect este amplu tratat...

Tovarăşul Bilu (căci aşa îi spuneau intimii) n-avea de unde să ştie că, departe de a mă crampona de funcţia de şef de laborator, eram

dornic să fiu scutit de obligaţiile ce reveneau conducătorului de colectiv, mai cu seamă cea a intrării în contact cu organele de partid şi de stat. Mai că nu-i venea să creadă cînd, din capul locului, m-am arătat dispus să lucrez sub conducerea sa.

Pentru a-şi manifesta recunoştinţa, mă invita la el acasă, oferindu-mi cu împrumut cărţi din într-adevăr impozanta-i bibliotecă. Prima carte pe care mi-a propus-o insistent a fost *Mèmoires de Fanny Hill,* o nuvelă supererotică a lui John Cleland.

Am căutat, la rîndul meu, să fiu plăcut şi de folos noului meu şef. Mi-am îngăduit să-l sfătuiesc să renunţe la proiectul de a elabora o lucrare despre Hipocrate din Cos bazată pe monografia din 1931 a lui Gaston Baissette şi să-l îndemn să întreprindă investigaţii arhivistice.

Poate că şi recomandarea pe care i-am făcut-o atunci, cînd abia ne cunoscusem, va fi contribuit la prompta afirmare a lui Gabriel Barbu ca medico-istoricul dovedind o mare hărnicie la explorarea arhivelor. N-am exagerat defel într-un articol din 1984, deci peste exact trei decenii, unde remarcam că „doctorul Barbu a petrecut cufundat în descifrarea şi transcrierea pieselor de dosar păstrate la Arhivele Statului mai multe zile decît toţi iatroistoriografii români, de ieri şi de azi, la un loc; aşa a ajuns la un fel de fanatism al documentului arhivistic, singurul în care are încredere absolută".

De altminteri, unul dintre primii beneficiari ai pasiunii doctorului Barbu pentru cercetarea de arhivă am fost eu însumi: singurele documente inedite din arhivele bucureştene pe care le-am citat în lucrarea mea din 1957 despre ocrotirea sănătăţii muncitorilor mi-au fost semnalate de către sîrguinciosul meu coleg şef.

Scutit de obligaţia participării la tot soiul de şedinţe administrative, m-am putut concentra asupra „temei de plan", parcurgînd toate publicaţiile care promiteau să-mi ofere informaţii privitoare la situaţia medico-sanitară în mediul industrial de pînă mai ieri. Cît priveşte documentarea în problemele medicinei muncii în Transilvania dinainte de 1918, am obţinut un sprijin eficient din partea istoricilor clujeni Akos Egyed şi Ludovic Vajda.

M-am preocupat şi de prezenţa lucrărilor de interes medico-istoric în revista *Ocrotirea sănătăţii în R.P.R.*, unde am publicat în 1954, împreună cu Mariana Harnik, I. Georgescu şi N. Istrati, un articol „de linie" despre „Dezvoltarea cercetărilor de istorie a medicinei în R.P.R.", în 1955 un mic studiu intitulat „Din istoria luptei pentru materialism în biologia română", în care semnalam polemica lui N. Leon şi D. Voinov cu N. Paulescu, pe care-l acuzau de promovarea misticismului

şi alunecării în obscurantism, iar în 1956, împreună cu G. Grosz, articolul „Tradiţii democrate şi revoluţionare ale medicinei române", referitor la legăturile fostului narodnic basarabean N. Zubcu-Codreanu cu studenţii medicinişti bucureşteni din preajma Războiului de Independenţă.

S-ar putea spune că desfiinţarea postului meu de asistent al catedrei de biologie de la I.P.S.M.F. n-a făcut decît să mă încurajeze în direcţia aprofundării cercetărilor medico-istorice. Fără nici un preaviz am fost scos din schema institutului la 31 august 1955. N-am fost nefericit din această pricină.

Dintre evenimentele care au punctat viaţa noastră de familie amintesc chemarea pe care mi-a adresat-o telefonic soacra mea, la 8 noiembrie 1954, de a veni urgent la ea acasă pentru a o conduce de acolo la maternitate pe cumnata mea Maşa. S-a apelat la mine fiindcă Martin Birnbaum, soţul Maşei, era momentan de negăsit. Aşa se face că, îndată după naşterea lui Mircea (actualmente, Michel) Birnbaum, eu am fost cel care a primit din partea personalului maternităţii felicitări pentru venirea pe lume a presupusului meu fiu...

În 1955, Ana Pauker a părăsit definitiv domiciliul său cvasiobligatoriu de pe strada Aviator Şerban Petrescu, îngăduindu-i-se să se instaleze la noi, pe strada Barbu Delavrancea. Dar nu pentru multă vreme, deoarece în clădirea vecină de pe Şoseaua Kiseleff, în care locuise ea, urma să vină Alexandru Drăghici. Ar fi fost, într-adevăr, de neconceput ca Ana Pauker şi Sandu Drăghici să se privească de la fereastră.

Am fost mutaţi mai întîi pe strada Doctor Lister, într-un apartament ocupat cîndva de poetul Mihai Beniuc. Dar organizatorii operaţiei au trebuit să admită că, în cele trei camere nu prea mari ale apartamentului, era greu să se adăpostească nouă persoane: Ana Pauker, Tania cu mine şi cei doi copii ai noştri, Vlad şi Sandu Pauker, femeia noastră de serviciu ardeleancă şi mama mea, a cărei sosire era iminentă.

Astfel, după vreo trei săptămîni, am fost aduşi la parterul unei vile de pe strada Doctor Koch nr. 3, într-un apartament cu cinci camere, fostă proprietate a magistratului Foişoreanu. Aveam să rămîn aici, împreună cu Tania, 22 de ani.

La subsol, într-o cămăruţă amărîtă, locuia, cu soţia şi doi băieţi mari, generalul în rezervă Marcel Olteanu, fost adjutant regal. Soacra mea a răspuns îndată solicitării acestuia de a i se da lui spre folosinţă garajul din curte pe care noi intenţionasem să-l transformăm în magazie. Aici, generalul Olteanu a încropit un dormitor pentru copiii săi.

Mutarea noastră în imobilul unde locuia şi Marcel Olteanu a avut o consecinţă neaşteptată: curînd avea să devină un obişnuit al familiei noastre Radu Olteanu, vărul generalului (cu observaţia că taţii acestor doi Olteni erau fraţi buni, iar mamele, surori bune...). Avocatul Radu Olteanu, fost apărător în procesele comuniştilor din anii '30 şi fost prieten apropiat al unor fruntaşi ai partidului, printre care Ion Gheorghe Maurer, se afla acum în dizgraţie: fiindcă după 1944 refuzase să se încadreze în P.C.R. sau în organizaţiile satelite ale acestuia, ba încă se plasase pe anumite poziţii ce puteau fi socotite contestatare, a fost arestat, judecat şi condamnat, în 1949, la muncă obligatorie, dar nu pentru atitudine politică duşmănoasă, ci pentru demult notoria lui homosexualitate.

Niciodată Radu Olteanu nu intra la noi şi nu ieşea prin uşa principală, cea dinspre stradă, ci prin spatele casei, pe unde se pătrundea în camera de la subsol ocupată de vărul lui. În felul acesta, pretindea el, securiştii n-ar avea motiv să-l suspicioneze că o frecventează pe Ana Pauker. Numai că, aşa cum ne relata chiar el, domnul Radu îi întreţinea regulat pe amicii săi apropiaţi, începînd cu Mihai Ralea, despre ultimele noutăţi în legătură cu Ana Pauker.

Şi după decesul Anei Pauker noi am păstrat strînse relaţii cu Radu Olteanu, pînă la dispariţia lui, la începutul anilor '70.

Congresul al XX-lea al Partidului Comunist din Uniunea Sovietică a trezit pretutindeni un puternic ecou. Cu atît mai mult, dezbaterile acestui congres au fost subiect de reflecţie şi de discuţie în familia noastră, profund marcată de abuzurile mai vechi şi mai recente ale stalinismului.

Ana a luat poziţie categorică în această privinţă după ce i-am dat să citească „raportul secret" prezentat de Nikita Hruşciov. Prietenul meu Piki Grozea însoţise în Franţa, ca medic sportiv, o formaţie studenţească de la noi, şi cu acel prilej îşi procurase broşura respectivă, altminteri strict interzisă în România, fiind declarată de P.M.R. a fi o fabricaţie a cercurilor imperialiste. Piki mi-a împrumutat acest text, iar eu am întrebat-o ezitant pe tovarăşa Ana dacă vrea să ia cunoştinţă de un asemenea material dubios.

Cînd mi-a înapoiat broşura, i-am cerut părerea în termeni provocatori: „Nu-i aşa că e doar o fabulaţie?" Mi-a răspuns calm: „Deloc! Totul e adevărat. Ba încă nu-i spus întreg adevărul!" N-am încercat să-i zmulg mărturisiri lămuritoare, fiindcă ştiam că îndeobşte se abţinea

de la orice afirmații care m-ar fi putut aduce pe mine, membrul de partid, pe o altă poziție decît cea recomandată oficial.

Foarte curînd, ea a început totuși să comenteze unele revelații prilejuite de Congresul al XX-lea. Mai întîi a ținut să-și exprime sentimentele de adîncă repulsie față de crimele lui Stalin, sentimente pe care în trecut, chiar în trecutul apropiat, se ferise cu grijă să le mărturisească. Am surpins-o de cîteva ori formulînd unele rezerve și în privința teoriilor și comportamentului lui Lenin. Am constatat că admirația ei se îndrepta fără nici o reținere către Marx. Aflînd despre republicarea în U.R.S.S., după o îndelungată perioadă de tăcere, a anumitor scrieri ale acestuia sau despre acesta a exclamat: „În sfîrșit, lumea va ști din nou ce este acela socialismul!"

La 11 mai 1956 a fost programată la C.O.O.S.I.M. o ședință de referate medico-istorice prezentate atît de medico-istoricii „de profesie", cît și de alți medici și nemedici pasionați de studierea trecutului artei și științei vindecării. Pentru pregătirea acestei prime ședințe, căci urma să asigurăm programarea regulată a unor reuniuni asemănătoare, cei din grupul nostru ne-am împărțit rolurile: doctorul Barbu a ținut legătura cu forul ce ne patrona, Societatea Științelor Medicale, în vederea aprobării ordinii de zi; doctorul Manoliu s-a ocupat de multiplicarea și lansarea invitațiilor; mie mi-a revenit sarcina alcătuirii programului.

Tocmai din acest motiv n-am vrut să mă vîr printre comunicatorii din lotul inaugural (V.L. Bologa, C. Săndulescu, P.P. Samarian, G. Barbu și V. Manoliu), ci am amînat apariția mea pe afiș pînă în octombrie, cînd am prezentat o lucrare împreună cu Manoliu. Pe viitor, cei trei cercetători de la C.O.O.S.I.M. aveam să ne păstrăm aceleași atribuții organizatorice în cadrul cercului bucureștean de referate medico-istorice.

De la bun început, această întreprindere s-a bucurat de multă apreciere din partea celor care salutau reluarea activității Societății Române de Istoria Medicinei, care, pînă în 1948, fusese condusă de Victor Gomoiu, după a cărui arestare totul se prăbușise.

De altminteri, reînființarea acestei societăți se afla acum la ordinea zilei, căci, în cadrul eforturilor pentru dobîndirea unei imagini cît mai favorabile a țării noastre în lumea contemporană, se stăruia asupra dezvoltării relațiilor culturale pe plan extern. S-a decis de aceea readerarea noastră la Societatea Internațională de Istoria Medicinei și participarea medico-istoricilor români la congresele societății.

În aceste circumstanţe se punea şi problema „recuperării" lui Victor Gomoiu, care încă se mai bucura de prestigiu în Occident, ca fost, vreme îndelungată, preşedinte al Societăţii Internaţionale de Istoria Medicinei. Cu acordul lui Voinea Marinescu, ministrul Sănătăţii, s-a hotărît să i se ofere lui Gomoiu preşedinţia Societăţii române, care urma să-şi reia activitatea.

Şi presupunîndu-se că eu aş poseda calităţi de diplomat, am fost trimis, împreună cu doctorul Barbu, să-i transmitem această propunere reputatului chirurg şi iatroistoriograf.

L-am vizitat pe Victor Gomoiu la locuinţa sa din apropierea actualei Pieţe a Muncii. Pentru a-i cîştiga bunăvoinţa, eu i-am pomenit de tatăl meu, cu care se cunoscuse în tinereţe. Gazda ne-a povestit despre necazurile sale din vremea cînd s-a aflat la puşcărie.

Cît despre intenţia noastră de a-i încredinţa conducerea Societăţii Române de Istoria Medicinei, el a condiţionat strict acceptarea ofertei de retipărirea tuturor lucrărilor sale, care, cînd a fost arestat, i s-au confiscat, pentru a fi probabil distruse: „Înţelegeţi că nu mă pot prezenta în străinătate cu mîinile goale. Trebuie să le dau tipăriturile mele."

Mi-am dat seama că această cerere exorbitantă nu era decît un pretext pentru a-şi justifica refuzul de a colabora cu regimul comunist. Şi astfel, restabilirea legăturilor internaţionale ale mişcării noastre medico-istorice s-a realizat fără concursul lui Victor Gomoiu.

La începutul verii lui 1956 am făcut, împreună cu Lică Manoliu şi fotograful Bedros Margosian, o memorabilă expediţie în oraşele din inima Ardealului şi la mînăstirile din Bucovina pentru a culege imagini pe care le-am prezentat în comunicarea *Izvoare româneşti ale iconografiei medicale din secolul al XVI-lea,* elaborată de mine şi de Manoliu pentru Al XV-lea Congres Internaţional de Istoria Medicinei, care a avut loc la Madrid. Am avut satisfacţia să trimitem la această manifestare ştiinţifică o broşură cu 21 de fotografii.

În familia noastră s-a produs, la 15 mai 1956, un fericit eveniment: naşterea Irinei, cel de-al treilea copil al Taniei şi al meu. Irina a venit pe lume la maternitatea raională de la Spitalul Brîncovenesc.

Pentru vacanţa de vară, Tania a plecat cu Irina şi ceilalţi copii la Vălenii de Munte, unde lotul era aşteptat de mama şi de tanti Cornelia Zaharia, sora mamei, care, alungată de pe proprietăţile ei de la Gornetu-Cuib, avea să se îngrijească un timp de reşedinţa noastră vălenară.

Eu am rămas la Bucureşti, împreună cu tovarăşa Ana şi Vlad. Astfel am luat cunoştinţă, în cea de-a doua jumătate a lui iunie, de repetata convocare a soacrei mele înaintea unei comisii speciale de anchetă instituite de conducerea superioară a partidului. Pentru a se păstra secretul operaţiei, maşina care urma să o poarte la sediul Comitetului Central nu oprea în faţa casei noastre, ci pe o stradă alăturată. Venea să o ducă la maşină tovarăşul Ion Moga, fostul meu instructor de la organizaţia universitară de partid.

La înapoiere, Ana, frîntă de oboseală, ne povestea totuşi, lui Vlad şi mie, cîte ceva din cele prin care tocmai trecuse. Interogatoriul era condus de Ion Vinţe, în prezenţa şi cu participarea lui Gh. Apostol, P. Borilă, Al. Moghioroş şi C. Pîrvulescu, care cu toţii se străduiau să obţină de la ea recunoaşterea unor grave vini faţă de partid. Vinţe evita cu încăpăţînare să-i precizeze dacă, la vremea respectivă, ea mai era membră de partid, fiindcă, dacă i s-ar fi confirmat că fusese exclusă din P.C.R., anchetarea ei de către o comisie de partid ar fi constituit o flagrantă absurditate.

Îmi dădeam seama că se pune la cale o nouă înscenare de către oameni gata să făptuiască orice injustiţie care le crea avantaje.

13
„CEI CHEMAȚI, IEȘIȚI!“

La 7 august 1956 am fost convocat, împreună cu doctorul Gabriel Barbu, secretarul organizației de bază de la Centrul de Organizare a Ocrotirii Sănătății și Istoria Medicinei, la Colegiul de Partid al Comitetului Orășenesc P.M.R. București pentru a mi se citi hotărîrea Comisiei Centrale de Control prin care eram exclus din partid. După mai bine de doi ani, în care se păruse că am fost cumva lăsat în pace, iată că amenințarea care plana asupra mea de prin 1952 și-a dovedit temeinicia.

Măsura aceasta nu m-a surprins, căci în ultima vreme observasem o intensificare a eforturilor depuse de conducerea supremă în vederea demascării Anei Pauker ca dușmancă a comunismului; era deci firesc ca ginerele său, care nu rupsese demonstrativ legăturile cu ea, să fie îndepărtat din partid. M-a revoltat însă reaua-credință a celor care întocmiseră referatul de excludere, referat pe care a acceptat să-și pună iscălitura Liuba Chișinevschi, care îmi arătase în trecut simpatie și chiar prețuire.

Mi s-a cerut să semnez de luare de cunoștință, drept care, depășind indicațiile celui care mi-a pus documentul în față, am scris sfidător: „Am luat cunoștință de această hotărîre nedreaptă.“ Doctorul Barbu s-a arătat speriat de îndrăzneala mea.

Transcriu contestația pe care am înaintat-o, la 19 august, Comisiei Controlului de Partid:

„În ziua de 7 august 1956 mi s-a comunicat că am fost exclus din partid pe o serie de motive, a căror valabilitate o contest.

În referatul de excludere se arată, în primul rînd, că am crescut într-un mediu reacționar. Tatăl meu avea, într-adevăr, convingeri liberal-burgheze (fără să fi fost înscris în vreun partid istoric), fapt pe care l-am arătat încă de la intrarea mea în U.T.C.

Nu poate fi însă trecută cu vederea atitudinea lui deschis antilegionară, ceea ce a determinat pe legionarii din Vălenii să-i facă o manifestaţie ostilă, cu insulte şi ameninţări, cu prilejul rebeliunii din ianuarie 1941. Despre poziţia lui antilegionară şi antinazistă pot da referinţe cetăţenii din Vălenii de Munte (printre care tov. Petre Dumitrescu, Nicolae Heroiu, Ion Cînda etc.), precum şi tov. Valentin Steriopol, ministru-adjunct al Comerţului Exterior (care în perioada aceea se găsea în Vălenii de Munte, ca inginer silvic). Insist asupra verificării acestor afirmaţii ale mele, căci este greu de presupus că s-ar fi făcut o manifestaţie duşmănoasă părintelui unui legionar sau simpatizant legionar.

Mai mult decît atît, de la vîrsta de 13-14 ani am început să citesc literatură marxistă, sub îndrumarea vărului meu Ion Sersea, actualmente bibliotecar la Academia R.P.R. Despre iniţierea mea marxistă înainte de 23 August 1944 pot să refere diferite persoane care mă cunosc din vremea aceea, printre care prof. Stanciu Stoian (directorul Institutului de Cercetări Pedagogice), dr. Petre Grozea (de la Spitalul Colentina), Dumitru Sanielevici (ofiţer de marină la Galaţi), dr. Sergiu Al-George (de la Institutul de Otorinolaringologie) etc. Aşa se face că, deşi am crescut într-un mediu mic-burghez, încă în toamna lui 1944 am cerut să fiu încadrat în U.T.C.

Altă acuzaţie ce mi se aduce este de a fi avut legături cu conducerea legionară din Vălenii de Munte. Declar că nu am avut nici un fel de legături cu această conducere. Am cunoscut, desigur, diverşi legionari din Vălenii de Munte, unii dintre ei fiindu-mi colegi de şcoală primară sau de liceu. Nu am avut cu ei alte relaţii decît cele obişnuite la tineretul şcolar şi studenţesc dintr-un orăşel de provincie, unde toată lumea se cunoaşte. De aceea cred că trebuie să se precizeze bine despre ce *legătură* cu legionarii este vorba: despre legăturile dintre simple cunoştinţe sau despre legături *pe linie legionară.* Nefăcînd această precizare, oricine a cunoscut cîndva un legionar poate fi acuzat de legături cu legionarii.

Mi se mai aduce învinuirea de a fi depozitat armament legionar. Această acuzaţie se bazează pe o însemnare dintr-un caiet ce mi-a fost confiscat cu prilejul unei descinderi efectuate în februarie 1953 de către organele de Securitate la locuinţa mea. Din însăşi însemnarea din caiet reiese clar despre ce a fost vorba: într-o seară, în vara lui 1936 sau 1937, vărul meu Ion Zamfirescu, cu care fusesem prieten de joacă din copilărie, a venit la mine speriat, rugîndu-mă să ascund un revolver pe care îl primise în păstrare de la un unchi al lui, Gheorghe

Dinescu, legionar, despre care aflase că este cercetat de poliție. Am ținut acest revolver cîteva zile, după care Ion Zamfirescu, care țin să precizez că n-a fost legionar, l-a luat înapoi.

Altă învinuire ce mi se aduce este că aș fi participat la manifestări legionare, recitînd poezii. Resping această acuzație nedreaptă: nu am participat niciodată la manifestări legionare. Poezia despre care se menționează în referatul de excludere este, probabil, poezia «Horia» de Aron Cotruș, pe care am recitat-o la o serbare a tineretului școlar din Vălenii de Munte tot prin 1936 sau 1937. Deși autorul poeziei a devenit legionar, după ce făcuse parte din mișcarea socialistă, versurile spuse de mine nu au un caracter fascist, ci au o orientare socială. Faptul că serbarea în cauză nu a constituit o manifestare legionară îl dovedește participarea și a unor evrei la pregătirea serbării (de exemplu, Zitta Mendl).

Perioada adolescenței mele nu putea fi lipsită de confuzii, oscilații, erori. Eu nu m-am format într-un mediu muncitoresc, ci într-un mediu plin de contradicții, într-o epocă de fascizare. Cea mai bună dovadă că nu am fost însă legionar, că nu am avut legături cu mișcarea legionară o constituie însemnările mele din caietele confiscate de Securitate. Între aceste caiete este unul în care am notat zi cu zi ce am făcut în timpul guvernării legionare. Reiese de acolo neîndoielnic poziția mea activă *antilegionară,* acolo se poate constata nu numai că nu am sprijinit pe legionari, dar aceștia au încercat să mă terorizeze pentru a nu le mai face greutăți, deoarece, atît cît îmi permiteau puterile și capacitatea mea de orientare, m-am străduit să împiedic extinderea legionarismului printre colegi. Despre această poziție antilegionară a mea pot da referințe zecile de colegi pe care i-am avut la Liceul «Sf. Sava» din București. Lucrul este cu atît mai ușor de controlat, cu cît am locuit la internat, în mijlocul a numeroși martori. Pot fi luate informații despre atitudinea mea în timpul anilor de liceu de la tov. dr. Cristian Ghenea (str. Teodor Aman nr. 29), dr. Nicolae Dumitrescu (Dispensarul T.B.C. «Grivița Roșie»), dr. Louis Chitlaru (Spitalul «Elias»), Doina Caragheorghiu (str. Radu de la Afumați nr. 316) etc.

Mi se mai aduce acuzația că am depozitat la locuința mea cărți fasciste și antisovietice. Într-adevăr, organele de Securitate au ridicat de la mine în februarie 1953 cîteva zeci de cărți fasciste, trotkiste, anticomuniste, iugoslave etc. Prima întrebare care se ridică este: ce interes aș fi avut, în caz că aș fi un element dușmănos, să păstrez asemenea material compromițător? De fapt, posedarea unei cărți nu dovedește prin ea însăși nimic asupra orientării politice a proprietarului cărții.

Între cele 5 000 de volume din biblioteca mea figurau lucrări din cele mai diferite tendinţe literare, filozofice şi politice. Pot să-mi fie atribuite toate aceste concepţii antagoniste între ele? Adaug că aproape toate cărţile legionare ridicate de la mine le-am primit în 1946, cu ştirea tovarăşului Miron Constantinescu, de la tovarăşii din Prefectura poliţiei Capitalei, în vederea documentării pentru redactarea istoricului mişcării studenţilor din România, pe care l-am prezentat la congresul F.D.U. din acel an. De altfel, cărţile poartă pe ele ştampila poliţiei şi semnătura persoanelor de la care au fost confiscate.

În ce priveşte poziţia mea antinazistă din timpul războiului antonescian, pot da referinţe sutele de colegi de facultate. Semnalez doar cîţiva, membri de partid: dr. Ioan Grozdea (preşedintele C. C. al Sindicatului Sanitar), dr. Traian Roşca (de la Spitalul «Elias»), dr. Dragoş Momiceanu (de la Spitalul «Panduri»).

Un alt motiv invocat pentru excluderea mea din partid este acela că, abuzînd de sarcinile pe care le-am deţinut după 23 August 1944, aş fi promovat legionari în posturi de conducere. Oricare din numeroşii tovarăşi cu care am lucrat împreună în această perioadă poate să infirme această acuzaţie. Mă voi limita să semnalez doar două episoade din lupta pe care am avut să o duc împotriva elementelor fasciste. Prima acţiune, la care am participat cu prilejul intrării mele în U.T.C., a fost demascarea grupului legionar care, în noiembrie 1944, a încercat să se opună admiterii evreilor în Societatea Studenţilor în Medicină. Despre comportarea mea în această împrejurare a scris şi *Scînteia*. *Scînteia* a scris, de asemenea, despre contribuţia mea la demascarea fasciştilor care, în mai-iunie 1946, au încercat să extindă la Bucureşti greva studenţească ce izbucnise la Cluj.

Este de-a dreptul dureros pentru mine ca, după ani de muncă de partid în mijlocul masei duşmănoase a studenţilor reacţionari, să ajung în situaţia de a mă apăra de acuzaţia monstruoasă că n-am fost decît un agent strecurat în mişcarea comunistă pentru a face jocul fasciştilor.

În sfîrşit, am fost acuzat că în munca profesională pe care o desfăşor actualmente dau dovadă de spirit de comoditate. Învinuirea aceasta este, desigur, floare la ureche pe lîngă celelalte. Ţin totuşi să menţionez că am fost în repetate rînduri evidenţiat, în cadrul institutului în care lucrez, tocmai pentru efortul pe care l-am depus în vederea aducerii cu bine la îndeplinire a sarcinilor ce mi s-au încredinţat.

Trebuie să arăt aici că despre acuzaţia că aş fi promovat legionari în munci de răspundere am auzit pentru prima dată cu prilejul comu-

nicării excluderii mele din partid. Nimeni nu m-a anchetat vreodată în această privință, nimeni nu mi-a cerut precizări. Nici măcar tovarășul care mi-a citit referatul de excludere nu a voit să-mi spună pe ce se bazează o învinuire de asemenea gravitate. Consider că este cu totul în afara oricăror norme de anchetă ca cineva să ia cunoștință de capetele de acuzare doar cu prilejul pronunțării sentinței.

În legătură cu aceasta, sînt dator să amintesc despre modul în care a decurs anchetarea mea.

La mai mult de doi ani după ce se efectuase percheziția menționată la locuința mea, am fost chemat în vara lui 1954, în două rînduri, la sediul C. C. al P.M.R., pentru a da relații asupra trecutului meu. Faptul că eu, simplu membru al unei mici organizații de bază dintr-o instituție, nu am fost anchetat de raionul de partid sau de colegiul comitetului orășenesc și nici măcar de Comisia Controlului de Partid, ci un secretar al Comitetului Central se ocupa de lămurirea cazului meu mi-a apărut ca o garanție a spiritului de echitate în care voi fi anchetat.

De amîndouă dățile cînd am fost chemat la tovarășul Ceaușescu, cercetarea a avut caracterul unui interogatoriu prealabil, nerăspunzîndu-mi-se nimic la obiecțiile pe care le-am prezentat, nedîndu-mi-se posibilitatea să dezvolt punctele în apărarea mea, nefiind confruntat cu nimeni. Impresia că nu este vorba decît de etapa preliminară deschiderii adevăratei anchete mi-a fost confirmată și de faptul că, la sfîrșitul celui de-al doilea interogatoriu la care am fost supus, mi s-a comunicat că nu trebuie să părăsesc Bucureștiul, deoarece curînd voi fi chemat din nou.

A trecut însă mai mult de doi ani fără să fiu convocat pentru anchetare, pînă cînd la 7 august 1956 am fost chemat (de data aceasta la Colegiul de Partid al Comitetului Orășenesc București) pentru a afla despre excluderea mea, argumentată pe acuzații dintre care unele, și din cele mai grave, le auzeam pentru întîia oară. Nu mi s-a spus, de pildă, niciodată care a fost conducerea legionară cu care aș fi avut legături la Vălenii de Munte, cine sînt legionarii pe care i-aș fi promovat în posturi de răspundere.

Cu atît mai nepotrivită mi se pare această procedură, cu cît ea a fost adoptată îndată după ce Comitetul Central a emis directivele privitoare la normele de partid în cazuri de sancționări, directive care insistă asupra posibilităților largi de apărare ce trebuie acordate celor aflați în cercetare.

Un articol recent din *Kommunist*, care tratează despre problema consolidării legalității socialiste, atrage atenția că anchetatorii trebuie

să se preocupe de stabilirea adevărului, iar nu de acumularea cu orice preţ a acuzaţiilor împotriva celui anchetat. Anchetatorii trebuie să analizeze cu toată atenţia nu numai faptele care par să contribuie la întărirea învinuirilor, dar şi faptele care pledează în favoarea celui aflat sub anchetă. Neprocedîndu-se astfel, se poate ajunge la erori grave.

Amintesc despre aceasta fiindcă am credinţa că pricina adoptării hotărîrii nejuste prin care am fost exclus din partid este tocmai încălcarea principiilor de anchetare obiectivă."

După ce am recapitulat argumentele prin care respingeam categoric învinuirile nedrepte ce mi se aduceau, am declarat în încheiere: „Convins că judecăţile şi execuţiile sumare sînt incompatibile cu principiile partidului, rog Comisia Controlului de Partid să revizuiască hotărîrea prin care am fost exclus din partid."

Nu-mi făceam iluzii în privinţa posibilităţii ca această „întîmpinare" să fie serios luată în seamă, dar mă simţeam dator să protestez împotriva batjocoririi la care eram supus de către nişte aventurieri politici.

Mi s-a părut semnificativ că excluderea mea nu a fost pusă în discuţia organizaţiei de bază din care făceam parte şi nici măcar hotărîrea de excludere adoptată la „nivel înalt" nu a fost prelucrată în acea organizaţie. Ceea ce înseamnă că „cei de sus" erau conştienţi de faptul că decizia lor putea stîrni nemulţumiri în celula mea.

Aşa cum aveam să aflu mult mai tîrziu, cînd am avut acces la dosarul acestei excluderi, nici un coleg al meu de clasă de la „Sf. Sava" nu a consimţit să dea o declaraţie cum că aş fi fost legionar. Au afirmat că „se ştia în liceu" că eram legionar cîţiva elevi din clase mai mici, printre care Sergiu Şapira (Spirea), fiul unei acompaniatoare a lui George Enescu şi securist notoriu, emigrat ulterior în Occident.

De altfel, mi-am dat seama curînd că nimeni dintre cei cu care aveam de-a face nu credea în seriozitatea motivelor invocate pentru îndepărtarea mea din partid, dar toţi considerau că o asemenea măsură fusese inevitabilă în acele circumstanţe politice. Mă stîpînea gîndul, oarecum consolator, că peste cîtăva vreme, poate peste foarte mulţi ani, mi se va cere iertare pentru mizeriile ce mi se făceau acum.

Mi-am adus atunci aminte de o formulă din ritualul liturgic ortodox: „Cei chemaţi, ieşiţi!", care, deşi are un cu totul alt sens decît al excluderii cuiva din comunitate[1], mi se părea că reuşeşte să caracte-

[1] „Cei chemaţi" erau catehumenii, aderenţii recenţi la creştinism, care încă nu străbătuseră toate etapele iniţierii, pînă la botez, astfel că deocamdată nu

rizeze perfect nedreapta situaţie în care se găseau unii dintre cei mai devotaţi membri de partid: tocmai fiindcă intraseră în mişcare simţind o veritabilă „chemare", au fost alungaţi de către nomenclaturişti ca fiind incomozi prin lipsa lor de obedienţă necondiţionată.

În 1962, cînd am fost trimis să lucrez la Sanepid, doctorul Alexandru Calomfirescu, care îndeplinea formalităţile pretinse de intrarea mea în reţeaua sanitară, mi-a explicat „de la om la om" că fac parte dintr-o categorie acum suspectă politiceşte: cea a indivizilor care au intrat în partid din convingere, dornici să schimbe lumea. Altfel se prezentau lucrurile în anii '60: cineva se înscrie în partid deoarece ştie că numai aşa poate fi admis într-un anumit loc de muncă şi promova pe scară ierarhică. Asemenea oameni sînt mai utili, fiindcă ei nu umblă după potcoave de cai morţi, ci îşi fac datoria, sînt disciplinaţi şi respectă indicaţiile primite. Trebuia, aşadar, să mă împac cu statutul meu de „exclus, trimis la munca de jos"...

Potrivit dispoziţiilor statutare, în iunie 1960 mă adresasem comisiei de contestaţii care a funcţionat în cadrul Congresului al VIII-lea al P.C.R., solicitînd examinarea temeiniciei motivelor excluderii mele din partid. La cîtăva vreme după congres am fost convocat la sediul C. C., unde un tovarăş din colectivul de anchete mi-a comunicat că nu se poate relua discuţia asupra măsurii de excludere, deoarece de atunci nu a intervenit nimic care să dezmintă justeţea acelei măsuri.

Am hotărît curînd după aceea, în sinea mea, ca, pe viitor, să nu mă mai ocup de redactarea unor asemenea contestaţii.

S-a petrecut totuşi atunci ceva, în afara ordinii previzibile a lucrurilor: la 1 noiembrie 1956 am fost numit preparator cu o jumătate de normă la Clinica medicală de la Spitalul „Colentina". Informat permanent despre ce se întîmpla cu mine de către prietenul meu şi asistentul său Piki Grozea, profesorul N. Gh. Lupu a decis să mă angajeze ca medic în prestigiosul serviciu de boli interne pe care-l conducea. Şi nimeni n-a îndrăznit să-l contrazică în această privinţă pe cel care devenise un personaj de legendă în viaţa ştiinţfică şi politică a României.

Încadrarea mea ca preparator la Colentina trebuia să-mi permită menţinerea contactului cu practica medicală, în condiţiile în care principalul efort îl îndreptam totuşi în direcţia studiilor medico-istorice.

---

erau socotiţi vrednici să fie prezenţi la faza din liturghie a sfinţirii pîinii şi vinului în vederea împărtăşirii.

De fapt, încercam să recuperez cîte ceva în materie de instruire clinică, instruire pe care o neglijasem sistematic datorită preocupărilor mele politice de pînă mai ieri.

Am frecventat conştiincios spitalul, cîte trei ore şi jumătate în fiecare zi de lucru. Dar faptul că eram repartizat într-un anumit salon nu m-a făcut să mă simt ca acasă printre reumatici şi apoi printre leucemici. În realitate, nici un moment n-am avut sentimentul că-mi revenea o răpundere efectivă în investigarea şi tratarea respectivilor bolnavi, ci mă simţeam în pielea unui „băgător de seamă", atent la ce constată şi ce dispun şefii de salon, eu urmînd să întocmesc foi de observaţie în conformitate cu diagnosticul pus de oamenii cei mai competenţi din clinică şi urmărind rezultatele tratamentului prescris de aceştia.

Asistam cu încîntare la demonstraţiile de examinare a pacienţilor făcute din cînd în cînd de prea înţeleptul şi blajinul profesor Lupu, participam modest la discutarea unor probleme mai dificile sub îndrumarea doctorului Radu Păun, beneficiam de sfaturile doctorului Rudi Geib, ca şi de ale altor colegi devotaţi meşteşugului vindecării.

Am văzut trecînd prin saloanele de la „Colentina" şi cîţiva pacienţi renumiţi. Printre ei s-a numărat Geo Bogza, cu care m-am complăcut să stau de vorbă nu numai pe teme medicale. După ce evocasem împreună unele aspecte din trecutul avangărzii literare româneşti, Bogza brusc mi-a poruncit: „Scoate hîrtia!". N-am înţeles despre ce putea fi vorba, pînă cînd el mi-a explicat că aşteaptă să-i prezint un text al meu, poezie sau proză, despre care să-i cer părerea. Se vede că era deprins cu un asmenea comportament din partea anumitor convorbitori ocazionali, fie ei medici...

Cît am zăbovit la Colentina mi-am dat silinţa să-mi reîmprospătez cunoştinţele clinice şi să mă informez asupra noutăţilor din medicina internă, drept care am umplut cu conspecte cîteva caiete. În paralel, i-am dat o mînă de ajutor lui Piki la traducerea din engleză a părţii I, despre sînge şi limfă, a tratatului canadienilor C. H. Best şi N. B. Taylor *Bazele fiziologice ale practicii medicale;* versiunea românească a cărţii avea să fie tipărită în 1958.

Inevitabilul s-a produs către sfîrşitul lui septembrie 1957, cînd am fost anunţat că postul meu de preparator la clinica profesorului Lupu a fost desfiinţat.

Zguduirea sufletească provocată de îndepărtarea mea din partid n-a izbutit să mă abată de la treaba în care mă găseam angrenat: istoricul

medicinei muncii în țara noastră. Am stăruit să frecventez bibliotecile în vederea completării documentării și m-am apucat să definitivez textul lucrării. Știam prea bine că un exclus din partid are puține șanse să-și vadă publicate opurile, dar mi-am impus să nu demobilizez, astfel că am reușit să predau lucrarea la Editura Medicală.

După cîteva amînări, am avut, la sfîrșitul lui 1957, imensa bucurie de a ține în mînă exemplarul de semnal al primei mele cărți, *Istoria ocrotirii sănătății muncitorilor din România (pînă la 23 August 1944),* publicată în 1 500 de exemplare, cu o prezentare grafică destul de decentă.

Eram mulțumit și pentru că editura acceptase să opresc expunerea în 1944, pe motiv că altcineva s-a angajat să se ocupe de situația „de după eliberare"; de fapt, nu voiam să mă apuc de elogierea cu orice preț a realizărilor, uneori îndoielnice, din ultimul deceniu. M-am ferit să mă conformez deprinderii curente de a cita din articolele și cuvîntările conducătorilor actuali ai partidului, limitîndu-mă să reproduc o declarație a lui Chivu Stoica la procesul ceferiștilor din 1934. În schimb, am menționat-o de cîteva ori pe vechea noastră militantă socialistă doctorița Ecaterina Arbore-Ralli, victimă în 1937 a epurărilor staliniste din U.R.S.S., fapt pentru care se evita și la noi să se vorbească despre ea.

N-a fost de mirare că presa a păstrat aproape complet tăcerea în privința scrierii mele: autorul fiind un proscris politic, nu era cazul ca lucrarea lui să fie popularizată, măcar că ea aborda o temă din cele mai respectabile la acea epocă. Cu atît mai puțin putea fi vorba să i se acorde Premiul de stat, care pe atunci încununa cu promptitudine orice monografie consacrată trecutului clasei noastre muncitoare.

Trebuie să recunosc că *Istoria ocrotirii sănătății muncitorilor* poartă pecetea epocii în care a fost elaborată, insistînd, așa cum mi-a atras atenția prietenul meu Sergiu Al-George, doar asupra aspectelor negative și prezentînd destul de sumar realizările, cîte au fost ele, în favoarea lucrătorilor din industrie. Dar atît am fost în stare la vremea aceea.

Tot în 1957 a apărut, sub semnătura lui G. Barbu, G. Brătescu și V. Manoliu, un album cu 210 imagini, intitulat *Din trecutul medicinei în Republica Populară Română – Iconografie,* editat în trei limbi (română, franceză și rusă). Mie mi-a revenit sarcina selectării, ordonării și comentării planșelor.

O altă realizare a celor trei iatroistoriografi de la C.O.O.S.I.M. a fost publicarea în același an a culegerii de articole *Istoria medicinei.*

Studii şi cercetări, reunind contribuţiile a 43 de colaboratori din toată ţara, medici de profiluri diferite, istorici, bibliografi etc.

Am continuat, în acea perioadă, să ne preocupăm de bunul mers al cercului de referate medico-istorice, al cărui prestigiu printre mai vechii intelectuali bucureşteni sporea mereu. Se dusese vestea că la şedinţele de comunicări de pe Calea Griviţei sînt bine veniţi, ba chiar pot face expuneri pe teme de istorie a medicinei toţi cei care se interesează de trecutul nostru, inclusiv cei cărora li se interzisese recent orice activitate în învăţămînt sau în publicitate. În ambianţa dramatică a „obsedantului deceniu", cercul nostru a devenit un refugiu pentru mulţi intelectuali valoroşi care, dintr-un motiv sau altul, fuseseră alungaţi din viaţa publică.

Aşa am ajuns să mă împrietenesc cu psihiatrul Ion I. Cantacuzino-Filotti, fecund istoric al cinematografiei, adevărat democrat, dar căruia i se imputa o trecătoare „rinocerizare" sub guvernarea legionară; cu doctorul Ioan Popescu-Sibiu, vinovat de a se fi afirmat ca partizan al psihanalizei; cu Gheorghe Bezviconi, care, fiindcă studiase, de pe poziţii burgheze, trecutul relaţiilor româno-ruse, fusese trimis paznic la un cimitir (prilej pentru el, neobositul explorator, să redacteze un catalog al personalităţilor înhumate în Capitală, cu transcrierea unor date figurînd pe inscripţiile tombale); cu Lucian Predescu, autorul faimoasei *Enciclopedii „Cugetarea",* apărută la sfîrşitul lui 1940; cu rabinul şi istoricul Mayer A. Halevy, un bun cunoscător al vieţii culturale în trecutul ţinuturilor noastre, chiar cînd nu era vorba de aspecte interesînd comunităţile evreieşti.

Ne vizitau adeseori la sediul nostru cîţiva bătrîni iubitori ai istoriei medicinei, precum generalii medici Odiseu Apostol şi Ion Bălănescu, doctorul Alexandru Raicovicianu şi alţii.

Legătura cea mai preţioasă pe care am stabilit-o în acele împrejurări a fost colaborarea cu doctorul Nicolae Vătămanu, apreciat dermatolog, care însă dobîndise notorietate datorită publicaţiilor de popularizare pe care le redactase, printre care săptămînalul *Trup şi suflet.* Întrucît asemenea publicaţii nu se remarcaseră prin nivelul lor ştiinţific, ci mai degrabă prin concesiile făcute preferinţelor publicului, mulţi au manifestat rezerve şi faţă de lucrările istoriografice elaborate mai recent de Vătămanu. Dar, la o analiză mai atentă, aceste lucrări vădeau calităţi deosebite. Astfel, el s-a ocupat de perioadele mai puţin studiate ale trecutului nostru medical şi a demonstrat capacitatea sa de aprofundare a proceselor istorice pe baza unui material documentar

destul de restrîns. Am avut mult de cîştigat din schimbul de opinii cu doctorul Vătămanu.

Tot pe-atunci şi-a făcut apariţia la şedinţele noastre de comunicări neliniştitorul doctor Sandu Lieblich. Se ştia despre el că fusese alături de mişcarea muncitorească încă de la sfîrşitul Primului Război Mondial, că după instaurarea regimului comunist i se încredinţase conducerea Comitetului Democrat Evreiesc şi că, la un moment dat, a nimerit în închisorile acestui regim. Lieblich avea să-mi explice că arestarea lui s-a datorat unei sincope suferite de Vasile Luca în cursul tratamentului salvarsanic pe care el i-l efectua în secret; s-a considerat că acest accident a fost urmarea unei tentative de asasinat puse la cale de către imperialişti. A fost deci firesc ca, atunci cînd Luca a fost suspectat ca agent al duşmanilor de clasă, Lieblich să fie eliberat. La şedinţele noastre, el lua adeseori cuvîntul pentru a denunţa poziţiile incompatibile cu linia partidului ale unora dintre comunicatori.

În particular mi-a vorbit de atitudinea criminală faţă de el a Anei Pauker, care, deşi îi cunoştea ca nimeni altul trecutul de militant comunist, n-a intervenit cînd fusese pus sub acuzare.

Mie îmi arăta totuşi simpatie, iar cînd a decedat, în 1971, am avut supriza să aflu că dispusese să mi se dea, spre amintire, o piesă de mobilă din colecţia sa şi cîteva cărţi pe care aveam să le aleg din interesanta lui bibliotecă.

Existenţa noastră familială a fost dominată, către sfîrşitul anilor '50, tot de prezenţa printre noi a Anei Pauker. Ea avea ultimul cuvînt în problemele privind bunul mers al gospodăriei, lucru de înţeles ţinînd seama măcar de faptul că, în bugetul familiei, contribuţia sa bănească, provenită din salariul de colaboratoare a Editurii Politice, era decisivă.

Toţi ai casei, începînd cu maică-mea, dădeam întîietate trebuinţelor şi dorinţelor tovarăşei Ana, silindu-ne să nu o deranjăm cînd lucra la revizuirea unor traduceri pregătite pentru tipar de amintita editură. Uneori ne comunica impresiile asupra textelor respective. A fost încîntată să revadă tălmăciri din Karl Marx sau să parcurgă lucrarea lui August Bebel *Femeia şi socialismul,* după cum, privitor la scrierea lui Roger Garaudy despre problema agrară, ne-a declarat: „Vai, ce plicticos este!"

Tovarăşa Ana era principala responsabilă a educării copiilor mei, şi desigur a lui Sandu, fiul ei adoptiv. În toate discuţiile referitoare la purtarea noastră faţă de copii, opinia sa era hotărîtoare.

S-a întîmplat mai tîrziu să mi se impute un fel de indiferenţă faţă de copiii mei, pe care i-aş fi lăsat cu totul în grija celor două bunici. N-am putut şi nu pot accepta o asemenea învinuire, căci în permanenţă am fost preocupat de modul cum evoluau odraslele mele, dar e adevărat că n-am pus niciodată piciorul în prag cînd eram oarecum nemulţumit de preferinţa arătată Stelei de bunica Ana sau de îngăduinţa excesivă pe care ea o manifesta uneori faţă de Tudor. Socoteam că a o contrazice în atare circumstanţe era, dată fiind poziţia ei în familie (ca şi drama sa personală), o impietate.

Venea zilnic la noi, ca „tovarăşă de serviciu", Ecaterina Gîrlan, mult preţuita „tanti Kati" sau „Kati nëni", o unguroaică harnică şi deşteaptă, care, lucru de necrezut, o cunoscuse pe tovarăşa Ana prin 1934-1935, înainte de arestarea ei; la vremea aceea, Kati era angajata unui medic, în locuinţa căruia ilegala Ana se adăpostea din cînd în cînd (desigur că femeia de serviciu nu ştia nimic despre identitatea reală a vizitatoarei)...

O vreme, Ana a mers pentru cumpărături gospodăreşti la mica piaţă de vizavi de Operă, probabil şi din nevoia de a lua contact cu lumea. La început mi-a fost teamă de eventuale reacţii ostile din partea unora dintre cei de faţă. Am avut însă prilejul, însoţind-o cîteodată în asemenea escapade, să constat atitudinea de vădită bunăvoinţă faţă de ea nu numai a vînzătorilor, dar şi a cumpărătorilor, care se dădeau la o parte, invitînd-o să nu stea la coadă. Printre cei care îi arătau mai multă afabilitate se numărau foşti ofiţeri, unii dintre ei îndepărtaţi din armată probabil pe vremea cînd ea fusese „mare". Este de crezut că, mai-nainte, o blestemaseră, dar acum, cînd o vedeau decăzută din funcţii şi onoruri, se sileau să-i arate chiar căldură. Să fie aceasta o atitudine tipic românească?

Acelaşi lucru l-am remarcat, de altminteri, şi în alte situaţii. S-a întîmplat ca, la terminarea rulării unui film într-o sală aglomerată, spectatorii să stea locului, pentru a-i înlesni ei plecarea.

La noi în casă intra puţină lume, dar cîteva persoane sfidau interdicţia, nicăieri formulată, însă cu atît mai ţinută-n seamă, de a o vizita pe Ana Pauker. Adeseori venea să o vadă o muncitoare veche tovarăşă a ei de puşcărie, Maria Andreescu, desemnată de noi cu apelativul mîngîietor „Băbica". Mai trecea pe la ea ilegalista Lea Livia Ardeleanu, fostă responsabilă de cadre la Teatrul „C. Tănase". Profesorul de farmacologie de la I.M.F. Alfred Bernard Teitel îndrăznea şi el să pătrundă în casa noastră; cînd rămîneam în pană financiară, mă du-

ceam, cu ştirea soacrei mele, la cabinetul lui de la facultate pentru a împrumuta o sumă, pe care aveam grijă să i-o restitui cît mai grabnic.

În 1957, tovarăşa Ana a mers cu noi la „reşedinţa de vară" din casa mea părintească de la Vălenii de Munte. S-a simţit bine acolo, în chioşcul învăluit de hamei şi în grădina unde se coceau merele şi prunele.

După urgia ce se abătuse în ultimul deceniu asupra „lumii bune" vălenare, maică-mea rămăsese una dintre puţinele reprezentante ale categoriei sociale a celor care se complăcuseră în atmosfera culturală şi politică dominată de personalitatea lui Nicolae Iorga. Probabil că de aceea o vizitau, cînd ea poposea pe vară la Văleni, distinsa Lucia Bogdan, sora doamnei Iorga, şi chiar doctorul Ştefan Iorga, fiul savantului.

Stela şi Tudor era acum elevi la şcoala primară de la „Sf. Elefterie". Stela a început să ia lecţii particulare de franceză şi germană, dar şi de pian şi balet, iar Tudor părea interesat de studiul pianului. Dar mica Irina nu se arăta prea amuzată de cursul de balet.

În vara anului 1959, Tania a mers la mare cu copiii. Din considerente financiare, s-au adăpostit în corturile de pe plaja de la Mamaia.

Între timp, Vlad s-a mutat de la noi, căsătorindu-se cu Mira Millo. Maşa şi Martin, împreună cu Mircea al lor, ne vizitau foarte des.

Un eveniment cu ecouri în activitatea mea perofesională s-a produs în noiembrie 1958, cînd Centrul de Organizare a Ocrotirii Sănătăţii şi Istoria Medicinei a fost înglobat în Institutul de Igienă şi Sănătate Publică. Secţia noastră de istorie a medicinei a căpătat statutul de laborator în cadrul institutului, care a preluat astfel grija adăpostirii valoroasei noastre biblioteci şi arhive. Iată-ne pe toţi cei de pe Calea Griviţei descinzînd pe strada Dr. Leonte, în spatele I.M.F.-ului. Mie personal, această situaţie „topografică" îmi era convenabilă, căci pe atunci locuiam foarte aproape de noul loc de muncă.

Mi-am orientat investigaţiile în direcţii neglijate sau chiar evitate de cercetătorii mai vechi, precum fundamentele filozofice ale doctrinelor medicale, medici români cu idei înaintate sau relaţiile medicale româno-ruse. Am izbutit să public articole despre concepţiile lui Al. Suţu, D. Ulea, N. Zubcu-Codreanu, C. A. Polihronie, L. Fialla, Şt. Stîncă, G. Marinescu, I. Cantacuzino şi ale altor „avangardişti". Dar cînd a fost vorba de întocmirea unor lucrări monografice pe temele amintite, cum ar fi fost o proiectată sinteză intitulată *Evoluţia gîndirii medicale româneşti*, editorii s-au arătat foarte reticenţi.

În schimb, mi-au fost acceptate cîteva traduceri, în primul rînd cea a operei capitale a lui Claude Bernard *Introducere în studiul medicinei experimentale*[1], cu o amplă prefață, în care mi-am declarat respectul și admirația pentru marele teoretician metodolog, asupra gîndirii căruia ne atrăsese stăruitor atenția Francisc Rainer.

Tot în 1958 a fost tipărită tălmăcirea, pe care o făcusem la cererea Editurii Științifice, a scrierii *Louis Pasteur, un maestru al anchetei științifice* de Jacques Nicolle, microbiolog francez a cărui vizită era așteptată la București. Am fost tare amărît constatînd, la apariția cărții, că postfața semnată de mine *Începuturile erei pasteuriene în România* fusese pur și simplu eliminată în ultimul moment. Eram dispus atunci să-i fac vinovați pe cei de la editură, începînd cu redactoarea de carte, pentru nesocotirea contribuției mele, dar ulterior mi-am dat seama că totul fusese pus la cale de către organele de partid. Semnificativ a fost că lui Jacques Nicolle, cu care purtasem corespondență și care, la sosirea în București, își exprimase dorința de a mă întîlni, i s-a spus că eu lipsesc din Capitală...

Timp de doi-trei ani, studiul operei filozofice a lui Julien Offroy de La Mettrie a constituit una dintre principalele mele preocupări. Am depus un efort deosebit pentru a-mi procura versiunile originare și comentariile publicate de-a lungul a două secole. Am apelat, pentru împrumuturi, nu numai la marile biblioteci din țara noastră, dar și la cele din Franța, R.F.G., Ungaria și U.R.S.S. Am tradus șase din tratatele lui La Mettrie, am prevăzut aceste texte cu vreo 800 de note și am redactat un studiu introductiv „pe linie" de vreo 70 de pagini. Este adevărat că, după apariția în 1961 a volumului *Omul mașină și alte opere filozofice,* mulți m-au felicitat *verbal* pentru această realizare.

Am scris în acest răstimp cîteva comunicări pentru congresele internaționale de istoria medicinei sau farmaciei desfășurate la Varșovia, Madrid, Montpellier, Dubrovnik și Atena. M-am ocupat de tipărirea unor broșuri cu textul respectivelor comunicări, astfel că, dacă nu mi s-a permis să particip personal la întîlnirile științifice de peste hotare, am fost prezent acolo sub această formă deturnată.

În toamna lui 1957 s-a împlinit un secol de la înființarea Școlii Naționale de Medicină și Farmacie din București, prima instituție de rang universitar din învățămîntul medico-farmaceutic românesc. Ti-

---

[1] Redactorul cărții a modificat, la sugestia nu mai știu cui, titlul propus de mine: *Introducere la studiul medicinei experimentale*, parcă mai fidel spiritului bernardian.

părindu-se atunci un volum festiv, am fost invitat să fiu colaboratorul profesorului N. Gh. Lupu şi al conferenţiarului Radu Păun la redactarea capitolului privind istoricul învăţămîntului bucureştean de medicină internă.

A mai intervenit încă o neaşteptată solicitare în legătură cu pregătirea volumului jubiliar. Conferenţiarul Iuliu Ghelerter primise, în calitate de titular al disciplinei de istoria medicinei, sarcina de a scrie o prezentare generală a evoluţiei studiului medicinei la Bucureşti. Textul elaborat de el a fost dat spre referire doctorului Iosif Bogdan, care deţinea un post de răspundere la Secţia de propagandă a partidului. Nemulţumit de unele formulări, Bogdan a făcut pe marginea dactilogramei lui Ghelerter tot felul de adnotări ironice. Aceasta a fost de-ajuns ca bietul om, care de mai multă vreme făcea crize depresive, să intre în panică şi să se declare incapabil să revadă materialul incriminat.

Binecunoscuta actriţă Beate Fredanov, soţia lui Ghelerter, m-a chemat ca să mă roage să-i dau o mînă de ajutor lui Nae (aşa îi spuneau intimii lui Iuliu) în aceste împrejurări nefericite. Am acceptat imediat şi apoi, săptămîni de-a rîndul, am mers după-amiezele la necăjitul coleg pentru a pune la punct acel text şi a revizui o serie de materiale.

Numele meu n-a figurat printre cele ale redactorilor volumului *Învăţămîntul medical şi farmaceutic din Bucureşti (de la începuturi pînă în prezent),* apărut în 1963, dar rectorul Th. Burghele, care fusese încunoştinţat de contribuţia mea la finisarea lucrării, m-a chemat ca să-mi înmîneze, pe tăcute, un plic cu bancnote.

Către sfîrşitul anilor '50 a produs o mare senzaţie în Bucureşti ştirea că un grup de comunişti ilegalişti, toţi evrei, a fost arestat după ce devalizase o dubă ce transporta fonduri ale Băncii Naţionale. Din acel grup făceau parte trei persoane care îmi fuseseră foarte apropiate: Saşa Muşat, Igor (Gugu) Sevianu şi Paul Ioanid. Cu acesta din urmă avusesem a face la Moscova, cînd urma cursuri de pregătire pentru zborurile stratosferice şi locuia la Ambasada română, soţia sa făcînd parte din personalul diplomatic auxiliar.

Pe vremea studenţiei întreţinusem cu Saşa relaţii foarte strînse, s-ar putea spune frăţeşti. Formal, împărţisem sarcina de secretar general al Frontului Democrat Universitar, el reprezentînd Partidul Social-Democrat, iar eu pe cel comunist. Aşa cum am mai arătat aici, mi se dezvăluise de către conducerea noastră, în vederea unei cît mai bune co-

laborări cu Saşa, secretul că acest utecist dinainte de 1944 fusese trimis să lucreze ca agent al P.C.R.-ului la socialişti.

Am pierdut legătura cu amicul meu cînd am plecat să lucrez la ambasada din Moscova. La înapoiere nu l-am mai găsit la Bucureşti; mi s-a spus că fugise în Occident.

Dar prin 1956, curînd după ce fusesem exclus din partid, m-am auzit strigat pe stradă de cineva. Era Saşa, cu care m-am aşezat la o masă de la balconul Cofetăriei Nestor. Mi-a spus că se întorsese de curînd în ţară, după ce lucrase ca informator al partidului nostru în cercurile social-democrate din Franţa. Aflîndu-se însă în pericol de a fi demascat, s-a grăbit să revină acasă.

Aici a fost numit asistent la Facultatea de Istorie, primind şi responsabilităţi în învăţămîntul de partid. Era însă foarte nemulţumit de situaţia în care se găsea, deoarece colegii de catedră, în frunte cu profesorul Oţetea, îl somau să prezinte dovezi că la Paris lucrase la pregătirea unei teze de doctorat, aşa cum afirma el.

Mă întîlneam adesea cu Saşa la Biblioteca Academiei, unde consulta materiale de istorie contemporană. Deşi mă găseam în situaţia penibilă de exclus din partid, el îmi arăta o încredere deplină, împărtăşindu-mi frămîntările sufleteşti şi nesăbuitele lui proiecte.

Printre altele, mi-a declarat că, nemaiputînd suporta atmosfera de suspiciune şi ameninţare întreţinută de tot mai agresivii săi duşmani, a decis să părăsească ţara. S-a gîndit să depună o cerere de emigrare în Israel pe numele lui originar – Glanzstein, dar se teme că, aflîndu-se că este vorba de actualul Saşa Muşat, va primi un răspuns negativ. Altă dată mi-a declarat că nu vede altă soluţie decît plecarea clandestină. Întrucît bunul său amic inginerul Gugu Sevianu (cunoscut mie şi el de pe cînd eram studenţi utecişti) învăţase cîndva pilotajul aviatic, cei doi plănuiseră să-l cumpere pe un aviator, care să-i lase să decoleze fără autorizaţie. De fiecare dată mă străduiam să-i demonstrez inconsistenţa planurilor sale.

Fiindcă Saşa şi Gugu se aflau în permanentă criză financiară, întrucît nu mai aveau locuri de muncă stabile, din cînd în cînd îmi cereau cîte un mic împrumut, restituit apoi cu regularitate. De aceea m-a mirat faptul că modesta sumă pe care i-o dădusem lui Gugu „pentru cîteva zile", în iunie 1959, nu mi-a fost înapoiată nici la începutul toamnei.

Curînd aveam să aflu cu stupoare că Saşa şi Gugu făcuseră parte din banda care atacase, în zona filialei B.N.R. din cartierul Giuleşti, autoduba care transporta saci cu bancnote. Monica, soţia lui Gugu, pe faţă cu o mască neagră, le explica trecătorilor, care începeau să se

alarmeze, că nu e vorba decît de repetiţia unor scene dintr-un film poliţist. După ce au părăsit „locul crimei" cu un taxi furat, tîlharii s-au despărţit pe maidanul din mahalaua Crîngaşi.

Nu s-au dat amănunte despre împrejurările în care ei au fost dibuiţi şi arestaţi. În această privinţă nu am aflat nimic nici din filmul rulat cu circuit închis *Reconstituirea,* pe care am reuşit să-l văd datorită bunăvoinţei şefului meu de laborator Gabriel Barbu.

Filmul era jucat de înşişi „eroii" spargerii din Giuleşti, care se mişcau cu totul neconvingător, ca nişte marionete, în faţa aparatului de filmat. Aşa i-am văzut pentru ultima oară pe cunoscuţii mei Saşa, Gugu, Monica şi Paul, flancaţi de alţi trei complici. La data proiectării filmului fuseseră toţi executaţi, cu excepţia Monicăi, cruţată fiindcă... era femeie. Ea avea să fie eliberată din închisoare în 1964, în cadrul amnestierii generale a „deţinuţilor politici".

S-a vorbit mult şi îndelung despre dedesubturile acestei afaceri judiciare fără precedent. Unii au lansat versiunea că „expropriatorii" urmăriseră obţinerea de fonduri necesare subvenţionării emigrării a cît mai multor evrei în Israel. De altminteri, în relatările oficiale şi mai ales în film, se stăruia asupra faptului că toţi aceşti bandiţi erau evrei, nemaipomenindu-se însă nimic despre activitatea lor de comunişti din ilegalitate şi nici despre amănuntele că Saşa Muşat era văr cu Florica, soţia lui Bodnăraş, iar Alexandru Ioanid, presupusa căpetenie a „loviturii", abia divorţase de o cumnată a lui Drăghici. Nu cumva serviciile speciale avuseseră interesul să-i lichideze pe aceşti indivizi care ştiau prea multe?

Nu sînt de părerea celor care cred că întreaga „afacere Ioanid" ar fi fost o simplă înscenare, acuzaţii aflînd ce li se impută abia atunci cînd au fost puşi să joace în sinistra *Reconstituire.* Aşa cum îi cunoşteam pe exaltaţii şi aventuroşii Saşa şi Gugu, lucru ce mi se pare valabil şi pentru complicii lor, aceşti tineri luptători comunişti dinainte de 23 August 1944 au avut parte de atîtea oribile deziluzii în anii care au urmat, printre care demascarea „cosmopoliţilor fără patrie" sau acea a „asasinilor în halate albe", încît elanul lor vital a fost iremediabil compromis, astfel că s-au arătat dispuşi să adopte o iraţională atitudine de autodistrugere, manifestînd ceea ce Freud denumea „pulsiunea tanatică". Ei s-au angajat orbeşte în această aventură, care trebuia să-i libereze, într-un fel sau altul, de obsesia trădării idealurilor tinereţii lor.

Rămîne totuşi întrebarea dacă, la un moment dat, „forţele în drept" nu strecuraseră cumva printre ei un provocator pentru a le sugera absurda ispravă de la Giuleşti.

Starea sănătăţii tovarăşei Ana s-a deteriorat în primăvara anului 1959. A refuzat să se interneze, aşa cum i-am propus, la Spitalul „Elias", cel la care avea acces ca angajată a Editurii Politice; ne-a declarat că nu vrea să fie înconjurată doar de figuri neprietenoase.

Prin intermedierea lui Piki Grozea i-am dat de ştire profesorului N. Gh. Lupu despre noile necazuri ale soacrei mele. Acesta a venit la noi acasă, a examinat-o şi a convins-o să se interneze pentru explorări la clinica lui. După cîteva zile, ea s-a externat, aflîndu-se parcă într-o formă fizică ameliorată. A acceptat să meargă, pe timpul verii, împreună cu Maşa şi Mircea, la o vilă a partidului de la Breaza de Sus, unde am vizitat-o cu Tania.

Pe toamnă, suferinţele tovarăşei Ana au reînceput. A fost iarăşi internată la Clinica medicală de la Colentina, Tania rămînînd tot timpul alături de ea. Profesorul Lupu a pus diagnosticul de recidivă a stării canceroase. Leziunile decelate în zona toracică fiind difuze şi multiple, nu s-a putut proceda la o intervenţie chirurgicală.

În octombrie 1959, Vlad şi Tania au primit, după trei ani de aşteptare, răspunsul la scrisoarea adresată Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S., scrisoare prin care se interesau de soarta tatălui lor Marcel Pauker, arestat la Moscova în 1938. Crucea Roşie sovietică îi anunţa, prin intermediul Crucii Roşii române, că părintele lor decedase la 16 august 1938, dar că ea nu mai dispune de alte date în această privinţă.

Ştirea a impresionat-o profund pe tovarăşa Ana, care, după mai bine de două decenii de nesiguranţă (căci, în cîteva rînduri, îi ajunseseră la urechi zvonuri cum că soţul ei ar mai fi în viaţă, internat într-un lagăr), primea confirmarea oficială a morţii lui.

Îndată a căzut la pat, din care n-avea să se ridice decît pentru scurtă vreme, în mai 1960, cînd, la insistenţele prietenei sale Băbica, am procurat „serul" anticanceros al doctorului Ranetescu de la Vălenii de Munte, ser preparat la Institutul de Igienă, unde lucram şi eu. După primele injecţii, bolnava s-a simţit mai bine, ca peste două săptămîni starea ei generală să se înrăutăţească brusc.

Ne aşteptam la sfîrşitul fatal. Eu care, în fiecare seară, veneam la patul ei, ca să-i fac un rezumat al ştirilor ascultate la radio Monaco,

nu i-am mai pomenit, ca să nu o întristez, despre sfîrşitul la 30 mai al lui Boris Pasternak.

În după-amiaza de 3 iunie, ea era stăpînită de o mare neliniște, care spre seară avea să ia aspectul unei stări de agitație. Am rămas cu Tania alături de ea şi i-am auzit ultimele cuvinte: „De s-ar termina o dată!..." Apoi s-a stins încet.

Prin Florica Mezincescu, i-am anunțat pe cei de la Editura Politică despre sfîrşitul ei. Ne-au comunicat că se vor ocupa ei de ceremonia de la crematoriu.

În dimineața incinerării, împrejurimile crematoriului erau pline de persoane necunoscute. Înăuntru am pătruns noi, familia, precum şi cîțiva prieteni şi cunoscuți, cărora li s-a alăturat o delegație a Asociației Foştilor Luptători Antifasciști, condusă de Al. Şiperco.

Acesta m-a întrebat dacă sîntem de acord să rostească, în numele asociației, un cuvînt de despărțire. Fără să-i mai consult pe ceilalți din familie, am răspuns negativ, speriindu-mă gîndul că discursul va conține doar serbede elogii formale, dacă nu chiar critici preluate din „documentele de partid".

Cînd responsabilul crematoriului mi-a cerut să aleg între *Internaționala* şi marşul funebru din *Eroica,* am optat pentru intonarea melodiei beethoveniene în momentul coborîrii sicriului. Am regretat apoi această resentimentară hotărîre a mea, căci, în toate convorbirile pe teme politice din ultimii ani cu tovarăşa Ana, ea îşi exprimase convingerea că actuala criză ideologică şi tactică a partidului va fi curînd depăşită, astfel ca fondul marxist originar să fie scos la lumină. Mi-am dat seama că am fost un nesăbuit cînd am împiedicat ca, la incinerarea ei, să răsune imnul revoluționar.

Nu m-a mirat că nici un reprezentant al conducerii P.M.R. nu era de față. În schimb, printre puținii care ne-au prezentat condoleanțe în incinta crematoriului s-a numărat conducătorul din 1921 al Partidului Comunist din România, Gheorghe Cristescu-Plăpumaru; Babica l-a adus la incinerare pe acest supraviețuitor al perioadei romantice din viața partidului şi a Anei Pauker.

În vara lui 1960 s-a procedat la atestarea cercetătorilor ştiințifici de la Institutul de Igienă. Văzînd că este mereu amînată examinarea „cazului" meu, al unui cercetător exclus din partid, dar activînd într-un domeniu cu implicații „ideologice", m-am decis să mă adresez conducerii P.M.R., lui Gheorghiu-Dej personal, rugîndu-l să prevină co-

miterea unei nedreptăți, căci îndepărtarea mea din munca științifică ar putea fi interpretată ca un gest de persecutare a ginerelui Anei Pauker.

Nu știu dacă scrisoarea mea va fi ajuns în mîna primului-secretar, dar la începutul lui octombrie am fost înștiințat că s-a dispus atestarea mea. Mai mult încă, mi s-a comunicat oral cu acest prilej că, pe viitor, nu trebuie să-mi mai fac asemenea griji, întrucît rămînerea mea în colectivul de istorici ai medicinei de la Institutul de Igienă nu este în nici un fel influențată de relațiile mele de rudenie.

Chiar și după îndepărtarea mea din partid am avut cînd și cînd a face cu securiști care, introduși de responsabilul nostru cu cadrele, îmi cereau informații despre comportamentul din trecut al anumitor persoane.

În iulie-august 1961 am fost de-a dreptul asaltat de un „tovarăș", care voia să-i dau o listă a colegilor mei de studenție membri ai „partidelor istorice". Temîndu-mă că m-ar putea bănui de rea-voință, i-am înșirat, într-o „referință scrisă", numele țărăniștilor și liberalilor menționați într-o notă publicată în *Scînteia* după ciocnirile de la 8 noiembrie 1945.

Peste puțină vreme, fostul meu coleg de facultate Nicolae Bucur, pe care-l „denunțasem" fiindcă îl știam „denunțat" de ziar, mi-a trimis vorbă că nu mă crezuse atît de laș; așadar, securistul i-a arătat declarația semnată de mine.

Întîlnindu-l la mai bine de un an după aceea pe Niki Elian, un alt coleg pe care-l semnalasem, în aceeași declarație, ca fost țărănist, l-am întrebat dacă avusese neplăceri din pricina mea. Din fericire, lui nu i se ceruse, în ultima vreme, socoteală privitor la atitudinea sa politică din trecut.

Despre nota informativă pe care o iscălisem în vara lui 1961, am consemnat în jurnalul meu la 23 ianuarie 1963: „M-a îmbătrînit, m-a cocoșat sufletește episodul acesta. În primul rînd, faptul că cei în cauză au aflat despre comportarea mea!... Îl înțeleg pe [apostolul] Petru, cel de la cîntatul cocoșilor. Măcar pe viitor, voi fi în stare să mă arăt om? Unii, vrînd să fie prea deștepți, cad în mocirlele cele mai puturoase. A fi demn nu este important pentru părerea celorlalți față de tine, ci pentru părerea ta proprie despre tine... N-am voie să fiu cîrpă."

În 1961, Secția de istoria medicinei a Societății Științelor Medicale din R.P.R. a publicat un volum cu rezumatele comunicărilor prezentate la acea secție în intervalul 1956-1961. De colectarea materialelor

se ocupaseră Barbu, Bercuş, Duţescu şi Manoliu, redactarea rezumatelor fusese realizată de mine şi Georgescu-Vîşte, versiunea rusă a rezumatelor i se datora Taniei, iar cea franceză lui Ghelerter. Dar, pe motiv că nu trebuie să încărcăm lista celor care colaboraseră la întocmirea volumului, pe contrapagina foii de titlu au figurat ca redactori Gherlerter, Duţescu, Manoliu, Bercuş şi Georgescu, Tania fiind eliminată dintre redactori, iar Barbu şi cu mine fiind recunoscuţi doar ca autori ai „prezentării istorice" care prefaţa lucrarea. N-am fost atunci în stare să realizez că era vorba de plasarea mea şi a lui Barbu în categoria persoanelor indezirabile.

De-a lungul lui 1961 am publicat un şir de articole în diverse reviste medicale, am lucrat la traducerea unor scrieri ale lui Ibn-Sina (Avicenna) şi am cheltuit mult timp cu operaţiile redacţionale pentru noul volum de studii şi cercetări medico-istorice programat să apară la Editura Academiei R.P.R.

Cu toate asigurările ce-mi fuseseră date în privinţa stabilităţii poziţiei mele de cerecetător ştiinţific, trăiam într-o atmosferă destul de neliniştitoare. Trudind la tălmăcirea din Avicenna, mă întrebam dacă-mi va fi dat să văd tipărit acest text.

Alarma mea a sporit considerabil în urma Plenarei lărgite a C.C. al P.M.R. din 30 noiembrie – 5 decembrie 1961. În comunicatul difuzat atunci se arăta că „plenara a condamnat încă o dată acţiunile antipartinice ale grupării fracţioniste Pauker-Luca, ajutată de T. Georgescu". Am înţeles că îmi făcusem iluzii cînd am crezut că încetarea din viaţă a Anei Pauker va fi urmată de o potolire a represiunilor exercitate împotriva celor care-i fuseseră apropiaţi, printre care mă număram şi eu.

Confirmarea acestor aprehensiuni n-a întîrziat: în caietul meu de însemnări zilnice (căci în 1961-1964 am făcut iarăşi asemenea însemnări) găsesc menţionată, la 27 ianuarie 1962, decizia conducerii Institutului de Igienă ca eu să fiu eliminat de pe lista de premieri propusă de sfatul ştiinţific; motivul acestei măsuri era, mi s-a şoptit, „prudenţa sugerată de ultimele documente".

Iar la 5 februarie constatam că sînt „prins în vîrtejul avertismentelor (reale sau imaginare, realiste sau răuvoitoare) privitoare la iminenţa interdicţiei [activităţii] mele publicistice". Şi adăugam: „Lucrul mă apasă, mai cu seamă fiindcă încercarea de a mă consola spunîndu-mi că aceasta-mi va permite să mă concentrez asupra creaţiei beletristice mi se pare iluzorie: în asemenea condiţii voi mai fi oare capa-

bil de strădania scriitoricească, pentru care echilibrul sufletesc mi se pare indispensabil?"

Am mai apucat totuşi să văd în librării traducerile pe care le făcusem din Avicenna, *Poemul medicinei* (după o versiune franceză) şi fragmente din *Canonul ştiinţei medicale* (după o versiune rusă).

14
ÎN DEPORTARE, LA SANEPID

În dimineaţa de 3 martie 1962, aşteptarea mea zbuciumată a luat sfîrşit, anunţîndu-mi-se desfacerea contractului de muncă încheiat cîndva cu Institutul de Igienă şi Sănătate Publică. Mai erau concediaţi cu acelaşi prilej şi alţi cercetători, printre care şeful meu Gabriel Barbu, organizatorul sanitar de renume Horia Dunăreanu şi specialista în igiena copilului şi tineretului Hermina Tismăneanu, toţi trei evrei, membri de partid din ilegalitate.

Într-un articol apărut în *Muncitorul sanitar* din aceeaşi zi, articol în care se încerca justificarea îndepărtării din institut a unor persoane care, pînă de curînd, fuseseră considerate „cele mai de nădejde", se preciza, în legătură cu deficienţele laboratorului de istorie a medicinei, că într-o lucrare „cum este cea privind evoluţia concepţiilor de sănătate publică în ţara noastră (dr. G. Barbu, dr. Gh. Brătescu şi dr. V. Manoliu) se seamănă confuzii cu privire la poziţia de astăzi a specialistului de igienă şi sănătate publică şi nu se aduce nici o contribuţie pozitivă în problema conţinutului disciplinei şi a muncii specialistului". S-ar fi spus că tot ce realizasem în cei nouă ani de cînd activam în acest domeniu putea fi nesocotit ca urmare a elaborării unei neclare lucrări colective. Trezea mirare şi faptul că Lică Manoliu era totuşi menţinut în institut, măcar că împărtăşea „vinile" imputate celorlalţi doi colegi ai săi.

Mi-am spus atunci că surghiunirea mea, a unui „etnic", a urmărit să dezmintă o eventuală presupunere că restructurarea de la Institutul de Igienă ar fi avut un substrat antisemist.

Recent am putut lua la cunoştinţă de un material ultrasecret referitor la plenara din noiembrie-decembrie 1961, şi anume de stenograma şedinţei de pregătire a plenarei cu activul Comitetului Central. Aşadar, înainte de începerea dezbaterilor propriu-zise, la care participau toţi membrii C. C. precum şi invitaţii, se organizau discret adunări

mai restrînse, unde tovarăşii cei mai de încredere erau puşi la curent cu temele ce aveau să fie discutate şi îndeosebi cu punctele de vedere susţinute de conducerea supremă a partidului. Rezultă din materialul văzut de mine că unul din principalele obiective ale amintitei plenare a fost proclamarea pertinenţei deciziei de eliminare de la direcţia partidului a agenţilor imperialişti de felul lui Lucreţiu Pătrăşcanu, Ana Pauker sau Vasile Luca, subliniindu-se astfel meritul lui Gh. Gheorghiu-Dej de a fi vegheat în permanenţă la menţinerea capacităţii de luptă a partidului.

În materialele plenarei reproduse în presa din decembrie 1961 nu s-a menţionat nimic precis despre elementele duşmănoase care o înconjuraseră pe Ana Pauker, dar în amintita stenogramă s-au făcut referinţe la legăturile lui Zalman Rabinsohn, fratele Anei, ale lui Emil Pauker, unchiul lui Marcel, sau ale Edmeei (Titi) Pauker, sora lui Marcel, cu agenţiile de spionaj ale statelor capitaliste şi cu adversarii din interior ai regimului.

Dar iată-l pe Gheorghiu-Dej declarînd, printre altele, despre soacra mea: „Avea oameni apropiaţi de legionari chiar în casă. Acolo s-a găsit un material foarte bogat, s-au găsit toate, toate tăieturile de ziare, material foarte bogat. El voia să facă o carte despre cruciada împotriva comunismului... S-a găsit tot materialul, la arhivă."

Şi fiindcă Gheorghiu-Dej nu mi-a pronunţat numele, Alexandru Drăghici a venit cu completări: „S-a găsit şi carnetul său de legionar. E vorba de Brătescu, ginerele lui Ana Pauker. Erau în familie."

Eram prezentat, aşadar, în postura de agent de legătură între mişcarea legionară şi Ana Pauker. Abia luînd cunoştinţă de acest proces-verbal am realizat că, dacă proiectul din 1953 de implicare a soacrei mele într-un mare proces, avîndu-i coacuzaţi pe Luca şi Pătrăşcanu, ar fi fost pus în aplicare, eu nu puteam lipsi dintre inculpaţi, fiind prezent ca un legionar cu vechi state de serviciu şi ca un duşman jurat al comunismului.

Mă întreb mereu dacă anchetatorii mei de atunci vor fi crezut măcar o clipă în autenticitatea aşa-zisului meu „carnet de legionar". Dovada cea mai convingătoare că anchetatorii din anii '50 îşi dăduseră seama că acel „carnet" nu era decît instrumentul unui joc copilăresc a fost neinvocarea lui în hotărîrea din 1956 de excludere a mea din partid. Ceea ce nu l-a împiedicat pe Drăghici să semnaleze existenţa unei asemenea piese acuzatoare peste cinci ani în faţa activului Comitetului Central...

De remarcat că cei de la Ministerul Sănătății care au aplicat instrucțiunile superioare privind îndepărtarea mea din munca științifică țineau să nege substratul politic al acestei măsuri. Printr-o adresă datată 3 martie 1962, mi se făcea cunoscut: „În noul stat de funcțiuni emis de Minister... nu mai figurează postul deținut de Dvs., [acesta] fiind desființat în urma reorganizării unității, și neavînd în schemă nici un post vacant corespunzător pregătirii Dvs., începînd cu data de 1 martie 1962 vi se desface contractul de muncă." Fiind deci vorba de o bine gîndită măsură, adoptată în vederea îmbunătățirii activității institutului, era greu de intervenit pentru anularea ei.

Notam în jurnal referitor la gonirea mea din activitatea de cercetare: „Cataclismul mi s-a părut prea mare ca să mai pot reacționa violent." N-am rămas însă complet pasiv, măcar pe considerentul că fusesem repartizat într-o funcție de educator sanitar, ceea ce pentru mine era absolut inacceptabil. Datorită bunăvoinței celor de la conducerea Secției sanitare a Capitalei, am fost transferat ca epidemiolog la Sanepidul (stația sanitaro-antiepidemică) din raionul Lenin, cel în care îmi aveam domiciliul.

M-am prezentat la sediul Sanepidului de pe Calea Rahovei, în apropiere de Uzina „Electromagnetica". Directorul unității, doctorul Mișu Gheorghițoiu, m-a primit cu o amabilitate în care întrezăream elanuri compătimitoare. Epidemiologul raional, doctorul Radu Petrescu, s-a arătat și el prevenitor, acceptînd ca pe un lucru de la sine înțeles să mă îndrume pas cu pas la îndeplinirea noii mele funcții, pentru care nu dispuneam de calificarea trebuincioasă. Și totuși, eu avînd gradul de medic primar, beneficiam de un salariu mai mare decît șeful meu, medicul specialist Petrescu.

De altfel, felcerii și asistenții pe care urma să-i dirijez se dovedeau a fi bine informați în privința statutului meu profesional și politic, drept care vor prefera multă vreme să primească instrucțiuni direct de la doctorul Petrescu.

Pentru a face față obligațiilor elementare de epidemiolog am parcurs grabnic manuale de microbiologie și de epidemiologie și mai cu seamă am tras cu ochiul la ceea ce întreprindeau colegii mei din celelalte raioane. Eram foarte atent la discuțiile purtate în ședințele săptămînale ale epidemiologilor din Capitală și totodată nu mă sfiam să le cer sfatul confraților tineri sau chiar asistenților mai răsăriți.

Principala mea îndatorire era intervenția promptă în focarele de boli transmisibile cu gravitate majoră. Destul de frecvent eram sesizat de apariția unor suspiciuni de febra tifoidă în cartierele periferice

sau în comunele subordonate, precum Domnești, Vîrteju, Bolintin ori Măgurele. Trebuia să mă interesez de modul cum se făcea internarea bolnavului și dezinfecția locuinței sale, de izolarea și imunizarea contacților, de „educarea sanitară" a acestora. Urmăream în școli, în întreprinderi și în diverse alte instituții desfășurarea campaniilor de testare a susceptibilității la anumite boli infecțioase și de vaccinări sau revaccinări. Controlam operațiile de dezinsecție și asanare în zonele cele mai periclitate, mai cu seamă în mahalaua Ferentari, unde se înghesuiau în magherniță țigani localnici sau veniți uneori de la mari depărtări.

În peregrinările mele prin tot felul de locuințe și de instituții am avut parte de multe surprize. Verificînd la fața locului cum se desfășurau testările Schick la Uzina „Electromagnetica", l-am văzut lucrînd la un banc pe Anghel Schor, fostul meu șef de catedră de pe vremea cînd eram asistent la Școala de partid „Ștefan Gheorghiu"; cum va fi ajuns la „munca de jos" acest expert în marxism-leninism? Tot la „Electromagnetica", aproape că m-am ciocnit pe scară cu un individ în persoana căruia l-am recunoscut pe securistul buhăit care îmi controlase cărțile din bibliotecă la percheziția din februarie 1953; mi s-a spus că respectivul era angajat la secția de cadre a uzinei. N-am ținut să-i aflu numele...

Cu prilejul uneia dintre vizitele mele de rutină la Spitalul de contagioși Colentina am descoperit o copiliță din raionul nostru, internată pentru difterie, care se simțea tare singură. A doua zi i-am adus o păpușă cedată de Irina noastră. Am comis un atare gest cu riscul ca ai mei să mă suspecteze că vreau să fac pe sentimentalul și pe generosul. Dar dacă fetiței de la Dumitrana i-a fost mai bine cu păpușa pe pernă, lîngă ea, merita să-mi asum riscul.

Mi se pretindea de către superiorii mei să manifest cît mai multă exigență față de subordonați, expresia curentă a acestei exigențe urmînd a fi aplicarea de amenzi cadrelor ajutătoare și chiar medicilor care încălcau dispozițiile regulamentare. N-am însă nici o îndoială că dobîndisem faima unui „om moale", dispus sistematic la împăciuire și mulțumindu-se doar să atragă atenția asupra neajunsurilor muncii. În anii cît am fost epidemiolog raional n-am amendat decît trei persoane: un felcer, care a înțepat pentru vaccinare vreo șapte copii fără să schimbe acul seringii, o asistentă care a întîrziat cîteva zile semnalarea contacților dintr-un focar infecțios, o doctoriță care a raportat efectuarea unor vaccinări pe care nici măcar nu le începuse.

De fapt, eram nemulţumit de extrema îngăduinţă pe care o manifestam, îngăduinţă vecină cu iresponsabilitatea. Dar nu eram capabil să-mi asum rolul de procuror, chiar dacă întruna constatam că lucrez într-un mediu în care mulţi se poartă cît de cît corect numai de frica sancţiunilor.

Notam la 8 august 1962: „Mă simt atît de nefericit în «munca» de epidemiolog, în primul rînd fiindcă aceasta nu este o muncă. Nu pot să consider ca scop al vieţii mele să cer oamenilor socoteală. Am blestemata şi nobila meteahnă românească de a lăsa pe oricine să trăiască, chiar pe neisprăviţi şi chiar pe puşlamale. Dar la istoria medicinei [oare] nu ceream socoteală oamenilor, fie ei morţi? Da, numai că era altceva..."

Mă bucuram de aceea că, în circumstanţe care pretindeau hotărîri tranşante, mă puteam ascunde în umbra lui Radu Petrescu, acesta plasîndu-se cu vădită satisfacţie pe poziţia unui şef temut de cei din jur. Mă sileam ca, aparent, să nu-i ies din cuvînt. Nu-l respingeam cînd voia să se întindă la vorbă. Erau zile cînd toate cele şapte ore de program la sanepid le treceam într-o aproape continuă sporovăială, luîndu-i în tărbacă îndeosebi pe colegi şi pe cunoscuţi. Mi-era tare necaz că-mi irosesc astfel timpul, mai cu seamă fiindcă în servietă aveam cartea pe care sperasem să o deschid atunci cînd şeful n-ar fi fost de faţă.

În unele zile, parcurgerea uliţelor cotite şi împuţite de la periferia oraşului era plină de farmec. La 8 august 1962 am resimţit o nesfîrşită bucurie auzind pe strada Petre Ispirescu, la înapoierea dintr-o inspecţie într-un focar de toxiinfecţie alimentară, un fragment dintr-o piesă muzicală de un autor probabil preclasic, revărsată cîteva minute asupra mea dintr-un aparat de radio prost reglat.

Trebuie, pe de altă parte, să-i fiu recunoscător sanepidului pentru posibilitatea unică pe care mi-o oferea de a intra în contact cu lumea celor mai jalnici „dezmoşteniţi ai sorţii", lume la a cărei desfiinţare năzuisem şi năzuiam să contribui. În dimineaţa de 14 ianuarie 1963 am însoţit o echipă de pulverizatori la o acţiune desfăşurată în cîteva focare de parazitism: „Cîte şase-nouă oameni într-o chilioară, în care foarte des sînt prezenţi musafiri din vecini sau din alte raioane (ce-i mînă în astfel de vizite mizere? inocupaţia?). Toţi [stau] chirciţi pe paturi, în care cîte unul doarme ca mort, nederanjat de noi. Copiii în general desculţi, mulţi fără cămaşă, mai ales băieţii (dar şi bărbaţi adulţi în aceeaşi situaţie). Femeile, stîrnite de controlul sanepidului, spală, cu săpunul dat de noi, ţoalele păduchioşilor... Undeva găsim, după

ce păşim peste ţucalul plin, lăsat în antreiaş, patru copii: cele trei fete, din care cea mare, o mogîldeaţă care zice că are 14 ani, iar cea mai mică, o cîrlionţată de patru ani, au buzele date cu ruj; din joacă, fiindcă sînt doar cu frăţiorul lor: mama a murit, tata i-a abandonat şi-i întreţine o mătuşă, pe ei şi pe bunica. Pe pereţi, cîteva fotografii şi un nud pictat primitivist. Toţi, plini de lindeni. Ce bine că totuşi nicăieri n-am găsit soba stinsă, pe acest ger de -15°!"

Cel mai clar semn că perspectivele mele de publicist se aflau sub semnul întrebării a fost omiterea numelui meu din lista membrilor colectivului de redacţie al volumului de studii şi cercetări *Din istoria medicinei româneşti şi universale,* apărut în toamna lui 1962 la Editura Academiei R.P.R.

Lucrasem ani de zile la acest volum, începînd cu solicitarea de materiale de la medici şi istorici şi terminînd cu revizia finală a tuturor textelor ce urmau să se tipărească.

Am trimis o scrisoare de protest lui Leonte Răutu, şeful Agitaţiei şi Propagandei, dar, cum şi era de aşteptat, scrisoarea a rămas fără răspuns. Aşa cum, de altfel, mesajele pe care i le adresasem lui Gheorghiu-Dej imediat după scoaterea mea din munca de cercetare ştiinţifică n-au avut nici o urmare.

Cînd s-a constituit Societatea de Istoria Medicinei, n-am fost introdus în comitetul pe ţară. Marginalizarea mea a devenit evidentă cu ocazia vizitei la Bucureşti a lui B. D. Petrov, liderul mişcării medico-istorice sovietice, cînd n-am fost invitat la discuţiile purtate cu acesta. La sesiunea din iunie 1962 a Centrului de Cercetări Antropologice, comunicarea mea *Cu privire la personalitatea ştiinţifică a lui Fr. I. Rainer* nu a fost înscrisă în programul şedinţelor, ci doar pomenită printre „lucrările depuse". Peste puţină vreme am aflat că nu figurez nici în comitetul filialei bucureştene a Societăţii de Istorie a Medicinei.

Şi în aceste circumstanţe ostile, doctorul Gabriel Barbu a continuat să se agite în vederea publicării unui volum privitor la istoria relaţiilor medicale româno-ruse, volum de a cărui pregătire ne ocupam de multă vreme Barbu, Manoliu şi cu mine. Între timp surveniseră un şir de stări tensionale între P. M. R. şi P. C. U. S., care şi ele puneau sub semnul întrebării editarea unei asemenea lucrări.

Dar probabil că tocmai fluctuaţiile înregistrate în raporturile dintre „partidele frăţeşti" au făcut necesară tipărirea, în 1963, a cărţii *Din istoria relaţiilor medicale româno-ruse şi româno-sovietice* de către Institutul de Studii Româno-Sovietice. Primul capitol, referitor

la perioada de pînă la sfîrşitul secolului al XVIII-lea, a fost scris de Manoliu, capitolul al doilea, despre perioada 1800-1859, a fost întocmit de Barbu, eu elaborînd textul privitor la epoca de după Unirea Principatelor şi pînă în zilele noastre. Dar pe motiv că prezentarea legăturilor dintre U.R.S.S. şi România democrat-populară nu ar fi nimerit să o semneze un exclus din partid, i-am convins pe Barbu şi Manoliu să-şi asume ei răspunderea redactării ultimului capitol, cel dedicat strălucitei epoci de după 23 August 1944; nu eram dispus să-mi pun iscălitura sub un text care elogia, aproape fără rezerve, dominaţia exercitată vreme îndelungată şi la noi, în domeniul ştiinţelor medico-biologice, de către neopavlovism şi chiar de miciurinism.

Una dintre preocupările mele constante era cea a asigurării mijloacelor materiale pentru întreţinerea cuviincioasă a familiei. Încă de pe vremea cînd trăia soacra mea, al cărei salariu depăşea însumarea salariului Taniei cu al meu, mă străduiam să scot venituri, oricît de modeste, din activităţi suplimentare. De pildă, redactam rezumate ale unor articole şi cărţi în limba rusă, în vederea publicării, fără semnătură, în buletinul bibliografic al Institutului Româno-Sovietic (beneficiam în această privinţă de amabilitatea Ecaterinei Chivu, responsabila buletinului).

În „goana după aur" am dictat, în iulie 1962, pînă la şase-şapte ore pe zi, dactilografei Maria Lorenti-Marinescu traducerea unui manual sovietic de oftalmologie. Cei 500 de lei cîştigaţi din această operaţie ne-au prins foarte bine.

Nu mă simţeam deloc jignit cînd editurile îmi cereau să procedez la examinarea şi remanierea unor texte predate lor pentru tipărire. Cîteodată mă vedeam obligat să rescriu pur şi simplu asemenea texte. Dar pe lîngă că, în felul acesta, mai rotunjeam anemicele fonduri ale familiei, important pentru mine era să menţin, chiar sub această formă destul de perversă, legăturile cu anumite edituri, în perspectiva ridicării cîndva a interdicţiei de a publica sub iscălitură.

În septembrie 1962, Editura Ştiinţifică mi-a încredinţat pentru revizie manuscrisul, semnat de I. Jianu şi G. Vasiliu, al unei scrieri monografice despre medicul şi chimistul Constantin I. Istrati. Capitolele redactate de Vasiliu erau pasabile, dar cele ale lui nenea Iancu Jianu, pitorescul bătrîn chirurg, trebuiau neapărat remaniate radical. Lipseau din textul său referinţele, esenţiale la vremea aceea, privitoare la legăturile tînărului Istrati cu refugiaţii narodnici sau cu medicinişti atraşi de concepţiile socialiste şi nu se vorbea despre evoluţia pe linie con-

servator-democrată a vederilor politice ale maturului Istrati. Am întîrziat mai mult de şase luni cu „schimbarea la faţă" a manuscrisului.

În noiembrie 1963, înainte ca volumul să fie gata tipărit, a survenit un incident deopotrivă de sinistru şi de ridicol. La şedinţa societăţii bucureştene de istoria medicinei am ţinut o conferinţă despre „activitatea publicistică a primilor medici socialişti din ţara noastră", după care nenea Iancu a cerut cuvîntul ca să mă acuze că, profitînd de faptul că am luat cunoştinţă, ca redactor tehnic, de lucrarea sa în curs de publicare, i-am furat informaţiile privitoare la medicii progresişti din perioada 1875-1881. Denunţătorul meu n-a vrut să ţină seama de faptul că începusem să mă ocup de tema în cauză încă din 1955 şi că am predat un articol cu acest subiect la *Studii şi cercetări de bibliologie* în martie 1962. Dar cum să-i pretinzi arţăgosului bătrîn să-şi dea seama că despre existenţa cetei de medicinişti cu convingeri aproape revoluţionare, din care făcuse parte şi Istrati, el a aflat pentru prima oară din completările aduse de mine manuscrisului său?

Cu vremea, nenea Iancu s-a mai potolit. Ba încă a acceptat, în 1969, să iscălească alături de mine o notă tipărită în *Magazin istoric*, despre un portret al lui Nicolae Zubcu-Codreanu, portret identificat de mine în teancurile de hîrtii rămase de la Istrati. Conflictul s-a terminat, aşadar, potrivit tradiţiei locale, cu „Pupat toţi piaţa endependenţi"...

Am primit în iulie 1963, pentru control stilistic şi completarea documentării, voluminosul manuscris al lui Gabriel Barbu despre viaţa şi opera lui Nicolae Kretzulescu. Treaba la care m-am înhămat avea să fie mai anevoioasă decît mă aşteptasem. Ca iscoditor în arhive, doctorul Barbu n-avea pereche printre medico-istorici, dar cînd trebuia să treacă la selectarea şi la prelucrarea maldărelor de informaţii nu mai manifesta suficient discernămînt. Era incapabil să se informeze despre ce s-a mai publicat în legătură cu aspectele istorice de care se ocupa, astfel că, în cazul lui Kretzulescu, perioade întregi ale activităţii pe plan politic şi cultural a acestuia erau cu totul neglijate, asta fiindcă nu dispusese de documente arhivistice privind acele perioade.

Pe parcursul laborioasei revizuiri a textului am avut cîteva mici ciocniri cu colegul meu, nemulţumit de încetineala cu care îmi îndeplineam angajamentul. Cînd, în mai 1964, *Nicolae Kretzulescu* a văzut, în sfîrşit, lumina tiparului, autorul mi-a oferit un exemplar cu dedicaţia laconică: „Tovarăşului G. Brătescu, afecţiune şi gratitudine".

În trenul care, în iulie 1963, ne purta către simpozionul de la Braşov consacrat istoricului propagandei sanitare în ţara noastră, am discutat

cu Petre Penciu, şeful Secţiei de educaţie sanitară din Institutul de Igienă şi Protecţia Muncii, despre utilitatea publicării unui volum înmănunchind comunicările care aveau să fie prezentate la acea reuniune. La cîteva săptămîni după aceea mi s-a predat voluminosul dosar cu materialele simpozionului.

M-am pus îndată pe treabă, nedemobilizînd nici atunci cînd „tovarăşi de răspundere" m-au avertizat că numele meu nu va putea figura pe foaia de titlu a volumului. Pe la mijlocul lui 1964 a apărut culegerea de 38 de articole intitulată, la sugestia mea, *Chipuri şi momente din istoria educaţiei sanitare.* Undeva, în cuvîntul înainte, se precizează totuşi că „redactarea lucrării a fost asigurată de dr. G. Brătescu".

Am interpretat ca un semn încurajator pentru mine tipărirea, încă în 1963, în *Studii clasice*, a articolului meu „Hipocratismul şi revizuirea lui antică" şi, în *Cercetări filozofice*, a altei producţii a mele „Un reprezentant al materialismului naturalist, doctorul C. A. Polihronie".

În ianuarie 1964, Editura Ştiinţifică mi-a cerut să redactez notele explicative pe probleme medico-biologice la versiunea română, realizată de Teodor Naum, a magnificului op al lui Lucreţiu *Poemul naturii.* Menţionez faptul că mi s-a recomandat de către responsabilii tipăriturii să revizuiesc unele dintre notele predate de mine ca fiind prea ostentativ tributare marxism-leninismului. Nu-mi dădusem seama cînd le pusesem pe hîrtie că începea să se reacţioneze şi la noi împotriva sectarismului materialist dialectic.[1]

În conjunctura politică de relativă destindere ce părea să se schiţeze prin 1963-1964, începusem să sper timid în perspectiva întoarcerii mele la istoria medicinei sau cel puţin a părăsirii sanepidului.

După unele intervenţii nereuşite pe care le întreprinsese în favoarea mea îndată ce fusesem îndepărtat de la Institutul de Igienă, profesorul N. Gh. Lupu mi-a declarat că va vorbi chiar cu Gheorghiu-Dej în această privinţă. Din păcate, el avea să fie curînd scos la pensie şi marginalizat.

În primăvara lui 1964, profesorul Ion Mesrobeanu, directorul Institutului „I. Cantacuzino", m-a chemat să-mi propună, îndemnat fiind de amicul meu Nardi Horodniceanu, postul de şef al documentării institutului. Pe de-o parte mă încînta perspectiva părăsirii sanepidului,

---

[1] Am fost foarte afectat constatînd după apariţia lucrării, în 1965, că, dintr-o neatenţie a mea, s-a produs, cu prilejul unei operaţii de corectură, o oribilă inversare de sensuri atunci cînd e vorba de *anima* şi *animus* (III, 50). Nici astăzi nu-mi iert acea scăpare.

dar pe de alta eram conştient de faptul că acceptarea pomenitului post mă condamna să renunţ la reluarea cercetărilor de istorie a medicinei şi la a mă concentra cîndva asupra creaţiei literare. Am fost de aceea bucuros să aflu că „organele competente" n-au dat nici un răspuns la propunerea făcută de cantacuzinişti.

Am fost foarte sceptic în privinţa realismului iniţiativei şi a propunerii pe care mi-a făcut-o, în martie 1964, profesorul Valeriu Bologa de a mă pregăti, sub îndrumarea şi ocrotirea lui, în vederea obţinerii titlului de doctor în ştiinţele medicale. Cum ar fi putut aspira un exclus din partid şi din cercetarea ştiinţifică la un asemenea invidiat titlu?

Şi totuşi, în noiembrie am fost înştiinţat că s-a admis înscrierea mea pentru doctorat la catedra de istoria medicinei din Cluj. Am trecut „examenele de minim" la marxism (cu Ath. Joja) şi la franceză (cu N. N. Condeescu) şi mi s-a aprobat să prezint ca teză lucrarea *Sănătatea publică în Bucureşti între 1862 şi 1944,* pe care o întocmisem pe cînd eram salariatul Institutului de Igienă.

Mi-a fost greu să-mi cred ochilor văzînd în ziarul clujean *Făclia* anunţul precum că „miercuri 4 mai 1966, ora 17, va avea loc în amfiteatrul Clinicii Oftalmologice din Cluj, Str. Clinicilor nr. 3, susţinerea publică a tezei de doctorat pentru obţinerea titlului de doctor în medicină a tovarăşului Gheorghe Brătescu, specialitatea istoria medicinei". Ca referenţi ştiinţifici oficiali erau desemnaţi profesorul I. Spielman, de la Tg. Mureş, profesorul T. Ilea, de la Bucureşti, şi conferenţiarul I. Ghelerter, de la Bucureşti.

Reuniunea a decurs conform aşteptărilor, ba chiar, aş spune, într-o atmosferă cvasisărbătorească. Printre altele, un profesor clujean a luat cuvîntul exprimîndu-şi nedumerirea că doctorandul despre care toată lumea vorbeşte atît de elogios încă nu este încadrat în învăţămîntul universitar...

Atestarea de către Ministerul Învăţămîntului a titlului ce mi s-a acordat nu a întîrziat, datorită şi faptului că astronomul Nae Dinulescu, amicul meu de pe vremuri, ocupa acum postul de ministru-adjunct, după ce lucrase la ambasadele din Roma, Ankara şi Varşovia.

Dar principala cauză a revirimentului ce se produsese în situaţia mea era aceea că, în urma decesului din martie 1965 al lui Gheorghiu-Dej, nu mai prezentam interes ca rudenie apropiată a principalei rivale a acestuia.

În anii '60 am simțit crescînd răspunderea mea față de familie. Copiii noștri atinseseră vîrsta primelor opțiuni pe linia formării culturale și „ocupaționale".

Mă neliniștea faptul că nu manifestau o pornire către lectura sistematică. Stela se sustrăgea pe cît putea de la cititul textelor indicate de Oniță pe liste dictate mie. Tudor, care, în unele împrejurări, dovedea că posedă sensibilitate artistică, lua și mai puțin cartea în mînă.

M-am gîndit să organizez bilunar pentru ei niște „miercuri lirice", cu durata cam de o oră, în care să le prezint cîte un poet, cu lecturi din operele mai accesibile și mai atracțioase ale acestuia.

„Seara lirică" inaugurală, cea din 19 septembrie 1962, a fost consacrată, desigur, lui Eminescu. Auditoriul entuziast a cerut ca programările să se facă săptămînal.

De același succes s-au bucurat „serile" dedicate lui Bacovia sau lui Arghezi. Un eveniment deosebit l-a constituit evocarea lui Esenin, a cărui biografie a fost schițată de Tania, eu citind și comentînd tălmăciri ale lui Stancu și Lesnea. Notam la 10 octombrie în jurnal: „Ce doi copii mai mari au fost numai urechi; la poeziile cu teme animaliere a devenit atentă pînă și zburdalnica Irina."

Tudor mi-a făcut peste cîteva zile o surpriză care m-a uluit, arătîndu-mi poezia sa intitulată *Purceaua,* pastișă după Esenin: „Scroafa își fătase puii în cocina plină de bălegar./Nu trecu mult și stăpînul casei veni și-i luă cîte unul./Scroafa rămase iar singură./Friptura sfîrîie pe grătarul încins." A doua zi ne-a prezentat o nouă versificație, *Libertatea.* Despre aceasta consemnam: „Dincolo de convenționalul ei actual, se simte o cursivitate lirică pe care nu i-o bănuiam băiețașului ăstuia, care scrie atît de anevoie și atît de sec compozițiile școlare." La insistențele noastre, Stela ne-a citit tot atunci reportajul ei versificat despre deschiderea cursurilor școlare.

Aveau să urmeze, într-un ritm susținut, lecturi din Magda Isanos, Fundoianu, Blaga, Whitman, tînărul Beniuc, Minulescu (chiar m-a nemulțumit prea puternicul ecou stîrnit de poeziile acestuia), M. R. Paraschivescu, G. Călinescu, Garcia Lorca, I. Barbu (mare succes *După melci),* Rimbaud, Tzara, Ady, grupul de la *unu*, Cerna, Leopardi, Camil Petrescu.

Între timp demaraseră, spre încîntarea publicului meu, și „serile plastice", începînd cu expunerea din 21 octombrie despre arta omului primitiv. Alegerea subiectelor acestor seri a depins de existența în biblioteca noastră a unor albume cît de cît corespunzătoare obiectivului informativ și educativ pe care mi-l propusesem.

Am prezentat aici sculptura egipteană, Partenonul, pictura bizantină, arta arabă, catedralele gotice, arta precolumbiană, creaţia lui Donatello, Botticelli, Monet, Cézanne, Degas, Seghei Gherasimov (din producţia căruia posedăm o acuarelă originală, cumpărată la un anticariat din Moscova), Rubliov, Leonardo, Rembrandt. Totodată am căutat să-i atrag pe copii la vizitarea expoziţiilor bucureştene.

Curînd, Tudor a început să manifeste un deosebit interes pentru artele plastice. În 1963 s-a apucat să confecţioneze acuarele, ca peste vreo trei ani să strîngă în jurul lui cîţiva adolescenţi, pasionaţi de pictura neconformistă. O cameră din locuinţa noastră adăpostea „expoziţia permanentă" a acestor entuziaşti. Pe de altă parte, Tudor, Bogdan Berciu (neasemuitul Big), Matei Cocimarov, Traian Codruţ Bratu şi Vlad Ganea aveau să constituie cenaclul „2 Joi", unde se înfăţişau cu încercări poetice.

Lucrurile nu s-au oprit însă aici, în privinţa reuniunilor culturale ale familiei. La 10 ianuarie 1963 a avut loc prima „seară ştiinţifică", la care am vorbit despre cutremurele de pămînt. Au urmat expuneri pe teme diverse: frigul din timpul iernii, planeta Marte, rasele şi rasismul, Soarele, scoarţa Pămîntului, vaccinările, migraţia păsărilor, vîrsta Pămîntului şi chiar istoria ţiganilor.

Se ajunsese la un anumit ritual al desfăşurării acestor serate. Ele erau anunţate de fiecare dată printr-o convocare scrisă. De cele mai multe ori „afişul" reuniunii era împodobit cu o imagine naivă desenată de mine. După consumarea expunerilor şi lecturilor se puneau întrebări, iar cîteodată se încropea o discuţie. Poate că cei mai atenţi auditori erau cei plasaţi la examenele de vîrstă: mama mea şi Irina, care, deşi nu participau în mod curent la „schimbul de opinii", urmăreau totul cu un adevărat nesaţ.

La un an şi ceva după inaugurarea seratelor, au început totuşi să apară semne „de oboseală". Prinsă de obligaţii „mondene", Stela absenta tot mai des de la reuniunile noastre. Eu aveam impresia că sustragerea ei de la „trăirile" familiale reprezenta şi o manifestare de mîndrie: aşa cum n-avea chef să urmeze dispoziţiile tiranice ale lui Oniţă în materie de „lecturi particulare", tot astfel considera că încărcatul nostru program cultural o împiedică să folosească după voie timpul liber şi să aibă iniţiativă în ce priveşte modelarea personalităţii sale.

Fapt este că, în primăvara lui 1964, serile noastre culturale au murit de moarte bună. Rămîn convins că ele şi-au avut însemnătatea lor în privinţa lărgirii orizontului şi a descoperirii propriei vocaţii de către fiecare dintre copiii noştri.

De-a lungul anilor '60 am ajuns la o anumită formulă de petrecere a vacanțelor mari de către aceşti copii.

Reşedința lor de vară era neîndoios la Vălenii de Munte, unde ei îşi dădeau întîlnire cu prieteni localnici sau din alte părți. Mama şi tanti Cornelia se străduiau să le asigure un trai cît mai confortabil, acordîndu-le totodată cea mai mare libertate cînd era vorba de joacă şi de hoinăreală.

După ce Tania şi cu mine ne instalam la rîndul nostru pe planurile mele natale, făceam planuri de expediții pe colinele din jurul Vălenilor, neapărat la Slănic, pentru îmbăiere în bazinele cu apă sărată, apoi în satele de la nord de Văleni; uneori ne încumetam să mergem la Cheia pentru a ne urca pe colinele mai accesibile din jur.

Două-trei săptămîni din vacanță erau rezervate şederii pe litoral. Am preferat mai întîi staţiunea Eforie Sud, ca apoi să ne tragem către Mangalia şi pînă la urmă să ne fixăm la 2 Mai, unde găseam un adăpost totdeauna primitor în gospodăria familiei Cadîr. Ne simțeam bine pe plaja neamenajată, dar intens populată de nudişti.

Începînd din 1961 am făcut în fiecare vară excursii în diferite regiuni cu faimă turistică. Ne însoțeau copiii mai mari, cărora foarte curînd avea să li se alăture şi Irina. Am vizitat, vară după vară, Curtea de Argeş şi împrejurimile, apoi mînăstirile din Vîlcea, zona Bicazului. În 1964 am urcat pe Ceahlău. Au urmat escapade la Suceava şi mînăstirile Bucovinei, la Cluj, în Munții Apuseni, în oraşele de pe granița de Vest, în Delta Dunării. Călătoria o făceam cu economicoasele bilete de tren „în circuit", iar pentru cazare ne interesam de adăposturile cele mai ieftine.

Mi-am propus de asemenea să reiau, de data asta ca simplu turist, deplasările peste hotare.

În iunie 1962, deci doar la cîteva luni după trimiterea mea la sanepid, am făcut cu Tania o excursie în Bulgaria, trecînd cu autocarul peste Balcani la Sofia şi la Tîrnovo.

Peste doi ani am mers în Cehoslovacia. La Praga i-am vizitat pe soții Grohman, bunul meu amic Joža fiind atunci ministru-adjunct al Culturii. Trecînd prin Brno m-am interesat de mînăstirea unde trăise Gregor Mendel, biologul demascat ca impostor de adepții lui Lîsenko.

O tentantă invitație de călătorie am primit în vara lui 1966, cînd cumnatul nostru Nicu Burghele ne-a plimbat, pe Tania, pe Stela şi pe mine, cu noua lui maşina pînă cînd am fost preluați în maşina surorii sale. Am vizitat atunci Budapesta, Berlinul de Est şi Varşovia.

La vremea aceea nu puteam spera să ni se permită să trecem peste „cortina de fier", căci nu prezentam deloc încredere. În iulie 1963, Maşa şi Martin Birnbaum, însoţiţi de Mircea al lor, au plecat în vizită la persoane apropiate din Franţa. Fruntaşul comunist Jacques Duclos intervenise pentru a li se aproba această plimbare. La despărţire, Birnbaumii nu ne-au prevenit despre intenţia lor de a se desţăra. După o şedere în Israel, ei aveau să se instaleze la Paris.

În cel de-al şaptelea deceniu al secolului care a trecut mi-am completat sîrguincios ceea ce s-ar putea numi „cultura cinematografică". Împreună cu Tania, am fost în această perioadă unii dintre cei mai asidui frecventatori ai serilor „prietenilor filmului" de la recent înfiinţata Cinemateca română. De cîteva ori pe săptămînă vizionam peliculele programate de harnicul Teodor Caranfil. Am apreciat bineinformatele şi adesea spumoasele comentarii făcute de D. I. Suchianu, Eugen Schileru, Paul Barbăneagră sau Iordan Chimet.

Eram fermecat de producţiile lui Chaplin, ale lui Eisenstein, ale lui de Sica şi ale altora. Dar trebuie să recunosc că, atunci cînd ni s-au prezentat unele dintre „cele mai mari filme ale tuturor timpurilor", precum faimosul *Casablanca*, am fost atît de deziluzionat, încît am ajuns să mă întreb dacă cinematografia este cu adevărat o artă de sine stătătoare.

Începînd din martie 1964, am urmărit cu interes crescînd serile muzicii contemporane organizate de tînărul George Bălan la Ateneul Român şi apoi la Conservator. Ascultîndu-l vorbind despre Schönberg, cu exemplificări pe bandă, nu-mi venea să cred că cineva poate să apere cu atît curaj poziţiile artei autentice într-o ambianţă dominată de dogmatism birocratic pe plan estetic. Ceea ce nu m-a împiedicat să mă suspectez de snobism constatînd înălţarea sufletească pe care o simţeam lăsîndu-mă în voia muzicii reci a lui Schönberg.

La fel de recunoscător i-am fost lui Bălan pentru expunerile consacrate lui Webern, lui Messiaen sau lui Mahler şi pentru suita sa de comentarii la marile creaţii wagneriene.

Am continuat să mă interesez stăruitor de vărul meu Oniţă Sersea. Relaţiile noastre deveniseră însă extrem de încordate. Vizitele pe care i le făceam se transformau inevitabil în jalnice prilejuri de ciorovăială.

Mă acuza că m-am purtat ca un ingrat cu el şi cu părinţii săi, neobţinînd deposedarea oficială a lor de „proprietăţile funciare" datorită

cărora au fost declaraţi chiaburi. Uita însă că n-am izbutit o asemenea deposedare nici în ce o privea pe mama.

Mă mai învinuia că sînt un oportunist, gata să mă solidarizez cu toate „cuvintele de ordine" oficiale, aşa cum o dovedeşte prefaţa pe care am semnat-o la catalogul comunicărilor prezentate în 1956-1961 la cercurile de istoria medicinei; prefaţa aceasta, aprecia Oniţă, „m-a compromis definitiv".

Îmi recomanda să adopt, în viaţa publică, „o rezervă conştientă" prin care să-mi salvez demnitatea, astfel ca să corespund încrederii celor care mă socotiseră „om de caracter", drept care strigau la mitinguri: „Trăiască tovarăşul Gheorghe Brătescu, conducătorul studenţimii democrate!" Bine că vărul meu îşi amintea că eu am căutat totdeauna să stăvilesc atare manifestări.

Nu reuşeam să înţeleg de unde provenea ostilitatea faţă de mine a lui Oniţă. În ultima vreme am ajuns la concluzia că el transferase asupra persoanei mele decepţia pe care i-o provocase adeziunea sa la comunism. M-a învinuit că i-am trădat indicaţiile şi aşteptările tocmai fiindcă regimul comunist îl dezamăgise mai adînc decît izbutea el să conştientizeze. Agresarea mea se datora cumva faptului că nu avea curajul de a se răfui cu sine însuşi?

Rudele apelau la mine în cele mai felurite împrejurări. De pildă, fratele mamei Octavian, preot la Vărbilău, m-a rugat, în mai 1964, să mă ocup de procurarea, printr-o comandă la atelierele Institutului Biblic, a şase pahare de potire pentru împărtăşanie...

În vara lui 1962 l-am vizitat la spitalul bucureştean unde i se pusese diagnosticul de leucemie pe C. Popescu-Vifor, soţul unei verişoare a tatei. După două săptămîni m-a chemat la Clinica de hematologie, ca la despărţire să mă implore să fac totul pentru a fi salvat.

În noaptea de 18/19 septembrie am fost trezit din somn, pe la ora 1.15, de inexplicabilele vibraţii intense şi repetate ale uşii dormitorului nostru. Mi-am amintit atunci ce-mi povestise tata despre zăngănitul din senin al unei ferestre a casei de la Văleni coincizînd cu încetarea din viaţă, la Alexandria, a mamei lui.

De necrezut, dar în dimineaţa de 19 septembrie am fost anunţat telefonic că, pe la ora 4, nenea Vifor a decedat. Mărturisindu-i perplexitatea mea, Tania a constatat că devenisem un mare superstiţios.

După dispariţia Anei Pauker ne-am putut îngădui să invităm la noi acasă diverşi amici pe care pînă atunci îi cruţasem de primejdiile la care-i expunea pătrunderea într-o locuinţă suspectă. Am început să

facem schimb de vizite cu Piki şi Rodica Grozea, cu Nae şi Adriana Dumitrescu, cu Mircea şi Fana Steriade, cu Imre şi Ioana Toth, cu Sonio şi Liudmila Beneş, cu Dan şi Ioana Berindei, cu Jules şi Eliza Millian. Întocmind acum această listă recapitulativă, am fost uimit să constat că, în deceniul următor, aveam să rămînem în contact la Bucureşti doar cu Ioana Toth (născută Lambrino), cu Fana Steriade (născută Kernbach) şi cu soţii Berindei, întrucît toţi ceilalţi obişnuiţi ai casei noastre pe care i-am menţionat mai sus s-au instalat definitiv în Vest.

În decembrie 1963 mi s-a acordat titlul de inspector de stat pentru igienă şi protecţia muncii, iar imediat după aceasta am urmat, „scos din producţie", un curs de perfecţionare în epidemiologie cu durată de două luni. Cunoştinţele teoretice astfel dobîndite, precum şi experienţa practică acumulată în ultima vreme m-au făcut să mă simt mai sigur de mine la sanepid. M-am mirat constatînd, în mai 1964, la o şedinţă cu medicii din circumscripţiile de adulţi ale raionului, dezinvoltura cu care peroram despre sarcinile ce le reveneau acestora pe linie epidemiologică. Nu cumva era posibil să devin un bun organizator şi controlor al trebilor antiepidemice de a căror utilitate mă convingeam tot mai mult?

Am condus în 1964-1965, fără să mă autocompătimesc, activitatea celor trei comisii de anchetare a stării de sănătate în raionul Lenin.

Pe de altă parte, măcar că eram un exclus din partid, tovarăşii de la agitaţia şi propaganda raională şi orăşenească păreau să-mi acorde o oarecare încredere. În 1965-1966 am organizat un curs de istoria medicinei în cadrul Universităţii Muncitoreşti pentru personalul sanitar din Capitală. Cît despre învăţămîntul politic al celor fără de partid din sanepidul nostru, mi se dădea cuvîntul „din oficiu" ori de cîte ori nu se oferea nimeni să răspundă la vreo întrebare. Acceptam din comoditate să mă înfăţişez ca un tovarăş dubios, dar cu nivel politic ridicat...

Cînd Radu Petrescu a părăsit, în 1966, raionul Lenin, doctorul Gică Ionescu, fost cîndva medic-şef al pompierilor militari din Bucureşti, a preluat conducerea grupului antiepidemic din care făceam parte şi eu. Era un om binevoitor, cu simţul umorului şi cu darul improvizaţiei în activitatea profesională. Ni s-a alăturat doctorul Iosif Sternberg, şi el un bun camarad.

La vremea aceea, m-am avîntat din nou în cercetarea medico-istorică, ocupîndu-mă de studierea destinului milenar al învăţăturii hipocratice. Cînd m-am convins că încă nu se scrisese nici o istorie a hipocratismului din Antichitate pînă în zilele noastre, am decis să aprofundez această temă.

Am cercetat buletinele bibliografice şi am cerut informaţii confraţilor din cîteva ţări, după care am început să fac comenzi, în cadrul „împrumutului internaţional de carte", prin intermediul serviciului de specialitate de la Biblioteca Centrală de Stat. Astfel am reuşit să obţin o documentaţie destul de consistentă în legătură cu afirmarea hipocratismului în principalele centre ale culturii medicale şi în perioadele cele mai importante ale acestei afirmări. O atenţie deosebită am acordat colectării ştirilor privind invocarea numelui „părintelui medicinei" în trecutul românesc.

În toată perioada cît am trudit plin de entuziasm la „Hipocrate al meu" mi-am permis mai mult ca oricînd să rup nemilos din orele de serviciu de la sanepid pentru a frecventa bibliotecile.

Hipocratismul de-a lungul secolelor, scriere pe care am dedicat-o tatălui meu, „medic hipocratic de ţară", a apărut în primăvara lui 1968. Dintre aprecierile pozitive cu care am fost dăruit în acea împrejurare, m-a copleşit cea din scrisoarea de la 19 aprilie a profesorului Bologa: „Dragă băiete, cartea e *cea mai bună* lucrare medico-istorică românească, de la Vîrnav pînă astăzi. Te îmbrăţişez – fără invidie, căci m-ai depăşit!"

Doctorul Constantin Romanescu, psihiatrul care preluase la Iaşi conducerea disciplinei de istorie a medicinei, a ţinut şi el să-mi mulţumească, într-o scrisoare din 10 mai, pentru cele „două nopţi pline de viaţă" cît a citit cartea mea, pe care o considera „o mică operă mare", adăugînd: „Mi-a plăcut atît de mult, încît, fireşte, vă şi invidiez mult"; în discuţiile în contradictoriu referitoare la rostul studierii trecutului artei vindecării „voi putea arunca în balanţă un argument de o mie de tone: cartea dvs. demonstrează cum şi ce este istoria medicinei".

Dar n-am avut parte atunci numai de asemenea aprecieri hiperbolice. Întîlnindu-mă cu doctorul G. Barbu, după ce-i oferisem *Hipocratismul* meu, acesta mi-a declarat: „Acum, că ţi-a apărut cartea, trebuie să te apuci de un lucru serios", acel „lucru serios" fiind, fără îndoială, cercetarea la Arhivele Statului.

Un ecou tîrziu al acestei opinii a fost întrebarea pe care mi-a pus-o peste cîtăva vreme Iacob Pecher, redactor la Editura Ştiinţifică: „Nu-i aşa că *Hipocratismul de-a lungul secolelor* este o compilaţie?" Mi-a

fost silă să încerc să-i demonstrez contrariul şi am preferat să schimb vorba. Mai ştiam că Pecher este prieten cu Barbu, ceea ce mă îndemna să bănuiesc că Barbu fusese cel care-i sugerase lui Pecher ideea că *Hipocratismul* meu era lipsit de originalitate.

Despre trecerea de care se bucura doctorul Barbu printre unii tovarăşi ai săi ilegalişti care lucrau la Editura Ştiinţifică aflasem încă din 1966, cînd V. Stănescu, redactorul-şef al editurii, m-a chemat la el şi mi-a arătat manuscrisul lucrării *De la începuturile medicinei româneşti,* prima sinteză iatroistoriografică pe care doctorul Nicolae Vătămanu se decisese să o încredinţeze tiparului. Cerîndu-mi părerea despre autor şi scrierea sa, i-am declarat că Vătămanu este unul dintre cei mai competenţi medico-istorici, iar lucrarea de faţă confirmă cu prisosinţă o atare apreciere. Atunci Stănescu m-a întrebat dacă sînt dispus să-l ajut la salvarea acestui text, care are duşmani în editură, duşmani ce-i contestă deopotrivă valoarea ştiinţifică şi pe cea stilistică, pretinzînd că este vorba de un op pedant şi greşit orientat ideologiceşte.

Am lucrat apoi cu biata redactoare de carte Sanda Stoian, terorizată de anumiţi colegi care o avertizau că va avea de tras consecinţe în cazul cînd scrierea lui Vătămanu, un „fascist notoriu" şi omul de încredere al lui Stelian Popescu de la *Universul*, va fi publicată. Am propus cîteva modificări de formulări şi eliminarea unor note genealogice şi am întocmit un referat foarte favorabil, după care lucrarea a fost trimisă la tipografie.

Uluitor, nimeni n-a îndrăznit să crîcnească împotriva ei, afară de doctorul Barbu, care, în conversaţii particulare, protesta împotriva popularizării nemeritate de care beneficiază un element duşmănos precum Nicolae Vătămanu.

De altminteri, cartea mea *Hipocratismul de-a lungul secolelor* a ratat, la vremea respectivă, un bun prilej de „consacrare". Profesorul T. Ilea m-a îndemnat să prezint cartea comisiei pentru acordarea premiilor de stat, dîndu-mi asigurări că ea va fi luată în consideraţie. M-am lăsat convins că merită să mă adresez acelei comisii. Nu peste multă vreme, profesorul Gh. Lupaşcu, membru corespondent al Academiei, persoană apropiată mie, căci îmi fusese cu 15 ani mai-nainte şef de catedră la Institutul de perfecţionare a medicilor, m-a chemat deoparte ca să-mi spună jenat că premiul este deja promis colaboratorului său, doctorul Dan Panaitescu, pentru o lucrare de parazitologie clinică. Am hotărît să nu mai solicit niciodată asemenea „recunoaşteri" cu caracter monden.

În aceeaşi perioadă, mi-au apărut două publicaţii: broşura de popularizare *Epidemiile de-a lungul timpurilor,* redactată împreună cu doctorul Marcel Lucian, şi el epidemiolog la Sanepidul Capitalei, şi *Corespondenţa* eminentului neurolog G. Marinescu, volum pe care l-am întocmit în colaborare cu Marioara Marinescu, fiica savantului şi deţinătoarea documentelor reproduse.

Editura Ştiinţifică mi-a solicitat un cuvînt înainte la versiunea românească, realizată de Horia Vasilescu, a *Caietului de note* din 1850-1860 al lui Claude Bernard, caiet care de curînd fusese publicat integral, la Paris, de către M. D. Grmek. Sorin Toma, redactorul de carte, era oarecum alarmat de luările de poziţie ale lui Claude Bernard aparent în favoarea idealismului şi a vitalismului, drept care mi-a cerut să pun lucrurile la punct din perspectivă ideologică; m-am străduit să clarific unele pasaje discutabile şi am procedat totodată la revizia traducerii.

Multă osteneală mi-am dat la pregătirea lucrării *Istoria medicinei universale,* a cărei tipărire fusese angajată la Editura Medicală în perspectiva Congresului internaţional de istoria medicinei, programat să aibă loc la Bucureşti în 1970.

După tatonări care începuseră din 1965, s-a reuşit ca, în iulie 1967, să se înainteze numitei edituri o ofertă semnată de Valeriu L. Bologa, Constantin I. Bercuş, Nicolae Vătămanu şi Gheorghe Brătescu, angajîndu-ne să prezentăm spre publicare un text de 2 000 de pagini dactilografiate, reunind contribuţiile a aproape 40 de personalităţi din lumea noastră medicală. Trebuie precizat că iniţiativa încheierii contractului cu Editura Medicală a aparţinut lui Bercuş, secretar al I.M.F. Bucureşti şi harnic istoric al medicinei.

Numai că îndată au izbucnit proteste din partea unor colegi cu prestigiu în mişcarea medico-istorică, aşa cum era profesorul Iosif Spielman, de la Tîrgu Mureş. El era de părere că la întocmirea unui asemenea manual de istorie a medicinei universale trebuie să colaboreze doar şapte-opt persoane de incontestabilă competenţă, înlăturîndu-se fără menajamente participarea diletanţilor. Spielman ameninţa să se ţină cu totul deoparte în caz că nu i se repartizau capitolele ce-l interesau şi nu i se rezerva un număr de pagini convenabil.

Impresionat de opoziţia manifestată faţă de proiectul nostru, Bologa a opinat, la un moment dat, să se renunţe la publicarea unei astfel de lucrări. În discuţie a intervenit însă profesorul I. Cincă, secretarul general al Ministerului Sănătăţii, cerînd lămuriri asupra controverselor ivite şi rugîndu-l pe Bologa să nu se retragă din „afacere".

Acesta a declarat că primeşte să rămînă un fel de „patron" al lucrării, dar m-a propus pe mine, în care avea foarte mare încredere, să port toate discuţiile privitoare la planul editorial: „Eu – preciza magistrul clujean – voi accepta punctele de vedere care se vor cristaliza după discuţiile cu tov. Brătescu."

La împărţirea sarcinilor între redactorii volumului, mie mi-au revenit purtarea corespondenţei cu autorii, înlăturarea, împreună cu doctorul Samoil Herişan, redactorul delegat de Editura Medicală, a nedumeririlor ivite pe parcurs şi întocmirea indicelui de nume, cu precizarea anilor de viaţă ai tuturor celor pomeniţi în lucrare.

Îndelunga pregătire a *Istoriei medicinei universale* mi-a prilejuit dese luări de contact cu dragul şi mult-preţuitul Sergiu Al-George, eliberat în 1964 din detenţia care urmase implicării sale în procesul „grupului Noica". După ieşirea lui din puşcărie ne-am întîlnit ca nişte vechi prieteni care fuseseră separaţi datorită unor circumstanţe ostile. L-am vizitat apoi pe Sergiu la el acasă, ca şi la dispensarul unde dădea consultaţii de otorinolaringologie. Mi-am deschis sufletul faţă de el, punîndu-l la curent cu impasurile în care mă găseam referitor la concepţiile mele politice.

I-am propus să scrie capitolul despre medicina indiană pentru manualul de istorie a medicinei universale şi am fost bucuros să-l aud oferindu-se să facă şi o prezentare separată a medicinei tibetane.

În martie 1968, profesorul de medicină socială Teodor Ilea m-a întrebat dacă m-am înscris la concursul pentru postul de conferenţiar la disciplina de istoria medicinei de la I.M.F. Bucureşti, post devenit vacant în urma decesului lui Iuliu Ghelerter. I-am răspuns că n-am întreprins nimic în această privinţă, deoarece prezentarea la un asemenea concurs a unui exclus din partid ar apărea ca o insolenţă. La care, Ilea mi-a atras atenţia că, mai tîrziu, cînd voi încerca să protestez împotriva nedreptăţilor comise actualmente asupra-mi, mi se va putea replica: „Dar despre ce nedreptăţi este vorba cînd singur dumneata ai socotit că nu este cazul să pretinzi postul în competiţie?"

M-am decis atunci să mă înscriu la concurs, avîndu-i ca adversari pe şeful de lucrări Benone Duţescu, activist al C. C. al P. C. R. şi titular provizoriu al disciplinei de istoria medicinei, şi pe doctorul Vasile Manoliu, cercetător în acest domeniu, fără să fie membru de partid.

În unanimitate, comisia instituită cu acest prilej a recomandat, cum şi era de aşteptat, ca postul de conferenţiar să-i fie încredinţat lui Duţescu, deoarece, „spre deosebire de ceilalţi doi candidaţi, care au şi

ei o bogată activitate ştiinţifică, Domnia Sa are în plus o activitate didactică susţinută şi fără întrerupere de 11 ani la catedră". Deci nici o vorbă despre „infirmităţile" politice ale candidaţilor respinşi.

Am avut apoi posibilitatea să cunosc referatul redactat de profesorul Bologa, referat în care el declara că-i consideră pe toţi trei candidaţii vrednici de a ocupa postul solicitat. Dar cînd a trebuit să caracterizeze scrierea mea despre evoluţia hipocratismului, magistrul clujean nu s-a sfiit să afirme că „această lucrare nu este numai un eveniment în literatura medico-istorică românească, ci ea, dacă ar fi tradusă într-o limbă de circulaţie universală, ar putea să figureze între cele mai reprezentative studii asupra lui Hipocrate". Şi după o serie de consideraţii elogioase asupra documentării folosite şi a unor aspecte metodologice, referentul declara: „Este o lucrare de mare sinteză, prezentată într-un stil şi o limbă care captivează pe cititor. Cu mare satisfacţie pot să afirm că ceea ce a realizat în acest volum medico-istoricul Gheorghe Brătescu, care se consideră şi elevul meu, depăşeşte posibilităţile de realizare ale fostului său dascăl!"

Concluzia pe care a formulat-o echivala cu un protest la adresa nefericitului meu statut profesional de la acea dată, statut ce avea să fie permanentizat ca urmare a concursului la care mă prezentasem: „Sînt convins că opera ştiinţifică a doctorului Gheorghe Brătescu este de o astfel de valoare încît dînsul oricînd şi oriunde ar putea, chiar pe măsura celor mai mari exigenţe, să ocupe o catedră de istoria medicinei sau un post de conducere la un institut de cercetări medico-istorice." Această declaraţie prea măgulitoare m-a ajutat şi ea să mă consolez rapid şi pe deplin pentru previzibilul meu eşec la concursul de conferenţiar.

Mă găseam, de altminteri, într-o situaţie mai favorabilă, căci după decesul din 1967 al lui I. Ghelerter fusesem numit vicepreşedinte al filialei bucureştene a Societăţii de Istoria Medicinei, filială prezidată acum de N. Vătămanu, pe care eram bucuros să-l secondez.

Într-una din verile de la sfîrşitul anilor '60, am trăit emoţiile unei reexaminări fără menajamente a propriei viziuni politice. Aflîndu-mă cu ai mei în vilegiatură la 2 Mai, am citit în vreo două-trei seri versiunea franceză a scrierii lui Milovan Djilas *Noua clasă*. Împrumutasem această carte, prohibită în ţara noastră, de la Victor Rusu, fost redactor la *Scînteia*.

Concepţia lui Djilas despre birocraţia ce domină autoritar partidele comuniste nu constituia o revelaţie pentru mine, dar m-a impresionat

documentaţia faptică pe temeiul căreia el a construit memorabilul său rechizitoriu în procesul intentat „noii clase".

I-am dat cartea şi lui Oniţă, care de mai multă vreme se sesizase că ierarhia comunistă de partid s-a transformat, la noi şi aiurea, într-un instrument de teroare. Numai că vărul meu mă considera solidar îndeobşte cu nomenclatura, întrucît publicam articole şi cărţi în care făceam concesii teoriei despre spiritul revoluţionar care ar caracteriza politica partidului.

Lectura scrierii lui Djilas m-a întărit în hotărîrea de a fi cît mai rezervat atunci cînd toţi se întrec să glorifice ideologia şi tactica mişcărilor de extremă stîngă.

Astfel am ajuns să binecuvîntez pînă şi excluderea mea din partid, aceasta ferindu-mă să devin o slugă plecată şi sîrguincioasă a mai-marilor politici, primejdie reală, dată fiind şi pornirea mea înnăscută de a mă arăta mereu „amabil" cu cei din jur.

Dar, într-o anumită împrejurare istorică, un soi de „împăcare", să-i spunem condiţionată, cu regimul existent în România nu mi s-a mai părut de neconceput. Este vorba de ceea ce am simţit la „adunarea populaţiei din Capitală", convocată de către N. Ceauşescu, la 21 august 1968, în Piaţa Palatului Republicii.

Am asistat la acea adunare din proprie iniţiativă, amînînd efectuarea unor controale epidemiologice. Am vibrat de revoltă, împreună cu mulţimea ce protesta împotriva pătrunderii pe teritoriul Cehoslovaciei, la ordinul Moscovei, a trupelor celor cinci ţări socialiste. Le eram recunoscător lui Ceauşescu şi conducerii P.C.R. pentru a fi refuzat să participe la această escapadă ruşinoasă. M-am alăturat celor care au aprobat prin aclamaţii îndemnul: „Să fim gata, tovarăşi, să apărăm în orice moment patria socialistă, România!"

Pe de altă parte, tocmai la vremea aceea se discuta în organizaţiile de partid, potrivit indicaţiilor plenarei C. C. din luna aprilie a aceluiaşi an, încălcarea legalităţii de către unii conducători care „şi-au pătat mîinile cu sîngele lui Pătrăşcanu şi al altor activişti". Prin dezvăluirea unor asemenea crime se urmărea lichidarea cultului lui Gheorghiu-Dej, cult ce nu mai putea fi tolerat de aceia care se aflau acum la conducerea supremă a partidului şi statului.

În ce mă privea, aveam convingerea că, atîta vreme cît la ordinea zilei nu era pusă şi reabilitarea Anei Pauker, nu puteam spera că se va renunţa la persecutarea activă a mea.

Starea permanentă de tensiune în care mă aflam a contribuit la exacerbarea, după 1962, a durerilor provocate de mai vechiului meu ulcer duodenal. M-am lăsat în grija doctorului Samuel Kahane, şeful Centrului de gastroenterologie de la Spitalul Brîncovenesc, care m-a îndrumat către un regim alimentar capabil să-mi facă suportabile suferinţele.

15
UN MEDICO-ISTORIC OARECUM REABILITAT

În dimineaţa de 31 decembrie 1968 am fost chemat de urgenţă la sediul Comitetului Central. Pe coridoare şi prin birouri se mai foiau doar îngrijitoarele, care făceau curăţenie după plecarea acasă a activiştilor pentru a pregăti întîmpinarea Anului Nou.

Eu eram însă aşteptat de Ştefan Duduman, un tovarăş pe care-l cunoşteam din vremea studenţiei, cînd lucra la secţia de cadre a Comitetului de partid al Capitalei. Mi-a strîns călduros mîna, întrebîndu-mă retoric: „Vezi, tovarăşe, că partidul face totdeauna dreptate?!... Am vrut să-ţi dăm înainte de revelion vestea bună." Şi a început să-mi explice: „Noi am analizat situaţia şi, după ce am pus faţă-n faţă motivele pentru şi motivele contra, am ajuns la concluzia că poţi fi reprimit în partid."

L-am întrerupt ca să declar că, dacă mai există aspecte neclare în biografia mea, sînt gata să aştept pînă ce totul se va lămuri. Mi-a răspuns niţel enervat: „Dar ce, tovarăşe, crezi cumva că n-ai şi părţi negative în biografie?..." Am fost principial de acord cu această observaţie.

Eu şi toţi ai mei am intrat în 1969 mai încrezători ca pînă acum în perspectivele fiecăruia. Era de presupus că marile ameninţări ce plutiseră îndeosebi asupra mea fuseseră îndepărtate.

Imediat am reînceput cu stăruinţă demersurile în vederea obţinerii aprobărilor pentru proiectata noastră vizită la Paris, invitaţi fiind de Maşa şi Martin. Peste tot ni se manifesta acum de către autorităţi o bunăvoinţă care ne fusese refuzată pînă ieri. În februarie am putut porni la drum.

Cumnaţii mei parizieni s-au arătat ospitalieri, deşi încă nu reuşiseră să-şi asigure pe deplin bunăstarea materială. Am cutreierat cu încîntare marile bulevarde, am privit cu jind rafturile librăriilor şi am tot revenit la muzeele de artă, mai ales la proaspăt deschisul Centru Pompidou.

Într-o bună zi m-am pomenit în Cartierul Latin faţă-n faţă cu Mayer A. Halevy, cel care activase în Societatea Română de Istoria Medicinei înainte de a pleca definitiv la Paris. Ne-a invitat la el acasă pe Tania şi pe mine, prilej de a evoca lumea bucureşteană de care actualul „mare rabin al Franţei" încă se simţea foarte ataşat.

Pe o bancă din Grădina Luxemburgului am stat îndelung de vorbă cu Imre Toth, care m-a încunoştinţat că nu intenţionează să se mai înapoieze în ţară, întrucît are perspectiva ocupării unei catedre de matematici la o universitate din R.F.G. Într-adevăr, pe comunistul ilegalist cu vocaţie filozofică „idealistă" nu-l aşteptau la Bucureşti decît necazuri meschine. Imre m-a făcut atunci martor la ceremonialul abandonării simbolice, într-un tufiş din faimosul parc parizian, a bătrînului său pardesiu, de la care s-a mulţumit să oprească doar etichetele englezeşti.

Datorită unor neajunsuri băneşti, am plecat de la Paris înainte de expirarea vizelor.

O dată acasă, am intensificat demersurile în vederea părăsirii postului de epidemiolog. I-am scris în privinţa aceasta lui P. Niculescu-Mizil, tovarăş al meu din organizaţia comunistă studenţească, iar acum în conducerea supremă de partid. M-am adresat lui cu formula: „Mult stimate tovarăşe Niculescu-Mizil" şi am încheiat cu „dragă Paule", pentru ca secretara să ştie că este vorba de o scrisoare trimisă de cineva apropiat.

Iată-mă revenind, după mai bine de şapte ani, la vechiul meu loc de muncă, unde i-am regăsit pe Lică Manoliu şi pe Nelu Georgescu-Vîşte. Funcţia de bibliotecar era acum ocupată de Mioara Mătăchiţă, care avea să devină Georgescu, prin căsătorie.

Se mai afla în treabă, alături de aceştia, un anume Emanuel Kinsbruner, personaj fără studii şi fără vreo calificare, dar care invoca meritul de a fi activat, în timpul războiului, pentru eliberarea evreilor din lagărele de peste Nistru. Noi îl apreciam doar fiindcă, datorită variatelor lui relaţii, ne asigura din cînd în cînd dejunuri cu preţuri modice la Casa Oamenilor de Ştiinţă sau la Casa Universitarilor.[1]

---

[1] Într-o comunicare prezentată în iunie 2002 de către Teodor Wexler, la o reuniune organizată de Academia Română şi Ministerul Culturii (vezi *Observator cultural* nr. 124 din 2002), se menţionează că sute de mii de evrei din România au fost salvaţi prin tergiversarea în 1942-1943 a aplicării planului de transportare a lor în Polonia. Printre cei care au sabotat acel plan criminal s-a numărat şi „inginerul evreu Kinsbruner". Nu poate fi vorba decît de

La arhiva noastră documentară lucra benevol, cu multă tragere de inimă, şi medicul pensionar Aurel Morărescu. S-a făcut atunci o treabă bună la această arhivă.

Cît despre Petre Penciu, şeful secţiei de educaţie sanitară la care sectorul nostru era ataşat, acesta a sprijinit neîncetat iniţiativele mele publicistice din domeniul istoriei medicinei, furnizînd din bugetul propagandei sanitare fondurile necesare tipăririi volumelor colective pe care le-am redactat.

În iunie 1969 s-a decis constituirea unei noi Academii de Ştiinţe Medicale. Am fost convocat atunci de Ion Moraru, ministrul adjunct al Sănătăţii, pentru a mi se propune postul de secretar general al acestei instituţii. Doctorul Moraru mi-a destăinuit că acţionează potrivit indicaţiilor lui Miron Constantinescu, aflat în acel moment în conducerea Secţiei de propagandă a Comitetului Central.

Mi-am făcut curaj şi am refuzat oferta pe motiv că mă aflu la o vîrstă cînd încă mai pot să realizez cîte ceva pe plan ştiinţific, după ani îndelungaţi cît am fost trimis la muncă administrativă. N-am citit pe faţa lui Moraru că ar fi fost nemulţumit de răspunsul meu. În schimb, un sociolog, colaborator apropiat al lui Miron, mi-a relatat, tîrziu după dispariţia acestuia, că l-am deziluzionat atunci pe tovarăşul care dorise să mă ajute „să reintru în rîndul lumii".

De cîte ori îmi amintesc acest episod, mă felicit pentru cutezanţa de a mă fi opus hotărît reîncadrării mele în „nomenclatură".

Percepeam, de altfel, o anumită reticenţă în atitudinea tovarăşilor cu care intram în contact. A constituit o excepţie declaraţia, consemnată în *Viaţa studenţească* din august 1969, a lui Gheorghe Matei, cel dintîi preşedinte al Frontului Democrat Universitar, care, evocînd începuturile acestei organizaţii, afirma: „Îmi vine mai întîi în minte chipul lui Brătescu Gheorghe (Gică), secretarul nostru general, întruchipare a abnegaţiei şi capacităţilor organizatorice şi creative, iradiind totodată de naturaleţe şi seninătate umană."

Întorcîndu-mă în colectivul de la Institutul de Igienă mi-am concentrat eforturile în direcţia pregătirilor pentru congresul internaţional de istoria medicinei ce urma să se deschidă la Bucureşti peste un an. M-am ocupat mai ales de definitivarea pentru tipar a textului *Istoriei medicinei universale,* op care urma să fie distribuit congresiştilor de vază. Revenindu-mi, printre altele, sarcina alcătuirii indicelui ono-

---

Kinsbruner al nostru, chiar dacă acesta nu era inginer. Îmi amintesc cu jenă faptul că nu l-am luat niciodată în serios cît i-am fost şef.

mastic, am dus, pentru a afla numele exacte şi anii de viaţă ai celor pomeniţi în volum, o bogată corespondenţă cu institutele şi catedrele de specialitate dintr-o sumedenie de ţări; am avut satisfacţia de a fi oferit informaţii despre mai mult de 3 000 de persoane.

În 1969 a apărut la Editura Ştiinţifică lucrarea mea *Etica medicală,* o scriere de dimensiuni modeste, dar în care m-am străduit să prezint cu obiectivitate problematica fundamentării morale a profesiei de vindecător. Trecînd peste interdicţiile curente la vremea aceea în publicistica românească, am pus în discuţie teze formulate recent atît dincolo, cît şi dincoace de „cortina de fier". Astfel am luat poziţie împotriva tendinţelor lichidatoriste manifestate în U.R.S.S. faţă de etica specific medicală şi am denunţat oportunismul şi sectarismul lozincii afişate în curtea Spitalului Colentina din Bucureşti: „Redînd sănătatea oamenilor muncii, contribuim la îndeplinirea planului de stat".

Speriat de asemenea îndrăzneli, redactorul de carte, un sîrb refugiat la noi de pe vremea campaniei împotriva titoismului, mi-a atras atenţia că, în scrierea mea, nu este citat niciodată tovarăşul Ceauşescu. Pentru a nu periclita apariţia lucrării am acceptat să reproduc a frază anodină dintr-o cuvîntare a conducătorului. Remarc, de altminteri, că în nici o altă publicaţie semnată atunci de mine nu l-am mai citat vreodată pe Nicolae Ceauşescu.

O lungă scrisoare laudativă la adresa *Eticii medicale* am primit, spre surpriza mea, de la Theodor Burghele, rectorul I.M.F.-ului.

Cu acelaşi prilej, Valeriu Bologa se declara mîndru că a ştiut să aibă încredere în capacităţile mele. Dar profesorul Bologa m-a uimit cînd a trimis fiicei mele Stela, pentru reuşita ei la bacalaureat şi la examenul de admitere în facultate, felicitări însoţite de două broşuri ale lui, cu dedicaţii autografe. Mi-a dat indicaţia ca, în caz că Stela va citi cărţuliile, să-i atrag atenţia că nu trebuie să ţină seama de unele consideraţii „ideologice" pe care autorul fusese silit, în actualele circumstanţe, să le insereze în text: „Ai grijă să nu se contamineze prea mult", căci trebuie „să nu-i stricăm sufleţelul". În felul său, Bologa a fost, la vremea aceea, un contestatar politic.

M-a suprins primirea de la maestrul meu clujean a copiei unei scrisori a lui Mircea Eliade din 3 mai 1969, scrisoare în care eminentul istoric şi literat îl vestea că a aflat cu satisfacţie, dintr-un articol publicat de însuşi Bologa în revista *Steaua*, despre apariţia cărţii doctorului Brătescu *Hipocratismul de-a lungul secolelor*: „Tare aş vrea s-o posed, nu numai s-o citesc."

M-am grăbit să-i expediez la Chicago volumul, pentru ca, la 30 iulie, Eliade să-mi confirme primirea lui şi să mă anunţe că va menţiona scrierea mea în cartea pe care o va preda curînd la tipar *De Zalmoxis à Gengis-Khan.* Aşa au debutat relaţiile mele cu Eliade, cel pe care-l admiram pentru documentarea scrierilor sale istoriografice, dar nu mă încînta prea tare ca prozator şi deloc ca om politic.

În pragul anilor '70, cercul prietenilor mei apropiaţi a cunoscut o înnoire radicală.

Cel mai important eveniment în această privinţă a fost, cum am mai pomenit, restabilirea legăturii cu Sergiu Al-George, după anii lui de detenţie. În aceste împrejurări, Sergiu nu s-a purtat cu mine nici o clipă ca şi cum ar fi continuat să mă identifice cu acela care, cu un sfert de veac mai-nainte (şi un şir de ani după aceea), îi făcea elogiul mişcării comuniste, imputîndu-i că nu este în stare să recunoască fertilitatea pe plan spiritual şi superioritatea morală a ideologiei marxist-leniniste. N-a fost deloc nevoie să insist asupra deziluziei pe care, în ultima vreme, mi-o produseseră multe aspecte ale politicii sovietice atît în domeniul promovării echităţii sociale, cît mai ales în cel al „îndrumării" creaţiei culturale. Mi-am dat seama că Sergiu citise în adîncul sufletului meu şi constatase că, în mare măsură, împărtăşeam aceleaşi convingeri referitor la situaţia actuală, ca şi la perspectivele omenirii.

Ne-am întîlnit apoi cu o anumită regularitate fie acasă la noi, pe strada Dr. Koch, fie la soţii Al-George, pe Strada Bradului. Am observat că, atunci cînd ne vizitau Dorina şi Sergiu, copiii mei erau parcă fascinaţi de acesta; după ce se încheia cina, obişnuiau să rămînă în apropiere, fiind evident că doreau să soarbă cuvintele încîntătorului musafir.

Comuniunea noastră a devenit şi mai temeinică în urma petrecerii împreună a vacanţelor pe litoral, la 2 Mai. I-am cunoscut acolo pe Alexandru Paleologu, pe Teodor Enescu, pe Eusebiu Munteanu şi pe alţi respectabili tovarăşi de închisoare ai lui Sergiu. Discuţiile noastre, atît pe malul mării, cît şi în vila ocupată de ceata puşcăriaşilor, erau prilejuri de inepuizabilă desfătare intelectuală.

L-am vizitat la Policlinica Vitan, unde, în condiţii ingrate, îşi ducea munca de orelist. Cum între timp i se încredinţase un curs facultativ de indianistică la Universitatea din Bucureşti, Sergiu nu mai reuşea să împace satisfăcător obligaţiile de medic practician cu cele ţinînd de preocupările lui ştiinţifice. I-am propus atunci să vină în colectivul de istoria medicinei de la Institutul de Igienă, făgăduindu-i că, în calitate

de responsabil al acestui colectiv, îi voi asigura condiţii cît mai prielnice pentru efectuarea cercetărilor sale de orientalistică.

La început nu s-a arătat prea încîntat de oferta mea, dar, silit de împrejurări, a acceptat, în martie 1973, să solicite transferul la istoria medicinei. Ministrul Sănătăţii, profesorul Burghele, la care m-am prezentat cu cererea lui Sergiu, s-a arătat bucuros să o aprobe principial. Dar depunînd documentul la serviciul de personal al institutului nostru, în vederea îndeplinirii formalităţilor de încadrare, am avut, peste cîteva zile, surpriza să mi se comunice că „tovarăşii de la cadre" nu-l pot aduce pe fostul deţinut Sergiu Al-George într-o unitate în care „sînt prea mulţi cu probleme". Acordul pe care şi-l dăduse ministrul pentru numirea lui Sergiu s-a dovedit a fi fost cu totul inoperant atunci cînd funcţionari mărunţi din institut, aflaţi însă în subordinea atotputernicelor „forţe în drept", au apreciat că un eminent medico-istoric, beneficiind de prestigiu internaţional, nu prezintă suficiente „garanţii politice".

Un alt deţinut eliberat în 1964 a devenit curînd după aceea prieten apropiat al nostru: Imre Toth ne pusese în contact cu Alexandru (Sanyi) Iacob, pe care-l cunoscusem la Cluj în vara lui 1946, cînd cu „greva studenţilor reacţionari", şi care devenise faimos mai ales ca unul dintre principalii acuzaţi în procesul pentru uneltire împotriva regimului popular intentat în 1953 lui Vasile Luca şi complicilor săi. Acum, el lucra la Camera de Comerţ Exterior.

Sanyi s-a alipit îndată de noi. Ne vizita des, se străduia să ne fie de folos cînd băga de seamă că trebuie să rezolvăm probleme gospodăreşti mai complicate şi ne invita să petrecem împreună seara la vreun restaurant-cantină, iar mai tîrziu la „Doi cocoşi", birtul de pe şoseaua dinspre Chitila, unde ne delectam invariabil cu pui la ceaun.

Stăteam de vorbă despre unele aspecte ale „momentului politic" şi despre personalităţile la ordinea zilei. Impresionante erau evocările pe care le făcea, cîteodată, ale metodelor de anchetare şi de detenţie cărora le-a fost victimă. De altminteri, datorită atitudinii totdeauna demne cu care înfruntase şuvoiul de malversaţii şi torturi la care fusese supus, Sanyi se bucura acum de respectul multor oameni de bine.

Imre Toth ni l-a prezentat şi pe Öccsi (Francisc) Samuel, un alt evreu ungur din Transilvania care activase în mişcarea comunistă ilegală, dar care, în anii puterii populare, a fost trimis de partid în Israel, pentru a desfăşura activităţi de spionaj. După demascarea şi arestarea

lui acolo, a fost schimbat cu tineri sioniști de la noi, învinuiți de slujirea imperialismului.

Cînd l-am cunoscut, Öccsi lucra la Securitate, în problemele relațiilor cu Israelul. Persoane avizate ne-au asigurat că nu trebuie să ne temem că ne-ar supraveghea și pe noi, deoarece regula serviciilor de informații este că un securist cu funcție mai înaltă nu se ocupă decît de domeniul care intră în atribuțiile sale, fără obligația trasului cu ochiul printre cei apropiați lui.

Fapt este că Öccsi și Biri (Barbara), soția lui, au devenit nelipsiți de la reuniunile noastre aniversare, după cum și noi eram des invitați la petrecerile lor de familie. N-aveam prea multe să ne spunem, dar soții Samuel se înfățișau mereu ca niște convivi simpatici și la locul lor.

Din cînd în cînd, ne vedeam cu Mary (Maria) Cocimarov, arhitectă la Ministerul de Interne și mama lui Matei, coleg de școală și cel mai bun prieten al lui Tudor, fiul nostru. Ea avea faima unei originale, care nu se sfiise către sfîrșitul lui 1944, studentă fiind, să plece pe front ca voluntară în Divizia „Tudor Vladimirescu".

Într-o bună zi, i-am întîlnit la Mary Cocimarov pe Nuța (Elena) și Ricu (Henri) Wald, care ne-au declarat din capul locului că vor să întrețină relații amicale cu noi.

Așa au început întrevederile noastre săptămînale (iar o vreme, chiar bisăptămînale) cu Walzii, întrevederi în care treceam prin ciur toate evenimentele recente, mai ales pe cele culturale și politice, eu hazardîndu-mă în răstimpuri să polemizez cu Ricu pe teme ideologice. Față de obiecțiile pe care le aduceam unor afirmații prea categorice ale lui Marx (cum ar fi, de pildă, cea privitoare la conștiința revoluționară de clasă a proletariatului), el îmi replica tăios că greșesc grav cînd nu interpretez spusele marelui înaintaș în lumina evoluției conjuncturilor economice, politice și culturale. Ricu se considera a fi un marxist consecvent, dar un marxist „waldist", avînd dreptul și chiar datoria să supună unei critici creatoare tezele „clasicilor noștri".

În după-amiaza zilei programate pentru întîlnirea noastră (de obicei, miercurea) mă vedeam cu Ricu la o anume cofetărie, unde vorbeam despre ale noastre. Mergeam apoi împreună fie la el, fie la mine acasă, unde erau prezente și soțiile, care ne serveau o modestă colațiune.

Destul de des Brăteștii se duceau la teatru sau la cinema cu Walzii, profitînd și de faptul că regizoarea de platou de la televiziune Elena Wald avea relații bogate în lumea spectacolelor.

Ricu îmi povestea despre necazurile întîmpinate în activitatea lui la catedră sau la institut din partea colegilor invidioşi, precum şi despre constrîngerile exercitate asupra lui de către securişti, care, pe de-o parte, îi gustau umorul, dar pe de altă parte, luau măsuri, unele destul de ingenioase, pentru a-i inhiba tendinţa irezistibilă de a satiriza stările de lucruri din lumea noastră intelectuală.

Prin intermediul lui Ricu am cunoscut o serie de personalităţi de vază ale epocii, dintre care îl menţionez pe Constantin Noica. Acesta ne-a invitat într-o zi, pe Ricu şi pe mine, la Snagov, unde îşi avea temporar domiciliul. Îmi amintesc despre pateticul elogiu al bătrîneţii pe care Noica l-a rostit cu acel prilej.

Tot atunci am dat mîna cu Gabriel Liiceanu, venit să-l viziteze pe cel care avea să devină maestrul său de la Păltiniş.

Într-o seară, l-am întîlnit la Walzi pe Belu Zilber, care voia să-i cunoască pe fiica şi pe ginerele Anei Pauker. Ne-am trezit că, după un schimb de amabilităţi, noul musafir a început să toarne răutăţi la adresa Anei, pe care o învinuia de faptul că n-a vrut să-i apere pe cei din „grupul Pătrăşcanu" de uneltirile lui Gheorghiu-Dej. Ne-a dezvăluit, cu vizibilă satisfacţie, că el şi amicii săi o porecliseră „bătrîna scîrbă" pe tovarăşa adulată de alţii.

Cu atît mai mare ne-a fost uimirea în zilele următoare, cînd Zilber ne-a invitat insistent la el acasă. În întîlnirile ulterioare nu şi-a mai permis să facă declaraţii ostile la adresa Anei Pauker, ba chiar ne-a povestit cum anchetatorii l-au prevenit, în 1952, cînd „devierea de dreapta" a fost denunţată, că acum, cînd protectorii lui sînt demascaţi, trebuie să facă neapărat mărturisirile pe care partidul i le cere.

Tania şi cu mine am devenit vizitatori obişnuiţi ai apartamentului din Piaţa Pache Protopopescu, mobilat cu piese rare, achiziţionate de la anticari. Mamuş, bătrîna servitoare unguroaică, se străduia să le ofere oaspeţilor gustări cît mai alese.

Aveam să cunosc aici cîţiva tineri oameni de cultură, precum Constantin Ţoiu şi Gelu Ionescu, atraşi de farmecul şuetelor dirijate de Belu. Din cercul celor care se aflaseră cîndva în preajma lui Pătrăşcanu nu apărea, la răstimpuri, decît fostul diplomat Camil Demetrescu, care făcuse puşcărie exact ca şi Zilber, între 1947 şi 1964.

Am constatat destul de curînd că mă transformasem într-un soi de confident al lui Zilber, care-mi istorisea amănunte penibile din biografia sa şi mă punea la curent cu ameninţările de care se simţea asaltat. Mă întrebam pe ce se întemeia încrederea, s-ar fi spus nelimitată,

pe care mi-o arăta. Noi ne număram printre cei cărora le citea fragmente de-a dreptul senzaționale din memoriile sale, scrise cu un deosebit talent literar.

Dar iată că, în mai 1970, ne-a adus la cunoștință că manuscrisul acestor memorii i-a fost furat de niște spărgători pătrunși în casă cînd el era absent. Sesizînd miliția, i s-a dat de înțeles că nu se poate organiza ancheta obișnuită în asemenea cazuri, deoarece nu fusese vorba de pungași de rînd. Din fapul că jefuitorii știuseră unde era ascuns manuscrisul incriminat, Zilber a dedus că Securitatea fusese informată în această privință de o persoană care uneori zăbovea la el și peste noapte, Monica Sevianu, cea care participase în 1959 la faimoasa devalizare a dubei ce transporta bancnote la filiala din Giulești a Băncii Naționale.

Relațiile familiei Brătescu cu Belu Zilber s-au strîns și mai tare datorită includerii lui Tudor, fiul nostru, printre tinerii pe care el îi pregătea pentru examenele de admitere în facultățile cu profil tehnic. Recunoscînd lipsa de perspectivă a proiectului său de a deveni student la istorie, Tudor se decisese să îmbrățișeze cariera de inginer constructor. Zilber l-a încurajat în această direcție, meditîndu-l la matermatică și fizică.

Cînd însă a observat că, atras de tot felul de alte ocupații, învățăcelul nu se concentrează în măsura trebuincioasă asupra pregătirii pentru concurs, meditatorul ne-a făcut o propunere neobișnuită: Tudor să se instaleze acasă la magistrul său, aflîndu-se deci sub supravegherea continuă a acestuia.

Succesul la examenul de admitere a fost astfel asigurat, iar Herbert Zilber a devenit „nenea Beluțu" pentru Tudor și pentru părinții lui.

Pe Gellu Naum l-am cunoscut personal în împrejurări insolite. Proaspătul meu prieten Sanyi Iacob era foarte nemulțumit că „toată ziua" mă întîlneam cu Ricu Wald: „Cine mai e și ăsta?" I-am explicat că Ricu este un intelectual valoros, vădind o gîndire filozofică originală, astfel că discuțiile cu el te pot îmbogăți sufletește.

„Am să-ți fac eu cunoștință cu un intelectual care nu e un oarecare", m-a anunțat Sanyi. Într-adevăr, a doua zi ne-a invitat la un restaurant, unde au mai apărut Gellu și Lygia Naum. Comportamentul dominator al poetului mă intimida, însă am fost bucuros să constat că mie îmi acorda o atenție specială. Probabil l-a mirat faptul că eram oarecum informat despre suprarealism și chiar avusesem cîndva în mînă volumele sale.

Soţii Naum ne-au invitat pe Tania şi pe mine la reşedinţa lor de la Comana, gentileţe de care ne-am grăbit să profităm. Eu am reluat astfel contactul cu satul în care poposisem, în vremea studenţiei, pentru a pregăti examene alături de amicul Piki Grozea. Stăteam acum tot timpul lîngă Gellu şi-i sorbeam cuvintele, fie pe terasa locuinţei lui, fie însoţindu-l în expediţiile în pădure sau, cu barca, pe baltă. Atît cît îmi îngăduia capacitatea mea de recepţie, căutam să mă pătrund de concepţia lui Gellu asupra poeziei ca „mod de existenţă".

De-a lungul verii, Tania şi cu mine reveneam de cîteva ori la Comana, unde întîlneam cîteodată figuri onorabile ale vieţii literare, dar şi oameni politici, precum Gogu Rădulescu, care, în anii '30, fusese tovarăş cu Gellu în organizaţiile studenţeşti patronate din umbră de P.C.R., iar acum avea şi el o casă pe malul Neajlovului.

Îmi amintesc că într-o seară tîrziu, petrecîndu-l de-a lungul uliţelor pe Gogu, acesta a început să-mi vorbească despre neliniştile pe care i le stîrneşte atitudinea uneori contradictorie pe care conducătorul partidului şi al statului o manifestă faţă de el. M-am abţinut de la orice comentariu şi, de altminteri, Gogu a schimbat brusc subiectul discuţiei.

Soţii Naum au acceptat o singură dată invitaţia de a veni la noi acasă. Altfel, timp de trei decenii, noi, Tania şi cu mine, am beneficiat de ospitalitatea lor. În cîteva rînduri am rămas zile în şir la Comana, cu care prilejuri Gellu ne citea din textele în versuri sau în proză pe care tocmai le elabora, iar Lygia ni se înfăţişa ca o gazdă cît se poate de prevenitoare.

În ultimii ani ai vieţii lui, deci pînă în 1978, ne-am întîlnit de multe ori, la noi sau la el acasă, cu Ion D. Gherea, distinsul muzician şi filozof, care aprecia respectul nostru pentru oamenii de mare ispravă din generaţia sa. Ne povestea cu vervă despre şedinţele în care îl acompania la pian pe violonistul George Enescu şi mai ales despre isprăvile familiei Dobrogeanu-Gherea, evocîndu-l uneori pe Alexandru (Saşa) Dobrogeanu, fratele său, care căzuse, ca şi Marcel Pauker, victimă a terorii staliniste.

Dar am avut şi nefericite prilejuri să observ, cu strîngere de inimă, cum dragul nostru Ionel începe să decline psihic. A mai fost în stare să ne povestească jalnica situaţie în care s-a pomenit pe stradă cînd, deşi se afla aproape de intrarea casei sale, n-a mai ştiut unde domiciliază, drept care îi ruga pe trecători să-l lămurească în această privinţa. Noroc că s-a găsit un vecin care să-l conducă pînă la uşa apartamentului său.

În cele mai dificile perioade am beneficiat de serviciile dactilografei Maria Lorenti-Marinescu, care s-a arătat totdeauna a fi o devotată colaboratoare tehnică a mea.

*

După revenirea mea, în 1969, la Institutul de Igienă și Sănătate Publică, n-am reușit să mă concentrez asupra cercetării documentare, fiindcă treaba cea mai urgentă și mai plină de responsabilitate era, cum am mai spus, pregătirea celui de Al XXII-lea Congres Internațional de Istoria Medicinei.

Mulți, printre care și profesorul V. Bologa, erau de părere că ne antrenasem cu inconștiență într-o aventură atunci cînd ne-am angajat să organizăm această reuniune științifică, întrucît ne lipseau experiența în materie și mai ales mijloacele materiale. Deși nu făceam parte din echipa organizatorică de bază, m-am alăturat lui Lică Manoliu pentru a-l ajuta să-și îndeplinească sarcina de secretar general al congresului.

Printre altele, am confecționat atunci proiectul mesajului adresat congresiștilor de către Nicolae Ceaușescu. Așa se face că, în volumul al V-lea al culegerii intitulate *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate,* cuprinzînd cuvîntările și articolele șefului statului și al partidului, figurează, la pp. 72-74, un text pe care m-am străduit să-l redactez în cea mai pură „limbă de lemn" a epocii. Formulările mele n-au suferit modificări, ci doar, către final, a mai fost intercalat un scurt alineat.

În ajunul congresului am fost chemat la Comitetul Central al partidului, împreună cu doctorul N. Vătămanu, ca să-i raportăm lui Miron Constantinescu despre stadiul pregătirilor. Cît a durat discuția, Miron n-a dat nici un semn că m-ar cunoaște, ci mi s-a adresat ca unui activist anonim.

Dar, la plecare, mi-a făcut un semn discret ca să-l las pe Vătămanu să se îndepărteze, și apoi mi-a șoptit: „Ce mai face Tania?", prin aceasta voind parcă să invoce un întreg trecut devenit inavuabil.

La deschiderea congresului am primit sarcina de a ține legătura operativă cu delegații străini care ar fi avut de formulat cereri sau nemulțumiri. Mi-am dat seama că nu era vorba de manifestarea unei încrederi deosebite în persoana mea, ci doar de recunoașterea faptului că alți membri din grupul organizatoric nu erau capabili să susțină o conversație elementară în limbi străine.

N-am putut face deplasarea la Constanța-Mamaia, unde s-au încheiat lucrările congresului, căci am fost anunțat de la Vălenii de Munte

că mama este în pericol de infarct miocardic. Din fericire, am putut asista la însănătoşirea mamei.

De fapt, sfîrşitul congresului n-a marcat pentru mine întoarcerea la obişnuitele mele preocupări iatroistoriografice. Dimpotrivă, curînd a trebuit să mă înham aproape singur la acaparatoarea treabă redacţională impusă de pregătirea pentru tipar a materialelor reuniunii.

O vreme, publicarea acestor materiale a stat sub semnul întrebării: se cheltuise atît de mult în perioada desfăşurării congresului, încît Societatea Ştiinţelor Medicale, cea care colectase subvenţiile şi cotizaţiile, nu mai dispunea de fondurile necesare imprimării celor 250 de comunicări, însumînd cîteva mii de pagini.

Am propus atunci să renunţăm la reproducerea *in extenso* a respectivelor texte, şi să le cerem autorilor să ne ofere un „concentrat" de patru-cinci pagini dactilografiate, astfel ca, recurgînd la caractere tipografice minuscule, fiecare comunicare să încapă pe o filă, realizîndu-se un tom care să nu întreacă mult 500 de pagini. După unele ezitări, formula a fost acceptată.

Dar lucrurile s-au mai complicat prin fuga din ţară a lui Vasile Manoliu. Secretarul general al Societăţii de Istoria Medicinei şi al celui de-al XXII-lea congres internaţional de specialitate, exasperat de mizeriile care necontenit i se făceau, culminînd cu refuzul de a i se acorda lui, care nu era membru de partid, titlul de doctor în ştiinţele medicale, şi prin aceasta de a i se permite să ocupe un post în învăţămîntul universitar, a decis, cu prilejul unei vizite peste hotare cu întreaga familie, să nu se mai întoarcă acasă.

Dar Lică fusese cel care ţinuse permanent legătura prin corespondenţă cu forurile ştiinţifice de pretutindeni şi cu participanţii la congres. Inexplicabila lui absenţă îngreuna tratativele cu comunicatorii, care urmau să-şi cam ciopîrţească lucrările.

Timp de peste un an m-am ocupat stăruitor de întocmirea acelui volum de *comptes rendus* ale congresului, verificînd dimensiunile textelor, făcînd corecturi, cu ajutorul unor binevoitori competenţi, la aceste texte scrise în vreo şapte limbi, îngrijindu-mă de prezentarea grafică.

Despre osteneala pe care am depus-o pentru această chinuită realizare editorială se face o menţiune, cu litere mărunte, în josul paginii dinaintea tablei de materii: „*Ce volume est paru sous les soins du docteur G. Brătescu.*" Mi-a fost de ajuns o asemenea recunoaştere.

Cartea a fost gata în 1972, astfel că profesorului Valeriu Bologa, celui care o aşteptase atît de neliniştit, nu i-a mai fost dat să o ţină în

mînă, căci el a decedat la 30 octombrie 1971. M-am dus la Cluj pentru a fi de față la înhumarea lui, unde am fost desemnat să rostesc elogiul funebru. Mi-am dat seama că l-am pierdut pe cel mai sincer ocrotitor al meu, iar istoriografia medicală românească pe cel mai „european" reprezentant al ei.

La fel m-am simțit dator să particip și să iau cuvîntul, peste un an, la comemorarea organizată în comuna Marpod, din județul Sibiu, leagănul străvechii familii de țărani liberi a Bologilor.

În întîmpinarea congresului internațional de la București-Constanța au fost publicate cîteva volume, dintre care cel mai impozant este *Istoria medicinei universale,* lucrare rezultată din colaborarea a 53 de autori, pe care Editura Medicală a trimis-o în librării cu o lună înainte de deschiderea reuniunii. Deși tipărită în românește, această sinteză iatroistoriografică i-a impresionat pe congresiștii străini, dovadă fiind atribuirea, în 1971, a Premiului Martignoni al Academiei de Medicină din Franța lui Valeriu Bologa, patronul realizării științifice. Răspunderea redacțională efectivă le-a aparținut „voluntarilor" C. I. Bercuș, G. Brătescu și N. Vătămanu, flancați de delegatul editurii, doctorul S. Herișan.

Tot atunci a apărut, sub îngrijirea mea, volumul *Despre medicina populară românească,* întrunind 46 de studii și note, majoritatea preluate din dosarul Simpozionului „Medicina populară – elemente valabile și practici dăunătoare", ținut la Brăila, în iunie 1964.

Împreună cu Constantin Bercuș, m-am ocupat de editarea de către Mitropolia Olteniei a culegerii *Semnificația medico-istorică a bolnițelor mînăstirești,* reunind cele 16 comunicări prezentate pe această temă, în mai 1969, la Rîmnicu Vîlcea. Mitropolitul Firmilian, care a semnat postfața, ne-a fost, lui Bercuș și mie, gazdă binevoitoare ori de cîte ori veneam la Craiova pentru a superviza întocmirea volumașului.

În 1970, dar nu în legătură cu congresul internațional de istoria medicinei, Editura Medicală a tipărit cartea mea *Sănătatea Bucureștilor (1862-1944).* Textul fusese elaborat ca lucrare de plan la începutul anilor '60 și-l prezentasem apoi ca teză la doctoratul în științele medicale.

Am publicat la vremea aceea, în recent înființata colecție „Orizonturi" a Editurii Enciclopedice Române, la insistențele lui Ladislau Redlinger, pe care-l cunoșteam de pe vremea popasului meu la Cluj

din 1946, o broşură despre *Procesele vrăjitoarelor.* Lucrarea trebuia să se încadreze în tematica ateistă promovată de agitaţia şi propaganda de partid.

Am acceptat această „comandă socială" doar ca să pot declara în concluzie, făcînd aluzie la avalanşa vechilor procese politice din U.R.S.S. şi mai recente de la noi: „În măsura în care o autoritate constituită, civilă sau religioasă, simte că destinul său este pus în cauză, că justificarea sa istorică trezeşte îndoieli şi că pretenţiile sale depăşesc propria capacitate de rezolvare a problemelor vitale, ea adoptă în mod reflex o atitudine de intoleranţă. Montarea de procese absurde se dovedea a fi pentru regimurile anacronice una din metodele cele mai comode de a semăna teroarea, în scopul unei iluzorii consolidări pe plan politic şi ideologic." Cenzura nu avea să se sesizeze de această afirmaţie.

În paralel s-au tipărit versiuni în germană şi în maghiară ale broşurii. Trimiţîndu-i la Viena, „din considerente protocolare", un exemplar din *Die Hexenprozesse* Lisei Koplenig, prietena Taniei din copilăria lor moscovită, am avut satisfacţia să mi se comunice, oarecum sibilinic, de către maică-sa Hilde, văduva liderului comunist austriac Johann Koplenig: „Am înţeles ce vrei să spui..."

Acum s-a dispus şi admiterea mea în corpul didactic universitar: în 1970 am fost invitat să ţin, în calitate de lector provizoriu (plătit cu ora), un curs de etică medicală la Institutul de Medicină şi Farmacie din Bucureşti, în cadrul catedrei de socialism ştiinţific. Importanţa educaţiei morale era la ordinea zilei în „dezbaterile ideologice" organizate de partid, iar pe de altă parte se încerca, probabil, să mi se ofere o consolare pentru respingerea mea, în 1968, la concursul de şef al catedrei de istoria medicinei. A contribuit, fără îndoială, la desemnarea mea ca lector şi relativ buna primire de care se bucurase recenta apariţie a lucrării mele *Etica medicală.*

Cursul ce mi s-a încredinţat avea caracter facultativ: studenţii se înscriau pentru a-l audia pe bază de voluntariat, dar, o dată înscrişi, aveau obligaţia de a-l frecventa regulat şi chiar de a se prezenta la un examen final, calificativul primit cu acel prilej contînd la media anuală. Am avut bucuria să constat că un număr apreciabil de tineri a urmărit cu vizibil interes prelegerile pe care le-am ţinut în amfiteatrul Clinicii medicale de la Colentina şi apoi în cel de la Institutul de Igienă.

Pentru a capta auditoriul aducîndu-i la cunoştinţă teze considerate pe-atunci eretice sau chiar duşmănoase, obişnuiam să expun pe larg, contrar indicaţiilor oficiale, punctele de vedere ale moralei medicale

„burgheze", ca abia la sfîrşitul expunerii să trag rapid o concluzie, mai degrabă formală, în favoarea principiilor deontologice preconizate de partid. Era neapărat nevoie de o asemenea evocare a poziţiei oficiale în materie de etică, fiindcă de mai multe ori am observat prezenţa în amfiteatru a vreunui membru al catedrei de socialism ştiinţific, însărcinat desigur să raporteze despre spiritul în care prezentam problematica moralei profesionale.

Am insistat la curs şi în seminarii asupra îndatoririi elementare a vindecătorului de a nu face nici o distincţie între pacienţi pe criterii de naţionalitate, de clasă socială sau de nivel cultural. De fiecare dată simţeam cum „învăţăceii" vibrează la unison cu mine, cel care elogiam comandamentul hipocratic de a vedea în omul sănătos sau bolnav numai un om, vrednic oricum de devotamentul necondiţionat al medicului. Încercam atunci să desluşesc ce va fi fiind în mintea acestor altminteri „combativi" sau măcar docili utecişti şi membri de partid, necontenit îndemnaţi să aplice „criterii de clasă" în orice activitate a lor.

În 1971 am fost luat prin suprindere, făcîndu-mi-se încă o solicitare de a preda studenţilor etica medicală. De data aceasta mi s-a cerut să ţin, la catedra de socialism ştiinţific a Facultăţii de Medicină Veterinară de la Institutul Agronomic „N. Bălcescu", un curs de „etică generală şi morală profesională". Decizia ca tinerii veterinari să fie astfel îndoctrinaţi avea un temei oarecum sinistru: tocmai se descoperise că un fioros asasin în serie şi violator al femeilor din Bucureşti era studentul Ion Rîmaru, de la Veterinară. Se vede că reprezentanţii din comisia de anchetă ai organelor politice nu erau convinşi că au a face doar cu un caz patologic individual, ci erau dispuşi să aprecieze că una din cauzele agresivităţii morbide a odiosului criminal fusese nesatisfăcătorul nivel de educaţie morală al colectivului studenţesc de la Medicina Veterinară. Drept care s-a hotărît ca aceşti tineri să studieze şi ei etica, precum colegii lor de la Medicina Umană.

Numai că între morala profesională medicală valabilă în medicina umană şi cea din medicina veterinară există deosebiri esenţiale. A încerca să aplici în medicină veterinară principiul salvgardării cu orice preţ a vieţii pacientului înseamnă să cazi în cel mai strigător absurd, căci medicii crescătoriilor de animale nu urmăresc altceva decît să contribuie la obţinerea a cît mai multor exemplare de păsări şi de vite, care să fie sacrificate cu cel mai mare profit bănesc de către administraţia respectivelor unităţi.

M-am străduit de aceea să fac un curs în care să fie vorba despre îndatoririle igienistico-sanitare ale medicului veterinar şi despre necesitatea îngrijirii raţionale a animalelor şi a feririi acestora de suferinţe inutile. La sfîrşitul anului şcolar am socotit potrivit să renunţ la un atare angajament, mai ales fiindcă aveam impresia că descoperisem cîţiva „localnici" capabili să se ocupe ei de predarea cît mai la obiect a deontologiei profesiei lor.

Îmi propuneam să mă concentrez asupra cursului de morală medicală umană pe care-l ţineam la I.M.F., cînd, către sfîrşitul anului universitar 1972-1973, am fost înştiinţat că, pe viitor, studiul acestei discipline se va face sub directa îndrumare a catedrei de istoria medicinei. Ba încă tovarăşii de la această catedră se oferiseră să predea gratuit etica medicală. Dar îndată ce au preluat acest curs, ei au acceptat să fie retribuiţi...

La invitaţia redactorului-şef Alfons Profeta, am devenit în 1972 titularul unei rubrici permanente de istorie a medicinei în săptămînalul *Muncitorul sanitar*, organ al Ministerului Sănătăţii şi al sindicatelor sanitare. Timp de doi ani am publicat, la două-trei săptămîni, cîte un scurt articol legat îndeosebi de aniversări sau de diverse alte evenimente, dar de multe ori vizînd trezirea atenţiei pentru un anumit aspect semnificativ din trecutul practicii şi ştiinţei medicale.

Asemenea articole şi note aveam să tipăresc şi în periodicele *Sănătatea*, *Magazin* şi mai ales *Ştiinţă şi tehnică*. Ele erau prost plătite, dar mă simţeam dator să desfăşor o muncă de popularizare a cunoştinţelor istorico-medicale.

La scurtă vreme după reintegrarea mea în partid, am fost numit propagandist în cadrul învăţămîntului ideologic de la Institutul de Igienă şi Sănătate Publică, iar apoi lector la Universitatea Serală de Marxism-Leninism a Sectorului P.C.R. Sănătatea. Încercam să înviorez seminariile imprimînd dezbaterilor caracterul unor discuţii în contradictoriu, dar eram silit să recunosc în sinea mea că masa tovarăşilor nu era deloc atentă la spusele vorbitorilor, ci aştepta cu nerăbdare ridicarea şedinţelor.

A trebuit să accept şi încadrarea mea în gărzile patriotice, astfel că am participat la marşuri şi exerciţii gimnastice pe stadioane sau în zone periferice ale oraşului.

Fără ostentaţie, mă ţineam deoparte în ce priveşte „viaţa de partid" din institut, ferindu-mă să arăt preferinţă unuia sau altuia dintre membrii biroului sau să intervin la adoptarea hotărîrilor politice.

Mi se arăta însă o anumită considerație, ca unui „veteran" cu stagiu de un sfert de secol. De aceea nu a produs mirare faptul că, în mai 1971, mi s-a acordat medalia „A 50-a aniversare a P.C.R.", iar la o ședință festivă din aprilie 1972, diploma de onoare pentru semicentenarul U.T.C.-ului.

Numărîndu-mă printre membrii Comitetului Național Român pentru Istoria și Filozofia Științei, patronat de Academia R.S.R., am fost inclus în delegația care a participat, în august 1971, la Congresul Internațional de Istoria Științei de la Moscova.

Reveneam după exact 20 de ani în capitala sovietică *(vingt ans après!* îmi tot repetam, neîncrezător în faptul că mă regăseam aici). Atît cît mi-a dat răgaz obligația asistării la ședințe, am colindat orașul, încercînd să descopăr transformări survenite în epoca poststalinistă. N-am fost capabil să surprind noutăți în stilul de viață al oamenilor, dar m-am cufundat cu încîntare în farmecul inepuizabil al metropolei.

În anul următor am avut bucuria de a fi invitat la Strasbourg, unde urma să se desfășoare primul colocviu internațional hipocratic. Așa cum mi-au mărturisit atunci cînd i-am întîlnit profesorii Louis Bourgey și Jacques Jouanna, inițiatorii reuniunii, s-au gîndit la mine ca la un eventual participant la colocviu datorită faptului că, în urmă cu patru ani, le trimisesem *Hipocratismul de-a lungul secolelor.*

Comunicarea pe care am prezentat-o la 24 octombrie 1972 *Elemente arhaice în medicina hipocratică* a fost comentată destul de pozitiv de către cei de față. Mi-am luat în sinea mea angajamentul să nu renunț la studierea gîndirii hipocratice, oricîte alte obligații aveam să-mi asum. De fapt, abia în 1992, cînd am publicat *Miracolul grec în medicină: hipocratismul*, m-am simțit cumva eliberat de acest angajament.

Am dat atunci o fugă și la Paris, unde lui Martin și Mașei li se alăturaseră Vlad și Mira, astfel că dintre copiii Anei Pauker doar Tania se mai afla în România socialistă. În imediata apropiere a Birnbaumilor locuia Gyury (acum Georges) Haupt, dragul meu prieten de la Cluj și București, care se și remarcase aici printre specialiștii în istoria Uniunii Sovietice. M-am grăbit să-l vizitez și am primit de la el cartea *Les bolchéviks par eux-mêmes,* pe care o publicase împreună cu Jean-Jacques Marie.

În ultimul trimestru al anului 1973 am fost în R.F.G., ca invitat al forurilor academice vest-germane (D.A.A.D.). Demersurile pentru obținerea bursei de studii le începusem, la recomandarea profesorului

Bologa, încă din 1970. Obținerea aprobării a fost destul de anevoioasă, atît în privința acordului autorităților germane, cît mai cu seamă al celui din partea organelor românești de partid și de stat.

Centrele universitare în care urma să poposesc erau München, Frankfurt am Main, Berlinul de Vest și Hamburg. Am obținut de asemenea permisiunea ca, după încheierea șederii în Germania, să merg pentru cîteva săptămîni la Londra, pentru a consulta biblioteca și colecția arhivistică de la celebrul Institut Wellcome.

Trei erau direcțiile către care voiam să-mi îndrept eforturile. Mai întîi, trebuia să colectez din toate sursele posibile datele necesare întocmirii unei cronologii a medicinei și farmaciei universale, lucrare pe care o contractasem la Editura Științifică. Trebuia apoi să redactez o serie de capitole pentru un manual ce avea să apară la Editura Tineretului sub semnătura lui N. Vătămanu și a mea. În sfîrșit, țineam să-mi completez informația referitoare la studiile hipocratice publicate în ultima vreme.

Am plecat din București la 8 octombrie 1973 și m-am înapoiat la 8 ianuarie 1974.

La München, profesorul H. Goerke și doctorul H. Röhrich s-au străduit să-mi asigure condiții bune de lucru și de cazare.

Problema cea mai acută pentru mine era nesatisfăcătoarea mea capacitate de a mă descurca în germană. În conversații mă arătam foarte dispus „să o dau pe franțuzește", în cazul cînd interlocutorul meu poseda această limbă. Este drept că în cele zece săptămîni petrecute în R.F.G. mi-am ameliorat simțitor dacă nu capacitatea de exprimare, cel puțin pe aceea de a pricepe ce mi se spunea pe nemțește.

Cît nu stăteam la masa de lucru sau nu asistam la lecții și seminarii, umblam neobosit prin oraș, fie pentru a face cunoștință cu peisajul și monumentele Münchenului, fie pentru a merge la concerte (la biserici și în auditorii) sau la spectacole cinematografice și de operă, fie pentru a vizita muzee și expoziții, la care am admirat cu deosebire operele pictorilor expresioniști.

La Frankfurt am lucrat intens la colectarea de date pentru cronologia în curs de elaborare. Profesorul H. Mann, ca și colaboratorii săi W. Kümmel și H. Siefert s-au arătat foarte ospitalieri.

La unele seminarii ale lor a trebuit să iau cuvîntul, fie chiar în franțuzește, deoarece se discutau subiecte de mare interes politic, ca de pildă medicina sub regimul nazist, iar cei de față doreau să cunoască punctul de vedere în această privință al cuiva venit din Est.

Pînă să ajung în Berlinul Occidental, am făcut popasuri în cîteva oraşe, mai ales în cele care adăpostesc celebre galerii de artă.

La Berlin, profesorii R. Toellner şi G. Baader mi-au pus la dispoziţie toată zestrea institutului lor. La întrecere cu ei, profesorul H. Müller-Dietz, şeful sectorului medical de la Institutul de Studii Est-Europene, s-a ostenit să-mi fie de folos în cercetările mele privind raporturile româno-germane în domeniul medicinei. N-a fost de mirare că la Berlin am lucrat cu mult spor.

Tot timpul am beneficiat aici de asistenţa pe care mi-a acordat-o Christa Riedel-Hartwig, o generoasă funcţionară a Institutului de Istoria Medicinei, pe viitor gazdă a mea şi a Taniei ori de cîte ori am revenit la West-Berlin.

Şederea mea la Hamburg a fost patronată de profesorul Charles Lichtenthaeler, un elveţian francofon, cu care am discutat pe îndelete la institut şi la restaurante. Amabilitate copleşitoare mi-au arătat doctorul J. Sterly, redactorul revistei *Ethnomedizin*, precum şi profesorul-asistent H. Grensemann, care mi-a fost călăuză în oraşele din nordul Germaniei.

Terminînd la Hamburg redactarea capitolelor ce-mi reveneau din manualul de istoria medicinei pregătit în colaborare cu doctorul Vătămanu, am expediat textul scris de mînă dactilografei bucureştene Maria Lorenti-Marinescu.

În drum spre Londra am vizitat principalele centre urbane olandeze. La Haarlem am întîlnit-o pe Nelly Visch-Vermeer, cea care, la un moment dat, a avut grijă de Tania, la Moscova.

La 23 decembrie m-am îmbarcat la Rotterdam pe vasul olandez *Regina Iuliana*, cu care am plutit şapte ore, niţel necăjit de răul de mare, pînă în portul englez Harwich.

Prezentîndu-mă la Institutul Wellcome din Londra am aflat că, datorită restricţionării consumului de combustibil, atît muzeul, cît şi biblioteca sînt închise pînă tîrziu după Anul Nou. Deci planul de a-mi completa aici documentarea pentru cronologie n-a putut fi deloc pus în aplicare.

Spre consolare, am străbătut la disperare străzile, cheiurile şi parcurile din centrul Londrei; fiindcă în perioada Crăciunului nici muzeele nu erau deschise. Am asistat la serviciul divin de la Biserica Sf. Pancras, îndrăznind să cînt în cor imnuri, împreună cu enoriaşii.

La 30 decembrie am plecat către Folkestone, portul de la Marea Mînecii, cu autobuzul, căci trenurile nu circulau „for industrial reason". În Gara de Nord de la Paris mă aştepta familia Birnbaum.

După ce am întîmpinat Anul Nou, împreună cu ei, la un prieten al lor şi după ce am fost găzduit şi de Vlad Pauker, am cercetat în cîteva dimineţi Biblioteca Naţională, unde am obţinut permisul fiind recomandat de Jacqueline Brossolet, de la Institutul Pasteur.

La înapoierea din călătorie a trebuit să întocmesc cîteva rapoarte scrise, dintre care unul „de relaţii", înaintat secţiei de relaţii externe a Ministerului Sănătăţii. Declaram acolo că nicăieri, peste hotare, nu am întîlnit atitudini ostile faţă de ţara noastră, ci „dimpotrivă, pretutindeni mi s-a vorbit cu respect despre poziţia României în contextul politicii mondiale".

În familia noastră se înregistraseră, de-a lungul ultimilor ani, evenimente importante, capabile să înrîurească decisiv destinul tinerei generaţii de Brăteşti.

Cînd a fost să aleagă facultatea la care să dea examenul de admitere, Stela a optat pentru studiul limbii spaniole; mărturisea că a luat această hotărîre în urma citirii romanului *Nada* de Carmen Laforet.

Nu s-a remarcat ca „fruntaşă la învăţătură", dar a beneficiat de aprecierea unor cadre didactice. O atrăgea mai cu seamă „boema" studenţească. Printre altele, a făcut şi figuraţie la Teatrul de Comedie.

La repartiţia de după încheierea studiilor a cerut să fie trimisă în Maramureş. Desigur că în şcoala generală de la Borşa nu se preda spaniola, aşa că a trebuit să activeze în cadrul a diferite catedre. Dificultăţile de tot felul n-au demoralizat-o. Era mîndră că izbutise să-i facă pe unii elevi să se apuce mai serios de învăţătură.

Din R.F.G., unde mă găseam în octombrie 1973, i-am comunicat Taniei că am aflat din *Scînteia* despre organizarea pe lîngă Academia „Ştefan Gheorghiu" a unui Centru pentru pregătirea specialiştilor din străinătate, inclusiv a celor din America Latină. Întrebam dacă Stela n-ar putea fi încadrată în acel centru.

Cum fiica noastră începuse să se cam sature de tîndăleala de la Borşa, i-am fost recunoscători lui Ricu Wald pentru a fi intervenit pe lîngă apropiaţii săi din conducerea aparatului de propagandă în vederea numirii Stelei ca translator de spaniolă la cursurile de la „Ştefan Gheorghiu".

În această calitate, ea a făcut cunoştinţă cu Marcelino Perelló Valls, un mexican de origine catalană, bursier la Facultatea de Matematici din Bucureşti. El ajunsese la noi ca refugiat politic, după ce fusese unul dintre principalii lideri ai manifestaţiilor procomuniste organizate la Ciudad de Mexico în preajma deschiderii Olimpiadei din 1968.

Lucrînd împreună la o traducere, Stela şi Marcelino au stabilit, în 1974, o legătură sentimentală. Peste cîtăva vreme, Stela ne-a cerut permisiunea ca prietenul ei să vină să locuiască la noi. Ceea ce Tania şi cu mine am fost de acord, măcar că unii apropiaţi ai noştri ne-au atras atenţia că musafirul nostru n-ar fi cel mai recomandabil ginere, datorită sănătăţii lui şubrede.

Îndată ce Marcelino ne-a devenit colocatar, apartamentul nostru s-a transformat într-un fel de club al bursierilor latino-americani.

Cum să nu-i primeşti cu cea mai mare bunăvoinţă pe aceşti tineri vioi şi deştepţi, animaţi de elanuri revoluţionare şi care îl considerau pe Marcelino ca fiind îndrumătorul lor spiritual?

La 14 iulie 1975, sora mea Ţica mi-a telefonat de la Vălenii de Munte ca să mă anunţe că mama a încetat din viaţă în urma agravării insuficienţei sale cardio-respiratorii. Revăzînd în acea împrejurare casa părintească şi oraşul meu natal, mi-am data seama că, datorită dispariţiei mamei, existenţa mea se va resimţi dramatic. Mă neliniştea totodată gîndul că, în ultima vreme, n-am fost în stare să-i arăt nepreţuitei mele mame cît de mult o iubeam şi o respectam.

Nu i-a fost dat mamei să trăiască bucuria venirii pe lume a primei sale strănepoate, Aina-Maria, născută la 24 februarie 1976. Căsătoria Stelei cu Marcelino avea să fie celebrată în luna decembrie a aceluiaşi an, la primăria din Piaţa Amzei.

În cursul verii, Marcelino fusese vizitat de un tînăr catalan, Jordi Valero i Bayà, îndemnat de profesorul său Carles Perelló Valls, de la Facultatea de Matematici a Universităţii Libere din Barcelona, fratele mai mare al lui Marcelino, să-şi petreacă vacanţa la Bucureşti.

Între Jordi şi Irina, fiica noastră mai mică, s-a înfiripat atunci o idilă, a cărei concluzie va fi căsătoria încheiată, în august 1977, la oficiul stării civile de pe Calea Rahovei.

Irina a fost singurul meu copil care manifestase, la un moment dat, intenţia de a studia medicina, dedicîndu-se astfel profesiei bunicului şi a tatălui ei. Apoi a decis să urmeze Facultatea de Istoria Artei, şi anume secţia de critică a artelor plastice; pot spune că, într-un fel, m-a flatat şi această hotărîre, pe care o puneam în legătură cu „serile plastice" organizate de mine prin 1962-1964 pentru membrii familiei noastre, micuţa Irina arătîndu-se atunci extrem de interesată la audierea nepretenţioaselor mele expuneri şi la răsfoirea albumelor cu reproduceri. Pînă la urmă, s-a prezentat în 1976 la examenul de admitere pentru Facultatea de Psihologie, dar, dat fiind numărul mare de candidaţi, n-a reuşit.

Cei doi prunci ai cuplului Valero-Brătescu s-au născut la Bucureşti, de fiecare dată Irina revenind în acest scop în urbea sa natală: Ioana a văzut lumina zilei la 21 februarie 1980, iar Arnau la 1 iulie 1981.

Cît despre Tudor, el dorise, cum am mai pomenit, să se consacre studiilor istorice. Îi trezise entuziasmul în această direcţie participarea, în vara lui 1970, la săpăturile arheologice conduse de Ion Horaţiu Crişan pe şantierul de la Fîntînele, din judeţul Bistriţa-Năsăud. Dar la concursul de admitere la Facultatea de Istorie a căzut. Avîndu-l meditator pe Belu Zilber, va reuşi, la examenul din anul următor, să fie primit la Institutul de Construcţii din Bucureşti.

La facultate, Tudor s-a numărat printre studenţii merituoşi. După absolvire a lucrat pe şantiere la Brazi, lîngă Ploieşti, şi pe Calea Moşilor, în Capitală. Dar cînd a încercat să intre într-un institut de proiectări, a fost respins sistematic de la angajare, chiar după ce i se comunicase (din imprudenţa unui membru al comisiei) că reuşise la concurs. I s-a şoptit după aceea că dizgraţia sa se datoreşte faptului că surorile lui plecaseră peste hotare. Şi-a dat seama atunci că viitorul său profesional era destul de îndoielnic.

Între timp, Tudor întemeiase o familie. În septembrie 1979 s-a căsătorit cu Mioara Matei, ca la 14 mai, în anul următor, să se nască fiul lor Matei. Pe Tania şi pe mine avea să ne încerce multă vreme regretul de a fi avut prea puţin a face cu Mateuţă, odorul alintat mai ales al bunicilor săi materni.

Decizîndu-se să emigreze şi pentru obţinerea mai lesnicioasă a vizei de plecare, Tudor a cerut, ca fiu al Tatianei Pauker-Rabinsohn, să i se permită să plece în Israel, împreună cu soţia şi copilul. O dată ajunşi la Tel-Aviv, ei au solicitat primirea în Franţa, ajutaţi fiind de Mira şi Vlad Pauker, care erau instalaţi de cîţiva ani buni acolo. Şi astfel, la 23 februarie 1984, avionul în care urcaseră Tudor şi ai săi a coborît pe aeroportul Orly.

Buna primire de care s-a bucurat *Istoria medicinei universale,* editată în preajma Congresului Internaţional de Istoria Medicinei de la Bucureşti-Constanţa din 1970, i-a îndemnat pe conducătorii politici ai mişcării medico-istorice să preia ei publicarea plănuitei *Istorii a medicinei româneşti.* Astfel, contractul cu Editura Medicală pentru tipărirea acestei lucrări a fost negociat de academicianul Ştefan M. Milcu şi conferenţiarul Benone Duţescu; au mai fost nominalizaţi în colectivul de redacţie profesorul Valeriu L. Bologa, care, de altminteri, s-a stins din viaţă înainte de apariţia cărţii, şi eu.

În ce mă privește, mi s-a dat sarcina scrierii capitolului referitor la medicina și sănătatea publică în perioada 1862-1918 și totodată pe cea a întocmirii indicelui de nume. Această ultimă îndatorire m-a obligat să parcurg atent întregul text, ceea ce mi-a oferit prilejuri de a semnala doctorului S. Herișan, redactorul de carte, numeroase inexactități și scăpări.

Acest tratat de istorie a medicinei românești, cum l-au calificat recenzenții, a apărut în 1972.

În același an, eu am tipărit, în colecția „Orizonturi" a Editurii Enciclopedice Române, broșura *Testamentul părintelui Meslier*, care se prezenta ca o scriere de propagandă ateistă. Țineam cu deosebire la capitolul final, consacrat „moștenirii lui Jean Meslier", în care insistam asupra denaturării de către Voltaire a versiunii ieșite de sub pana clericului liber-cugetător francez: temîndu-se că ateismul agresiv al acestuia ar fi putut să determine reacții negative din partea autorităților și chiar a omului de rînd, marele filozof a înlocuit unele pasaje ale *Testamentului* originar cu tirade de orientare teistă. Voiam ca în felul acesta să-mi avertizez cititorii împotriva primejdiei atît de actuale ca, din „cele mai bine intenționate" considerente politico-ideologice, operele neconformiste să fie sau ciopîrțite, sau remaniate în „punctele esențiale".

În colecția „Sinteze-Lyceum" a Editurii Albastros a apărut, în 1975, compendiul rezultat din colaborarea mea cu Nicolae Vătămanu, *O istorie a medicinei,* publicație destinată mai ales tinerilor și îndeosebi medicinîștilor, dar și unui public intelectual larg. Cei doi autori și-au împărțit frățește capitolele de redactat, în așa fel că, dacă prefața i-a revenit lui Vătămanu, eu m-am angajat să scriu încheierea.

La solicitarea doctorului Gh. M. Țane, redactor la Editura Științifică și Enciclopedică, aveam să lucrez cîțiva ani la alcătuirea unui *Dicționar cronologic de medicină și farmacie.* Mi-am rezervat operația de culegere a datelor privitoare la evoluția medicinei universale din cele mai vechi timpuri și pînă astăzi.

Sarcini similare le-am încredințat lui Samuel Izsák în privința farmaciei universale, lui Zisi Fîrșirotu și lui Emil Gheorghiu în privința farmaciei românești și lui Victor Săhleanu în privința evenimentelor paramedicale, adică a acelor evenimente survenite pe plan social, economic, cultural-științific, religios, tehnologic etc. care au influențat concepțiile asupra sănătății și a bolii, modalitățile terapeutice și starea sanitară a populațiilor. Cît privește medicina românească, răspunderea

selectării datelor şi-au asumat-o 11 cercetători, cu competenţă recunoscută.

Am strîns material atît la marile biblioteci bucureştene, cît şi în toate centrele de peste hotare unde am poposit la vremea aceea. Pentru identificarea anumitor personalităţi menţionate în lucrare am purtat corespondenţă cu numeroşi medico-istorici din ţările europene, dar şi din S.U.A. şi Japonia.

La mijlocul lui 1975 a apărut, într-un tiraj de 10 000 de exemplare, mult migălitul dicţionar cronologic, care, în cele 367 de pagini ale sale, cuprinde registrul anual al principalelor evenimente pe plan medical şi farmaceutic survenite pînă în 1970, precum şi o serie de tabele anexe.

Aşa cum mi-am permis să afirm în cuvîntul introductiv, din strădaniile noastre rezultase, probabil, „cea mai cuprinzătoare istorie a medicinei şi farmaciei în date care s-a elaborat vreodată".

Dicţionarul cronologic a fost întîmpinat cu aprecieri foarte favorabile. E drept că au ieşit la iveală şi erori, cum sînt cele privitoare la realizările în genetică pe care mi le-a semnalat într-o scrisoare mustrătoare Nardi Horodniceanu, amicul meu de la Institutul Pasteur din Paris, căruia i-am promis ca, în proxima ediţie, asemenea deficienţe să fie înlăturate...

Cu prilejul unei vizite pe care i-am făcut-o peste cîtăva vreme lui W. Kümmel, la Institutul de Istoria Medicinei din Frankfurt, am avut satisfacţia să observ că volumul apărut sub îngrijirea mea îşi avea locul pe raftul cu „lucrări de referinţă" de lîngă biroul profesorului.

Am îndrăznit să sugerez editurii tipărirea unei traduceri a opului nostru într-o limbă de mare circulaţie, dar propunerea a rămas fără nici o urmare.

Şi totuşi o versiune franceză a *Dicţionarului cronologic de medicină şi farmacie* avea să apară la Paris în 1981, la prestigioasa Editură Masson, sub titlul *Abrégé d'Histoire de la Médecine,* dar sub semnătura lui Roger Rullière, profesor de istoria medicinei la Universitatea Paris VI şi şef al secţiei de cardiologie de la Spitalul Broussais.

Aflîndu-mă la Paris în toamna acelui an, am descoperit, în vitrina unei librării medicale din Cartierul Latin, cartea despre care fusesem prevenit. Am intrat în librărie şi am cerut să văd acel *Abrégé.* M-am îngrozit recunoscînd în volumul de 376 de pagini publicat la Masson semnalmentele tipăriturii similare româneşti. Este drept că, în privinţa aceasta, maestrul parizian declara în prefaţă: „O asemenea lucrare s-a

inspirat din numeroase altele, mai cu seamă din *Dicţionarul cronologic de medicină şi farmacie* al lui G. Brătescu (Bucureşti, 1975)."

M-am convins dintr-o privire că Rullière n-a făcut altceva decît să reia materialul publicat de mine cu şase ani mai-nainte. Modificările pe care le-a introdus au constat din eliminarea, lucru firesc, a marii majorităţi a informaţiilor privitoare la medicina românească şi din modificarea ordinii datelor din fiecare an calendaristic: în timp ce eu am preferat o succesiune în care informaţiile privind disciplinele preclinice să fie plasate înaintea celor aparţinînd domeniului clinicii, în versiunea franceză înşiruirea aceloraşi informaţii se face în ordinea alfabetică a numelui persoanelor menţionate. O altă „inovaţie" a constat din tipărirea mai întîi a indicelui de materii şi apoi a celui onomastic, inversînd deci ordinea în care aceşti indici au fost dispuşi în ediţia bucureşteană.

Am părăsit librăria fără să cumpăr cartea şi m-am grăbit către Spitalul Broussais, unde m-am prezentat la cabinetul lui Rullière. Mi s-a spus că profesorul este foarte ocupat, aşa că ar trebui să aştept prea mult o întrevedere cu el. Am declarat că sînt dispus să rămîn acolo cît va fi nevoie.

Peste vreo oră, Rullière a apărut, în mînă cu volumul în cauză, purtînd dedicaţia: „Domnului doctor Brătescu, fără de care această carte n-ar fi văzut lumina zilei. Cu gratitudinea mea şi foarte cordial". M-am abţinut să-i fac vreo imputare şi m-am îndepărtat zîmbitor.

Întîlnind-o pe Jacquline Brossolet de la Institutul Pasteur, am pus-o la curent cu tărăşenia. Am aflat atunci că şeful său, microbiologul Henri H. Mollaret, fusese concurentul nenorocos al lui Rullière la concursul pentru ocuparea catedrei de istoria medicinei de la Universitatea Paris VI.

Informat despre recenta ispravă a rivalului său, Mollaret a publicat, în numărul 2 din 1982 al revistei *Médecine et maladies infectieuses*, o notă de denunţare a „scandaloasei recopieri" de către R. Rullière a lucrării lui G. Brătescu, lucrare din care erau reproduse pînă şi greşelile de ortografiere a unor nume.

Reacţie neaşteptată: Rullière l-a dat în judecată pe Mollaret pentru defăimare publică, întrucît în nota amintită acesta afirmase că plagiatorul a profitat de faptul că scrierea lui Brătescu nu era ocrotită de nici un copyright, ceea ce permitea obţinerea de avantaje materiale din publicarea servilei copii franceze.

Tribunalul parizian care a judecat cazul a decis ca H. Mollaret să fie condamnat pentru defăimare la o amendă de 1 000 de franci şi la

plata către partea civilă a sumei de un franc daune-interese, avînd şi obligaţia de a publica în două ziare această sentinţă.

S-ar spune că, din punct de vedere judiciar, Rullière a ieşit din această afacere cu faţa curată, deoarece plagiatul nu este susceptibil de sancţiuni penale, ci doar de blamul moral exprimat de opinia publică. Îndemnul unora ca eu să-l chem în faţa instanţelor franceze pe plagiator era deci fără obiect.

Am încercat să găsesc o mîngîiere pentru penibila situaţie în care mă plasase litigiul dintre Mollaret şi Rullière în constatarea că tipărirea, la Editura Masson, a scrierii incriminate a prilejuit popularizarea peste hotare a peste 30 de medici savanţi români, începînd cu Mihai Zotta şi terminînd cu Ana Aslan.

Fapt este totuşi că de-aci-nainte n-am mai putut ţine legătura cu Societatea pariziană de istoria medicinei, în a cărei conducere figura şi Roger Rullière. Mi-am dat seama că devenisem un indezirabil pentru colegii de acolo măcar pentru considerentul că, datorită pasivităţii lor, se simţeau în privinţa mea cu conştiinţa oarecum încărcată.

În 1974 a apărut în noua colecţie „Multum in parvo" a Editurii Enciclopedice Române un volum de texte alese din Hipocrate şi Galen, cu un studiu introductiv al meu şi cu note ale doctorului Constantin Săndulescu la extrasele selectate de mine din traducerile lui ale operelor hipocratice şi galenice.

Am stabilit atunci cu Mihai Şora, îngrijitorul colecţiei, să predau pentru tipar şi o culegere din producţiile pozitiviştilor francezi, în frunte cu Auguste Comte. M-am şi apucat de strîns materiale, dar, din tot felul de motive, treaba a rămas baltă.

Într-o proiectată colecţie de scrieri clasice din domeniul propagandei sanitare, colecţie ce urma să fie patronată de colectivul de educaţie sanitară din Institutul de Igienă, am retipărit, în 1975, traducerea, realizată în 1929 de doctorul G. Z. Petrescu, a *Regimului sănătăţii al Şcolii din Salerno* sau *Floarea medicinei*, poem didactic de vreo 350 de stihuri, cunoscut mai ales în versiunea latină definitivată în jurul anului 1300 de către medicul şi teologul catalan Arnald de Villanova. Am revizuit şi am completat tălămăcirea lui G. Z. Petrescu şi am întocmit note şi comentarii pentru fiecare din cele peste o sută de paragrafe ale poemului. Am apreciat grija Editurii Medicale de a se asigura volumului o cît mai atrăgătoare prezentare grafică.

La doi ani după aceea am publicat, împreună cu locotenent-colonelul dr. Gheorghe N. Albulescu, *Însemnările unui medic din Războiul pentru Independență*, jurnalul de campanie al doctorului Zaharia Petrescu (tatăl traducătorului *Regimului sănătății*).

În vederea tipăririi acestui document cu prilejul centenarului Războiului din 1877-1878, doctorul Albulescu copiase manuscrisul păstrat la Biblioteca Academiei. Publicarea era asigurată şi de faptul că un frate al său se afla în conducerea administrativă a Editurii Medicale.

Întîmpinînd însă dificultăţi la redactarea notelor şi comentariilor, el mi-a cerut ajutorul, drept care am revizuit transcrierea, am întocmit textele anexate şi am adunat material iconografic. Am fost complet de acord ca doctorul Gh. N. Albulescu să figureze primul pe foaia de titlu ca îngrijitor al ediţiei, căci lui îi revine meritul depistării manuscrisului la Biblioteca Academiei şi al copierii în vederea publicării.

Nu se poate trece cu vederea faptul că cenzura a intervenit de cîteva ori asupra textului, eliminînd anumite pasaje socotite inconvenabile, pasaje pe care am ţinut să le marchez prin puncte de suspensie. Dacă nu m-a mirat suprimarea referinţelor la sfinţii patroni ai armatei, am rămas consternat descoperind că n-a fost admisă nici reproducerea unor aprecieri negative asupra activităţilor desfăşurate atunci de prinţul Carol. Mă întrebam dacă nu cumva era vorba de un semnal că se renunţă la atît de stăruitoarea propagandă antimonarhică. Pînă la urmă am ajuns la ipoteza că, în împrejurările de atunci, cînd cultul personalităţii lui Nicolae Ceuşescu îmbrăca forme tot mai nestăpînite, a vorbi ireverenţios despre şeful statului din 1877 putea echivala cu un îndemn la atitudine critică şi faţă de actualul conducător suprem...

La Editura Eminescu au apărut, în 1979, *Jurnalele* lui Fr. I. Rainer, într-o ediţie îngrijită de mine şi de doctorul Mihai Neagu Basarab. Trecuseră 35 de ani de cînd Marta Trancu-Rainer îmi încredinţase misiunea transcrierii caietelor cu însemnări ale soţului ei. Operaţia aceasta avea să-mi prilejuiască de multe ori neasemuite emoţii.

M-am decis să pregătesc pentru tipar jurnalele cînd Mihai Neagu mi-a pus la dispoziţie un bogat lot de texte elaborate de profesorul Rainer (articole, scrisori, note diverse), care, după dispariţia doamnei Rainer, au trecut în păstrarea doctoriţei Natalia Stoenescu-Neagu, mama tînărului meu colaborator.

Am dispus astfel de zece caiete de notaţii intime ale lui Rainer din intervalul 1914-1936, redactate atît în ţară, cît şi peste hotare, în Anglia, Germania, Austria, Suedia, Turcia sau Grecia. Le-am adăugat

23 de scrisori din perioada 1899-1934, trimise cele mai multe soției sale, precum și diverse texte, publicate sau inedite, ieșite de sub pana lui Rainer: planuri de expuneri pe teme medico-biologice, aprecieri asupra unor mari personalități culturale, comentarii despre creații artistice.

Pentru culegerea informațiilor necesare redactării notelor și comentariilor, ca și pentru obținerea unor materiale în vederea publicării lor în anexe, am luat contact cu multe persoane, printre care și cu Alexandru Bîrlădeanu, omul politic atunci în dizgrație; aflasem că Bîrlădeanu deținea documente referitoare la relațiile lui Rainer cu Constantin Stere. Cel care a dovedit o deosebită bunăvoință în a-mi furniza texte care aveau să figureze în volumul în pregătire a fost medicul și antropologul Theodor Enăchescu, devotat discipol al lui Rainer.

Am scris o prefață în care am căutat să deslușesc semnificația majoră a acestor jurnale: „Putem fi siguri că, din toate frămîntările, amărăciunile și exasperările despre care vorbesc paginile de față, Rainer a cules, pînă la urmă, simțămîntul supremului calm ce răsplătește lupta dreaptă purtată cu ele însele de către spiritele înalte." Mihai Neagu a adăugat o postfață menită să precizeze trăsăturile portretului moral al lui Rainer așa cum apare el în însemnările intime ale soției sale.

Apariția *Jurnalelor* savantului și călăuzitorului de suflete a fost salutată de mulți ca reprezentînd un adevărat eveniment în viața noastră culturală. Mi-au scris în acest sens Constantin Noica, Ionel Pavel, N. Steinhardt, iar Geo Bogza mi-a telegrafiat pentru a-mi mulțumi că, pe coperta a IV-a, am reprodus o caracterizare a lui Rainer pe care el o formulase curînd după dispariția acestuia.

Dar mi-a fost dat să aud tot atunci declarații ale unor cititori dezamăgiți de jurnale, pe care le găsiseră pline de banalități pretențioase. Cu vremea, nu am mai suferit luînd act de asemenea aprecieri, căci mi-am dat seama că este nevoie de o anumită disponibilitate sufletească pentru a trăi alături de Rainer bucuria „metafizică" a perceperii unității și coerenței Cosmosului.

Pentru stimularea activității de propagandă sanitară am întocmit, împreună cu Ion F. Georgescu-Vîște, documentaristul nostru, și cu doctorul Petre Penciu, o „crestomație a educației sanitare în România", pe care am intitulat-o *Povățuitorii sănătății.*

Volumul, tipărit în 1976 la Editura Medicală, cuprinde producția a mai mult de o sută de autori, medici și nemedici, care, începînd cu Neagoe Basarab și terminînd cu profesorul Octavian Fodor, s-au simțit

îndemnați să dea sfaturi în legătură cu traiul cumpătat, preîntîmpinarea îmbolnăvirilor, tratarea afecțiunilor curente, combaterea prejudecăților și superstițiilor etc. Ne-am străduit să informăm publicul actual despre aportul corifeilor științei noastre medicale, al practicienilor pasionați de popularizarea noțiunilor de medicină și igienă, dar și al unor oameni de cultură, precum D. Cantemir, M. Kogălniceanu, G. Coșbuc, N. Iorga, S. Mehedinți sau T. Arghezi, la formarea unei conștiințe sanitare a maselor.

La sărbătorirea a 50 de ani de existență a instituției în care activam la vremea aceea a fost editat volumul jubiliar *O jumătate de secol în serviciul medicinei preventive – Institutul de Igienă și Sănătate Publică din București (1927-1977)*. M-am ocupat de pregătirea acestui volum, contribuind la întocmirea planului de ansamblu al lucrării, elaborînd, printre altele, un text referitor la preliminariile înființării institutului și revizuind întreg materialul destinat tipăririi.

M-am îngrijit, în continuare, de publicarea *in extenso* a lucrărilor prezentate la simpozioanele naționale ale Societății de Istoria Medicinei. S-a reușit să se asigure tipărirea la Editura Medicală a următoarelor volume:

• *Din trecutul medicinei muncii în România*, apărut în 1971, reunind 45 de comunicări;

• *Din istoria luptei antiepidemice în România*, apărut în 1972, reunind 87 de comunicări;

• *Aspecte istorice ale medicinei în mediul rural*, apărut în 1973, reunind 45 de comunicări;

• *Spitale vechi și noi*, apărut în 1976, reunind 61 de comunicări.

Treaba redacțională nu era simplă, deoarece unele dintre lucrări, deși cu conținut interesant, se prezentau, cel puțin din punct de vedere stilistic, destul de nesatisfăcător, astfel că în anumite cazuri m-am văzut obligat să rescriu eu textul.

Apariția culegerilor amintite a contribuit în mod incontestabil la sporirea prestigiului Societății de Istoria Medicinei.

Am fost solicitat în această perioadă să particip la tot soiul de activități mai mult sau mai puțin înrudite cu cele cărora mă consacrasem.

Astfel, ca să fac o enumerare sumară și incompletă, am fost reconfirmat membru al Comitetului Român pentru Istoria și Filozofia Științei de pe lîngă Academia R.S.R., am fost cooptat în Comisia Științ-

ţifică pentru Problemele Arhivistice şi în Comisia de Antropologie şi Etnologie ale Academiei. Eram invitat la şedinţele Cercului de Sugestie şi Hipnoză al Asociaţiei Psihologilor din R.S.România, unde, în aprilie 1977, am făcut o expunere despre „sugestia în medicina populară"; din păcate, aceste interesante reuniuni, animate de amicul meu Vladimir Gheorghiu, aveau să fie interzise după 1981, o dată cu montarea de către „organele speciale" a tenebroasei „afaceri a meditaţiei transcendentale".

O vreme am fost programat cu regularitate la emisiunile de popularizare a cunoştinţelor ştiinţifice de la Universitatea Radio. Mi-era greu să refuz invitaţiile primite de la Universitatea Cultural-Ştiinţifică a Casei Centrale a Armatei. Cu atît mai puţin reuşeam să mă sustrag de la manifestările, adesea de-a dreptul stupide, programate de comitetul organizaţiilor de partid din unităţile sanitare bucureştene.

Încercam să-mi potolesc enervarea provocată de această necontenită risipire a forţelor mele spunîndu-mi că este totuşi nevoie ca prezenţa unui medico-istoric să se facă simţită la diverse reuniuni culturale, chiar atunci cînd acestea se desfăşoară la un nivel destul de coborît.

16
IARĂȘI NECAZURI, DAR ȘI SATISFACȚII

În micul colectiv de istorici ai medicinei de la Institutul de Igienă și Sănătate Publică mi se recunoștea poziția de „responsabil", poziție care însă nu era atestată prin vreun titlu oficial.

Nemulțumit de retribuția ce mi se acorda în calitate de cercetător principal gradul III, am solicitat, în toamna lui 1975, să mi se retragă titlul de cercetător științific și să fiu numit pe un post de medic primar, căci cadrele auxiliare cu diplomă medicală primeau un salariu simțitor mai mare. Dar conducerea institutului a refuzat să-mi schimbe încadrarea.

Peste trei ani s-a scos la concurs un post nou creat de cercetător principal gradul II. M-am înscris cu convingerea că nu puteam fi decît victorios în această competiție. Am avut un singur concurent, pe doctorul Ion Lăpușan, șeful statisticii sanitare din secția de sănătate publică.

Acesta a cîștigat concursul, deși dosarul său de titluri și lucrări era mult mai puțin arătos decît al meu. Cineva mi-a șoptit că am fost un naiv cînd l-am înfruntat pe Lăpușan, postul respectiv fiind înființat anume pentru el, prin dispoziția expresă a primului-ministru Manea Mănescu, prieten al său încă dinainte de 23 august 1944.

Pe de altă parte, mi-am dat seama că eșecul meu s-a datorat și îndoielnicei situații politice în care mă găseam, ca urmare a mutării definitive la Barcelona, în toamna lui 1977, a ambelor mele fiice, măcar că ele nu fugiseră, ci plecaseră pe temeiul aprobării oficiale a căsătoriei lor cu cetățeni străini. Dar chiar dacă așa ar fi stat lucrurile, nu-mi puteam permite să limitez, invocînd interese personale, libertatea de decizie a copiilor mei, care, socoteam eu, aveau drepturi depline, deci și răspunderea deplină în materie de construire a propriului viitor.

Întrucît cei din conducerea Institutului de Igienă au încercat să-mi explice numirea doctorului Lăpușan în postul de cercetător principal gradul II ca datorindu-se faptului că rivalul meu era membru al Aca-

demiei de Ştiinţe din New York, am decis să le demonstrez totala netemeinicie a acestei argumentări, devenind eu însumi membru al faimoasei, dar dubioasei instituţii de peste Ocean. Pînă atunci refuzasem toate ofertele celor care se angajaseră să-mi înlesnească dobîndirea calităţii de asociat al acelui pretins for academic, care nu avea mai puţin de 28.000 de membri. Era de ajuns să faci o cerere de admitere, care să fie aprobată de cineva din conducere şi să plăteşti cotizaţia anuală de 45 de dolari, pentru a fi confirmat „academician".

M-am adresat atunci Annei Sten, pe care o cunoşteam de pe vremea cînd dirija cercul de balet pentru copii organizat de sindicatul din institutul bucureştean de igienă, cerc din care făcuse parte şi fiica mea Irina, la vremea aceea elevă de grădiniţă. După ce a emigrat în S.U.A., doamna Sten, care n-avea nici o pregătire ştiinţifică medicală, dar care, între timp, ajunsese nu ştiu cum, în conducerea Academiei de Ştiinţe din New York, mi-a trimis o comunicare pentru Congresul Internaţional de Istoria Medicinei de la Bucureşti din 1970, în care se ocupa de efectele terapeutice obţinute împotriva timidităţii morbide şi, în general, a autismului cu ajutorul dansului popular românesc „Periniţa".

Doamna Sten a răspuns imediat rugăminţii mele din 1978, astfel că am fost admis în a sa Academie de Medicină, după ce vărul meu Mircea Brătescu, instalat pe atunci la New Jersey, a achitat cotizaţia de 45 de dolari.

Doar intimilor le-am vorbit despre asta, căci mi-ar fi fost ruşine să mă declar în public „academician new-yorkez".

În august 1974 am participat, împreună cu mulţi alţii din ţara noastră, la Al XXIV-lea Congres Internaţional de Istoria Medicinei, ţinut la Budapesta, unde am prezentat o comunicare despre legăturile medicale româno-maghiare la mijlocul secolului al XIX-lea.

M-am înscris şi la Colocviul Internaţional Hipocratic organizat în septembrie 1975 la Mons, în Belgia, fiind inclus pe ordinea de zi cu comunicarea *Elementele vitale în gîndirea medico-biologică orientală şi în colecţia hipocratică.* Nu mi s-a eliberat însă paşaportul, astfel că, în volumul cuprinzînd materialele colocviului, am figurat doar pe lista „înscrişilor, care însă au fost împiedicaţi, uneori în ultimul moment, să participe", listă pe care se mai întîlnea şi numele doctorului C. Săndulescu.

Am fost trimis, în schimb, ca delegat oficial la Conferinţa Istoricilor Ştiinţei din ţările CAER care a avut loc, în mai 1976, la Varna, unde am făcut în ruseşte o expunere despre *Istoriografia medicală*

şi contemporaneitatea. Cu mare plăcere am cutreierat atunci litoralul bulgăresc al Mării Negre.

Peste o lună au fost dezmințite temerile mele că din nou nu mi se va permite să circul în Occident: la 10 iulie am putut pleca, împreună cu Tania, la Paris, unde am fost răsfățați de rude și prieteni și am lucrat cu spor la Biblioteca Națională. Am dat apoi fuga la Barcelona, unde am întîlnit rude și cunoscuți ai fetelor noastre și ne-am lăsat stăpîniți de farmecul unic al orașului cu la fel de atrăgătoare cartiere vechi și noi, în care am căutat neobosiți construcțiile lui Gaudi și ale altor arhitecți de ieri și de azi. La întoarcerea în țară am poposit în Berlinul de Vest, unde Christa Riedel-Hartwig ne-a fost iarăși o gazdă minunată.

În toamna lui 1977 n-am obținut autorizația de a răspunde invitației Universității din Berlinul de Vest, care organiza o dezbatere în cadrul căreia ar fi urmat să prezint expunerea *Apărarea antiepidemică și interesele statale în spațiul dunărean (1750-1850).*

Nici la Colocviul Internațional Hipocratic de la Paris din 1978 n-am putut ajunge, fiindu-mi mereu amînată predarea pașaportului. Și astfel, într-un „rectificativ" al programului zilei de 5 septembrie se arată că prima comunicare programată, cea de la ora 9,45, care ar fi trebuit să fie susținută de dl Brătescu, nu a putut fi prezentată deoarece comunicatorul „este reținut în România". Profesorul M. D. Grmek a asigurat publicarea textului meu (era vorba de lucrarea cu care nu izbutisem să mă înfățișez nici la Mons...) în volumul reunind materialele colocviului.

Jocul de-a una caldă, una rece a continuat, căci la sfîrșitul lui octombrie am fost expediat în Ungaria, ca să conferențiez la Budapesta, Pécs și Seghedin, în cadrul unui schimb de lectori între societățile pentru răspîndirea cunoștințelor științifice, despre *Școala medicală română-evoluție și actualitate.* Am fost bucuros să revăd Budapesta, de data aceasta ca oaspete al oficialității maghiare, dar m-au interesat mai ales vizitele la Seghedin și îndeosebi la Pécs, unde am izbutit să stabilesc contacte mai puțin formale cu gazdele.

Intervenind o nouă respingere a cererii noastre de pașaport pentru Spania, am hotărît să recurg la demersul „de ultimă instanță", adresîndu-mă așadar direct lui Ceaușescu. La 28 februarie 1979 am depus la biroul de cereri și audiențe de la Comitetul Central un mesaj către acesta:

„Mult stimate tovarășe Nicolae Ceaușescu,

Mă adresez Dumneavoastră după zece ani de cînd, din indicația personală a Dumneavoastră, am fost reintegrat în P.C.R., de unde fusesem

exclus în 1956, în cadrul acțiunilor represive inițiate de Gheorghiu-Dej împotriva Anei Pauker și a familiei acesteia.

Sper că în acest deceniu am dovedit, prin munca de zi cu zi ca istoric al medicinei, hotărîrea de a contribui, din toate puterile mele, la efortul constructiv care se desfășoară azi în patria noastră sub conducerea Dumneavoastră.

Vreau să vă încunoștințez că, în ultima vreme, mă aflu într-o situație care pune sub semnul întrebării reabilitarea de care am beneficiat în urma Plenarei C. C. al P. C. R. din aprilie 1968."

După ce am înșirat multiplele refuzuri ale cererilor mele de viză pentru Occident și respingerea mea la concursul pentru postul de cercetător principal gradul II, continuam:

„În fața acestei situații, îndrăznesc să vă rog să dispuneți efectuarea unei anchete în privința actualei mele situații politice și profesionale, precizîndu-se dacă mai beneficiez de încrederea care mi s-a arătat în 1968."

Îl mai rugam pe Ceaușescu să dispună acordarea mie și soției mele Tatiana Pauker-Brătescu a autorizației de călătorie turistică, în cadrul concediului legal, la fiicele noastre din Spania, despre care precizam că sînt „căsătorite, în urma aprobării legale, cu militanți comuniști și democrați".

Mesajul se încheia cu formula: „Vă rugăm să primiți, mult stimate tovarășe Nicolae Ceaușescu, încredințarea profundei noastre recunoștințe." După depunerea scrisorii m-a neliniștit o vreme gîndul că Tovarășul sau cineva din preajma lui va sesiza perfidia formulei finale, în care marelui conducător nu-i aduceam omagii necondiționate, ci doar ne exprimam gratitudinea față de el; cu alte cuvinte, în caz că cererile noastre nu aveau să fie satisfăcute, ne simțeam eliberați de orice obligații morale...

Nu știu dacă Ceaușescu va fi luat cunoștință de cererea mea; fapt este că, în iunie, Tania și cu mine am putut pleca în străinătate.

La Paris am beneficiat, fără îndoială, de ospitalitatea „tradițională" a fraților Taniei.

Pentru completarea documentării mele asupra adolescenței și tinereții lui Carol Davila, am cercetat arhive și biblioteci de la Paris, Versailles, Angers și Nantes, descoperind un material destul de consistent, mai ales în scrisorile adresate de Davila lui Ange Guépin, tutorele său de la Nantes.

Ne-am grăbit să ajungem la Barcelona, ca să vedem cum s-au instalat şi cum îşi duc traiul fetele noastre. Pe cît de bucuroşi am fost constatînd că familia lui Jordi a adoptat-o fără nici o reţinere pe Irina, pe atît ne-a necăjit atitudinea cvasiostilă manifestată faţă de Stela de către mama-soacră a ei. Din pricina aceasta avea de suferit şi micuţa Aina.

Altminteri, capitala catalană şi împrejurimile ei nu şi-au dezminţit farmecul cu care ne învăluise în vizita precedentă. De data asta, ginerele nostru Marcelino ne-a pus la curent, în amănunt, cu problematica „independentistă" a Cataloniei, arătîndu-se atît de legat de ţinutul de baştină al părinţilor săi, încît hotărîrea pe care o va lua peste puţină vreme de a se întoarce definitiv în Mexic, lăsîndu-şi soţia şi fiica la Barcelona, ne-a surprins peste măsură.

Revenind la Bucureşti, am reuşit să introduc în textul ce aştepta să fie predat la tipografie al cărţii mele *Tinereţea lui Carol Davila* informaţiile culese în recenta călătorie.

Am abordat frontal în această carte, apărută în 1979 la Editura Albatros, problema atît de controversată a originii ctitorului medicinei moderne româneşti, propunîndu-mi să dovedesc netemeinicia legendei despre Davila fiu al lui Franz Liszt şi al contesei Marie d'Agoult. I-am convins despre aceasta pe unii cititori, precum George Potra, reputatul istoric al Bucureştiului, care aprecia, într-o scrisoare, că lucrarea mea este singura care analizează obiectiv şi serios, desfiinţîndu-le, o serie de informaţii „uşoare", lansate de urmaşii eminentului medic şi organizator sanitar.

Dar dacă am reuşit să demonstrez că Davila nu este odrasla faimosului cuplu romantic, n-am putut, în pofida tuturor ostenelilor mele, să descopăr care au fost părinţii celui ce pretindea că se născuse „lîngă Parma".

Marele cutremur de pămînt din 4 martie 1977 a numărat printre victimele sale cîteva persoane foarte apropiate mie. Au pierit atunci, în apartamentele prăbuşite, doctorul Nicolae Vătămanu, cel mai valoros medico-istoric bucureştean, precum şi amicii mei Mihai Gafiţa şi Mihail Petroveanu, critici şi istorici literari de vază.

Zguduiturile m-au surprins pe stradă, ieşind de la Ricu Wald. Am dat fuga acasă şi m-am liniştit văzînd că locuinţa noastră rămăsese în picioare.

M-am simţit însă dator să aflu neîntîrziat ce s-a întîmplat cu vărul meu Oniţă, care, din 1970, cînd suferise un accident, nu mai putea

părăsi cămăruța sa. M-a însoțit în expediția de recunoaștere Alejandro Rodriguez, un student mexican care tocmai se afla la noi, în vizită la Marcelino.

După ce am străbătut centrul orașului devastat, am urcat în întuneric, pe scările șubrezite, la cel de-al cincilea etaj al blocului din Piața Rosetti, unde Oniță își ducea traiul nevoiaș. Am fost bucuros constatînd că totul era în ordine și că, datorită stării lui de confuzie, vărul meu, aflat la pat, nici măcar nu simțise scuturăturile.

De cîțiva ani, sănătatea doctorului Vătămanu era tot mai serios pusă la încercare. În notele intime recuperate după moartea lui de către arhiva medico-istorică de la Institutul de Igienă, se întîlnesc fugare lamentații în legătură cu neputințele trupești care-l împiedicau să părăsească locuința. Cîteodată se vedea nevoit să absenteze de la ședințele pe care ar fi trebuit să le conducă în calitate de președinte al filialei bucureștene a Societății de Istoria Medicinei. Mă străduiam atunci, ca vicepreședinte al filialei, să-l suplinesc cuviincios.

Deoarece comportamentul doamnei Vătămanu se resimțea de pe urma unei potopitoare demențe senile, devenisem singurul dintre cunoscuții săi pe care-l mai invita la el acasă. Doctorul și cu mine ne prefăceam că nu băgăm de seamă prezența ei neastîmpărată sau intervențiile ei buimace în conversație.

Vătămanu mi-a mărturisit că-l îngrozește gîndul că va părăsi lumea asta înaintea nefericitei sale soții. Năprasnicul sfîrșit laolaltă al amîndurora, sub dărîmăturile blocului de pe Calea Victoriei, a pus capăt acelor neliniști.

După cutremur i s-a permis doctorului Sandu Pavelescu, nepotul victimelor, să caute printre ruine, în vederea recuperării anumitor obiecte. De notat că aprobarea a primit-o doar după ce autoritățile culeseră și luaseră în posesie prețioasele picturi din colecția personală a lui N. Vătămanu. Doctorul Pavelescu a reușit să dibuiască, sub planșele ciobite, cîteva manuscrise, printre care unul referitor la străvechea tehnică valahă de jugănire a armăsarilor, menuscris pe care l-am publicat în 1978.

Cît despre lucrările predate de N. Vătămanu, înainte de cutremur, la diverse edituri, în 1980 a apărut, sub îngrijirea lui Sandu Pavelescu, volumul de evocări *Catastih de bucureștean.* Peste un an a văzut lumina tiparului grupajul de „aventuri literare" *Icoane și fotografii de bucureșteni*, dar la data aceea, Sandu Pavelescu nu mai era nici el în viață,

răpus fiind de leucemie, aşa că m-am ocupat eu de încheierea operaţiilor redacţionale.

Volumul *Originile medicinei româneşti*, publicat în 1979 la Editura Medicală, a fost pregătit pentru tipar de doctoriţa Mariana Codreş, redactoarea de carte, şi de mine, care am îndeplinit rolul de consultant ştiinţific şi am scris o postfaţă în care mi-am proclamat admiraţia faţă de eruditul, istoricul şi literatul N. Vătămanu.

În perioada cînd m-am ocupat de scoaterea la iveală şi popularizarea moştenirii ştiinţifice a neuitatului meu prieten, am beneficiat în permanenţă de sprijinul moral al Ecaterinei Pavelescu, sora lui Nicolae Vătămanu şi mama lui Sandu Pavelescu.

După dispariţia doctorului Vătămanu mi-a revenit mie sarcina de preşedinte al Societăţii de Istoria Medicinei – Filiala Bucureşti. Secretar al comitetului filialei a rămas pînă în 1984, cînd a încetat din viaţă, Constantin I. Bercuş, pe care avea să-l înlocuiască doctorul Corneliu Ionescu.

M-am străduit ca în activitatea societăţii să urmăresc, în continuare, unul dintre obiectivele majore pe care şi le propusese Nicolae Vătămanu, cel al atragerii la şedinţele noastre a cît mai multor oameni de cultură.

O altă victimă a catastrofei de la 4 martie 1977 a fost, cum am menţionat mai sus, Mihai Gafiţa, fîrtatul mei din vremea luptei pentru „democratizarea universităţilor". Mă întîlneam mai mult întîmplător cu el, dar, de fiecare dată, eram bucuroşi să ne amintim evenimente trăite împreună.

Pe cînd era redactor-şef la Editura Cartea Românească, Mihai m-a chemat la el acasă, ca să mă încunoştinţeze, „sub pecetea tainei", că trecusem printr-o serioasă primejdie pe care doar intervenţia lui a înlăturat-o, în cea mai mare măsură. Directorul editurii, scriitorul Marin Preda, îi arătase ultima lui producţie, romanul *Risipitorii*. Mihai a rămas uluit constatînd că unul dintre personajele principale era un medic, George Brătescu (chiar aşa să-şi fi botezat Preda eroul?...), numit, la un moment dat, consilier de ambasadă (la Roma, nu la Moscova), ca urmare a faptului că se căsătorise cu fiica unui mare ştab; dar poziţia acestui demnitar şubrezindu-se, ginerele său a fost scos din diplomaţie.

Marin Preda i-a mărturisit lui Gafiţa că obţinuse amănuntele în privinţa „carierei" mele politico-diplomatice de la un medic în îngrijirea căruia se aflase cîndva la o clinică psihiatrică, şi anume de la tovarăşul

meu din U.T.C. Kindi Sonnenreich, care atunci se afla în dizgrație, fiind acuzat, printre altele, că are porniri homosexuale, dizgrație care l-a îndemnat să emigreze în Brazilia. Am înțeles că, imobilizat fiind în rezerva spitalicească și preocupat să găsească subiecte pentru viitoarele lui creații, Preda l-a tras de limbă pe Kindi în privința unor intrigi utilizabile în scrieri pe teme de actualitate. „Cazul" meu i s-a părut vrednic de a fi tratat într-un roman.

Gafița mi-a povestit despre eforturile sale pentru a-l determina pe prozator să modifice unele amănunte, astfel încît eu să nu mai fiu recunoscut în persoana activistului decepționat. Acel Brătescu s-a transformat în Munteanu (probabil fiindcă eu sînt originar din Vălenii de Munte...).

Fapt este că, la apariția în 1962 a *Risipitorilor,* nu mi-au parvenit ecouri despre o eventuală identificare a mea cu doctorul Munteanu. Trebuie să-i fiu recunoscător pentru asta lui Mihai Gafița.

La scurtă vreme după cutremur a decedat, în urma unei grave afectări a tractului digestiv, mătușa Taniei, draga noastră tanti Titi (Edmea Pauker). După incinerare, i-am îndeplinit ultima dorință, vărsîndu-i cenușa într-un rîu. Am ales Argeșul, fiindcă Dîmbovița mi se părea prea puțin curată. Speram ca acea cenușă, purtată de apele Dunării, să ajungă în Marea Neagră, iar de acolo, strecurîndu-se prin Bosfor și prin Gibraltar, cu ajutorul unor curenți marini binevoitori, să nimerească în Atlantic, pentru a fi purtată, cine mai știe cum, la gurile Senei, astfel ca, intervenind și refluxul, să se risipească pe cheiurile Parisului, cel după care tînjea de multă vreme tanti Titi...

Ea i-a lăsat moștenire soției mele apartamentul cu trei camere de pe intrarea Lt.-col. Ion Buzoianu, la numărul 4, etajul II, apartament construit de fostul ei soț Frederic Schäffer, reprezentant la București al concernului I. G. Farbenindustrie, pînă la instaurarea nazismului în Germania.

Împărtășind „convingeri morale" cu iz comunist, eu am fost însă de părere că nu este cazul să intrăm în posesia deplină a acestui apartament, întrucît statutul de „chiriaș la stat" este mult mai onorabil. Noroc că s-au găsit oameni mai descuiați, care ne-au deschis ochii asupra extravaganței atitudinii mele. Drept urmare am început demersurile care ne-au permis ca, în primăvara lui 1978, să ne mutăm la noua noastră adresă.

De aproape un sfert de secol ne gîndim mereu cu gratitudine la tanti Titi, care ne-a asigurat pentru bătrîneți un adăpost cît se poate de primitor.

Către mijlocul anilor '70, Belu Zilber mi se plîngea că simte tot mai mult că este un om bătrîn. Nu renunța însă nici la vizitele făcute regulat unor prieteni și nici la plimbările pe bulevarde. Îmi amintesc că era foarte atent la traversarea străzii, mai ales seara: se temea să nu fie pur și simplu călcat de o mașină în viteză, crezîndu-se în pericol permanent de a fi suprimat de inamicii săi aflați la cîrma țării.

După ce în 1974 suferise un prim accident cardiac, la 16 iulie 1975 și-a făcut testamentul, lăsîndu-ne pe mine și pe Tania, iar în absența noastră pe Tudor, fiul nostru, moștenitori ai bunurilor sale. Noi eram însă obligați „să suportăm cheltuielile de incinerare și să-i împrăștiem pe pămînt cenușa". Din obiectele aflate în locuința sa urma să distribuim anumite loturi la șase familii de rude și cunoscuți din Capitală și provincie; dintre aceștia aveam legături cu eseista Vera Călin și filozoful Henri Wald. N-am îndrăznit să-l întreb de ce ne-a ales tocmai pe noi ca executori testamentari.

În anii următori, starea sănătății lui Beluțu s-a deteriorat simțitor. Inima nu-i mai funcționa cum se cuvine, așa că a trebuit să fie internat o vreme la Spitalul de Urgență. Investigația practicată asupra unor formații apărute pe pielea genunchilor a părut să indice prezența de leziuni tumorale.

La începutul primăverii lui 1978, starea lui generală, atît pe plan fizic, cît și psihic, a impus aducerea lui într-o rezervă a Spitalului „Elias". L-am vizitat aici în cîteva rînduri și de fiecare dată am constatat o degradare a sănătății lui.

Ultima oară zăcea inert pe pat, într-o stare parcă de inconștiență, Dar la un moment dat (va fi luat cumva act de prezența mea?) a întrerupt gemetele și a rostit deslușit, dar fără să i se adreseze cuiva anume: „Niciodată n-o să le mai spun ce-o să-mi ceară." Pentru mine era evident că se referea, ros de remușcări, la declarațiile inventate pe care, torturat fizic sau moral de anchetatori, le făcuse cîndva împotriva lui Pătrășcanu și a altor acuzați din procesul acestuia.

La 1 martie am fost anunțat că a încetat din viață. M-am ocupat de organizarea incinerării lui și, potrivit dorinței exprimate și în testament, am adus apoi urna în Cișmigiu, ca, în prezența lui Ricu Wald, să risipesc cenușa sub un boschet din apropierea bustului lui Gh. Panu, aco-

lo unde adeseori poposeam seara împreună, pătrunzîndu-ne de farmecul magnoliilor de pe acea alee.

Am împărțit apoi lucrurile conform indicațiilor testamentare, sporind însă numărul destinatarilor, printre care am socotit că nu putea lipsi nici Mamuș, devotata menajeră. Atît în locuința noastră bucureșteană, cît și în cea de la Vălenii de Munte, mobila lăsată nouă de nenea Beluțu se remarcă prin distincția ei bătrînească.

Pe tăcute am scos din locuința lui Zilber manuscrisul, în curs de redactare, al noii versiuni a memoriilor sale. În acea împrejurare m-am ferit și de Mamuș, care îmi relatase că „după moartea dumnealui", o vizitase prietenul nostru Öccsi Samuel, care a întrebat-o unde se află hîrtiile fostului ei stăpîn. Mamuș i-a răspuns că eu sînt cel care știe tot ce a rămas de pe urma acestuia.

Mi se pare semnificativ faptul că securistul Samuel nu m-a turnat celor ce-l trimiseseră în misiune la locuința lui Zilber. Așa îmi explic cum de n-am fost interogat în această privință și nici măcar nu s-a procedat la o percheziție în absența noastră de-acasă. Nederanjat de nimeni, dosarul cu memoriile lui Belu Zilber avea să aștepte mai mult de un deceniu pe fundul unui dulap de bibliotecă, pînă l-am încredințat spre tipărire Editurii Humanitas.

Vărul meu Ion Sersea își petrecea zilele de lucru, de dimineață pînă seara tîrziu, la Biblioteca Academiei, cufundat în treaba lui de documentarist. Nu-l aștepta nimic atrăgător acasă, unde îl găseam doar în zilele de repaus.

După ce, într-o seară, la încheierea programului, fusese evacuat din localul bibliotecii de către portarul de serviciu, Oniță a pornit spre Piața Rosetti, unde-și avea locuința. Dar cînd a vrut să traverseze bulevardul (pe zebră!) la intrarea în acea piață, un taxi, care venea cu mare viteză, l-a lovit năprasnic.

Șoferul l-a transportat la Spitalul de Urgență, unde, cîteva zile, rănitul s-a zbătut între viață și moarte. A fost apoi mutat pentru explorări la Clinica de Neurochirurgie. Fiindcă urma să înaintez din partea lui o întîmpinare către organele de anchetă, i-am cerut vărului meu să-mi dea o semnătură; m-a înspăimîntat măzgăleala informă care ar fi vrut să fie iscălitura lui.

Nu mai putea fi vorba de întoarcerea lui Oniță la lucru, la Biblioteca Academiei. Pensionat în 1970, abia mai era în stare să părăsească locuința, astfel că îngrijirea lui a trecut în seama lui M. Puşcaşu, portar la acea bibliotecă. Tovarășul Puşcaşu, care-i încasa aproape integral

pensia, îi aducea mîncare, îi spăla rufăria şi se interesa de cheltuielile curente, precum plata chiriei şi a întreţinerii. Eu mergeam la Oniţă o dată-de două ori pe săptămînă, completîndu-i aprovizionarea, procurîndu-i ziare şi asigurînd, la nevoie, echilibrul financiar al mizerei gospodării. Nu mai purtam, ca pe vremuri, discuţii pătimaşe pe teme politice, căci acum el se mulţumea să-l pun la curent cu principalele evenimente la ordinea zilei.

Dar nu peste mult timp, Oniţă a început să fie vizitat de rude cu care în trecut n-avusese niciodată a face, ba chiar şi de necunoscuţi. Toţi se interesau de soarta caselor de la Ploieşti şi de la Poseşti ale familiei Sersea. Pentru a pune mîna pe ele, îi făceau tot felul de promisiuni. Şi fiindcă bănuiau că eu am cele mai mari şanse să-l moştenesc şi că, probabil, manevrez în acest sens, nu pridideau să mă clevetească.

Aşa se explică de ce, la un moment dat, vărul meu mi-a declarat că nu mai are nevoie de ajutorul meu. Decisese, la sugestia cuiva, să se lase în grija a zece rude şi prieteni din Bucureşti, care urmau să-l viziteze pe rînd, din zece în zece zile, pentru a-i aduce alimente şi a îndeplini treburile casnice curente. M-am declarat de acord cu această propunere şi m-am înscris printre cei zece mărinimoşi.

Formula n-a putut fi aplicată măcar o săptămînă, deoarece mai nici unul dintre „voluntari" nu s-a prezentat în ziua programată. Tovarăşul Puşcaşu şi-a reluat angajamentul, iar eu am revenit cu regularitate în bîrlogul de la etajul al cincilea.

Am considerat că nu este cazul să fac vreo obiecţie atunci cînd s-au întocmit actele de vînzare a casei de la Poseşti, în favoarea unui activist al comitetului judeţean de partid, iar a casei de la Ploieşti în favoarea unei nepoate a noastre.

Aveam totuşi să intervin printr-o scrisoare din octombrie 1975 adresată respectivului activist, pe nume Gheorghe Dumitrescu, înştiinţîndu-l că, dacă nu va lichida restanţele la plata în rate a proprietăţii vîndute lui la Poseşti, rudele şi foştii tovarăşi de muncă ai lui Oniţă sînt decişi să treacă la „sesizarea instanţelor judiciare şi a organelor obşteşti". Se pare că scrisoarea l-a determinat pe noul proprietar să intre, pentru o vreme, în legalitate.

Am observat că pe măsură ce starea sănătăţii sale declina, vărul meu nu mai manifesta interes pentru concepţiile politice şi filozofice care îl entuziasmaseră în tinereţe şi pe care ostenise să mi le insufle şi mie. Într-o seară mi-a cerut să-i aduc la pat un pahar cu apă şi am rămas uimit văzîndu-l pe ateistul de pe vremuri făcîndu-şi cruce înainte de a sorbi din pahar.

La cîteva zile după aceea, în după-amiaza de 28 februarie 1979, l-am găsit nemişcat şi cu privirea ţeapănă. Trupul încă nu i se răcise, dar mi-am dat seama că Oniţă tocmai părăsise lumea aceasta.

M-am ocupat de toate formalităţile şi operaţiile legate de înmormîntarea lui. Aşa cum îşi exprimase în cîteva rînduri dorinţa, a fost îngropat la cimitirul de la Gornetu-Cuib, unde ţinuse să-şi înhumeze mama, iar nu la cel din Poseşti, unde se odihnea tatăl lui.

Sînt convins că această opţiune a sa n-a fost întîmplătoare, date fiind resentimentele lui Oniţă faţă de nenea Nae Sersea. Freud socotea că ostilitatea fiului faţă de tatăl său se risipeşte o dată cu dispariţia acestuia din urmă; iată însă că, în cazul lui Oniţă, complexul oedipian nu s-a anulat în 1968, cînd nenea Nae a decedat într-un cămin-spital. De altminteri, sînt încredinţat că, numai datorită intervenţiei discrete a lui Oniţă, tanti Atina nu fusese îngropată alături de soţul ei.

Eu l-am socotit şi continuu să-l socotesc pe acest văr mai mare ca mine doar cu zece ani drept un părinte al meu spiritual, indiferent de modul în care au evoluat relaţiile noastre după ce, în 1944, m-am eliberat cumva de sub tutela lui atît de binevoitoare, dar şi atît de apăsător autoritară.

Dar şi atunci, cîtă vreme a lucrat la Biblioteca Academiei, el a răspuns prompt la toate cererile mele de informare bibliografică. Păstrez un vraf de foi pe care Oniţă a înscris cu minuţiozitate titlurile publicaţiilor şi respectivele cote din fişierul bibliotecii sale, privind istoria medico-sanitară a Bucureştiului, temă de care m-am ocupat la începuturile anilor '60.

Îl simt astăzi alături de mine pe Oniţă şi cînd consult dicţionarele şi enciclopediile care i-au aparţinut, precum *Enciclopedia română „Minerva"*, unde textul a nenumărate articole a fost subliniat de el rînd cu rînd, purtînd şi adnotaţii marginale, care dezvăluie naiva sete de cunoaştere a vărului meu.

Am fost tare întristat aflînd, la 31 octombrie 1981, că s-a stins doctorul Constantin Săndulescu, valoros clasicist (el cunoştea de asemenea vreo şapte limbi moderne) şi istoric al medicinei miltare. Am colaborat cu el cînd m-am ocupat de concepţiile filozofice ale corifeilor artei greco-romane a vindecării şi l-am consultat sistematic la traducerile din greceşte.

Întîlnirile noastre erau înlesnite de faptul că, în Cotroceni, am locuit în imediata apropiere. Aşa am luat cunoştinţă de amărăciunea pe care i-o provoca fiul său mai mic, un handicapat. Dar oricîte necazuri

s-ar fi abătut asupra-i, C. Săndulescu rămînea acelaşi distins intelectual, de o neabătută generozitate, temeinic cunoscător al culturilor străvechi, ceea ce parcă îl stimula să fie deosebit de receptiv la înnoirile cu adevărat fertile.

La numai zece zile după ce clasicistul Constantin Săndulescu a încetat din viaţă, ne-a părăsit doctorul Sergiu Al-George, probabil, la vremea aceea, cel mai competent orientalist de la noi din ţară.

Îi fusese dat prieteniei noastre, inaugurată cu patru decenii mai-nainte, să treacă prin împrejurări destul de potrivnice, datorită ambianţei politice. Cum am mai arătat, după eliberarea din detenţie a lui Sergiu, condamnat pentru atitudine ostilă regimului comunist, legăturile noastre au devenit cel puţin tot atît de strînse ca în perioada studenţiei.

În 1980, soţii Al-George au înaintat revistei *Igiena* un articol privitor la efectele antialergice şi imunologice ale „turtoaielor de mălai", articol bazat pe observaţiile personale ale lui Sergiu, care, în perioada privării lui de libertate, s-a hrănit intensiv cu asemenea turtoaie, datorită cărui fapt, era el de părere, alergia de primăvară, care, în trecut, îl chinuise an de an, atunci nu s-a mai manifestat defel. Am intervenit pentru grăbirea tipăririi acelui text, dar lui Sergiu nu i-a mai fost dat să-l vadă publicat.

Imediat după întoarcerea, în toamna lui 1981, dintr-o călătorie splendidă în venerata lui Indie, Sergiu mi-a telefonat pentru a ne invita pe Tania şi pe mine să stăm de vorbă într-una din serile apropiate. Dar această întîlnire n-a mai avut loc, fiindcă, peste două zile, Dorina ne-a anunţat că existenţa soţului ei s-a curmat brusc.

Am asistat copleşit de jale la punerea în mormînt a unuia dintre cei mai străluciţi reprezentanţi ai generaţiei mele, un erudit şi un gînditor care abia începuse să dea la iveală excepţionalele sale posibilităţi de creaţie.

La 23 noiembrie 1983 ne-am despărţit definitiv de doctorul farmacist Emil Gheorghiu, care din 1972 lucra în cadrul colectivului nostru de istoria medicinei şi farmaciei de la Institutul de Igienă şi Sănătate Publică.

De-a lungul anilor, Emil se remarcase în diverse activităţi cu caracter organizatoric din domeniul farmaciei, dar, pînă la urmă, şi-a descoperit irezistibila vocaţie de cercetător al trecutului meşteşugului spiţeresc. A devenit astfel unul dintre cei mai asidui frecventatori ai arhivelor bucureştene şi a publicat valoroase studii privitoare la vechi tehnici

de tratament, la comerțul cu medicamente în Principatele Române, la primii spițeri semnalați prin părțile noastre, la realizări din știința farmaceutică de la noi.

Doctorul Emil Gheorghiu își recunoștea fără nici o reținere originea țigănească. Mi-a povestit despre repetatele deplasări dinainte de 1917 ale tatălui său la Sankt-Petersburg, unde era angajat ca muzicant la mari restaurante. Mai puțin dispus se arăta însă Emil să vorbească despre originea lui evreiască după mamă, taină pe care mi-a dezvăluit-o tîrziu și doar pe șoptite.

Plănuisem să facem amîndoi investigații temeinice privitoare la folclorul medical țigănesc de la noi, temă care a rămas mult prea puțin cercetată, deși părea să promită revelații. Emil, care era capabil să converseze în „romanó", urma să asigure legătura cu comunitățile în care se păstrează vestigii ale unor tradiții arhaice.

Compromiterea sănătății lui ne-a împiedicat să ne apucăm de această treabă. De altminteri, din același motiv n-au fost duse pînă la capăt o serie de cercetări importante în care bunul meu prieten se angajase.

Pomenesc fugar aici de neobișnuita formă sub care m-am despărțit, în 1984, de distinsul inginer Millo Millo, tatăl Mirei și socrul lui Vlad Pauker. După decesul lui, cei din preajmă, începînd cu vrednica sa soție Marieta Negreanu, s-au alarmat cînd cioclul care ar fi trebuit să-l spele a întîrziat. M-am oferit eu, ca unul ce efectuasem cîndva disecții și autopsii, să execut această operație rituală. Drept care am turnat spirt medicinal peste diversele segmente ale cadavrului lui nenea Miluț...

*

Aprecierea de care s-au bucurat volumele ce reuneau comunicările prezentate la simpozioanele naționale de istoria medicinei, volume de a căror editare, sub egida Laboratorului de educație sanitară, m-am îngrijit în intervalul 1964-1976, m-a îndemnat să propun publicarea, în același cadru, a unor culegeri de studii și cercetări medico-istorice. Era vorba ca Laboratorul de educație sanitară al Institutului de Igienă și Sănătate Publică să introducă în planul său de tipărituri cu caracter „metodologic" atare culegeri, destinate, s-ar spune, nu atît informării publicului larg, cît orientării activiștilor din domeniul propagandei sanitare. O fracțiune din fondurile considerabile alocate publicării, în tiraje enorme, a afișelor și broșurilor de educație sanitară urma deci să finanțeze tipărirea, în tiraje relativ restrînse, a unor producții iatroistoriografice, capabile să contribuie la lărgirea orizontului intelectual al corpului medical și, îndeosebi, al specialiștilor în sănătate publică.

Doctorul Petre Penciu, responsabilul colectivului de educație sanitară, a aderat din capul locului la punctul nostru de vedere. Aceeași atitudine de perfectă bunăvoință aveam să întîlnesc, după pensionarea doctorului Penciu, din partea doctorului Vitalie Lisovschi, care i-a preluat atribuțiile.

Ne-am înțeles îndată asupra precauțiilor care trebuiau luate în vederea înlăturării obstacolelor ce puteau surveni datorită „vigilenței" serviciului financiar din Ministerul Sănătății, ca și a organelor de cenzură.

Mai întîi trebuia ca însăși denumirea volumului să te încredințeze că ai a face cu o lucrare de metodologie educativ-sanitară. De aceea primul tom de acest fel a purtat titlul greoi *Din tradițiile medicinei și ale educației sanitare.* Pentru volumul publicat ulterior am recurs la un subterfugiu: în planul de tipărituri, el a fost propus sub forma *Trecut și viitor în medicină și educație sanitară,* ca în etapa desenării copertei să se renunțe, din „rațiuni de comoditate", la *și educație sanitară;* nimeni n-avea să se sesizeze de această modificare.

Pentru a rezolva problema tirajului și a dimensiunilor acestor culegeri am folosit iarăși o stratagemă: deoarece scrierile de educație sanitară se tipăreau în zeci de mii și chiar sute de mii de exemplare, avînd însă un număr redus de coli, pentru a fi accesibile și celor nu prea deprinși cu lectura, noi solicitam, de obicei, apariția în zece mii de exemplare a unui volum de o sută de pagini dactilografiate, ca, după acceptarea acestei propuneri, să cerem reducerea tirajului la o mie de exemplare pentru un text de o mie de pagini dactilografiate, atrăgînd atenția că se va consuma o cantitate identică de hîrtie de tipar.

Încurajator pentru cei ce ne dădeau încuviințarea de tipărire era și faptul că, în proiectul de plan, se preciza că, pentru materialele astfel publicate, nu se prevăd drepturi bănești, autorilor acordîndu-li-se doar un exemplar din tipăritură și treizeci de extrase. Ca îngrijitor al ediției, eu nu eram plătit în nici un fel, căci îmi asumam obligațiile redacționale în cadrul îndatoririlor mele curente de cercetător științific. Am constatat în repetate rînduri că neretribuirea mea le producea o anumită satisfacție confraților preocupați ca prin apariția acestor cărți să nu fac cumva avere.

Și totuși pregătirea volumelor implica o serie de cheltuieli „auxiliare", pe care ar fi trebuit să le suport eu, deoarece îmi impusesem să nu le cer nimic autorilor. Astfel, trebuia plătită redactilografierea textelor asupra cărora interveneam prea tare (uneori chiar rescriindu-le), iar în faza finală a imprimării exista tradiția de a da „de-o bere" colectivului de tipografi, pentru a grăbi treaba. Recuperam parțial sumele

astfel cheltuite din drepturile băneşti achitate „referentei de carte", nepoata mea Zina Niculescu-Călin, profesoară de istorie, care accepta să deţină *non-profit* această funcţie fictivă.

Difuzarea volumelor nu se făcea prin librării, ci doar prin institutul nostru şi prin secţiile de educaţie sanitară judeţene, asigurîndu-se o gratuitate completă. Grija noastră era ca aceste cărţi să ajungă în mîna istoricilor, a unor intelectuali valoroşi, medici şi nemedici, şi a studenţilor în medicină.

Editarea sub patronatul educaţiei sanitare a unor asemenea culegeri de articole medico-istorice prezenta încă un avantaj, un avantaj nespus de preţios la vremea aceea: întrucît nu era nevoie ca publicaţiile de propagandă sanitară să treacă pe la organele de cenzură, fiind suficient pentru trimiterea la tipografie doar acordul Ministerului Sănătăţii, nici volumele noastre nu erau supuse reviziei nemilos exercitate de către Direcţia Generală a Presei şi Tipăriturilor.

S-a întîmplat însă ca, la un moment dat, cineva să ne pîrască la conducerea Institutului de Igienă că încredinţăm tiparului texte necorespunzătoare din punct de vedere ideologic. Doctorul Bernard Barhad, conducătorul institutului, a acceptat propunerea să aduc „spre acoperire" un referat favorabil de la Institutul de Istorie „N. Iorga", referat pe care Dan Berindei ni l-a dat fără întîrziere.

Şi astfel, în ultimele zile ale lui 1978 a apărut, sub redacţia mea, volumul de studii şi note *Din tradiţiile medicinei şi ale educaţiei sanitare,* însumînd 631 de pagini, cu 68 de articole semnate de 61 de autori, dintre care patru străini şi patru decedaţi. Printre aceştia din urmă se numără filozoful Constantin Rădulescu-Motru, cu un studiu *Despre bătrîneţe,* scris în 1952, pe cînd se afla internat, prin bunăvoinţa profesorului Constantin I. Parhon, la Spitalul de Endocrinologie; textul mi-a fost pus la dispoziţie de doctorul Victor Săhleanu, care pe-atunci lucra la acel spital.[1]

Următoarea culegere de studii şi note, intitulată *Trecut şi viitor în medicină,* a văzut lumina tiparului în 1981. În cele 793 de pagini se întîlnesc 76 de articole semnate de 82 de autori, dintre care şase străini şi trei decedaţi. Pe 72 de pagini se întinde lucrarea lui Paul Cernovodeanu şi Nicolae Vătămanu *„Alegerile lui Ippocrat" – prima tra-*

[1] Probabil că publicarea acestui material în volumul apărut sub îngrijirea mea i-a determinat pe unii să afirme că eu l-aş fi ajutat pe Rădulescu-Motru în ultimii lui ani de viaţă. În realitate, n-am avut la vremea aceea nici un contact cu eminentul cărturar.

ducere în românește a „Aforismelor" lui Hipocrate, cu transcrierea integrală a manuscrisului păstrat la Biblioteca Academiei Române.

Volumul de studii, note și documente apărut în 1983, sub titlul *Momente din trecutul medicinei,* numără 988 de pagini tipărite cu un corp de literă atît de mărunt, încît a provocat nemulțumirea unor cititori cu vedere mai slabă. Au încăput aici 113 articole, purtînd semnătura a 126 de autori, dintre care 6 străini și 22 decedați. Din sumedenia de lucrări menționez doar două, care reproduc texte de mare interes, dar puțin sau deloc cunoscute pînă acum istoricilor noștri: *Manuscrisul cu însemnări din călătoria naturalistului Julius Edel și a farmacistului Joseph Szabo prin Moldova, în 1835,* tradus și comentat de Ștefan, Nina și Ecaterina Ciulei, și *Relatările din Războiul pentru Independența României ale doctorului Gustaf Dunér*, traduse din suedeză de Minerva Georgescu și comentate de mine.

În anul următor a ieșit de sub teascuri volumul de 596 de pagini *Apărarea sănătății ieri și azi,* cu 59 de articole, semnate de 78 de autori, dintre care trei de peste hotare și șase decedați. Pentru a învinge tot felul de rezistențe ivite la obținerea aprobărilor de tipărire, am plasat în fruntea sumarului șase materiale referitoare la realizările obținute pe plan medico-sanitar în cei 40 de ani de după 23 August 1944.

Printre alte texte scoase la iveală de cercetătorii noștri menționez *Cursul de medicină populară al lui Constantin Vîrnav*, curs prezentat de Corneliu Ionescu și Paul Păltănea pe baza notelor luate de Nicolae Vicol la Seminarul „Veniamin Costachi" din Iași în 1844-1845, precum și articolul lui Ștefan I. Niculescu *Dumitru Bagdasar în carnetele sale de însemnări zilnice* din 1934-1936.

O oarecare nedumerire a stîrnit temeinicul studiu al lui Radu Răutu, cercetător la Centrul de Cercetări Antropologice din București, *Raționalitatea actului mantic ca act de comunicare.* Acest material, în care se discută despre implicațiile terapeutice ale „ghicitului", reproducîndu-se înregistrarea conversației purtate la 21 august 1971, în Valea Izei din Maramureș, între „vindecătoarea" Ana Herbel și pacienta sa Ioana Codrea, fusese respins de la tipărire de către redacția unui periodic de etnologie, dar eu mi-am asumat răspunderea publicării lui, profitînd de faptul că volumul pe care-l redactam nu trebuia „să treacă prin cenzură".

Alt text controversat a fost articolul meu *Istoriografia medicală românească*, o trecere în revistă pe 52 de pagini a preocupărilor iatroistoriografice de la noi, începînd din pragul secolului al XIX-lea pînă în zilele noastre. Obiecții a trezit mai ales prezentarea situației

actuale din mişcarea medico-istorică: de ce activitatea cutăruia este descrisă pe mai mult de o pagină, pe cînd cutăruia i se acordă doar 20 de rînduri, deşi primul este un „amator", pe cînd celălalt lucrează la o catedră de specialitate? Profesorul Spielman a declarat unor amici că regretă decizia mea de a trata singur un asemenea subiect pretenţios din toate punctele de vedere: corect şi eficient ar fi fost să se constituie un colectiv de persoane cu competenţă recunoscută, care să elaboreze, dincolo de preferinţele personale, un material acceptabil pentru toată lumea. Am dat apoi de veste că sînt gata să public în viitoarele volume de studii şi cercetări observaţii critice la articolul meu şi chiar prezentări alternative ale istoriei iatroistoriografiei româneşti. Dar nimeni n-a răspuns acestei invitaţii.

În decembrie 1985 a apărut culegerea *Retrospective medicale,* de 791 de pagini tipărite cu aceleaşi caractere grafice mărunte, fiind reunite de data aceasta 107 articole, semnate de 120 de autori, dintre care doi străini şi 17 decedaţi. Aici am publicat, în colaborare cu Mariana şi Mihai Sefer şi cu Tatiana Brătescu, studiul de 52 de pagini *Nomenclatura populară a bolilor în chestionarul lingvistic al lui B. P. Hasdeu (1884-1885)*, conţinînd repertoriul termenilor care desemnau, către sfîrşitul secolului al XIX-lea, entităţile morbide şi simptomatologia în etnoiatria românească umană şi veterinară. Iniţiativa abordării acestei teme a avut-o Mariana Sefer, eu am despuiat, în teribila iarnă 1984-1985, cu mănuşile pe mîini, în sala glacială a colecţiei de manuscrise de la Biblioteca Academiei, maldărele de răspunsuri, venite din toată ţara şi chiar de peste hotare, la chestionarul elaborat de Hasdeu, iar la clasarea materialului fişat au contribuit Tania, soţia mea, şi doctorul Sefer. O prezenţă memorabilă în acelaşi volum a constituit-o traducerea integrală, efectuată de Constantin Săndulescu, a *Tezei de doctorat în medicină a lui Constantin Vîrnav „Elemente de fiziografie a Moldovei" (Buda, 1836).*

Faptul că în 1983, 1984 şi 1985 au apărut volume din aceeaşi serie putea să întărească speranţa că suita de studii medico-istorice va deveni un fel de anuar, înlocuind cu succes de mult proiectata revistă de istorie a medicinei. Un asemenea anuar, prevăzut cu indici şi dispunînd de un amplu spaţiu tipografic, promitea să fie chiar mai util decît acea revistă.

În orice caz, în jurul culegerilor de studii şi articole, de care m-am îngrijit de-a lungul a două decenii, s-a produs o mobilizare fără precedent a celor dispuşi să publice materiale privitoare la trecutul medicinei şi sănătăţii publice. În asemenea împrejurări am intrat în legătură

cu intelectuali de pe întreg cuprinsul țării, mai ales cu medici animați de preocupări culturale. Pentru a demonstra răsunetul în cercuri mai largi al acestor volume, îi semnalez pe cîțiva dintre istoricii, filozofii, biologii și publiciștii bucureșteni (nemedici) care le-au onorat cu colaborarea lor: Ștefan Andreescu, Ion Banu, Vasile Băncilă, Dan Berindei, Paul Cernovodeanu, Radu-Ștefan Ciobanu, Mircea Grigoroviță, Vladimir Gusic, Nicolae Liu, Alexandru Marinescu, Vasile Mihordea, Ion Negru, Alexandru Paleologu, Andrei Pippidi, George Potra, Louis Roman, I. M. Ștefan, Henri Wald.

Constantin Noica mă invitase să-l vizitez la Păltiniș încă din 1979, cînd îi trimisesem *Jurnalele* lui Fr. I. Rainer. Aveam să-l întîlnesc pe filozof în noiembrie 1981, veghind sicriul lui Sergiu Al-George, înaintea slujbei de înmormîntare; doar ne-am salutat. În septembrie 1984, cînd i-am trimis volumul *Apărarea sănătății ieri și azi,* mi-a reînnoit invitația la Păltiniș, „locul meu de muncă, respectiv de încîntătoare și organizată trîndăvie, în numele ideii mult așteptate".

La 20 martie 1985 am purces la mereu amînata „ascensiune" către adăpostul de sub munte al înțeleptului și călăuzitorului. La Păltiniș am fost găzduit într-o cabană din imediata lui apropiere. Timp de două zile am stat pe îndelete de vorbă cu Noica, în modestul lui bîrlog sau plimbîndu-ne pe liziera pădurii.

I-am cerut un articol pentru culegerea de studii și note aflată în pregătire. N-a fost nevoie de insistențe, fiindcă mi-a declarat că apreciază volumele din această serie apărute pînă acum. Întîlnindu-ne peste puțină vreme la București, mi-a predat, spre marea mea bucurie, un text intitulat *Gîndirea medicală și actualitatea.*

Prima din cele 20 de scrisori primite de la Nicu Steinhardt este datată 14 februarie 1978; aici îmi cerea, în numele său și al lui Camil Demetrescu, să le dau știri despre starea sănătății lui Belu Zilber, care se afla internat la Spitalul „Elias", unde ei nu puteau pătrunde.

Epistola lui Nicu din 2 iunie 1979, cu mulțumiri pentru primirea *Jurnalelor* lui Rainer, abundă în amabilități. Îmi propunea aici, de pildă, să trecem, cînd ne adresăm unul celuilalt, de la „dumneavoastră" la „dumneata". Încheierea a izbutit să mă emoționeze: „Binecuvîntez pe Domnul că m-a învrednicit, în cursul unei vieți trăite mai ales sub semnul încercărilor și neizbînzilor, cu dulcea consolare a unor destul de numeroase măgulitoare prietenii. Dă-mi, te rog, voie să te socotesc

printre binevoitorii şi chiar prietenii mei: lor le datorez stropul de bucurie şi încredere în sine fără de care viaţa ar fi amară şi rece."

Cu totul neaşteptat a fost scurtul mesaj pe care Nicolae Niculescu (acesta era numele expeditorului indicat pe cartea poştală) mi l-a adresat la 18 august 1980: „Dragă doctore, nu uita, rogu-te, să pui o vorbă (foarte) bună pentru mine la Mircea Sântimbreanu. Îi voi face curînd o propunere pentru tipărirea unei cărţi (f. subţiri, necesitînd puţină hîrtie deci) despre Geo Bogza."

M-am grăbit să intervin în favoarea lui Steinhardt (şi a lui Bogza...) pe lîngă directorul Editurii Albastros, vechiul meu amic Sântimbreanu, care însă mi-a mărturisit nedumerirea lui: „Ce-i veni lui Nicu să lucreze prin intermediari? Doar ne cunoaştem prea bine!" Nici eu nu eram lămurit în privinţa asta. Se vede că Steinhardt era convins că mă bucuram de oarecare trecere la Sântimbreanu, deoarece, cu un an mai-nainte, îmi apăruse la „Albatros" *Tinereţea lui Carol Davila.*

Scrisoarea următoare, din 10 decembrie, a fost expediată de la mînăstirea maramureşeană Rohia, unde Nicu se retrăsese de curînd. Îmi mulţumea pentru demersurile întreprinse la editură şi declara despre reuşita acelor demersuri: „Nici nu-mi vine a crede că este adevărată. Domnul, în nespusa-i bunătate pentru mine, mă copleşeşte cu bunătăţi." Îşi exprima nădejdea că apariţia „volumaşului" său îi va da lui Bogza „o oarecare satisfacţie, după ce a fost atît de perfid, urît şi nedrept bruftuluit".

Însinguratul de la Rohia mă împuternicea să pregătesc luarea lui de contact cu cei de la „Albastros", scutindu-l astfel pe el să poarte o greoaie corespondenţă: „Scrie-mi f. pe scurt data la care să vin şi – cu ajutorul lui Dumnezeu – voi veni! Glonţ şi vesel! Binecuvîntarea Domnului asupra voastră, dragii mei." Şi Nicu adăuga: „Numai începutul psalmului 102 poate reda starea mea sufletească."

La 2 martie 1981, Nicu Steinhardt mă vestea că tocmai a semnat contractul cu editura, eveniment în legătură cu care ţinea să mă încredinţeze că-mi rămîne „din toată inima recunoscător".

Niţel îngrijorat de întîrzierea intrării la tipar a eseului său despre Bogza, el mă ruga „sub pecetea tainei", la 12 noiembrie, să mă informez de soarta cărţii, dar „în mod cît mai discret, mai nestăruitor, ca nu care cumva să-i dăm lui Mircea Sântimbreanu (foarte binevoitor, foarte gentil) impresia de pisălogeală şi nerăbdare". Drept care mă îndemna: „Fii cît mai «diplomat»!"

Peste exact două săptămîni îmi scria de la Rohia pentru a-mi împărtăşi gîndurile lui în legătură cu neaşteptatul sfîrşit al lui Sergiu

Al-George: „I-am purtat o prietenie respectuoasă și admirativă. El însă mi-a dovedit numai gentilețe, răbdare, încredere, simpatie. Și s-a priceput să-mi dea senzația – iluzorie, desigur, dar fermecătoare – a unei depline egalități."

În aprilie 1982 am avut bucuria să primesc de la Nicu cartea *Geo Bogza – un poet al Efectelor, Exaltării, Grandiosului, Solemnității, Exuberanței și Patetismului.* Autorul a așternut pe pagina de gardă a acestui exemplar dedicația: „Doamnei și domnului dr. Gh. Brătescu, operativei și neprecupețitei prietenii a cărora se datorează publicarea cărticelei acesteia. Recunoștință, drag și devotament."

Am citit „cărticeaua" fiind dublu fascinat: atît de impetuozitatea poeziei lui Bogza, cît și de arta lui Steinhardt de a pune în valoare o asemenea impetuozitate. Și cînd te gîndești că această scriere pătrunsă de o superbă violență a fost încredințată tiparului de către un monah de la Rohia...

Solicitîndu-i, către sfîrșitul lui 1985, colaborarea la o nouă culegere de studii și note, mi-a răspuns, la 7 decembrie, că o asemenea colaborare „îl bucură și îl cinstește". Mi-a propus, dat fiind că deocamdată nu era în stare să-mi trimită un text inedit, deoarece avea necazuri serioase cu ochii, cu intestinele și cu inima, să republic considerațiile lui despre psihanaliză apărute în 1976 în volumul (cu tiraj redus) *Între viață și cărți.* Mă înștiința totodată că va încerca, atunci cînd condiția fizică i-o va îngădui, să pună pe hîrtie o evocare a lui Sergiu, deși o astfel de evocare reprezintă un subiect „f. delicat și «riscant»".

Și, într-adevăr, peste cîtăva vreme am intrat în posesia manuscrisului lui N. Steinhardt *Convorbiri cu Sergiu Al-George.*

Numai că, foarte curînd, mi s-a comunicat că volumul în care urma să fie inclus acest text nu a primit aprobarea de publicare. Tare îndurerat, i-am comunicat trista veste lui Nicu, la Rohia. El a încercat să mă consoleze: „N-a fost să fie. Oricum, nu cred [ca textul despre Sergiu] să fi putut vedea lumina tiparului. Redactarea lui mi-a fost prilej de bucurie și veselie..."

Dar lucrurile nu s-au terminat aici, căci peste cîteva zile l-am anunțat pe Steinhardt că părea să se fi ivit o perspectivă de tipărire a materialului său, ceea ce ar implica însă anumite remanieri ale textului.

Mi-a răspuns la 24 ianuarie 1986: „Doamne, ce mai dușuri scoțiene!... Ura! Ura! Ura!" Cît despre textul său propus a fi revizuit, era de părere că acesta „nu prezintă oarecare interes și haz decît *integral*", astfel că nu putea fi vorba decît de „mici retușuri, formulări, abilități, fie chiar de o abilitate... demonică"!

Chiar a doua zi, Nicu mi-a scris din nou, dîndu-mi o serie de sfaturi: „Îţi spusesem că textul va presupune o bătălie şi curaj. Să nu te dai bătut de la început, chiar şi înainte de a ţi se fi cerut modificări!... De vreme ce binevoieşti a socoti textul merituos, să luptăm – dispuşi la unele concesii neesenţiale, dar nu gata a forfeca textul. Asta nu! Oricum, să încercăm, curajoşi (cum ar fi vrut şi Sergiu), să nu ne dăm bătuţi înainte de luptă... Scuză-mă dacă-ţi par intempestiv; m-au cuprins frigurile facerii!..."

Privitor la necesitatea opunerii unei rezistenţe efective încercărilor de a cenzura şi deci a denatura respectivul text, el a revenit într-o scrisoare din 1 martie: „Să nu fim jidani fricoşi, să nu fim nici neînţelepţi. Să ne străduim a găsi calea cea bună."

Din nefericire, adoptarea acelei tactici diplomatice pentru salvarea principialităţii, tactică recomandată insistent de „fratele Nicu", nu şi-a mai avut rostul, căci publicarea textului consacrat lui Sergiu Al-George s-a dovedit a fi imposibil de realizat în împrejurările de atunci.

Felicitîndu-l pentru împlinirea vîrstei de 60 de ani pe Victor Săhleanu, am primit de la el o neaşteptată scrisoare, datată 18 februarie 1984, în care declara: „Încă din timpul studiilor medicale, cînd eram în dezacord asupra unor probleme de actualitate, ai încercat să mă ajuţi să nu fiu un «anonim», iar mai tîrziu, atrăgîndu-mă în cercul celor preocupaţi de probleme medico-istorice, *ispitindu-mă* să mă «afirm» şi într-un domeniu în care eram un «intrus», ai contribuit la lărgirea şi consolidarea universului meu intelectual şi filozofic şi la reînvierea interesului meu puberal şi adolescentin pentru Istorie."

În încheiere făcea o apreciere angajantă: „Într-un fel sau altul, întotdeauna adevăraţii prieteni îşi sînt, unii altora, în reciprocitate, *discipoli.* Te consider, în multiple feluri, un *frate.*"

Această efuziune, de sinceritatea căreia nu mă îndoiesc, era stîrnită şi de un eveniment relativ recent: apariţia la mijlocul lui 1983, în volumul *Momente din istoria medicinei,* a articolului „M. Eminescu, ştiinţele vieţii şi problemele medico-sanitare", semnat de Ion Georgescu-Vîşte şi Victor Săhleanu. Care era importanţa deosebită a publicării acestui articol?

În 1982 izbucnise faimoasa afacere a „meditaţiei transcendentale". Un român din diasporă propusese autorităţilor noastre să introducă, în practica anumitor ramuri de activitate socială, o tehnică de „autodisciplinare psihologică" preconizată de Maharishi, un gînditor indian contemporan. Tehnica aceea constă din repetarea prelungită a unei

mantra (formulă rituală individuală), producîndu-se astfel frînarea activităţii mentale obişnuite, deci relaxarea psihicului, ceea ce ar permite recuperarea promptă a forţelor sufleteşti epuizate.

Informînd-o pe Elena Ceauşescu despre rezultatele deosebite obţinute, chipurile, în Occident, prin meditaţia transcendentală, începînd de prin 1960, în ce priveşte creşterea productivităţii muncii de tot soiul, aceasta a fost de acord să se experimenteze amintita tehnică în mediul industrial, în şcoli şi chiar în armată.

Doctorul Săhleanu, interesat de toate aspectele parapsihologiei, a fost printre cei care s-au oferit să facă investigaţii în această direcţie, drept care a acceptat să treacă prin ritualul de iniţiere impus celor care urmau să fie recunoscuţi ca membri ai „sectei".

Dar, curînd, şefa faimosului „Cabinet 2" de la conducerea partidului şi a statului avea să fie informată că meditaţia transcendentală nu este decît un instrument al imperialismului american. S-a început de îndată reprimarea brutală a celor care aderaseră, fie chiar „din indicaţie superioară", la periculoasa sectă. Printre ei s-a numărat şi Săhleanu, care a fost trimis la o „muncă de jos", interzicîndu-i-se totodată să mai publice sub semnătură.

Mi-am dat seama că, pentru el, aceasta echivala cu o catastrofă, drept care, atunci cînd zarva din jurul „meditaţiei" s-a mai potolit, am decis să întreprind ceva pentru redresarea amicului meu.

Profitînd de faptul că volumul de studii şi note pe care-l pregăteam atunci nu trebuia să treacă prin furcile caudine ale Direcţiei Presei, ci urma să obţină doar încuviinţarea Ministerului Sănătăţii, m-am înfăţişat cu tabla de materii la ministrul adjunct Mihai Aldea, vechiul meu tovarăş, cerîndu-i acordul pentru includerea lui Victor Săhleanu printre semnatarii articolelor.

Mişu, care îl simpatiza pe Victor, a lăsat la voia mea luarea unei hotărîri în această privinţă, pretinzîndu-mi doar să declar, în caz că va izbucni un scandal, că lui i-am cerut aprobarea pentru o listă de autori în care nu figura Săhleanu.

Din fericire, nimeni nu a protestat, după apariţia *Momentelor din istoria medicinei,* că numele lui Săhleanu apare, alături de al lui Georgescu-Vîşte, ca autor al unui studiu eminescologic.

În răspunsul pe care i l-am trimis lui Victor Săhleanu la epistola sa din februarie 1984, notam, printre altele: „Scrisoarea ta m-a mişcat cu atît mai mult, cu cît nu numai că nu sînt deprins cu asemenea mesaje, dar însumi – ca să-ţi fac o mărturisire – nutresc mari îndoieli în

privința capacității mele de a exercita vreo înrîurire pozitivă asupra unei persoane sau a unei ambianțe.“ Și eram sincer…

Volumul din 1981 *Trecut și viitor în medicină* cuprinde un articol al meu intitulat „Mircea Eliade și istoria medicinei“. I-am expediat lui Eliade cartea la Chicago și am tot așteptat un cuvînt de confirmare a primirii.

Între timp a decedat Sergiu Al-George și, în perspectiva tipăririi unor mesaje de cinstire a vrednicului indianist, care începuse să se afirme și ca istoriograf, i-am solicitat lui Eliade un asemenea text omagial.

Răspunsul a venit la 6 ianuarie 1982, sub forma unei circulare autografe fotocopiate, prin care corespondenții săi erau anunțați că, datorită agravării artritei lui reumatoide, el nu va mai putea răspunde la scrisori.

Dar alături, Eliade a adăugat, cu o caligrafie chinuită, mulțumirile lui pentru articolul în care semnalasem elogios contribuțiile lui la istoriografia medicală; mi-a mai comunicat: „Moartea lui Sergiu m-a întristat nespus. Voi încerca să scriu cîteva pagini despre el, după ce voi reciti ultima lui carte. Voi trimite textul lui Mircea Handoca (dat fiind că «dead-line» pentru volumul pe care îl pregătești dumneata este 10 ian.).“ Urma o mărturisire tulburătoare: „Sper că totuși voi redobîndi, măcar în parte, puterea de a gîndi și a lucra.“

Așa se face că în volumul *Momente din trecutul medicinei,* dedicat și lui Sergiu, n-au apărut decît trei texte consacrate acestuia, sub semnătura lui Al. Paleologu, a mea și a lui George Al-George, fratele său.

În calitate de redactor al seriei de culegeri medico-istorice am stabilit relații sistematice cu doamna Alice Magheru, respectabilă cercetătoare din Institutul „I. Cantacuzino“ și totodată invidiată colecționară de artă.

Pentru culegerea *Momente din trecutul medicinei* i-am cerut, cînd se afla în ajunul împlinirii vîrstei de 90 de ani, un articol despre „Școala Cantacuzino“, cu care ea avusese a face începînd din 1912. Mi-a oferit un text mustind de informații semnificative, prezentate sub o captivantă formă anecdotică. Venerabila doamnă s-a stins din viață curînd după ce efectuase prima corectură în pagină a articolului intitulat „Mărturii oculare și auditive în legătură cu Școala Cantacuzino și cantacuziniștii“.

În același volum am introdus un grupaj de scrisori din noiembrie 1933 ale profesorului Ion Cantacuzino către Elena Balș, soția sa, pe care o punea la curent cu evenimentele petrecute în cursul ultimei sale călătorii în Franța, scrisorile, toate inedite, fiind păstrate în colecția personală a doamnei Magheru, și de asemenea am reprodus, la cererea insistentă a acesteia, articolul „Profesorul Cantacuzino", publicat în *Revista Fundațiilor Regale* din aprilie 1935, de către soțul ei, doctorul George Magheru, valoros microbiolog și literat.

Pentru un volum ulterior, Alice Magheru apucase să-mi predea o notă în care a descris rezultatele terapeutice deosebite pe care le obținuse la combaterea infecțiilor cu un preparat în care „substanța activă" nu mai putea fi practic decelată, datorită foarte marelui număr de diluări succesive la care fusese supusă. În comparație cu soluția folosită de ea, diluțiile homeopatice se prezentau ca niște concentrate...

Dina Sergiescu, prietena mea de la Paris, a intrat de-a dreptul în panică atunci cînd a aflat că Alice Magheru, mătușa ei, mi-a încredințat acest text. M-a conjurat să nu cumva să-l tipăresc, întrucît publicarea lui ar fi compromis-o iremediabil pe „tante Alice", care, în cel mai bun caz, ar avea să se înfățișeze viitorimii ca o naivă.

I-am dat ascultare Dinei, nesocotind deci cererea pe care doamna Magheru mi-o formulase aproape cu „limbă de moarte"...

Nelipsit din culegerile de studii și articole medico-istorice a fost Alfred Reiner. Pentru ca textele sale să fie elaborate în vederea publicării, el a depus eforturi care merită pe deplin să fie numite eroice.

S-a născut la București, în 1934. Cernăuțeanul Otto Reiner, tatăl său, era, la vremea aceea, detectiv la Poliția socială. Curînd avea să fie încadrat într-o brigadă a Siguranței statului care se ocupa de combaterea mișcărilor extremiste. Ca urmare a acțiunilor antiteroriste la care participase, a fost arestat cînd Garda de Fier a venit la putere, fiind una dintre victimele asasinatelor comise de legionari printre deținuții de la Jilava în zilele de 26-27 noiembrie 1940.

Avînd „origine nesănătoasă", micul Alfred n-a mai putut termina liceul după 23 august 1944. A fost totuși admis într-o școală medie sanitară, astfel că, în 1952, a primit diploma de felcer. A lucrat cîțiva ani la punctele sanitare ale taberelor de muncă obligatorie, ale minelor de cărbune, ale șantierului podului de peste Dunăre.

Era sistematic respins la examenele de admitere la I.M.F., la care se prezenta însă cu încăpățînare.

În 1959 a fost angajat ca asistent medical la Policlinica instituţiilor de artă din Bucureşti, unde a activat un deceniu încheiat, pînă cînd psoriazisul generalizat, de care începuse să sufere încă din 1960, l-a silit să se pensioneze de boală. Din 1972 n-a mai putut părăsi patul.

Această condamnare la imobilitate n-a izbutit deloc să-l îndepărteze de la ceea ce a devenit principala lui preocupare: studiul trecutului practicii vindecătoare. Documentîndu-se din publicaţii pe care şi le procură prin împrumut de la biblioteci şi printr-o vastă corespondenţă, în care solicită informaţii de la persoane competente, Alfred Reiner a izbutit să redacteze consistente lucrări privind mai cu seamă istoria chirurgiei româneşti, medicina şi organizarea sanitară în Bucovina, legăturile medicilor noştri cu lumea germană, în special cu cea vieneză, personalităţile medicale ridicate din mijlocul minorităţilor naţionale de la noi. La tratarea unor atare subiecte este ajutat de memoria sa excepţională.

M-am gîndit dacă incontestabilul har de istoric al lui Alfred Reiner nu se explică şi printr-o anume ereditate, căci am aflat că, pe linie maternă, el este stră-strănepotul, provenit dintr-o legătură extraconjugală cu o angajată de pe moşie, a ilustrului om politic şi om de cultură care a fost Dimitrie A. Sturdza, bărbat de stat, dar totodată secretar al Academiei Române şi îngrijitor al unor valoroase ediţii de documente.

M-am socotit dator să-i fiu în tot felul util lui Alfred Reiner; printre altele, m-am îngrijit de procurarea materialului informativ pentru cercetările sale şi i-am citit comunicările la şedinţele Societăţii de Istoria Medicinei, unde el este în permanenţă absent cu trupul, dar prezent cu spiritul, prin lucrările cu care îmbogăţeşte patrimoniul nostru iatroistoriografic.

Cînd îl vizitez la locuinţa sa din cartierul Vatra Luminoasă, ţin să o încredinţez pe doamna Ecaterina Reiner de respectul şi admiraţia pe care i le port pentru jertfele pe care ea le-a făcut timp de peste trei decenii şi continuă să le facă spre a-i asigura soţului nu numai o existenţă omenească, dar şi condiţii de creaţie.

Printre colaboratorii volumelor de studii şi cercetări iatroistoriografice s-a numărat şi doctorul în ştiinţe biologice Klaus Fabritius, unul dintre cei mai apreciaţi membri ai colectivului de ecologie şi combaterea vectorilor din Institutul de Igienă.

Am redactat împreună cu el o serie de articole publicate în periodicele de limbă germană de la noi, precum şi o broşură în limba engleză,

apărută în 1989 la Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, referitoare la trecutul şi prezentul ştiinţelor biologice şi medicale în România.

Dar prietenia mea cu Klaus Fabritius nu s-a întemeiat pe asemenea „realizări" ocazionale, ci pe un puternic sentiment de încredere reciprocă.

După 1970, Henri Wald a fost omul cu care am avut cele mai frecvente luări de contact pe plan intelectual. Era deci inevitabil să-i cer şi lui Ricu colaborarea la volumele de care mă îngrijeam. Dar cum să răspundă el unei asemenea solicitări, cînd istoria medicinei părea că se situează complet în afara preocupărilor sale, centrate pe filozofia limbajului şi a culturii, cu proclamarea întîietăţii vorbirii faţă de gîndire?

Iată însă că, parcă prin miracol, am descoperit textul, publicat în 1887, al prelegerii *Limbajul şi gîndirea,* ţinută în anul precedent la Ateneul Român de doctorul Mihail Petrini-Galatz, text pe care m-am grăbit să i-l pun la dispoziţie lui Wald.

Acesta a scris articolul „O conferinţă din 1886 despre limbaj şi gîndire", pe care l-am introdus în volumul *Apărarea sănătăţii ieri şi azi.* Analizînd ideile expuse de viitorul profesor de clinică dermatologică şi sifiligrafică, Wald constată că acesta s-a apropiat mult de înţelegerea rolului jucat de vorbire în cristalizarea ideilor şi apreciază că „afirmarea importanţei pe care o are vorbirea în geneza şi dezvoltarea gîndirii a fost, în România, înainte de Saussure, o luare de atitudine îndrăzneaţă, şi deci demnă de semnalat".

Şi astfel se dovedea încă o dată că, în istoria medicinei, prezintă mult interes contribuţii provenite din cele mai diferite şi aparent îndepărtate domenii ale culturii.

Pe neasemuitul meu prieten Gellu Naum nu îndrăzneam să-l invit să onoreze cu scrisul său volumele colective pe care le închegam, dar îi ofeream cu drag, pe măsura apariţiei, fiecare carte din serie.

Mare mi-a fost bucuria descoperind pe frontispiciul romanului *Zenobia,* apărut în 1985, un moto desprins dintr-un articol publicat în volumul *Momente din trecutul medicinei: „Şi cîţi eram vii ne socoteam* morţi şi umblam ameţiţi", afirmaţie referitoare la iarna lui 1813, dintr-o scriere memorialistică a lui Ioan Dobrescu, cojocar din mahalaua Batiştei, a Bucureştiului[1]. Ceea ce m-a făcut să cred că domnul Gellu zăbovea asupra unora dintre cărţile oferite de mine.

---

[1] Pe exemplarul din *Zenobia* pe care mi l-a dăruit la Comana, în ziua de 5 mai 1985, autorul a scris dedicaţia: „Prietenilor mei dragi Tania şi Ghiţă

Multe pagini ale *Zenobiei* le cunoscusem înainte de apariţia romanului, fiindu-ne citite de autor în cursul vizitelor pe care i le făcusem la Bucureşti şi mai cu seamă la Comana.

Aici lectura avea loc de obicei în cămara de la etaj, unde domnul Gellu îşi avea masa de lucru. Îl ascultam cu privirea rătăcind pe malul de peste baltă. Uneori, lîngă noi se afla Lygia, prototipul Zenobiei. Datorită măiestriei vrăjitoreşti a scriitorului, o simţeam tot timpul pe Lygia ca fiind simultan şi în egală măsură gazda noastră şi îndepărtata parteneră, inspiratoare şi ocrotitoare a lui Gellu Naum, cel din roman.

De-a lungul anilor, domnul Gellu ne-a citit, în acelaşi cadru, poeme din volumele pe care le pregătea pentru tipar. Asemenea lecturi surveneau pe neaşteptate, căci nu putea fi vorba de programarea lor prealabilă şi nici de efectuarea lor ca urmare a rugăminţilor noastre. Domnul Gellu citea fără grabă, cu voce firească, abia subliniind printr-o uşoară ridicare de ton o expresie sau un termen-cheie. Nimic din patetismul cu care îndeobşte poeţii îşi debitează producţiile şi nimic din ingeniozitatea ostentativă cu care actorii „interpretează" versuri. Beneficiam de o lectură, aş zice, realist – suprarealistă, capabilă să demonstreze că adevărata creaţie poetică nu urmăreşte să impresioneze exterior, ci să dezvăluie adîncurile propriei existenţe.

A fost vorba pînă acum de mărturii ale aprecierii pozitive de care s-au bucurat volumele colective publicate în perioada 1978-1985. Iată însă că, în această privinţă, s-au auzit şi alte păreri.

La o şedinţă din 1979 a Societăţii de Istoria Medicinei – Filiala Bucureşti, doctorul Gabriel Barbu a cerut cuvîntul pentru a denunţa nerezolvarea cererii sale de a i se publica o lucrare despre doctorul Constantin Caracaş. În toiul peroraţiei a scos din servietă şi a aruncat pe masa alăturată o carte, strigînd: „Cînd cartea mea nu e tipărită, uite ce poate să apară!" Nu-mi venea să-mi cred ochilor: cartea zvîrlită cu dispreţ nu era alta decît culegerea *Din tradiţiile medicinei şi ale educaţiei sanitare...*

Este drept că doctorul Barbu refuzase să colaboreze la acest volum, aşa cum, în 1970, nu voise să participe la Congresul Internaţional de Istoria Medicinei de la Bucureşti-Constanţa. Prin abţinerea sa de atunci dorise, probabil, să protesteze împotriva faptului că, dacă în 1962 fu-

---

Brătescu, marea plăcere de a mă deschide în faţa lor întru susţinerea eternei opinii a lui Ioan Dobrescu şi a celei neeterne a subsemnatului, care profită de ocazie ca să-i îmbrăţişeze."

sesem îndepărtaţi din colectivul de medico-istorici de la Institutul de Igienă atît el, cît şi eu, în 1969 am fost doar eu reintegrat în acel colectiv, iar el scos la pensie, deoarece împlinea 65 de ani.

Cît despre întîrzierea contractului pentru monografia consacrată lui C. Caracaş, mi s-a adus la cunoştinţă de către un „binevoitor" părerea doctorului Barbu cum că eu aş fi înaintat Secţiei de ştiinţe medicale a Academiei R.S.R. un referat negativ, pe baza căruia oferta sa fusese respinsă. Dacă este adevărat că, în decembrie 1977, mi s-a solicitat din partea Academiei opinia asupra oportunităţii lucrării *Doctorul Constantin Caracaş, o viaţă exemplară,* propusă spre editare de G. Barbu, nu-i mai puţin adevărat că am predat imediat un referat în care arătam că tema este binevenită, iar ofertantul un cercetător cu competenţă recunoscută.

Pe atunci, doctorul Barbu nu-mi mai răspundea la salut, mă încondeia faţă de oricine şi persifla scrierile mele. Colegii Spielman şi Izsak mi-au relatat că Barbu m-a descris lor ca pe un antisemit mascat.

Acelaşi lucru l-am aflat de la Herman Haimovici, din colectivul financiar al Institutului de Igienă, cu care mă cunoşteam de pe vremea cînd el lucra ca secretar tehnic la Comitetul de partid al Capitalei, iar eu eram instructor al secţiei organizatorice a Comitetului Central. Doctorul Barbu i-a explicat lui Bebe Haimovici că am devenit antisemit ca urmare a faptului că planurile mele de a face o strălucită carieră politică fuseseră zădărnicite prin eliminarea din conducerea partidului a soacrei mele, *evreica* Ana Pauker...

După ce a zeflemisit prima culegere de studii şi cercetări, Gabriel Barbu a publicat materiale, de altfel destul de interesante, în toate cele patru volume care au urmat. Nu-mi trimitea mie textele respective, ci i le dădea lui Constantin Bercuş, la cererea acestuia.

În *Retrospectivele medicale,* apărute în 1985, figurează articolul lui Barbu „Spitalul ostăşesc de la Mihai-Vodă în anul de graţie 1859", scriere postumă, căci autorul ei încetase din viaţă la 4 iunie 1984. În acelaşi volum, doctorul Nicolae Marcu a tipărit necrologul „Gabriel Barbu, o personalitate remarcabilă a iatroistoriografiei româneşti".

Am avut impresia că, invitîndu-mă după aceea să stăm de vorbă despre soarta impozantei biblioteci a celui dispărut, tovarăşa Cora Barbu a vrut, de fapt, să mă împace cumva cu soţul ei decedat.

Mă mai trezesc cîteodată cerîndu-i explicaţii tîrzii fostului meu prieten, şi apoi neîmpăcat duşman, care să fi fost pricina acelei uri înverşunate pe care mi-a arătat-o deschis la sfîrşitul vieţii sale.

Activitatea din cadrul colectivului medico-istoric de la Institutul de Igienă şi Sănătate Publică se desfăşura, în general, fără opinteli. Dar în 1983 ne-a părăsit brutal Emil Gheorghiu, iar după aceea aveau să se pensioneze Nelu Georgescu-Vîşte şi Mariana Sefer. Au rămas în funcţie doctoriţele Ana Cimpoieru şi Viorica Stănescu, care efectuau investigaţii istorico-metodologice în domeniul organizării sanitare actuale. Mioara Georgescu a preluat copleşitoarea sarcină a gospodăririi bibliotecii.

Străduniile mele, de-a lungul timpului, de a obţine angajarea unor medici care vădeau tragere de inimă şi chiar pasiune pentru cercetarea trecutului meşteşugului vindecării în ţara noastră, cum erau Nicolae Georgescu-Tulcea, Corneliu Ionescu sau Vlad Morariu, au eşuat, căci factorii de decizie din minister sau din conducerea „locală" preferau să aducă în institut specialişti în problemele curente ale igienei şi organizării sanitare, iar nu cotrobăitori prin arhive.

Şi totuşi am primit, dar numai pentru scurtă vreme, cîţiva „oameni noi", cum au fost doctorul Andrei Bacalu, cunoscut mai ales ca autor de producţii ştiinţifico-fantastice, sau redactoarea Magdalena Groza; aceştia activaseră pînă atunci în alte colective din institut, colective în care se punea problema „vigilenţei", iar acum erau trimişi să lucreze la istoria medicinei, unde se presupunea că nu trebuie apărate cine ştie ce „secrete de stat", pînă cînd obţineau paşaportul de emigrare pe care-l solicitaseră.

În 1984, cînd am atins primul prag al vîrstei de pensionare, am cerut prelungirea rămînerii mele în institut pînă în 1987, la împlinirea a 65 de ani. Îmi venea foarte greu să mă despart de instituţia care patrona publicarea volumelor în care părea că se concentrează forţa de creaţie a tuturor contemporanilor care se interesau activ de trecutul medicinei noastre.

Am studiat în această etapă diverse aspecte ale fazei de afirmare a ştiinţei şi învăţămîntului medical românesc, apariţia preocupărilor filozofice în medicina noastră, destinul concepţiilor psihanalitice la noi în ţară etc. şi am continuat să strîng material privitor la istoria hipocratismului pe plan mondial.

În 1984 am colaborat la monumentala culegere de texte comentate *Filozofia greacă pînă la Platon,* apărută la Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică sub redacţia lui Ion Banu, secondat de Adelina Piatkowski. M-am ocupat de capitolul referitor la „medicina hipocratică", selectînd din toate scrierile colecţiei antice paragrafele cu caracter filozofic şi

metodologic, reproducîndu-le în traducerea lui Constantin Săndulescu şi analizîndu-le conţinutul. Aceste operaţii mi-au prilejuit satisfacţii deosebite.

În acelaşi an mi s-a cerut de către aceeaşi editură să mă ocup de versiunea românească, realizată de Dan Răutu, a tratatului lui René Descartes *Pasiunile sufletului.* Am revizuit traducerea şi am redactat studiul introductiv, notele şi indicele-glosar. Nu-mi iert că, în studiul introductiv de aproape 50 de pagini, s-a strecurat, din neatenţia mea, o jalnică greşeală, descoperită ulterior de Gabriel Liiceanu, greşeală constînd din citarea, ca fiind vorba de formulări carteziene, a comentariilor unui exeget modern. În această împrejurare nu mi-a venit în ajutor nici măcar excelentul redactor de carte Idel Segall, care altminteri a vegheat cu străşnicie la asigurarea folosirii corecte a surselor şi la acurateţea stilistică.

Şi în această perioadă m-am lăsat antrenat, uneori cu prea mare uşurinţă, în activităţi „colaterale".

Astfel, în 1980 am acceptat, la rugămintea fostului meu tovarăş din Frontul Unic Muncitoresc studenţesc, superactivul Buium Cotiugaru, să fiu cooptat în colectivul asociat la cursul fără frecvenţă de inginerie economică al Facultăţii de Comerţ din Academia de Studii Economice. Mi s-a încredinţat sarcina de a prezenta, în cadrul acestui curs, laturile biologice şi igienistice ale produsului. Şi astfel am ajuns să elaborez cîteva premise ale unei teorii despre „rolul recipientului" în istoria social-economică, recipientele de tot soiul, şi mai ales cele obţinute prin prelucrarea lutului, permiţînd păstrarea alimentelor pe loc sau în cursul oricăror deplasări, ceea ce a îngăduit colectivităţilor o mai mare mobilitate în spaţiu. Dar n-am fost în stare să adîncesc reflecţia pe această temă şi nici măcar să aflu dacă altcineva a mai făcut consideraţii similare.

Mai multă seriozitate am manifestat participînd la şedinţele Laboratorului de demografie istorică, înfiinţat în 1981 de profesorul Ştefan Ştefănescu de la Facultatea de Istorie din Bucureşti. Am prezentat aici comunicări despre consecinţele demografice ale epidemiilor, despre variaţiile nivelului populaţional în funcţie de procesul urbanizării, despre concepţiile demografice ale unor medici români etc. Aveam să fiu ales vicepreşedinte al aşa-numitului comitet de direcţie al laboratorului. Lucrul cel mai preţios pentru mine a fost că, în acest cadru, am stabilit sau am consolidat relaţii cu cercetători valoroşi precum Vladimir Trebici, Ştefan Ştefănescu, Paul Cernovodeanu, Louis Roman şi alţii.

Asigurarea dreptului de a călători peste graniță, mai cu seamă în Occident, prezenta acum pentru mine o importanță deosebită, căci nu mai era vorba doar de participarea la reuniuni științifice, de consultarea bibliotecilor sau a arhivelor și de întîlniri cu rude și prieteni, ci de păstrarea contactului direct cu copiii noștri, care, pe rînd, se despărțiseră de noi în speranța că departe vor izbuti să-și făurească o existență scutită de amenințările decurgînd din originea lor social-politică „nesănătoasă".

În ianuarie 1980 m-am văzut nevoit să apelez din nou la N. Ceaușescu, pentru a mi se permite să iau parte la conferința internațională organizată la Hamburg în acea primăvară de către revista *Ethnomedizin*, în al cărei colegiu de redacție fusesem ales. Îi aduceam la cunoștință Conducătorului că, după ce cu cîteva luni mai-nainte primisem aprobarea prealabilă a Ministerului Sănătății, recent mi se comunicase că s-a avizat negativ în privința deplasării mele.

Fiindcă scrisoarea mea către Ceaușescu părea a fi fost trecută cu vederea, m-am adresat în martie lui Eugen Proca, ministrul Sănătății, cu un mesaj alarmist: reproduceam, din rezumatul comunicării anunțate de etnologul din Debrețin Béla Gunda, pasajul în care acesta afirma că medicina populară din Transilvania a fost dominată de elementul maghiar, alături de care au existat „de asemenea cele slovace și române". Mă angajam ca, în expunerea pe care urma să o fac la ședința din ziua de 2 mai *Raporturile istorice dintre medicina populară și medicina științifică,* precum și în cursul discuțiilor ce se vor purta la conferința internațională, să exprim, „desigur cu obiectivitate istorică și decența de rigoare", punctul nostru de vedere referitor la însemnătatea etnomedicinei românești în aria ardeleană.

Fapt este că, pînă la urmă, am primit pașaportul, așa că am putut susține, în limba germană, comunicarea programată. După ce am urmărit, cu destulă greutate, pînă la capăt consumarea ordinii de zi a conferinței, am plecat la Paris, făcînd pe drum scurte popasuri la West-Berlin și la Köln.

Următoarea mea călătorie în străinătate a avut loc în toamna lui 1981, cînd am participat la Al IV-lea Colocviu Internațional Hipocratic, organizat la Lausanne de către Philippe Mudry, cercetător elvețian căsătorit cu o româncă. Am prezentat, într-o ambianță receptivă, comunicarea *Problema măsurii în colecția hipocratică.*

Fără îndoială că întreaga expediție s-a încheiat la Paris, de unde m-am întors acasă cu cîteva baloturi, conținînd cele 20 de volume ale ultimei ediții din *Encyclopaedia universalis*, a cărui achiziționare am reușit-o

datorită mai ales subvenţiei primite de la Marie şi Martin Birnbaum. Această enciclopedie, alături de cele moştenite de la tanti Titi Pauker şi de la vărul meu Oniţă Sersea, îmi este de cel mai mare folos cînd trebuie să-mi precizez „operativ" anumite cunoştinţe.

Ori de cîte ori a mai fost vorba de călătorii în Occident, a trebuit să îndeplinesc un fel de ritual impus de birocraţia de partid şi de stat. Mă adresam mai întîi Comitetului organizaţiilor de partid bucureştene din sectorul sanitar, pentru a obţine aprobarea „de principiu". Sau mi se răspundea negativ, sau se amîna întruna răspunsul. Îi scriam atunci lui Ceauşescu, amintind că numai datorită intervenţiei lui putusem, în ultima vreme, să merg în străinătate. Nu ştiu dacă el lua cunoştinţă de atare apeluri ale mele, dar curînd după aceea eram chemat la tovarăşul Iancu Purdel, secretarul Comitetului P.C.R. Sănătatea, care condiţiona acordul său pentru obţinerea paşaportului de îndeplinirea anumitor sarcini, mai ales aceea de a face o serie de expuneri în cadrul învăţămîntului de partid. Mă grăbeam să respect dispoziţiile tovarăşului Purdel, element muncitoresc de care ascultau fără să murmure cei mai temuţi conducători ai instituţiilor medicale din Capitală. Cine putea să bănuiască pe-atunci că proletarul Purdel avea să devină, după „revoluţia" din decembrie 1989, un stimabil capitalist, patron al cîtorva S.R.L.-uri?

Ca să mi se predea paşaportul am ţinut, de pildă, o lecţie despre pericolul alcoolismului la Fabrica de Şampanie „Zarea" din Cotroceni, în faţa unei asistenţe destul de ameţite de vaporii degajaţi din cazanele deschise lîngă care lucra toată ziua. În general, după asemenea prestaţii ale mele se intervenea pentru a mi se aproba documentele de călătorie.

Pentru 30 august 1982 fusesem programat cu o comunicare la Al XVIII-lea Congres Internaţional de Istoria Medicinei, care urma să aibă loc în capitala Franţei. Amicul meu Nardi Horodniceanu a apucat să achite pentru mine cei 500 de franci, taxa de participare. Întîrzierea primirii paşaportului m-a împiedicat să fiu prezent la reuniune.

La începutul lui septembrie am ajuns totuşi la Paris, unde, printre altele, la îndemnul stăruitor al lui Samu Izsák, medico-istoricul clujean, l-am vizitat pe cunoscutul său Michel Gyarmathy, director artistic la Folies-Bergères, care ne-a oferit bilete gratuite pentru spectacolul din acea seară. Faimosul teatru de revistă lipsea de pe lista instituţiilor pariziene vizitate de noi...

N-am reuşit niciodată să pătrundem la Opera Mare sau la Comedia Franceză, probabil fiindcă preţurile de intrare nu prea erau pe măsura pungii noastre. Am asistat însă la reprezentaţiile de la alte teatre ale producţiilor lui Eugen Ionescu şi ale altor dramaturgi contemporani,

reprezentații pe care le comparam, firește, cu versiunile bucureștene ale montării aceloraşi piese, şi nu totdeauna în defavoarea celor din urmă.

Un eveniment deosebit în cursul acestei şederi la Paris a fost întîlnirea acolo cu Gellu şi Lygia Naum, împreună cu care i-am vizitat pe Jules Perahim şi Marina Vanci. Iubeam din adolescenţă pictura şi grafica lui Perahim, admirația pentru arta acestuia nefiindu-mi clătinată de acele concesii pe care suprarealistul avea să le facă realismului socialist.

În anii următori am trecut pe la Perahimi ori de cîte ori veneam la Paris. Puiu era totdeauna foarte amabil, dar puțin volubil, conversația fiind susținută mai ales de Marina.

La începutul toamnei lui 1982 am vizitat-o la Neuchâtel, însoțit de vărul nostru Doru Brătescu, pe verişoara Florica Brătescu, care tocmai se instalase definitiv în Elveția.

M-am prezentat apoi la conferința organizată la Milano, pe tema „Economia sănătății în Est şi în Vest", de către Centrul de Studii asupra Sistemelor Socioeconomice din Est (CESES). Primisem invitația la această manifestare ştiințifică prin bunăvoința amicului meu Constantin Ionete. Am participat la discuții cu o serie de considerații asupra implicațiilor morale ale politicii sanitare aplicate de-a lungul timpului în România.

După ce am colindat prin Milano, am pornit cu Tania într-o călătorie turistică finanțată mai cu seamă din indemnizația primită de la CESES. Am vizitat atunci Florența, Roma şi Neapole.

Din Italia am plecat la Barcelona. Aici am fost preocupat tot timpul să cunosc, pe de-o parte, complexa problematică națională şi socială a Cataloniei, iar pe de altă parte, motivele tensiunilor ce se manifestau în interiorul familiilor din care acum făceau parte şi fiicele noastre.

Menajul Stelei cu Marcelino stătea sub amenințarea eşecului datorită şi ostilității cu care mama lui Marcelino îşi trata nora. Stela s-a văzut nevoită să părăsească, împreună cu Aina, fiică-sa, locuința soacrei şi a soțului, găsind adăpost la soră-sa Irina şi aducînd-o pe Aina la București, pentru a ne-o lăsa în grijă pînă ce lucrurile aveau să se aranjeze.

Dar cum nici o ameliorare a acestei situații nu a intervenit curînd, şederea Ainei în casa bunicilor bucureşteni tindea să se permanentizeze. Noi urmăream din ce în ce mai alarmați cum creşteau neliniştile nepoatei noastre, care începea să se simtă abandonată. Ne-a şi spus,

la un moment dat: „Eu n-am s-o mai văd niciodată pe mama", declarație care suna sumbru rostită fiind de o copilă de trei anișori.

Înapoindu-se la Barcelona, alături de maică-sa, Aina a redevenit îndată fetița deșteaptă și mereu bine dispusă.

În călătoria din vara lui 1984, Tania și cu mine am zăbovit mai puțin în primitoarea Barcelonă, căci ne grăbeam să trecem Pirineii, pentru a merge la Dieppe, unde tocmai se instalaseră Tudor și ai săi. Am fost bucuroși să constatăm că fiul nostru găsise de lucru și că Mioara începe să se simtă la ea acasă.

Dar de data aceasta, sediul nostru de bază pe teritoriul francez a fost garsoniera închiriată la Versailles de către Mira și Vlad Pauker pentru Radu, fiul lor, care-și termina studiile liceale în acel oraș. De altminteri ni s-a propus ca, în caz că renunțam la întoarcerea în țară, să preluăm temporar, Tania și cu mine, acea garsonieră. De la o fereastră a ei se vedea, alături, sediul Statelor Generale, adunarea națională din 1789. Nici măcar acest considerent nu ne-a determinat să optăm pentru diasporă...

La 10 septembrie am fost prezent în Berlinul de Vest, la deschiderea celui de Al V-lea Colocviu Internațional Hipocratic, unde am citit (în franceză, limbă în care mă simțeam mai „convingător" decît în germană) comunicarea *Aspecte de etiologie în „Epidemiile" hipocratice.*

În 1985 m-au necăjit tratamentele stomatologice cărora a trebuit să mă supun, tratamente încheiate cu înlocuirea întregii mele danturi. M-a mirat ușurința cu care m-am adaptat noii conjuncturi morfofuncționale.

În acea vară am mers, ca de obicei, la 2 Mai, de data aceasta însoțiți de Aina.

Pe plajă l-am văzut pe vechiul amic inginerul Gheorghe Ursu și m-am mirat că nu vine să stăm de vorbă, cum făcuse în vacanțele precedente. Îl cunoșteam pe Babu Ursu încă din vremea studenției noastre, cînd el era redactor la *Studentul român*, revista tineretului universitar procomunist; în ultima vreme ne întîlnisem atît la 2 Mai, cît și, din cînd în cînd, la București. Nu pricepeam de ce acum parcă se ferea de mine.

Pînă la urmă, Babu s-a apropiat și m-a întrebat dacă de curînd n-am avut cumva neplăceri din cauza lui. Mi-a spus că, în ultima vreme, se aflase sub o anchetă provocată de denunțul unor colegi de serviciu,

cărora făcuse imprudența să le citească pasaje din jurnalul său intim, abundînd în reflecții politice „neortodoxe". Jurnalul, pe care îl păstrase într-un sertar al mesei sale de lucru de la institut, i-a fost confiscat. Se temea că securiștii se vor fi sesizat de afirmația consemnată într-un caiet al său, cum că eu aș merita să fiu... ministru al Sănătății. L-am asigurat pe Babu că nimeni nu m-a întrebat despre asta.

Împreună am vizitat-o apoi, la gazda ei de la 2 Mai, pe buna lui prietenă Nina Cassian, luînd-o cu noi și pe Aina, care tocmai citise o carte pentru copii a poetesei.

După întoarcerea la București nu l-am mai întîlnit pe Babu. Dar într-o zi de noiembrie mi-a telefonat un anonim, ca să mă anunțe despre incinerarea prietenului meu. Am întîlnit la crematoriu cîțiva cunoscuți, printre care pe scriitorul Radu Albala, care mi-a relatat că Babu și-a găsit sfîrșitul într-un penitenciar, ucis fiind, pare-se, de un codeținut.

Drama lui Gheorghe Ursu m-a ajutat să înțeleg mai bine în ce lume ne era dat să trăim.

De-a lungul ultimelor decenii îmi provocase destulă nemulțumire faptul că prenumele și numele Gheorghe Brătescu se pretau la confuzii: se numeau așa un profesor universitar de fizică[1], un autor de povestiri pentru copii și un ziarist.

Ultimul dintre aceștia îl însoțise, într-o anumită perioadă, pe Nicolae Ceaușescu în vizitele istorice ale acestuia de-a lungul și de-a latul țării, semnînd reportaje despre asemenea evenimente. Fiindcă, la vremea aceea, eram exclus din partid, nimeni n-a putut crede că eu aș fi fost însărcinat să raportez despre marile isprăvi ale Conducătorului.

Confuzia a devenit însă de neînlăturat cînd acel Gh. Brătescu a început să colaboreze la periodicele în care și eu publicam articole și note, cum erau *Sănătatea*, *Magazin* sau *Știință și tehnică*. Părintele Emilian Vlaiculescu, de la Biserica Mînăstirea, în raza căreia se afla locuința noastră de la Vălenii de Munte, l-a întrebat pe cineva apropiat mie: „Cum a putut Gică să scrie o asemenea măgărie despre Sfînta Fecioară?..." Într-adevăr, recent apăruse la rubrica de propagandă ateistă a unei reviste un articolaș semnat Gh. Brătescu, în care Maica Domnului era ironizată pentru ușurătatea și chiar stricăciunea ei. Tri-

[1] Tocmai pentru a mă deosebi de acesta am început, de prin 1965, să semnez *G.* Brătescu, iar nu *Gh.* Brătescu, ca pînă atunci.

miţîndu-i vorbă preotului că autorul textului profanator este un omonim al meu, părintele Vlaiculescu a declarat: „Nu cred! Ştiu că l-a scris Gică, dar mă bucur că măcar i-e ruşine de ce a scris..."

Dar iată că într-o broşură intitulată *Lista lucrărilor propuse să apară în 1983 la Editura Politică* se semnala iminenta publicare în acea editură a cărţii *Din istoria vrăjitoriei* de Gheorghe Brătescu. Cine să fie autorul acestei scrieri altul decît eu, cel care tipărisem în 1970 *Procesele vrăjitoarelor?* Am făcut imediat o întîmpinare la Editura Politică, cerînd să se precizeze, în introducerea lucrării, că nu eu sînt cel care a scris-o, pentru că, în caz contrar, aveam să întreprind demersuri lămuritoare apelînd la presă. Drept urmare, rivalul meu omonim şi-a semnat de data aceasta (dar numai de data aceasta) opul Gh. *V.* Brătescu. Iniţiala astfel adăugată nu reuşea totuşi să ne diferenţieze îndeajuns, căci prea puţini ştiau că eu sînt Gh. *Gh.* Brătescu. Dovadă că aşa stăteau lucrurile este mustrarea pe care mi-a transmis-o prin cineva academicianul Şt. Milcu pentru a mă fi dezlănţuit violent, în cartea bănuită pe nedrept a fi fost scrisă de mine *Vrăjitoria de-a lungul timpului,* împotriva celor din gruparea „meditaţiei transcendentale", din care făcuse şi el parte.

În 1991, un cercetător de la Institutul de Istorie „N. Iorga" m-a felicitat pentru de curînd apăruta broşură *Aventurile galante ale lui Napoleon al III-lea.* Cînd l-am asigurat că autorul era un alt Gh. Brătescu, a exclamat: „Ce bine-mi pare! Regretam că dumneavoastră aţi publicat aşa ceva..."

Broşura fusese tipărită la Editura „Forum", într-o colecţie intitulată „Magia neagră", în care au apărut, tot sub semnătura unui Gh. Brătescu, şi alte scrieri de senzaţie, precum *Destine bizare,* cu biografiile lui Rasputin, călugărul prieten al familiei ultimului ţar, şi Petrache Lupu, ciobanul făcător de minuni de la Maglavit, *Magi blestemaţi,* dezvăluire a vrăjitoriilor practicate de Adolf Hitler şi Rudolf Hess, sau *Un vrăjitor ciudat-Paracelsus.* Cînd afli că Paracelsus a fost şi medic, cum să nu presupui că scrierea aceasta îi aparţine medico-istoricului Gheorghe Brătescu?

Nu ştiu dacă tot Gh. [V.] Brătescu a fost cel care a publicat la Editura „Ion Creangă", în intervalul 1982-1988, trei romane: *Ruta speranţei, Braţul dreptăţii* şi *Aventuri în pădurea de brazi.* Noroc că nimeni nu cunoştea năzuinţa mea din totdeauna de a mă afirma ca prozator...

Dezagrementul datorat nefericitei identităţi de nume avea să fie reactualizat cu prilejul alegerilor parlamentare din 1992, cînd ziaristul Gh. Brătescu a candidat la Bucureşti, pe lista Partidului Social-De-

mocrat. Mi s-a relatat că unii s-ar fi mirat constatînd că, din dorința de a face o nouă carieră politică, ginerele Anei Pauker a devenit militant socialist.

Părea apoi că s-a așternut tăcerea în privința omonimului meu. Iată însă că printre „noutățile editoriale" din mai 2002 este anunțat și volumul *Istoria Lumii de Apoi,* al „scriitorului Gheorghe Brătescu", care-și mărturisea intenția de a pune aici în lumină concepțiile despre „viața de dincolo", care „stau la baza mitologiilor, marilor religii, a unor doctrine politice și utopii mai vechi sau mai noi". Unii vor fi crezut că sînt autorul acestei producții măcar pentru considerentul că nu demult am publicat un studiu despre utopism, fie el utopismul medical.

Ce mă mai așteaptă din partea neobositului Gh. [V.] Brătescu?

17
ÎN AFARA JOCULUI

Păşind în 1986, grija mea cea mai mare era legată de pregătirea pentru tipar a unei noi culegeri de studii şi articole, pe care am intitulat-o *Popasuri în trecutul medicinei.* Dată fiind reuşita volumelor precedente din aceiaşi serie de presupuse „materiale educativ-sanitare", conducerea institutului nostru se arăta foarte dispusă să asigure, în continuare, finanţarea unor asemenea publicaţii.

De peste tot îmi soseau propuneri de colaborare, atît din partea prietenilor Societăţii de Istoria Medicinei, cît şi a unor persoane cu care încă nu avusesem a face. Totodată, am procedat la invitarea cîtorva oameni de cultură, a căror contribuţie ar fi sporit prestigiul noii apariţii.

Lista virtualilor colaboratori ajunsese la peste 140 de nume. Majoritatea celor care au răspuns pozitiv la oferta noastră ne-au comunicat şi titlul articolului pe care aveau să ni-l ofere; eram nerăbdător să primesc texte precum: *Pavlov şi pavlovismul în România* de Artur Kreindler, *Medici pe care i-am cunoscut* de Al. Paleologu, *Despre doctorul Al. Vaida-Voievod* de Cornelia Bodea, *Medicinişti români la Paris în prima jumătate a secolului al XIX-lea* de Andrei Pippidi, *O scrisoare apocrifă a lui Heraclit de interes medical* de Andrei Pleşu, *Scriitori care nu i-au iubit pe medici* de Mihai Zamfir şi multe altele.

Ba încă, unele dintre persoanele solicitate mi-au predat textele integrale ale contribuţiei lor la volumul în pregătire. În mapa acestui volum am depus articole de Constantin Noica, Nicu Steinhardt, Sorin Vieru, Răzvan Theodorescu, Al. Surdu, Silvian Iosifescu şi alţii.

Iată-mă însă convocat la Ministerul Culturii de către tovarăşul Mihai Dulea, faimosul supervizor al planurilor editoriale. M-a năpădit îngrijorarea, dar intrînd în cabinetul temutului demnitar m-am mai liniştit, căci alături de acesta se afla Ileana Manole, o funcţionară ce se arătase deosebit de binevoitoare cu prilejul discuţiilor în legătură cu volumele apărute mai-nainte.

Fără preliminarii, Dulea mi-a comunicat că nu se aprobă publicarea *Popasurilor în trecutul medicinei*, deoarece pentru imprimarea acestei cărți s-ar sustrage din buget fonduri avînd altă destinație. De altfel, întreprinderea poligrafică de la Craiova, care tipărise în 1985 volumul *Retrospective medicale*, avea să fie sancționată pentru că a executat o comandă care nu avea avizul Ministerului Culturii. Totodată, Dulea a ținut să mă liniștească, asigurîndu-mă că eu nu voi fi pedepsit ca urmare a apariției acelei cărți, întrucît eu nu eram răspunzător față de autorități în această privință…

Mi-am dat seama că nu mai e nimic de făcut, fiindcă prin gura lui Dulea vorbise atotputernica Secție de propagandă a partidului.

Avusesem și în trecutul nu prea îndepărtat semne că nu sînt pe placul tovarășilor de acolo.

Un lucru mărunt, dar semnificativ s-a petrecut în 1976, cînd, la cererea Editurii Științifice și Enciclopedice, am întocmit note la versiunea românească a volumului al IV-lea din *Istoria generală a științei*, publicată sub direcția lui René Taton; numele meu n-a mai figurat pe tabelul autorilor acestor note, deși textele respective au rămas semnate cu inițialele *G. B.*, ceea ce înseamnă că am fost eliminat de pe foaia de titlu doar în ultimul moment, la indicația vreunui responsabil nemulțumit că sînt „popularizat".

În dicționarul *Personalități românești ale științelor naturii și tehnicii*, publicat în 1982 la aceeași editură, numele meu a fost menționat pe lista de autori, dar, tot în ultimul moment, au fost adăugați pe această listă încă alți trei istorici ai medicinei: în timp ce eu eram autorul a 75 de articole, confrații mei semnau fiecare doar unul sau două articole. Barem profesorul S. Izsák mi-a mărturisit că el nici măcar nu scrisese textul despre V. Bologa atribuit lui. Fusese deci nevoie să mi se minimalizeze contribuția la acel dicționar, întrucît omiterea mea de pe tabelul autorilor nu mai era cu putință.

Interzicerea publicării unui nou volum de studii medico-istorice m-a obligat să le înapoiez autorilor articolele pe care mi le predaseră și să-i anunț pe cei care-mi făgăduiseră materiale că sînt dezlegați de îndatorirea asumată.

În aceeași perioadă am avut necazuri serioase la filiala bucureșteană a Societății de Istoria Medicinei, filială al cărei președinte eram. Pentru una din ședințele curente introdusesem în program comunicarea lui Șerban Milcoveanu despre viața și opera neurologului Nicolae Ionescu-Șișești. Fără să-mi ceară avizul, doctorul Milcoveanu a trimis

o invitaţie la şedinţă ambasadorului Franţei la Bucureşti, motivîndu-şi gestul pe considerentul că Ionescu-Şişeşti fiind cavaler al Legiunii de Onoare, ambasadorul avea sarcina de a-l reprezenta pe preşedintele Franţei la festivităţile de comemorare a purtătorilor unei asemenea decoraţii.

Perspectiva participării diplomatului francez la şedinţa din amfiteatrul Institutului de Igienă şi Sănătate Publică a produs panică printre responsabilii cu relaţiile externe de la Uniunea Societăţilor de Ştiinţe Medicale. Într-adevăr, existau dispoziţii stricte privitoare la supravegherea contactelor dintre cetăţenii români şi membrii misiunilor străine în ţara noastră. Era de neconceput ca un diplomat să fie invitat la o reuniune fără acordul prealabil al ministerului nostru de Externe. Pentru ca situaţia să capete un aspect şi mai dramatic mi se atrăgea atenţia de către cei „cu răspundere" că, în localul Institutului de Igienă, unde urma să pătrundă ambasadorul francez, era adăpostit şi un laborator de igienă a radiaţiilor, laborator inclus în sistemul unităţilor a căror activitate constituie un secret de stat.

Organele în drept ne-au dat dispoziţia să anunţăm reprezentanţa Franţei că şedinţa se amînă pentru o dată ce se va fixa ulterior. Dar nereuşindu-se să se decomande telefonic invitaţia făcută ambasadorului, cineva din conducerea societăţii noastre s-a plasat la poarta institutului pentru a-i trimite acasă pe cei veniţi la şedinţă. Aşa s-a procedat şi cu funcţionarul de la serviciul de protocol al misiunii franceze, care se înfăţişase ca reprezentant personal al ambasadorului...

Dar lucrurile nu s-au oprit aici. Organele în drept au apreciat că, în general, şedinţele de două-trei ori pe lună ale Societăţii de Istoria Medicinei la sediul Institutului de Igienă pot periclita anumite departamente cu profil special din acest institut, chiar cînd şedinţele nu sînt frecventate de străini. De aceea ni s-a impus să predăm de fiecare dată la conducerea institutului lista invitaţilor, urmînd ca în localul nostru să nu intre alte persoane decît cele pentru care ne luăm răspunderea noi, preşedintele şi secretarul filialei societăţii. Se prevedea chiar ca toţi cei ce vin la şedinţe să fie legitimaţi de portarul institutului. Dar ce ne făceam cu persoanele neinvitate de noi? Căci, potrivit unei tradiţii bine consolidate, la şedinţele ştiinţifice intrarea era liberă.

Pentru a evita situaţiile penibile decurgînd din nemaipomenita creştere a vigilenţei ce ni se pretindea, începînd de la 2 iunie 1986 reuniunile noastre aveau să se desfăşoare din nou la sediul Uniunii Societăţilor de Ştiinţe Medicale de pe Strada Progresului.

Mi-am dat însă seama că, în bună măsură, măsurile vexatorii aplicate societății bucureștene de istoria medicinei se datorau prezenței mele în fruntea organizației. Am decis să părăsesc postul de președinte, continuînd totuși să activez cît mai eficient în cadrul asociației. Demisia mea a fost imediat acceptată, mai ales că, între timp, făcusem cerere pentru ieșirea la pensie înainte de atingerea vîrstei limită de 65 de ani.

Și această cerere a fost prompt aprobată. Este drept că doctorul Sergiu Mănescu, directorul institutului, a ținut să sublinieze cînd m-a anunțat că am devenit pensionar: „Dumneata ai vrut asta! Puteai să rămîi aici cît ai fi dorit..."

O dată cu pensionarea, existența mea a luat un curs nou. Nu trebuia să mai obțin bilet de voie pentru a justifica absența mea din institut cînd lucram la vreo bibliotecă, nu trebuia să mai asist la stupide ședințe sindicale.

Am continuat să frecventez bibliotecile, am dat consultații neformale celor care îmi solicitau opinia sau îmi cereau informații, am participat la activitatea unor cercuri științifice, precum cele de studii clasice, de demografie istorică, de istoria și filozofia științei. Din Comisia Științifică a Arhivelor Statului a trebuit să mă retrag, și am făcut-o fără regrete, căci n-am simțit niciodată că prezența mea acolo ar fi fost utilă.

Cît privește viața de partid, m-am transferat la „organizația de cartier", care-și avea sediul pe strada Traian, destul de aproape de locuința noastră. Tovarășii din biroul organizației nu mi-au încredințat sarcini anume, ci doar mi-au pretins să plătesc cotizația și să nu absentez de la ședințe. Alături de tot felul de pensionari amărîți din mahalaua noastră, ascultam distrat „prelucrările" pe care ni le făceau diverși propagandiști. Nu lipseau din acele prelucrări explicațiile privitoare la cauzele dificultăților economice prin care trecea țara și nici asigurările că, în curînd, situația avea să se amelioreze prin eforturile noastre, ale întregului popor.

După pensionare am continuat investigațiile medico-istorice în care mă găseam angajat de cîtăva vreme. M-am ocupat mai cu seamă de primele tipărituri românești prezentînd interes medical, de istoria psihanalizei în țara noastră, de noutățile pe plan mondial în materie de studii hipocratice.

Curînd mi-am orientat eforturile în direcţia identificării, transcrierii şi comentării textelor cu conţinut medico-sanitar tipărite în româneşte înainte de 1820. Am avut în vedere ordonanţele oficiale antiepidemice, directivele igienistice, instrucţiunile privind medicina legală, reţetele de uz curent, dar şi scrierile de educaţie sanitară, precum şi unele producţii beletristice din care se pot culege date privitoare la concepţiile medicale şi la practica vindecătoare din acea epocă. Eram convins că, în lipsa altor surse documentare, atare texte pot oferi informaţii destul de temeinice despre profesia medicală şi despre medicina casnică, aşa cum se înfăţişau ele atunci la noi.

Încă de pe vremea cînd lucram la Institutul de Igienă am cercetat direct, iar uneori apelînd şi la fotocopii, fondurile de carte veche şi de foi volante ale marilor biblioteci şi arhive din Bucureşti, Iaşi, Cluj, Braşov, Sibiu, Oradea, Năsăud, Sf. Gheorghe, Arad şi Galaţi.

Am studiat materiale provenind din toate teritoriile locuite de români, netrecînd deci cu vederea tipăriturile apărute cîndva la Chişinău.

Pentru completarea documentării am intrat în corespondenţă cu o serie de specialişti din ţară şi chiar de peste hotare, iar atunci cînd, ca pensionar, m-am putut deplasa mai lesne, am poposit la Belgrad şi la Zagreb pentru a face rost de copii ale publicaţiilor educativ-sanitare traduse în limbile popoarelor din viitoarea Iugoslavie după originalul redactat de către medicul-şef al Transilvaniei Michael Neustädter.

Am avut destule dificultăţi la transcrierea cu alfabetul latin a străvechilor texte chirilice şi am trudit neaşteptat de mult la alcătuirea glosarului conţinînd termenii care nu-şi mai găsesc un corespondent identic în româna actuală. Îmi făceam curaj spunîndu-mi că osteneala mea va fi eventual de folos celor care vor redacta noua ediţie a marelui *Dicţionar al limbii române.*

După ce am orînduit întregul material şi am întocmit studiul introductiv, am început să mă gîndesc cu oarecare îngrijorare la şansele de a încredinţa tiparului lucrarea. Cei de la Editura Medicală mi-au declarat confidenţial că nu se pot angaja să o publice fără un semn încurajator „de sus". Ştiau deci că nu mă bucur de încrederea deplină a „forurilor în drept".

Cel care m-a scos din impas avea să fie prietenul meu Paul Cornea, care s-a oferit spontan să intervină în favoarea cărţii mele pe lîngă Ghiţă Florea, fost membru al catedrei sale de la Universitatea din Bucureşti, iar actualmente adjunct al şefului Secţiei de propagandă a partidului.

Ghiță Florea m-a primit în biroul său de la sediul Comitetului Central, unde de multă vreme nu mai pătrunsesem, și după ce s-a interesat amănunțit de conținutul lucrării mele, mi-a dat speranțe în privința tipăririi ei.

Și astfel, la mijlocul lui 1988 a apărut la Editura Medicală, redactor de carte fiind competenta doctoriță Mariana Codreș, volumul *Grija pentru sănătate,* subintitulat *Primele tipărituri de interes medical în limba română (1581-1820).* M-a bucurat mult publicarea acestei cărți, măcar că unii o considerau a fi o simplă transcriere de texte mai mult sau mai puțin respectabile.

Aș fi dorit să mă apuc imediat de alcătuirea unui volum similar, reunind de data aceasta notațiile de interes medical din vechi manuscrise (rețete, sfaturi pentru apărarea sănătății, relatări despre îmbolnăviri individuale și despre epidemii etc.). Dar n-am fost în stare să las deoparte temele iatroistoriografice la cercetarea cărora mă găseam angrenat, așa că plănuita editare sistematică a vechiului fond manuscris de informații medico-sanitare avea să rămînă pentru mine un deziderat care devenea din ce în ce mai utopic.

Ca pensionar, am beneficiat de o mult mai mare libertate de mișcare peste graniță, căci nu mai trebuia să limitez durata călătoriilor mele la luna de concediu anual. Am constatat că, de fiecare dată, obțineam pașaportul cu destulă ușurință, drept care mă simțeam îndemnat să dau crezare opiniei cuiva că autoritățile îmi permiteau să plec în străinătate cu speranța că nu mă voi mai întoarce acasă...

În octombrie 1986 am mers cu Tania în Occident, instalîndu-ne pentru cîteva zile la Bièvres, lîngă Paris, unde Vlad și Mira Pauker își construiseră pe un deal o simpatică locuință.

Fiind pentru a doua oară beneficiar al unei burse de studiu acordate de Fundația academică vest-germană DAAD, m-am prezentat la 15 octombrie la Institutul de Istoria Medicinei din Kiel. Aici, profesorul Fridolf Kudlien mi-a pus la dispoziție o bogată documentație în materie de hipocratism. Am hoinărit de cîteva ori prin port, unde, la un moment dat, am avut prilejul să susțin o neuitată „convorbire" prin semne cu o mică focă aflată în libertate.

Însoțit în continuare de Tania, am descins la 6 noiembrie în Berlinul Occidental, unde ne-am adăpostit iarăși la atît de primitoarea Christa Riedel-Hartwich. Îndrumat de profesorii R. Winau și G. Baader, am cercetat fondurile de cărți și mai ales de periodice ale Institutului de Istoria Medicinei. La Institutul de Balneologie am avut o in-

teresantă discuție în legătură cu studiile de etnomedicină întreprinse în Europa răsăriteană. Altminteri, am străbătut neobosiți orașul, de-a lungul și de-a latul, revenind mereu la „zidul Berlinului" din fața Porții Brandenburg.

La 27 noiembrie ne-am mutat la Freiburg in Breisgau. Aici, profesorul E. Seidler m-a invitat să asist la lecțiile sale și să particip activ la seminariile de istoria medicinei. M-am simțit mai relaxat pe aceste meleaguri germanice în care totuși adulmecam vecinătatea Franței și a Elveției.

În afara celor trei centre universitare în care am avut studiu programat, am mai vizitat cîteva orașe, precum Aachen, unde l-am întîlnit pe doctorul Arnold Huttmann, sîrguincios medico-istoric încă din perioada sa brașoveană, sau Heidelberg, unde l-am căutat pe „transfugul" S. Damian, care urma să facă demersuri în vederea obținerii unei burse DAAD de către Gellu Naum.

Am sărbătorit Crăciunul în Danemarca, la Vaerlose; aici se instalaseră cuscrii noștri Gheorghe și Leolea Matei, părinții Mioarei lui Tudor. M-a impresionat că gazdele noastre ne-au rugat ca, în trenul ce ne ducea la Copenhaga, să nu vorbim românește, deoarece străinii, mai cu seamă cei recunoscuți ca refugiați politici, erau priviți cu ostilitatea îndeobște arătată elementelor parazitare.

Înapoindu-ne în Franța, am întîmpinat Anul Nou în cătunul Chamilly, undeva la sud de Paris, unde Martin și Maşa își amenajaseră, într-o fostă moară de apă, reședința de vacanță.

Martin ne-a suit apoi pe Tania și pe mine în avion, pentru un hagialîc profan de aproape o săptămînă în Israel. Cazați în cele mai scumpe hoteluri, am făcut escale la marile obiective turistice iudaice, creștine și musulmane, zăbovind la Ierusalim, la Haifa și pe malurile Iordanului.

În toamna lui 1987 am revenit la Paris, de data aceasta însoțiți de verii mei Lidia și Mircea Berechet.

Primind o subvenție din partea organizatorilor canadieni ai celui de-al VI-lea Colocviu Internațional Hipocratic, m-am îmbarcat la Orly, către sfîrșitul lui septembrie, în avionul care m-a purtat la Montréal, astfel că, la reuniunea care a avut loc între 28 septembrie și 3 octombrie la Québec, am putut prezenta comunicarea *Factorii endogeni și exogeni în etiopatogenie.* Organizatorii colocviului, și în special Gilles Maloney, s-au arătat foarte prevenitori cu hipocratidul provenit din Estul cel misterios. Am cercetat cu interes simpaticul oraș francez de provincie care-mi oferea ospitalitatea. Cîteva zile am avut dificultăți

cu adaptarea la noul fus orar, astfel că, nereuşind să adorm, urmăream, bună parte din noapte, emisiunile televiziunii canadiene.

Înainte de a părăsi Lumea Nouă i-am întîlnit la Montréal pe vechii mei amici bucureşteni Jules şi Eliza Millian, ca şi pe Mircea Steriade, care cu adevărat se afirmase aici ca un neurolog de renume mondial.

După o şedere la Barcelona, la fel de îmbietoare ca şi în alte dăţi, am plecat la Bruxelles, unde, între 3 şi 5 decembrie 1987, s-a desfăşurat Colocviul Internaţional „Pentru a înţelege de ce se recurge la medicinile paralele". Am nimerit acolo în urma unei invitaţii obţinute pentru mine de către Marianne Mesnil, o cercetătoare belgiană din domeniul antropologiei culturale, căreia îi dădusem unele îndrumări cu prilejul investigaţiilor pe care ea le întrepinsese la noi privitor la medicina populară.

În comunicarea mea am tratat despre *Antecedentele etnologice ale medicinilor paralele,* în care am căutat să demontrez că, în etnoiatria românească, pot fi puse în evidenţă rudimente ale tehnicilor vindecătoare utilizate în homeopatie, acupunctură, presopunctură, kineziterapie şi alte cîteva tipuri de medicini heterodoxe.

M-am încredinţat şi cu acest prilej nu numai că, în zilele noastre, „sectele medicale" sînt departe de a se afla în curs de lichidare, dar se prezintă adeseori ca nişte tentante „alternative" la medicina savantă, mai ales cînd aceasta se arată incapabilă să garanteze tratarea cu succes a anumitor cazuri patologice.

Am revenit la Barcelona în aprilie 1989 şi am fost mai sîrguincios ca oricînd în vizitarea rudelor noastre prin alianţă. Ne amintim cu plăcere de plimbarea la Valdoreis, unde l-am întîlnit pe profesorul Carles Perelló Valls, fratele lui Marcelino, şi am făcut cunoştinţă cu viaţa catalană de provincie.

În Franţa ne-am stabilit sediul la Moissy-Cramayel, mică localitate la sud-est de Paris, unde Tudor şi Mioara îşi aveau reşedinţa impusă de noile lor locuri de muncă.

De aici am plecat la Nisa, pentru a participa la Colocviul „Miracolul grec", organizat, la 18-20 mai, de Centrul de Cercetări asupra Istoriei Ideilor al Facultăţii de Litere. Am vorbit acolo despre *Cotitura hipocratică în istoria medicinei.*

Profesorul Antoine Thivel, care mă invitase, mi-a arătat multă prietenie. Am aflat în cursul discuţiilor noastre că împărtăşeşte convingeri troţkiste. N-am încercat nici să-i aprob şi nici să-i combat vederile.

În martie 1989, deci înaintea călătoriei în Spania şi Franţa despre care am pomenit mai sus, Tania şi cu mine ne îndreptaserăm spre Est, pentru a-i întîlni la Chişinău pe Serghei Alîi-Arosov, fratele vitreg al Taniei, întrucît era fiul nelegitim al tatălui ei Marcel Pauker, şi pe Avelina (Lina), soţia lui Serghei.

Am găsit în fierbere capitala Moldovei sovietice. Se organizau manifestaţii de stradă pentru recunoaşterea limbii moldoveneşti (de fapt, limba română) ca limbă de stat şi pentru adoptarea alfabetului latin. Scriitorii de limbă moldovenească (română) erau iniţiatorii acestor manifestaţii, la care asistam emoţionat.

Cînd aveam să revenim la Chişinău, în anii următori, independenţa de stat a Moldovei fusese proclamată ca urmare a disoluţiei Uniunii Sovietice, steagul tricolor roşu-galben-albastru era arborat şi se vorbea tot mai des despre absurditatea recunoaşterii existenţei unei limbi literare moldoveneşti, diferită de limba literară română. Demonstraţiile de stradă căpătaseră amploare.

De cum am intrat pentru prima oară pe teritoriul basarabean, eram atent la ce spuneau persoanele cu care aveam de-a face şi, îndeosebi, la limba pe care o foloseau. Am constatat că mai toată lumea înţelegea graiul moldovenesc, iar Serghei al nostru, care în cei peste zece ani petrecuţi la Chişinău nu ajunsese să vorbească româneşte, reprezenta în privinţa asta o excepţie. M-a mirat că tinerii întîlniţi în preajma universităţii discutau în ruseşte; mi s-a explicat că se deprinseseră să considere rusa ca fiind „limba cultă", a unor creaţii literare şi ştiinţifice superioare şi, totodată, un instrument de comunicare atestat pe plan mondial.

În schimb, cumnata noastră Lina, originară din satul transnistrean Mălăieşti şi poate tocmai fiindcă se trăgea din moldoveni de peste Nistru, se manifesta ca o luptătoare pentru cauza folosirii curente a limbii române.

Lina lucra acum la un institut al Academiei de Ştiinţe a Moldovei care supraveghea procesul de adoptare a vocabului „tehnic" românesc în instituţiile administrative, în viaţa economică, în activităţile culturale şi de învăţămînt. În cadrul schimburilor de experienţă pe această temă, ea avea să vină la Bucureşti, noi primind-o cu mult drag şi străduindu-ne să-i înlesnim contactele cu instituţiile şi persoanele competente de aici.

Cu prilejul fiecărei escapade a noastre peste Prut, trăiam din plin emoţia stîrnită de farmecul Chişinăului, bătrînul oraş vădind o tainică sensibilitate românească structurată în forme organizatorice ruseşti.

N-aveam deloc dreptul să mă plîng, după ieşirea la pensie, că aş fi devenit un singuratic. Mă simţeam foarte solicitat în permanenţă de rude şi de cunoscuţi.

Cînd ne retrăgeam la sfîrşit de săptămînă sau pe vară la Vălenii de Munte, îi aveam alături, de regulă, pe Ţica şi Nicu, care se ocupau de toate treburile gospodăreşti. Acolo, la Văleni, o vizitam regulat pe bătrîna mea mătuşă Julieta Stănescu, care, nemaiputînd părăsi odaia ei, se afla în grija unor vecini cumsecade. Mă întîlneam şi cu colegul meu de grădiniţă şi de şcoală primară Constantin (Titi) Ionescu, care s-a oferit în repetate rînduri să vadă de grădina noastră.

Dintre rudele de la Bucureşti, Uţică Brătescu ne era omul cel mai apropiat. Trecea pe la noi în fiecare săptămînă Lidia şi, ori de cîte ori aveam nevoie de o fotocopie, apelam la soţul ei, Mircea Berechet, „patronul" aparatului xerox de la Institutul de Arhitectură. La aniversări şi onomastice ne întîlneam cu Zinca Niculescu-Călin şi cu fiul ei Gruia, pe care nepoţii noştri barcelonezi ţineau neapărat să-l vadă atunci cînd veneau să-şi petreacă vacanţa la Văleni. Pentru rezolvarea unor probleme domestice apelam adesea la Lizica Hevet; fusese o plăcută surpriză pentru noi să descoperim, către sfîrşitul anilor '60, că mult apreciata de către tanti Titi Pauker chiriaşă a sa Elena Eliza Hevet era fiica unei verişoare, din satul Bătrîni, a mamei mele.

Ricu şi Nuţa Wald au rămas amicii cu care ne frecventam neîncetat. Într-o iarnă foarte friguroasă, cînd caloriferul de la ei de-acasă se defectase, soţii Wald s-au mutat la noi pentru vreo două luni, ca să ne declare apoi că aceasta a fost „cea mai fericită perioadă din viaţa lor"...

Vizitele pe care Tania şi cu mine le făceam la Comana lui Gellu şi Lygiei Naum constituiau, de fiecare dată, un mic eveniment. Tot mai des ne vedeam cu Ioana Lambrino şi noul ei soţ Petrică Iaroşcenco. Figuram pe lista de protocol a Titei şi a lui Mache Zamfirescu, vărul meu vălenar, a lui Mite şi Ţuţi Bojin, a lui Paul şi a Irinei Cornea. Eram chemat din cînd în cînd, ca să-i dau sfaturi, de către fosta activistă fanatică Adriana Moscuna, autoarea unor publicaţii despre Clara Haskil, ruda sa.

În cîteva rînduri a trecut pe la noi Dan Deşliu, crunt îndurerat de spectacolul risipirii idealurilor comuniste pentru care militaserăm împreună în tinereţe. În cartea din 1998 *Vremuri de tinichea,* în care Daniel Nicolescu a adunat interviurile luate mult-frămîntatului poet, am găsit nişte aprecieri ale acestuia la adresa mea: „Gheorghe Brătescu, un ins interesant, medic, a fost figură de prim-plan în U.T.C. şi în

U.T.M., dar un om care s-a rebifat la vreme, ca să zic aşa, pentru că era şi este, de altminteri, un intelectual autentic."

Am asistat în această perioadă la declinul astronomului Nicolae Dinulescu, comunist ilegalist, care, după ce condusese oficiul de asistenţă a studenţilor bucureşteni, a fost chemat în diplomaţie, încredinţîndu-i-se posturi de răspundere în cîteva importante ambasade ale R.S.R.

De cînd ieşise la pensie, mă număram printre puţinii care-i mai călcau pragul. El locuia într-un mic apartament de la Şosea şi se ferea de contactul cu foştii tovarăşi. Fusese un cititor pasionat de literatură politică şi beletristică, dar acum nu-şi mai arunca ochii nici măcar pe *Scînteia*. Într-o zi m-a trimis la oficiul poştal ca să cer desfiinţarea abonamentului său radiofonic. Iar curînd după aceea mi-a spus că a decis să nu mai plătească nici cotizaţia de partid. I-am atras atenţia că un asemenea gest, echivalînd cu demisia din partid, ar fi avut ca urmare nu numai suprimarea unor indemnizaţii de care încă beneficia, dar şi interzicerea accesului său la anumite forme privilegiate de asistenţă medicală. Pînă la urmă a renunţat să se autoexcludă din partid.

Prietenul meu Costică Ionete, care îl mai vedea şi el pe Nae Dinulescu, mi-a relatat că acesta se arată, în ultima vreme, mirat de insistenţa cu care-l tot vizitez. Uitase prin urmare discuţiile noastre de la suflet la suflet de-a lungul anilor, uitase teancurile de cărţi pe care mi le dăruise pe cînd lucra la reprezentanţele diplomatice, uitase serviciile amicale pe care mi le solicitase mai ales în ultima vreme. Am decis să-mi văd de treabă şi să nu-l mai deranjez cu prezenţa mea; te pomeneşti, gîndeam, că bănuieşte cumva că aş fi fost pus de cine mai ştie cine să-l supraveghez.

Dar peste vreo lună-două, profesorul de medicină internă Anton Mihail, rudă a lui, mi-a comunicat că Nae al nostru e nedumerit de ce nu mai vin să-l văd. M-am dus îndată la el, fără să-i cer cumva socoteală despre îndoielile pe care le exprimase la adresa mea. De altminteri, la scurtă vreme după aceea, bietul Nae Dinulescu a decedat.

În acelaşi an 1989 am avut parte de încă o despărţire, dar o altfel de despărţire. Alexandru Iacob, amicul meu din ultimele două decenii, nu se mai simţea deloc la el acasă în România. Încercarea lui de a se instala în Ungaria, împreună cu Laurence, soţia sa, a eşuat, pare-se fiindcă şi acolo unii l-au acuzat că, pe timpul stalinismului, dovedise prea mult zel politic.

La întoarcerea lui de la Budapesta, stînd de vorbă cu mine despre impasul în care se află, i-am sugerat să încerce să ajungă în Suedia, unde se părea că cei de prin părţile noastre mai aveau o şansă să obţină statutul de refugiat politic. În orice caz, către sfîrşitul lui 1989, Sanyi şi Laurence ne-au dat semn că s-au instalat undeva lîngă Stockholm.

O pierdere dureroasă a constituit-o pentru noi decesul, în 1988, a prea devotatei noastre menajere Ecaterina Gîrlan, care se îngrijise de familia noastră mai bine de trei decenii. De fapt, noi o consideram pe tanti Kati a fi un membru al acestei familii, iar ea se comporta ca o persoană conştientă de răspunderea ce-i revenea în materie de gospodărire a casei noastre. De aceea îşi permitea să fie cu noi deopotrivă amabilă şi exigentă.

Cred că merită să fie totuşi consemnată aici o întîmplare măruntă, dar semnificativă din vara lui 1989.

Mă aflam în faţa biroului de informaţii de la Gara de Nord, cînd m-am auzit chemat de cineva: „Brătescule!" Întorcînd capul, i-am descoperit alături pe Alexandru Drăghici şi pe Marta, soţia lui. Fosta mea „legătură superioară" din Comisia pentru tineret a Comitetului Central mi-a întins mîna şi m-a întrebat: „Ce zici, mă, de ăsta?..."

Am înţeles că el se referea la Ceauşescu, care, la vremea aceea, se agita pentru a dovedi că şi-a păstrat prestigiul şi popularitatea. Am răspuns zîmbitor: „Face şi el ce poate." Ca după cîteva minute să ne despărţim ca nişte vechi tovarăşi.

Iată aşadar că Drăghici, cel care mă denunţase ca agent al duşmanului la şedinţa cu activul Comitetului Central din 1961, mi se adresa acum cu încredere, cerîndu-mi să fiu de acord cu el că secretarul general al partidului nu se comportă corect...

*

De-a lungul toamnei lui 1989 m-am zbătut între neliniştile şi speranţele stîrnite de evenimentele care puneau în evidenţă declinul regimurilor comuniste, mai cu seamă ale celor de pe continentul european.

Constatam cu tristeţe că regimul lui Ceauşescu se arată a fi mai stabil decît cele din ţările socialiste surori. Îmi spuneam că această relativă soliditate a lui se datoreşte demagogiei naţionaliste cultivate la noi probabil mai mult decît în oricare alt stat comunist.

Reluasem acum relaţiile cu Cornel Bogdan, amicul din 1945, succesorul meu în postul de director al cabinetului la M.A.E., apoi am-

basador la Washington, iar la un moment dat s-ar fi zis că e un fel de rezistent anticeaușist, căci pare-se că întîrziase să se întoarcă la București după încheierea misiunii sale în S.U.A. Am reînceput, către sfîrșitul lui 1989, să ne vizităm și să stăm de vorbă despre criza politică în care se găsea țara noastră, împreună cu întreg „lagărul socialist".

M-a mai vizitat atunci, la fel de neprevăzut, rezistentul omologat Silviu Brucan, făcînd și cu el un neangajant schimb de impresii cu privire la situația politică pe plan intern și internațional.

Evenimentele de la Timișoara de la mijlocul lui decembrie mi s-au părut încurajatoare în ce privește iminența unei ofensive împotriva despotismului ceaușist.

Am urmărit cu mare atenție ceea ce se petrecea în capitala Banatului și am răspuns fără ezitare invitației transmise prin Ricu Wald de conu Alecu Paleologu, de a ne întruni cîțiva la el acasă, în dimineața de 21 decembrie, pentru a pregăti un protest împotriva asasinării manifestanților de la Timișoara.

Pe Strada Armenească i-am întîlnit, printre alții, pe Gabriel Liiceanu, Stelian Tănase, Gabriel Andreescu și, desigur, pe Henri Wald. Am condamnat cu toții represiunea criminală făptuită asupra celor a căror unică vină era de a fi revendicat democrația. Am declarat că sînt gata să-mi pun semnătura pe declarația de protest[1].

La înapoierea acasă am urmărit transmisia televizată a mitingului convocat de Ceaușescu în piața din fața Comitetului Central. Am auzit murmurele și apoi strigătele difuzate prin megafoane, uruitul în crescendo al unor invizibile vehicule blindate, exclamațiile descumpănitului Ceaușescu.

Am hotărît împreună cu Tania să mergem „la fața locului". Ne-a însoțit verișoara Lizica, aflată în vizită la noi.

În apropierea Universității am întîlnit mici grupe ale unora care părăsiseră Piața Palatului; tîrau pe jos nu numai banderolele cu inscripții „mobilizatoare", dar și drapelele partidului.

Am încercat să ne apropiem de Comitetul Central, care era însă blocat de către trupele de ordine. Ne-am oprit pe platforma de lîngă

---

[1] Am fost de aceea mirat să citesc, într-un articol în care era evocată întîlnirea noastră la Al. Paleologu, că eu n-aș fi acceptat să iscălesc protestul. Bănuiesc că am fost confundat cu un alt participant la acea întrunire, care a fost sfătuit de prevăzătoarea lui soție să nu se afișeze ca protestatar în împrejurările de atunci.

Hotelul „Intercontinental", unde se adunau tot mai multe persoane dornice să afle ce se întîmplă. Am rămas şi noi acolo.

Am văzut cum în dreptul Sălii „Dalles" se formează un cordon de trupe, ceea ce a determinat constituirea spontană în faţa lui a unui cordon de manifestanţi. Aceştia au strigat la început: „Libertate! Libertate!", ca peste cîteva ceasuri să ceară în cor: „Vrem alegeri libere!" Cei de pe trotuar îi acompaniam cu strigătele noastre.

Din cînd în cînd se desprindea din cordonul militar cîte o maşină blindată, care străpungea cordonul de demonstranţi, ca să se întoarcă după ce demarase pînă spre Spitalul „Colţea".

Spre seară a început să se tragă dinspre partea militarilor, dar nu în noi, manifestanţii, ci în sus, probabil pentru a ne intimida.

La un moment dat s-a produs un tumult nu departe de noi. S-a spus că o maşină a armatei a intrat peste manifestanţi, rănindu-i, ba chiar ucigîndu-i pe cîţiva. Incidentul nu i-a demobilizat pe aceia care înălţaseră, din mese şi scaune luate de la cel mai apropiat restaurant, un fel de baricadă pe care urcau vorbitori pentru a da semnalul scandării de lozinci.

După ce am dat o fugă pînă acasă, pentru masa de seară, Tania şi cu mine ne-am reinstalat lîngă „Intercontinental". Se întunecase, aşa că salvele trase în aer de către soldaţi păreau a fi focuri de artificii. Tot mai des automobilele blindate răzbăteau prin baricada ridicată în faţa trupelor, fără să atace însă mulţimea masată între Piaţa Universităţii şi Strada 13 Decembrie. De cîteva ori am auzit strigîndu-se din această mulţime: „Jos comunismul!"

După ora 22, bănuind că nimic important nu se va mai întîmpla în noaptea asta aici, în inima oraşului, am hotărît să plecăm acasă. Ne-a gonit oboseala, dar nu frigul, căci afară era neobişnuit de cald pentru sfîrşitul lui decembrie.

Către miezul nopţii s-au auzit bubuituri şi răpăieli puternice dinspre zona pe care o părăsisem nu demult. Peste o vreme am simţit că cineva stăruie pe scara locuinţei noastre. Am ieşit să văd despre ce e vorba şi am găsit doi tineri ce se refugiaseră din faţa trupelor care-i urmăreau cu focuri de mitralieră pe manifestanţii care încercaseră să rămînă pe poziţie la „Intercontinental".

I-am chemat înăuntru pe ce doi hăituiţi, i-am hrănit şi le-am aranjat un culcuş. Unul se numea Iulian Săgeată, iar celălalt, Dragoş Bărbulescu; cu acesta din urmă aveam să menţinem legături în perioada următoare, pînă şi-a găsit de lucru în comuna Avrig.

A doua zi, la 22 decembrie, după ce am ascultat la radio ştirile despre „trădarea" comisă de generalul Vasile Milea, ministrul Apărării Naţionale, am plecat în recunoaştere prin locurile umblate ieri.

Era evident că situaţia se prezenta cu totul altfel. Soldaţii le permiteau civililor mai îndrăzneţi să urce pe tancuri, demonstrîndu-se astfel fraternizarea armatei cu mulţimile anticeauşiste. Este drept că, dintr-un avion, se mai lansau fluturaşi care avertizau populaţia împotriva manevrelor duşmanilor patriei, dar nimeni dintre cei cu care am stat de vorbă nu mai credea în posibilitatea menţinerii lui Ceauşescu în fruntea statului şi a partidului.

Am urmărit apoi la televizor succesiunea etapelor instalării noii echipe de conducere şi intervenţia sinistră a misterioşilor „teroriştі" avînd misiunea, chipurile, să zădărnicească victoria democraţiei.

Aflîndu-mă la 23 decembrie în Piaţa Palatului, am auzit focurile de armă trase de „teroriştii" ascunşi în Palatul Telefoanelor sau prin alte clădiri din jur. Nu puteam să înţeleg cum de nu se reuşea neutralizarea unor asemenea indivizi sau măcar capturarea şi identificarea cîtorva dintre ei.

După ce am vizionat succesivele versiuni transmise la televizor ale procesului soţilor Ceauşescu mi-a crescut convingerea că aşa-zisa „Revoluţie română" din decembrie 1989 s-a desfăşurat după un scenariu prestabilit, un scenariu întocmit de nişte nu prea buni cunoscători ai realităţilor noastre şi incapabili să modifice programarea iniţială în funcţie de desfăşurarea evenimentelor.

Nu pun o clipă la îndoială elanul să-i zicem chiar „revoluţionar" al mulţimii care a participat la manifestaţii dorind să aducă o contribuţie la înlăturarea regimului tiranic, dar mi se pare de necontestat că acest elan a fost îndrumat de forurile interesate în direcţia instaurării şi la noi a unui „comunism cu faţă umană", de factură gorbaciovistă. Împrejurările istorice concrete şi voinţa majorităţii populaţiei au împiedicat aplicarea întocmai a acestei formule, dar nu este mai puţin adevărat, cred eu, că regimul instalat în decembrie 1989 a depus eforturi susţinute, încununate de un relativ succes, în direcţia amînării reformelor structurale vizînd privatizarea întreprinderilor industriale şi bancare sau desfiinţarea colectivismului în agricultură.

La vreo săptămînă după ce fusese numit ministru de stat la departamentul Externelor, prietenul meu Cornel Bogdan a decedat pe neaşteptate. Am mers la înmormîntarea lui la Cimitirul „Bellu" şi apoi la întîlnirea rudelor şi cunoscuţilor convocată de Mila, văduva lui,

care se grăbea să părăsească definitiv ţara, pentru a se alipi fiicelor sale peste ocean.

M-a impresionat faptul că Mila ne-a îndemnat ca, în amintirea lui Cornel, să ne interesăm de problema ţigănească, pe care defunctul o considera a fi una dintre cele mai acute ale României contemporane.

Peste cîteva zile am primit un telefon de la Silviu Bruncan, învestit acum cu mari răspunderi în conducerea statului. M-a întrebat ce limbi străine cunosc. Mi-am dat seama imediat că e vorba de o eventuală numire a mea în noul nostru corp diplomatic. I-am răspuns hotărît: „Nu ştiu nici o limbă." La care Tache mi-a replicat: „Răspunzi ca tinerii apolitici germani: *Ohne mich* [fără mine]. Deci nu vrei să colaborezi. Mai gîndeşte-te..."

Dar nici unul dintre noi n-a mai reluat această discuţie.

18
CU OCHII DESCHIŞI?

M-a uimit repeziciunea cu care, îndată după „evenimentele revoluţionare", a dispărut orice urmă „nominală" a dominaţiei exercitate timp de peste patru decenii în viaţa politică şi administrativă de către partidul comunist: ca prin farmec, fostele sedii de partid au rămas fără firme, inscripţiile propagandistice de pe frontispiciul unor clădiri înalte sau de pe marginea şoselelor au devenit invizibile, străzile care celebrau personalităţi comuniste au fost curînd rebotezate sau şi-au recăpătat mai vechea denumire. Ziarele şi revistele au cunoscut şi ele o promptă schimbare la faţă, distanţîndu-se formal, pe cît le era cu putinţă, de lozincile pe care le proclamaseră pînă mai ieri. Pentru toate neajunsurile din trecutul apropiat erau făcuţi vinovaţi doar Nicolae şi Elena Ceauşescu sau, cel mult, cîţiva acoliţi ai lor.

Evenimentele de la sfîrşitul lui 1989 m-au încredinţat pe deplin care a fost din totdeauna esenţa partidelor întemeiate pe principiile organizatorice şi tactice enunţate de Lenin şi Stalin. Din capul locului, slăvita ideologie marxistă a fost mai mult sau mai puţin abil desconsiderată, prin dictatura proletariarului înţelegîndu-se pur şi simplu manifestarea autorităţii absolute a unui grup restrîns de profesionişti ai „revoluţiei". Activitatea partidului se întemeia pe disciplina oarbă, pe îndeplinirea fără murmur a dispoziţiilor primite din partea conducerii, pe selecţia şi promovarea cadrelor avînd drept criteriu suprem docilitatea şi obedienţa în orice împrejurare. Mi-am dat seama, de-a lungul timpului, că activiştii de bază erau conştienţi de faptul că principiul „ascultării" reprezintă garanţia menţinerii partidului la putere şi deci a menţinerii lor, a nomenclaturiştilor, la putere.

Iată că o perversă disciplină de partid s-a manifestat paradoxal şi în finalul „Revoluţiei" din 21-25 decembrie 1989: un cuvînt de ordine nerostit a fost respectat cu stricteţe de sus pînă jos, şi anume acela că, pentru salvarea regimului, nu trebuie să se mai vorbească în numele

partidului. Aşa se face că, în toată această perioadă, n-am auzit de vreo încercare din partea cuiva, cadre de răspundere sau grupuri de iniţiativă, de a-i convoca pe membrii P.C.R. în vederea reluării, sub o formă sau alta, a muncii de partid. Şi astfel, formidabila „forţă conducătoare" de pînă mai ieri s-a topit brusc în toată ţara.

În ce mă priveşte, nu mi-am distrus atunci carnetul de partid, cum au făcut-o unii din cunoscuţii mei. Păstrez acest document ca pe un martor lugubru, dar totodată pitoresc, al celei mai contradictorii perioade a existenţei mele.

Mă simţeam îndemnat după „Revoluţie" să iau poziţie activă în favoarea instaurării unei democraţii autentice, dar treaba aceasta se arăta a fi nu numai foarte complicată, ci şi ameninţată să alunece în aventurism.Cei care puseseră mîna pe putere se dovedeau interesaţi să menţină, fie pe tăcute, cît mai multe din „cuceririle" vechiului regim, mai ales pe plan social-economic. Nici vorbă aşadar să mă alătur „reformiştilor" recrutaţi din vechii mei tovarăşi, care începeau acum să se încadreze în formaţia patronată de Ilie Verdeţ.

Prin 1992 aveam să-l întîlnesc pe Calea Victoriei, în dreptul fostului Palat Regal, pe Florin Iorgulescu, cu care făcusem parte cîndva din biroul organizaţiei uteciste universitare. Ne-am salutat voioşi, dar la întrebarea lui Florin referitoare la preocupările mele politice am răspuns sincer că n-am de gînd să ader la actualul neocomunism mascat, chiar dacă el se prezintă, pentru a se bucura de onorabilitate, sub firma antifascismului. Fostul meu tovarăş şi amic s-a dezlănţuit, strigîndu-mi în auzul celor din jur: „Neruşinatule! Trădătorule! Ai fost şi ai rămas un trădător..." M-am îndepărtat fără să replic ceva.

Cam în aceeaşi perioadă am avut o altă întîlnire, şi mai scurtă, dar care ar fi putut constitui pentru mine un îndemn de a apuca tocmai în direcţia dorită de Florin. Asistasem la o şedinţă festivă la Universitatea Populară de Vară „N. Iorga" de la Vălenii de Munte, la care fusese de faţă şi luase cuvîntul preşedintele Ion Iliescu. Mă aflam în holul casei de cultură în care se desfăşurase şedinţa şi aşteptam cuminte ca înaltul oaspete să părăsească localul. Dar cînd a ajuns în dreptul meu, acesta s-a oprit şi, cu zîmbetu-i larg, m-a întrebat: „Ce mai faceţi?" Am fost foarte surprins, căci nu bănuisem că şeful statului m-ar cunoaşte, eu neamintindu-mi să fi avut vreun contact personal cu el în perioadele dinainte sau după excluderea mea din partid. Mi-a strîns apăsat mîna şi s-a îndepărtat.

Întîmplarea doar m-a amuzat, căci, firește, a rămas fără nici o urmare. Eu mă simţeam solidar cu opoziţia faţă de regimul F.S.N.-ist,

dar nu consideram necesar să mă înregimentez în vreunul dintre partidele care făceau din antitotalitarism, în general, şi din anticomunism, în special, profesiunea lor de credinţă. Mă derutau luările de poziţie inconsecvente ale unora dintre liderii acestor partide, luări de poziţie care cîteodată îmi făceau impresia că reprezintă de-a dreptul atitudini de sabotare a procesului de democratizare, fenomen explicabil pentru mine în eventualitatea ca acei lideri să fi fost siliţi cîndva să intre în slujba serviciilor speciale de tipul Securităţii. Pe de altă parte îmi dădeam seama că „ginerele Anei Pauker" putea fi bănuit de nesinceritate şi oportunism cînd se pronunţa împotriva mişcării la care aderase entuziast cu o jumătate de secol mai-nainte.

De remarcat că, în condiţiile în care presa nu este obligată să dea sistematic socoteală pentru afirmaţiile adăpostite în paginile ei, despre Ana Pauker şi despre familia sa au apărut, după decembrie 1989, relatări din cele mai aberante.

În publicaţiile editate de Corneliu Vadim Tudor s-a scris despre nebănuiţi „nepoţi ai Anei Pauker", deci rude foarte apropiate ale noastre, dacă nu chiar copii ai Taniei şi ai mei, precum Adrian Severin, ministrul asistent pentru reformă, sau Zoe Petre, consiliera preşedintelui Emil Constantinescu. Am înţeles că asemenea născociri nu umăreau decît să demonstreze că presupusele noastre neamuri ar fi de origine evreiască.

Din numărul de la 22 iunie 1998 al revistei *VIP* am aflat că Tania revendica un imobil ocupat chiar de ministrul Finanţelor Mircea Ciumara: „De mai mult timp, Mircea Ciumara se judecă cu fiica Anei Pauker pentru o vilă de pe Strada Albotei nr. 30, din cartierul Băneasa. Fiica stalinistei pretinde că ea e moştenitoarea de drept şi că proprietatea e sfîntă." Citind această uluitoare „informaţie" n-am fost în stare de altceva decît să merg cu Tania la adresa indicată, pentru a vedea şi noi imobilul ai cărui proprietari nu ştiam că ne pretindem...

Cele mai năucitoare relatări despre comportamentul meu din perioada comunistă le-am găsit în *Memoriile mandarinului valah,* redactate în anii '50 de Petre Pandrea şi publicate „după revoluţie" de către fiul acestuia.

Mai întîi, Pandrea consemnează nişte „veşti autentice" referitoare la Ana Pauker: aceasta îşi însuşise bijuteriile unei anume Estera Nicolau şi ale milionarului craiovean Jean Mihail. Dar cum să „valorifice" conducătoarea comunistă asemenea tezaure dobîndite abuziv? Memorialistul ne dezvăluie planul de acţiune al Anei: ea „şi-a măritat

fata cu dr. Brătescu. I-a numit la ambasada din Moscova pe cînd era ministreasă la Externe. I-a transferat la Stockholm. Acolo au început să vîndă pe piaţa Stockholmului şi să acumuleze dolari. Serviciul sovietic de informaţii s-a sesizat. Aşa a căzut Ana Pauker. Îşi acumula devize în depozite în străinătate, dovedind că nu are încredere în stabilitatea regimului stalinist, deşi îşi ucisese soţul – pe Marcel Pauker – pentru a dovedi fidelitate".

Prin urmare Ana m-a desemnat ca ginere fiindcă spera că mă pricep la operaţiile de schimb valutar. M-a numit mai întîi la ambasada din Moscova (ar reieşi din formularea memorialistului că şi Tania a căpătat acolo un post diplomatic), dar, constatînd că, în capitala sovietică, speculaţiile sînt mai anevoioase şi mai riscante, a decis să ne transfere într-o ţară capitalistă, anume în Suedia.

N-am ştiut pînă n-am citit însemnările lui Pandrea că am lucrat la ambasada din Stockholm, oraş în care, de altminteri, n-am călcat niciodată. Mă întreb de ce în 1952-1953, cînd Ana Pauker a fost demascată ca duşmancă a partidului, nu s-a adus la cunoştinţa publicului şi mîrşăvia financiară comisă de ea cu complicitatea mea. Şi de ce tovarăşii români şi sovietici n-au tras-o la răspundere pentru atare escrocherii măcar în perioada în care Pandrea îşi scria (sub supraveghere!) faimoasele memorii?

Pe de altă parte, versiunea născocită de Pandrea, a căderii Anei ca urmare a descoperirii de către serviciile secrete sovietice a potlogăriilor ei, era foarte convenabilă conducerii de atunci a P.M.R., nemaifiind deci vorba de o luptă pentru putere între facţiunea lui Gheorghiu-Dej şi cea a Anei Pauker, ci de epurarea acesteia din dispoziţia expresă a Moscovei.

În definitiv, ce va fi fost în mintea „rezistentului" Petre Pandrea cînd îşi aşternea pe hîrtie elucubraţiile? S-ar spune că nu se socotea dator să scoată la iveală adevărul, ci doar să-i înfunde cu orice preţ pe cei pe care-i considera, la vremea aceea, a fi marii săi rivali: Lucreţiu şi Elena Pătrăşcanu, Ana Pauker, Belu Zilber, eventual Mihai Ralea şi alţi cîţiva.

Evitînd încadrarea în vreun partid politic, am fost de faţă la multe demonstraţii de stradă, atent la cuvintele de ordine şi la manevrele tactice desfăşurate cu asemenea prilejuri.

Astfel, în dimineaţa de 13 iunie 1990, întorcîndu-mă de la Biblioteca Academiei Române, pe care o găsisem închisă, am observat o mare foială în Piaţa Universităţii. Mi-a atras atenţia faptul că vreo două

autobuze goale ale Poliției erau înconjurate de manifestanți care strigau lozinci ostile Guvernului; forțele de ordine n-au intervenit nici cînd demonstranții au trecut la devastarea acelor vehicule.

Am asistat apoi la formarea unor coloane gălăgioase, care au pornit către Calea Victoriei. Am urmărit cortegiul pînă la sediul Ministerului de Interne, unde huliganii, spre uimirea mea, au pătruns nestingheriți în clădire. Reflectînd ulterior asupra celor văzute de mine, am ajuns la concluzia că totul fusese doar o înscenare a autorităților, care voiau să sugereze că manifestanții din Piața Universității nu erau decît niște teroriști dornici să pună în primejdie stabilitatea politică, prin agresarea mai cu seamă a forțelor de ordine.

Nu voi uita nici sinistrul spectacol pe care mi l-au oferit la 14-15 iunie, în centrul Bucureștiului, detașamentele de mineri (sau pretinși mineri) care asediau zgomotos sediul Partidului Național Țărănesc Creștin Democrat și instituțiile universitare, unde presupuneau că se ascund adversarii regimului iliescian. Deși fusesem prevenit că ortacii se leagă de trecătorii cu înfățișare de intelectuali burghezi, iar ochelarii mei desigur că mă demascau în această privință, am hoinărit cu Tania și Eva Crișan, prietena noastră clujeană, pe străzile patrulate de minerii care, din cînd în cînd, mai îmbrînceau sau chiar ciomăgeau pe cîte un individ ce li se părea suspect.

Curînd aveam să-mi întăresc convingerea că, dintr-o mulțime de motive, n-am ce căuta ca protagonist în înfruntările politice. Am participat totuși, pierdut în marea manifestanților, la reuniuni convocate de P.N.Ț.C.D., P.N.L. sau G.D.S. De asemenea, m-am aflat printre cei care au salutat, în aprilie 1992, apariția regelui Mihai la balconul Hotelului „Continental", măcar că, dată fiind starea de spirit din România postcomunistă, eram încredințat că reinstaurarea regalității nu are mari șanse în țara noastră.

M-am angajat față de mine însumi să sprijin cauza democrației mai ales prin redactarea unor publicații care să scoată la iveală păcatele și chiar crimele orînduirii defuncte. Dar, mai presus de orice, am năzuit ca în orice împrejurare să-mi păstrez luciditatea, rămînînd cu ochii larg deschiși. Grea treabă!

*

Îndată după așa-zisa Revoluție mi s-a făcut propunerea de a prelua conducerea Societății de Istoria Medicinei și chiar a catedrei de istoria medicinei de la I.M.F. București, considerîndu-se că profesorul Benone Dutescu, deținătorul la acea dată a principalei poziții în mișcarea noastră iatroistoriografică, se compromisese prin dispo-

nibilitatea pe care a manifestat-o atunci cînd trebuiau aplicate deciziile organelor superioare de partid.

Am refuzat atare propuneri, deşi în anumite privinţe ele erau tentante şi fuseseră formulate de persoane simpatice, cum era tînărul profesor Ioan I. Bruckner. Dar mă simţeam prea bătrîn ca să încep abia acum o „carieră universitară", iar pe de altă parte mi se părea indecent să mă răfuiesc cu oameni altminteri de ispravă, dar care deveniseră biete instrumente oarbe ale sistemului atotputernic.

Am lăsat de aceea în grija lui Nicolae Marcu, asistentul profesorului Duţescu, conducerea Societăţii şi a catedrei de specialitate, cu speranţa că va şti să depăşească impasurile. I-am făgăduit doctorului Marcu să-l sprijin în activităţile ştiinţifice pe care le va iniţia şi m-am străduit să mă ţin de această promisiune.

În primăvara lui 1991, profesorul Nicolae Cajal mi-a telefonat pentru a mă anunţa că trebuie să înaintez de îndată Academiei de Ştiinţe Medicale o cerere de candidatură la titlul de membru al acestui for. I-am răspuns că nu pot face o asemenea cerere, deoarece am decis, atunci cînd am fost respins la admiterea într-o oarecare academie internaţională, să nu mai solicit demnităţi de felul acesta, pentru a nu mă expune la refuzuri dezonorante. Profesorul Cajal a insistat, dar nereuşind să-mi învingă reticenţele, mi-a declarat: „Bine, Brătescule, faci cum crezi! Mîine însă sînt alegerile, aşa că voi anunţa candidatura ta, scuzîndu-mă că am uitat acasă cererea pe care mi-ai încredinţat-o. Vom vedea!"

Şi într-adevăr, peste cîteva zile eram înştiinţat printr-o adresă oficială: „În adunarea generală a Academiei de Ştiinţe Medicale din 22 martie 1991, candidatura dumneavoastră a fost acceptată şi, prin votul membrilor săi, aţi fost ales membru titular." Mi-am exprimat imediat recunoştinţa pentru onoarea ce mi s-a făcut.

În cadrul reorganizării activităţii Academiei am fost inclus într-o comisie pentru studierea problemelor sănătăţii publice, la şedinţele căreia am participat cînd eram convocat. Promisiunea că membrii titulari vor primi lunar o indemnizaţie, după modelul Academiei Române, nu a fost îndeplinită, dar din această pricină calitatea de membru al Academiei de Ştiinţe Medicale n-a fost mai puţin rîvnită, astfel că adesea aveam să fiu rugat să sprijin candidatura unui anumit confrate.

În două împrejurări mi-am permis să întocmesc proiecte puse sub egida Academiei noastre.

Curînd după ce am fost ales, am început sondaje printre diriguitorii instituției pentru a afla dacă ei sînt dispuși să includă în schema de funcționare a Academiei de Științe Medicale un despărțămînt care să preia unele din sarcinile asumate de către Laboratorul de istoria medicinei din Institutul de Igienă și Sănătate Publică: constituirea unei biblioteci reunind toate publicațiile de interes medico-sanitar apărute la noi și organizarea unei arhive pentru păstrarea documentelor referitoare la evoluția așezămintelor medicale și la biobibliografia personalităților medicale românești.

Presupunerea pe care am formulat-o atunci echivala întrucîtva cu un gest disperat: întreaga zestre biblioteconomică și arhivistică de la Institutul de Igienă se afla (după cum se află și astăzi...) sub amenințarea dispersării și chiar a distrugerii, deoarece în Laboratorul de istoria medicinei nu mai activa decît o cercetătoare și o bibliotecară. Dar din considerente organizatorice și mai cu seamă bugetare, Academia de Științe Medicale nu a fost capabilă să preia atunci sarcina patronării și stimulării preocupărilor medico-istorice.

Cealaltă inițiativă a mea se referea la necesitatea efectuării unor studii obiective și aprofundate asupra sănătății publice în România ultimei jumătăți de secol. Din motive politico-ideologice, situația din domeniul medico-sanitar existentă în perioada dictaturilor precomuniste (1938-1944) era desconsiderată de către iatroistoriografii cu formație marxistă, pierzîndu-se astfel din vedere atît multe lipsuri grave, cît și eventualele realizări pozitive din acest sector. Și mai discutabilă era tratarea aceleiași problematici așa cum se înfățișase ea în perioada instaurării regimului comunist, forurile de partid încurajînd prezentarea cît mai elogioasă a stării sanitare din era socialistă și interzicînd îndeobște menționarea deficiențelor și nereușitelor. Ba în anumite privințe, cum ar fi, de pildă, înregistrarea mortalității infantile sau cea a îmbolnăvirilor prin afecțiunile epidemice care totuși fuseseră declarate eradicate, statisticile erau sistematic măsluite de oficialități.

Ținînd seama și de faptul că foarte adesea organele medico-sanitare acționaseră doar pe temeiul unor dispoziții verbale ale autorităților superioare, nepăstrîndu-se nici un fel de documente, aceasta pentru a se evita asumarea responsabilităților în circumstanțe dubioase, singura posibilitate de a se reconstitui cursul real al evenimentelor rămînea numai obținerea unor declarații sincere de la cei care, de-a lungul vremii, au făcut parte din conducerea sectorului sanitar. Treaba era urgentă, căci mulți dintre aceștia fie că dispăruseră, fie că se găseau la o vîrstă înaintată.

M-am adresat profesorului Ştefan Milcu, preşedintele Academiei de Ştiinţe Medicale, căruia i-am expus punctul meu de vedere în această materie. Dată fiind receptivitatea manifestată atunci de bătrînul savant, i-am cerut să susţină propunerea ca Academie noastră să instituie o comisie însărcinată cu obţinerea de la toţi foştii miniştri, de la funcţionarii superiori şi de la experţii încă în viaţă din domeniul sănătăţii publice a unor dări de seamă, cu coloratură autobiografică, despre politica sanitară aplicată la noi sub regimul comunist şi despre rezultatele concrete obţinute pe temeiul acestei politici. Profesorul Milcu mi-a făgăduit să pună în discuţie propunerea mea la proxima şedinţă de conducere a Academiei.

Şi s-a ţinut de cuvînt, căci curînd după aceea m-a chemat ca să-mi reproşeze aproape patetic că l-am vîrît într-o afacere nenorocită; participanţii la şedinţă au fost de părere că Academia are cu totul alte sarcini decît să scormonească prin gunoaiele trecutului apropiat.

Am înţeles că nu este cazul să se apeleze la foştii nomenclaturişti din domeniul medico-sanitar şi la colaboratorii lor pentru a se dezvălui aspectele penibile ale mult-lăudatei „ocrotiri a sănătăţii" promovate, zice-se, ca nimeni altul de către regimul proaspăt desfiinţat.

Era clar că, la noi, vremea răfuielii efective cu totalitarismul comunist încă nu sosise...

Cam tot atunci am mai avut o iniţiativă pe linie medico-istorică: după exemplul anchetei din 1884-1885 a lui B. P. Hasdeu cu privire la vocabularul etnologic, trebuia, socoteam eu, să se întreprindă neîntîrziat o investigaţie în masele de la ţară şi chiar din oraşe referitor la termenii care desemnează actualmente în mod curent stările patologice de tot felul şi mijloacele folosite la tratarea lor. Pentru cunoaşterea exactă a ceea ce am mai putea numi astăzi „medicină populară" (altceva decît „medicina casnică") ar fi fost, aşadar, nevoie de un sondaj atent în sate şi la periferiile orăşeneşti. S-ar fi reuşit astfel să se ia cunoştinţă de lexicul etnoiatric românesc al zilelor noastre, replică a celui pe care-l publicasem în 1985 pe baza datelor colectate de Hasdeu cu un secol în urmă.

În condiţiile actuale, un asemenea sondaj poate fi efectuat de către personalul circumscripţiilor medico-sanitare şi mai ales de tinerii care, în instituţiile de învăţămînt, studiază istoria medicinei. Am decis de aceea ca, în primul rînd, să fac apel, pentru realizarea unei atare întreprinderi, la bunăvoinţa conducătorilor catedrelor de istoria medicinei din diferite centre universitare. Şi astfel am început discuţii cu docto-

rii Nicolae Marcu, de la Bucureşti, Constantin Romanescu şi Cristina Ionescu, de la Iaşi, aceasta din urmă avînd meritul de a fi întreprins nu demult o amplă anchetă etnoiatrică în anumite zone din Moldova.

Cei solicitaţi au fost de acord să conlucreze la o asemenea nobilă acţiune ştiinţifică. S-a redactat şi un proiect de chestionar, rămînînd doar să se precizeze formula organizatorică şi să se obţină aprobarea forurilor îndrituite. Dar, din felurite motive, totul a rămas baltă şi de data aceasta.

*

În 1990, Gabriel Liiceanu mi-a cerut să-i fac sugestii în legătură cu planul de apariţii al Editurii Humanitas, care tocmai se constituise sub direcţia sa. M-am grăbit să-i prezint o listă de cărţi care stîrniseră cîndva un anumit interes în cultura noastră şi care astăzi făgăduiau vandabilitate. Am inclus în acea listă scrieri diverse, începînd cu *Burghezia română, originea şi rolul ei istoric*, a lui Ştefan Zeletin şi terminînd cu *Bucarest*, a lui Paul Morand. Am avut satisfacţia, în perioada următoare, să constat că mai toate propunerile mele au fost bine primite.

M-a bucurat vestea că am fost cooptat printre consilierii editurii. Iată-mă, de pildă, la şedinţa din 10 mai 1993, cînd, alături de Andrei Cornea, Petru Creţia, Mircea Flonta, Ion Ianoşi, Dan C. Mihăilescu, Andrei Pippidi, Andrei Pleşu, Mihai Şora, Sorin Vieru şi cîţiva alţii, am discutat programul editorial în curs şi de perspectivă; mi-am dat atunci silinţa să fac propuneri consistente nu numai privind domeniul medico-biologic, dar şi preocupările social-politice de actualitate.

M-am simţit încurajat de o observaţie a lui Gabriel Liiceanu, cum că nu numai consilierii au obligaţii morale faţă de editură, dar şi editura contractează îndatoriri faţă de consilieri, pe care trebuie să-i cultive ca pe „autorii săi".

În acele împrejurări, directorul editurii m-a întrebat dacă ştiu de soarta memoriilor lui Belu Zilber intrate pe mîna Securităţii cu douăzeci de ani în urmă. I-am mărturisit lui Liiceanu că ignor ce s-a întîmplat cu acele memorii, dar că sînt, ca legatar universal, în posesia manuscrisului în care Zilber a încercat să reconstituie textul ce i se furase în 1970 de către prepuşii „organelor în drept". M-am oferit să-i pun la dispoziţie spre publicare acel text, ceea ce el a acceptat cu satisfacţie.

M-am apucat să transcriu manuscrisul şi, dată fiind graba cu care trebuia să-l pregătesc pentru tipar, am renunţat la redactarea de note şi comentarii, mulţumindu-mă să întocmesc o prefaţă orientativă.

Fiindcă manuscrisul nu purta nici un titlu, am optat pentru *Monarhia de drept dialectic*, sintagmă folosită în text pentru a desemna totalitarismul comunist, care nu-şi putea justifica existenţa decît pretinzînd că se întemeiază pe principiile sacrosancte ale dialecticii marxiste. Mi-am îngăduit de asemenea ca, pe coperta lucrării, să-l indic drept autor pe Andrei Şerbulescu, acesta fiind pseudonimul folosit de Herbert Zilber la publicarea celor mai valoroase producţii ale sale din anii '30.

Pornind de la considerentul că memorialistul a putut, datorită şi spiritului său satiric pus în slujba anumitor resentimente, să fie nedrept cu unele persoane destul de onorabile, am eliminat cîteva pasaje din manuscris, avînd însă grijă să semnalez prin puncte de suspensie asemenea intervenţii menite „să-i menajeze" pe Harry Brauner, pe G. Ivaşcu, pe Al. Graur şi pe cîţiva alţii. Trebuie să recunosc că, procedînd astfel, am sperat să-i mai potolesc pe adversarii postumi ai provocatorului Zilber.

Am regretat apoi „cenzura" la care am supus textul tipărit. Persoane competente au dezaprobat mutilarea originalului şi, lucru probabil mai important pentru mine, aveam să constat că, prin eliminările operate, n-am izbutit să moderez agresivitatea unora, printre care, cum era de aşteptat, s-a remarcat Lena Constante, care-l consideră pe Zilber a fi unul dintre principalii răspunzători pentru montarea procesului Pătrăşcanu.

Altminteri, mai mulţi şi-au exprimat în recenzii publicate sau în convorbiri satisfacţia de a fi luat cunoştinţă de memoriile lui Beluţu. Mă necăjea însă nitel faptul că erau gustate mai cu seamă cîteva afirmaţii ale sale, care, prin necontenită invocare, au devenit banalităţi, precum cea referitoare la pecetea pe care au pus-o deopotrivă asupra socialismului românesc viziunea lui I. V. Stalin şi cea a lui I. L. Caragiale, „ctitorul României moderne".

În octombrie 1995, la patru ani de la apariţia cărţii, am primit o scrisoare de la apreciata publicistă Doina Jela, care declara că *Monarhia de drept dialectic* oferă „cea mai expresivă şi concisă imagine a ceea ce a însemnat comunismul românesc în mărturii... După ce am citit aproape tot ce s-a scris despre gulagul românesc, [ea] rămîne pentru mine cea mai reprezentativă ca document, ca precizie a stilului şi ca profunzime a analizei". Pentru aceste motive, Doina Jela dorea să traducă în franceză cartea lui Belu Zilber şi se interesa de posibilitatea obţinerii aprobării necesare. Am răspuns că sînt de acord cu realizarea

unei asemenea tălmăciri, pentru care și Editura Humanitas trebuie totuși să-și dea consimțămîntul.

Foarte curînd s-a așternut însă o tăcere deplină asupra acestui proiect.

Un eveniment de mult așteptat s-a produs la 10 octombrie 1997, cînd un împuternicit al Serviciului Român de Informații ne-a predat, Taniei și mie, manuscrisul inițial al memoriilor lui Herbert (Belu) Zilber, manuscris pe care Securitatea îl sustrăsese de la domiciliul acestuia în urmă cu un sfert de secol. Noile circumstanțe au determinat conducerea S.R.I. să arate o mai mare bunăvoință față de solicitarea noastră, sprijinită activ de Editura Humanitas.

Textul acesta este politicește mai îndrăznet și stilistic mai sobru decît cel reconstituit de Beluțu din 1970. Se poate chiar afirma că *Actor în procesul Pătrășcanu* (titlul dat de mine, fiind preluat dintr-un pasaj al manuscrisului) este o carte oarecum diferită ca orientare și construcție de *Monarhia de drept dialectic*, deși cîteva paragrafe figurează identic în ambele versiuni, ceea ce dovedește că echipa Securității nu reușise să confiște toate copiile existente.

Munca redacțională din partea editurii pentru *Actor în procesul Pătrășcanu* a fost efectuată cu competență și dăruire de către Vlad Zografi, pe care îl prețuiesc și ca dramaturg.

După apariția acestei cărți n-am mai suferit la fel de mult ca după publicarea *Monarhiei de drept dialectic* din pricina ostilității manifestate lui Beluțu și scrierii sale. Mi-am dat seama că la mijloc au fost și sînt o sumedenie de adînc înrădăcinate prejudecăți și resentimente împărtășite de unii dintre cei care au evoluat în mediul comunist din perioada interbelică și cea postbelică. Prietenul meu s-a arătat a fi îndeobște mai inteligent și mai lucid decît marea majoritate a celor cu care venea în contact, dar, din nefericire, s-a dovedit incapabil să reziste onorabil presiunilor de tot felul exercitate după 1948 asupra lui.

În ce mă privește, sînt mulțumit că am reușit să asigur publicarea supremelor mărturisiri ale lui Belu Zilber, căci dacă eu n-aș fi păstrat manuscrisul rîvnit de Securitate și n-aș fi obținut sprijinul lui Gabriel Liiceanu pentru tipărirea lui, cine știe dacă textul confiscat ar mai fi devenit și el accesibil publicului larg. Din partea mea nu a fost însă vorba doar de un gest amical, ci mai cu seamă de îndeplinirea unei obligații morale atunci cînd am înlesnit aducerea la cunoștința tuturor a unui document care demască abuzurile sinistre pe care le-a făptuit fără remușcări regimul ce pretindea că se întemeiază pe promovarea justiției sociale și a generozității.

Editura Humanitas mi-a publicat în 1992 *Miracolul grec în medicină: hipocratismul.*

Materialul de bază pentru elaborarea acestei lucrări data de pe vremea cînd tipăream *Hipocratismul de-a lungul secolelor,* deci cu aproape un sfert de secol mai-nainte. Deoarece plănuita monografie despre doctrina lui Hipocrate şi destinul ei istoric ameninţa să capete prea mari dimensiuni şi astfel să devină greu publicabilă, am decis atunci să scriu două cărţi: o prezentare a gîndirii hipocratice originare şi o evocare a avatarurilor acestei gîndiri pînă în zilele noastre, Apucîndu-mă de treabă, n-am procedat în ordinea cronologică firească a expunerii, căci am redactat mai întîi lucrarea ce ar fi trebuit să constituie volumul al doilea al monografiei: istoria hipocratismului de după Hipocrate. Mi-am îngăduit această anticipare convins fiind că o atare scriere va trezi mai mult interes, deoarece nimeni nu mai întreprinsese, pe plan mondial, o trecere sistematică în revistă a etapelor parcurse în peste două milenii de învăţătura „părintelui medicinei".

Împrejurările de după 1967 m-au obligat să tot amîn întocmirea primului volum al monografiei, cel consacrat şcolilor medicale elene din perioada dominată de personalitatea lui Hipocrate cel Mare. Dar oricare erau preocupările mele „la ordinea zilei", mi-am impus în permanenţă eforturi de completare a informării privitoare la „miracolul grec în medicină". Cu prilejul călătoriilor peste hotare am căutat în marile biblioteci noutăţile din acest domeniu, iar pentru lărgirea orizontului meu de cunoaştere am beneficiat mai ales de contactele pe care le-am stabilit cu eminenţi „hipocratizi" la colocviile internaţionale hipocratice la care mi-a fost dat să particip. Mi-au fost extrem de utile sugestiile pe care le-am cules din întîlnirile cu Jouanna, Thivel, Grmek, Joly, Lichtenthaeler şi atîţia alţii.

Păşind la redactarea noii mele cărţi despre hipocratism, desigur că nu mi-am propus să-i concurez pe aceşti vrednici clasicişti, pregătirea mea filologică fiind evident neîndestulătoare. Am urmărit să ofer cititorului actual o imagine veridică a lui Hipocrate, medicul stăpînit de dorinţa de a fi de folos semenilor preconizînd tehnici şi mijloace terapeutice cît mai raţionale şi cît mai adecvate cerinţelor individuale şi sociale.

Nu m-a mirat destul de slabul ecou stîrnit de această scriere a mea. Într-un răstimp de un deceniu-două, interesul pentru rădăcinile istorice ale teoriei şi practicii vindecătoare scăzuse simţitor. Spre deosebire de perioada din jurul ultimului război, nici un soi de neohipocra-

tism nu mai are şanse de a recruta adepţi pasionaţi printre savanţi şi oamenii de meşteşug.

Şi totuşi, reperele doctrinare şi etice ale medicinei, aşa cum au fost ele întrezărite în Elada clasică, nu vor putea fi trecute cu vederea nici în era dominată de tehnicismul informatic.

Şi pentru cartea *Freud şi psihanaliza în România* strînsesem o bogată documentaţie cu mult înainte de apariţia ei, în 1994. De altminteri, o schiţă a istoricului psihanalizei în ţara noastră pînă la Al Doilea Război Mondial publicasem în *Muncitorul sanitar* din 20 februarie 1973. În anii următori aveam să urmăresc cu atenţie tot ce se afirma, pozitiv sau negativ, despre freudism în tipăriturile de la noi.

Această preocupare a mea s-a intensificat după 1989, întrucît perspectiva publicării unei dări de seamă despre trecutul românesc al psihanalizei se arăta demnă de a fi luată în seamă. Am început atunci o sîrguincioasă despuiere a tipăriturilor medicale, culturale şi politice de dinainte şi de după 1944 şi am trecut chiar la luări de contact cu supravieţuitorii mişcării noastre psihanalitice.

Elanul meu a fost încurajat de promisiunea pe care psihologul Florin V. Vlădescu, un român stabilit în localitatea Binghamton din statul New York, după ce primise o iniţiere în freudism undeva în Transilvania, mi-a făcut-o ca, din fondurile unei fundaţii ce urma să se înfiinţeze în ţara noastră, să se subvenţioneze publicarea studiului istoric pe care îl pregăteam.

Fără îndoială că am luat legătura şi cu conducerea nou-înfiinţatei Societăţi Psihanalitice Române, mai întîi cu Vasile Dem. Zamfirescu, pe care-l cunoşteam mai demult. Cu o deosebită solicitudine a răspuns demersurilor mele în materie de documentare psiholoaga şi psihanalista Vera Şandor.

Cînd l-am încunoştinţat pe virtualul meu sponsor Florin Vlădescu că sînt pe punctul de a încheia redactarea şi i-am comunicat tabla de materii a lucrării, acesta mi-a răspuns că nu mai e dispus să finanţeze tipărirea, deaorece nu mă ocup, cum crezuse el, doar de popularizarea personalităţilor ataşate freudismului, ci prezint pe larg şi concepţiile adversarilor psihanalizei.

M-am adresat atunci lui Gabriel Liiceanu, care, după frunzărirea manuscrisului, a decis ca „Humanitas“ să se ocupe de publicarea lui.

Hazardul a vrut ca supravegherea editorială a apariţiei lucrării să fie încredinţată Oanei Bârna, nepoata doctorului Constantin Vlad, cel care în 1935 iniţiase tipărirea *Revistei române de psihanaliză*. Redac-

toarea de carte Oana Bârna s-a devotat cu adevărat îndeplinirii sarcinii de a asigura publicarea în condiţii optime a „primei retrospective complete asupra psihanalizei în România", formulă înscrisă pe ultima pagină a copertei.

Am urmărit ca prin această scriere să ofer o imagine exactă şi cît mai cuprinzătoare a răsunetului doctrinei lui Freud în lumea carpato-dunăreană. Eforturile mele de a nu scăpa din vedere nici o referinţă importantă la psihanaliză au căpătat aspecte obsesive. Am fost, de pildă, foarte necăjit cînd am constatat că, rătăcind un teanc de notiţe, în volum nu mai este semnalată nuvela *Domnul Freud şi poşeta,* tipărită în 1988 de Passionaria Stoicescu...

Rezultă din inventarul luărilor de poziţie pe care l-am întocmit că, în perioada interbelică, psihanaliza s-a aflat la ordinea zilei prin părţile noastre, numărînd însă şi mulţi adversari declaraţi. De remarcat că deşi, la vremea aceea, cîteva zeci de medici practicau cure analitice, nici unul dintre ei nu fusese confirmat ca atare de către foruri autorizate.

În încheierea lucrării am căutat să trag anumite concluzii privitor la rezistenţa manifestată de marea majoritate a intelectualilor noştri faţă de psihanaliză, ca şi la tendinţa unora care se declarau adepţi ai acestei doctrine de „a îmblînzi" interpretările freudiene ce li se păreau prea radicale.

M-am ocupat în mod deosebit de trei psihanalişti de renume mondial originari din România: Jacob L. Moreno, Sacha Nacht şi Georges Devereux, care desigur că n-ar fi dobîndit notorietate dacă n-ar fi plecat în lumea largă, ceea ce dovedeşte că aici nu erau întrunite condiţiile necesare deplinei afirmări pe linie freudistă.

Datorită unui concurs de împrejurări m-am văzut în situaţia de a studia mai îndeaproape „cazul Moreno". Jacob Levy Moreno a fost un remarcabil psiholog, psihanalist şi sociolog, creatorul unor tehnologii şi al unor discipline care au beneficiat de o largă recunoaştere, precum sociometria şi psihoterapia de grup, cu faimoasa ei variantă psihodrama. Eminentul teoretician şi terapeut declara că s-a născut în 1892, pe un vapor care-i purta părinţii către portul Constanţa. Cînd avea şase-şapte ani, familia lui s-a mutat de la Bucureşti la Viena, ca în 1925 J. L. Moreno să se instaleze în S.U.A.

Dar iată că întîmplarea a vrut ca sora lui Moreno, Charlotte (Lotte) Goldner să fie bună prietenă cu mătuşa Taniei, Edmea (Titi) Pauker, iar după 1936 să locuiască în acelaşi imobil bucureştean cu aceasta. Am întîlnit-o pe tanti Lotte în repetate rînduri la tanti Titi. Aflînd că

mă ocup de istoria medicinei, mi-a vorbit despre fratele său ca despre o proeminentă personalitate medicală americană și mi-a povestit, printre altele, despre jocurile pe care, în frageda ei copilărie, Jacques, mai mare decît ea cu patru ani, le conducea autoritar, parcă anticipînd, gîndeam eu, schemele psihodramei. M-a mirat faptul că, în enciclopedii, Jacob Moreno figura ca fiind născut în 1892, în timp ce Charlotte Goldner văzuse lumina zilei în 1893. Diferența de vîrstă dintre frați nu era așadar de patru ani.

Am cercetat dosarele de la Arhivele Statului și am descoperit că, de fapt, Iacob Levi (care avea să adopte ulterior patronimicul „Moreno") se născuse la București, pe Calea Șerban-Vodă nr. 50, la 6 mai 1889. Am redactat o notă, în care precizam „data și locul nașterii lui J. L. Moreno", notă ce a fost publicată în 1975 în *Group Psychotherapy and Psychodrama*, una din revistele create de savantul care decedase în anul precedent. Drept urmare, centenarul nașterii lui Moreno a fost sărbătorit pe plan internațional în 1989, iar nu în 1992.

Freud și psihanaliza în România s-a bucurat de aprecierea cîtorva dintre persoanele cele mai competente în această materie. Vasile Dem. Zamfirescu a prezentat elogios cartea în revista *Psihanaliza*, unde avea să se exprime în același sens Valentin Protopopescu.

Dar n-au întîrziat nici luările de poziție ostile. Criticii mei nu se refereau îndeobște la neajunsurile ansamblului lucrării, ci doar la cele ale paginilor concluzive, pe care le intitulasem: „Un test de mentalitate – receptarea psihanalizei în România". În acele pagini semnalam o sumedenie de opinii, unele dintre ele de-a dreptul contradictorii, ceea ce nu i-a împiedicat pe astfel de critici să-mi atribuie cu toptanul mie personal toate obiecțiile formulate la adresa freudismului în perioada interbelică și în cea a regimului comunist.

Cel mai categoric s-a arătat Dan C. Mihăilescu, într-o serie de trei articole publicate în ianuarie-februarie 1995 în *Litere, arte, idei*, suplimentul cultural al ziarului *Cotidianul*.

Înainte de a trece la discutarea concepțiilor pe care mi le atribuia, gazetarul le aducea la cunoștință cititorilor că sînt ginerele Anei Pauker, deci neapărat „un agreat al anilor '50", așa cum se poate deduce și din faptul că, în 1957, mi-a fost tipărită *Istoria ocrotirii sănătății muncitorilor din România*: „Să ne gîndim ce putere oficială în cadrul breslei presupunea pe atunci o atare apariție!" În realitate, eu nu dispuneam la acea dată decît de „puterea oficială" deținută de un exclus din P.M.R., aflat în permanență sub observație datorită relațiilor sale familiale cît se poate de nesănătoase...

Principala acuzaţie pe care o formula la adresa mea Dan C. Mihăilescu era aceea de a fi intentat „inteligheţei româneşti" un proces pentru faptul că ea ar manifesta o rezistenţă sistematică faţă de psihanaliză, în general, şi de freudism, în special. Scrierea mea putea avea „efecte de-a dreptul înspăimîntătoare", deoarece românii sînt prezentaţi aici ca nişte „pudibonzi retrograzi", poziţie ce contrastează cu atitudinea mai degrabă binevoitoare faţă de psihologia abisală pe care s-ar părea că o adoptă întreaga omenire civilizată.

M-am întrebat dacă nu cumva concluzia oarecum pesimistă pe care am tras-o referitor la perspectivele freudismului în actuala ambianţă intelectuală de la noi este cea care explică rezerva pe care mi-a arătat-o tot timpul Societatea Psihanalitică Română. Adulmecînd că nu sînt pe de-a-ntregul unul „de-ai lor", cei de la conducerea societăţii n-au încercat, în afara contactelor mele personale cu Vasile Zamfirescu, cu Vera Şandor sau cu Alfred Dumitrescu, să statornicească raporturi „oficiale" cu autorul lui *Freud şi psihanaliza în România.* Mărturisesc că m-a decepţionat faptul de a nu fi fost invitat la vreo şedinţă a societăţii în care să se discute despre meritele şi scăderile opului meu.

Investigaţiile pretinse de această scriere mi-au prilejuit însă stabilirea peste hotare a unor preţioase raporturi amicale.

Prin intermediul Verei Şandor am intrat în legătură cu distinsa istoriografă a psihanalizei franceze şi universale Elisabeth Roudinesco.

Deoarece părintele său, medicul parizian Alexandre Roudinesco, nu-i vorbise niciodată lămurit despre înaintaşii lui din România, Elisabeth m-a rugat să fac o anchetă în această privinţă. După cercetări la Biblioteca Academiei Române, dar şi în cimitirele evreieşti bucureştene, i-am putut comunica date referitoare la bunicul său Mauriciu Rudinescu, autor a numeroase manuale pentru învăţarea fără profesor a limbilor străine, ca şi la familiile înrudite cu Rudineştii, cum a fost cea a Popperilor, din care s-a ilustrat Iuliu Popper, explorator al Patagoniei şi Ţării de Foc, către sfîrşitul secolului al XIX-lea.

Elisabeth Roudinesco m-a invitat să colaborez la redactarea unor articole pentru *Dicţionarul psihanalizei* pe care, împreună cu Michel Plon, l-a publicat în 1997, la Editura Fayard. La propunerea Editurii Humanitas am efectuat o traducere selectivă a impunătoarei lucrări a Elisabethei *La bataille de cent ans. Histoire de la psychanalyse en France,* traducere apărută la Bucureşti în 1995, cu titlul *De la Sigmund Freud la Jacques Lacan. Istoria psihanalizei în Franţa.* Am întocmit şi o postfaţă la această tipăritură, în care am insistat asupra prezenţei

în România secolului al XIX-lea a unor înaintaşi ai autoarei, valoroşi oameni de cultură.

Fiind invitată la Institutul Francez din Bucureşti, Elisabeth Roudinesco a ţinut aici, în aprilie 1996, conferinţa *Psihanaliza, un secol sau un sfîrşit de secol?* Am prezidat acea reuniune, avînd astfel prilejul de a aduce un omagiu public musafirei întîmpinate cu multă simpatie de asistenţă.

I-am slujit de călăuză Elisabethei prin Bucureştiul pe care-l cunoştea doar din legende de familie. Şi astfel am condus-o la cimitirul unde-i dorm bunicii, iar apoi pe modesta stradă Pătraşcu-Vodă, din inima Capitalei, unde am căutat urmele casei natale a tatălui său.

Ea avea să revină la Bucureşti în noiembrie 1998, cu prilejul lansării traducerii apărute la Editura „Trei" a monografiei sale despre Jacques Lacan.

Ori de cîte ori am ajuns la Paris în ultimii ani, am vizitat-o pe Elisabeth, cea impresurată de cărţi şi reviste în locuinţa ei de pe Avenue Denfert-Rochereau, prilej de a discuta îndelung despre soarta psihanalizei în lume şi mai cu seamă în România. Evoluţia evenimentelor a făcut ca, la un moment dat, să joc rolul de discret împăciuitor al tensiunilor datorate deosebirilor de orientare manifestate în sînul grupării psihanaliştilor români şi în cercurile freudiste din Franţa. Mi-am asumat această sarcină numai fiindcă îmi sînt deopotrivă de dragi Elisabeth Roudinesco şi Vasile Zamfirescu.

Elisabeth a intervenit pentru a mi se acorda calitatea de membru al Societăţii Internaţionale de Istoria Psihiatriei şi Psihanalizei, a cărei vicepreşedintă este, şi veghează ca la începutul fiecărui an să fiu la curent cu plata cotizaţiei...

Cartea *Lichidarea lui Marcel Pauker* a fost publicată în 1995 la Editura „Univers Enciclopedic". Lucrarea inaugura colecţia intitulată „Mica bibliotecă de istorie contemporană", drept care Vlad Popa, directorul editurii, a apelat pentru redactarea unei postfeţe la harnicul cercetător Florin Constantiniu.

Hotărîrea de a pregăti o tipăritură despre „ancheta stalinistă" la care Marcel Pauker a fost supus în 1937-1938 am luat-o după ce Tania obţinuse, de la arhiva Direcţiei din Moscova a Ministerului Securităţii al Federaţiei Ruse şi de la cea a Centrului Rus de Păstrare a Documentelor de Istorie Contemporană, un impozant teanc de fotocopii ale unor materiale privind activităţile desfăşurate în cadrul Internaţionalei Comuniste de către părinţii săi, mai ales de către tatăl ei.

În primăvara lui 1993, soţia mea fusese anunţată de Naia (Nadejda) Mirova, prietena sa din copilărie, ea însăşi fiică de kominternist, că, pentru scurtă vreme, urmaşii direcţi ai victimelor represiunilor din epoca lui Stalin au acces la documentele fostului N.K.V.D. referitoare la acele represiuni.

Tania şi cu mine ne-am grăbit să plecăm la Moscova, unde, cu sprijinul fiicei Naiei, o activistă a mişcării pentru reabilitarea celor persecutaţi sub comunism, ne-am prezentat la instituţiile depozitare ale materialelor ce ne interesau. Ni s-a arătat o anumită solicititudine din partea arhivarilor, astfel că, în cîteva zile, am reuşit să adunăm mai multe copii de documente decît am fi sperat.

Parcurgînd apoi acele texte ne-am dat seama că ansamblul lor oferă o imagine unică a ceea ce a însemnat, cu o jumătate de secol în urmă, terorarea pustiitoare exercitată de regimul sovietic asupra unora dintre cei care contribuiseră din plin la instaurarea şi menţinerea acestui regim. M-am apucat de traducerea documentelor, unele în rusă, dar cele mai multe în germană (limbă folosită atunci curent la Komintern). Pentru a mă asigura de corectitudinea tălmăcirii din nemţeşte aveam să apelez la intelectualul cernăuţean Mircea Grigoroviţă.

Multă bătaie de cap mi-a pricinuit alcătuirea indicelui de nume, dată fiind labilitatea extremă a apelativelor la care recurgereau ilegaliştii. Prin bunăvoinţa lui Gheorghe Neacşu am putut consulta cu folos repertoriile decedatului Institut de Istorie a P.C.R., devenit Arhiva Istorică a Bibliotecii Academiei Române.

Textele cu caracter autobiografic redactate de Marcel Pauker la cererea comisiei de anchetă a Kominternului constituie nepreţuite surse de informare asupra evenimentelor la care a participat revoluţionarul nostru, cît şi asupra modului său de a reacţiona în împrejurări critice. Trăsăturile lui temperamentale şi morale l-au adus adesea în situaţia de a intra în conflict cu cei care nu admiteau o altă modalitate de reglare a comportamentului decît supunerea totală faţă de forurile partinice superioare.

Un deosebit interes prezintă materialele în legătură cu investigaţiile din cadrul N.K.V.D.-ului după arestarea sa ca „duşman al poporului". Apare cu evidenţă din aceste materiale că instructorii nu s-au sfiit să-i falsifice grosolan semnătura pe pretinse declaraţii de recunoaştere a faptului că acceptase să lucreze pentru serviciile de spionaj ale statului român. Fără îndoială că, atunci cînd au depus în dosarul lui Stepan Semionovici Marin (numele conspirativ al lui Marcel Pauker) declaraţiile fabricate de ei, anchetatorii n-au putut prevedea că,

peste două decenii, afacerea avea să fie reexaminată de forurile de partid însărcinate cu scoaterea la iveală a adevărului adevărat.

Într-un capitol final am urmărit demontarea unor zvonuri persistente referitoare la relaţiile dintre soţii Pauker, zvonuri culminînd cu afirmaţia, larg admisă în anumite cercuri de partid, cum că arestarea lui Marcel s-ar fi produs pe temeiul unui denunţ formulat împotriva soţului său de către însăşi Ana.

Mă consider dator să amintesc aici că, în circumstanţele politice din perioada cînd am publicat cartea aceasta, nu mi-am permis să iau în discuţie unele relatări despre Ana şi Marcel Pauker făcute de Corneliu Coposu în interviurile pe care Vartan Arachelian i le-a luat în 1991. Printre altele, Seniorul reproduce un scenariu plin de pitoresc, dar absolut inconsistent, potrivit căruia Ana Rabinsohn şi Marcel Pauker s-ar fi cunoscut, curînd după încheierea Primului Război Mondial, în localul ziarului *Adevărul*, unde Ana ar fi fost femeie de serviciu. În realitate, Marcel şi Ana intraseră în legătură înainte de decembrie 1918, cînd amîndoi participaseră în Bucureştiul aflat sub ocupaţie la manifestaţii împotriva şovinismului organizate de socialişti. De altminteri, Ana nu a fost niciodată femeie de serviciu la redacţia *Adevărului*.

Cîţiva vechi comunişti au ţinut să mă încunoştinţeze că *Lichidarea lui Marcel Pauker* i-a impresionat profund, lectura cărţii devenind, pe alocuri, de-a dreptul chinuitoare.

Interesul pe care lucrarea l-a stîrnit peste hotare poate fi dedus şi din iniţiativa lui William Totok, ziaristul berlinez originar din Banat, de a publica în R.F.G., împreună cu profesorul Erhard Roy Wiehn, traducerea unora dintre materialele preluate de Tania din arhivele moscovite. Astfel, cu acordul Taniei şi al meu, care am pus gratuit la dispoziţia editorilor germani întreaga documentaţie, a apărut în 1999, la o editură din Konstanz, volumul *Marcel Pauker, ein Lebenslauf. Jüdisches Schicksal in Rumänien* (*Marcel Pauker, o biografie. Un destin evreiesc în România*), cuprinzînd însă şi materiale referitoare la Ana Pauker.

M-a surprins atitudinea manifestată de unele persoane apropiate nouă, care au considerat că publicarea unor asemenea documente ar reprezenta cumva o impietate; după părerea lor, singura atitudine sănătoasă este „să-l lăsăm să se odihnească" pe cel atît de chinuit pînă la sfîrşitul prematur al existenţei sale. Le-am replicat că degeaba ne propunem noi să nu-l tulburăm, cînd relatările mincinoase despre soţul Anei Pauker nu contenesc în tot felul de publicaţii.

Dar mai mult: am observat că, după apariţia culegerii documentare referitoare la ancheta stalinistă din 1937-1938, născocirile privindu-l pe Marcel Pauker s-au tot împuţinat, aceasta fiindcă acum orice om de bună-credinţă are posibilitatea să compare istorisirile fabricate de răuvoitori cu datele pozitive preluate din arhive.

Semnificativă pentru o întreagă stare de spirit este întrebarea pe care cineva mi-a pus-o aflînd că am publicat o asemenea carte: „Cît ţi-a ieşit?" Am putut răspunde prompt, căci avusesem inspiraţia, Tania şi cu mine, să renunţăm, încă la încheierea contractului de tipărire, la orice drepturi băneşti...

O mărturie a ecoului de care s-au bucurat atît *Freud şi psihanaliza în România,* cît şi *Lichidarea lui Marcel Pauker* a fost invitarea mea la una dintre faimoasele serate organizate la televiziune de muzicologul Iosif Sava. De data aceasta s-a programat o dezbatere despre relaţia dintre medicină şi muzică, urmînd să se insiste asupra eventualului aport al psihanalizei la punerea în lumină a substratului creaţiei muzicale. Mai erau de faţă doctorii Constantin Bălăceanu-Stolnici şi Alfred Dumitrescu.

În ce mă priveşte, n-am mai apucat să abordez tema propusă, căci, probabil pentru înviorarea discuţiei, Iosif Sava mi-a pus o întrebare stupefiantă: cum se explică sfîrşitul tragic al lui Marcel Pauker, socrul meu? Abia începusem să fac unele consideraţii de ordin psihologic şi sociologic, că „moderatorul" m-a întrerupt pentru a-şi formula opinia: Marcel Pauker a căzut fiindcă părăsise credinţa strămoşilor săi, lucru care nu poate să rămînă nepedepsit.

Am acceptat, prin 1992-1993, să colaborez la întocmirea lucrării colective intitulate iniţial *Contribuţia evreilor la dezvoltarea culturii şi civilizaţiei româneşti* doar după ce mi s-au dat asigurări că nici unul dintre medico-istoricii evrei de la noi nu s-a angajat să redacteze paragraful consacrat „fiilor lui Israel" care, de-a lungul timpului, s-au remarcat aici în profesiunea hipocratică.

Redactarea acestui paragraf s-a dovedit a fi mai anevoioasă decît mă aşteptasem. A trebuit să mă interesez de medicii evrei de la noi de pe parcursul ultimei jumătăţi de mileniu şi de pe întreg teritoriul României actuale, selectîndu-i pe cei cu merite deosebite în practica vindecătoare şi în activitatea ştiinţifică. Dar cînd s-a dus vestea că se pregăteşte tipărirea unei atare lucrări, am fost asaltat de urmaşii unora dintre medicii de ieri cu rugămintea, exprimată cîteodată şi pe ton im-

perativ, de a nu-l omite pe cutare doctor dintr-un tîrg moldovenesc, care i-a îngrijit foarte conştiincios pe pacienţii săi; este de presupus că mi-am făcut duşmani evitînd să-i pomenesc în lucrare pe astfel de practicieni oneşti, dar care n-au reuşit înfăptuiri deosebite.

M-am socotit însă dator să-i menţionez laudativ pe medicii de origine evrei care, la instalarea regimului de democraţie populară, s-au remarcat prin strădania de a pune bazele organizatorice ale sistemului socialist de ocrotire a sănătăţii în ţara noastră. Unul dintre aceşti medici, profesor universitar şi fost ministru-adjunct, m-a întrebat insidios ce urmăresc cînd dau la iveală că mare parte din făuritorii noilor structuri ale sănătăţii publice erau evrei; oare nu-mi dau seama că voi încuraja antisemitismul arătînd că reformele comuniste în organizarea sanitară au fost gîndite şi aplicate mai ales de ilegalişti evrei? I-am răspuns că sînt obligat, ca istoric, să nu ascund adevărul, mai ales cînd e vorba de o activitate foarte utilă şi valoroasă, deşi ulterior compromisă, în bună măsură, datorită anumitor neajunsuri esenţiale ale orînduirii comuniste.

Cercetarea în care mă găseam şi eu angajat a avut mulţi adversari, şi de tot felul. Unii considerau că este nepotrivit să se pună accentul pe originea evreiască a anumitor militanţi sociali şi oameni de cultură, întrucît aceştia se afirmaseră nu în numele iudeităţii lor, ci din dorinţa generoasă de a fi utili societăţii în care trăiau; pentru acest motiv, valorosul oftalmolog Isac Brucăr, care niciodată nu şi-a ascuns apartenenţa etnică (drept care nici nu şi-a schimbat numele), mi-a interzis să-l semnalez în studiul pe care-l întreprindeam. Dar majoritatea celor ce se opuneau elaborării unui istoric al participării evreilor la activităţile sociale, politice şi culturale în trecutul şi prezentul ţării noastre mărturiseau că se tem ca nu cumva, prin publicarea unui asemenea studiu, să fie „demascate" o serie de personalităţi despre care nu se ştie că aparţin controversatei etnii.

După multe amînări, volumul *Contribuţia evreilor din România la cultură şi civilizaţie* (titlu schimbat faţă de cel propus iniţial...) a văzut lumina tiparului în 1996, ca urmare îndeosebi a responsabilităţii morale pe care şi-a asumat-o academicianul Nicolae Cajal, în numele Comisiei Naţionale a României pentru U.N.E.S.C.O. şi al Federaţiei Comunităţilor Evreieşti din România, ca şi a efortului redacţional desfăşurat neobosit de Hary Kuller, cu care m-am aflat permanent în legătură cît am migălit la elaborarea paragrafului repartizat mie. De altminteri, acest paragraf este cel mai întins din întregul

volum, însumînd 40 de pagini, record care dă seama şi de rolul important pe care l-au jucat medicii evrei în trecutul românesc.

La îndemnul profesorului Vlad Bîlbîe şi cu sprijinul profesorului Dan Enăchescu, am pregătit, în 1996, publicarea, de către Editura Universitară „Carol Davila", a memoriilor lui Iuliu Moldovan, o glorie a învăţămîntului medical clujean, fost subsecretar de stat la Ministerul Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale şi conducător al şcolii de medicină socială a universităţii din capitala Ardealului. Astăzi i se recunoaşte unanim meritul de a fi fost promotorul instituţionalizării în ţara noastră a sănătăţii publice moderne.

Neţinîndu-se seama de capacitatea creatoare şi de prestigiul ştiinţific al lui Moldovan, el a fost arestat în 1949, în cadrul acţiunii de „neutralizare" a foştilor demnitari, şi ţinut în închisoarea de la Sighet pînă în 1955. După eliberare, a început în 1963, la vîrsta de 81 de ani, redactarea scrierii sale memorialistice *Amintiri şi reflexiuni,* al cărei manuscris avea să fie păstrat cu grijă după 1966, cînd a decedat Moldovan, de către un angajat al Institutului de Igienă şi Sănătate Publică din Cluj-Napoca.

Transcrierea acestui manuscris mi-a dezvăluit sinceritatea şi curajul cu care savantul, abia scăpat din detenţia politică, a recapitulat etapele existenţei sale de organizator al reţelelor de sănătate publică, de cercetător ştiinţific, de pedagog şi de propagandist sanitar. Am apelat la cîţiva specialişti pentru a prezenta sintetic diversele aspecte ale personalităţii creatoare a profesorului Moldovan, eu ocupîndu-mă de analiza critică a viziunii sale biosociomedicale, drept care am subliniat valoarea anumitor propuneri referitoare la implementarea unei politici sanitare cu adevărat de masă şi am relevat unele deficienţe ale faimoasei lui teorii biopolitice.

Ocupîndu-mă de tipărirea testamentului ştiinţific, dar şi politic al lui Iuliu Moldovan simţeam că-mi îndeplinesc o datorie, cea de a contribui la reabilitarea uneia dintre cele mai nedreptăţite personalităţi ale medicinei româneşti contemporane.

Cîţiva ani la rînd am zăbovit asupra manuscrisului lucrării pe care am intitulat-o *Către sănătatea perfectă. O istorie a utopismului medical*, apărută la „Humanitas" în 1999, avîndu-l ca redactor de carte pe multilateralul Vlad Russo. Documentarea mi-o completasem la cîteva mari biblioteci de la Paris şi Barcelona, dar şi de la Moscova.

Eram convins de importanța temei pe care o abordam, căci nu știam să se fi scris pînă acum vreo monografie privitoare la viziunea utopică în medicină din cele mai vechi timpuri pînă în actualitate. Am căutat să pun în lumină și ceea ce denumesc „utopismul medical marxizant", încercînd să demonstrez caracterul în bună măsură himeric al multor proiecte socialiste din domeniul sănătății publice, cum ar fi cel al lui Ștefan Stîncă sau unele din cele ale teoreticienilor sovietici. Cît despre planurile paternaliste ale lui Nicolae Ceaușescu de a asigura sănătatea și prosperitatea întregii populații printr-o alimentație „științifică" colectivă, prin amenajarea de tip urban a locuințelor de la sate și prin desființarea diferențelor dintre munca fizică și cea intelectuală, este de remarcat că schema lumii fericite a viitorului era preluată de dictatorul român mai degrabă din scrierile utopiștilor „clasici", precum Morus sau Campanella, despre care el va fi aflat ca auditor al școlilor de cadre.

Robotind la această istorie universală a utopismului medical trăgeam o leacă speranța că lucrarea va fi remarcată în străinătate, astfel ca ea să fie tălmăcită într-o limbă de mare circulație și publicată. Dar încercările fiicei mele Stela de a atrage atenția editorilor spanioli asupra cărții în cauză au eșuat.

Mai mult, la un moment dat însăși apariția ei în românește părea să fie periclitată. Datorită dificultăților de ordin financiar provocate mai ales de scumpirea hîrtiei, mi s-a recomandat de la editură să elimin un sfert sau măcar o cincime din text. S-a exprimat chiar opinia că lucrarea nu ar avea decît de cîștigat prin reducerea dimensiunilor ei, căci așa cum se prezintă pe alocuri, ca un conglomerat de povești, poate da impresia de vorbărie goală. Am replicat arătînd că dacă, într-un studiu despre gîndirea utopică, renunți să reproduci cît mai exact și mai complet descrierile presupuselor stări de lucruri din viitor, nu mai înțelegi care este specificul gîndirii anticipativiste a autorului în cauză.

Am refuzat să-mi cenzurez propriul text, și astfel una dintre cărțile mele la care țin mult a putut ieși de sub tipar.

Tot în 1999 a apărut crestomația *Polemici hipocratice. Discursuri și prelegeri medicale (1791-1973)*, la care meșterisem din cînd în cînd, ca și profesorul Samuel Izsák de la Cluj, timp de peste două decenii. Editura „Dacia" ne-a anunțat în 1990 că o asemenea culegere de expuneri orale cu conținut metodologic medical nu mai intră în profilul său. După alți cîțiva ani de menținere a aceluiași volum în planul de perspectivă al Fundației Culturale Române, ne-am dat seama că era

inevitabil ca respectiva instituție să amîne mereu, în favoarea unor titluri considerate a fi mai apetisante, publicarea cărții noastre. Ne-am adresat atunci Editurii „Viața Medicală Românească" și, obținîndu-se o sponsorizare din partea Colegiului Medicilor din București, lucrarea a fost tipărită.

Am reușit să adunăm în acest volum 18 texte reprezentative pentru evoluția gîndirii medicale românești într-un interval de aproape două secole. Sînt prezente aici, începînd cu Ioan Piuariu-Molnar și terminînd cu Ștefan M. Milcu, unele dintre personalitățile cu maxim prestigiu în domeniul științei și practicii vindecării în țara noastră, fiecare făcînd, în felul său, o originală profesiune de credință pe plan filozofic, social sau profesional. Din acest punct de vedere sînt convins că *Polemicile hipocratice* pot contribui cumva la formarea conștiinței tînărului medic dornic să-și lărgească orizontul moral și cultural.

Mai mult încă, am avut impresia la un moment dat că textele pe care le-am republicat se prezintă și ca un fel de mustrare la adresa fruntașilor medicinei noastre actuale, aceștia nemanifestînd, cel puțin aparent, o preocupare statornică pentru problemele ideologice, metodologice și etice ale disciplinelor cărora li s-au consacrat. Pe de altă parte, trebuie să admit că, pe plan structural și organizatoric, în medicina de azi se întîlnesc aspecte cu totul noi și se impun cerințe altele decît în medicina dintr-un trecut nu prea îndepărtat.

Nu pot totuși să admit că experiența morală a veacurilor precedente și-ar fi pierdut interesul, iar reflecțiile marilor savanți și practicieni de ieri n-ar mai reprezenta decît mărturii istorice ale frămîntărilor spirituale legate de neputințele și neliniștile unor lumi apuse.

În 1998 am decis cu Paul Cernovodeanu să întocmim, în colaborare, un studiu despre dezastrele provocate de holeră pe teritoriul românesc începînd din 1831, cînd flagelul a pătruns la noi venind de peste Prut, și pînă la cazurile izolate înregistrate în zilele noastre. Am stabilit care anume perioade vor fi tratate de fiecare dintre noi și am purces la treabă.

Ne-am propus să realizăm o lucrare comparabilă cu impozanta istorie a ciumei în România, publicată de Pompei Gh. Samarian acum trei sferturi de veac. Numai că noi nu mai eram obligați să punem accentul pe materialele de arhivă, ci pe înregistrarea ecourilor trezite de molimă în viața publică de aici.

Totodată, mie, ca epidemiolog „atestat", mi-a revenit sarcina de a controla veridicitatea prezentării aspectelor tehnologice ale luptei antiholerice în fiecare etapă istorică. L-am consultat în această privinţă pe profesorul Constantin Ciufecu, care mi-a furnizat date preţioase, mai ales referitor la perioada contemporană.

După ce lucrarea noastră s-a plimbat pe la cîteva edituri, Paul Cernovodeanu a obţinut angajamentul Editurii Academiei Române de a asigura o tipărire promptă şi în bune condiţii. Chiar şi în faza în care textul se mai afla în revizie redacţională, am revenit amîndoi asupra lui, cu o sumedenie de completări şi de corecturi.

La începutul toamnei lui 2002 ne-am delectat răsfoind exemplarul de semnal al volumului *Biciul holerei pe pămînt românesc. O calamitate a vremurilor moderne.*

Pe durata ultimului deceniu al secolului care tocmai s-a încheiat m-am ocupat fără grabă de o lucrare cu un aspect mai puţin obişnuit: prima parte a ei constă din relatările autobiografice dictate mie de Elena (Coca) Codreanu-Racovski, iar cea de-a doua din „reconstituirile" realizate de mine pe baza unor documente referitoare la dramatica existenţă de după 1927 a aceleiaşi persoane.

Eroina acestei scrieri s-a născut la Bucureşti în 1908, ca fiică a doctorului Filip Codreanu, un basarabean refugiat peste Prut în 1878, fiind urmărit de Ohrană pentru activitatea sa desfăşurată în mişcarea narodnică revoluţionară, şi a profesoarei de matematică Alexandrina Alexandrescu, o ploieşteancă membră a Partidului Social Democrat.

În preajma Primului Război Mondial, mama Cocăi s-a îndepărtat de Filip Codreanu, devenind tovarăşa de viaţă a lui Cristian Racovski, un medic bulgar stabilit la noi, care s-a remarcat ca militant socialist în Franţa, România şi apoi în Uniunea Sovietică. Alexandrina l-a urmat pe Cristian în necontenitele lui pregrinări de după 1917, aflîndu-se lîngă el la Londra şi la Paris, unde acesta a funcţionat ca ambasador al U.R.S.S.

La chemarea mamei sale, Coca l-a părăsit, în 1923, pe Codreanu, tatăl ei bun, pentru a se alătura soţilor Racovski în capitala Angliei. De aici, ea a trecut la Paris, unde şi-a continuat studiile liceale, ca în 1927 să se instaleze la Moscova, ca urmare a rechemării din diplomaţie a lui Racovski, tatăl său adoptiv.

Coca a fost astfel martoră a persecuţiilor la care avea să fie supus antistalinistul Cristian Racovski, asistînd şi la arestarea acestuia în 1937. Ea însăşi va fi trimisă în deportare la Severnoe, în Siberia, de

unde se va întoarce la Moscova după moartea lui Stalin, pentru a-şi relua funcţia de secretară literară a Teatrului Mossoviet. Abia în 1975 a reuşit să se înapoieze la Bucureşti, unde şi-a regăsit fratele, pe academicianul Radu Codreanu, reputat biolog şi zoolog.

Luasem legătura cu Elena Codreanu-Racovski în perioada cînd, ca istoric al medicinei, mă interesam de medicii noştri cu vederi revoluţionare, aşa cum au fost Filip Codreanu şi Cristian Racovski. Cu prilejul unei vizite pe care i-am făcut-o după evenimentele din decembrie 1989, doamna Coca mi-a spus că este impresionată de recenta inflaţie a scrierilor memorialistice neserioase, adăugînd: „Altceva ar fi dacă eu mi-aş pune pe hîrtie amintirile." Am încurajat-o în această direcţie, dar mi-a declarat că actualmente întîmpină dificultăţi la redactarea textelor în româneşte. M-am oferit să-i fiu de ajutor, de pildă scriind sub dictarea ei.

Ceea ce am şi început de îndată. De două-trei ori pe săptămînă mă prezentam la locuinţa ei de pe Bulevardul Tineretului, ca să-mi povestească dezinvolt despre copilăria sa, despre şederea la Londra şi Paris, despre viaţa culturală şi moravurile epocii, despre cei cu care ea şi ai săi au venit atunci în contact, mai ales intelectuali cu vederi de stînga şi de extrema stîngă.

Toate bune, pînă la momentul cînd a fost vorba de urcarea ei în rapidul care trebuia să o poarte din Gara de Est pariziană la Moscova, unde urma să se instaleze definitiv. Pe motiv că e nevoie să aducem completări textului redactat anterior, ea a amînat, şedinţe de-a rîndul, plecarea trenului către Uniunea Sovietică.

Cînd, exasperat de faptul că povestea nu mai înainta, i-am propus să părăsim totuşi Parisul, Coca s-a înfuriat peste măsură, învinuindu-mă că încerc să-i impun ritmul, dacă nu şi un anumit conţinut al expunerii. Ba chiar m-a întrebat insinuant ce anume urmăresc, în fond, prin consemnarea acestui text.

De altminteri, mi-a declarat că renunţă să-mi mai dicteze autobiografia sa. Şi s-a ţinut de cuvînt, căci pînă la decesul ei, survenit în august 1999, nu s-a mai pus problema reluării colaborării noastre începute sub auspicii atît de fericite.

Nu mi-a mărturisit niciodată ce o determinase să întrerupă atît de brutal istorisirea. Îi va fi fost groază să retrăiască amărăciunile de care a avut din belşug parte în U.R.S.S., cum a fost şi despărţirea dureroasă de primul său soţ, mult apreciatul poet Iosif Utkin? Va fi prevenit-o cineva că se expune la riscuri dezvăluind mizeria morală a epocii staliniste?

Şi totuşi Elena Codreanu nu mi-a cerut să-i restitui paginile pe care apucase să mi le dicteze. Ba mai mult: cu cîtva timp înainte să se stingă mi-a încredinţat corespondenţa primită de ea în perioada moscovită (deosebit de interesante fiind scrisorile de la Iuri Zavadski, directorul Teatrului Mossoviet), un vraf de fotografii şi unele cărţi aduse de la Moscova. Am interpretat gestul acesta ca pe un îndemn de a mă ocupa de reconstruirea biografiei sale de după 1927.

Drept care, după ce ea a părăsit lumea aceasta, am reluat firul povestirii întrerupte, urmărindu-l pînă la capătul chinuitei sale existenţe. Pe lîngă documentele pe care le obţinusem de la ea şi pe lîngă informaţiile oferite cu multă bunăvoinţă de rudele sale apropiate, precum nepotul şi ocrotitorul ei Aurel Alessandrescu şi cumnata ei Doina Codreanu, am beneficiat de revelaţiile furnizate de un teanc de notiţe păstrate într-un dulap, notiţe pe care Coca le scrisese cu mîna proprie în vederea continuării şedinţelor pentru dictarea autobiografiei sale, şedinţe care însă nu au mai avut loc.

La sfîrşitul lui 2000 am încheiat redactarea manuscrisului, pe care l-am intitulat *De-a lungul şi de-a latul secolului (1908-1999). Însemnări autobiografice şi reconstituiri documentare despre Elena Codreanu-Racovski*, culese şi adnotate de G. Brătescu. Am predat textul la Editura „Univers Enciclopedic", care l-a cules fără întîrziere, redactor de carte fiind destoinica Maria Stanciu. Dar împrejurări defavorabile au amînat tipărirea aproape doi ani.

*

La propunerea lui Marcel Popa, directorul Editurii Enciclopedice, am acceptat să colaborez la redactarea unor lucrări colective, printre care *Dicţionarul enciclopedic*, în mai multe volume. M-am angajat să furnizez şi articole de interes medical destinate unei „enciclopedii a secolului al XIX-lea românesc", dar materialele pe care începusem să le elaborez în acest scop s-au risipit, întrucît respectivul proiect a căzut.

Am fost de asemenea solicitat din cînd în cînd să public în săptămînalul *Viaţa medicală*. Am tipărit aici mai ales recenzii, necrologuri şi articole comemorative, dar şi cîteva texte cu tematică istorică mai cuprinzătoare. Am stabilit cu cei de la *Viaţa medicală*, îndeosebi cu directorul dr. Mihail Mihailide şi cu redactorii Alice Ţuculescu şi Dan Lăzărescu, relaţii din cele mai rodnice.

La revista *Arc* a Fundaţiei Culturale Române m-a invitat să colaborez inimoasa Aurora Fabritius, soţia lui Klaus Fabritius, colegul şi prietenul meu de la Institutul de Igienă. Am oferit revistei materiale

de interes filozofico-istoric, acceptîndu-mi-se şi unele producţii memorialistice, cum a fost cea referitoare la raporturile mele cu Saşa Muşat, ilegalistul care a participat, în 1959, la devalizarea unui transport de bancnote al Băncii Naţionale.

În dorinţa de a contribui cît de cît la destrămarea unor zvonuri şi la restabilirea adevărului privitor la ultimii ani ai Anei Pauker m-am prezentat la înregistrările de istorie orală efectuate la principalul post de radio de către Mariana Conovici.

Împreună cu Tania am acordat lui Mircea Suciu un interviu pe aceeaşi temă, interviu apărut sub titlul neaşteptat „O femeie numită Ana Pauker", în *Dosarele istoriei* din 1997.

Cu prilejul vizionării, la studioul de la Jilava, a unui documentar despre închisorile româneşti, l-am întîlnit pe prozatorul Titus Popovici. Acesta m-a rugat să-i povestesc despre soacra mea, mai ales despre ce s-a întîmplat după 1952. M-am executat, mergînd cu el la restaurantul Athénée Palace, pentru a continua apoi discuţia la mine acasă. Dar mare mi-a fost uimirea cînd, în 1998, am citit în romanul lui Popovici *Cartierul Primăverii. Cap sau pajură* relatarea unui scabros episod erotic consumat, chipurile, între Vera Rosenblum (Ana Pauker) şi Vasile Vasiliu-Roşioriidăvede (Gheorghe Gheorghiu-Dej). De cîte este în stare un scriitor numai şi numai pentru a provoca senzaţie!...

Impresii penibile am cules şi de la Simpozionul „Cartea de rezistenţă şi de detenţie", organizat la Constanţa în zilele de 30-31 mai 1996 de către Fundaţia „Andrei Şaguna". Luînd cunoştinţă de faptul că din secretariatul reuniunii făceau parte Muţi Bălăceanu-Stolnici şi Al. Zub, persoane de democratismul cărora nu aveam motive să mă îndoiesc, am cedat insistenţelor lui Al. Mihalcea, redactor la anticomunista *Românie liberă*, şi m-am înscris cu comunicarea *Destinul postum al lui Belu Zilber şi al cărţii sale.* Tania m-a însoţit în această escapadă.

Curînd după deschiderea lucrărilor simpozionului mi-am dat seama că am nimerit într-o ambianţă destul de suspectă, în care s-ar fi zis că tonul era dat de nişte criptolegionari.

M-am convins pe deplin de acest lucru atunci cînd am început să prezint comunicarea mea. Un participant m-a întrerupt vehement, manifestîndu-şi oroarea că s-a găsit cineva care, în cadrul unei adunări menite să omagieze pe victimele fostului regim, să facă elogiul lui Zilber, ideolog comunist, şi al lui Pătrăşcanu, cel care, ca ministru al Justiţiei, a iniţiat prigoana împotriva rezistenţilor.

Am renunţat să citesc restul textului pe care-l pregătisem. Cîţiva dintre cei de faţă au venit să mă asigure că nu sînt de acord cu atacul violent la care fusesem supus. Am simţit însă că mai toţi cei prezenţi mă privesc cu ostilitate. Nu am părăsit însă adunarea, ba chiar am participat la vizitarea fostului penitenciar de la Poarta Albă.

Semnificativă a fost apariţia în *România liberă* din 3 iunie a unei note iscălite de Nicolae Prelipceanu, cu titlul „Fiica Anei Pauker a asistat la simpozionul «Cartea de rezistenţă şi de detenţie» de la Constanţa". Mi-am dat seama că prezenţa mea şi a Taniei la această reuniune li se va fi părut unora o provocare foarte obraznică. Am decis ca pe viitor să fiu mai rezervat cînd e vorba de manifestări publice cu caracter politic.

Cîţiva ani de-a rîndul am frecventat la Institutul de Istorie „N. Iorga" şedinţele Laboratorului de istorie a mentalităţilor. Asemenea întîlniri erau organizate de cercetătoarea Iolanda Ţighiliu, care se străduia să asigure participarea istoricilor consacraţi sau debutanţi, precum şi a specialiştilor din alte domenii. Am prezentat aici cîteva comunicări, în care am căutat să pun în evidenţă reacţiile mediului românesc faţă de concepţiile şi instituţiile medicale moderne.

În octombrie 1997 am răspuns invitaţiei ce mi s-a făcut din Moldova de peste Prut de a ţine la Facultatea de Litere din Chişinău, în cadrul ciclului de conferinţe „Constantin Noica", o prelegere despre *Utopiile medicale.* Mă încurajase să fac această deplasare în capitala Basarabiei faptul că, în anul precedent, revista de cultură psihanalitică *Reverberaţii*, editată la Chişinău de Ion Moldovanu şi Luminiţa Ţîgîrluş, îmi făcuse plăcuta surpriză de a reproduce, în primul său număr, un paragraf din cartea mea *Freud şi psihanaliza în România.*

Se pare că expunerea i-a satisfăcut pe cei prezenţi în amfiteatru. Dar recunosc că nu m-am priceput să stabilesc, ca urmare a acestei reuşite, o legătură sufletească între mine şi auditoriul meu.

După 1990, cînd am fost de faţă la Colocviul Internaţional Hipocratic de la Madrid, nu m-am mai învrednicit să particip la reuniunile din aceeaşi serie. Înainte de evenimentele de la noi din decembrie 1989, invitaţiile ce mi se făceau la amintitele colocvii erau totdeauna însoţite de propunerea scutirii de taxe şi a cazării gratuite. Apreciindu-se, probabil, după revoluţia anticomunistă, că situaţia economică de la noi s-a ameliorat simţitor, nu mi s-au mai făgăduit nici un fel de înlesniri de către organizatorii reuniunilor. Întrucît nu posedam disponibi-

lităţile materiale trebuincioase şi, pe de altă parte, nefiind prea sigur de calitatea eventualelor mele contribuţii ştiinţifice, nu m-am mai înscris la asemenea manifestări.

Am renunţat la această atitudine de rezervă doar în 1999, cînd am răspuns pozitiv invitaţiei la Al X-lea Colocviu Internaţional Hipocratic, programat la Nisa. M-am grăbit să redactez pentru acea reuniune o comunicare despre *Raporturile dintre naturalul, normalul şi divinul hipocratic.* Împrejurările m-au împiedicat să fac deplasarea la Nisa, dar am fost înştiinţat că textul meu a fost citit în şedinţa de deschidere a lucrărilor.

Într-adevăr, primind, în iulie 2002, tipăritura cu materialele colocviului, am putut constata că expunerea mea a fost inclusă prima în primul volum. De altminteri, ea era singura, din cele peste 40 de comunicări publicate, care fusese redactată de un „hipocratid" din Europa de Est. Într-o scrisoare primită de la profesorul Antoine Thivel, principalul organizator al reuniunii, acesta a ţinut să precizeze că plasarea într-o poziţie privilegiată a contribuţiei mele s-a datorat faptului că textul respectiv putea servi ca introducere la întreaga dezbatere privind „normalul şi patologicul în Colecţia hipocratică".

În aceeaşi perioadă am fost solicitat să colaborez la volumul *Omul grec faţă de natură şi faţă de el însuşi,* editat în anul 2000 ca omagiu aceluiaşi Thivel. Am trimis atunci la Nisa un text intitulat *Persoana umană în lumina dinamismului vital hipocratic.* Mi-am îngăduit, printre altele, să afirm aici că „realismul funciar românesc", aşa cum fusese el definit de Mircea Vulcănescu, prezintă, datorită repulsiei sale faţă de supranatural şi încrederii sale într-o tendinţă spontană şi universală la autoreglare, multe afinităţi cu viziunea hipocratică.

*

Pe cît îmi stă în putinţă mă străduiesc şi acum, la vîrsta patriarhilor, să le fiu de folos celor care fac apel la mine pentru pregătirea sau finalizarea unor lucrări. Îi menţionez aici doar pe doi istorici de peste hotare.

Cu Francisco Veiga, cercetătorul barcelonez devenit curînd Paco, bunul nostru amic, m-a pus în legătură fiica mea Stela. Pe baza unor investigaţii efectuate în arhivele diplomatice din Spania, Franţa şi Italia, ca şi printre emigranţii politici români, Paco a elaborat sinteza *La mistica del Ultranacionalismo (Historia de la Guardia de Hierro),* publicată în 1989 de Universitatea Autonomă din Barcelona Bellaterra. Am citit-o cu deosebit interes, apreciind obiectivitatea notaţiilor privind evoluţia controversatului fenomen legionar. Din cartea lui Paco

am aflat multe lucruri ignorate pînă atunci de mine referitor la substratul social şi la tacticile fascismului românesc.

Cum era şi firesc, autorul acestei îndrăzneţe monografii a dorit ca publicul românesc să ia cunoştinţă de conţinutul ei şi să o judece. A venit deci în România şi a intrat în legătură cu valoroşi istorici, eu înlesnindu-i luarea de contact cu Editura Humanitas.

Fiindcă originalul spaniol al cărţii lui Francisco Veiga nu a fost întîmpinat la noi doar cu aprecieri pozitive, ci şi cu discrete comentarii ostile, mai ales din partea supravieţuitorilor vechiului extremism de dreapta, editura a tot amînat publicarea versiunii româneşti. Dar răspunzînd favorabil intervenţiei mele în vederea trimiterii acesteia la tipar, Gabriel Liiceanu mi-a cerut să redactez o notă a editurii pentru a servi drept cuvînt înainte al cărţii. Acest text urma să semnaleze meritele lucrării, formulînd totodată îndemnul ca cititorul să analizeze critic tezele expuse aici. Aşa se face că în nota nesemnată care deschide versiunea românească se exprimă nădejdea că dezbaterile pe care le va prilejui şi le va stimula lucrarea profesorului Veiga „vor asigura sistematic primatul adevărului istoric".

Şi astfel, în 1993, *Istoria Gărzii de Fier, 1919-1941. Mistica ultranaţionalismului* a intrat în librării, o a doua ediţie apărînd în 1995.

Prin forţa împrejurărilor, mai frecvente şi mai prelungite au fost întîlnirile mele cu Robert (Bob) Levy, istoric american născut în 1957. Părinţii lui, originari din Rusia ţaristă, se stabiliseră în S.U.A. curînd după Revoluţia din Octombrie. Cînd a fost ca Bob să aleagă subiectul tezei sale de doctorat în istorie, profesorul de la Universitatea din California, un imigrant polonez, căruia i s-a adresat, i-a recomandat să se ocupe de o temă mai puţin abordată: femeile din conducerea mişcării comuniste ruse. Sondajele pe care avea să le întreprindă n-au putut descoperi o personalitate feminină foarte reprezentativă printre fruntaşii bolşevici, iar pe de altă parte, perspectiva unui acces neîngrădit la documentele din arhivele sovietice era destul de îndoielnică. Magistrul său i-a propus atunci să trateze despre Ana Pauker, ceea ce Bob a acceptat de îndată.

L-am cunoscut pe Bob la Paris în 1991, cînd culegea informaţii despre eroina tezei sale de doctorat de la Maşa, sora Taniei, şi de la Michel Birnbaum, fiul Maşei (Vlad Pauker evitase să se implice într-o asemenea precară activitate documentară).

Tania şi cu mine am stabilit relaţii amicale cu doctorandul american în 1993, cînd el s-a instalat pentru cîteva luni în Bucureşti, unde

a cercetat sîrguincios arhivele şi a stat de vorbă cu multe zeci de persoane care o cunoscuseră pe Ana Pauker şi puteau relata despre atitudinile ei politice. Noi i-am pus la dispoziţie documente personale şi fotografii, arătîndu-ne dispuşi în permanenţă să răspundem, pe cît ne stătea în putinţă, la nedumeririle lui.

Am salutat şi noi, ba încă mult mai entuziaşti decît alţii, tipărirea în 2001, de către University of California Press, a cărţii lui Bob *Ana Pauker. The Rise and Fall of a Jewish Communist* (*Ana Pauker. Ascensiunea şi căderea unei comuniste evreice*). Ne-am dat seama că Ana n-ar fi fost de acord cu titlul lucrării, întrucît ea nu se considera a fi purtătoarea de cuvînt a unui revoluţionarism evreiesc, ci o comunistă româncă de origine evreiască. Dar nu e mai puţin adevărat că mai cu seamă experienţa culeasă în mediul evreiesc tradiţionalist, în care şi-a petrecut copilăria şi adolescenţa, a fost aceea care a determinat-o să adere la socialism şi apoi la comunism.

Este evident că lucrarea lui Robert Levy aduce o contribuţie importantă la stabilirea adevărului istoric referitor la poziţiile adoptate de Ana Pauker în perioada finală a activităţii ei de conducătoare politică. Rezultă cu prisosinţă, din documentele citate de Bob, inconsistenţa acuzaţiilor ce i s-au adus cum că ar fi iniţiat, împreună cu Vasile Luca, terorizarea maselor ţărăneşti pentru a grăbi colectivizarea agriculturii, cum că s-ar fi comportat ca o agentă imperialistă, încurajînd emigrarea evreilor în Israel, cum că ar fi patronat excese criminale vizînd intimidarea intelectualităţii româneşti.

Bob a reuşit să încheie cu Editura „Polirom" din Iaşi un contract pentru publicarea versiunii româneşti a cărţii sale. În decembrie 2001 a venit la Bucureşti în vederea definitivării tălmăcirii, cu care prilej am revăzut împreună cu el textul pregătit de traducătorii editurii. Într-o operaţie similară s-a angajat la Barcelona şi fiica mea Stela.

În primăvara lui 2002 a intrat în librării lucrarea lui Robert Levy *Gloria şi decăderea Anei Pauker*, editată de „Polirom" în condiţii foarte satisfăcătoare.

Am fost rugat în cîteva rînduri să mă interesez de posibilitatea tipăririi aici, în ţară, a unor producţii literare sau istorice în limba română ale prietenilor din străinătate. În situaţia existentă n-am reuşit să-i fiu de folos decît doctorului Nestor Pallade din Düsseldorf, pe care l-am pus în legătură cu editorul Ion Monafu. Acesta i-a publicat trei volume de memorialistică „literaturizată", mai cu seamă însemnări de călătorie: *Pasăre călătoare* (1996), *A doua din stol* (1997) şi *Mobile*

de familie (1998). Pentru ultima am fost invitat să scriu o prefață. M-am executat cu plăcere, fiindcă apreciez harul de prozator al străvechiului meu amic (ne cunoaştem de la U.T.C., din 1944…). Şi am fost extrem de bucuros să constat că, după accidentul cerebral pe care l-a avut la Bucureşti, unde venise cu ocazia lansării *Păsării călătoare*, şi-a păstrat neafectată capacitatea de realizare artistică.

În pofida angajamentelor pe care mi le-am luat în repetate rînduri de a învăța să scriu la maşină şi să folosesc în mod curent computerul, n-am fost în stare să-mi însuşesc atare deprinderi, aşa că trebuie să apelez în continuare la serviciile dactilografelor. Am fost totdeauna mulțumit de calitatea dactilogramelor confecționate de Beatrice Magder, o persoană cultă şi conştiincioasă.

În ultima vreme mă adresez în acest scop amabilei şi devotatei Mioara Georgescu, din colectivul de istoria medicinei în care am activat şi eu pînă în 1986.

Iar pentru introducerea în computer a acestor „notații autobiografice“ mi-a dat concursul Berta Alexe.

19
CĂTRE FINALUL PARTIDEI

Apropierea vîrstei de 70 de ani a coincis pentru mine cu apariţia unor procese patologice care m-au obligat să mă internez, pentru prima oară în viaţă, într-un spital. După ce l-am consultat pe prietenul meu doctorul Dragoş Momiceanu, am fost operat, în 1988, de doctorul Nicolae Noica, la Clinica de urologie de la Spitalul Panduri, pentru o leziune tuberculoasă a epididimului.

La cîţiva ani după aceea m-au necăjit tot mai mult durerile de şale, cu iradieri în membrele inferioare. Investigaţiile la care am fost supus au evidenţiat o stenoză a canalului rahidian lombar. Intervenţia chirurgicală efectuată în 1994 de doctorul Gheorghe Panoza, la Spitalul clinic „Dr. Bagdasar", a confirmat prezenţa unei hernii de disc lombare drepte. Păstrez totuşi o plăcută amintire acestei spitalizări, în cursul căreia am lucrat cu spor la traducerea cărţii Elisabethei Roudinesco *Istoria psihanalizei în Franţa.*

Curînd aveau să mă încerce crize de hipertensiune arterială, descoperite de nepoata mea medicinista Aina, cu ocazia unei explorări curente. Tratamentul pe care mi l-a prescris profesorul Pompiliu Popescu, coleg al meu de facultate, mi-a asigurat o relativă normalizare a tensiunii. Dar cu timpul, aveam să constat că devenisem hipotensiv, lucru evident mai ales în prima parte a zilei, cînd mă simţeam pleoştit şi tras către somn. Recurg acum la medicaţie doar cînd constat oscilaţii nitel îngrijorătoare ale tensiunii. Altminteri mă mulţumesc ca, în fiecare dimineaţă, să înghit o minusculă tabletă de aspirină, cînd îmi iau şi porţia de fulgi de ovăz.

În primăvara lui 2000 a trebuit să mă operez, pentru cataractă, pe rînd, la ambii ochi. I-am fost recunoscător doctorului Cristian Moraru pentru promptitudinea deplinei recuperări a vederii după intervenţii care n-au necesitat nici o zi de internare în clinica lui particulară. Citesc acum fără ochelari.

Am fost alături de Tania în încercările prin care a trecut şi ea cu ocazia extirpării veziculei biliare, a operaţiilor de cataractă, a tratamentelor antireumatice şi pentru stimularea circulaţiei cerebrale, dar mai cu seamă atunci cînd, la începutul lui 2002, a suferit, la un interval de trei luni, două fracturări ale antebraţului stîng.

Tania şi cu mine am sărbătorit, la 13 august 1999, „nunta de aur", prilej cu care copiii şi nepoţii, precum şi rude şi prieteni din ţară şi din străinătate au fost oaspeţii noştri la Vălenii de Munte. Cu toţi au admirat trăinicia legăturii noastre conjugale, care n-a făcut decît să se consolideze străbătînd grelele încercări care ne-au fost hărăzite de-a lungul unei jumătăţi de secol.

Dacă atunci cînd am împlinit 75 de ani, evenimentul a fost marcat în cursul unei şedinţe a Societăţii de Istoria Medicinei – Filiala Bucureşti, la care profesorul N. Marcu a rostit un elogiu, iar doctorul V. Manoliu, sosit de peste Ocean, mi-a dăruit o medalie anume confecţionată de el, sărbătorirea celor 80 de ani ai mei a luat o neaşteptată amploare. Cel care a pus la cale festivitatea, fără să-mi ceară acordul sau măcar să mă prevină, a fost biologul Alexandru Marinescu, din conducerea Muzeului de Istorie Naturală „Gr. Antipa", cercetător plin de iniţiativă, cu care colaborasem fructuos în cîteva rînduri.

Abia programul tipărit al „sesiunii de comunicări ştiinţifice" de la 14 mai 2002, organizată în cinstea mea de Comitetul Român de Istoria şi Filozofia Ştiinţei şi Tehnicii de pe lîngă Academia Română, m-a informat despre ordinea de zi a reuniunii. Însoţit de Tania şi de nepoata mea Zinca Niculescu-Călin, m-am înfăţişat la data fixată (care, inexplicabil, anticipa cu mai mult de o lună aniversarea mea) în amfiteatrul Bibliotecii Academiei, unde s-au adunat cîteva zeci de persoane, cunoscute sau necunoscute mie. A prezidat academicianul Mihai Drăgănescu şi au prezentat comunicări Paul Cernovodeanu, Nicolae Marcu, Matei-Radu Marinescu şi Sanda Hondor, referindu-se la lucrările mele din diferite sectoare ale istoriei medicinei. S-au citit scrisori omagiale primite de la Elisabeth Roudinesco şi de la Vasile Manoliu. Dintrei cei de faţă au mai luat cuvîntul craioveanul Mihai Scheau şi ieşeanul Constantin Romanescu. Acestora li s-a adăugat doctorul Şerban Milcoveanu, care a ţinut să arate că mă stimează în mod deosebit, deşi ştie că nu-i împărtăşesc vederile naţionaliste (adică legionare).

Mulţumindu-le tuturor pentru declaraţiile de simpatie şi preţuire, mi-am permis să fac cîteva mărturisiri, începînd cu aceea că o asemenea manifestare mă tulbură, deoarece nu sînt defel obişnuit să mi se

acorde în public atîta atenţie binevoitoare. Am amintit apoi unele din dificultăţile cărora am avut să le fac faţă în cariera de istoric, ca urmare a statutului meu politic de pînă mai ieri. M-aş fi întins prea mult la vorbă dacă şedinţa nu ar fi fost ridicată, căci se făcuse tîrziu...

Din înregistrările efectuate atunci, Alice Ţuculescu, redactoare a *Vieţii medicale*, a reprodus fragmente care i s-au părut mai semnificative, cărora le-a adăugat comentariile sale. Iată-mă ocupînd o pagină şi ceva, intitulată alarmant *Dr. Gheorghe Brătescu – reper în istoriografia medicală,* din numărul de la 14 iunie 2002 al gazetei, cu reproducerea cîtorva fotografii, printre care una în care apar alături de Gellu Naum.

Şi totul se datorează numai faptului că am supravieţuit regimului comunist românesc...

În anii de după aşa-numita Revoluţie, preocuparea mea statornică şi acaparatoare a fost cea a redactării unor lucrări de interes iatroistoriografic, majoritatea puse la cale de multă vreme, dar pe care împrejurări neprielnice mă împiedicaseră să le realizez. În paginile precedente le-am amintit pe cele mai importante din acele lucrări.

De o reînnoire a tentativelor mele de a mă consacra creaţiei literare nu a mai fost vorba în ultimele decenii. Îmi dădeam seama că, la vîrsta aceasta, nu voi mai reuşi să pun pe hîrtie texte destul de merituoase.

Am refuzat de aceea propunerile insistente ale unora de a mă înscrie în Asociaţia Medicilor Scriitori, chiar cînd în titulatura organizaţiei a apărut adaosul „şi Publicişti". La fel, n-am răspuns preaamabilei invitaţii a unui responsabil al filialei bucureştene a Uniunii Scriitorilor de a completa un formular de adeziune, dîndu-mi asigurări că se va rezolva favorabil cererea mea. Se vede că sînt prea orgolios ca să accept o asemenea pomană.

În permanenţă m-am socotit şi mă socotesc dator să mă interesez de bunul mers al Societăţii de Istoria Medicinei, mai cu seamă că mă îngrijorează necontenita reducere a numărului participanţilor la şedinţele filialei bucureştene. Am prezentat la aceste şedinţe dări de seamă şi rapoarte, dar şi comunicări legate de problematica abordată în cercetările la care mă găseam antrenat. După aproape 50 de ani de activitate necurmată în societate, m-am deprins să fiu tratat aici cu oarecare reverenţă, ca şi cu îngăduinţă.

*

Cît privește viața de fiecare zi, apreciez privilegiul de care dispun în calitate de pensionar de a nu mai fi obligat să mă scol cu noaptea în cap. Mă nemulțumește însă faptul că nu reușesc să-mi impun un program disciplinat de lucru.

Am băgat de seamă că, pe măsura trecerii timpului, calc mai rar prin librării și cumpăr tot mai puține cărți. Teancurile de volume zăcînd la noi acasă lîngă pereți, deoarece nu mai încap în rafturile vechi și noi ale bibliotecii, mă îndeamnă să-mi înfrînez impulsurile de colecționar.

La teatru și la cinematograf mergem din ce în ce mai rar, lucru pe care Tania mi-l reproșează, amintindu-mi că „pe vremuri" eu aveam inițiativa frecventării asidue a unor atare spectacole. Să fie aceasta manifestarea unei comodități și a unei apatii invocînd pretextul că actuala producție de filme este în asemenea măsură dominată de interesele comerciale, încît cu greu cinematografia mai poate fi considerată o „a șaptea artă"? Pe de altă parte, punerile în scenă teatrale urmăresc cu atîta consecvență mai ales să șocheze, în dauna sensurilor spirituale ale pieselor, încît am impresia că eforturile creatoare ale dramaturgilor sînt nesocotite cînd e vorba de pus în valoare cu orice preț ingeniozitatea regizorului. Deziluzii asemănătoare mi-au prilejuit în ultimii ani și expozițiile de arte plastice.

La televizor urmăresc cu regularitate jurnalul de actualități de la ora 19 de pe România 1 și uneori emisiuni de discuții și comentarii, precum cele ale lui Silviu Brucan, Stelian Tănase și ale cîtorva altora. Am devenit cumplit de alergic la telenovele și chiar la concertele de „muzică nouă".

Sîntem abonați la *România liberă*, precum și la *România literară*, *Observator cultural*, *22*, *Adevărul literar și artistic*, *Dilema* și *Viața medicală*. După lectură, trimit unele reviste Stelei, la Barcelona, iar pe altele le predau lui Alfred Reiner, aici. Sonio Beneș mi-a făcut un abonament la *The New York Review of Books*, pe care însă nu sînt capabil să o parcurg cumsecade. Din cînd în cînd îmi ajung sub ochi unele săptămînale franțuzești, din care însă deslușesc destul de anevoie aspectele specifice ale vieții politice și culturale ale Occidentului contemporan.

Mă simt cumva departe de ce se întîmplă azi în lume, ceea ce nu mă împiedică să contemplu din cînd în cînd peisajul fascinant al neașteptatelor și adesea amenințătoarelor înnoiri ce par să vestească dizolvarea formelor de civilizație cu care m-am deprins.

*

S-ar părea că, pe măsură ce înaintez în vîrstă, locuinţa părintească de la Vălenii de Munte capătă mai multă importanţă pentru mine. Mă leagă afectiv de ea nu numai amintiri din copilărie sau din prima tinereţe, dar şi impresiile culese în cursul vacanţelor petrecute aici cu Tania şi copiii noştri, iar mai de curînd, cu nepoţii noştri.

După moartea mamei, răspunderea casei şi grădinii din Văleni a fost preluată de sora mea Ţica şi mai cu seamă de Nicu Burghele, soţul ei, acesta intrînd în legătură cu autorităţile locale, faţă de care se bucura de o anumită trecere, dat fiind şi prestigiul său de practician ortoped. Eu mă mulţumeam să achit obligaţiile băneşti ce-mi reveneau pentru impozite, cultivarea livezii, reparaţii şi amenajări.

Lucrurile s-au schimbat radical începînd din 1994, cînd, pensionîndu-se, verişoara mea Lizica Hevet şi-a părăsit locuinţa din Bucureşti pentru a se instala la noi, la Văleni, unde din primul moment s-a simţit la ea acasă. Tania şi cu mine am proclamat-o „castelană" vălenară, plini de recunoştinţă pentru ceea ce ea întreprinde cu mare sîrguinţă în vederea îmbunătăţirii condiţiilor de locuire şi a îngrijirii grădinii.

În noua conjunctură am preluat personal unele obligaţii ţinînd de administrarea proprietăţii vălenare.

Starea sănătăţii Ţicuşoarei s-a deteriorat încontinuu de-a lungul ultimului deceniu. A fost nevoie de intervenţii chirurgicale pentru înlăturarea ameninţării unor proliferări maligne sau pentru redresarea funcţională a aparatului ei circulator. La începutul verii lui 2000 a trebuit să se interneze la Spitalul Fundeni, în vederea corectării unor deficienţe survenite la nivelul sistemului coronarian. Am vizitat-o în salonul torid al secţiei de terapie intensivă, unde era adăpostită, şi am citit în tăcerea ei o resemnare de rău augur. Peste cîteva zile am asistat înmărmurit la înhumarea Ţichii în parcela familiei N. Burghele de la Cimitirul Reînvierea.

Nu mă pot convinge că sora mea nu mai este acum printre noi şi că nu-i voi mai putea cere lămuriri despre situaţii din trecut pe care le-am cunoscut doar noi doi. Ea mi-a arătat fără încetare dragoste şi bunăvoinţă, căutînd cu discreţie să ne fie cît mai de folos mie şi alor mei în dificilele împrejurări prin care am trecut. În ultimii ani devenise cea mai bună prietenă a Taniei, cu care zilnic avea măcar o scurtă convorbire telefonică.

După dispariţia Ţichii, am fost de faţă la sfeştania dezvelirii unei plăci de marmură cu inscripţia „Casa memorială Dr. Maria (Ţica) Brătescu-Burghele", plasată pe faţada imobilului din Văleni de care acum dispune, în regim de „uzufruct viager", cumnatul Nicu. Curînd

după aceea s-a ajuns la situaţia de a întrerupe legăturile cu Nicu Burghele, care devenise extrem de agresiv, mai ales faţă de Tania, imputîndu-ne, printre altele, că nu-i recunoaştem calitatea de „salvator" al proprietăţii noastre vălenare, ameninţată cu confiscarea de către regimul comunist.

Un alt eveniment petrecut la Vălenii de Munte a fost cumpărarea de către verişoara mea Florica Brătescu, stabilită în Elveţia, la Neuchâtel, a unui imobil vecin cu casa mea părintească. Florica intenţiona să transforme acest imobil într-o locuinţă de vacanţă pentru ea şi fratele ei Uţică.

Din nefericire, Uţică avea să se instaleze în anul 2000 la Văleni nu ca vilegiaturist, ci pentru a fi îngrijit în permanenţă de Lizica, deoarece după decesul din 1993 al soţiei sale Amelica, marea lui ocrotitoare şi mereu primitoarea noastră amfitrioană, a prezentat o tot mai îngrijorătoare insuficienţa cardiopulmonară. Am fost impresionat să constat că progresiva lui decădere psihofizică se însoţea totuşi de o exaltare a vechii sale porniri către autoironizare. Uţică nu voia să se lase dominat de sentimentul panicii.

În iunie 2001, Andrei A. Brătescu a încetat din viaţă şi a fost îngropat în spaţiul rezervat familiei doctorului Gh. Brătescu în cimitirul vălenar. Astfel m-a părăsit încă un nepreţuit partener sau măcar martor al întregii mele existenţe.

Iar în urma decesului iubitului său frate, Florica a hotărît să pună în vînzare proprietatea pe care o achiziţionase de curînd.

Pentru mine, Vălenii de Munte au rămas la fel de ospitalieri ca totdeauna, numai că, în ce mă priveşte, ospitalitatea aceasta a devenit aproape anonimă. Vreau să spun că acum nu mai cunosc pe nimeni din oraşul meu natal şi nu mă mai cunoaşte nimeni. Despre tata, doctorul Gheorghe Brătescu, şi despre mama, învăţătoarea Miţa Brătescu, abia îşi mai amintesc unii bătrîni. Colegii mei de şcoală primară pe care-i mai ştiu în viaţă, Titi Ionescu şi Ionel Teodorescu, au trebuit să părăsească localitatea, căci, pentru a face faţă neputinţelor vîrstei, s-au alăturat copiilor instalaţi pe alte meleaguri.

Există totuşi o excepţie: frizerul Sandu Răducanu, cu cîţiva ani mai tînăr decît mine, este foarte bucuros să mă tundă gratis cînd mă aflu la Văleni...

La cursurile de vară ale Universităţii Populare „N. Iorga" cu greu mai poţi regăsi ceva din atmosfera ce domnea aici pe vremea cînd

ilustrul ctitor patrona instituția. Prezența an de an a nonagenarului Constantin R. Vasilescu, fost secretar al Universității Populare acum șase-șapte decenii, nu este suficientă pentru a reînvia elanurile ce-i însufleţeau pe vechii cursanți. Am admirat devotamentul pe care-l manifestă față de această instituție „iorghistă" academicianul Mircea Maliţa, istoricul literar Valeriu Rîpeanu, doctorul Constantin Găucan și alții, dar este firesc ca profilul spiritual al noii universități de vară să se fi modificat radical la acest început de secol. Și nici eu nu mai sînt cel care audiam prelegerile din perioada interbelică.

Am băgat de seamă cînd străbat uneori străzile Vălenilor că, peisajului real din fața mea, îi suprapun viziunea celui pe care-l cunoscusem în copilărie. Mă reîntîlnesc în imaginație cu clădiri dragi mie, care între timp au fost dărîmate, și cu grădini și maidane pe care acum se înalță hărăbăi de blocuri. Constat însă că această dedublare nu-mi stîrnește sentimente dureroase, ci doar o dulce melancolie.

În vacanțe, cutreier mai în fiecare seară, însoțit de Tania, vreun colț din tîrgul meu de baștină. Nu îndrăznesc, ca pînă mai ieri, să urc pe dealurile de peste Teleajen, deși îmi face cu ochiul o poiană pătrată de pe coastele împădurite dinspre nord-est, poiană pe care am botezat-o „Batistuța". Cum să cred că nu voi mai călca niciodată pe Batistuța mea?...

Tot timpul îi simțim alături pe copiii și nepoții noștri de departe. De fapt, ne-am revăzut destul de des, fie venind ei la Bucureşti și la Văleni, fie noi dînd raite prin țările lor.

Stela ne-a cam îngrijorat din cauza prelungirii șomajului său. Am fost însă încredințat că face față trebuințelor ei și ale fiicei sale Aina prin efectuarea de traduceri și operații redacționale. Mă încîntă faptul că este foarte ospitalieră cu românii care ajung la Barcelona. Se interesează de evenimentele de la noi din țară, urmărind cu regularitate pe Internet relatările de presă, se străduiește să-și procure cărți și periodice românești și chiar s-a întîmplat să publice cîte ceva în revistele noastre.

Aina-Maria a urmat cu sîrguință cursurile uneia dintre facultățile de medicină barceloneze. M-a încîntat să primesc de la ea în 1996 un referat multigrafiat, în care, împreună cu o colegă, a făcut „comentarii la Corpusul hipocratic", bazîndu-se, așa cum consemnează în bibliografie, și pe scrierile mele.

Ainei îi revine de asemenea meritul de a fi revoluționat sistemul nostru familial de comunicare prin inițierea Taniei (căci eu m-am do-

vedit a fi un jalnic refractar la însuşirea tehnicilor actuale) în secretele e-mailului.

La scurtă vreme după „Revoluţie", Tudor a zăbovit o vreme la Bucureşti, trimis de patronul său francez să construiască, în apropierea Aeroportului Otopeni, un depozit de mărfuri. După multe osteneli şi necazuri a terminat lucrarea, dar, luînd cunoştinţă de corupţia ce domnea aici în administraţie şi în mediile de afaceri, a decis să amîne pentru vremuri mai bune punerea în aplicare a planului său de conlucrare franco-română în domeniul construcţiilor.

Dincolo de orice a rămas credincios limbii române, căci aceasta este limba în care scrie producţiile sale în proză, transfigurînd mai cu seamă experienţa de viaţă din perioada primei sale tinereţi. Am fost uimit să constat, citindu-i textele manuscrise, cu cîtă subtilitate analizează reacţiile psihologice ale eroilor săi şi comentează situaţii aparent banale. M-a întristat de aceea nereuşita mea de a obţine publicarea unui roman al său din fondurile alocate literaţilor din diaspora de către Fundaţia Culturală Română.

Spre compensare, mă încîntă naivele picturi avangardiste ale lui Tudor şi ale companionilor săi de pe vremuri din „cenaclul 2 Joi", expuse acum pe pereţii locuinţei noastre vălenare.

În felurite împrejurări am apreciat seriozitatea nurorii noastre Mioara, atît pe planul managementului familial, cît şi pe al celui profesional.

Am fost destul de afectaţi aflînd că Matei, nepotul nostru, a trebuit să întrerupă studiile medicale, nereuşind să facă faţă unor extrem de pretenţioase obligaţii şcolare. Ne-am consolat însă cu gîndul că ocupaţia de economist i se potriveşte mai bine decît cea de medic, întrucît este mai puţin acaparatoare. Am în vedere faptul că adevărata vocaţie a lui Mateuţă pare să fie cea de muzician, executant şi compozitor de „muzică tînără".

Fiica noastră Irina se declară mulţumită că îşi cîştigă existenţa lucrînd în domeniul imprimeriei computerizate. Duce un trai civilizat şi se înţelege excelent cu soţul ei, matematicianul Jordi Valero, cu cei doi copii ai săi, Ioana şi Arnau, cu toată lumea din jur. De cîtăva vreme studiază limba rusă, ocupaţie care, eventual, se înfăţişează ca un omagiu adus mamei sale.

Ioana, viitoarea arhitectă, are preocupări artistice: a scris versuri, iar în pictură vădeşte o deosebită sensibilitate coloristică. Ca liceană s-a îngrijit, împreună cu cîteva prietene, de apariţia unei reviste avangardiste, *La cosa en si* (*Lucrul în sine*). Cerîndu-mi colaborarea, pe

cînd mă aflam în 1998 la Barcelona, i-am oferit un text pe care l-am intitulat *Emil Nolde şi armonia violenţei*, cronică la o impresionantă expoziţie de pictură. Am semnat cronica J. (Jordi = Gheorghe) Lisăndreanu, invocîndu-i astfel pe strămoşii mei Lisăndreni, din Comoara-Vlaşca.

Cît despre studentul Arnau, el şi-a cheltuit forţele urmînd în paralel cursurile facultăţii de geografie şi pe cele ale unei şcoli de tehnici audio-vizuale aplicate în teatru şi cinematografie. A şi obţinut angajamente temporare ca operator de cameră la punerile în scenă ale unor importante teatre barceloneze.

Aflînd că Tania nu mai face faţă obligaţiilor gospodăreşti în urma unor fracturi ale antebraţului stîng, Arnau a venit la Bucureşti măcar pentru două săptămîni, în care împrejurare a dovedit multă pricepere şi în tehnicile culinare.

Cînd ne gîndim la destinul nostru, Taniei şi mie aproape că nu ne vine să credem că am fost atît de norocoşi avînd parte doar de copii şi nepoţi sănătoşi, oameni de treabă, talentaţi şi permanent preocupaţi de buna stare şi de confortul nostru sufletesc. Ba încă, în ultima vreme, fetele noastre au delegat prietene bucureştene, precum Zoe Bălan sau Sanda Socoliuc, să ne facă tot felul de servicii, mai ales ajutîndu-ne să rezolvăm unele probleme casnice.

Grijă pentru noi manifestă şi rudele noastre de departe Mira şi Vlad Pauker sau Marie (Maşa) şi Martin Birnbaum; o foarte eficientă atenţie ne-o acordă fiul ultimilor – Michael (Mircea) Birnbaum şi soţia acestuia Anne Grjebine.

Ne dă mereu semne de simpatie Dan Pecket, nepot al Taniei aflat în Israel.

Deşi rîndurile celor apropiaţi nouă se tot împuţinează, nu s-ar putea spune că am fi ameninţaţi să rămînem singuri.

Dacă e adevărat că în ultima vreme ne-au părăsit rude dragi precum Mihai (Mache) Zamfirescu, Lidia şi soţul ei Mircea Berechet sau Serghei Alîi-Arosov, păstrăm o continuă legătură afectuoasă cu fratele Taniei – Sandu Pauker şi soţia lui Rodica, de la Braşov, sau cu nepoţii mei, pe linia Brăteştilor, profesoara de istorie Zinca Niculescu-Călin şi biologul Ştefan (Fănel) Popescu-Vifor.

De curînd am înviorat relaţiile cu verişoara (de fapt, mătuşa) Taniei, doctoriţa Mariana Pauker şi soţul acesteia, profesorul doctor Constantin (Costache) Gh. Dimitriu.

Primim veşti de la Andrei Apostol, care a dobîndit oarecare celebritate fiind arestat abuziv pe cînd participa la o demonstraţie împotriva terorii exercitate de organizatorii mineriadelor; s-au tipărit atunci afişe care cereau eliberarea lui, desigur fără să se precizeze că portretul reprodus pe afişe este al nepotului Anei Pauker...

Pămînturile moştenite de mama la Cuib şi la Bătrîni-Poseşti am hotărît să le dăruiesc nepoţilor mei dinspre partea lui nenea Traian Ionescu, copiii verişoarelor în fiinţă Minodora şi Aurica şi ai verilor decedaţi Georgică şi Iulia. Cei mai activi la efectuarea demersurilor pentru recuperarea acestor pămînturi s-au arătat a fi Radu Lungu şi Mihai Popescu.

Ne îngrijim să nu pierdem contactul cu Lina Alîi-Arosov, cumnata noastră de la Chişinău.

Dintre prietenii dispăruţi îl amintesc mai întîi pe Dumitru (Mite) Bojin, cel care mi-a fost ca un frate şi la bine, şi la rău. El a decedat în 1994, iar cu un an înainte ne părăsise Elisabeta (Ţuţi), minunata lui soţie, cu care, în ultima vreme, ducea un trai foarte cuviincios, după ce un şir de zburdălnicii ale amicului meu periclitaseră căsnicia lor, binecuvîntată cu doi copii de ispravă, Emil şi Camil. Despărţirea de Mite mi-a prilejut o tăcută şi îndelungă durere.

A plecat dintre noi şi scriitorul Mircea Sântimbreanu, căruia îi aduceam, la înapoierea din fiecare călătorie în Occident, cîteva testele cu ace de undiţă nr. 5. Mircea îmi mulţumea trimiţîndu-mi salutări (uneori înscrise într-un catren plin de umor) de pe unde se ducea la pescuit.

Despărţirea de atît de stăruitorul meu frecventator de pe vremuri Alfons Gutman (Căţelul Toby, cum îi spuneau ai mei, după ce el îmi dăruise cărţulia antisionistă a lui I. Ludo *Soldatul căţelului Toby)* a decurs într-un mod neobişnuit. Căsătorindu-se, autoritara lui soţie i-a interzis să continue legăturile cu vechii tovarăşi de idei (căci Fonsi fusese pe rînd sionist, comunist şi colaborator al serviciilor de informaţii – cele româneşti sau cele sovietice? -, din nou sionist). Cu puţin înaintea decesului său, l-am întîlnit într-un autobuz, dar fiindcă era împreună cu vigilenta-i nevastă, ne-am mulţumit să schimbăm un salut rece.

În ultimii ani ai vieţii lui m-am apropiat şi mai mult de Victor Săhleanu, în care am recunoscut pe unul dintre cei mai valoroşi gînditori şi organizatori ştiinţifici de la noi. Interesul niţel naiv pe care-l manifesta pentru parapsihologie şi medicina heterodoxă de toate speciile

nu ştirbea din valoarea lucrărilor sale de antropologie sociobiologică şi culturală. Din convorbirile noastre mi-am dat seama ce efecte distrugătoare au avut asupra moralului său mizeriile şi persecuţiile la care a fost supus de regimul comunist; mai cu seamă fiindcă făcea parte din categoria acelor oameni de elită care simt nevoia recunoaşterii publice a superiorităţii lor.

Rămînînd singur după sinuciderea fiicei sale, prietenul şi colegul meu de facultate Ştefan I. Niculescu a devenit neliniştit în privinţa sorţii colecţiilor de bibliofilie şi de arte plastice pe care le moştenise şi le îmbogăţise. De cîteva ori ne-a invitat pe Tania şi pe mine să constatăm cît de bine a reuşit să inventarieze şi să rînduiască aceste colecţii. În vara lui 2000 am asistat, fără să fi fost prevenit, la o scenă memorabilă. Mă dusesem să-l vizitez pe Ştefan, internat într-un salon al secţiei de terapie intensivă a Spitalului de Urgenţă. L-am găsit pregătindu-se să le vorbească unor medici şi asistente care-i înconjurau patul. Băgînd de seamă că nu mi-a remarcat prezenţa, am decis să stau deoparte şi să ascult cutremurătorul discurs prin care amicul meu aducea un omagiu înaintaşilor din familiile Maniu şi Niculescu, ca apoi să formuleze dispoziţii testamentare. Doar după ce a terminat de vorbit m-am apropiat de el, cel care sufleteşte părea însă că nu se mai află pe lumea aceasta. Am acceptat, desigur, să contrasemnez ca martor textul pe care tocmai îl dictase.

La Cimitirul Evreiesc de pe Şoseaua Giurgiului unde urma să asist la înhumarea doctorului Bernard Barhad, mi s-a propus să iau cuvîntul, ca unul ce mă aflasem în contact, timp de cîteva decenii, cu dispărutul. Am amintit atunci de legăturile noastre din perioada studenţiei uteciste şi mai ales din vremea cînd Barhad, director al Institutului de Igienă din Bucureşti, m-a ocrotit pe cît i-a stat în putinţă şi mi-a înlesnit să tipăresc cîteva importante culegeri de articole medico-istorice.

O disperantă senzaţie de iremediabil m-a cuprins atunci cînd, la 27 septembrie 2001, s-a stins din viaţă Gellu Naum, pe care ajunsesem să-l consider un fel de mentor moral: de cîteva ori am renunţat la un anumit comportament zicîndu-mi că Gellu n-ar fi fost de acord cu el.

De-a lungul anilor i-am întîlnit cu regularitate pe Gellu şi pe Lygia la Bucureşti şi la Comana, ba chiar şi în străinătate, de pildă la Berlin şi Paris.

Adeseori l-am ascultat cu multă emoţie pe domnul Gellu citindu-ne recentele lui producţii poetice, înainte de a le preda spre publicare. Dar, din nefericire, asemenea ocazii sărbătoreşti aveau să survină tot

mai rar, deoarece declinul marelui meu prieten era evident, începînd cu incapacitatea lui de a se mai deplasa chiar prin preajma casei. Mi-a fost dat să-l vizitez în timpul internării lui la Spitalul „Elias" şi să observ cu tristeţe cît de anevoioasă devenise închegarea unei simple conversaţii cu el.

L-am condus pe ultimul drum întrebîndu-mă ce ar fi spus „pohetul" suprarealist văzînd cum oficialităţile cele mai înalte îi aduc omagii şi cum i se dau zgomotoase onoruri militare. Am fost impresionat de avalanşa care a urmat a articolelor elogioase dedicate lui Gellu, apărute sub semnătura unor personalităţi consacrate, dar şi a multor necunoscuţi. De ce toţi aceştia au aşteptat moartea lui ca să-şi exprime adînca admiraţie pentru poetul român candidat la Premiul Nobel?

După decesul din august 1992 al Nuţei Wald, Ricu şi-a impus un total dezgust de viaţă. Mai ales cînd a suferit repetate intervenţii chirurgicale pentru îndepărtarea tumorilor care-i apăruseră la vezica urinară şi cînd motilitatea i-a fost afectată datorită unei miopatii progresive, îi blestema întruna pe medici fiindcă refuză să le aplice tehnicile eutanasiei voluntare celor a căror existenţă devine un chin. Zadarnic îi făceam elogiul delectărilor spirituale şi al senzaţiilor înviorătoare pe care le procură trăirea conştientă, atrăgîndu-i atenţia, spre exemplificare, asupra splendorii apusului de soare ce putea fi urmărit, chiar în acel moment, prin fereastra camerei sale. Asemenea încercări ale mele de a-i reaprinde dragostea de viaţă nu aveau alt efect decît să-l înfurie şi mai tare.

Mahmureala agresivă a lui Ricu nu s-a potolit nici cînd Ruxandra Wald-Iacob, fiica lui, a venit în vizită din S.U.A., aducîndu-i şi pe cei doi copii ai ei.

Ricu a avut totuşi parte în perioada aceasta de cîteva înalte satisfacţii.

Un grup de tineri intelectuali cu preocupări creatoare, printre care Valentin Protopopescu şi Dorin-Liviu Bîtfoi, l-a frecventat în 1993-1995 pentru a închega, sub îndrumarea lui, îndrăzneţe discuţii libere pe teme filozofice. Preluînd înregistrările realizate cu reportofonul, Bîtfoi avea să multigrafieze incitantul volumaş *Întîlnirea cu Wald – mic jurnal enciclopedic*, în care se întîlnesc schimburi de păreri pînă şi despre cartea mea *Freud şi psihanaliza în România.*

Editura „Hasefer" i-a publicat lui Henri Wald, în acest răstimp, cîteva volume, eseuri şi culegeri de articole, axate în special pe preocuparea punerii în valoare a fondului raţional al iudaismului. Căci

dacă amicul meu n-a încetat niciodată să se considere ateu militant, era dispus acum să admită că religia mozaică se distinge printr-o anumită repulsie față de mistică și de supranatural.

Ricu nu s-a arătat însă prea mișcat de tipărirea în anul 2000, de către Editura Crater și sub îngrijirea lui Marin Diaconu, a volumului *Laudă diferenței*, reunind opiniile unor oameni de cultură despre concepțiile filozofico-metodologice și comportamentul său în viața socială. Mi s-a cerut și mie părerea, ca unui prieten apropiat al lui; m-am străduit să pun în lumină cîteva dintre onorabilele sale trăsături psihologice.

Am urmărit înverșunarea cu care, în ultimii ani, Ricu se așeza la masa de lucru, lua cu greu pixul în mîna crispată și scria cîteva fraze, după care trebuia să se întoarcă în pat, căci degetele îi obosiseră peste măsura. Revenea la masă peste cîtva timp, așa că redactarea unui destul de scurt articol se prelungea și două zile. Textele sale erau predate printr-un intermediar la *Adevărul literar și artistic*, la *Realitatea evreiască* sau la alte periodice, bucurîndu-se totdeauna de o bună apreciere din partea redacțiilor și a cititorilor. Ceea ce nu-l împiedica pe Ricu să mă întrebe anxios, după publicarea fiecărui asemenea articol, dacă din lectura lui nu s-ar putea cumva deduce că autorul s-a cam ramolit...

Ultimul său an de viață a reprezentat pentru el un adevărat calvar. Pe rînd, n-a mai fost în stare să părăsească locuința, apoi nici să coboare singur din pat și, în sfîrșit, nici măcar să se întoarcă de pe-o parte pe cealaltă.

După încetarea din viață a lui Ricu, la 14 iulie 2002, protectorul său în publicistică Alexandru Singer mi-a cerut telefonic, din partea organizatorilor ceremoniei de înhumare, să rostesc un cuvînt omagial la cimitir: „Veți fi doi vorbitori – a precizat el -, dumneavoastră în numele prietenilor evrei, iar domnul Liiceanu în numele neevreilor." Pînă la urmă am fost recunoscut și eu ca neevreu, dar în modesta mea intervenție am accentuat asupra dualității viziunii lui Wald: se manifesta ca evreu, cînd plasa vorbirea la temelia gîndirii (vezi biblicul: „La început a fost Cuvîntul"), și ca român, cînd respingea intoleranța și exclusivismul la aprecierea fenomenului cultural.

*

Cercul celor cu care intru permanent în legătură a devenit tot mai strîmt pe măsură ce unele persoane apropiate ne părăsesc definitiv, iar nevoile, dar și forțele noastre se reduc și ele.

Noi şi colocatarii noştri Bogdan şi Emilia Gheorghicescu ne facem reciproc servicii gospodăreşti. Raporturi foarte amicale întreţinem şi cu Sabina Silvian, vecina de la parter, iubitoare de pisici.

Multe probleme mărunte de documentare le rezolv apelînd la fosta mea subordonată Marioara (Mioara) Georgescu, responsabila bibliotecii de istoria medicinei de la Institutul de Sănătate Publică. Pentru chestiunile privind Societatea Română de Istoria Medicinei ţin legătura cu profesorul Nicolae Marcu şi cu Ana (Ani) Ionescu. Datorită colaborării noastre la redactarea istoriei holerei în România, m-am întîlnit frecvent cu Paul Cernovodeanu. Colegului meu de pe vremuri Constantin (Muţi) Bălăceanu-Stolnici i-am solicitat în cîteva rînduri recenzii despre cărţile pe care le-am publicat.

Pe Mircea Doucet îl vizitez ca să evocăm experienţa politică pe care am acumulat-o împreună acum mai bine de 50 de ani şi să confruntăm concluziile trase de fiecare din acea experienţă. Pe aceleaşi temeiuri mă văd cu istoricul de artă Radu Bogdan, cu economistul Constantin Ionete, cu politologul Pavel Cîmpeanu. Trecerea timpului n-a slăbit de fel amiciţia mea cu istoricul literar Paul Cornea.

Sîntem bucuroşi să o primim la noi, în Bucureşti, dar şi la Vălenii de Munte pe Ioana Iaroşcenco (născută Lambrino), după cum ne-am deprins să ne vedem în împrejurări sărbătoreşti cu Ştefania (Nina) Găiculescu, colega mea de facultate. Mă interesez în răstimpuri cum stă cu sănătatea bioloaga Hélène Bart, care a activat în mişcarea medico-istorică mai ales pe plan internaţional.

În ultimul deceniu am întreţinut relaţii deosebite cu colega clujeancă Eva Crişan, cu care am făcut nu numai schimburi de informaţii ştiinţiice, dar i-am dat şi o mînă de ajutor prin găzduirea la noi a nepoatei sale Tatiana, atunci cînd aceasta era adusă la Bucureşti pentru un tratament ortopedic.

Am un schimb vioi de corespondenţă cu cîţiva alţi colegi clujeni, precum conferenţiara Gabriela Rusu şi profesorul Samuel Izsák, acestuia străduindu-mă să-i procur cărţile de care nu reuşeşte să facă rost în oraşul său.

De asemenea, păstrez legătura cu Ion Georgescu-Vîşte, mult apreciatul meu colaborator de pe vremea cînd lucram amîndoi în Laboratorul de istoria medicinei. Nea Nelu se află instalat acum în apropierea Timişoarei, într-un hotel-club proprietate a fiicei lui. De acolo îmi trimite volume de versuri pe care le tipăreşte cu sprijinul alor săi, volume în care regăsesc farmecul respectabilei arte poetice din vremea tinereţii noastre.

*

Posibilităţile de deplasare în străinătate ale Taniei şi ale mele au crescut simţitor după 1989, deoarece, în noile condiţii, nu mai trebuia să trecem de fiecare dată prin filtrul capricios al serviciului de paşapoarte ceauşist, ci aveam doar obligaţia de a prezenta, pentru a merge în ţările occidentale, o invitaţie din partea rudelor sau cunoscuţilor noştri de acolo. Aşa se face că am putut călători peste hotare „mai în voie" dacă nu chiar în fiecare an, în orice caz la doi-trei ani.

Singurul eşec l-am avut în această privinţă în toamna lui 1995, cînd, fiind invitat la Praga de Jarmila Maršalkova pentru a asista la o reuniune aniversară a defunctei Uniuni Internaţionale a Studenţilor, mi s-a refuzat de către cehi viza pe motiv că nu posed o anumită sumă de dolari. Astfel n-am mai avut prilejul de a mă reîntîlni cu Paul Bouchet, cu Giovanni Berlinguer, cu Tom Madden şi cu alţi supravieţuitori ai campaniilor pentru „democraţie în universităţi".

În septembrie 1990 am participat la Colocviul Internaţional Hipocratic de la Madrid, organizat de J. A. Lopez Ferez, după care, împreună cu Tania, m-am bucurat de ospitalitatea barcelonezilor noştri.

Am revenit în Catalonia cu ocazia Jocurilor Olimpice din iulie 1992. Am asistat la o mulţime de concursuri din diferite ramuri ale sportului şi mai cu seamă am urmărit manifestările culturale de excepţie, începînd cu concertele unor faimoşi solişti vocali şi terminînd cu o retrospectivă a pictorului Aleksei Iavlenski. Trecînd în Franţa, i-am găsit pe Tudor şi ai săi instalaţi la Fontainebleau.

În primăvara lui 1993 am cules în grabă de la Moscova documente privindu-i pe Marcel şi Ana Pauker.

Împreună cu Petrică şi Ioana Iaroşcenco, Tania şi cu mine am făcut în anul următor o încîntătoare excursie la Istanbul, pătrunzîndu-ne de farmecul orientalo-occidental al oraşului pe care l-am cercetat pe ambele maluri ale Bosforului, cu mici escapade prin preajmă, pînă în insula Prinkipo, în căutarea zadarnică a urmelor lui Troţki...

Călătoria noastră în Vest din 1995 ne-a prilejuit o serie de expediţii de neuitat, efectuate sub protecţia şi pe cheltuiala unor binevoitori din familie. În martie, Tudor ne-a purtat cu maşina sa în Bretania, la monumentele megalitice. În aprilie, Stela ne-a făcut cunoştinţă cu Lisabona, cu peisajul ei unic şi cu concertele de fado. După aceea, Jordi şi Irina ne-au condus la mînăstirile din Pirinei.

Aveam să revenim în Portugalia peste trei ani, cînd Martin ne-a plimbat pe un traseu de neuitat: Paris – San Sebastian – Lisabona –

Sevilla – Gibraltar (unde însă noi, bucureştenii, n-am putut intra, neavînd viza engleză) – Valencia – Barcelona.

În iarna 1999-2000 am fost însoţiţi în Franţa şi în Spania de verişoara Lizica Hevet, împreună cu care am participat la tot felul de revelioane. Un eveniment neaşteptat l-a constituit, în cursul acestei călătorii, întîlnirea întîmplătoare, la o expoziţie de pictură de la Paris, cu Ov. S. Crohmălniceanu, stabilit de cîtăva vreme la Berlin. Croh s-a arătat foarte bucuros că ne revedem. Îl cunoscusem către sfîrşitul lui 1944, cînd el era redactor la *Scînteia tineretului*; mă uluise atunci recitîndu-mi el, tînărul evreu comunist, o poezie pe care Ion Barbu i-o dedicase, cu cîţiva ani mai-nainte, lui Hitler…

Ca invitaţi ai Irinei şi ai lui Jordi, am mers în august 2001 la Moscova, unde am tras la Vera Dorofeeva, colegă a Taniei în 1946-1948 la şcoala rusă deschisă la Bucureşti de comandamentul trupelor sovietice de ocupaţie.

Am hoinărit prin oraşul pe care l-am găsit cumva transformat faţă de cel pe care-l cunoscusem cu o jumătate de secol mai-nainte: magazinele sînt bine aprovizionate, pe străzi circulă numeroase maşini, multe femei se prezintă destul de elegant îmbrăcate. Dar n-am putut afla nimic despre nivelul de trai şi preocupările oamenilor sobri cu care călătoream în metrou.

Intenţionînd să vizităm locuinţa noastră de pe vremea cînd eu lucram la Ambasada română, iar Tania era studentă, ne-am prezentat pe strada Malaia Nikitskaia, la numărul 13, însă funcţionarii Ambasadei Nigeriei, instalată acum acolo, nu ne-au permis să pătrundem în clădirea atît de bine cunoscută nouă.

Într-o bună zi am părăsit Moscova pentru a ne plimba prin Butovo, o localitate apropiată, unde se spune că erau îmhumate, către sfîrşitul anilor '30, victimele N.K.V.D.-ului. N-am reuşit să descoperim livada de meri în care, cum afirmă unii, s-ar afla mormîntul lui Marcel Pauker.

Bogată în pripeţii a fost călătoria noastră din februarie-martie 2002 în Spania şi Franţa. După ce am colindat îndelung pe străzile Barcelonei, după ce am vizitat aici muzee şi am audiat concerte, familia Valero ne-a îmbarcat în încăpătoarea ei furgonetă şi ne-a dus la Altamira, ca să admirăm faimoasele picturi rupestre din paleolitic. Am trecut apoi pentru cîteva zile în Franţa, unde Mira şi Vlad Pauker ne-au fost gazde la Saint-Jean-de-Luz şi la Biarritz. Revenind în Spania, am vizitat la Gava, o mică localitate de lîngă Barcelona, familia birtaşului şi bucătarului Enric Gascó. Acesta adoptase, cu vreo zece ani în

urmă, un băieţaş aflat într-o casă de copii de la Slobozia. La rugămintea fetelor noastre, Tania şi-a dat atunci multă osteneală pentru perfectarea înfierii. În cinstea mea, băieţaşul a fost rebotezat Jordi (Gheorghe) de noii săi părinţi. Tizul meu este înalt şi vioi, poate chiar prea vioi, drept care a fost diagnosticat ca „hiperactiv".

Trecînd din nou peste Pirinei, ne-a preluat Tudor, care ne-a condus prin „Franţa adîncurilor" *(la France profonde),* pe un traseu cu reperele Vézelay, Lyon şi Avignon. La Paris aveam să asist apoi, îndemnat de Mira, la o lecţie biblică a marelui-rabin Gilles Bernheim, promotorul unui raţionalism oarecum înrudit cu cel al lui Ricu Wald.

A fost pentru prima oară, după mulţi ani, cînd nici în Spania şi nici în Franţa nu am intrat în vreo bibliotecă publică pentru a-mi completa documentarea în probleme „la ordinea zilei" pentru mine. Să însemne asta că, în privinţa capacităţii mele de efort intelectual creator, sînt „un om sfîrşit"?

M-am întîlnit cu un şir de amici, precum Imre Toth, Adriana Dumay (Dumitrescu), Dina şi Viorel Sergiescu, Ilona Csaki-Robin. Am vizitat-o la Spitalul Bretonneau, unde era internată, pe vechea noastră prietenă Cristina Luca-Boico, fostă marchizardă în regiunea pariziană şi apoi şefă de secţie în Ministerul de Externe românesc; n-am bănuit că o vedem atunci pentru ultima oară pe Cristina, care avea să decedeze peste cîteva săptămîni.

În cîteva rînduri am stat de vorbă la Paris cu doctorii Sandu Ciucă şi Jeannot Grozdea, ultimul venind în acest scop de la Toulouse. Ne-am amintit de vremea cînd cîteşitrei făceam parte din comitetul Societăţii Studenţilor în Medicină din Bucureşti (S.S.M.B.), fiecare din noi nutrind însă convingeri diferite. Mai ales Ciucă a insistat ca eu să fac, printre actualii medicinişti bucureşteni, demersuri vizînd renaşterea S.S.M.B.-ului.

La întoarcerea acasă am încercat unele sondaje printre studenţii şi printre oficialii Universităţii de Medicină „Carol Davila", sondaje din care a rezultat că proiectul lui Sandu Ciucă nu este deloc realist, lucru lesne de înţeles dacă ne gîndim că trăim în cu totul altă conjunctură decît acum o jumătate de secol.

*

La cei 80 de ani ai mei, Bucureştiul îmi este nu numai adăpost de nădejde, dar şi izvor de necontenită desfătare şi mîngîiere. În locuinţa noastră, din fundătura fostă a Vergului, mă simt mai ocrotit ca oriunde.

Prin forţa împrejurărilor, traseele pe care le străbat în mod obişnuit s-au restrîns: către Piaţa Rosetti, pentru poştă şi aprovizionările

curente, către Sfînta Vineri, la sucursala C.E.C., pentru încasarea pensiei, către cartierul Titan, pentru plata telefonului, către Calea Victoriei, la Biblioteca Academiei, către Piaţa Kogălniceanu, la şedinţele Societăţii de Istoria Medicinei. Circul aproape numai în cursul zilei, iar cînd sînt singur mă trezesc fredonînd discret melodii de pe vremuri, precum romanţe pe versuri de Eminescu sau şlagăre de la începuturile filmului sonor.

Schimbările recente de „peisaj" din oraşul meu de adopţie: invazia pe străzi a haitelor de cîini, proliferarea cerşetoriei în metrou, ţiganizarea unor cartiere, adoptarea masivă a denumirilor englezeşti pe firmele magazinelor şi ale micilor întreprinderi, le accept ca pe o fatalitate a „perioadei de tranziţie".

Dar nu-mi îngădui să fac nici o profeţie despre traiul din Bucureştiul de răspoimîine.

20
EPILOG

Merită oare să caut o logică în desfăşurarea globală şi de amănunt a vieţii mele?

Sînt convins de un singur lucru: fiecare acţiune şi chiar fiecare gest al meu au avut şi au o cauză precisă, căreia însă doar arareori i se poate descoperi o semnificaţie de oarecare amploare. Împrejurările şi ambianţa mi-au decis comportamentul curent, ceea ce nu exclude intervenţia sistematică a unor predispoziţii temperamentale sau a anumitor porniri dobîndite de-a lungul traiului în societate.

Şi totuşi, de ce am devenit marxist, ca apoi să mă îndepărtez de mişcarea pe care o considerasem a fi singura în stare să justifice trecerea cuiva prin lume? S-a încadrat cumva adeziunea mea la comunism într-o tendinţă istorică cu bătaie foarte lungă?

Se pune deci problema dacă îndeobşte purtarea mea şi a celorlalţi ascultă tainic de legea determinismului universal. Uneori mă simt chiar îndemnat să cred că acest determinism acţionează pe o traiectorie finalistă transcendentă, el reglînd cu strictеţe fluxul evenimentelor ce conduc către atingerea unor obiective fixate de o conştiinţă care întrece în mod hotărît capacitatea umană de înţelegere. Se întîmplă cu noi ceea ce observăm la animalele domestice: ele îl contemplă pe omul care roboteşte şi chiar îl secondează la îndeplinirea treburilor, fără să priceapă rostul acestora.

Vorbindu-le nepoţilor mei despre eventualitatea existenţei unei inteligenţe supreme, Ioana, crescută în atmosfera liber-cugetătoare a Cataloniei ce detesta conivenţa dintre franchism şi Vatican, m-a mustrat: „Bunicule, ai început şi tu să umbli cu Doamne-Doamne..."

Dar, atunci cînd invoc înalta inteligenţă care acţionează supralucid recurgînd la un determinism absolut, nu am în vedere zeii şi dumnezeii antropomorfi ai sistemelor teologice de ieri şi de azi, ci o entitate

ale cărei obiective şi potenţialităţi nu sîntem în stare să le pătrundem, ci doar să le adulmecăm.

Gîndindu-mă la propria existenţa mă simt cuprins de un elan cvasi-religios ce ţîşneşte din imensa bucurie de a fi depăşit neantul, de a admira cu nesaţ splendoarea Cosmosului şi de a-mi putea întemeia viaţa pe o conştiinţă de sine ce presupune neapărat solidaritate umană. Acest elan a supravieţuit apăsătoarelor încercări de tot soiul la care am fost supus pînă acum.

*

Am încheiat redactarea memoriilor mele la Vălenii de Munte, în această dimineaţă de 28 iulie 2002, cînd, după o vremuială zile de-a rîndul, a reapărut triumfător soarele.

INDICE

A

Adishesiah, Malcom 192
Ady, Endre 304
Agoult, Marie de Flavigny, contesă d' 351
Alain-Fournier 112
Albala, Radu 382
Albulescu, Gheorghe N. 343
Aldea, Mihai (Mişu) 135, 141, 146, 180, 369
Alecsandri, Vasile 7
Alessandrescu, Aurel 427
Alexandrescu (*prof. secundar*) 66, 67
Alexandrescu (*căsăt.* Codreanu, *apoi* Racovski), Alexandrina 425
Alexandrescu, Dan 50
Alexandrescu, Grigore 13
Alexandru, Petre 66
Alexe, Berta 433
Al-George (*n.* Bucur), Dorina 321, 359
Al-George, George 370
Al-George, Sergiu 102, 112, 113, 119, 120, 124, 128, 146, 225, 273, 280, 313, 321, 322, 359, 365-368, 370
Alîi-Arosov, Avelina (Lina) 393, 443
Alîi-Arosov, Serghei 393, 442
Almăşan, Maria (Piţa) 163, 166, 170-172
Anania, Valeriu (*apoi* Bartolomeu) 164, 165
Andersen, Hans Christian 30
Andreescu, Gabriel 397
Andreescu, Maria (Băbica) 283, 289
Andreescu, Ştefan 365
Anestin, Victor 31
Anet, Claude 145
Angelescu, Constantin 8
Antonescu, Constantin S. 56, 62, 79, 81
Antonescu, Ion 100, 245
Antonescu, Maria 100
Antonescu, Mihai 90
Apostol, Andrei 443
Apostol, Gheorghe 135, 136, 151, 271
Apostol, Odiseu 281
Arachelian, Vartan 419
Arbore-Ralli, Ecaterina 280
Ardeleanu, Alexandru (Bebe) 43, 91

Ardeleanu, Elena (Lili) 43, 89, 91
Ardeleanu, Lea Livia 283
Arghezi, Tudor 80, 92, 114, 304, 345
Arnald de Villanova 342
Ascarates, Luis 207
Aslan, Ana 342
Avicenna – *vezi* Ibn Sina (Avicenna)
Avramescu, Simion 50, 76

B

Baader, Gerhard 335, 390
Bacalu, Andrei 376
Bacovia, George 178, 304
Bagdasar, Dumitru 363, 434
Baissette, Gaston 266
Balaci, Alexandru 176
Balaş, Egon (Eugen) 164
Balotă, Anton 56, 82, 204
Balotă, Vlad (Vlădel) 56
Balş-Cantacuzino, Elena 371
Baltasiu, Nicolae 103
Balzac, Honoré de 65
Banu (*ex*-Kaplan), Ileana (Iluş) 127, 129, 131, 134, 136
Banu, Ion (Nelu) 365, 376
Barbăneagră, Paul 307
Barbilian (*pseud.* Ion Barbu), Dan 160, 304, 449
Barbu, Cora 375
Barbu, Gabriel (Bilu) 265, 266, 269, 270, 272, 280, 288, 292, 294, 299, 300, 301, 310, 311, 374, 375
Barbu, Ilie 191
Barbu, Ion – *vezi* Barbilian, Dan
Barbu-Manoliu, Elena (Lenci) 261
Barhad, Bernard 362, 444
Bart, Hélène 447
Bartók, Béla 165
Barzon (*deputat*) 190
Bazarov, Ivan 231
Băbica – *vezi* Andreescu, Maria
Bălan, George 307
Bălan, Zoe 442
Bălăceanu, Petre 148
Bălăceanu-Stolnici, Constantin (Muţi) 100, 198, 420, 428, 447
Bălănescu, Ion 281
Băncilă, Vasile 365
Bănicescu, Marcel 164, 165
Bărbulescu, Dragoş 398
Bărbulescu, Eugen 48
Bărbulescu, Nicolae 95
Bărbulescu, Petre (Petrică) 151, 155, 176, 221
Bărnuţiu, Simion 163
Bârna (*n.* Vlad), Oana 413, 414
Bebel, August 282
Beecher-Stowe, Harriet 31
Belciugăţeanu, Cornel 119, 120
Beneş (*n.* Topor), Liudmila 309
Beneş, Solomon (Sonio) 309, 437
Beniuc, Mihai 86, 116, 149, 165, 170, 212, 267, 304
Bentoiu, Pascal 71
Berceanu, Dan 98
Berciu, Bogdan (Big) 305
Bercuş, Constantin I. 292, 312, 329, 353, 375
Bereanu, Bernard 187, 224
Berechet (*n.* Brătescu), Lidia 17, 44, 391, 394, 442
Berechet, Mircea 17, 44, 391, 394, 442

Béreilh, Denys 37
Berescu (*secretar*) 62
Beria, Lavrenti Pavlovici 213
Berindei, Dan 309, 362, 365
Berindei (*n.* Hudiță), Ioana 309
Berlinguer, Giovanni 207, 448
Bernard, Claude 285, 312
Bernheim, Gilles 450
Best, C.H. 279
Bezviconi, Gheorghe 281
Bidulescu, Aurelian (Auraș) 18
Binder, Al. – *vezi* Pană, Sașa 107
Birnbaum (*n.* Pauker), Maria (Mașa) 241, 246, 248, 267, 284, 289, 307, 317, 333, 335, 379, 391, 431, 442
Birnbaum, Martin 267, 284, 307, 317, 333, 335, 379, 391, 442
Birnbaum, Mircea (Michel) 267, 284, 289, 307, 431, 442
Bîlbîe, Vlad 422
Bîrlădeanu, Alexandru 344
Bîtfoi, Dorin-Liviu 445
Blaga, Lucian 304
Blagoeva, Stella 232, 236
Blănaru (*bucătar*) 241
Blizneanskaia (*medic*) 232
Boambă, Ioan (Onu) 50
Bob – *vezi* Levy, Robert
Bodea, Cornelia 385
Bodnarenko, Pantiușa – *vezi* Pintilie, Gheorghe
Bodnăraș, Emil 140, 149, 244, 288
Bodnăraș, Florica 288
Bogasieru, Aristide 50, 53
Bogdan, Corneliu (Cornel) 158, 163, 164, 171-173, 176, 182, 184, 205, 207, 209, 214, 215, 218, 225, 234, 396, 399, 400
Bogdan, Iosif 253, 286
Bogdan, Lucia 284
Bogdan, Mila 234, 399, 400
Bogdan, Radu 447
Bogomoleț, A.A. 224
Bogza, Geo 40, 65, 69, 73, 87, 107, 222, 279, 344, 366, 367
Boicu (Boico, *pseud.* Luca), Cristina 202, 450
Bojin, Camil 443
Bojin, Dumitru (Mite) 102, 108, 119, 130, 148, 159, 224, 259, 394, 443
Bojin, Elisabeta (Țuți) 148, 394, 443
Bojin, Emil 443
Boldea, George 86
Bolintineanu, Dimitrie 57
Bologa, Valeriu Lucian (nenea Mocu) 254, 257, 262, 269, 303, 310, 312, 314, 320, 327-329, 334, 338, 386
Boomla, Ketty 168
Borănescu-Lahovary (*diplomat*) 195
Borilă, Petru 271
Botticelli, Sandro 305
Bouchet, Paul 172, 448
Bourgey, Louis 33
Braia, Mia 66
Bratescot, Matei – *vezi* Brătescu, Matei
Bratescot, Tudor – *vezi* Brătescu, Tudor G.
Bratu, Traian Codruț 305
Brauner, Harry 410
Brătescu, Amelia (Amelica) 439

Brătescu, Andrei T. 7, 12, 17, 44, 190, 206, 223, 241
Brătescu, Andrei (Uțică) A. 17, 44, 100, 189, 190, 206, 259, 394, 439
Brătescu, Fanny 8
Brătescu, Florica 17, 44, 380, 439
Brătescu, Gheorghe (Gogu) T. 6-12, 16, 19, 24, 75, 439
Brătescu, Gheorghe (Gică, Ghiță), Gh. *passim*
Brătescu, Gheorghe V. 383, 384
Brătescu, Ilie 7, 17, 44
Brătescu, Irina 17, 270, 284, 297, 304, 306, 337, 338, 348, 351, 449
Brătescu, Lidia – *vezi* Berechet, Lidia
Brătescu (*n.* Popescu), Maria (*bunica*) 6
Brătescu, Maria (Maricica) 44
Brătescu-Stăncescu, Maria (Mița) 7
Brătescu (*n.* Ionescu), Maria (Mița) (*mama*) 9, 15, 16, 439
Brătescu, Maria (Țica) – *vezi* Burghele, Maria (Țica)
Brătescu (Bratescot), Matei 338, 441
Brătescu, Matilda 44
Brătescu (*n.* Matei), Mioara 338, 381, 391, 392, 441
Brătescu, Mircea 44, 56, 65, 197, 241, 348
Brătescu, Paraschiv (Niță) 7
Brătescu, Patra (Patrița) 55
Brătescu (*n.* Balanov), Penka 7
Brătescu, Petre 7, 241
Brătescu, Stela 17, 232, 233, 236, 240, 241, 244, 246, 247, 251, 259, 260, 283, 284, 304, 306, 320, 336, 337, 351, 380, 423, 430, 432, 437, 440
Brătescu (*n.* Pauker), Tatiana (Tania) 17, 211, 213-218, 220, 223, 225, 226, 228, 232, 233, 236, 237, 240, 241, 243, 244, 246-248, 250, 251, 260, 262, 270, 284, 289, 292, 304, 306-308, 318, 326, 327, 330, 333, 335-338, 349, 350, 355, 359, 364, 373, 380, 381, 390, 391, 393, 394, 397, 403-405, 411, 414, 417-419, 428, 429, 431, 435, 438-440, 442, 444
Brătescu, Teodor (Tudor) (*bunic*) 6, 7, 60
Brătescu, Teodor (Durică) T. 7, 17, 44, 197, 241
Brătescu, Teodor (Doru) I. 17, 44, 241, 259, 380
Brătescu (Bratescot), Tudor G. 17, 243, 244, 246, 251, 259, 283, 284, 304, 305, 323, 325, 338, 355, 381, 391, 392, 441
Brătescu, Victoria (Victorina) 44
Brătescu-Găleteanu, Virginia (Virginica) 35
Brătianu, Gheorghe (George) 11
Brătianu, Ion I.C. (Ionel) 11, 152
Brătulescu, Victor 47
Brichacek, Fritz-Walter 168
Brossolet, Jacqueline 336, 341
Brucan, Silviu 132, 397, 400, 437
Brucăr, Isac 145, 421
Bruckner, Ioan I. 406
Bruckner, Silvia 257
Brudeanu, Aneta 261
Bruno, G. 39

Bucur, Gheorghe (Doru) 72, 73, 87, 88, 99
Bucur, Nicolae 291
Budionnîi, Semion M. 223
Bughici, Simion 217, 218, 230, 233, 236, 237
Buican, Alexandru 190, 191
Buisson, Guy 91
Bulgakov, Mihail 226
Bulgăr, Ion 159
Bulla, Alexandru 262
Burcă, Ioana (Nana) 79, 91, 93, 100, 103, 113, 117, 119, 121-123, 131, 165
Burghele (*n.* Brătescu), Maria (Ţica) 9, 16, 21, 22, 32, 34, 35, 44, 60, 76, 81, 91, 113, 120, 121, 139, 210, 212, 215, 218, 223-225, 234, 259, 337, 394, 438
Burghele, Nicolae (Nicu) 16, 218, 223, 234, 259, 306, 394, 438, 439
Burghele, Theodor 286, 320, 322
Burileanu, Dan 50
Burlea, Alexandru 108
Burnett, Frances Hodgson 30
Busuioc-Vranialici, Caecina (Cici) 43, 91
Busuioc, Dan 91, 92

C

Caba-Caragheorghiu, Doina 43, 54, 58, 59, 69, 70, 76, 77, 79, 84, 89, 91, 197, 274
Cadîr, Servet 306
Cajal, Nicolae 406, 421
Calderón de la Barca, Pedro 226
Calmanovici, Emil 265
Calmette, Joseph 66
Calomfirescu, Alexandru 278
Campanella, Tommaso 423
Cantacuzino, Constantin (Bîzu) 204
Cantacuzino, Ion (*profesor*) 284, 370, 371
Cantacuzino-Filotti, Ion I. 281
Cantacuzino-Enescu, Maria (Maruca) 204
Cantacuzino, Mihai 204
Cantemir, Dimitrie 345
Capătă, Mircea 24, 25, 43, 98
Čapek, Karel 31
Caracaş, Constantin 374, 375
Caragea, Ioana 21
Caragiale, Ion Luca 30, 410
Caragiale, Mateiu I. 113
Caraion, Ion 100, 140
Caraivan, Virgil 30
Caramitru, Dumitru 61
Caranfil, Teodor 307
Carné, Marcel 67
Carol I, domnitor şi rege al României 89, 343
Carol II, rege al României 11, 29, 34, 58, 82
Carrel, Alexis 73
Cassian, Nina 382
Catargi, Henri H. 116
Cazacu, Boris 79, 81
Călin (*preot*) 79
Călin, Gruia-Werner 394
Călin, Vera 355
Călinescu, Armand 70
Călinescu, George 304
Ceauşescu (*n.* Petrescu), Elena 133, 369, 401

Ceauşescu, Nicolae 133, 134, 137, 138, 151, 263-265, 276, 315, 320, 327, 343, 349-350, 378, 379, 382, 396, 397, 399, 401, 423
Cehov, Anton Pavlovici 226
Celibidache, Sergiu 66
Cerna, Panait 304
Cernovodeanu, Paul I. 362, 365, 377, 424, 425, 435, 447
Cézanne, Paul 305
Chaplin, sir Charles Spencer 307
Chihaia, Pavel 100
Chimet, Iordan 307
Chiriac, Dan 100, 114
Chirtoacă, Pavel 142
Chişinevschi, Iosif (Ioşca) 142, 180, 224, 234, 237, 238
Chişinevschi, Liuba 272
Chitlaru, Louis 274
Chiţu, Mihai 81, 91
Chivu, Ecaterina (Tina) 202, 300
Chivu, Stoica 280
Cimpoieru, Ana 376
Cincă, Ion 312
Ciobanu, Radu-Ştefan 365
Ciocîlteu, Vintilă (*profesor*) 95, 115
Ciocîlteu, Vintilă (Venti) V. 80
Cioculescu, Şerban 79, 83, 85, 92, 255
Ciucă, Alexandru (Sandu) 180, 450
Ciucă, Mihai 114
Ciufecu, Constantin 425
Ciulei, Ecaterina 363
Ciulei, Nina 363
Ciulei, Ştefan 363
Ciumara, Mircea 403
Cîmpeanu, Pavel (Puiu) 447
Cîmpina, Barbu 130, 176
Cînda, Ion 55, 273
Cleland, John 266
Coca – *vezi* Codreanu-Racovski, Elena
Cocea, N.D. 147
Cociaşu, Alexandru (Sandu) 100
Cocimarov, Maria (Mary) 323
Cocimarov, Matei 305, 323
Codrea, Ioana 363
Codreanu-Racovski, Elena (Coca) 425, 426, 427
Codreanu, Doina 427
Codreanu, Filip 425, 426
Codreanu, Radu 426
Codreş, Mariana 353, 390
Collodi, Carlo 31
Coltofeanu, Ion 37
Colţoiu, Alexandru 180
Coman, Radu 21
Comte, Auguste 342
Condeescu, Nicolae N. 303
Condruş, Grigore 50
Conovici, Mariana 428
Constante, Lena 410
Constantinescu, Cezara 43
Constantinescu, Emil 403
Constantinescu, Mihai 71, 90
Constantinescu, Miron 132, 134, 142, 143, 149, 157, 159, 163, 164, 173, 176, 181, 184, 197, 237, 242, 244, 275, 319, 327
Constantinescu, Sulamita 159, 203, 237,
Constantinescu-Delabaia, Ion 42, 46, 79, 84, 118, 140
Constantinescu-Delabaia, Olga 42, 52, 84, 118, 140

Constantiniu, Florin 417
Constantinovici, Duşan 76
Constantinovici, Rodolfo (Vicu) 57, 76
Coposu, Corneliu 419
Corduban, Corneliu 61, 63, 77, 81, 87, 104
Cornea, Andrei 409
Cornea, Irina 394
Cornea, Paul 176, 193, 240, 389, 394, 447
Cosăcescu, Alexandru 133, 153
Costea, Mirel 265
Costescu, Gabriela (Gabi) 88, 89, 91, 95
Costescu, Lucia (Lulu) 77, 78, 81, 82, 88, 89, 91, 93
Coşbuc, George 345
Cotiugaru, Buium 377
Cotruş, Aron 274
Covaci, Pius 160, 196
Crăciun, Constanţa 188, 245
Crăciun, Emil C. 114
Creangă, Ion 30
Creţia, Petru 409
Creţu, Napoleon 60, 79, 85
Cristescu, Florian 30
Cristescu (Plăpumaru), Gheorghe 290
Crişan, Eva (Puica) 405
Crişan, Ion Horaţiu 338
Crişan, Maxim 221, 227
Crişan, Tatiana 447
Crohmălniceanu, Ovid S. 449
Csaki-Robin, Ilona 450
Cunescu, Vlad 126

D

Daicoviciu, Constantin 254
Dalea, Mihai 186
Damian, Horia 88
Damian, S. 391
Dan, Tincuţa 181-184
Danielescu, Ioan Cr. 39
Danielopolu, Daniel 160
Dante, Alighieri 67, 73
Dard, Michel 110
Daudet, Alphonse 39-40
Davila, Carol 350, 351
De Amicis, Edmondo 31
Defoe, Daniel 30
Degas, Edgar 305
Demetrescu, Camil 324, 365
Demetrescu-Paţac, Maria 256
Demetrescu-Gyr, Radu 54
Descartes, Renė 377
De Sica, Vittorio 307
Deşliu, Dan 163, 164, 394
Devereux, Georges 414
Diaconu, Marin 446
Dimitriu, Constantin (*medic Vălenii de M.*) 90, 224
Dimitriu, Constantin (Costache) Gh. 442
Dimitriu (*n.* Pauker), Mariana 145, 147, 442
Dimitriu, Victor 122-123
Dimitrov, Gheorghi 203
Dinescu, Gheorghe (Gică) 273-274
Dinescu, Stan 13
Dinulescu, Nicolae 176, 189, 191-193, 224, 303, 395
Djilas, Milovan 314, 315
Dobrescu, Ioan 373, 374
Dobrogeanu, Alexandru (Saşa) 326
Doina – *vezi* Caba-Caragheorghiu, Doina
Donatello 305
Doncea, Constantin 139

Dorofeeva, Vera 449
Dostoievski, Fiodor 65, 116
Doucet, Mircea 151, 174, 224, 447
Dovleac, Ivanca 25
Doyle, sir Arthur Conan 26
Dragomirescu, Mihai (Mişu) 207
Drăgan, Constantin 185, 193
Drăgănescu, Mihai 435
Drăghici, Alexandru 184, 185-188, 190, 267, 288, 295, 396
Drăghici, Marta 396
Dropol, Constantin (Titel) 81, 87
Duclos, Jacques 307
Duduman, Ştefan 317
Duhamel, Georges 30
Dulea, Mihai 385, 386
Dulfu, Petre 30
Dumay – *vezi* Dumitrescu
Dumitrescu (Dumay), Adriana 309, 450
Dumitrescu, Alfred 416, 420
Dumitrescu, Gheorghe (*zis* Olteanu) 59
Dumitrescu, Gheorghe (*activist*) 357
Dumitrescu (Dumitru, *apoi* Dumay), Nicolae (Nae) 50, 83, 144-147, 158, 274, 309
Dumitrescu, Petre 273
Dumitrescu, Sevastian 25
Dumitrescu-Mante, Dumitru 152
Dumitrescu-Popovici, Ioan 150
Dunăreanu, Horia 294
Dunér, Gustaf 363
Duţescu, Benone 292, 313, 338, 405, 406

E

Edel, Julius 363
Egyed, Akos 266
Ehrenburg, Ilya 223
Einhorn, Max 224
Eisenstein, Serghei 307
Elanskaia, Klavdia 226
Elena, regina-mamă a României 29, 125
Eliade, Mircea 247, 320, 321, 370
Elian, Nicolae (Niki) 291
Elias, Felician 149
Elias, Paul 149
Elisabeta (*călugăriţă*) 98
Eminescu, Mihai 7, 31, 73, 304, 451
Enăchescu, Dan 422
Enăchescu, Gheorghe 130-132, 134
Enăchescu, Theodor 344
Enescu, George 96, 204, 277
Enescu, Teodor 321
Engels, Friedrich 230
Erşova, Tamara 207
Esenin, Serghei 65, 68, 304

F

Fabritius, Aurora 427
Fabritius, Klaus 372, 373, 427
Fărcăşanu, Sergiu 187
Ferdinand I, rege al României 29, 162, 164
Fialla, Ludovic 284
Filatov, Vladimir 224
Finteşteanu, Ion 84
Firmilian (*mitropolit*) 329
Fîrşirotu, Zisi 339
Flavian, Emil 56
Flonta, Mircea 409
Florea, Ghiţă 389, 390
Florescu, Mihai 188
Florescu (*pseud.* Torynopol), Victor 151

Florian, Valeriu (Tony) 184
Floru, Constantin 60, 61
Floru, Robert 256
Fodor, Octavian 344
Foişoreanu (*magistrat*) 267
Fotino, Matei 48
Frecăţel (*elev*) 92
Fredanov, Beate 286
Freud, Sigmund 21, 288, 413, 414, 416
Friedman-Cîmpina, Barbu – *vezi* Cîmpina, Barbu
Friedmann, Marcel 193
Frunzetti, Ion 99
Fundoianu (Fondane), Benjamin 304
Furtună, Ada 91
Fusea, Dinu 13
Fusea, Radu 13
Fustel de Coulanges, Numa Denis 66

G

Gabin, Jean 67
Gafiţa, Mihai 158, 171, 176, 189, 351, 353, 354
Galen din Pergam 342
Galina, Viktorovna (*profesoară*) 221
Gancevici, Gheorghe (Ţuţu) 93, 97, 100, 102, 104, 106, 108, 109, 110, 114, 115, 118
Ganea, Vlad 305
Garaudy, Roger 282
Garcia Lorca, Federico 304
Gascó, Enric 449
Gascó, Jordi 450
Gaudí y Cornet, Antonio 349
Găiculescu, Ştefania (Nina) 447
Găucan, Constantin 440
Geib, Rudolf (Rudi) 279
Georgescu, Cristian 50
Georgescu, Elena (Lenuţa) 202
Georgescu, Henri 50
Georgescu, Irina 9, 266
Georgescu (*n.* Mătăchiţă), Marioara (Mioara) 318, 376, 433, 447
Georgescu, Minerva 363
Georgescu, Teohari 201, 243
Georgescu, Vasile 9
Georgescu-Tistu, Nicolae 56, 57
Georgescu-Tulcea, Nicolae 376
Georgescu-Vâşte, Ion (Nelu) 254, 292, 318, 344, 368, 369, 376, 447
Getta (*studentă*) 96
Ghe Bao-Ţiuan 228
Ghelerter, Iuliu (Nae) 256, 286, 292, 303, 313, 314
Ghenea, Cristian 274
Gheorghicescu, Bogdan 447
Gheorghicescu, Emilia 447
Gheorghiţoiu, Mihai (Mişu) 296
Gheorghiu, Emil 339, 359, 360, 376
Gheorghiu, Vladimir 346
Gheorghiu-Dej, Gheorghe 136, 139, 140, 151, 187, 228, 229, 234, 237, 238, 263, 264, 290, 295, 299, 302, 303, 315, 324, 349, 404, 428
Gherasimov, Serghei 305
Gherea, Ion (Ionel) D. 326
Gherştein, Efim 221, 222
Ghica, Nicolae (Nicolas) 113
Ghilels, Emil 223, 227
Ghinea, Simion 91, 179
Gide, André 145
Giroux (*tipograf*) 221

Giurescu, Dinu C. 71
Giurgiuca, Emil 86
Gîrlan, Ecaterina (tanti Kati) 283, 396
Gîrleanu, Emil 30
Glanzstein, Saşa – *vezi* Muşat, Saşa
Glücklich, Norbert – *vezi* Minei, Nicolae (Nori)
Goerke, Heinz 334
Goga (*elev*) 57
Goga, Octavian 7, 73
Goga, Veturia 100
Gogol, Nikolai 226
Goldberger, Nicolae 249
Goldner, Charlotte (Lotte) 414, 415
Goldstein, Carmi 38
Goldstein, Zambi 38
Gomoiu, Victor 269, 270
Gorki, Maxim 66, 226, 250
Gounod, Charles 66
Graur, Alexandru 410
Greif, Jacques 121
Grensemann, Hermann 335
Griboedov, Aleksandr 226
Grigorescu, Lucian 99, 116
Grigorescu, Nicolae 31
Grigoroviţă, Mircea 365, 418
Grițaenco, Gheorghe (Iura) 224
Grjebine-Birnbaum, Anne 442
Grmek, Mirko D. 312, 349, 412
Grohman, Josef (Jože) 194, 207, 208, 306
Grosz, Geza 253, 254, 257, 261, 267
Groza, Magdalena 376
Groza, Maria (Mia) 164, 165
Groza, Petru 187, 245
Grozdea, Ion (Jeannot) 112, 124, 125, 127, 131-133, 136, 137, 144, 145, 151, 180, 275, 450
Grozea, Petre (Piki) 85, 87, 93, 95, 96, 97, 99, 103, 104, 107, 108-114, 118, 125, 127, 129, 141, 146-148, 156, 176, 183, 185, 205, 210, 216, 224, 225, 268, 273, 278, 279, 289, 309, 326
Grozea, Rodica 309
Grünseit, Ferry 38
Gruia-Ionescu, Nicolae 156
Guépin, Ange 350
Gunda, Béla 378
Gusic, Vladimir 365
Gusti, Dimitrie 85
Gutman, Alfons (*zis* Cățelul Toby) 178, 224, 443
Gyarmathy, Michel 379

H

Haciaturian, Aram 223
Hagi-Paraschiv, Ardeal 115
Haimovici, Herman (Bebe) 375
Halevski (*portar*) 222
Halevy, Mayer A. 281, 318
Handoca, Mircea 370
Harnik, Mariana 254, 255, 266
Hasdeu, Bogdan Petriceicu 364, 408
Haskil, Clara 394
Hašek, Jaroslav 31
Haupt, Gheorghe (Gyury) 333
Hegel, G.W.Fr. 65
Herbel, Ana 363
Herişan, Samoil 313, 329, 339
Herjenescu (*librar*) 30
Heroiu, Maria 224

Heroiu, Nicolae 224, 273
Hess, Rudolf 383
Hevet, Elena Eliza (Lizica) 394, 397, 438, 439, 449
Hipocrate din Cos 266, 310, 314, 342, 412
Hitler, Adolf 116, 167, 383, 449
Hönig, Clara 222
Holca, Radu 197
Homer 54
Hondor, Sanda 435
Horaud, Florian – *vezi* Horodniceanu, Florian (Nardi)
Horea, Ioan 261, 262
Horodniceanu, Basil 256
Horodniceanu (Horaud), Florian (Nardi) 303, 340, 379
Hortolomei, Nicolae 133
Hruşciov, Nikita 268
Huttmann, Arnold 391
Huxley, Aldous 123

I

Iacob (Jakab), Alexandru (Sanyi) 164, 242, 322, 325, 395, 396
Iacob, Laurence – *vezi* Niculescu-Iacob, Laurence
Iacobovici, Iacob M. 114
Iagnov, Simion 217
Iancu (*subchirurg*) 149
Iancu, Marcel 67
Ianoşi, Ion 409
Iaroşcenco, Petre (Petrică) 394, 448
Iavlenski, Aleksei 448
Ibarruri, Dolores („La Passionaria") 236
Ibn Sina (Avicenna) 293
Ibsen, Henrik 226
Ierunca, Virgil 100
Ifrim, Maria 24, 29, 31
Ilea, Teodor 253, 311, 313
Iliescu, Ion 402
Iliescu, Valentin 80
Ilioasa, Florea 48
Inculeţ, Gheorghe (Georgel) 49, 69
Inculeţ, Ion 50
Inochentie (*călugăr*) 98
Ioanid, Alexandru 288
Ioanid, Anita 222
Ioanid, Paul 286, 288
Ioanid, Virgil (Gipo) 163
Ioksici, Draga 25, 42
Ionescu, Ana (Ani) 447
Ionescu-Alexoaie, Aurora (Aurica) 34, 443
Ionescu, Constantin (Titi) 394, 439
Ionescu, Corneliu (Cornel) 353, 363, 376
Ionescu, Cristina 409
Ionescu, Decebal D. 14
Ionescu, Dumitru (Piti) D. 14
Ionescu, Elena (Linica) D. 14
Ionescu (Ionesco), Eugen 379
Ionescu, Gelu 324
Ionescu, George (*avocat*) 8, 9
Ionescu, Gheorghe (Gică) (*medic*) 309
Ionescu, Gheorghe Traian (Ghiţă *sau* Georgică) 18, 35, 443
Ionescu-Lungu, Iulia 34, 443
Ionescu-Popescu, Minodora (Tataluţa *sau* Totuţa) 35, 443
Ionescu, Mircea (Şuia) 144, 146, 148, 180

Ionescu, Mircea Gh. 37, 39, 46
Ionescu, Octavian (Taviță) D. 14, 308
Ionescu, Toma 24
Ionescu, Traian D. 14, 15, 34, 35, 223, 263, 443
Ionescu, Vlad 18
Ionescu-Fusea, Dumitrache 12-15
Ionescu-Fusea, Ecaterina 15
Ionescu-Fusea (*n.* Petrescu), Maria 14
Ionescu-Şişeşti, Nicolae 185, 190, 386, 387
Ionete, Constantin (Costică) 151, 380, 395, 447
Iorga, Ecaterina 284
Iorga, Nicolae 11, 12, 19, 24, 28-31, 33, 34, 42, 45, 47, 52, 54-56, 59, 69, 73-75, 77, 79, 81-84, 86, 97, 103, 145, 253, 284, 345
Iorga, Ştefan N. 284
Iorga, Zulnia 33
Iorgulescu, Florin 184, 402
Iosifescu, Silvian 385
Isanos, Magda 304
Istrati, Constantin I. 255, 300, 301
Istrati, Nicolae 254, 266
Istrati, Panait 73, 110
Iubu, Paraschiva (Coca) 152
Ivanov, Aleksandr 168
Ivanov, Vsevolod 257, 258
Ivaşcu, George 410
Izsák, Samuel 257, 339, 375, 379, 386, 423, 447

J

Jacob, Max 104
Jalea, Ion 116
Jdanov, Andrei 185
Jela, Doina 410
Jianu, Amza 255
Jianu, Ion (Iancu) 300, 301
Joja, Athanase 303
Joly, Robert 412
Jouanna, Jacques 333, 412

K

Kafka, Franz 185
Kahane, Samuel 316
Kalinin, Mihail 186
Kamenev, Lev 231
Kant, Immanuel 65
Kaplan, Iluş – *vezi* Banu, Ileana (Iluş)
Kautsky, Karl 78
Kinsbruner, Emanuel 318, 319
Klein, Robert (Roby) 171, 177, 181, 182, 209
Koestler, Arthur 177
Kogălniceanu, Mihail 345
Koplenig, Hilde 330
Koplenig, Johann 330
Koplenig, Lisa 330
Kreindler, Artur 190, 385
Kretzulescu, Nicolae 301
Kudlien, Fridolf 390
Kümmel, Werner 334, 340
Kufleitner, Iosif 76
Kuller, Hary 421
Kun, Ioan (Ianci) 221
Kuprin, Aleksandr 30

L

Lacan, Jacques 416, 417
Laforet, Carmen 336

Lagerlöf, Selma 31
Lambrino (Toth; Iaroşcenco), Ioana 309, 394, 447, 448
La Mettrie, Julien Offray de 285
Laurin, Camille 191
Lawrence, D.H. 185
Lăpuşan, Ion 347
Lăzărescu, Dan 427
Lăzărescu, Grigore (Gore) 108, 120
Lăzăroiu, Gheorghe (Georgel) 28
Lebedeva (*n.* Rodoşovetkaia) 226
Lenin, V. I. 64, 78, 130, 168, 212, 228-230, 256, 269, 401
Leon, Nicolae 266
Leonardo da Vinci 305
Leopardi, Giacomo 304
Lepeşinskaia, Olga Borisovna 257
Lepeşinskaia, Olga Vasilievna 227
Lesnea, George 65, 304
Levitan, Isaak 168, 227
Levy, Robert (Bob) 431, 432
Lichtenthaeler, Charles 335, 412
Lieblich, Sandu 282
Liiceanu, Gabriel 324, 377, 397, 409, 411, 413, 431, 446
Lisăndreanu, Dumitru 6
Lisăndreanu-Tufecciu, Maria 6
Lisăndreanu, Marin 6
Lisăndreanu, Radu 60
Lisovschi, Vitalie 361
Liszt, Franz, 351
Liu, Nicolae 365
Lizica – *vezi* Hevet, Elena Eliza
Lîsenko, Trofim 217, 228, 306
Loghi, Kimon 67
Longhin, Scarlat 175
Lopez Ferez, Juan Antonio 448
Lorenti-Marinescu, Maria 300, 327, 335
Lovinescu, Monica 188
Luca, Cristina – *vezi* Boicu (Boico), Cristina
Luca, Elisabeta (Bety) 140
Luca, Gherasim 133
Luca, Vasile 140, 186, 238, 242, 243, 282, 295, 322, 432
Lucian, Marcel 312
Lucreţiu (Titus Lucretius Carus) 302
Ludo, I. 443
Lungu, Radu 18, 443
Lupaşcu, Gheorghe 250, 257, 258, 311
Lupescu, Maria (Măişoara) 35
Lupu, Andrei 205
Lupu, Nicolae Gh. 205, 216, 217, 222-224, 278, 279, 286, 289, 302
Lupu, Petrache 383
Lupu, Petre – *vezi* Petre, Lupu

M

Macarovici, Lorica 59
Macedonski, Alexandru 7
Macovescu, George 203
Madden, Thomas (Tom) 207, 448
Madgearu, Virgil 82
Magder, Beatrice 433
Magheru, Alice 370, 371
Magheru, George 371
Maharishi 368
Mahler, Gustav 307
Maiakovski, Vladimir 65, 108, 170
Maiorescu, Titu 52
Makarenko, Anton 260

Makarov, Aleksei Dmitrievici 230, 232
Maliţa, Mircea 207, 440
Maloney, Gilles 391
Malot, Hector 39
Malraux, André 116, 139, 155, 177
Mamuş (*menajeră*) 324, 357
Manda (*servitoare*) 19, 20
Maniu, Iuliu 152, 161
Mann, Heinrich 334
Mannerheim, Carl von 72
Manole, Ileana 385
Manole, Mihai (Mişu) 50
Manoliu, Vasile (Lică) 254, 255, 269, 270, 280, 292, 294, 299, 300, 313, 318, 327, 328, 435
Manta, Eugen (Bebe) 79, 91, 93, 98, 119
Manu, Sara 185
Manuilskaia, Varvara (Varia) 251
Manuilski, Dmitri 251
Manzura (*studentă*) 214
Mao Zedong 229
Marcu, Alexandru 89
Marcu, Nicolae 375, 406, 409, 435, 447
Margosian, Bedros 270
Marie, Jean-Jacques 333
Marin, Andrei 48, 70
Marin, Vasile 52
Marinescu, Alexandru 365, 435
Marinescu, Gheorghe 284, 312
Marinescu, Ion (Jean) 39
Marinescu, Marioara G. 312
Marinescu, Marius 35
Marinescu, Matei-Radu 435
Marinescu, Stelian (Stelică) 241
Marinescu, Viorica 241
Marinescu, Voinea 270
Maršalkova, Jarmila 448
Marx, Karl 64, 65, 78, 230, 269, 282, 323
Massenet, Jules 93
Matei, Costică 53
Matei, Elena (Leolea) 391
Matei, Gheorghe (*preşed. F.D.U.*) 158, 163, 176, 179, 319
Matei, Gheorghe (*cuscru*) 391
Maurer, Ion Gheorghe 268
Mănescu, Ella 263
Mănescu, Manea 347
Mănescu, Sergiu 388
Mărăşescu, Maria 9
Mărculeşteanu, Dumitru 53
Mărincuş, Nicolae 162
Mehedinţi, Simion 345
Meierhold, Vsevolod 227
Melinescu, Nicolae 207
Mendel, Gregor 306
Mendl, Meluţa 84
Mendl, Zitta 43, 52, 58, 70, 84, 89, 128, 274
Meslier, Jean 339
Mesnil, Marianne 392
Mesrobeanu, Ion 302
Messiaen, Olivier 307
Mezincescu, Eduard 202
Mezincescu, Florica 149, 290
Micescu, Istrate 131, 132
Micheline (*Mademoiselle*) – *vezi* Struţki [?], Micheline
Micşunescu (*activist*) 181
Micu, Constantin 70, 72
Mihai I, rege al României 29, 38, 151, 405
Mihail, Anton 395
Mihail, Jean 403

Mihailide, Mihail 427
Mihailov, Nikolai 168
Mihalcea, Alexandru 428
Mihăescu, Mişu 224
Mihăileanu, Andrei-Călin 75
Mihăilescu, Dan C. 409, 415, 416
Mihăilescu, Sanda 185, 187, 189
Mihoels, Solomon 227
Mihordea, Vasile 365
Mihuţ, Gheorghe (Gigi) 50, 63
Milcoveanu, Şerban 386, 435
Milcu, Ştefan M. 338, 383, 408, 424
Milea, Vasile 399
Miller-Verghy, Mărgărita 15
Millian, Eliza 309, 392
Millian, Jules 187, 309, 392
Millo, Millo (Miluţ) 360
Minei, Nicolae (Nori) 141, 144, 190
Minulescu, Ion 304
Miron (*călugăr*) 98
Mironescu, Valeriu 207
Mirova, Nadejda (Naia) 418
Mîrza, Vasile 188, 249
Mîţă, Gheorghe 120
Mladoveanu, Sorin 176
Moga, Ion 151, 154-156, 209, 271
Moghioroş, Alexandru 245, 251, 271
Moghioroş, Stela 226
Moglescu, Willy 151
Moina, Ion 195
Moisescu, Anton 171
Moisil, Grigore 202
Moldovan, Iuliu 422
Moldoveanu, Anton 159, 177, 179, 180
Moldoveanu, Cezarina 112
Moldoveanu, Ion 86
Molière 65
Mollaret, Henri H. 341, 342
Molotov, Veaceslav 251
Momiceanu, Dragoş 275, 434
Monafu, Ion 432
Monet, Claude 305
Morand, Paul 409
Morariu, Vlad 376
Moraru (*elev*) 57
Moraru, Cristian 434
Moraru, Ion 319
Morărescu, Aurel 319
Morcovescu, Despina 43, 77, 89, 91
Moreno, Jacob Levy 414, 415
Morgan, Charles 123
Morus, Thomas 423
Moscuna, Adriana 394
Motaş, Dumitru (Mitică) 87
Moţa, Ion 52
Mudry, Philippe 378
Müller-Dietz, Heinz E. 335
Mujic, Mihai 160, 240
Mumuianu, Alexandru 48
Munteanu, Basil 85
Munteanu, Eusebiu (Seby) 321
Murnu, George 54
Musorgski, Modest 227
Muşat (Glanzstein), Saşa 158, 163, 175, 193, 286-288, 428
Muzicescu, Nicolae 48, 49

N

Nacht, Sacha 414
Nansen, Fridtjof 31

Napoleon III, împărat al Franței 383
Naum, Gellu 73, 325, 326, 373, 374, 380, 391, 394, 436, 444, 445
Naum, Lygia 325, 326, 374, 380, 394, 444
Naum, Teodor 302
Nănău, Ion 50
Neacșu, Gheorghe 418
Neagoe Basarab 344
Neagu, Andrei 156
Neagu Basarab, Mihai 343, 344
Nechiti, Gheorghe 167, 169, 170, 193
Negreanu-Millo, Marieta 360
Negru, Ion 365
Negru, Mihail 30
Negulescu, Constantin (Dinu) 121, 123, 131, 163, 165
Nenciu, Gheorghe 57
Neniţescu, Costin 197
Nero, împărat roman 53, 54
Neustädter, Michael 389
Nicolau (*șofer*) 251
Nicolau, Estera 403
Nicolau, Ștefan S. 193
Nicolescu, Daniel 164, 394
Nicolescu, Nicoleta 45
Nicoleta (*camarada*) – *vezi* Nicolescu, Nicoleta
Nicolle, Jacques 285
Niculescu, Ion T. 105, 115
Niculescu-Iacob, Laurence 395, 396
Niculescu, Steliana 24
Niculescu, Ștefan I. 112, 363, 444
Niculescu-Basu, George 210
Niculescu-Călin, Zina (Zinca) 362, 394, 435, 442
Niculescu-Mizil, Paul 318
Niculiu, Gheorghe (Jorj) 152
Nikolai (*mitropolit*) 220
Nițescu, Ion 98, 153, 217
Noica, Constantin 313, 324, 344, 385, 429
Noica, Nicolae 365, 434
Nuța (*gîscărița*) 111, 112
Nuță, Gheorghe (Gogu) 50, 53

O

Oanea, Alexandru (Sandi) 50, 69
Obrenović, Alexandru, rege al Serbiei 25
Oistrah, David 227
Olteanu, Marcel 267, 268
Olteanu, Radu 268
Onel, Ovidiu-Prim 37
Ostrovski, Aleksandr 226
Oțetea, Andrei 287

P

Pach, Iuliu 219
Paco – *vezi* Veiga, Francisco
Palade, George-Emil 97, 105
Palanca, Constantin 37
Paleologu, Alexandru (Alecu) 321, 365, 370, 385, 397
Pallade, Nestor 432
Panaitescu (*librar*) 30
Panaitescu, Dan 311
Pană, Saşa 65, 73
Pandrea, Petre 135, 403, 404
Panoza, Gheorghe 434
Panu, Gheorghe 355
Papini, Giovanni 73

Paracelsus 383
Paraschivescu, Dumitru 56
Paraschivescu, Miron Radu (Nuci) 27, 107, 176, 177, 304
Paraschivescu, Stelian 179
Paraschivescu, Valeriu (Valerică) 179
Parhon, Constantin I. 190, 362
Passionaria – *vezi* Ibarruri, Dolores
Pasternak, Boris 170, 290
Pasteur, Louis 340, 341
Paşolescu, Dumitru 79
Pauker, Alexandru (Sandu) 246, 247, 250, 251, 259, 260, 267, 282, 442
Pauker, Ana 17, 60, 149-151, 154, 200-202, 204, 205, 212, 214, 215, 228, 229, 231-236, 238, 241, 242-251, 258-260, 264, 267, 268, 271, 272, 282-284, 289, 290, 291, 295, 308, 315, 324, 333, 349, 375, 384, 403, 404, 415, 419, 428, 429, 431, 432
Pauker, Edmea (Titi) 262, 295, 354, 355, 379, 414
Pauker, Emil 295
Pauker, Marcel (Puiu) 244, 289, 295, 326, 393, 404, 417-420
Pauker, Maria (Maşa) – *vezi* Bimbaum, Maria (Maşa)
Pauker, Mariana – *vezi* Dimitriu, Mariana
Pauker (*n.* Millo), Mira 284, 333, 338, 360, 381, 390, 442
Pauker, Radu-Mihai (Michel) 381
Pauker, Rodica 442
Pauker, Tatiana (Tania) – *vezi* Brătescu, Tatiana (Tania)
Pauker, Vlad 234, 241, 246-248, 250, 251, 259, 267, 271, 284, 289, 333, 336, 338, 360, 381, 390, 431, 442
Paulescu, Nicolae 131, 266
Pavel (*apostol*) 54
Pavel, Dorin 197
Pavel, Ionel 344
Pavelescu, Ecaterina 353
Pavelescu, Sandu 352, 353
Pavlov, I.P. 256, 385
Păltănea, Pavel 363
Păsculescu, Elena (Lenuţa) 201, 202, 215
Pătraşcu, Alexandru (Alecu) 56, 57
Pătraşcu, Ştefan 56, 122
Pătrăşcanu, Elena 404
Pătrăşcanu, Lucreţiu (Andrei) 139, 140, 151, 153, 205, 265, 295, 315, 324, 355, 404, 410, 428
Păun, Paul 65, 133
Păun, Radu 279, 286
Pecher, Iacob 310, 311
Pecket, Dan 442
Pelin (*transnistrean*) 103
Penciu, Petre 302, 319, 344, 361
Perahim, Jules (Puiu) 380
Perelló Brătescu, Aina-Maria 337, 351, 380-382, 434, 440
Perelló Valls, Carles 337, 392
Perelló Valls, Marcelino 336, 337, 351, 352, 380, 392
Perticari-Davila, Elena 255
Pescaru, Alexandru 254

Peternelli (Peternell), Paul 80, 90, 171, 172
Peteu, Ion (Nelu) 24
Petre, Lupu 239, 244
Petre, Zoe 403
Petrescu, Camil 304
Petrescu, Cezar 30
Petrescu, Gheorghe Z. 255, 342
Petrescu, Ion 14, 15
Petrescu, Radu 296, 298, 309
Petrescu, Zaharia 343
Petrescu-Sava (*ex*-Zagoritz), Gh. M. 38, 46
Petrini-Galatz, Mihail 373
Petrov, Boris 299
Petroveanu, Mihai (Milo) 176, 351
Petru (*apostol*) 54, 291
Piatkowski, Adelina 376
Picasso, Pablo 145
Pilniak, Boris 123, 145
Pintilie (Bodnarenco), Gheorghe (Pantiuşa) 211, 231, 249, 260
Pippidi, Andrei 365, 385, 409
Pisău, Sofia (Sofiţa) 20
Piuariu-Molnar, Ioan 424
Pîrvulescu, Constantin 271
Plămădeală, Vladimir 216, 221, 226
Pleşu, Andrei 385, 409
Plisetkaia, Maia 227
Plon, Michel 416
Polihronie, Constantin A. 284
Pompilian, Ionangelo 137, 138
Pompilian, Virgil 138
Pop, Ştefan 47, 56
Popa, Grigore T. 105
Popa, Marcel 427
Popa, Vlad 417
Popeia, Ion (Nelu) 50, 53, 76
Popescu, Alexandru (Sandu) 55
Popescu, Constantin Al. (Gică) 24
Popescu, Iorgu 135
Popescu, Mihai (Mişu) 48
Popescu, Mihai (Mihăiţă) 18, 443
Popescu, Nicolae (Nicu) 55
Popescu, Pompiliu 434
Popescu, Stelian 11, 14, 311
Popescu, Ştefan 116
Popescu, Victor 197
Popescu, Zoe 16
Popescu-Doreanu, Nicolae 141, 143
Popescu-Sibiu, Ioan 54, 92, 281
Popescu-Slon, Elena (Lenuţa) 91
Popescu-Vifor, Constantin 308
Popescu-Vifor, Ştefan (Fănel) 442
Popovici, Titus 428
Popper, Iuliu 416
Posteucă (Postanski), Mihai (Mişu) 218
Potra, George 351, 365
Preda, Marin 158, 176, 353, 354
Predeleanu (*educatoare*) 22
Predescu, Lucian 281
Prelipceanu, Nicolae 429
Preoteasa, Grigore 202
Presură, Romeo 141
Proca, Eugen 378
Prodescu, Victor 190
Profeta, Alfons 332
Properţiu, Sextus Aurelius 74
Protopopescu, Valentin 415, 445
Proust, Marcel 79, 112, 149
Pupezescu, Ion 57
Purdel, Iancu 379
Purişkevici, Vladimir 30
Puşcaşu, M. 356, 357

Puşkin, Aleksandr Sergheevici 213, 227

R

Rabinsohn, Haim 248
Rabinsohn, Lea 248, 249
Rabinsohn, Zalman (*unchiul* Sam) 248, 249, 295
Racovski, Cristian 425, 426
Raicovicianu, Alexandru 281
Raikin, Arkadi 227
Rainer, Francisc Iosif 74, 95, 97, 98, 100, 102, 105, 106, 113-116, 121-123, 134, 154, 285, 343, 344, 365
Rainer, Marta – *vezi* Trancu-Rainer, Marta
Ralea, Mihai 121, 123, 202, 268, 404
Ranetescu, Dumitru 289
Rangheţ, Iosif 243
Rapiţeanu, Mircea 187
Rasputin, Grigori 383
Ravel, Maurice 227
Rădăceanu, Lothar 139
Rădescu, Nicolae 138, 139
Răducanu, Sandu 439
Rădulescu, Demetru (Mitică) 35
Rădulescu, Gheorghe (Gogu) 326
Rădulescu, Magdalena 88
Rădulescu, Maria (Marioara) 35
Rădulescu-Motru, Constantin 362
Rădulescu-Pogoneanu, Victor 201
Răgălie (*zis* Kamanita) 66
Răutu, Dan 377
Răutu, Leonte 184, 244, 299
Răutu, Radu 363
Redlinger, Ladislau 329
Reich, Wilhelm 141
Reiner, Alfred 371, 372, 437
Reiner, Ecaterina 372
Reiner, Otto 371
Rembrandt 305
Renoir, Auguste 87
Repin, Ilia 168
Ressu, Camil 116
Retezeanu (*doamna*) 105
Richter, Sveatoslav 227
Riedel-Hartwig, Christa 335, 349, 390
Rimbaud, Arthur 79, 110, 304
Rîmaru, Ion 331
Rîpeanu, Valeriu 440
Robescu, Dumitru (Titi) 50
Rodriguez, Alejandro 352
Roeder, Ralph 42
Röhrich, Heinrich 334
Rohan, Peioan 30
Roller, Mihai 188, 197
Roman, Hortensia 203
Roman, Louis 365, 377
Romanescu, Constantin 310, 409, 435
Rosen, Mozes 248, 249
Rosen, Pavel 113
Rosetti, Alexandru 173, 247
Rosner, Marcel 84
Rostand, Edmond 68
Rostropovici, Mstislav 223, 227
Roşca, Traian 275
Roudinesco, Alexandre 416
Roudinesco, Elisabeth 416, 417, 434, 435
Rubliov, Andrei 227, 305
Rudinescu, Mauriciu 416
Rullière, Roger 340-342
Russo, Vlad 422

Rusu, Gabriela 447
Rusu, Victor 314

S

Sadoveanu, Ion Marin 28
Sadoveanu, Mihail 222
Sadoveanu, Valeria 222
Saint-Exupéry, Antoine de 153
Sajin (*lenjereasă*) 50
Salazar, Antonio de Oliveira 247
Samarian, Pompei Gh. 424
Samarian, Pompei P. 269
Samuel, Barbara (Biri) 323
Samuel, Francisc (Öcsi) 322, 323, 356
Sanielevici, Dumitru (Mitia) 119, 121, 122, 124, 130, 138, 152, 273
Sanielevici, Emil 119
Sardou, Victorien 66
Saussure, Ferdinand de 373
Sava, Ion 84
Sava, Iosif 420
Savonarola, Girolamo 42
Săgeată, Iulian 398
Sähleanu, Victor 141, 339, 362, 368, 369, 443
Săndulescu, Constantin 269, 342, 348, 358, 359, 364, 377
Sântimbreanu, Mircea 366, 443
Schäffer, Frederic 354
Scheau, Mihai 435
Schileru, Eugen 307
Schnapp, Bernard 39
Schönberg, Arnold 307
Schor, Anghel 240, 297
Schuhl, Pierre Maxime 66
Scorțeanu (*învățătoare*) 27
Sefer, Mariana 364, 376
Sefer, Mihai 364
Segall, Idel 377
Seidler, Eduard 391
Seneca, Lucius Annaeus 53
Sergiescu, Dina 371, 450
Sergiescu, Viorel 450
Sersea (*n.* Ionescu), Atina 14, 15, 34, 37, 40, 41, 44, 64, 166, 174, 223, 358
Sersea, Ion (Oniță) N. 18, 27-29, 33, 34, 40-42, 44, 49, 51, 53, 55, 58, 59, 61, 63-65, 67, 69, 72, 73, 76, 78, 81, 86, 90-92, 94, 97, 104, 107, 111, 112, 114, 122, 123, 128, 129, 133, 142, 143, 155, 156, 162, 174, 185, 210, 215, 223, 253, 255, 261, 273, 304, 305, 307, 308, 315, 351, 352, 356-358, 379
Sersea, Nicolae (Nae) St. 14, 15, 27, 34, 37, 40, 41, 64, 123, 174, 358
Sersea, Teodor (Tudorel) 94
Severin, Adrian 403
Sevianu, Igor (Gugu) 286-288
Sevianu (*n.* Alfandari), Monica 287, 288, 325
Shakespeare, William 226
Shaw, George Bernard 226
Siefert, H. 334
Silvian, Sabina 447
Sima, Horia 182, 202
Simache, Nicolae 39
Simionescu, Ioan 31
Singer, Alexandru 446
Sîrbu, Panait 147
Skopina, Liudmila 233
Slansky, Rudolf 245, 246
Slavici, Ioan 30

Smochină, Nichita 59
Socoliuc, Sanda 442
Solomon, Ion (Bubi) 193
Sonnenreich, Carol (Kindi) 136, 154, 155, 354
Sorescu, Elena Nuţu 20
Speranţia, Theodor 30
Spielman, Iosif 303, 312, 364, 375
Stahanov, Aleksei 223
Stahl, Henri 30, 52
Stalin, I.V. 64, 78, 128, 134, 139, 168, 212, 227, 229, 230, 234, 237, 238, 245, 246, 250, 251, 269, 401, 410, 418, 426
Stanciu, Maria 427
Stancu, Zaharia 65, 68, 304
Stankovici, Borislav 56
Stăncescu-Niculescu, Melania 7, 43
Stănescu, Adriana 176
Stănescu, Eliza 26
Stănescu, Ion 13, 26
Stănescu-Greif, Julieta 26, 121, 394
Stănescu, V. (*redactor*) 311
Stănescu, Viorica 376
Steinhardt, Nicolae (Nicu) 344, 365, 368, 385
Sten, Anna 348
Stepanova, Anghelina 226
Stere, Constantin 344
Steriade, Mircea 309, 392
Steriade (*n.* Kernbach), Ştefana (Fana) 309
Steriadi, Jean Al. 116
Steriopol, Valentin 273
Sterly, Joachim 335
Sternberg, Iosif 309
Stîncă, Ştefan 284, 423
Stoenescu, Eustaţiu 116
Stoenescu-Neagu, Natalia 106, 343
Stoian, Sanda 311
Stoian, Stanciu 79, 80, 85, 86, 90, 129, 273
Stoicescu, Passionaria 414
Struţki [?], Micheline 32, 39, 202
Stürk (*atlet*) 58
Sturdza, Dimitrie (Mitiţă) A. 372
Suchianu, D.I. 307
Suciu, Aristotel 63
Suciu, Mircea 428
Surdu, Alexandru 385
Suţu, Alexandru 284
Suvorov, Aleksandr 213
Suza (*bibliotecară*) 143
Szabo, Joseph 363
Szegő, Julia 165

Ş

Şandor, Vera 413, 416
Şapira (Spirea), Sergiu 277
Şatalova, Zina 170
Şcerbaţki, Teodor 225
Şelepin, Aleksandr (Saşa) 207, 208
Şerbulescu, Andrei – *vezi* Zilber, Herbert (Belu)
Şiperco, Alexandru 131, 134, 290
Şîşkin, Vladimir (Volodia) 226
Şolohov, Mihail 145
Şora, Mihai 342, 409
Ştefan, I.M. 365
Ştefănescu, Ştefan 377
Ştrempel, Gabriel 255
Şutov, Nikolai 206
Şvernik, Nikolai 217

T

Tabari, Erhan 168
Talich, Václav 66
Tarasova, Alla 226
Taton, René 386
Taylor, N.B. 279
Tănase, Stelian 397, 437
Tăriceanu (*preot*) 39
Tăzlăuanu, Gheorghe T. 110
Teitel, Alfred Bernard 217, 283
Tătărăscu, Gheorghe 159, 200
Temistocle, Mircea 39
Tenie (*doamna*) 20
Teodorescu, Crin 176
Teodorescu, Ioan (Jean) 60
Teodorescu, Ion (Ionel) 439
Testut, Léo 98
Theodorescu, Bazil 114
Theodorescu, Răzvan 385
Thivel, Antoine 392, 412, 430
Tismăneanu, Hermina 294
Tito, Iosip Broz 203, 204, 229
Titu – *vezi* Şiperco, Alexandru
Toellner, R. 335
Török (Turcuş), Tiberiu 239, 242, 244, 260
Tolstoi, Lev 30, 226, 236
Toma, Ana (Anuţa) 202, 210, 211, 213, 214, 224, 233
Toma, Sorin 243, 312
Tomaziu, Gheorghe 176
Tonitza, Nicolae 37
Topa, Petre 166
Torberg, Friedrich 68
Toth, Imre (Emeric) 131, 171, 309, 318, 322, 450
Toth, Ioana – *vezi* Lambrino, Ioana
Totok, William 419
Trancu-Rainer, Marta 124, 125, 343
Trebici, Vladimir 377
Trofin, Virgil 239
Trost, Dolfi 133
Troţki, Lev 231, 448
Trouvat, Pierre 194, 207
Truman, Harry 152
Tudor, Corneliu Vadim 403
Tufecciu, Bratu 6
Tufecciu (*n.* Lisăndreanu), Maria 6
Tzara, Tristan 73, 208, 304

Ţ

Ţane, Gheorghe 339
Ţighiliu, Iolanda 429
Ţilica, Elisabeta 99
Ţîgîrluş, Luminiţa 429
Ţoiu, Constantin 324
Ţuculescu, Alice 427, 436
Ţurai, Ion 217
Ţurţudău, Maria 21

U

Udalţov, Ivan Dmitrievici 230
Ulanova, Galina 227
Ulea, Dimitrie 284
Urechia, Nestor 30
Urmuz 107
Ursu, Gheorghe (Babu) 381, 382
Uţică – *vezi* Brătescu, Andrei A.

V

Vaida, Vasile 164, 166
Vaida-Voievod, Alexandru 385
Vajda, Ludovic 266
Valero i Bayà, Jordi 337, 351, 441, 449

Valero Brătescu, Arnau 338, 441, 442
Valero Brătescu, Ioana 338, 441, 452
Vanci, Marina 380
Vasilache (*medicinist*) 130, 132, 134
Vasilescu, Horia 312
Vasilescu, Constantin R. 440
Vasiliu (*student*) 182
Vasiliu, George 300
Vasiliu, Gheorghe (Gigel, Muscă) 43, 46
Vass, Ghizela 244
Vătămanu, Nicolae 281, 282, 311, 312, 314, 327, 329, 334, 335, 339, 351-353, 362
Veiga, Francisco (Paco) 430, 431
Verdeţ, Ilie 402
Vereşceaghin, Vasili 168
Verne, Jules 31
Vesal, Andreas 255
Vescan (*diplomat*) 224
Vicol, Nicolae 363
Vieru, Sorin 385, 409
Vijoli, Aurel 242
Vinţe, Ion 271
Virta, Nikolai 233
Visch-Vermeer, Nelly 335
Vîrnav, Constantin 363, 364
Vîşinski, Andrei 208, 247
Vlad, Constantin 413
Vladimirescu, Tudor 185, 229
Vlaiculescu, Emilian 382
Vlădescu, Florin (*elev savist*) 80, 90
Vlădescu, Florin V. (*psihanalist*) 413
Vlădescu-Răcoasa, Gheorghe 217
Voiculescu, Marin 217
Voinescu, Alice 109, 110
Voinov, Dimitrie 266
Voltaire 339
Voronca, Ilarie 65
Vranialici, Draga 43
Vranialici, Caecina – *vezi* Busuioc-Vranialici, Caecina (Cici)
Vranialici, Radu 25, 42, 43, 90, 118, 119, 121, 197
Vranialici, Vlad 42
Vrubel, Mihail 227
Vulcănescu, Mircea 430

W

Wald, Elena (Nuţa) 323, 394, 445
Wald, Henri (Ricu) 323-325, 336, 351, 355, 365, 373, 394, 397, 445, 446, 450
Wald-Iacob, Ruxandra 445
Webern, Anton von 307
Weingartner, Felix 66
Weissenbeck, Fritz 168
Wexler, Teodor 318
Whitman, Walt 304
Wiehn, Erhard Roy 419
Wilder, Thornton 84
Wilson, Edith 191, 193
Winau, Rolf 390
Wolf, Friedrich 220
Wolf, Marcus 220, 221

Z

Zagoritz, Gheorghe – *vezi* Petrescu-Sava, Gh. M.
Zaharescu, Barbu 142, 143
Zaharia (*n.* Ionescu), Cornelia 14, 17, 66, 270, 306

Zaharia, Ion (Ionel) 66
Zamfir, Mihai 385
Zamfirescu, Gheorghe (Gigel) 28, 35, 56, 57, 91
Zamfirescu, Ion (*nenea* Ionică) 10, 35, 85, 273
Zamfirescu, Ion (Onel) 28, 35, 43, 52, 54, 56, 68
Zamfirescu, Mihai (Mache) 35, 394, 442
Zamfirescu, Vasile Dem. 413, 415-417
Zamfirescu, Virginia-Maria (Tita) 394
Zavadski, Iuri 427
Zavoni (*Mister*) 175, 189
Zăvoianu, Ştefan 45
Zelea-Codreanu, Corneliu 45
Zeletin, Ştefan 409
Zhou Enlai 229
Zilber, Herbert (Belu, Beluţu) (*pseud.* Andrei Şerbulescu) 324, 325, 338, 355, 356, 365, 404, 409-411, 428
Zinoviev, Grigori 231
Zirimis, Leonard 146
Zografi, Vlad 411
Zola, Emile 65
Zotta, Mihai 342
Zub, Alexandru 428
Zubcu-Codreanu, Nicolae 267, 284, 301

CUPRINS

1 DESPRE CE VA FI VORBA 5
2 ÎNAINTAŞII MEI 6
3 DIN COPILĂRIE 19
4 PRIMA ÎNDEPĂRTARE DE VĂLENII MEI 37
5 PĂTRUND ÎN LUMEA LARGĂ 48
6 UN MEDICINIST PASIONAT DE CUNOAŞTERE 95
7 APARE TÎNĂRUL COMUNIST 127
8 LIDER AL „STUDENŢIMII DEMOCRATE“ 157
9 UN FEL DE INTRARE ÎN DIPLOMAŢIE 200
10 CONSILIER DE AMBASADĂ LA MOSCOVA 212
11 ÎN CUPTORUL ÎNCINS 239
12 AM ALES ISTORIA MEDICINEI 253
13 „CEI CHEMAŢI, IEŞIŢI!“ 272
14 ÎN DEPORTARE, LA SANEPID 294
15 UN MEDICO-ISTORIC OARECUM REABILITAT 317
16 IARĂŞI NECAZURI, DAR ŞI SATISFACŢII 347
17 ÎN AFARA JOCULUI 385
18 CU OCHII DESCHIŞI? 401
19 CĂTRE FINALUL PARTIDEI 434
20 EPILOG 452
INDICE 455

La preţul de vînzare se adaugă 2%,
reprezentînd valoarea timbrului
literar ce se virează
Uniunii Scriitorilor din România,
Cont nr. 2511.1–171.1 / ROL,
B.C.R. Filiala sector 1, Bucureşti

Redactor responsabil de colecţie
DOINA JELA

Redactor
ANTOANETA IORDACHE

Apărut 2003
BUCUREŞTI – ROMÂNIA

Tipărit la C.N.I. „Coresi" S.A.

02847

250.000